“†›ì.ÁÖß. †ê¼¿Ö¸Ö¾Ö ™ÌÖ¯Ö : •ÖßÌ¾Ö¬Ö ¾Ö ê¼ÚÖµÖ”

टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे
सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखांतर्गत इतिहास विषयातील
x¾Ö aÖ¾ÖÖ“ÖÃ¯ÖYÖß (Doctor of Philosophy)
पदवीसाठी सादर केलेला शोध प्रबंध

संशोधक

ÁÖß. -ानदेव शिवनाथ नागवे

मार्गदर्शक

डॉ. विकास लक्ष्मण कदम

टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे

जून - 2017

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, **ÁÖß.-गानदेव शिवनाथ नागवे** यांनी टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखे अंतर्गत इतिहास विषयातील पीएच.डी.पदवीसाठी सादर केले»µÖÖ **"ॲड.श्री.अंकुशराव टोपे : जीवन व क×ÖµÖ"** या शोध प्रबंधासाठी केलेले मूलभूत संशोधन कार्य मा–या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केले आहे.

ÁÖß.-गानदेव शिवनाथ नागवे यांनी ÆÖ ¯Ö²Ö–Ö Ã¾ÖŸÖ¡Ö×¸ÏŸµÖÖ ×»ÖÆß»ïा असून ŸÖÖ इतर कोणत्याही विद्यापीठात कुठल्याही अन्य पदवी अथवा पदवीकेसाठी सादर केलेला नाही. सदर प्रबंध टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे "µÖÖ ‡×ŸÖÆÖÃÖ ×¾ÖÂÖµÖÖŸÖß»Ö पीएच.डी.पदवीसाठी सादर करण्यास मÖ–ी अनुमती आहे.

दिनांक:- / / 2017 मार्गदर्शक

Ã£ÖÔ¡:- ¯Öœ¡¸¯Ö¸¡ **डॉ. कदम विकास लक्ष्मण**

¯Ö×ŸÖ–ÖÖ¯Ö¡Ö

´ÖßÃ ¯Ö×ŸÖ–ापूर्वक नमूद करतो की, टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखेतर्गत ‡×ŸÖÆÖÃÖ ×¾ÖÂÖµÖÖŸÖßÃ»Ö ¯ÖßÃ<"Ö.>ß. ¯Ö¤¾ÖßÃÖÖŠß सादर केलेला **"ॲड.श्री.अंकुशर0%0 ™Ö¯Ö : जीवन व कार्य"** ÆÖ ¿ÖÖ–Ö ¯Ö²Ö–Ö ´Ößप्रा.डॉ.विकास लक्ष्मण कदम यांच्या मार्गदर्शनाखाली लिहीला असून तो इतर कोणत्याही विद्यापीठास अथवा अन्य कोणत्याही पदवी किंवा पदवीकेसाठी सादर केलेला नाही.

दिनांक: / / 2017 संशोधक

Ã£ÖÔ¡: जालना –ानदेव शिवनाथ नागवे

ऋणनिर्देश

¯ÖÃŸÖŸÖ ¯Ö²Ö¬ÖÖŸÖ, श्री. अंकुशराव टोपे यांच्या जीवनकार्याचा शोध घेण्यात आला आहे. सदर कार्य पुर्ततेसाठी ज्या व्यक्ती व संस्थांनी मला पत्यक्ष-अप्रत्यक्ष मौलिक मार्गदर्शन, ´Ö¤ŸÖ आणि सहकार्य केले त्यांचा किमानपक्षी नामनिर्देश करणे हे ´ÖÖ–ो आद्यकर्तव्य ठरते.

¯ÖÃŸÖŸÖ ¯Ö²Ö¬ÖÖÃÖ ¯Öर्णरुप देण्यासाठी ´Ö»ÖÖ नेहमीच ज्यांची प्रेरणा, मार्गदर्शन ŸÖÃÖ“Ö ÃÖŸÖŸÖ प्रोत्साहन ¾Ö संशोधनातील प्रत्येक ™¯µÖÖ¾Ö¸ विश्लेषणात्मक ¾Ö सैध्दांतिक मार्गदर्शन करणारे †ÃÖ ´ÖÖ–Ö आदरणीय ¤ÖºÞ¾ÖµÖ कर्मवी¸ì 3ÖÖ‰ú¸ü¾Ö ¯ÖÖ™ßल महाविद्यालय, पंढरपुर येथील इतिहास विभागाचे सहयोगी प्राध्यापक ¾Ö संशोधन मार्गदर्शक डॉ. विकास लक्ष्मण कदम यांनी †Ö¯Ö»ÖÖ †´Ö»µÖ ¾ÖôÖì देऊन संशोधन ×¾ÖÂÖµÖÖÃÖ¤ü3ÖÖŸÖ मार्गदर्शन क¢ü»Ö. ´Ö»ÖÖ संशोधनात्मक दृष्टी ¤ŸÖ ´ÖÖ–ßß भविष्यातील संशोधन क्षेत्रातील पायवाट प्रशस्त Æ‡Ö»Ö †¿ßß –ानरुपी शिदोरी दिली ŸµÖÖ´ÖôÖì ŸµÖÖ“µÖÖ ÃÖ¤¾Ö ऋणात राहण“Ö ´ßß ´ÖÖ–ो भाग्य समजतो.

´ÖÖ–Ö प्रेरणास्थान, •ßßवनाचे मार्गदशक तसेच मा–Ö संशोधन ×¾ÖÂÖµÖ ¾µÖŒEŸÖßß क¢ü. †>ì. ÁÖßß. अंकुशराव टोपे यांनी ´Ö»ÖÖ †Ö¯Ö»µÖÖ •ßßवन आणि क¢üÖµÖ विषयक †3µÖÖÃÖÖ“ßß अनुमती देऊन ŸµÖÖ“µÖÖ जिवन आणि क¢üÖµÖÖ¾Ö¸ì प्रकाश टाकण्याची ÃÖ¬ÖßÖ ×¤ì»ßß ŸµÖÖ²Ö§»Ö ´ßß त्यांचा अत्यंत ऋणी आहे. µÖÖ संशोधनासाठी शुभेच्छा देऊन ´Ö»ÖÖ ¯ÖÖŸÃÖहन ¤ìÞÖÖ¸ì ´ÖÖ•ßß ^“““Ö ¾Ö ŸÖ¡Ö शिक्षण ´Ö¡ßß †Ö´Ö¤Ö¸ì ¸Ö•Ö¿Ö³µÖÖ ™Ö¯Ö ¾Ö ™Ö¯Ö ¯Ö¸ü¾ÖÖ¸ÖŸÖßß»Ö ÃÖ¾Ö ÃÖ¤ÃµÖ यांनी ´Ö»ÖÖ संशोधन क¢üÖµÖÖŸÖ ¾ÖôÖì¾ÖôÖßß ´ÖÖ»ÖÖ“ßß ´Ö¤ŸÖ क¢ü»ßß µÖÖ²Ö¤ì»Ö ŸµÖÖ“ÖÖ ´ßß ÃÖ¤¾Ö ऋणी राहील .

टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या तात्विक ¾Ö सामाजिक शास्त्रे विद्याशाखेचे अधिष्ठाता >Ö.²ßß.>ß. कुलकर्णी सर, मा.अधिष्ठाता ¯ÖÖ.×¾Ö•ÖµÖ कारेकर, इतिहास विभागप्रमुख डॉ. नलिनी वाघमारे, डॉ. श्रध्दा कुंभोजकर, डॉ. Ã֬µÖÖ ¯Ö>ßŸÖ, यांनी ¾ÖôÖì प्रसंगी मार्गदर्शन, मदत ¾Ö सहकार्य करून ´ÖÖ–µÖÖ संशोधनाला ×¤¿ÖÖ ×¤ì»ßß ŸÖÃÖ“Ö ´ÖÖ–Ö गुरूवर्य आणि सध्या सेवाग्राम †ÖÁ´Ö वर्धा येथे कार्यरत असलेले डॉ. श्रीराम •ÖÖ¬Ö¾Ö, >Ö. ²ßß. ¾ÖÖµÖ. कुलकर्णी, प्रा. श्रीकृष्ण खेकाळे, प्रा. रमेशराव जोगदंड आणि प्रा. एम.जी. देशमुख µÖÖ“Ö ´ÖÖ»ÖÖ“Ö प्रोत्साहन ×´ÖôÖì»Ö ŸµÖÖ²Ö§»Ö ´ßß ÃÖ¾ÖÖ“ÖÖ ऋणी †ÖÆ.

´ÖÖ–ने गुरुवर्य आणि मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेचे प्रशासकीय अधिकारी >Ö. 2Öß. आर.गायकवाड, ¯ÖÖ“ÖÖµÖ डॉ.आर.जे.गायकवाड, ¯ÖÖ“ÖÖµÖ >Ö.3ागवतराव कटारे, ¯Ö.¯ÖÖ“ÖÖµÖ >Ö.¸Ö´Ö काकडे, ^¯Ö¯ÖÖ“ÖÖµÖ >Ö.ÃÖ•ÖµÖ ¯ÖÖ™ß»Ö, ^¯Ö¯ÖÖ“ÖÖµÖ >Ö.×¾ÖÀ¾ÖÖÃÖ क्¤´Ö, ‡×ŸÖÆÖÃÖ विभाग प्रमुख डॉ.कार्तिक गावंडे, >Ö. नारायणराव 2ÖÖ¸Ö>¡, ¯ÖÖ.>ß.•Öß 3राटे, डॉ.सुलभा मुरलीधर, डॉ.डी.ए.खेडेकर, डॉ.<»Ö.2Öß. 2ÖÆß¸¡, ¯ÖÖ.¤¢Ö3Ö0‰ú ¯Ö™Ö‡ŸÖ, >Ö.¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö œ¾ÖÔ¡, >Ö.¤Ö¤ÖÃÖÖÆ²Ö ¬Ö•ÖÆÃÖ, डॉ.रामनाथ सांगुळे, डॉ.गणेश ¾Ö ¡>Ö.¸´Ö¿Ö 3ुतेकर, प्रा.बसवराज कोरे, >Ö.¸Ö´Ö रौनेकर, >Ö.¯Ö>ßŸÖ रानमाळ, >Ö.¿ÖÆÖ•Öß गायकवाड, डॉ.रमाकांत आपरे, डॉ.संभाजी पाटिल, >Ö.¿ÖÖŸÖÖ¸Ö´Ö ¸Ö¸ÖµÖ¯Ö¸¡, डॉ.सिमा निकाळजे, डॉ.सुजाता ¤¾Ö¸¡, ¯ÖÖ.2ÖÖÔÖÃÖÖÆ²Ö ¯Ö¾ÖÖ¸¡, डॉ. एस. डब्ल्यु. खाडे µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ कार्यालय अधिक्षक श्री.मधुकर सिनगारे, ÃÖŸÖ ¸Ö´Ö¤ÖÃÖ ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖ घनसावंगीचे ^¯Ö¯ÖÖ“ÖÖµÖ >Ö.ÃÖ•Ö¸Ö¾Ö ताठे, इतिहास विभागप्रमुख डॉ. राजेंद्र ¬ÖÖµÖ, यांची संशोधन कार्याबद्दलची आस्थेवाईकपणे चौकशी, प्रोत्साहन आणि सहकार्य मोलाचे ठरले आहे.

´ÖÖ–ने सहकारी डॉ.आर.के.काळे, >Ö.ÃÖ×¤¯Ö ÃÖÖ¾ÖŸÖ, >Ö.¯ÖÂ¯Ö»ÖŸÖÖ कोकाटे, प्रा.रामकिसन 2लनुर, प्रा.आन्सीराम 3ालेकर, प्रा.अनिल निंबाळकर,डॉ.शंकर तिकांडे, प्रा.गजानन तेलंग यांचा विशेष उल्लेख करावा लागतो शिवाय डॉ.व्ही.टी.काळे, प्रा.निखील गायकवाड, प्रा.सचीन शिंदे, प्रा.अमोल खेडेकर प्रा.कृष्णा बनसोडे यांचेही सहकार्याबद्दल आभार.

µÖÖ ¿ÖÖ¬Ö ¯Ö2Ö¬ÖÖÃÖÖŠß मुलाखतदात्यांनी मुलाखतीसाठी आपला बहुमोल वेळ ×¤¡»ÖÖ ¾Ö मनमोकळेपणाने माहिती देऊन ऐतिहासीक सत्य घटनांना प्रकाशमान केले यामध्ये विशेषत: सागर सह. सा.कारखाना, तिर्थपुरी चे उपाध्यक्ष श्री.उत्तमराव पवार, समर्थ सह. सा.कारखान्याचे माजी उपाध्यक्ष Áß.2ÖÖ2ुराव शिंदे, कै.अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“Ö ¯Ö¾Ö Ã¾ÖßµÖ सहाय्यक Áß. ¿ÖÖ´Ö¸Ö¾Ö 3ोजने, ¯ÖÖ. कल्याण एखंडे, डॉ. शिवकुमार सोळंके यांचा उल्लेख करणे क्¤´Ö¯ÖÖ¯ŸÖ Š¸¡ŸÖ ŸÖÃÖ“Ö Áß. Ælमुख ÃÖÖÆ²Ö ¾Ö Áß.नारायण ¬ÖÖ¾Ö> ÃÖÖÆ²Ö यांनीÆß ¾ÖÔÖवेळी आवश्यक माहीती ×¤¡»Ößµ¯Ö2Ö§»Ö ´Öß Ÿµ¯Ö“Ö शतश: आभार मानतो.

संशोधनासाठी आवश्यक असणारी ग्रंथसंपदा व विभिन्न दुमिÔ¡ वर्तमानपत्राचे अंक ज्यांनी ^¯Ö»Ö2¬Ö करुन दिल¡ असे शासकिय विभागीय ग्रंथालय औरंगाबाद येथील ग्रंथपाल व पैठणे सर तसेच

पुणे µÛ£ÖßÛ»Û गोखले ÃÖÃ£Ö“Û गÛ£Ö¯ÖÖÛ»Û, अंकुशराव ™Ö¯Û ´ÖÆÛ×¾Ûª»ÛµÛ जालनाचे गÛ£Ö¯ÖÖÛ»Û डॉ.मधुकरराव गÛ¸¡›¡, सहग्रंथपाल ÁÖß´ÖŸÖß नंदाताई ¯Ö¾ÛÔ¡ µÖÖ सर्वांचा मी ऋणी राहील.

´ÖÖ–या शिक्षणासाठी मला बालपणापासुन प्रोत्साहन देणारी ´ÖÖ–ी आई सौ. अंतिका, वडील ÁÖß. शिवनाथ¸Ö¾Û, ´ÖÖ–Ö ×ŸÖ£ÖÃ¾Ûºþ¯Ö †Ö•ÖÖ²ÖÖ वकि. रामराव हिवाळे, आई समान मावशी सौ. सखुबाई ×Æ¾ÖÖÔ¡, ´ÖÖ´ÖÖ ÁÖß. ×³Ö´Ö¸Ö¾Û ¾Û ¿ÖÖ´Ö¸Ö¾Û ×Æ¾ÖÖÔ¡, µÖÖ“Ö †Ö×¿Ö¾ÖÖ¤ÃÖ¤¾Û ´ÖÖ–µÖÖ ¯ÖÖŠß¿ÖÖ ¸Ö×Æ»Û †ÖÆŸÖ म्हणुनच ´ÖßÆÖ प्रकल्प वेळेत पुर्ण वकि°þ शकलो. मा–Öß ²हीणÖ सौ.रेखा, मेहुणे श्री.अप्पासाहेब, विठ्ठलराव, नामदेव आणि चि.प्रशांत, ³ाची कु.दिपाली, ³ाचा चि.दिपक यांच्या प्रेमाने मला ²ÖÔ¡ ×´ÖÔ¡Ö»Û. ´ÖÖ–Ö •µÛÂŠ¡ ²Ö–Ö श्री.रंगनाथराव, पांडुरंग, मारोती तसेच विठ्ठलराव, कैलास ×´Ö¡Ö²Ö–Ö ÃÖ³ÖÖÂÛ ¸ÖŠÖ›¡, ¯Ö›ßŸÖ Ø¿Ö¤¡, बद्रीनारायण अवघड, संतोष बाफना यांची मला संशोधन कार्यात मदत –ÖÖ»ÖßÛ आणि Ã¾ÖÖŸÖ ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö ´Æणजे या संशोधन कार्यकाळात मा–ी अर्धांगिणी सौ. प्रणिता ही हसतमुखानं मा–या संशोधन ¯Ö¾ÖÛÃÖÖŸÖ खंबीरपणे मा–या पाठीशी असल्यामुळे अर्थातच मानसिक ²ाळ मिळाले आहे. नागवे वकि™²ÖÖŸÖß»Û ÃÖ¾Û सदस्यांचे प्रत्यक्ष सहकार्य मिळाले म्हणुन मी त्यांचा आ³ÖÖ¸ß †ÖÆ.

Ã¤¡¸¡ ¯Ö²Ö–ÖÖŸÖß»Û अक्षर जुळवणी करण्यामध्ये प्रा.निलोफर शेख, ¯ÖÖ.•ÖµÛÁÖß पवार, अशोक कुडधने आणि संशोधन गÛ£ÖÖÃÛ अचुक, सुंबक Ã¾Ûºþ¯Ö देणारे डॉ.तुकाराम गÛ•Ö¸¡ µÖÖ“ÖÆß आभार मानण्Û

क´Ö¯ÖÖ¯ŸÖ šÖ¸¡»Û.

Ã¤¡¸¡ संशोधन वकि¤µÛ पूर्ण करण्यासाठी मला ज्या –ÖŸÖ-†–ात मित्र, हितचिंतकांनी प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्ष सहकार्य वकि»Û ¯Ö¸¡ŸÖ ŸµÖÖ“ÖÖ नामोल्लेख अनावधानाने राहुन गÛ»ÖÖ, †¿ÖÖ मला लेखनाची प्रेरणÖÖ देणाऱ्या Ã¾ÖÖ“Ö मनपुर्वक आभार.

स्थळः जालना **ÁÖß. -ानदेव शिवनाथ नागवे**

दिनाकः / /2017 **संशोधक ×¾Ûª¤ÛáÛ**

अनुक्रमणिका

प्रकरण	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्रमांक
	प्रमाणपत्र	I
	¯Ö×ŸÖ–ÖÖ¯Ö¡Ö	II
	ऋणनिर्देश	III
	अनुक्रमणिका	VI
प्रकरण पहिल	प्रस्तावना	1 ŸÖ 20
प्रकरण दुसरे	अंकुशराव टोपे यांची जडणघडण	21 ŸÖ 41
प्रकरण ×ŸÖÃÖ¸	अंकुशराव टोपे यांचे लोकप्रतिनिधी म्हणून कार्य	42 ŸÖ 123
प्रकरण चौथे	अंकुशराव टोपे यांचे अंबड मतदार संघाच्या विकासातील योगदान	124 ŸÖ 144
प्रकरण पाचवे	अंकुशराव टोपे यांचे शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान	145 ŸÖ 214
प्रकरण सहावे	अंकुशराव टोपे यांचे सहकार क्षेत्रातील कार्य	215 ŸÖ 265
प्रकरण सातवे	अंकुशराव टोपे यांचे सामाजिक व सांस्कृतीक योगदान	266 ŸÖ 287
प्रकरण आठवे	^¯ÖÃÖÆÖ¸¡	288 ŸÖ 306
	¬ÖÆÖÃÖ“Ö¦	307 ŸÖ 317
	¯Ö×¸×¿ÖÂ™¡	318 ŸÖ 327

प्रकरण पहिले

प्रस्तावना

1.1 ×¾ÖÂÖµÖ ¯Ö¾ÖÖ¿Ö

1.2 विषयाची निवड

1.3 संशोधनाची उद्दिष्ट¶

1.4 संशोधनाची मर्यादा

1.5 संशोधनाची व्याप्ती

1.6 संशोधनाची गृहितके

1.7 साहित्य व संशोधनाचे परिशिलन

1.8 †³µÖÖÃÖ ¯Ö¨¨ŸÖß

1.9 संदर्भ साधने

1.10 Ãांशोधन विषयाची प्रकरण योजना

1.11 संशोधनाचे महत्व

ÃÖ¤³Ö

प्रकरण पहिले

प्रस्तावना

1.1 ×¾ÏÂÀÏµÏ ¯Ï¾Ï¿Ï :-

क्रांŠ»µÏÏÆß ¸ÏÂ™Ï“µÏÏ ¾ÏÏ ¯ÏÏŸÏÏ“µÏÏ जडणघडणीत, विकासात ¾Ï ¾ÏÏ™“ÏÏ»ÏßŸÏ एखाद्या ×¾Ï×¿ÏÂ™ ¾µÏŒŸÏß“Ï योगदान ´ÏÆŸ¾ÏÏ“Ï †ÃÏŸÏ. ŸÏß कर्तुत्ववान ¾µÏŒŸÏß †Ï¯Ï»µÏÏ ×¾Ï“ÏÏ¸Ï“µÏÏ, क्रांŸÏŸ¾ÏÏ“µÏÏ ÃÏÏ´Ï£µÏÏ¾Ï¸ संपूर्ण ÃÏ´ÏÏ•Ï“Ïß, ¸ÏÂ™Ï“Ïß ×¤¿ÏÏ ²Ï¤»ÏŸÏ †ÃÏŸÏ. एखाद्या £ÏÏ¸ ¾µÏŒŸÏß“Ï “Ï¸ß¡Ï Æ ŸµÏÏ ¤¿ÏÏ“ÏÏ ŸÏŸकालीन ‡×ŸÏÆ¤ÃÏ †ÃÏŸÏÏ. ŸµÏÏ ¾µÏŒŸÏß“Ïß तत्कालीन ‘Ï>Ï´ÏÏ>ß¾Ï¸ <¾ÏŒß ”Ï¯Ï ¯Ï>»Ï»Ïß †ÃÏŸÏ क्रांß, ÃÏ¤¡ß»Ï ¾µÏŒŸÏß“Ï “Ï×¸¡Ï म्हणजेच ŸµÏÏ क्रांÏôŸÏß»Ï ‡×ŸÏÆ¤ÃÏ †ÃÏŸÏÏ. µÏÏ क्रांŸÏŸ¾Ïvान ¾µÏŒŸÏß“µÏÏ †³ÏÏ¾Ïß ŸµÏÏ ¯ÏÏŸÏÏ“ÏÏ ¾ÏÏ ¸ÏÂ™Ï“Ï ‡×ŸÏÆ¤ÃÏ निरस, घटनाशून्य व अर्थशून्य बनतो. इतिहासातून •Ï¸ कर्तृत्ववान ¾µÏŒŸÏß ¾Ï•ÏÏ क्रां»µÏÏ ŸÏ¸ ŸµÏÏ ‡×ŸÏÆ¤ÃÏÏŸÏ क्रांÆß एक शिल्लक ¸ÏÆŸÏ नाही. म्हणून "‡×ŸÏÆ¤ÃÏ म्हणजे ¤Ã¸ क्रांÆß नसून ÁÏÂŠ ¾µÏŒŸÏ¤à“Ïß “Ï×¸¡Ï Æ¤µÏ" ("History is nothing but the biographies of great men") [1] Æß क्रांÏ»ÏÏ‡»Ï µÏÏ इतिहासकाराने क्रां»Ï»Ïß ‡×ŸÏÆ¤ÃÏÏ“Ïß व्याख्या ´Ïµ¤ßŸÏ Ã¾Ïºp¯Ï“Ïß †Ã¤»Ïß ŸÏ¸ß ŸÏß पूर्णपणे अर्थहीन †£Ï¾ÏÏ चूकीची †ÏÆ †Ã¤ म्हणता µÏŸÏ नाही. क्रांÏ»ÏÏ‡»Ï»ÏÏ †Ã¤ म्हणावयाचे ÆŸÏ क्रांß, ‡×ŸÏÆ¤ÃÏÏŸÏ सामान्य मानसाचे “Ï×¸¡Ï ^»»Ïखि»Ï •ÏÏŸÏ नसते. मग कोणाची नोंद ‡×ŸÏÆ¤ÃÏÏŸÏ ÆŸÏ? ŸÏ¸, †¿Ï“Ï ¾µÏŒŸÏà“Ïß क्रांß, •µÏÏ“µÏÏ क्रांÏµÏÏ“ÏÏ मानवी ÃÏ´ÏÏ•Ï¾Ï¸ ¤रगामी ¯Ï³ÏÏ¾Ï ¯Ï>»Ï»ÏÏ †ÃÏŸÏÏ. µÏÏ“Ï दृष्टीने •µÏ×»ÏµÏÃÏ ×Ã¤–Ï¸, नेपोलियन बोनापार्ट, ”¡Ï¯ÏŸÏß ×¿Ï¾Ï•Ïß ´ÏÆ¸Ï•Ï किंवा ÃÏ´ÏÏ™ अशोक, ÃÏ´ÏÏ™ अकबर µÏÏ व्यक्तीरेखांचा †³µÏÏÃÏ †Ã¤ ‡×ŸÏÆ¤ÃÏÏ“Ï Ã¾Ïºp¯Ï †ÃÏŸÏ. ×Ã¤¨Ï£Ï ग्ÏÏŸÏ´Ï ²Ï¨, कन्फुशियस, ŸÏÏ†Ï किंवा कणाद, क्रां×¯Ï»Ï, µÏ¿Ï ×õÏÃŸÏ किंवा Æ•Ï¸ŸÏ ´ÏÆ´Ï¤ पैगंबर µÏÏ“µÏÏ Ã´ÏŸÏß ‡×ŸÏÆ¤ÃÏ जागवतो, ŸÏÏ µÏÏ“Ï दृष्टीने. ÃÏ´ÏÏ•Ï¤»ÏÏ एक वेगळी ×¤¿ÏÏ देण्याचÏÏ प्रयत्न करणारे महामानव ´ÏÆŸÏ´ÏÏ •Ï×ŸÏ²ÏÏ ±½»Ï, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर, ¸Ï•Ï¸Ï´Ï मोहन ¸Ïµß, Ã¾Ï´Ïß दयानंद ÃÏ¸Ã¾ÏŸÏß µÏÏ“ÏÆß †³µÏÏÃÏ ‡×ŸÏÆ¤ÃÏÏŸÏ †×³Ï¯ŸÏ †ÃÏŸÏÏ. ŸÏÏ ŸµÏÏ“µÏÏ कार्यकर्तृत्वाचा ŠÃÏÏ घेऊन वर्तमानÏŸÏ †वतीर्न –Ï»Ï»ÏÏ †ÃÏŸÏÏ. म्हणूनच Ã¾ÏÏŸÏ¡µÏÏ“ÏÏ ^¤‘ÏÏÂÏ करणारे, लोकशाहीचा पुरस्कार करणाऱ्यांची नोंद ‡×ŸÏÆ¤ÃÏÏŸÏ ÆŸÏŸ.[2]

^¯Ö¸ÖŒŸÖ विवेचनानुसार ³ÖÖ¸ŸÖÖ“µÖÖ Ã¾ÖÖŸÖ¡µÖÖŸŸÖ¸ कालखंडात Ã¾ÖÖŸÖ¡µÖ»ÖŒ¶ÖŸÖ प्रत्यक्ष सहभागी †Ã֍Ö»µÖÖ पिढीनंतर •Öß ¤Ã֍¸ß ×¯ÖŒß ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö“µÖÖ समाजकारणात ¾Ö राजकारणात ^¤µÖÖÃÖ †Ö»Öß ¾Ö †Ö¯Ö»µÖÖ कार्यकर्तृŸ¾ÖÖ“µÖÖ ²ÖôÖ¾Ö¸ समाजमान्यता ¯ÖÖ¾Ö»Öß Ÿµ֍Ö´Ö¬µÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“Ö नाव ओघानेच µÖŸÖ. µÖÖ ÁÖÂŠ ¾µÖŒŸÖßजीवनÖ“µÖÖ आधाराने " †›.Áßß.अंकुशराव ™Ö¯Ö जीवन ¾Ö ×¾ÖÂÖµÖ" ÆÖ ×¾ÖÂÖµÖ संशोधनासाठी निवडला †ÖÆ.

1.2 ×¾ÖÂÖµÖÖ“Öß निवड :-

जालना ×•Ö»Ê֓Ö एक वेगळे स्थान ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö´Ö¬µÖ µÖ£ÖßÖ» Ö उद्योगधंदे, कारखानदारी ¾Ö µÖ£ÖßÖ» Ö स्थानिक ‡×ŸÖÆÖÃÖ µÖÖ´ÖÔ निर्माण –ÖÖ»Ö †ÖÆ. ग֍¤Ö×ŸÖ¸Ö“ÖÖ ¾ÖÖ¸ÃÖÖ »ÖÖ³Ö»Ö»ÖÖ ÆÖ ×•Ö»ÆÖ, ´ÖÆ¤बासारख्या ´ÖÆŸÖÖ“Öß ŸÖÃÖ“Ö ÃÖŸÖÖ“Öß ³Ö´Öß म्हणून याकडे ¯ÖÖ×Æ»Ö •ÖÖŸÖ. µÖÖ ×•Ö»Ê֓µÖÖ विकासाची ¾ÖÖ™“ÖÖ»Ö ¯ÖÖÆŸÖÖ विकासाच्या ¾ÖÖ™“ÖÖ»ÖßŸÖ Ã¾ÖÖŸÖ¡µÖÖŸŸÖ¸ कालखंडामध्ये सामाजिक, राजकीय, शैक्षणिक, आर्थिक आणि सहकारक्षेत्रामध्ये •µÖÖ“Ö योगदान ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö ¸Ö×Æ»Ö †ÖÆ, त्यांना विसरून ÆÖ †³µÖÖÃÖ पूर्ण Æ‰ú शकत नाही. µÖÖŸÖ •µÖÖ“Ö नाव अगत्याने ‘µÖÖ¾Ö लागते †¿ÖÖ ¼यक्तीमत्वापैकी अंकुशराव ™Ö¯Ö Æ एक †ÖÆŸÖ.

अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी µÖÖ Ã֍¾Ö ¢Ö¡ÖÖ´Ö¬µÖ ŸµÖÖ“µÖÖ ¾µÖŒŸÖßÖ´ÖŸ¾ÖÖ“ÖÖ ¾Ö ¤¬Öµ֍Ö“ÖÖ ŠÃÖÖ जनमानसावर ×²Ö²Ö¾Ö»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ. µÖÖ विकासकार्याचा ÃÖ´ÖÖ•Ö×ÆŸÖÖÃÖÖŠß सकारात्मक उपयोग ¾ÆÖ¾ÖÖ. समाजाने µÖÖ ¤¬Öµ֍Ö“ÖÖ †Ö¤¿Ö ›ÖôÖ¶ÖÃÖ´ÖÖ¸ Š‰ú न †Ö¯Ö»µÖÖ जीवनाची ¾ÖÖ™“ÖÖ»Ö ¤¬¸Ö¾ÖßÖ. µÖÖÃÖÖŠß Æ महत्वपूर्ण ŸÖÃÖ“Ö मूलगामी ¤¬Öµ֍ ÃÖ´ÖÖ¸ आणण्यासाठी आणि –ानाचे नवे दालन ख»Ö करण्यासाठी ÆÖ †³µÖÖÃÖ ×¾ÖÂÖµÖ निवडला †ÖÆ.

1.3 संशोधनाची उद्दिष्ट्य :-

संशोधन म्हणजे नवीन –ानप्राप्तीसाठी केलेले पद्धतशिर प्रयत्न, अर्थात संशोधन ही एक बौद्धीक प्रक्रिया असून त्याद्वारे नवीन –ान प्रकाशात आणले जाते किंवा प्रस्तावीत –ानामधील कमतरता सुधारता येतात व त्यामध्ये नव–ानाची भर घातली जाते. व्यक्तीशी निगडीत असलेल्या संस्था, गट- समुह, समस्या, संस्कृती, धर्म, व्यवस्था व परंपरा या घटकांचा समावेश सामाजिक संशोधनात होतो. म्हणून कोणतेही कार्य पूर्णत्वास नेण्यासाठी विशिष्ट उद्दिष्टे डोळ्यासमोर ठेवून कार्यरत व्हावे लागते. त्याशिवाय संशोधन कार्य पूर्णत्वास जा‰ú शकत नाही.

आधुनिक महाराष्ट्राच्या जडणघडणीत योगदान देणाऱ्या व्यक्तींच्या कार्य कर्तृत्वाचा परामर्श घेण्याचा प्रयत्न अनेक संशोधन कर्त्यांनी केला आहे.

¯Ö¸ŸÖ, अंकुशराव टोपे यांनी केलेल्या कार्याने व कर्तृत्वाने तसेच स्थापन केलेल्या संस्थांच्या माध्यमातून समाजात कशाप्रकारे परिवर्तन घडून आले आहे त्यांचे काय ²हुजन समाजाला कसे प्रेरणादायी ठरले, शैक्षणिक चळवळीत किती भरीव योगदान दिले आणि जालना जिल्ह्यात सहकाराचे जाळे कशा पद्धतीने उभे केले व त्यांच्या या कायातूनच आधुनिक महाराष्ट्राच्या जडणघडणीला कसा हातभार लागला. या विषयावर फारसे संशोधन –ाले नाही. म्हणुन ही उणीव भरून काढण्याच्या उद्देशाने इतिहासाच्या –ानशाखेत नाविन्यपूर्ण भर घालण्याचा प्रयत्न या संशोधनाच्या अनूषंगाने करीत आहे. त्यासाठी संशोधनाची पœ»Ö ^§Â™ स्पष्ट करता येतील.

^§Â™¶ -

1) अंकुशराव टोपे यांच्या जीवनकार्याचा अभ्यास करणे.

2) अंकुशराव टोपे यांचे राजकारणातील योगदान अभ्यासणे.

3) अंकुशराव टोपे यांचे सहकार क्षेत्रातील योगदान अभ्यासणे.

4) अंकुशरावÖ टोपे यांचे शैक्षणिक चळवळीतील योगदान अभ्यासणे.

5) †²Ö›-घनसावंगी मतदार संघाच्या सर्वांगिण विकासातील अंकुशराव टोपे यांच्या भूमिकेचा अभ्यास करणे.

6) अंकुशराव टोपे यांच्या सामाजिक व सांस्कृतिक कार्याचा अभ्यास करणे.

7) एक शिस्तप्रिय, कणखर, अभ्यासू वृत्तीची विभुती, प्रसंगी ध्येयवेडा हो‰ न निश्चीत विचारांसाठी टोकाचा संघर्ष –ेलणाऱ्या व्यक्तीमत्वाचा अभ्यास करणे.

1.4 संशोधनाची मर्यादा :-

सामाजिक शास्त्रात संशोधनाच्या अभ्यास विषयास एक निश्चीत दिशा मिळण्यासाठी एक सिमारेषा आखणे क्रमप्राप्त ठरते. अंकुशराव टोपे : जीवन व कार्य या संशोधन विषयावरील माहिती, कागदपत्रे वा लिखीत साधने कोठेही संकलीत स्वरूपात ¬ÖÖÆÐŸÖ. Ÿµ¨ÖÖ´Öô ×¾Ö×¾Ö¬Ö प्रश्नावली, मुलाखती, स्मरणीका, वार्षिकांक, विशेषांक तसेच विविध संस्थांचे वार्षिक अहवाल आणि शासकीय दस्तावेज यांच्या आधारे माहिती संकलन करून त्यांच्या सामाजिक, सहकारविषयक, शैक्षणिक आणि राजकीय कार्यावर प्रकाश टाकला आहे. सामाजिक परिवर्तनाच्या महत्वाच्या कार्यात अंकुशराव टोपे यांनी आपले योगदान कसे दिले याचा शास्त्रीय पद्धतीने अभ्यास करण्यात आला आहे.

अंकुशराव टोपे यांनी १९६७ मध्ये जि.प.सदस्य या नात्याने तत्कालीन औरंगाबाद जिल्ह्यातील वडीगोद्री गटातून राजकारणात पाय ठेवून, पुढे जि.प. उपाध्यक्ष, आमदार, खासदार, जिल्हा मध्यवर्ती बँकेचे अध्यक्ष, मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष इत्यादीच्या माध्यमातून शिक्षण, सहकार, सामाजिक व राजकीय क्षेत्रामध्ये आपल्या अजोड कार्याच्या माध्यमातून ठसा उमटविला आहे. सदर संशोधन करतांना इ.स.१९४२ म्हणजे अंकुशराव टोपे यांच्या जन्मापासुन ŸÖ ‡.ÃÖ.2011 ¯ÖµÖŸÖ“ÖÖ ´Öाहिती प्रस्तुत शोध प्रबंधात घेण्यात आली आहे. विषयाच्या आवश्यकतेनुसार व अपरिहार्यतेमुळे हा काळ <¯ÖÖ»Ö-2016 म्हणजे अंकुशराव टोपे यांच्या ´ÖŸµÖ¯ÖµÖŸÖ एकुण ७४ वर्षाचा कालावधी घेण्यात †Ö»ÖÖ †ÖÆ.

1.5 ÃÖ¿ÖÖधनाची व्याप्ती :-

¯ÖÃŸÖŸÖ ¯Ö²Ö¬ÖÖŸÖ अंकुशराव टोपे यांच्या जीवनकार्याचा अभ्यास करण्यात आलेला आहे. हा अभ्यास करीत असतांना ज्या कौटुंबिक, सामाजिक आणि राजकीय परिस्थिŸÖÖ“µÖÖ पार्श्वभूमीवर त्यांचे नेतृत्व उदयास आले व त्यामागील प्रेरणा, परिस्थीतीचा प्रभाव व या प्रभावातून एक क्षेत्र निवडलेले असतांना, त्यात स्थैर्य प्राप्त केलेले असतांनाही आतापर्यंतचा आपला विकसीत दृष्टीकोन सामाजिक योगदानामध्ये देता यावा याकरिता त्यांनी धोका पत्करून स्थैर्य असलेल्या व्यवसायाला पाठ दाखवून राजकीय क्षेत्रात पदार्पण केले याबाबतचा अभ्यास करण्यात आलेला आहे.

निजामकालीन ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¾¶Ö“ÖßÖ ¯Ö×¸ÖÃ£ÖŸÖßÖß, स्वातंत्र्योत्तर काळातील संयुक्त ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö“µÖÖ चळवळीतील तत्कालीन अंबड व जालना तालुक्यांचे योगदान, इथपर्यंत सदरील विषयाची ¾µÖÖ¯ŸÖß •ÖÖ‰ú¬ן ¯ÖÖÆÖ“ÖŸÖ.

1.6 संशोधनाची गृहितके :-

गृहितकांनाच परिकल्पना असेही म्हणतात. ज्याचा शोध घेत आहोत त्याबद्दलचे विधान म्हणजे गृहितके. ¾Ö–ानिक चिंतन प्रक्रियेत प्रारंभिक –ानाचा आधार घेऊन ×¾ÖÔÂÖµÖ ¾ÖÃŸÖ¿ÖßÖ सादृश्य राहील अशी सैद्धांतिक कल्पना जी पुढे संशोधनास संशोधकाच्या आवाक्यात आणते, ŸµÖÖÃÖ गृहितक असे म्हणतात. गृहितके असा प्रस्ताव किंवा प्रस्तावांचा समुह आहे ज्यांचे परिक्षण अद्याप व्हायचे आहे. म्हणजेच अप्रमाणित प्रस्ताव किंवा प्रस्तावांचा समुह Æß "गृहितके" †ÖÆ. गृहितकात मांडलेले निष्कर्ष हे अस्थायी व काल्पनिक असतात आणि त्याची प्रामाणिकता सशोधक अनुभवाने व वास्तविक तथ्यांच्या आधारे सिद्ध करण्याचे प्रयत्न करतो. परिपथ्य, उपयूक्त प्रमाण व श्रेष्ठ प्रतिच्या संशोधनासाठी परिकल्पनेला शिकणे आवश्यक आहे अन्यथा संशोधन विकेंद्रीत, विस्कळीत व विचारांचा सैराचार होईल. परिकल्पना (गृहितके) Æß“Ö ×ÃÖ¨ÖŸÖ आणि अन्वेषण यातील दुवा आहे. ज्याद्वारे नवीन –ान प्राप्त केले जाते.[3]

गृहितकाशिवाय संशोधकाचे कार्य थांबते. संशोधनात सुचना देण्याचे कार्य गृहितके करीत असतात. "संशोधनात मार्गदर्शक, सहायक तसेच अनेक अडचणीत मार्ग काढण्यासाठी ज्या कल्पनांचा किंवा अंदाजांचा उपयोग होतो. त्यालाच गृहितके असे म्हणतात".[4] †¿ÖÖ ¯ प्रकारे गृहितके ठामपणे मांडली आणि त्यांचे यथार्थ आकलन केले तर त्यातून नवीन तथ्ये प्रकाशात µÖ‰ú शकतात.

¯ÖÃŸÖŸÖß शोध प्रबंधात अंकुशराव टोपे यांच्या कार्य, कर्तुत्वाचा अभ्यास करतांना खालील गृहितके निश्चीत केलेली आहेत. त्यांच्या आधारावरच साधनांचे वर्गीकरण करून वस्तूनिष्ठपणे विश्लेषण करण्यात आले आहे.

गृहितके -

1) अंकुशराव टोपे हे एक शिस्तप्रिय स्वयंभु वृत्तीचे, आपल्या ध्येयसिद्धीसाठी अहोरात्र कष्ट उपसणारे व्यक्तीमत्व आहे.

2) अंकुशराव ™ÖÖ¯Ö µÖÖ"Ö आमदार व खासदार असतांनाचे केलेले कार्य उल्लेखनीय आहे.

3) जालना जिल्ह्याच्या शैक्षणिक विकासामध्ये त्यांचे योगदान मोठे आहे.

4) अंबड व घनसावंगी मतदार संघाचा विकास अंकुशराव टोपे यांनी घडवून आणला.

5) जालना जिल्ह्याच्या राजकारणात अंकुशराव टोपे यांची भुमिका महत्वाची आहे.

6) सहकार क्षेत्रामध्ये त्यांचे योगदान महत्वÖ"Ö †ÖÆ.

1.7 ÃÖÖ×ÆŸµÖ ¾Ö संशोधनाचे ¯Ö×¸¿ÖßÌन :-

†›. Áßß. अंकुशराव ™ÖÖ¯Ö : •ÖßÌवन ¾Ö क¢ÖµÖÖ"ÖÖ †ÖœÖ¾ÖÖ ŸÖÃÖ"Ö ×¾ÖÂÖµÖÖ"Öß ^×§Â™¶, गृहितके, संशोधन ¯Ö··ŸÖß ‡. ÃÖ¾ÖßÃŸÖ¸ बाबींकडे वळण्यापूर्वी †¿ÖÖ Ã¾Öºþ¯ÖÖ"Ö †ÖŸÖÖ¯Ö¸µÖŸÖ –ÖÖ»Ö»Ö संशोधन क¢ÖµÖ ¾Ö ×Ö£Ö µÖÖ"ÖÖ †³µÖÖÃÖ आणि परिशीलन (Review) करणे µÖÖ ठिकाणी अधिक योग्य Š¸Ÿ. ŸµÖÖ"ÖÖ †ÖœÖ¾ÖÖ पुढीलप्रमाणे मांडण्यात †Ö»ÖÖ †ÖÆ.

1) ¯Ö¾ÖÖ¸ बा.ग. (1987) -

µÖÖ"ÖÖ "ग्रामीण शिक्षण "Öô¾ÖôßÌ"Ö जनक क¢ÖÓ¾ÖßÌ¸ ³ÖÖ‰ú¸Ö¾Ö ¯ÖÖ™ß»Ö" ÆÖ 400 पानांचा ×Ö£Ö ´ÖÖŸÖ3Ö´ÖÖß प्रकाशन, पूणे यांनी प्रकाशित क¢Ö»ÖÖ †ÖÆ.[5] ³ÖÖ‰ú¸Ö¾Ö ¯ÖÖ™ß»Ö µÖÖ"µÖÖ घराण्याच्या मुळापासुन ŸÖ क¢ÖÓ¾ÖßÌ¸Ö"µÖÖ जीवनक¢ÖµÖÖ¾Ö¸ एकुण 35 प्रकरणामध्ये या ग्रंथात विवेचन क¢Ö»Ö †ÖÆ.

µÖÖŸÖ †š¸Ö×¾Ö¿¾Ö ¤Ö×¸¦¶ †ÃÖ»Ö»ÖÖ बहुजन ÃÖ´ÖÖ•Ö ',µÖŸÖ' ÆÖ समुद्रासारखा अथांग ¯ÖÃÖ¸»Ö»ÖÖ †ÖÆ. ŸÖÖ †–ान अंधकारामध्ये ¯Ö›»Ö»ÖÖ †ÖÆ. †ŸµÖŸÖ काबाडकष्ट करूनही Ÿµ֛»ÖÖ ¯ÖÖ™3Ö¸ †®Ö ¾Ö अंगभर क¢Ö¯Ö›Ö ×´ÖôŸÖ नाही. ŸµÖÖ"µÖÖ Ã¾Ö दु:खाच ´Öô †–ान †ÖÆ, †×¾Öªö †ÖÆ, Ÿµ֛»ÖÖ शिक्षण ×¤»Ö ¯ÖÖ×Æ•Ö †ÃÖ क¢ÖÓ¾ÖßÌ¸ ³ÖÖ‰úÚरावांना ¾ÖÖ™Ö¸Ö"Ö. ´ÖÖ•ÖŒµÖÖ"Ö शिक्षण ÃÖÃ£ÖÖ क¢Ö¾Ôô ¿ÖÆ¸Ö´Ö¬Ö ¯ÖÃ£ÖÖ×¯ÖŸÖÖ"µÖÖ कुंपणामध्येच शिक्षणदानाचे क¢Ö´Ö क¢Ö¸ßŸÖ ÆÖŸµÖÖ, 'ग्रामीण भागामध्ये ×¿Ökषण' Æß कल्पना ŸµÖÖ"µÖÖ स्वप्नातÆß नसतांनाछत्रपती ¿ÖÖÆ"µÖÖ प्रेरणेने ³ÖÖ‰ú¸Ö¾Ö पाटलांनी शिक्षण क¢ÖµÖÖ»ÖÖ क¢Ö»Ö»Öß ÃÖºþ¾ÖÖŸÖ¸ Ã¾ÖÖ¾Ö»Ö²Öß शिक्षण, सहजीवन, सहभोजन ¾Ö श्रमशिक्षणाचा महान प्रयोग, ×ÖÖ¾Ö ×ŸÖ£Ö ¿ÖÖôÖ, ¿ÖÖôÖ ×ŸÖ£Ö वसतिगृह Æ ³ÖÖ‰ú¸Ö¾ÖÖ"µÖÖ क¢ÖµÖÖ"Ö

ÃÖ¡Ö, श्रमशिक्षणातून स्वावलंबन, Ã¾ÖŸ¾Ö, स्वाभिमान, †ÖŸ´Ö×¾Ö¿¾ÖÖÃÖ निर्माण करून –ानगंगेचे ¯ÖÖš ¾Ö›Ö¯ÖÖ›ß, –ÖÖ¯Ö›ß¯ÖµÖŸÖ नेले, ¾Ö·µÖÖ अर्थाने ³ÖÖ‰úú¸Ö¾Ö पाटलांनी ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖ ग्रामीण शिक्षणाची "ÖôÖ¾ÖôÖ ^³ÖÖ¸»ÖßÖ. ³ÖÖ‰úú¸Ö¾ÖÖ"µÖÖ ग्रामीण शिक्षण "ÖôÖ¾ÖôÖ‹µÖÖ ÃÖ´Ö¨ ¾Ö¤ÖµÖÖ¾Ö¸ µÖÖ चरीत्रग्रंथामध्ये ŸµÖÖ"µÖÖ जीवनकार्याचा विवीधांगी मागोवा घेण्याचा प्रयत्न बा.ग.पवार यांनी ¾Ö¤»ÖÖ †ÖÆ.

अंकुशरावांवर शिक्षणक्षेत्राच्या बाबतीत कर्मवीरांचा प्रभाव असल्याचे जाणवते व तो आदर्श समोर ठेवूनच त्यांनी इ.स. १९७४ मध्ये मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेची स्थापना केली व परिसरातील शैक्षणिक गरज दुर करण्याचा प्रयत्न केला. Ÿµ֐ांनी स्थापन ¾Ö¤»Ö»µÖÖ शिक्षण ÃÖÃ£Ö"ÖßÖ ओळख ग्रामीण ŸÖÖ›¾ÖôÖ¡Ö म्हणूनच †ÖÆ.

2) संजय जगन्नाथ गव्हाणे (२००५) -

यांनी "छगन भुजबळ यांच्या सामाजिक, शैक्षणिक आणि राजकीय नेतŸ¾ÖÖ"ÖÖ चिकित्सक अभ्यास." µÖÖ ×¾ÖÂÖµÖÖ¾Öर संशोधनपर अभ्यास केला आहे.[6] हा संशोधन ग्रंथ एकूण ७ प्रकरणामध्ये विभाजीत केला असून छगन भुजबळ यांच्या जीवनवृत्तापासून ते सन २००४ च्या विधानसभा निवडणुका पर्यंतच्या घटनांचा उहापोह यात केलेला आहे.

महाराष्ट्राच्या राजकारणात स्वातत्र्योत्तर काळात राजकारणाचा वारसा नसुनही राजकारणात महत्वाच्या पदावर आरूढ –ालेल्या व्यक्तीमध्ये छगन भुजबळ यांच्या नावाचा समावेश करावा लागतो. त्यांची सामाजिक, शैक्षणिक आणि सांस्कृतिक क्षेत्रातील कामगिरी, भुजबळ आणि शिवसेना, भुजबळ आणि अÖखील भारतीय कॉंग्रेस पक्ष आणि राष्ट्रवादी कॉंग्रेस पक्ष, छगन भुजबळ यांनी विविध पदावर असतांना केलेले कार्य आणि भुमिका , छगन भुजबळ µÖÖ"µÖ¾Ö¸ –ालेले आरोप व टिका आणि वास्तव, याचा अभ्यास करण्यासाठी प्रामुख्याने ग्रंथालयीन अभ्यास पद्धतीसोबत मुलाखत पद्धतीचा देखील अवलंब या प्रबंधलेखनासाठी गव्हाणे यांनी केला आहे.

छगन भुजबळ यांच्या प्रमाणेच अंकुशराव टोपे यांचे कार्य सामाजिक, राजकीय, शैक्षणिक, सहकार व सांस्कृतिक असे राहिलेले आहे. त्यांनीही भारतिय राष्ट्रीय कॉंग्रेस पक्ष ¾Ö राष्ट्रवादी कॉंग्रेस पक्ष या पक्षांच्या पक्षीय संघटनात कार्य केले तसेच आमदार व खासदार

¯Ö¤Ö“ÖßÖ जबाबदारी सांभाळली, इतरही क्षेत्रात त्यांनी केलेली कामगिरी उल्लेखनीय आहे यासाठी संजय गव्हाणे यांचे संशोधन मला मार्गदर्शक ठरते.

3) »Ö. ÃÖ¸¿Ö ÃÖÖ¾ÖŸÖ (2006) -

µÖÖ“ÖÖ "´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö“Ö शिल्पकार शंकरराव चव्हाण" ÆÖ ®Ö£Ö ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ ¸Ö•µÖ ÃÖÖ×ÆŸµÖ आणि संस्कृती ´Ö›Ô, ´Ö²Ö‡ यांनी प्रकाशित ‹»ÖÖ †ÖÆ.[7] »Ö.ÃÖÖ¾ÖŸÖ यांनी शंकरराव चव्हाण µÖÖ“µÖÖ जन्मापासून (×¤.14 •Ö»Ö 1920) ŸÖ ŸµÖÖ“µÖÖ निधनापर्यंतच्या (×¤.26 ±ý²Ö. 2004) घटनावर µÖÖ छोटेखानी ®Ö£ÖÖ´Ö¬µÖ प्रकाश टाकला †ÖÆ.

‹. शंकरराव चव्हाण µÖÖ“Ö ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö“µÖÖ जडणघडणीमध्ये †ÃÖ»Ö»Ö योगदान रेखाटतांना लेखक शंकररावांच्या ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ स्थापन होण्याच्या ¯Ö¾Öá“µÖÖ घटनांच्यापासून ŸÖ ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö“Ö दोन ¾ÖÔÖ मुख्यमंत्री, ³ÖÖ¸ŸÖÖ“Ö शिक्षणमंत्री, †£Ö´Ö¡ßß, नियोजनमंत्री, नियोजन आयोगाचे उपाध्यक्ष, संरक्षणमंत्री, ®ÖÆ´Ö¡ßß †Ö¤ß पदावरून त्यांनी •Ö ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö ‹ÖµÖ ¯ÖÖ¸ ¯ÖÖ›»Ö ŸµÖÖ“ÖÖ ^Æ¯ÖÖÆ ‹¸ŸÖÖŸÖ.

शंकररावजींनी •ßß ×¾Ö×¾Ö¬Ö ®ÖÖŸÖßß ÃÖÖ³ÖÖÔ»ßß, ŸµÖÖ´Ö¬µÖ ŸµÖÖ“µÖÖ ×¾Ö¿ÖÂÖ †Ö¾Ö›ß“Ö ®ÖÖŸÖ ÆÖŸÖ ŸÖ जलव्यवस्थापनाचे, पाणी ¾Ö ŸµÖÖ“Ö नियोजन µÖÖ×¾ÖÂÖµÖß त्यांना ×¾Ö¿ÖÂÖ †ÖÃ£ÖÖ ÆÖŸÖßß ¾Ö ŸµÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ ŸµÖÖ“ÖÖ सखोल †³µÖÖÃÖ ÆÖŸÖÖ. ŸµÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ ÃÖ¸¿Ö ÃÖÖ¾ÖŸÖ µÖÖ ®Ö£ÖÖŸÖ ×»Ö×ÆŸÖÖŸÖ. त्याप्रमाणे शंकररावजी चव्हाण Æ ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö“µÖÖ जलसंस्कृतीचे जनक ÆÖŸÖ. ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›¶ÖŸÖ ŸµÖÖ“µÖÖ संकल्पनेतून निर्माण –ÖÖ»Ö»Ö, जायकवाडी आणि विष्णु¯Ö¸ß जलप्रकल्प Æ ŸµÖÖ“Ö ÃÖ¾ÖÖŸÖ ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö योगदान †ÖÆ ¾Ö ¸ÖÆß»Ö. एकुणच µÖÖ ®Ö£ÖÖŸÖ ŸµÖÖ“µÖÖ जीवन¯Ö™Ö¾Ö¸ प्रकाश टाकला †ÖÆ.

अंकुशराव ™Ö¯Ö Ö विधानसभा ÃÖ¤ÃµÖ असतांना ‹. शंकरराव चव्हाण मुख्यमंत्री ¯Ö¤ß ‹ÖµÖ¸ŸÖ ÆÖŸÖ ¾Ö एकमेकांचा राजकीय स्नेह ÆÖŸÖÖ.

याशिवाय शंकरराव चव्हाण व अंकुशराव टोपे या दोन्ही व्यक्तींत काही बाबी समान होत्या. दोघेही कमालीचे शिस्तप्रिय, प्रशासनाच्या बाबतीत ‹ŠÖ¸ ³Öुमिका घेणारे व विकासाच्या ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ ¤¸¥Âटी असणारे नेते होते. त्यादृष्टीने सुरेश सावंत यांनी शंकरराव चव्हाण यांचा महाराष्ट्राचे शिल्पकार म्हणुन केलेला अभ्यास मला उपयुक्त ठरला.

4) सुरेश पंढरीनाथ काळे (२००८) -

यांनी "शंकरराव काळे यांचे कार्य व कर्तृत्व : एक चिकित्सक अभ्यास" या विषयावर †ö¯ö»öö <´ö.±ý§»ö. »ö'ुशोध प्रबंध यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मूक्त विद्यापीठ, नाशिक येथे सादर केला.[8] संशोधनाकरीता प्राथमिक व दुय्यम साधनांमध्ये समकालीन व्यक्तींच्या मुलाखती, संस्थांचे अहवाल, स्मृती विशेषांक, गौरव ग्रंथ, विशेषांक तसेच संपादित ग्रंथ व इतर दुय्यम ग्रंथाचा आधार घे‰ न ऐतिहासिक आणि वर्णनात्मक संशोधन पद्धतीने लेखन केले आहे

प्रस्तुत संशोधन हे एकूण पाच प्रकरणामध्ये रेखाटले आहे. सदर ग्रंथात शंकरराव काô यांच्या परिचयात्मक माहिती बरोबरच त्यांची जडणघडण, सहकारी चळवळीतील योगदान, त्यांचे शैक्षणिक, सामाजिक व धार्मिक क्षेत्रातील कार्य यावर प्रकाश टाकला आहे. याबरोबरीनेच शंकरराव काळे यांच्या जन्मापूर्वी महाराष्ट्रातील शैक्षणिक व सामाजिक परिस्थिती यात चितारली आहे, यासह त्यांच्या समकालीन समाजजीवन, शैक्षणिक ¾ö धार्मिक परिस्थितीचाही आढावा संशोधन कर्त्याने घेतला आहे.

सदरील संशोधन विषय व्यक्ती ही अंकुशराव टोपे यांच्या समकालीन असल्याने हा अप्रकाशित लघूशोधप्रबंध संदर्भ साधन म्हणून घेतला आहे.

5) Áöß. ²öö²ööÃööÆ²ö क्कि. ¿ö¯ö (2010) -

यांनी " Áöß. गोपीनाथराव ´öœ - जीवन आणि क्कि‰öµö (1949 Ÿö 2006) µööö ×¾öÂö‰öö¾ö¸ †ö¯ö»ööö ¯öß<"ö.>ß. ¿öö¬ö¯ö²ö¬ö >ö. ²öö²ööÃööÆ²ö आंबेडकर ´ö¸öŠ¾öö>ö ×¾öª¯öß¸, औरंगाबाद µö£ö Ãööö¤¸ क्कि»ööö.[9] Ãö¤¸ß»ö ¿öö¬ö¯ö²ö¬ööÃöößß प्राथमिक ¾ö ¤µµö´ö साधनामध्ये ´öÆö¸öÂ™ विधानसभा क्कि‰öµö¾öööÆß खö›, विधानपरिषद क्कि‰öµö¾öööÆß खö›, Áöß. ´öœ यांनी Ã£öö¯ö»ö»µööö ×¾ö×¾ö¬ö बँका, Ãö£öö, साखर कारखान्याचे †Æ¾öö»ö ¾ö कागदपत्रे, अप्रकाशित ¿öö¬ö¯ö²ö¬ö, ¾öŸŸö¯ö¡ö, साप्ताहिके, मासिके, पाक्षिके, विशेषांक, ´ö¸öŠß, ×Æ¤ß, इंग्रजी साधनातील ×¾ö×¾ö¬ö लेखांचा Ãö¤³ö 'öŸö»öö †öÆ. ×¿ö¾ööµö ´öœ µöö"µööÃöÆ आप्तस्वकियांच्या मुलाखतीच्या †ö¬öö¸ ग्रंथलेखन क्कि»ö †öÆ.

¯öÃŸöŸö संशोधन ग्ö£ö Æö †öŠ प्रकरणामध्ये रेखाटला असून संशोधनासाठी सामाजिक ¿ööÃ¡ööŸößß»ö ¾µöÂŠß अध्ययन ¯ö¨¨ŸößÃöÆ, मुलाखती ¾ö प्रश्नावली µööö Ÿö¡öö"öö उपयोग क्कि»öö †öÆ. µööö ¯ö²ö¬öößŸö ोपीनाथराव ´öœ µöö"µööö जीवनाचा सन 1949 पासून म्हणजे Ÿµöö"µööö जन्मापासून Ÿö

Ÿµ‘ß जडणघडण, †´ö¤, ¾ ×¾¸ö¬ß पक्षनेŸ‘ म्हणून क»ö» क«µ, सहकारातील योगदान, शैक्षणिक क¡‘Ÿß»ö योगदान, ^ÃöŸ‘> कामगारा“µ ×ÆŸ‘ÃöŠß क»ö» क«µ, ´ŸÖ¤, Ã‘“µ विकासातील Ÿµ‘ µगदान आणि ‡Ÿ, Ã´•ÃöŠß“µ विकासातील Ÿµ‘ योगदान आणि तत्कालीन समाजजीवन ¾ ¯×¸ÛÃ£ŸÖß“ †œ¾ µ´ö¬µ ‘ŸÖ»‘ †Æ ¾ त्यातून गोपीनाथरावांचा एकूण जीवनसंघर्ष रेखाटून ¾µŒŸÖß´Ÿ¾¾, प्रकाश टाकला †Æ. Ã¤¸ß»ö ग£ ¾µŒŸÖß×¾¿ÂÃ¾¸ †ö¬¸ßŸ असल्याने संदर्भाकरीता ‘ŸÖ»‘ †Æ.

6) कांडगे राम (२०१०) -

यांच्या 'लोकनेते शरदराव पवार' या शरदराव पवार यांच्यावरील ग्रंथात त्या“µ जन्मापासून ते सन २००७ पर्यंतचा कार्यकाळ घेतला आहे.[10] या ग्रंथाची मांडणी एकूण ५३ प्रकरणामध्ये केलेली असून या ग्रंथात शरदरावांच्या जन्मापासूनची वैयक्तीक तसेच बारीकसारिक हकीकत दिलेली आहे. हा ग्रंथ शरदरावांच्या कार्यकर्तृत्वाच्या तपशिलाने काठोकाठ ³¸»ö» †Æ.

त्यांच्या सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतीक. साहित्यीक व शैक्षणिक क«µ‘ß ^“ß रेखाटतांना शरदरावांचा जन्म, बालपण व शिक्षणापासुन ते त्यांची अठरा-अठरा तास काम करण्याची कार्यक्षमता, पुरागामी राजकीय व सामाजिक विचारांचे खंदे पुरस्कर्तेपण, युवकनेते, सामाजिक न्यायाचे उद्‌गाते, मंत्री, मुख्यमंत्री, भारताचे कृषीमंत्री इत्यादी विविध पदावर शरदरावांनी केलेल्या कार्यावर, याशिवाय त्यांच्या व्यक्तीमत्वाला इथपर्यंत कसाकसा आकार येत गेला यासाठीची परिस्थिती तसेच त्यांच्या साहित्य, संस्कृती, कला या क्षेत्रातील रूचीच्या गोष्टीवर लेखक ॲड.राम कांडगे यांनी जवळजवळ ६०० पानांच्या µ‘ ग्रंथात विस्तृतपणे प्रकाश टाकला आहे.

शरदराव पवार आणि अंकुशराव टोपे यांचा जवळजवळ ४ दशकांचा जिव्हाळ्याचा Ã‘²ö¬‘ राहिलेला आहे. म्हणुन हा ग्रंथ Ã¤³‘ÃöŠß ‘ŸÖ»‘ †Æ.

7) माने राजा (२०११) -

यांचा "महाराष्ट्राचे शिल्पकार : वसंतदादा" हा ग्रंथ, सचीव, महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई यांनी प्रकाशित केला आहे.[11] यासाठी राजा माने यांनी वसंतदादा

¯ÖÖ™ß»Ö यांच्यावर प्रकाशित –ालेले विविध संदर्भ ग्रंथ, गौरवग्रंथ, वसंतदादांचे आत्मचरित्र. तसेच ¾Ö×¾Ö¬Ö ¾ÖŸŸÖ¯Ö¡ÖÖŸÖß»Ö, नियतकालीकातील प्रकाशित –ÖÖ»Ö»µÖÖ 2ÖÖŸÖ´µÖÖ ¾Ö ×¾Ö¿ÖÂÖ लेख यांचा †Ö¬ÖÖ, 'ÖŸÖ»ÖÖ †ÖÆ.

प्रस्तुत ग्रंथात वसंतदादा ¯ÖÖ™ß»Ö µÖÖ"ÖÖ जीवनकार्यकाल, अगदी १३ नोव्हेंबर १९१७ पासून १ मार्च १९८९ पर्यंत म्हणजे वसंतदादाचा जन्म ते मृत्युपर्यंत क्रमाक्रमाने ञोटकपणे या छोटेखानी ग्रंथात रेखाटला आहे. राजा माने ×»Ö×ÆŸÖÖत, स्वातंत्र्यपूर्व काळात देशप्रेमाने –Ö¯ÖÖ™»Ö»ÖÖ आक्रमक, कठोर, धाडसी आणि छातीवर इंग्रजांच्या गोळ्या –ेलणारा क्रांतीकारक, स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर लोककल्याणाशी स्वत:ची नाळ जोडुन विकासाची नवनवी दालने शोधण्यासाठी सतत धडपडणारा संयमी समाजसेवक, स्वातंत्र्यानंतरच्या प्रारंभीच्या काळात देशाच्या व महाराष्ट्राच्या राजकारणाला 'नवा चेहरा' प्राप्त होत असतांना स्वत: सत्तेत वाटेकरी न राहता विकास आणि पक्षसंघटना सामर्थ्यशाली बनविण्यासाठी जिवाचे रान करणारा ÃÖ"""ÖÖ कार्यकर्ता आणि त्यांनतरच्या काळाने जन्माला घातलेल्या सत्ता आणि राजकारणातील नव्या संस्कृतीत स्वत:ची आणि महाराष्ट्राची "अस्मिता जतन करणारा कणखर, मुरब्बी आणि दिलदार राजकारणी" ही वसंतदादा ¯ÖÖ™ß»Ö यांची प्रतिमा मांडण्याचा व त्यांनी केलेल्या सहकार, कृषी, उद्योग आणि शिक्षण क्षेत्रातील कार्यावर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न केला आहे. एकुणच वसंतदादांची " कार्यकर्ता ते मुख्यमंत्री" या प्रवासातील कामगिरी रेखाटली आहे.

¾ÖÃÖŸÖ¤Ö¤Ö ¯ÖÖ™ß»Ö आणि अंकुशराव टोपे यांचे स्नेहबंध होते. त्यामुळे हा ग्रंथ ÃÖ¤3ÖÖÃÖÖŠß 'ÖŸÖ»ÖÖ †ÖÆ.

8) खेडेकर दिगंबर आप्पासाहेब (२०१२) -

"यशवंतराव चव्हाण यांचे महाराष्ट्राच्या राजकारणातील योगदान" या विषया¾Ö¸¡ ÁÖß. खेडेकर यांनी आपला पीएच.डी. चा शोधप्रबंध डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, †Öऔरंगाबाद येथे सादर केला.[12] यासाठी त्यांनी दुय्यम साधनांचा आधार घेतला आहे. (यामध्ये यशवंतराव चव्हाण यांनी लिहीलेली ग्रंथसंपदा, भाषणाचे ग्रंथ, उपलब्ध पत्रे, यशवंतरावांनी ×¤»Ö»µÖÖ मुलाखती, गौरवग्रंथ, वृत्तपत्रे, लेख, यशवंतरावांवर लिहिलेले चरीत्रग्रंथ इ.)

प्रस्तुत शोधप्रबंध लेखनासाठी ऐतिहासिक, वर्णनात्मक व ग्रंथालयीन अभ्यासपद्धतीचा अवलंब करून यशवंतराव चव्हाण यांची वैचारिक जडणघडण व त्यातून उदयाला आलेले व्यासंगी नेतृत्व, संयुक्त महाराष्ट्राच्या निर्मीतीसाठी त्यांनी केलेले प्रयत्न, एक कर्तबगार प्रशासक व स्वच्छ प्रतिमा असलेले नेतृत्व या नात्याने त्यांनी महाराष्ट्रात राजकीय एकजिनसीपणा निर्माण व्हावा यासाठी घातलेला शिस्तबद्ध प्रशासनाचा पाया, महाराष्ट्र राज्यात लोकशाही विकेंद्रीकरण करून ग्रामीण नेतृत्वाच्या उभारणीत दिलेले योगदान याबरोबरच यशवंतरावांची महाराष्ट्रातील औद्योगीकीकरण, सामाजिक, कृषि, सहकार, शैक्षणिक व सांस्कृतिक क्षेत्रातील भुमिका, विचार आणि महत्वाचे म्हणजे यामध्ये त्यांनी दिलेल्या योगदानावर प्रकाश टाकला आहे.

यशवंतराव चव्हाण हे स्वातंत्र्य चळवळीच्या पिढीतील नेतृत्व, स्वातंत्र्यपूर्व काळात जन्मलेल्या व स्वातंत्र्योत्तर काळात उदयास आलेल्या अनेक नेतृत्वापैकीच अंकुशराव टोपे हे एक राजकीय नेतृत्व. यशवंतराव चव्हाण यांचा अंकुशराव टोपे यांच्यावर वैचारिक प्रभाव असल्याने ते यशवंतरावांना आदर्श मानतांना दिसतात व त्यांच्या पावलावर पा‰ल टाकुन समाजाच्या विकासासाठी प्रयत्नरत असल्याचे दिसते. त्यामुळे या प्रबंधाचा आवश्यक तेवढा आधार घेण्यात आला आहे.

9) ÁÖß. ÃÖ•Öµ Öबन्सी ^¤´Ö»Ö (2012) -

यांनी "श्री.बबनराव ढाकणे: जीवन ¾Ö कµ Öएक चिकित्सक †³µÖÖÃÖ" (1937 - 2007) µÖÖ ×¾ÖÂÖµÖÖ¾Ö, संशोधनप्Ö, †³µÖÖÃÖ कµ»ÖÖ †ÖÆ.[13] †Ö¯Ö»µÖÖ संशोधनपर †³µÖÖÃÖÖŸÖ त्यांनी प्राथमिक ¾Ö ¤µµÖ´Ö साधनांचा ¾ÖÖ¯Ö, करून ÃÖ¬¤ÖŸीक †³µÖÖÃÖ करण्यासाठी ´Ö»Ö³ÖŸÖ, वर्णनात्मक, मुलाखत, सर्वेक्षणात्मक †Ö¤ß¯Ö¨¨ŸÖß“µÖÖ साहाय्याने स्थानिक ¯ÖÖŸÖÔß¾Ö, एक सामान्य कार्यकर्ता म्हणून ¾ÖÖ™“ÖÖ»Ö ÃÖºþ करणारे बबनराव ढाकणे यांनी •µÖÖ योजना ¸Ö²Ö×¾Ö»µÖÖ, शेतकऱ्याÃÖÖŠß, सुशिक्षीत बेरोजगारांसाठी, उसतोडणी कामगार संघटन करण्यासाठी त्यांनी •ÖÖ ÃÖ‘ÖÂÖ कµ»ÖÖ, Ÿµ ÖÖ“µÖÖ कामगि¸ß“ÖÖ ^ÆÖ¯ÖÖÆ µÖÖ प्रबंधातून संशोधकाने उलगडून दाखविण्याचा प्रयत्न कµ»ÖÖ †ÖÆ.

एकूणच ¾Ö¸ß»Ö ¯Ö²Ö¬ÖÖŸÖ ढाकणे µÖÖ“ÖÖ सामान्य कार्यकर्ता ŸÖ ¤¦ßµÖ ´Ö¡ÖßŸÖ¤Ö¯ÖµÖŸÖ“ÖÖ ÃÖ‘ÖÂÖ´ÖµÖ ¯Ö¾ÖÖÃÖ ¾Ö जीवनकार्याचा ¾Ö¬Ö ‘ÖŸÖ»ÖÖ †ÖÆ. ÃÖ¤¸ß»Ö ¤Ö£Ö जीवनकार्यावर †Ö¬ÖÖ¸ßŸÖ असल्याने ÃÖ¤³Ö म्हणून ‘ÖŸÖ»ÖÖ †ÖÆ.

10) ÁÖß. ¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö ³ÖßŸÖ¸Ö¸Ö¾Ö नेरकर (2012) -

यांनी "¯Ö. ÁÖß¬Ö¸¿ÖÖÃ¡Ößस पाठक ¾µÖŒŸÖßआणि ¤¤ÖµÖ एक चिकित्सक †³µÖÖÃÖ" µÖÖ ×¾ÖÂÖµÖÖ¾Ö¸ †Ö¯Ö»ÖÖ ¯Ößव“Ö.>ß. ¿ÖÖ¬Ö¯Ö²Ö¬Ö टिळक ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ ×¾Öa¯ÖßŠ, पूणे µÖ£Ö ÃÖÖ¤¸ ¤¤»ÖÖ.[14] †ÃÃÖ»Ö प्रकाशित ¾Ö अप्रकाशित साधनांचÖ †Ö¬ÖÖ¸ µÖÖ ग्रंथलेखनासाठी ‘ÖŸÖ»ÖÖ †ÖÆ. µÖÖ´Ö¬µÖ ¯Ö.ÁÖß¬Ö¸¿ÖÖÃ¡Ößस पाठकांचे हस्तलिखीत, खाजगी ¯Ö¡Ö¾µÖ¾ÖÆÖ¸, समकालीन कागदपत्रे, भाषणे, †Æ¾ÖÖ»Ö, सनदा, पाठकांची Ã¾Öलिखीत ग्Ö£ÖÃÖ¯Ö¤Ö, समकालीन ग्Ö£ÖÖŸÖß»Ö लेखन, ¾ÖŸÖ¯Ö¡Ö, साप्ताहिके, नियतकालिके, मासिके, ×¾Ö×¾Ö¬Ö ¤¤Ö¿Ö. ‡. ´Ö¸ÖŠß, ×Æ¤ß, इंग्रजी साधने आणि प्रत्यक्ष मुलाखतीचा Ã֐´ÖÖ¾Ö¿Ö †ÖÆ.

¯ÖÃŸÖŸÖ ¿ÖÖ¬Ö¯Ö²Ö¬ÖÖ“Ö संशोधक श्री.नेरकर यांनी एकूण ÃÖÆÖ प्रकरणामध्ये प्रबंधन ¤¤»Ö †ÖÆ. µÖÖÃÖÖŠß ऐतिहासिक संशोधन ¯Ö¨¨ŸÖß, सर्वेक्षणात्मक ¯Ö¨¨ŸÖß ‡. “ÖÖ उपयोग ¤¤»ÖÖ †ÖÆ. ¯Ö²Ö¬ÖÖŸÖ ¯Ö. ÁÖß¬Ö¸¿ÖÖÃ¡Ößस पाठक µÖÖ“Ößस जडणघडण, Ÿµ֐“Ö सामाजिक ¾Ö धार्मीक ×¾Ö“ÖÖ¸ आणि कामगिरी µÖÖ बरोबरीनेच ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖßß»Ö तत्कालीन धार्मीक ¯Ö¸ ×Ã£ÖŸÖß, समाजजीवन ‡. ²ÖÖ²Ö¾Ö¸ प्रकाश टाकुन ¯Ö. ÁÖß¬Ö¸¿ÖÖÃ¡Ößस पाठकांच्या एकूणच जीवनकार्याचे मुल्यमापन ÃÖ¤¸ß»Ö ग्Ö£ÖÖŸÖ ¤¤»Ö †ÖÆ. ¯ÖÃŸÖŸÖ संशोधन ग्Ö£Ö व्यक्तीजीवन ¤¤ÖµÖÖ¬ÖÖ¸ßŸÖ असल्याने ÃÖ¤³ÖÖकरीता ‘ÖŸÖ»ÖÖ †ÖÆ.

11) अरूण साधु (२०१४) -

यांच्या 'सहकाधुरीण' विठ्ठलराव विखे ¯ÖÖ™ß»Ö यांचे समग्र चरित्र या ग्रंथात भारतातील साखर उद्योगात सहकाराची ध्वजा रोवण्याचे पायाभुत कार्य कारणारे विठ्ठलराव विखे ¯ÖÖ™ß»Ö यांचं समग्र चरित्र २१ प्रकरणामध्ये रेखाटलं आहे.[15]

विठ्ठलराव विखे ¯ÖÖ™ß»Ö, दंतकथा Š¸»Ö»Ö Æ ¾µÖŒŸÖßÖŸ¾Ö म्हणजे महाराष्ट्रात विकसित –ालेल्या सहकारी चळवळीचं अनेकार्थाने प्रेरणास्त्रोत, दारीद्र्याच्या गर्तेत पिचलेले शेतकरी हेच त्यांच्या आधुनिक विचारामागचं खरं प्रेरणास्त्रोत होतं. सहकारी चळवळीमुळे पश्चिम महाराष्ट्रात जो मोठा कायापालट घडून आला. जिथे सर्वदूर उजाड, बरड जमीन होती, तेच क्षेत्र आज

¸Ö•µÖÖ“µÖÖ ÆxÖ¸ŸÖ ÃÖ´Ö¨ß“ाा ठेवा ठरत आहे. तिथे उद्यमशीलता बहरली, चैतन्याने वास केला, कारखाने, शैक्षणिक संस्था, महाविद्यालय आदी मोठ्या प्रमाणावर उभे –ाले. हा कायापालट घडवितांना प्रतिकुल परिस्थितीतही विठ्ठलराव विखे ¯ÖÖ™ß»Ö, धनंजयराव गाडगिळ आणि ¾Öकाँठराय मेहता या ऋषींचे प्रयत्न कसे यशस्वी ठरले. या गोष्टींचा ग्रंथामध्ये ऊहापोह साधु यांनी केला आहे.

विठ्ठलरावांचा समग्र जीवनप्रवास, त्यांची जडणघडण, त्यांचा पुरोगामी दृष्टीकोन, त्यÖ“Ö कर्तृत्व आणि त्यांच्या नेतृत्वाखाली संघटित –ालेल्या शेतकऱ्यांची दैन, शेतकऱ्यांनी केलेला असीम त्याग व प्रखर संघर्ष अशा सर्वच गोष्टींचा व्यापक पट अरूण साधु यांनी या पुस्तकातून उलगडून दाखवला आहे. खऱ्या अर्थाने विठ्ठलरावांची चरित्रगाथा साकार केली आहे.

x¾Ö÷»Ö¸Ö¾ÖÖ“µÖÖ ¯ÖÖ¾Ö»ÖÖ¾Ö¸¡ ¯ÖÖ‰ú»Ö Š‰ú नच, अंकुशराव सहकाराची कास धरून त्यामध्ये समाजाचं सौख्य शोधतांना दिसतात. म्हणून हा ग्रंथ संदभÖÃÖÖŠß ‘ÖŸÖ»ÖÖ †ÖÆ.

1.8 †³µÖÖÃÖ ¯Ö¨¨ŸÖß :-

‡xŸÖÆÖÃÖ ÆÖ x¾ÖÂÖµÖ सामाजिक ¿ÖÖÃ¡ÖÖ“ÖÖ भाग †ÃÖ»µÖÖ कारणाने सामाजिक ¿ÖÖÃ¡Ö †³µÖÖÃÖÖÃÖÖŠß ¯Ö“Ö»ÖßŸÖ †ÃÖ»Ö»µÖÖ ÃÖ¾Ö संशोधनाच्या ¯Ö¨¨ŸÖß ‡xŸÖÆÖÃÖ संशोधन काँÖµÖÖÃÖÖŠß उपयोगी Š¸ŸÖÖŸÖ. " अंकुशराव ™Ö¯Ö : •ीवन ¾Ö काँÖµÖ" µÖÖ संशोधन काँÖµÖÖ“ÖÖ सैद्धांतीक †³µÖÖÃÖ करण्यासाठी ´Ö»Ö³ÖŸÖ, वर्णनात्मक †³µÖÖÃÖ ¯Ö¨¨ŸÖß, ¾µÖÂŠß अध्ययन ¯Ö¨¨ŸÖß, मुलाखत ŸÖÃÖ“Ö सर्वेक्षणात्मक ŸÖ˜Ö †Ö¤ß †³µÖÖÃÖ ¯Ö¨¨ŸÖß ¾Ö ŸÖ˜ÖÖ“ÖÖ अभ्यासानूरूप ठिकाणी समन्वय ÃÖÖ¬Ö»ÖÖ †ÖÆ, †¿ÖÖ x¾Ö×¾Ö¬Ö ¯Ö¨¨ŸÖß ¾Ö ŸÖ˜ÖÖ“µÖÖ माध्यमातून ¿ÖÖ¬Ö ¯Ö²Ö¬ÖÖ»ÖÖ पूण³ÖþÖ¯Ö देण्याचा प्रयत्न काँ»ÖÖ †ÖÆ.

1.9 ÃÖ¤³Ö साधने :-

“†›¡.ÁÖß.अंकुशराव ™Ö¯Ö : जीवन ¾Ö काँÖµÖ” µÖÖ x¾ÖÂÖµÖÖ¾Ö¸ संशोधन करण्यासाठी प्राथमिकाँ आणि ¤µµÖ´Ö ÃÖ¾Ö³ÖþÖ¯ÖÖ“µÖÖ साधनांचा उपयोग करून ¯ÖÃŸÖÖŸÖ संशोधन काँÖµÖ पूर्णत्वास नेले †ÖÆ. ¯ÖÃŸÖÖŸÖ संशोधनासाठी प्राथमिक साधनात प्रश्नावली, प्रत्यक्ष मुलाखती, विधानसभेतील काँÖµÖ¾ÖÖÆß ¾ÖŸÖŸÖÖŸÖ, लोकसभेतÖß»Ö ¾ÖŸÖŸÖÖŸÖ, अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“µÖÖ¿Öß प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष Ãֲ֬Ö †Ö»Ö»µÖÖ ÃÖÃÖ£ÖÖ“Öß कागदपत्रे, वैयक्तीक कागदपत्रे, काँ¸Ö¸, ±ýÖ™Ö, x¾Æ›ß†Ö

‡Ÿµ00¤à“00 ¾00¯0¸ क#»00 †0Æ. µ00×¿0¾00µ0 ¤µµ0´0 साधना´0¬µ0 अंकुशराव ™0¯0 µ00“µ00¾0¸ †0¬00¸ß¥Ÿ0 ×»0ÆŽ»0 ग0»0»0 चरित्रात्मक लेख, ×¾0×¾0¬0 प्रकाशित ग0£0, ग00¸¾0 विशेषांक, ¾00œ×¤¾0Ã0 विशेषांक, ×¾0×¾0¬0 ^¯0¸0Œ¥Ÿ0 उल्लेखीत Ã0Ã£00“0 (†Æ¾00»0) वार्षीकांक, वर्तमानपत्रे, मासीके, विकास क#0´00“0 †Æ¾00»0 ‡Ÿµ00¤ß प्रकाशित Ÿ0Ã0“0 अप्रकाशित ×¾0×¾0¬0 Ã0¤³0 साधनांचा उपयोग करुन संशोधन क#0µ00Ã0 पूर्णरूप ×¤»0 †0Æ.

1.10 संशोधन ×¾0Â0µ00“0ß प्रकरण योजना :-

" अंकुशराव ™0¯0 : जीवन ¾0 क#0µ0" µ00 ×¾0Â0µ00Ÿ0ß»0 संशोधन क#0µ0 †0Š प्रकरणात विभागलेले †0Æ.

प्रकरण ¯0×Æ»0 - प्रस्तावना

µ00 प्रकरणात संशोधन प्रबंधाची प्रस्तावणा लिहीली असुन ¯0Ã¥0Ÿ0 संशोधनासाठी वापरलेल्या संशोधन पध्दतीचा उल्लेख केलेला आहे.

प्रकरण ¤Ã0¸ - अंकुशराव ™0¯0 µ00“0ß जडण-घडण

प्रस्तुत प्रकरणात अंकुशराव ™0¯0 µ00“µ00 घराण्याची ¯00¿¾0³0´0ß, जन्म, बालपण, शिक्षण, वैवाहिक व कौटुंबीक जीवन, वकीली ¾µ0¾0Ã00µ0, त्यांच्यावर पडलेला प्रभाव, त्यांचे राजकारण, सहकार, पक्षसंघटनात्मक कार्य इत्यादीचा †0œ0¾00 ‘0Ÿ0»00 ‘00Æ.

प्रकरण ×Ÿ0Ã0¸ - अंकुशराव ™0¯0 µ00“0 लोकप्रतिनिधी म्हणून क#0µ0

प्रस्तुत प्रकरणात अंकुशराव ™0¯0 यांनी ‡.Ã0. 1967 पासून प्रत्यक्ष राजकारणात ¯0¾0¿0 क#»00, ×•0.¯0. Ã0¤Ãµ0, विधानसभा Ã0¤Ãµ0 Ÿ0 लोकसभा Ã0¤Ãµ0 †Ã00 Ÿµ00“00 राजकीय ¯0¾00Ã0 ¸0×Æ»00 †0Æ. µ00 दरम्यान त्यांनी ³0Â0×¾0»0»0ß ×¾0×¾0¬0 ¯0¤, त्यांनी ‘0Ÿ0»0»0ß भुमिका Ÿ0Ã0“0 तत्कालीन राजकीय, सामाजिक ¯0×¸×Ã£0Ÿ0ß“00 सविस्तरपणे मागोवा µ00 प्रकरणामध्ये ‘0Ÿ0»00 †0Æ.

प्रकरण “00£0 -अंकुशराव टोपे यांचे अंबड ´0Ÿ0¤0¸ Ã0‘00“µ00 विकासातील योगदान

प्रस्तुत प्रकरणात शेतकरी कौटुंबिक ¯00¿¾0³0´0ß †Ã0»0»µ00 अंकुशरावांनी †0¯0»µ00 तत्कालीन †2›0 विधानसभा व जालना लोकसभा ´0Ÿ0¤0¸Ã0‘00Ÿ0ß»0 Ã0´00•00“µ00 विकासासाठी ´0»0³0Ÿ0 असणाऱ्या ×¾0•0, ¸Ã¥0, पाणी यासारख्या प्रश्नांच्या संदर्भाने क#»0»0 क#0µ0, ^Ã0Ÿ00›

कामगार, सुशिक्षित बेरोजग, ¤²» घटकासाठी क» क¼µ ¾ परिस्थितीनुरूप क»µ क¼µ“ µ प्रकरणात ‰úÆ¯Æ क» †Æ.

प्रकरण ¯“%Æ - अंकुशराव ™¯ µ“ शैक्षणिक क¡¦Ÿ»Æ योगदान

या प्रकरणात Ã´•Ÿ»Æ शेतकरी, क¼Â™क¼ß, ¤²»Æ घटकांच्या सर्वांगिण विकासाला शिक्षणाशिवाय तरणोपाय नाही. Æ दृष्टीकोन Ã´, ठेवून "शहाणे करूनी Ã>% सकलजण" Æ ²ß¤ घेऊन ´ŸÃµ¤ß शिक्षण ÃÃ£“ß अंकुशराव ™¯ यांनी ‡.Ã. 1974 ´-µ क» स्थापना, µ ÃÃ£“µ माध्यमातून K.G Ÿ P.G ¯µŸ“µ ²Æ¤ Ã¾“ शैक्षणिक घटकांचे •¾ô•¾ô 65 शाखांच्या माध्यमातून क» †•> ¾ महत्वपूर्ण शैक्षणिक क¼µ ¾ µ माध्यमातून Ã´•Ÿ»Æ सामान्यजनांना मिळवून ¤» रोजगार, •µ“µ शिक्षण ¾µ¾ÃÃ£Ã ¤» ²Æ´»Æ योगदान आणि ´ŸÃµ¤ß शिक्षण संस्थेने निर्माण क» शैक्षणिक †¤¿ ‡. ²²à“ †œ¾ ‘Ÿ» .

प्रकरण ÃÆ¾Æ - अंकुशराव ™¯ µ“ सहकार क¡¦Ÿ»Æ क¼µ

प्रस्तुत प्रकरणात अंकुशराव ™¯ यांनी राजकारणŸ †Ãतांना Ã´•Ÿ सहकार क¡¦“µ माध्यमातून आर्थिक, शैक्षणिक, सांस्कृतिक, सामाजिक विकास करण्याकडे प्राधान्य ¤» Ÿµ²Ã²Šß ग्रामीण ¯ŸôÆ¾, ×¾×– कार्यकारी Ã¾ सोसायट्यांची स्थापना, तालुका क¼ÂÆß ^Ÿ¯® ²•, Ã×´ŸÆß, शेतकी ´» ख¸¤ß विक्री Ã‘, †¤ß निर्माणासाठी प्रांरभी प्रयत्न क» जालना ×•»Ê Ÿ» शेतक~यांच्या ग• ओळखून Ã´£ ¾ Ãगर हे दोन सहकारी साखर कारखाने स्थापन क» . µ×¿¾µ जिनींग प्रेसींग, सुतगिरणी, सहकारी बँका, सहकारी ¤- Ã‘ ‡. सहकारी ÃÃ£ निर्माण क» †Æ. एकंदरीत समाजकारण, राजकारण, शिक्षण µ²¸, “ सहकार क¡¦Ÿ देखील †¯»µ कार्याची व्याप्ती वाढविली करीता Ÿµ“µ µ क¡¦Ÿ»Æ योगदानाचा ¯¸´¿ µ प्रकरणात ‘Ÿ» †Æ.

प्रकरण Ã Ÿ%Æ - अंकुशराव ™¯ µ“ सामाजिक ¾ सांस्कृतिक क¡¦Ÿ»Æ क¼µ

या प्रकरणŸ सामाजिक बांधीलकी जोपासण्याच्या भुमिकेतुन अंकुशरावांनी सामाजिक व सांस्कृतिक क्षेत्रातही योगदान दिले, यासाठी त्यांनी µ¿¾Ÿ¸¾ चव्हाण साहित्यिक व सांस्कृतिक प्रतिष्ठाण, जालना ¾ ख»¿¾, ²Æ^§×¿µ ग्रामीण Ã¾ Ã×´Ÿß ÃÃ£“ß स्थापना क» . µ ÃÃ£“µ माध्यमातून नियमितपणे राबविलेले ×¾×– सामाजिक - सांस्कृतिक

^पक्रम, x¿Ö¾ÖÖµÖ ¯ÖÖ£Ö¸¾ÖÖ»ÖÖ µÖ£ÖßÖ»Ö ¯ÖÖ»Ö¿¾Ö¸ ´Öx¤¡¸, ¯ÖÖ£Ö ´Öx¤¡¸, ´ÖÖ¹ýŸÖßÖ ´Öx¤¡¸Ö“ÖÖ जिर्णोद्धार, अंकुशनगर µÖ£ÖßÖ»Ö गणेश ´Ö¤ß¸ आणि गावोगावच्या x¾Ö×¾Ö¬Ö धार्मिक स्थळांना x¤¡»Ö»ÖÖ ´Ö¤ŸÖßÖ“ÖÖ ÆÖŸÖ. µÖÖ सामाजिक जाणिवांच्या विविध पैलुंचा †Öœ¾Ö¾ÖÖ µÖÖ प्रकरणामध्ये घेण्यात †Ö»ÖÖ †ÖÆ.

प्रकरण †ÖŠ¾Ö - ^¯ÖÃÖÆÖ¸¡

¯ÖÃŸÖŸÖ प्रकरणात "ॲड.श्री.अंकुशराव ™Ö¯Ö : जीवन ¾Ö क्त्तÖµÖ" µÖÖ ¿ÖÖ¬Ö ¯Ö²Ö¬ÖÖ“ÖÖ निष्कर्षात्मक †Öœ¾Ö¾ÖÖ ‘Öण्यात आ»ÖÖ †ÖÆ.

1.11 संशोधनाचे ´ÖÆŸ¾Ö :-

प्रस्तुत संशोधनŸÖ व्यष्टी अध्ययन पध्दतीच्या आधारे अंक्त्त¿Ö¸Ö¾Ö ™Ö¯Ö µÖÖ“µÖÖ जीवनकार्याचा ऐतिहासिक पध्दतिने अभ्यास करुन एक ऐतिहासिक दस्तावेज तयार करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

सामान्य व्यक्ती त्यांच्यातील नेतृत्वगुणांच्या विकासाची जडणघडण कशी होती व सामान्य वाटणारी व्यक्ती आपल्या कार्याच्या बळावर असामान्य पदावर कशी पोहचू शकते µÖÖ“Ö –ान या संशोधनातुन होते.

या संशोधनाद्वारे अंकुशराव टोपेंच्या व्यक्तीमत्वातील अशा बाबींचा शोध घेतला की, •µÖ सामाजिक, राजकीय, ¿Öक्षणिक व सहकाराशी संबंधीत कार्यास प्रेरक ठरल्या. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ संशोधनात ॲड. अंकुशराव टोपे यांच्या नेतृत्वशैलीमुळे जालना जिल्ह्यात व महाराष्ट्राच्या राजकारणात –ÖÖ»Ö»Ö ²Ö¤¡»Ö शोधले जातील तसेच त्यांनी स्थापन केलेल्या विविध संस्था व उपभोगलेली विविध पदे त्याअनुषंगाने प्राप्त –ालेले अधिकार आणि त्या अधिकारांचा केलेला प्रभावी वापर याचा अभ्यास या संशोधनात कलेला असल्यामुळे हे संशोधन अन्य संशोधनापेक्षा वेगळे राहील.

या संशोधनाव्दारे प्राप्त –ÖÖ»Ö»µÖÖ –ानाचा उपयोग अस्तित्वात असलेल्या –ानात भर टाकणारा आणि तत्वतः व्यावहारिक उपयोगासाठी हो‰úú ¿Öक्त्त»Ö.

ÃÖ´ÖÖ¸¡Ö¯Ö -

प्रस्तुत प्रकरणात प्रास्ताविकाव्दारे सदरिल संशोधनाची रुपरेषा काय असेल याचा £ÖÖ>ŒµÖÖŸÖ †Öœ¾Ö¾ÖÖ आणि संशोधन पध्दती याचे विवेचन केले †ÖÆ

ÃÖ¤¦³Ö -

1. प्रभाकर देव, इतिहास एक शास्त्र, कल्पना प्रकाशन, नांदेड - 1997 ¯ö.24.

2. कित्ता, ¯ö.28.

3. विजय लक्ष्मण जरारे, संशोधन प्रणाली, प्रथम संस्करण, अद्वैत प्रकाशन,अकोला-2004, ¯ö.48.

4.•ÖÖ.<“ö.¯Ö™»Ö, मराठी वृत्तपत्रे आणि सामाजिक आंदोलन, स्वाभिमान प्रकाशन, औरंगाबाद-2004 ¯ö.84.

5.बा.ग.पवार, ग्रामीण शिक्षण चळवळीचे जनक-क्रांतिसिंह नाना पाटील, मातृभुमी प्रकाशन- पुणे, 1987.

6.संजय जगन्नाथ गव्हाणे, छगन भुजबळ यांच्या सामाजिक, शैक्षणिक आणि राजकीय क्षेत्रातील नेतृत्वाचा चिकित्सक अभ्यास, (¿ÖÖ-Ö¯Ö²Ö-Ö), डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा ×¾Ö¤Ö¯ÖŠ, औरंगाबाद (२००५).

7.ÃÖ¸¡¿Ö ÃÖÖ¾ÖŸÖ, ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Öचे शिल्पकार शंकरराव चव्हाण, †Ö¾Ö¢ÖÖ ×«ŸÖÖµÖ, ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ ¸Ö•µÖ सा.आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई -2010.

8.सुरेश पंढरीनाथ काळे, शंकरराव काळे यांचे कार्य व कर्तृत्व : एक चिकीत्सक अभ्यास, (लघुशोध प्रबंध), यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक-2008.

9.बाबासाहेब केशवराव शेप, श्री. गोपीनाथराव मुंढे जीवन आणि कार्य (१९४९ ते २००६), (¿ÖÖ-Ö¯Ö²Ö-Ö), डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद (२०१०).

१०.राम कांडगे, लोकनेते शरदरÖ¾Ö ¯Ö¾ÖÖ¸¡, ×«ŸÖÖµÖ †Ö¾Ö¢ÖÖ, राजश्री प्रकाशन, चाकण, ´ÖÖ“ö.2012.

11.राजा माने, महाराष्ट्राचे शिल्पकार वसÖŸÖ¤Ö¤Ö, †Ö. ×«ŸÖÖµÖ, ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ ¸Ö•µÖ ÃÖÖ. आणि संस्कृती ´Ö›Ô¡, ´Ö²Ö‡ 2011.

12.डी.ए.खेडेकर, यशवंतराव चव्हाण यांचे महाराष्ट्राच्या राजकारणातील योगदान, (¿ÖÖ-Ö¯Ö²Ö-Ö), डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद (२०१२).

13.संजय बन्सी उदमले, श्री. बबनराव ढाकणे जीवन व कार्य एक चिकीत्सक †³µÖÖÃÖ (1937 ŸÖ 2007), (शोधप्रबंध), टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे -2012.

14.रावसाहेब भिमराव नेरकर, पं. श्रीधरशास्त्री पाठक व्यक्ती आणि कार्य एक चिकीत्सक अभ्यास, (शोधप्रबंध), टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे -2012.

15.अरुण साधु, "सहकारधुरीण" विठ्ठलराव विखे पाटिल यांचं समग्र चरित्र, पहिली †Ö¾ÖÖ¢ÖÖß, रोहन प्रकाशन, पुणे, 2014.

प्रकरण ¤ÃÖ¸¡

अंकुशराव टोपे यांची जडणघडण

2.1 ¯ÖÖ£Ö¸¡¾¢ÖÖ»ÖÖ (²Ö.) ¬ÖÖ¾¢ÖÖ“ÖÖ ‡×ŸÖÆÖÃÖ

2.2 अंकुशराव टोपे यांचे जन्मगाव

2.3 ²ÖÖ»Ö¯ÖÖण व प्राथमिक शिक्षण

2.4 महाविद्यालयीन शिक्षण

2.5 ¾¢Ö×¤ü»ÖÃ ¾¢µÖ¾¢ÖÃÖÖµÖÖŸÖ ¯ÖÖ‰ú»Ö

2.6 ¾¢Ö¾¢ÖÖ×Ækक व कौटुंबिक जीवन

2.7 †¤ü¿Ö¸¡Ö¾¢ÖÖ¾¢Ö¸¡ß»Ö ¯Ö³ÖÖ¾¢Ö

2.8 ¸¡Ö•ÖÖकारणाशी ÃÖ²Ö¬Ö

2.9 ¸¡Ö•ÖÖकारणात प्रवेश - ×•Ö»ÆÖ ¯Ö×¸¡ÂÖ¤ ÃÖ¤ÃµÖ

2.10 †¤ü¿Ö¸¡Ö¾¢Ö ™Ö¯Ö¯Ö यांची राजकीय वाटचाल

2.11 †¤ü¿Ö¸¡Ö¾¢ÖÖ“ñ पक्ष संघटनात्मक कार्य

ÃÖ¤³Ö

प्रकरण दुसरे

अंकुशराव टोपे यांची जडणघडण

|ÉÉºïÉÉÉ´ÉE› -

प्रस्तुत प्रकरण अॅड. अंकुशराव टोपे यांच्या व्यक्तीमत्वाच्या जडणघडणीचा उहापोह करणारे आहे. या प्रकरणाÏÝ ÝµÖÖ“µÖÖ ¯ÖÖ£Ö¸¾ÖÖ»ÖÖ (²Ö.) या ग¾ÖÖ“Öß ¯ÖÖÀ¾Ö³Ö´ÖÞ ÝÖÃÖ“Ö ÝµÖÖ“Ö बालपण, विविध स्तरावरील शिक्षण, वैवा×Æक व कौटुंबिक जीवन, त्यांच्यावरील प्रभाव, राजकीय घडामोडी व पक्ष संघटनेतील कार्य यांचा आढावा घेतला आहे.

2.1 ¯ÖÖ£Ö¸¾ÖÖ»ÖÖ (²ÖÌ.) गावाचा इतिहास :-

ग्ÖÖ¤Ö¾Ö¸ßनदी म्हणजे 'दक्षिण गंगा' म्हणून ओळख †ÃÖ»Ö»ÖßÞÖ‰ú»Öß, क¤ÖÖ¬Öß क¤ÖÖ¬Öß ×Æ“ÖÖ 'गोदामाई' †ÃÖÖÆß उल्लेख क¤Ö»µÖÖ“Ö †Öœ¡ÔÏÝÖ. µÖÖ“Ö ग्ÖÖ¤Ö“µÖÖ ÝÖß¸Ö¾Ö¸ ¡ (ख¾ÖÖ·µÖÖÝÖ) प्राचीन क¤ÖÔÏÖÝÖ अश्मक Æ¡ महाजनपद नांदत ÆÖÝÖ. ¯Öœ¡ सातवाहनांची राजधानी प्रतिष्ठान म्हणजे †Ö•Ö“Ö पैठण µÖ£Ö ÆÖÝÖß. त्र्यंबकेश्वरहून उगम पावून Æß नदी बंगालच्या उपसागरात ×¾ÖÃÖÖ¾ÖÝÖ. µÖÖ ग्ÖÖ¤Ö¾Ö¸ß“µÖÖ क¤ÖŠÖ¾Ö¸¡ आधुनिक क¤Ö»खंडात अनेक ´ÖÆÝ¾ÖÖ“µÖÖ घटना ‘Ö›»µÖÖ. ग्ÖÖ¤Ö¾Ö¸ß“µÖÖ ख¾ÖÖ·µÖÖÝÖ ¸Ö•µÖ, राजधान्या ^¤µÖÖÃÖ †Ö»µÖÖ ÆÖÝµÖÖ ÝÖ¿Ößशेतक·µÖÖ“ÖßÞ¿ÖÝÖß ÃÖ•Ö»ÖÖ´Ö ÃÖ±ú»ÖÖ´Ö करणा·µÖÖ µÖÖ ÝÖß¸Ö»ÖÖ क¤Ö»ÖÖ, ÃÖÖ×ÆÝµÖ आणि संस्कृतीचा ग्Ö¬ÖÆß तितकाचÖ ÆÖÝÖÖ.

ग्ÖÖ¤Ö¾Ö¸ß“µÖÖ क¤ÖŠÖ¾Ö¸¡ ¸Ö•µÖ ^¤µÖÖÃÖ येण्याची ¯Ö¸¯Ö¸Ö •Ö¾ÖœßÞ प्राचीन †ÖÆ¡ ÝÖ¾ÖœßÞ“Ö प्राचीन ¯Ö¸¯Ö¸Ö राज्यकर्ता म्हणजे नेतृत्व ^¤µÖÖÃÖ येण्याची †ÖÆ. आधुनिक क¤ÖÔÏÖÝÖ µÖÖ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖÝÖ अनेक विविधांगी नेतÖÝ¾Ö ^¤µÖÖÃÖ †Ö»Ö. त्यापैकी जालना ×•Ö»ÊÖ“µÖÖ †²Ö›¡ ÝÖÖ»ÖŒµÖÖÝÖß»Ö ग्ÖÖ¤ÖÝÖß¸Ö¾Ö¸ß»Ö ¯ÖÖ£Ö¯Ö¸¡ म्हणजे ¯ÖÖ£Ö¸¾ÖÖ»ÖÖ µÖ£ÖßÞ»Ö अंकुशराव ™Ö¯Ö Æ¡ एक ÆÖÝÖ.

2.2 अंकुशराव टोपे यांचे जन्मग्ÖÖ¾Ö :-

¯ÖÖ£Ö¸¾ÖÖ»ÖÖ (²Ö.) ÝÖÖ.†²Ö›¡ जि.जालना. जालन्यापासून साधारणपणे 60 कि.मी. †ÝÖ¸Ö¾Ö¸¡ ग्ÖÖ¤Ö¾Ö¸ß“µÖÖ ^¢Ö¸¡ किना·µÖ¾Ö¸¡ ¾ÖÃÖ»Ö»Ö †ÖÆ. जालना जिल्हा निर्मितीपूर्ती हे गाव औरंगाबाद जिल्ह्यातील अंबड तालुक्यात होते. त्यामुळे जिल्ह्याचे ठिकाण म्हणून या गावाचा

संपर्क औरंगाबाद शहराशी येत असे. ‡.Ã0.¯0¾0 क¾0Ô¡0Ÿ0 अश्मक ¾0 मुलक µ0Ö0 जनपदांच्या कक्षेत येणारे ¯0Ö0£0¸¾0Ö0»0Ö ¯0œß»0 क¾0Ô¡0Ÿ0 सातवाहन ¾0 वाकाटक µ0Ö0"µ0Ö0 प्रभावक्षेत्रात ¸0Æ»0. प्राचीन कालीन ¾µ0Ö0¯0Ö0¸ß मार्गावरील ग0Ö0¤0¾0¸ß"µ0Ö0 आश्रयाने ¾0Ö0œ»0»0 µ0£0ß»0 गोदासंस्कृतीची ओळख करुन देणारे शिलालेख, ग0Ö¾0Ö0Ÿ0ß»0 जुनी ¾0Ã0, त्याखालची ±ú¸¿0ß ¾0 Ÿµ0Ö0´0¬µ0 ^´0™»0»0ß अर्जुन ¸£0Ö0"0ß चाकोरी µ0Ö0 Ã0¾0"0 ग0Ö0Â™ß ग0Ÿ0×Ÿ0Æ0Ã0Ö0"0ß साक्ष ¤Ÿ0Ö0Ÿ0. ग0Ö0¤0¾0¸ß ´0Æ0Ÿ´µ0Ö0Ÿ0 पूर्णतीर्थ ¯0Ö0£0¸¾0Ö0»0Ö0 †Ã0 वर्णन †Ã0»0»0 Æ ग0Ö0¾0 ¯0¾0á ¯0Ö0£0¯0¸ म्हणूनही ओळखले •0Ö0Ÿ0 †Ã0.

¯0Ö0£0¸¾0Ö0»0Ö0 ग0Ö0¾0Ö0Ÿ0 †Ã0»0»0 ¯0Ö0£0´0×¤¸ ¯0¾0á"µ0Ö0 ´0×¤¸0"µ0Ö0 †¾0¿0Â0Ö0"µ0Ö0 ¾0¸ ^3Ö0¸»0»0 †0Æ. यावरुन µ0Ö0 ´0×¤¸0"0 प्राचीनत्व लक्षात µ0Ÿ0. ´0×¤¸0Ÿ0 ¸£0Ö0¹½œ अर्जुन Æ0 कृष्णासह †0Æ. Æ0 ¯0Ö0£0 †0•0Æß संकटकाळी गावक·यांना ´0Œ0Ÿ0ß¤0Ÿ0Ö0 ¾0Ö0™Ÿ0Ö0.[1]

¯0Ö0£0´0×¤¸0¾0¹ न µ0Ö0 ग0Ö0¾0Ö0"0 नाव ¯0Ö0£0¯0¸ †Ã0 ¯0>»0 †Ã0Ö0¾0. क¾0»0Ö0'0Ö0Ÿ0 Ÿµ0Ö0"0Ö0 †¯0³0¿0 ¯0Ö0£0¸¾0Ö0»0Ö0 –0Ö0»0Ö0 †Ã0Ö0¾0Ö0. ग0Ö0¾0Ö0"µ0Ö0 नावाबद्दलच्या क¾0Æß दंतकथा ¯0×Ã0¬¤ †0ÆŸ0. त्यापैकी एक †¿0ß क¾ß, ‡£0 प्राचीन क¾0Ô¡ß ग0¹½ ¾0 ×¿0Âµ0 ¸0Æ0Ÿ0. गुरुने संपुर्ण ×¾0ª0 ×¿0Âµ0Ö0»0Ö0 शिकवली. ×¿0Âµ0Ö0»0Ö0 Ÿµ0Ö0"0Ö0 ग0¾0 –0Ö0»0Ö0. त्याने ग0¹½»0Ö0"0 आव्हान ×¤¡»0. Ÿ0Ö0 म्हणाला. एका ¸0¡0ßŸ0 ग0Ö0¾0Ö0»0Ö0 Ÿ0™¸ गंगेला '0Ö0™ आणि ´0×¤¸ बांधून दाखÔ×¾0»0. '^Š¡ ¯0Ÿ0£0¸¡ "0»0 ग0Ö0¤ß¯0Ö0£0¸¾0Ö0»0Ö0' †Ã0Ö0 ´0¡0 म्हणून ग0Ö0¾0Ö0³0Ö0¾0Ö0Ÿ0ß Ÿ0™¸ बांधण्यासाठी दगड आणले. ग0Ö0¾0Ö0³0Ö0¾0Ö0Ÿ0ß दगडांचा ¾0œ0 †0•0Æß ¯0>»0»0Ö0 †0Æ. ´0×¤¸0"0 क¾0´0 पुर्णत्वाकडे •0Ö0Ÿ0 असताना ¯0Æ0™¸ ¯0¾0á"0 ग0¹ नी क¾0²0>¶0"0 ½¯0 घेऊन बांग ×¤¡»0Ö0 : ×¿0Âµ0 Æ¸»0Ö0 : †¿0Ö0 प्रकारे ग0Ö0¾0Ö0³0Ö0¾0Ö0Ÿ0ß ¯0>»0»0µ0Ö0 दगडावरुन ¯0£0£0¸¾0Ö0»0Ö0 ´Æ™»0 •0Ö0‰ú लागले. ¯0£0£0¸¾0Ö0»0Ö0"0 नंतर ¯0Ö0£0¸¾0Ö0»0Ö0 –0Ö0»0. ¤Ã0¸ß एक दंतकथा सांगते. त्यानुसार अर्जुनाचा ¸£0 गोदाकाठी येऊन ¯0>»0Ö0. †0•0Æß Ÿ0£0ß»0 ×¿0Ô¡0¾0¸ ¸£0Ö0"µ0Ö0 चाकाच्या खुणा ^´0™»0»0µ0Ö0 ×¤Ã0Ÿ0Ö0Ÿ0. अर्जुनास ¯0Ö0£0 †Ã0 ´Æ™»0 •0Ö0Ÿ0. Ÿµ0Ö0"µ0Ö0 स्मरणार्थ Ÿµ0Ö0"0 ´0×¤¸ Ÿ0£0 ²0Ö0¬0»0 †0Æ. Ÿµ0Ö0Ã0 ¯0Ö0£0 ´0×¤¸ म्हणतात. यावरुन ¯0Ö0£0¯0¸ ¾0 ¯0Ö0£0¸¾0Ö0»0Ö0 †Ã0 नाव ¯0>»0. µ0Ö0 ग0Ö0¾0Ö0"µ0Ö0 ¾0³0Ö0¾0Ö0"0ß साक्ष देणारी ख0Ö0»0À¾0¸ ´0×¤¸ गावापासुन ¤ß> फर्लांग †Ÿ0¸0Ö0¾0¸ ग0Ö0¤0Ö0¾0¸ß"µ0Ö0 क¾0Š0Ö0¾0¸ ^3Ö0 †0Æ. Æ ´0×¤¸ Ÿ0¸0Ö0¾µ0Ö0 शतकातील Æ´0Ö0>¯0Ö0£0ß ×¿0Ö0¾0´0×¤¸ असुन Æ0 एक Ã£0Ö0¯0Ÿµ0 क¾»0"0Ö0 †¯0×Ÿ0´0 नमुना †0Æ. µ0Ö0×¿0Ö0¾0Ö0µ0 ग0Ö0¾0Ö0Ÿ0 Ã0Ÿ0ß †0‡"0, ´0×¤¸ नंदनभारती ¾0 Ã0Ö0´0Ö0³0Ö0¸Ÿ0ß ´0Š¡ ²0»0Ö0"0 साह्याने ×±ú¸¾0»0 •0Ö0‡»0 †Ã0 ³0»0´0Ö0Š¡ मध्ययुगीन •0Ö0Ÿ0, ´0Ö0Š¡ दगडी रांजन, 7 ²0Ö0µ0

7 ±ú™ß एक ´ÖÖŠÖ दगडी ¯ÖÖ™Ö, दगडी वक्रÖ™²Öß, दगडाची ´ÖÖŠß वक्र›ß, ²ÖÖ¸Ö ²Ö»ÖÖ“Öß ग्ÖÖ›ß “ÖÖ»Ö»Ö <¾ÖœÖ ´ÖÖŠÖ ¯Ö¾Ö, यावरुन ग्Ö0¾ÖÖ“µÖÖ सांस्कृतिक ¾Ö3Ö¾ÖÖ“Öß ÃÖÆ•Ö कल्पना µÖŸÖ. †¿ÖÖ µÖÖ निसर्गरम्य, सांस्कृतिक ¾Ö ऐतिहासिक ´ÖÆŸ¾ÖÖ“µÖÖ Ã£ÖÔß अंकुशरावांचे बालपण ग्Ö»Ö.[2]

2.3 बालपण ¾Ö प्राथमिक शिक्षण :-

'£ÖÖ¸¡ ¾µÖŒŸÖß“Öß “Ö×¸¡Ö म्हणजे ‡×ŸÖÆÖÃÖ' Æß कार्लाईलने ‡×ŸÖÆÖÃÖÖ“Öß व्याख्या वर्णित वक्र»Öß †ÖÆ. वक्रŸÖ्त्ववान आणि परोपकारी माणसांचा ´Ö×Æ´ÖÖ संतानी Æß वर्णन वक्र»Ö»ÖÖ †ÖÆ. £ÖÖ¸¡ ¾µÖÛŒŸÖ×¾ÖÂÖµÖß वक्रÖµÖ´Ö माणसाला †Ö¤¸¡ ¾ÖÖ™ŸÖ †ÃÖŸÖÖ. समाजपरिवर्तनाची क्ष´ÖŸÖÖ †ÃÖ»Ö»µÖÖ´Ö¬µÖ अंकुशरावांची गणना वक्र»Öß •ÖÖŸÖ, ŸµÖÖ“या जडणघडणीत त्यांच्यावर –ालेले बालपणातील संस्कार अत्यंत महत्वाचे आहेत.

वक्रŠ»µÖÖÆß ¾µÖŒŸÖß“µÖÖ ¾µÖŒŸÖß´ÖŸ¾ÖÖ“Öß जडणघडण Æß ŸµÖÖ“Öß कौटुंबिक ¯ÖÖÀ¾Ö3Ö´Öß, ŸµÖÖ“ÖÖ ÃÖ3ÖÖ¾ÖŸÖÖ»Ö“ÖÖ ¯Ö×¸¡ÃÖ¸¡, ÃÖ´ÖÖ•Ö, ×´Ö¡Ö¯Ö×¸¡¾ÖÖ¸¡ ‡. घटकांच्या †Ö¬ÖÖ¸¡ ÆÖŸÖ †ÃÖŸÖ. ÃÖ´ÖÖ•ÖÖŸÖ»µÖÖ •µÖÖ ¾µÖŒŸÖß¿Öß Ÿµ֓ÖÖ प्रत्यक्ष ¾ÖÖ अप्रत्यक्षरित्या ÃÖ²Ö¬Ö †ÃÖŸÖÖ, Ÿµ֓ ¾µÖŒŸÖß“Ö ×¾Ö“ÖÖ¸¡ Ÿµ֓Öß वक्रÖµÖ¿Ö»ÖÖß, †Ö“ÖÖ¸¡ ‡Ÿµ֓¤ß ²ÖÖ²Öà“ÖÖÆß ŠÃÖÖ Ÿµ֓“µÖÖ¾Ö¸¡ वक्रÔ¡ŸÖ nकळत ^´Ö™ŸÖ †ÃÖŸÖÖ. संस्कारक्षम ¾ÖµÖÖŸÖ ŸÖß ¾µÖŒŸÖß •Ö ¯ÖÖÆŸÖ, ऐकते, अनुभवते त्यातूनच आचरणाच्या, अनाचरणाच्या प्रेरणा घेऊन Ÿµ֓Öß Ã¾ÖŸÖ:“Öß ×¾Ö×¿ÖÂ™ †¿Öß एक भूमिका ŸÖµÖÖ¸¡ ÆÖŸÖ †ÃÖŸÖ. †¿ÖÖ ¾µÖŒŸÖß“ÖÖ जीवनाकडे, समाजाकडे बघण्याचा दृष्टीकोन, ´ÖŸÖ, भूमिका ¾Ö ×¾Ö“ÖÖ¸¡ ŸÖÃÖ“Ö त्यांनी जीवनात ÆÖŸÖß ‘ÖŸÖ»Ö»Ö वक्रÖµÖ ¾Ö Ÿµ֓ वक्रÖµÖ¯ÖŸÖá“Öß वक्रÖµÖ¿Ö»Öß µÖÖ ग्ÖÂ™ß नीटपणे समजून ‘µÖÖµÖ“µÖÖ †ÃÖŸÖß»Ö ŸÖ¸¡ Ÿµ֓ व्यक्तीचे बालपण समजुन घ्यावे लागते. बालपणात –ालेले संस्कार ¾µÖŒŸÖß“µÖÖ ¾µÖŒŸÖß´ÖŸ¾ÖÖ»ÖÖ ×¾Ö×¿ÖÂ™ †ÃÖÖ आकार देण्यामध्ये ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Öß भूमिका ²Ö•Ö¾ÖŸÖ †ÃÖŸÖÖŸÖ.

अंवक्र¿Ö¸¡Ö¾ÖÖ“Ö बालपण निसर्गरम्य ŸÖÃÖ“Ö ऐतिहासिक ¾Ö सांस्कृतिक ¯ÖÖÀ¾Ö3Ö´Öß †ÃÖ»Ö»µÖÖ ¯ÖÖ£Ö¸¡¾ÖÖ»ÖÖ µÖÖ ग्Ö0¾ÖÖß ग्Ö»Ö. ‡µÖ¢ÖÖ 3 ¸ß ¯ÖµÖŸÖ“Ö प्राथमिक शिक्षण µÖÖ ¯ÖÖ£Ö¸¡¾ÖÖ»ÖÖ ग्Ö0¾ÖÖŸÖß»Ö वातावरणात –Ö»Ö. Æ शिक्षण ÃÖ¹½ †ÃÖŸÖांना बालपणी ग्ÖÖ¤Ö¾Ö¸¡ß नदीच्या ¯Ö¡ÖÖŸÖ खेळण्या बागडण्याचाही ”¤ अंकुशरावांना ÆÖŸÖÖ. बालपणी ग्ÖÖ¤Ö¾Ö¸¡ß नदीच्यÖ ¯Ö¡ÖÖŸÖ खेळण्या बागडण्याचे अविस्मरणीय क्षण अनेक †ÖÆŸÖ. ŸµÖÖŸÖß»Ö ´ÖÆŸ¾ÖÖ“ÖÖ एक क्षण, ŸÖ ´ÖŸÃµÖÖ¤¸¡ß

शिक्षणसंस्थेच्या प्रकाशित ¸ö¯µö ´öÆëÝÃö¾öß मुलाखतीत सांगतात क्रßß, 'गोदावरी नदीत पोहण्याचा मनमुराद आनंद त्याकाळी 'öÝö»öö †öÆ ¤£ö>ß भरुन वाहणा·µöö गöö¤ö¾ö¸ß नदीतून ¯ö»öÝöß¸ö¾ö¸ जाण्यात एक्रß वेगळीच ´öö•ö´ö•öö आणि आव्हान ´ö»ööö ¾öö™, एकदा गöö¤ö¾ö¸ßÝö पोहोतानांचा एक प्रसंग अंगावर ¿öÆö¸ आणणारा 'ö>»öö. ¤£ö>ß 3ö¸»ö»µöö गöö¤ö¾ö¸ß नदीत पोहण्यासाठी ´öß ^>ß 'öÝö»ößß. नेहमी ÃöÆ•ö गööŠ»öö जाणारा ¯ö»öÝöß¸ ¤¸ ¾öö™ लागला. ¯öö¡öö"µöö मध्यभागी गेल्यानंतर पाण्याचा •öö¸ ¾öööœ»öö. खö¯ö ¤´ö लागला ÆöÝöö¯öö¯µööÝößö»ö त्राण गेल्यासारखे ¾öö™ लागले. मनात -ööÃÝößß ÆöÝößß किना·µöö¾ö¸ ¯ööÆö"ö क्रßß नाही, Ÿµöö¾öôß ´öß प्रयत्नात क्रßÃö¸ Š¾ö»ößß नाही. किना·µöö¯ö¸öÝö क्रßÃö †ö»öö Æ ´ö»öö क्रßôö»ö नाही. जमिनीला ¯öö¸ö टेकले आणि ´öö–µöö •öß¾ööÝö •öß¾ö †ö»öö'. हा प्रसंग अंकुशरावांना जीवनात यश देणारा ठरला. कितीही गंभीर संकटे आली तरी, हार मानायची नाही. माघार घ्यायची नाही, प्रयत्न करत राहावयाचे यश मिळतेच. पुढील आयुष्याचा गुरुमंत्र या प्रसंगाने त्यांना दिला होता. नंतरच्या काळातही शेवटपर्यंत प्रयत्न करण्याचे, लढा देण्याचे कार्य ते करत राहिले.

यानंÝö¸ "öö£ößß Ýö नववी ¯ö¸öÝö"ö शिक्षण जालना µö£ö –öö»ö. लहानपणी क्र²ö>ß, ™²ö»ö टेनिस, Æ Ÿµööö"ö †ö¾ö>ÝÝö खôß ÆöÝö, ŸöÃö"ö त्यांनी गावाकडे असतांना नाटकात देखील क्रßö´ö क्रßö»ö ÆöÝö. ¯ö¸ÝÝö शिक्षणासाठी ²ööÆ¸ गöö¾ößß ¸öÆö¾ö लागल्यामुळे नंतर नाटकात त्यांना क्रßö´ö करण्याची Ãö¬ößß ×´öôö»ößß नाही. पुढिल मॅट्रीक पर्यंतचे शिक्षण औरंगा²öö¤ µö£ößß»ö ´ö¸öŠö हायस्कुल मध्ये –öö»ö.[3]

2.4 महाविद्यालयीन शिक्षण :-

अंकुशरö¾öö"ö ¯ößµöÃößö"ö शिक्षण औरंगा²öö¤ µö£ößß»ö ×´öß»ö¤ ´öÆö×¾ö aö»öµööÝö Ÿö¸ ²öß.<ÃÃößß. Ãööšß त्यांनी शासकीय -ान ×¾ö–ान ´öÆö×¾ö aö»öµööÝö ¯ö¾ö¿ö 'öÝö»öö. ²öß.<ÃÃößß ¯ö£ö´ö ¾öÂööÝö शिकत असतांना त्यांनी एन.सी.सी.त भाग 'öÝö»öö ÆöÝöö. ÃöÝöÝö तीन ¾öÂö ²öÃ™ क्र>™ Æö किताब ×´öôö×¾ö»öö. एन.सी.सी. ´ö–ößß»ö सार्जन्ट ¯ö¤ö¾ö¸ÆßÝö Ÿµööö"öß नियुक्ती करण्यात †ö»öß ÆöÝößß. ²öß. आणि Ãößß. प्रमाणपत्र परिक्षा त्यांनी ^¢ö´ö गुणांनी ¯ööÃö क्रßö»öß ÆöÝößß. Ÿµööö क्रßôöÝö एन.सी.सी. "ö वार्षीक्रß क्र´¯ö †Ÿµöööö कठीण †ÃöÝö. एन.सी.सी. क्र>™ ¾ö ×´ö»ößß¸ß जवान µööö"öö एकत्रीत †ö´öá †™"ö´ö™ क्र´¯ö †Ãö Ÿööö अंकुशरावांनी क्रßö»öö ÆöÝöö. ×´ö»ößß¸ß"µööö ×¿öÃÝö²ö¬¤ जीवनाचे आकर्षण

Ÿµ00“µ00 मनात निर्माण –00»0 Æ0Ÿ0. µ00“0 आकर्षणातून आकाशात ^“0 ^“0 30¸0·µ00 घेणा·µ00 विमानाचा ¯00µ0»0™ ¾Æ0¾0 †¿0ßÆß Ÿµ00“0ß ‡“”¡0 Æ0Ÿ0ß. Ÿµ00Ã00Šß त्यांनी Ãßß. सर्टीफिकेट ¯00Ã0 –ाल्यानंतर †•0 Æß वक्त»00 Æ0Ÿ00. पण, ¾0×›»00“µ00 नकारामुळे Ÿ0 µ00 क्ष0¡00Ÿ0 •00‰ú शकले नाही. ¯0¸Ÿ0 ×¿0Ã0Ÿ020¬¤ जीवन जगण्याची Ã0¾0µ0“0 त्यांना µ00 वक्त0ô0Ÿ0ß»0 एन.सी.सी. ´0¬µ0 ¯0¾0¿0 घेतल्याने लागली. एन.सी.सी.त ¯0¸›Ã00Šß Ÿ0 †Ÿµ0Ÿ0 †¯0™›™ •00µ0“0. µ00 वक्त0ô0Ÿ0 ख0ô0“µ00 ×¾0×¾0¬0 प्रकारातही अंकुशरावांना 1ý“0ß Æ0Ÿ0ß. नेमबाजीत Ÿ0 नेहेमीच अग्रेसर ¸0Æ0µ0“0. फायरिंग कॉम्पीटीशनमध्ये Ÿµ00“0 टार्गेट नेहेमी †×“0¾Æ Æ0‡. वक्त20ø्ß आणि ™20»0 टेनिस Æ Ÿµ00“0 †0¾0›Ÿ0 ख0ô Æ0Ÿ0.

शासकिय –ानवि–ान महाविद्यालयातून 20ß.<ÃÃ0ß.“0 शिक्षण पूर्ण केल्यानंतर माणिकचंद ¯0Æ0›´0Æ0×¾0a0»0µ00Ÿ0 वक्त0µ0a0“0 शिक्षण घेण्यासाठी त्यांनी ¯0¾0¿0 ‘0Ÿ0»00 ¾0 सन 1964 ´0¬µ0 »00 “0ß ¯0¤¾0ß डोमेनियन सेकंडसह ¯00¯Ÿ0 वक्त»0ß. ¯0œ एक नामवंत वकील म्हणूनही Ã0´00•00Ÿ0 नाव ×´0ô×¾0»0 Æ0Ÿ0.

×¾0¬0ß शिक्षणाच्या ¯0×Æ»µ00“0 ¾0Â00Ÿ0 वर्ग प्रतिनिधी (C.R.) –00»0 Æ0Ÿ0. नंतरच्या ¾0Â00Ÿ0 ×¾0a0£0á Ã0Ã0¤“µ00 ¯00Ã0›™ ¯0¤0“0ß निवडणूकही त्यांनी »0œ¾0»0ß आणि †Ÿµ0Ÿ0 †™ßŸ0™ß“µ00 –00»0»µ00 µ00 निवडणूकीत Ÿ0 निवडून †0»0. Ÿµ00“µ00 ¯0œß»0 वक्त0ô0Ÿ0ß»0 राजकीय जीवनातील ´0Æ0Ÿ0´0œ µ00 ×¾0¬0ß ´0Æ0×¾0a0»0µ00“µ00 वातावरण00Ÿ0“0 ¸0¾0»µ00 ग0»0ß †Ã0 म्हणावे लागेल.[4]

2.5 वकिली ¾µ0¾0Ã00µ00Ÿ0 ¯00‰ú»0 :-

औरंगा200¤ µ0£0ß»0 माणिकचंद ¯0Æ0›¡ (M.P. Low college) महाविद्यालयातुन ‡.Ã0.1964 ´0¬µ0 ×¾0¬0ß शाखेची ¯0¤¾0ß घेतल्यानंतर अंकुशरावांना •ीवनात वक्त0ÆßŸ0¸ß आगळेवेगळे निर्माण करुन दाखवण्याची ×•0§ Æ0Ÿ0ß. »00 “0ß ¯0¤¾0ß डोमीनीयन सेकंड Ã0Æ ¯00¯Ÿ0 केल्यानंतर ×¾0¬0ß–0 होण्याच स्वप्न मनात बाळगुन त्यांनी तत्कालीन औरंगाबा¤ µ0£0ß»0 Ã0¡0 न्याय0»0µ0, ×•0»Æ0 न्यायालय †¿00 वेगवेगळ्या वक्त0™0Ÿ0 वक्तÃ0Ã0 “00»0¾0»µ00 ×•0§, चिकाटी, ¯0×¸Á0´0, प्रामाणिकपणा µ00“µ00 200ô0¾0¸ अंकुशरावांनी वकिली ¾µ0¾0Ã00µ00Ÿ0 †»¯00¾0¬0ßŸ0“0 चांगला नावलौकिक ×´0ô×¾0»00 Æ0Ÿ00.[5]

सन 1967 ¯ÖµÖŸÖ अंकुशरावांचा वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ चांगलाच नावारुपाला †Ö»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. त्यांनी µÖÖ ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖÖŸÖ Ã¾ÖŸÖ: »ÖÖ पूर्णपणे वाहून ‘ÖŸÖ»Ö ÆÖŸÖ. वकिली करतांना क¾Ö¾ÖÔ¡ ¯ÖÃÖÖ मिळविणे ÆÖ“Ö ^§¿Ö ›ÖÓµÖÖÃÖ´ÖÖ¸¡ Š¾Ö»ÖÖ नÖÆß ŸÖÃÖ“Ö पक्षकाराकडे ¯ÖÃÖ नाहीत म्हणून क¾ÃÖ निष्काळजीपणे ÆÖŸÖÖÔ¡»Öß नाही Æ x¾Ö¿ÖÃÖ नोंदविण्यासारखे †ÖÆ. पक्षकाराने ¯ÖÃÖ ¤¾ÖÖŸÖ †£Ö¾ÖÖ न ¤¡†ÖŸÖ क¾ÃÖ ´ÖÖ¡Ö निष्ठापूर्वक »ÖœÖ¾ÖŸÖ ¸Ö×Æ»Ö. •Ö ×´ÖÔ¡»Ö ŸÖ Ãवीकारत ग»Ö. एकदा एक क¾Ö´Ö ÆÖŸÖß ‘ÖŸÖ»Ö क¾ß ŸÖ पूर्ण क¾»µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ त्यांना चैन ¯Ö›ŸÖ नसत. कोणतीही क¾ÃÖ †ÃÖÖ, Ã™›ß न क¾¸ŸÖÖ त्यांनी क¾–Öß“Ö »ÖœÖ×¾Ö»ÖÖß नाही. ¤¸¡¸Ö•Ö सकाळी दोन ŸÖÖÖÃÖ आणि संध्याकाळी दोन ŸÖÖÖÃÖ ŸÖ नियमितपणे †³µÖÖÃÖ क¾¸Ö“ÖÖ“Ö, क¾Ö™ÖŸÖ क¾ÃÖ जिंकण्यासाठीच »ÖœÖµÖ“Ö. †ŸµÖŸÖ प्रामाणिकपणे वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ करतानांच गÖ¸ß²Ö ¾Ö ज्यांना न्याया“Öß गÖ¸¡•Ö †ÖÆ †¿ÖÖ क¾ÖÆß लोकांच्या क¾ÃÖÃÖ त्यांनी विना´Ö»µÖ “ÖÖ»Ö¾Ö»µÖÖ ¾Ö त्यांना न्याय मिळवून ×¤»ÖÖ. त्यांनी Ã¾ÖŸÖ: “µÖÖ क¾ŸÖŸÖ¾ÖÖ¾Ö¸¡ µÖÖ ¢Ö¡ÖÖŸÖ नाव निर्माण क¾»Ö ÆÖŸÖ. वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖÖ“Öß †Ö¾Ö›¡ असल्याने ŸµÖÖ“Öß ¯ÖŒ™ßÃÖÆß †ŸµÖŸÖ चांगली “ÖÖ»Ö.

प्रत्येक †ÖŠ¾Ö›¶ÖŸÖß»Ö दोन ×¤¾ÖÃÖ त्यांनी †²Ö›¡ ÃÖÖŠß ×¤¡»Ö ÆÖŸÖ. ¤¸¡ ग¹ý¾ÖÖ¸¡ ¾Ö शुक्रवार µÖÖ ×¤¾Ö¿ÖÖß अंकुशराव¢ ™Ö¯Ö †²Ö›¡ क¾Ö™ÖŸÖ वकिली क¾¸ŸÖ †ÃÖŸÖ, ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö लोकांच्या ³Ö™ß ‘ÖŸÖ. †ŸµÖŸÖ कष्टाने नावारुपाला आणलेला वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ त्यांना ÃÖÖ›Ö¾ÖÖ लागला. µÖÖ ²Ö§»Ö“Ö दु:ख अखेर ¯ÖµÖŸÖ ŸµÖÖ“µÖÖ मनात ¸Ö×Æ»Ö.

अंकुशरावांना आमदारकीचे तिकीट ×´ÖÔ¡»Ö. ŸµÖÖ¾ÖÔ¡ß ŸÖ ¯ÖÖ“Ö›“µÖÖ ÁÖß´ÖŸÖ ¯ÖÖ™ß»Ö यांना भेटण्यासाठी ग»Ö ÆÖŸÖ. ŸÖ¾ÖÆÖ ÁÖß´ÖŸÖ ¯Ö¡टलांना अंकुशरावांना विधानसभेचे तिकीट ×´ÖÔ¡»µÖÖ“ÖÖ आनंद –ÖÖ»ÖÖ नाही, Ÿָ¡ ŸÖ वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ ÃÖÖ›ŸÖ †ÃÖ»µÖÖ“Ö दु:ख –ÖÖ»Ö, ŸµÖÖ¾ÖÔ¡ß ÁÖß´ÖŸÖ ¯ÖÖ™ß»Ö म्हणाले ÆÖŸÖ क¾ß, '²हुजन ÃÖ´ÖÖ•ÖÖŸÖß»Ö एक चांगला †³µÖÖÃÖ वकिल राजकारणामुळे गÖ´ÖÖ¾Ö»ÖÖ †ÖÆ.'

सन 1964 ´Ö¬µÖ ÃÖ¹ý क¾»Ö»µÖÖ वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ“ÖÖ 26 जानेवारी 1972 Æ Ö औरंगा²ÖÖ¤¡ क¾Ö™ÖŸÖß»Ö अखेरचा ×¤¾ÖÃÖ Š¸¡»ÖÖ, कारण µÖÖ“Ö ×¤¾Ö¿ÖÖß काँग्रेस पक्षाच्या विधानसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸¡ ÃÖ‘ÖÖŸÖß»Ö ^´Ö¤¾ÖÖ¸¡Ö“Öß µÖÖ¤ß •ÖÖÆß¸¡ करण्यात †Ö»ÖÖß ÆÖŸÖß ¾Ö µÖÖ µÖÖ¤ßŸÖ †²Ö›¡ विधान ÃÖ³ÖÃÖÖŠß अंकुशरावांचे नाव ÆÖŸÖ.[6] †Ö¯Ö»µÖÖ वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ“µÖÖ ¯ÖŸÖß †ÃÖ»Ö»µÖÖ भावना ¾µÖŒŸÖ करतांना

अंकुशराव ™Ö¯Ö, ग्Ö»ÖÖ²Ö¸Ö¾Ö ÆÖ› यांना ×¤¦»Ö»µÖÖ मुलाखतीत म्हणतात, 'औरंगा²ÖÖ¤ सारख्या ¿ÖÆ¸ÖŸÖ ´Ö‰ ´ÖÖ–µÖÖ वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖÖŸÖÆ‰ चांगला •Ö´Ö ²ÖÃÖ×¾Ö»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. पण चांगल्याप्रकारे •Ö´Ö ²ÖÃÖ»Ö»ÖÖ वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ ´Ö»ÖÖ ¯Ö㜦 सोडून a¾ÖÖ लागला. µÖÖ ग्ÖÖÂ™‰“Ö‰ †Ö•ÖÆ‰ राहून राहून आठवण µÖŸÖ †ÖÆ. ख¸¡ ŸÖ¸¦ •ÖÖ †Ö¯Ö»µÖÖ †×¿Ö»ÖÖ¿Ö‰ बेईमानी क¡¸ŸÖÖ ŸµÖÖÃÖ न्याय मिळवून ¤ŸÖ नाही , ´ÖÖ–µÖÖ ´ÖŸÖ त्यापेक्षा ¾¿µÖÖ चांगल्या. वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ सोडून ×¤¦»ÖÖ असतांना µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖ ‡£Ö क¡ÖÆ‰ बोलणं ŸÖÖÃÖ ¯ÖÖÆŸÖÖ ¯Ö¿ÖÃŸÖ ¾Ö™ŸÖ नाही, पण क¡Š ŸÖ¸‰ ²ÖÖ»Ö»Ö“Ö ¯ÖÖ×Æ•Ö कारण ŸÖÖ ´ÖÖ–ÖÖ नैतिक अधिकार †ÖÆ. †Ö•Ö देखील ´ÖÖ–µÖÖ मनात वकिलीविषयी †ÖÃ£ÖÖ †ÖÆ आणि सांगायचे म्हणजे ´Ö‰ वकिली ¯Ö¿ÖÖ '¬Ö¤Ö' म्हणुन नाही Ÿ¸¦, 'प्रोफेशन' म्हणून क¡»ÖÖ!

µÖÖ“Ö ²ÖÖ²ÖŸÖ‰Ÿ¸ ¯Ö㜦 बोलतांना ŸµÖÖ“µÖÖ बोलण्यात भाऊकता जाणवते Ÿ¸ म्हणतात, '26 जानेवारी 1972 µÖÖ ×¤¾¿Ö‰ ध्वजवंदनाहून ¯Ö¸¡ŸÖŸÖ असतांना ¾Ö™ŸÖ क¡Ö‰ÃÖ पक्षाने ´Ö»ÖÖ 1972 “µÖÖ विधानसभेच्या निवडणूकीत तिकीट ×¤¦»µÖÖ“Ö क¡Ô¦»Ö आणि नंतर ‘Ö¸‰ येऊन ´Ö‰ †ŸµÖŸÖ •Ö› अंतकरणाने अंगावरचा क¡ÖÔ¦Ö क¡Ö™ क¡Ö㜦»ÖÖ.'7 <¾Ö㜦‰ †ÖÃ£ÖÖ ÆŸÖŸÖ‰ ‘ÖŸÖ»Ö»µÖÖ क¡Ö´ÖÖ“µÖÖ ¯ÖŸÖ‰ अंकुशरावÖÖ“µÖÖ क¡› ÆµÖÖŸÖ³Ö¸¡ ÆŸÖ‰ †ÃÖ लक्षात µÖŸÖ.

2.6 वैवाहिक ¾Ö कौटुंबिक जीवन :-

¾µÖŒŸÖ‰“µÖÖ जीवनाला पूर्णत्व येण्यासाठी ×¾Ö¾ÖÖÆ ÆÖ ×¾Ö¬Ö‰ प्राचीन काळापासून †×ŸÖ¿ÖµÖ ´ÖÆŸ¾Ö“ÖÖ मानला •ÖÖŸÖÖ. ØÆ¤ धर्मशास्त्रानुस¸¡ ÃÖÖÔ¦Ö संस्कारापैकी '×¾Ö¾ÖÆ' ÆÖ एक ´ÖÆŸ¾Ö“ÖÖ संस्कार मानला •ÖÖŸÖÖ. सन 1967 “µÖÖ क¡ÖÔ¦ŸÖ अंकुशरावांचा वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ चांगला नावारुपाला †Ö»ÖÖ असतांना ´ÖÆ¸ÖÂ™ ¯Ö¤¿Ö काँग्रेसचे तत्कालीन उपाध्यक्ष †Ö²ÖÖÃÖÖÆ²Ö निंबाळकर µÖÖ“Ö‰ पुतणी ¾Ö निवृत्तीराव निंबाळकर µÖÖ“Ö‰ कन्या ¿ÖÖ¸¡¤ÖŸÖÖ‡ µÖÖ“µÖ¿Ö‰ अंकुशरावांचा ×¾Ö¾ÖÖÆ 5 <×¯Ö»Ö 1967 ´Ö¬µÖ अहमदनगर µÖ£Ö ÃÖ¯Ö®Ö –ÖÖ»ÖÖ. ÆÖ ×¾Ö¾ÖÖÆ जमविण्यासाठी तत्कालीन ´ÖÆ¸ÖÂ™ ¯Ö¤¿Ö काँग्रेसचे अध्यक्ष विनायकराव ¯ÖÖ™‰»Ö ¾Ö उपाध्यक्ष †Ö²ÖÖÃÖÖÆ²Ö निंबाळकर Æ Ã¾ÖŸÖ: Æ•Ö¸¦ ÆÖŸÖ. क¡ÃÖ»µÖÖÆ‰ प्रकारचा Æ›Ö न ¤ŸÖÖ ‘ÖŸÖÖ ÆÖ ×¾Ö¾ÖÖÆ ÃÖ¯Ö®Ö –ÖÖ»ÖÖ, µÖÖ ×¾Ö¾ÖÖÆŸÖÖ दोन्हीकडूनही अनाठायी ख¡“Ö क¡»ÖÖ ग्Ö»ÖÖ नाही. Æ›Ö ¯Ö£ÖÃÖ ×¾Ö¸¡Ö¬Ö ¾Ö

x¾Ö¾ÖÖÆÖŸÖß»Ö अनाठायी खÖ“ÖÖÃÖ ±ú֙Ö देऊन µÖÖ x¾ÖÂÖµÖß“Öß †Ö¤¿Ö भूमिकाच अंकुशरावांनी Ã¾ÖŸÖ: “µÖÖ कृतीतून xÃÖ¬¤ वá»ßÖß.

अंकुशरावांच्या µÖ¿ÖÖ¯Ö¡Ö¿ÖÖŸÖ अर्धांगीनी म्हणून ÃÖÖ.¿ÖÖ¸¤ÖŸÖÖ‡“ÖÖ ´ÖÖŠÖ ¾ÖÖ™Ö ¸Ö×Æ»ÖÖ †ÖÆ. †Ÿµ֟ÖŸÖ ¿ÖÖŸÖ Ã¾Ö³Ö¾Ö“µÖÖ शारदाताईंनी †Ö¯Ö»µÖÖ जीवनातील साधेपण •Ö¯Ö»Ö †ÖÆ. राजकारणातील ¾µÖÖ¯ÖÖ´ÖÔ¡ ŸµÖÖना ‘Ö¸ß येण्यास ^¿Öß¸¡ ¾ÆÖµÖ“ÖÖ कित्येक x¤¾ÖÃÖ बाहेरगावी ¤Ö·µÖ¾Ö¸¡ ¸ÖÆÖ¾Ö लागायचे, ¯Ö¸ŸÖ शारदाताईंनी ŸµÖÖ“µÖÖ x¾ÖÂÖµÖß“Öß नाराजी वá¬ÖÖ“Ö दाखविली नाही. ^»Ö™ ÃÖÖÆ²ÖÖ“µÖÖ प्रत्येक वá¤Ö´ÖÖŸÖ त्यांनी सहकार्यच वá»Ö. अंकुशरांवाविषयी ¿ÖÖ¸¤ÖŸÖÖ‡ म्हणतात वßß, '¯Ö´ÖÔ¡ ´ÖÖµÖÖÔ¡ ÃÖवांना घेऊन चालणारे मनमिळावु, ¬ÖÖ›ÃÖß ¾Ö¢ÖÖß“Ö ÃÖÖÆ²Ö ´Ö»ÖÖ जीवनसाथी म्हणून »ÖÖ³Ö»Ö. Æ¡ ´Öß ´ÖÖ–Ö भाग्यच ÃÖ´Ö•ÖŸÖ. ¯ÖŸÖß म्हणून ÃÖÖÆ²Ö अगदी ग֙™ ¾ÖÖ™ŸÖÖŸÖ, सर्वजण ÃÖÖÆ²ÖÖ“ÖÖ Ã¾Ö³Ö¾Ö रागीट †ÖÆ †ÃÖ“Ö ÃÖ´Ö•ÖŸÖÖŸÖ. साहेबाकडे पाहिल्यानंतर अनेकांना ¾ÖÖ™ŸÖ ŸÖ ख֯Ö रागीट †ÃÖŸÖß»Ö ¯Ö¸ŸÖ वास्तविक ¯ÖÖÆŸÖÖ ÃÖÖÆ²Ö ख֯Ö ¯Ö´ÖÔ¡, ´ÖÖµÖÖÔ¡ †ÖÆŸÖ. म्हणतात ना x¤ÃÖŸÖ ŸÖÃÖ नसतं म्हणून जग ±úÃÖŸÖ. ÃÖÖÆ²ÖÖ“µÖÖ उत्तुंग ^“Öß“µÖÖ नेतृत्वाबरोबर ÃÖÃÖÖ¸¡ करणे म्हणजे x¤¾µÖ“Ö! †Ÿµ֟ÖŸÖ ¬ÖÖ¾Ö¯ÖÔß“µÖÖ जीवनÖŸÖÖÆß ŸÖ ‘Ö¸ÖŸÖ ÃÖ¾ÖÖ“ÖÖß x¾Ö“ÖÖ¸¡¯ÖÃÖ वá¸¡ŸÖÖŸÖ. कुणाला वá¤ÖµÖ Æ¾Ö नको ŸÖ ¯ÖÖÆŸÖÖŸÖ. ´Ö»ÖÖ स्वप्नातही ¾ÖÖ™ŸÖ नव्हते ŸÖ ´Ö»ÖÖ अमेरिकेला ¯ÖÖŠ¾ÖŸÖß»Ö. ´Ö»ÖßÃÖÖŠß अमेरिकेत ´Öß “ÖÖ¸¡ महिने ¸Ö×Æ»Ö. सर्वार्थाने ÃÖÖÆ²Ö ग֙™ †ÖÆ. ÃÖÖŸÖ जन्माची संगत ÃÖÖ²ÖŸÖ ¸ÖÆÖ¾ÖÖß ÆÖ“Ö ईश्वराकडे प्रार्थना'.[8]

अंकुशरावा¾Ö¸¡ कौटुंबिक जीवनात निर्भिड स्वभावी ¾Ö›ß»Ö ¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö ™Ö¯Ö µÖÖ“ÖÖ ¯Ö³Ö¾Ö ÆÖŸÖÖ. ŸÖÃÖ“Ö ŸµÖÖना ¾Ö›ß»ÖÖप्रमाणेच सागराएवढ मनं †Ã»Ö»µÖÖ †Ö‡ 'सागरा²ÖÖ‡' µÖÖ ŸµÖÖ“µÖÖ नावाप्रमाणेच »ÖÖ³Ö»µÖÖ. अंकुशरावांच्या x´Ö¡ÖÖ¾Ö¸¡Æß त्यांनी Ã¾ÖŸÖ:“µÖÖ मुलाप्रमाणेच ¯Ö´Ö वá¤Ö»Ö. अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“ÖßÆß †Ö‡¾Ö¸¡ ख֯Ö ´ÖÖµÖÖ ÆÖŸÖß. ¯ÖÖ£Ö¸¡¾ÖÖ»ÖÖ मुक्कामी आल्यानंतर अंकुशराव †Ö‡“Ö ¾Ö गणपतीचे दर्शन ‘ÖŸÖ»µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ²ÖÖÆ¡ ¯Ö›ŸÖ नसत. अंकुशरावांची †Ö‡ •Ö¾ÆÖ औरंगा²ÖÖ¤ µÖ£ÖßÖ»Ö कमलनयन ÆÖÃ¯ÖßÖ™Ö»Ö´Ö¬Ö †›x´Ö™ ÆÖŸµÖÖ. ŸÖ¾ÆÖ अंकुशरावांनी ÃÖŸÖŸÖ एक महिना Ÿµ֟Ö“Öß ÃÖ¾ÖÖ वá»ßÖ ¾Ö †Ö‡•Ö¾ÖÔ¡ बसून ¸Ö×Æ»Ö.

अंकुशराव कौटुंबिक जीवनात †ŸµÖŸÖ सुखी समाधानी ÆÖŸÖ, ^¤›¡ ¯Ö´Ö करणारी, Ÿµ֟Öना ÃÖमजून घेणारी पत्नी ¾Ö पालकांच्या अपेक्षा ¯ÖŸÖá करणारी †¯ÖŸÖµÖ त्यांना »ÖÖ³Ö»ÖßÖ. मुलगा

¸Ö•Ö¿Ö³Ö¸ÖÖÖ ™Ö¯Ö यांनी मेकॅनीकल इंजिनीयरींगची ¯Ö¤¾ÖßÖ ¯Ö£Ö´Ö श्रेणित ×´ÖÔ¼×¾»ÖßÖ †ÖÆ. ŸÖ¸¡ मुलगी ¾ÖÂÖÖ <´Ö.²ÖßÖ.²ÖßÖ.<ÃÖ >ÖŒ™¸¡ –ÖÖ»ÖßÖ. †¿ÖÖ प्रकारे पाल्यांकडून अपेक्षापूर्तीचे सुख अंकुशरावांना ×´ÖÔ¼Ö»Ö. वास्तविक ¯ÖÖÆŸÖÖ ¸Ö•Ö¿Ö³Ö¸ÖÖÖ ™Ö¯Ö यांनी मेकॅनीकल इंजिनीयरींगची ¯Ö¤¾ÖßÖ ¯ÖÖ¯ŸÖ केल्यानंतर ¯Ö¸¡¤¿ÖÖŸÖ जावून †×³ायांत्रिकीत एम.एस.करावे, त्यानंतर Ã¾ÖŸÖ:“ÖÖ कारखाना ^³ÖÖ¹न क¤¼×¸¡†¸¡ क¤¼¸Ö¾Ö †¿ÖßÖ अंकुशरावांची ‡“”¼Ö ÆÖŸÖßÖ. Ÿµ¤Ö¤Öनी राजकारणात µÖ‰ú नये †ÃÖ त्यांना ¾¤ÖÖ™¼. कारण त्यांनी राजकारणात अनु³Ö¾Ö»Ö»ÖÖÖ ÃÖ‘ÖÂÖ, क¤¼™ŸÖÖÖ, दु:ख Ÿµ¤Ö“µÖÖ ¾¤ÖÖ™¶Ö»ÖÖ µÖ‰ú नये ŸÖÃÖ“Ö राजकीय जीवनÖŸÖ क¤ÖÖ´Ö करणा·µÖÖ ¾µÖŒŸÖßÖ»ÖÖ ‡“”¼Ö असूनही ´Ö»ÖÖ²ÖÖÔ¼Ö¤¼>¡ म्हणÖ¾Ö ŸÖ¾ÖÆŒ¡ लक्ष ¤¸ŸÖÖ µÖŸÖ नाही. कौटुंबिक सुख नसते. ¯Ö¸¡ŸÖ ¸Ö•Ö¿Ö³Ö¸ÖÖÖ ™Ö¯Ö“ßÖ राजकारणातील ×ÖÖ>ß ¾¤ÖÖ™ लागली. ŸÖßÖ †Ö¾Ö>¡ अंकुशरावांच्या लक्षात आल्यानंतर ¸Ö•Ö¿Ö³Ö¸ÖÖÖ टोपेंना ±ú¸ÃÖÖ ×¾Ö¸Ö¬Ö न क¤¼¸ŸÖÖ सहकार्य ¾Ö मार्गदर्शन करण्याचे धोरण अंकुशरावांनी स्विकारले. ¸Ö•Ö¿Ö³Ö¸ÖÖÖ ™Ö¯Ö“µÖÖ ¸Ö•Öकारणाचा ¯ÖÖ¸¡³Ö देखील विकास कामातून ¾ÆÖ¾ÖÖ ÆßÖ अंकुशरावांची ‡“”¼Ö †ÃÖ»µÖÖ´ÖÔ¡ µÖ¿Ö¾ÖŸÖ सहकारी सुतगिरणीचे मुख्य प्रवर्तक ¾Ö संस्थापक चेअरमन म्हणून अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“µÖÖ मार्गदर्शनाखाली Ÿयांनी †Ö¯Ö»µÖÖ राजकीय कारकिर्दीला ¯ÖÖ¸¡³Ö क¤¼»ÖÖ. त्यानंतर जालना ×•Ö»ÆÖ युवक काँग्रेसचे अध्यक्षपद ¸Ö•Ö¿Ö³Ö¸ÖÖÖ टोपेंना ×´ÖÔ¼Ö»Ö. संघटनात्मक ¯Ö¤Ö“ßÖ •Ö²ÖÖ²Ö¤Ö¸¡ß ¾Ö अंकुशरावांचा ¯ÖÖßš²ÖÖ µÖÖ´ÖÔ¡ ¸Ö•Ö¿Ö³Ö¸ÖÖÖ टोपेंना क¤¼ÖµÖÖ“ßÖ प्रेरणा ×´ÖÔ¼Ö»ÖßÖ. ¸Ö•Ö¿Ö³Ö¸ÖÖÖ टोपेंनी जालना ×•Ö»ÊŸÖ गावोगावी युवक काँग्रेसच्या शाखा स्थापन क¤¼»µÖÖ. जालना ×•Ö»ÆÖ ¯Ö×¸¡Â¡¤ ÃÖ¤ÃµÖŸ¾ÖÖÃÖÖšß ×–Ö¸¡¯ßÖ सर्कलमधून निवडणूक »ÖŒ×¾»ÖßÖ ¾Ö ŸÖ निवडूनही †Ö»Ö. त्यानंतर †²Ö>¡-घनसांवगी ´ŸÖ¤Ö¸¡¡ ÃÖ‘ÖÖ“Ö †Ö´Ö¤Ö¸¡¡ –ÖÖ»Ö. ¯ÖŒ¡ त्यांनी ×¾Ö×¾Ö¬Ö खÖÖŸµÖÖ“Ö ´Ö¡ßÖ¯Ö¤ÆßÖ ³ÖÂÖ×¾Ö»Ö. जालना ×•Ö»ÆÖ ÃÖ•Ö»ÖÖ´Ö ÃÖ±ú»ÖÖ´Ö करण्याचे अंकुशरावांचे स्वप्न ¸Ö•Ö¿Ö³Ö¸ÖÖÖ ™Ö¯Ö¯Ö ¯Ö¤Ö¤Ö¤¼¸ŸÖ †ÖÆŸÖ. ¸Ö•Ö¿Ö³Ö¸ÖÖÖ टोपेंनी क¤¼»Ö»ÖßÖ प्रगती, ×´ÖÔ¼Ö»Ö»Ö µÖ¿Ö µÖÖ“ÖÖ अंकुशरावांना ÃÖÖ£Ö †×³ामान ¾ÖÖ™ŸÖ †ÃÖ.

2.7 अंकुशरावांवरील ¯Ö³ÖÖ¾Ö :-

अंकुशरावांचे ¾Ö>ß»Ö ¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö ™Ö¯Ö Æ¡ ¯ÖÖ£Ö¸¡¾ÖÖ»ÖÖ (²Ö.) µÖ£ÖßÖ»Ö ¯ÖÖ»ÖßÃÖ ¯ÖÖ×™¼»Ö. †ŸµÖŸÖ निर्भीड ¾Ö क¤¼¸Ö¸¡ß ¾µÖŒŸÖß´ÖŸ¾Ö †ÃÖ»Ö»Ö ¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö सामाजिक क¤ÖµÖÖŸÖ 1ý“ßÖ ठेवणारे असल्याने ‘Ö¸¡ŸÖ जनतेचा नेहमी ¾ÖÖ¾Ö¸¡¡ †ÃÖ. ¯ÖÖ»ÖßÃÖ ¯ÖÖ×™¼»Ö असल्याने निजामी अधिका·µÖÖ“ßÖ ‘Ö¸¡ß नेहमी

µÖ-•ÖÖ †ÃÖ. वडीलाकडे लोक †Ö¯Ö»Öß ग्ÖÖ·हाणी घेऊन µÖŸÖ, अडीअडचणी ´ÖÖ›Ÿ. लोकांना Ÿµ֍Ö“ÖÖ †Ö¬ÖÖ¸¡ ¾ÖÖ™. स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर अंकुशरावांचे ¾Ö›ß»Ö ¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö ™Ö¯Ö सक्रीय राजकारणात †Ö»Ö. त्याकाळी त्यांनी लोकल ²ÖÖ›Ö“Ö ÃÖ¤ÃµÖ, ÃÖ¯Ö¸¾ÖÖµÖÖ–ाग युनियनचे चेअरमन, ख¸¡¤ß विक्री ÃÖ‘Ö औरंगा²ÖÖ¤“Ö संचालक आणि औरंगा²ÖÖ¤ ×•Ö»ÆÖ ´Ö¬µ֍ÖŸÖá बँकेचे संचालक †¿ÖÖ ×¾Ö×¾Ö¬Ö ¯Ö¤Ö¾Ö¸¡ त्यांनी क¤ÖµÖ क¤Ö»Ö ÆÖŸÖ. ¾Ö›ß»ÖÖ“ÖÖ राजकीय ¾ÖÖ¸¡ÃÖÖ अंकुशरावांना ×´ÖôÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. यातूनच समाजकारणाची, राजकारणाची †Ö¾Ö›¡ Ÿµ֍Ö“µÖÖŸÖ निर्माण –ÖÖ»Öß. वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖÖŸÖß»Ö ऐन ^´Ö¤ß“µÖÖ क¤ÖôÖŸÖ 1967 ´Ö¬µÖ Ÿµ֍Ö“µÖÖ वडिलांनी विधानसभेच्या ×ŸÖ¤ß™Ö“Öß मागणी करण्याबद्दल आग्रह ¬Ö¸¡»ÖÖ. ¾Ö×›¡»ÖÖ“µÖÖ आग्रहाखातर अंकुशरावांनी 1967 ´Ö¬µÖ आमदारकीच्या तिकीटाची मागणी क¤Ö»Öß. यातूनच Ÿµ֍Ö“µÖÖ राजकीय कारकीर्दीची ÃÖ¹ý¾ÖÖŸÖ –ÖÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ. पण µÖÖ घटनेवरुन अंकुशरावांवर ¾Ö›ß»ÖÖ“µÖÖ क¤Ö¤µÖÖ“ÖÖ ¾Ö ¾µÖŒŸÖß´ÖŸ¾ÖÖ“ÖÖ ¯Ö³ÖÖ¾Ö लक्षात µÖŸÖÖ.

राजकारणात काँग्रेस पक्षाविषयी अंकुशरावांच्या मनात †¯ÖÖ¸¡ ÁÖ¨¨Ö ÆÖŸÖß. पक्षातील ÁÖß´ÖŸÖß ‡×¤¸¡Ö ग्ÖÖ¬Öß, ¾ÖÖÃÖŸÖ¤Ö¤Ö ¯ÖÖ×™»Ö, µÖ¿Ö¾ÖŸÖ¸¡Ö¾Ö चव्हाण ह्यासारख्या पक्षातील नेतेमंडळी ×¾ÖÂÖµÖß त्यांना नितांत †Ö¤¸¡ ÆÖŸÖÖ. कारण Æß ´Ö›ôß राजकारणात सर्वांना †Ö¤¸¡ÖÃ¯Ö¤ Š¸¡Ö×¾ÖŸÖ †¿Öß †ÖÆ. पक्ष संघटना, कार्यकर्त्यांना ×»Ö› करण्याची Ÿµ֍Ö“Öß ¯Ö¬¤ŸÖ †¿ÖÖ †नेक ²ÖÖ²Öß वाखाणनµÖÖ जोग्या †ÖÆŸÖ. म्हणून µÖÖ मंडळींना ´Öß प्रेरणास्थानी मानतो.[9] †ÃÖ ¯ÖÖ. ग्Ö»ÖÖ²Ö¸¡Ö¾Ö ÆÖ› यांना ×¤»Ö»µÖÖ एका मुलाखतीत ŸÖ म्हणतात. ×¾Ö¿ÖÂÖŸÖ: µÖ¿Ö¾ÖŸÖ¸¡Ö¾Ö चव्हाणांवरील ¯Ö´Ö ¾Ö Ÿµ֍Ö“µÖÖ ¯Ö³ÖÖ¾Ö´ÖôÖ अंकुशरावांचा आंतरिक †Öœ®Ö µÖ¿Ö¾ÖŸÖ¸¡Ö¾Ö चव्हाण यांच्याकडे ÆÖŸÖÖ. काँग्रेस पक्षात •Ö¾ÖÆÖ दोन ग्Ö™ ÆÖŸÖ. एक ¾ÖÃÖŸÖ¸¡Ö¾Ö नाईकांचा ¾Ö ¤ÃÖ¸¡Ö शंकरराव चव्हाणांचा. शंकरराव चव्हाण Æ´Ö¸¡ÖŠ¾ÖÖ›¶ÖŸÖ»Ö पण ŸÖ¸ßÆß µÖ¿Ö¾ÖŸÖ¸¡Ö¾Ö चव्हाण µÖÖ“µÖÖ ¯Ö³ÖÖ¾ÖÖ´ÖôÖ“Ö अंकुशराव ™Ö¯Ö ¾ÖÃÖŸÖ¸¡Ö¾Ö ग्Ö™ÖŸÖ म्हणजे µÖ¿Ö¾ÖŸÖ¸¡Ö¾ÖÖ“µÖÖ बाजूनेच ¸Ö×Æ»Ö. µÖ¿Ö¾ÖŸÖ¸¡Ö¾Ö चव्हाण µÖÖ“µÖÖ उत्तुंग व्यक्तीमत्वाने ŸÖ ¯Ö³ÖÖ×¾ÖŸÖ –ÖÖ»Ö»Ö ÆÖŸÖ. त्यांच्यापासून ¤¸¡ जाण्याची ŸÖ कल्पनाच क¤Ö¹ý शकत नव्हते. यशवंतरावाकडे माणसे जोडण्याची क¤Ö»ÖÖ ÆÖŸÖß, क¤ÖÖ´Ö करण्याची ¯Ö“Ö›¡ क¤Ö´ÖŸÖÖ ÆÖŸÖß, बोलण्यात ग्ÖÖ›¾ÖÖ ÆÖŸÖÖ, वाचनाची ¯Ö“Ö›¡ †Ö¾Ö›¡ ÆÖŸÖß, साहित्यीकांशी जवळीक ÆÖŸÖß, ŸÖ नित्य वाचन क¤Ö»µÖÖ×¿Ö¾ÖµÖ –ÖÖ¯ÖŸÖ नसतं. ´Ö¸¡ÖŠß, ØÆ¤ß ¾Ö इंग्रजी µÖÖ तिनही ³ÖÖÂÖ¾Ö¸¡ ŸµÖÖ“Ö ¯Ö³ÖŸ¾Ö ÆÖŸÖ.

´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖß»Ö ×¾Ö×¾Ö¬Ö ठिकाणच्या बहुजन ÃÖ´ÖÖ•ÖÖŸÖß»Ö तरुणांना नेतृत्वाची ÃÖ¬Öß ^¯Ö»Ö²¬Ö करुन ×¤»Öß म्हणूनच त्यांना ÃÖÊÖ¦ß“Öß ^¯Ö´ÖÖ ×¤»Öß ÆÖŸÖß. ³Ö¸ŸÖÖ“Ö पंतप्रधान ¯Ö×>ŸÖ नेहरुंनी Ÿµ֍Ö“Ö गुण Æ¸»Ö आणि Ÿµ֍Ö“µÖÖ¾Ö¸ संरक्षण ´Ö¡ßÖ¯Ö¤Ö“Öß •Ö²ÖÖ²Ö¤Ö¸ß ÃÖÖ¯Ö×¾Ö»Öß, †¿ÖÖ µÖÖ निगर्वी व्यक्तीमत्वाने कोण ¯Ö³ÖÖ×¾ÖŸÖ होणार नाही? µÖÖ´ÖÔ Ÿ֍ अंकुशरावांच्या राजकारणातील †Ö¤¿Ö बनले ÆÖŸÖ. वडीगोद्री Ÿालुका †²Ö> µÖ£Ö क्ष»Ö»µÖÖ भाषणात µÖ¿Ö¾ÖŸÖ¸Ö¾Ö चव्हाण अंकुशरावांविषयी बोलतांना म्हणाले ÆÖŸÖ, 'लोकशाही विकेंद्रीत –ÖÖ»Öß ¯ÖÖ×Æ•Ö ¾Ö ŸµÖÖÃÖÖŠß अनेक कार्यकर्ते एकत्रित †Ö»Ö ¯ÖÖ×Æ•ÖŸÖ. ´Öß ³ÖÖ¸ŸÖ ³Ö¸ ×±Ú¸ŸÖÖÖ, ´Ö»ÖÖ अनेक लोक ³Ö™ŸÖÖÖŸÖ. कोणी ÃÖÖÃÖÖµÖ™ß“ÖÖ चेअरमन †ÃÖŸÖÖ ŸÖ¸ कोणी ×ÖÖ´Ö¯Ö“ÖÖµÖŸÖß“ÖÖ ÃÖ¸¯Ö“ÖÆß †ÃÖŸÖÖ. ¯Ö¸ŸÖ †¿ÖÖ ¾ÖÔß ´Ö»ÖÖ Æ“Ö जाणवतं क्षß लोकशाही विकसित ÆÖŸÖµÖ. लोकशाहीसाठी कार्यकर्ते ^³Ö करणµÖÖÃÖÖŠß अंकुशराव ™Ö¯Ö सारखे कार्यकर्ते Æ¾ÖŸÖ. ´Ö»ÖÖ µÖÖ ×ÖÖÂ™ß“ÖÖ आनंद ÆÖŸÖÖµÖ क्षß, अंकुशरावांसारखी गुणवत्ता ÃÖ¯Ö®Ö माणसं लोकशाही ^³ारणीकडे †Ö•Ö जातीनं लक्ष ‘ÖÖ»ÖŸÖÖµÖŸÖ. Ÿµ֍Ö“Ö कौतुक क्ष¸Ö¾ÖµÖÖÃÖ ¯ÖÖ×Æ•Ö»Ö.' †¿ÖÖ µÖÖ ¾µÖŒŸÖß´ÖŸ¾ÖÖ´ÖÔ“Ö अंकुशरावांनी यशवंतरावांना †Ö¯Ö»µÖÖ राजकारणातील †Ö¤¿Ö मानले. Ÿµ֍Ö“Ö स्वप्न साकारण्यासाठी †Ö¯Ö»µÖÖ परिने ÆµÖÖŸÖ ³Ö¸ प्रयत्न क्ष»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ.[10]

2.8 राजकारणाशी ÃÖ²Ö¬Ö :-

´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¶Ö“Öß राजधानी †ÃÖ»Ö»µÖÖ औरंगा²ÖÖ¤ ¿ÖÆ¸ÖŸÖ स्वातंत्र्यानंतर ^““Ö शिक्षणाची ÃÖÖµÖ ÆÖŸÖß. ‡µÖ¢ÖÖ नववी ¯ÖµÖŸÖ“Ö शिक्षण जालना µÖ£Ö घेतल्यानंतर ¤Æ¾Öß आणि ^““Ö शिक्षणासाठी अंकुशरावांना औरंगा²ÖÖ¤ µÖ£Ö ¯ÖÖŠ×¾Ö»Ö ग»Ö. µÖÖ क्षÔÖŸÖ ´ÖÆÖ×¾Öª»ÖµÖÖŸÖß»Ö ×¾Öª֣µÖÖÃÖÖŠß“µÖÖ क्ष»ÖÖ, क्षß>Ö ‡. अनेक उपक्रमामध्ये अंकुशरावांनी सहभाग ‘ÖŸÖ»µÖÖ“ÖÖ दाखला ×´ÖÔŸÖÖ. ´ÖÆÖ×¾Öª»ÖµÖÖŸÖß»Ö सहउपक्रमाबरोबरच शासकीय –ानवि–ान ´ÖÆÖ×¾Öª»ÖµÖÖ“µÖÖ ×¾Öª֣ÖáÃÖÃÖ¤“µÖÖ निवडणूकीतही त्यांनी सक्रीय सहभाग ‘ÖŸÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. ¯Ö£Ö´Ö गव्हर्मेन्ट ´ÖÆÖ×¾Öª»ÖµÖÖ“µÖÖ ×¾Öª֣ÖáÃÖÃÖ¤“µÖÖ निवडणुकीत Ÿ֍ वर्गप्रतिनिधी म्हणून निवडून †Ö»Ö ÆÖŸÖ.

शासकीय –ान¬Ö×¾Ö–ान महाविद्यालयातून ²Öß.<ÃÃÖß. “Öß डिग्री पूर्ण केल्यानंतर औरंगा²ÖÖ¤“µÖÖ माणिकचंद ¯ÖÆÖ>¸ ×¾Ö¬Öß ´ÖÆÖ×¾Öª»ÖµÖÖŸÖ ×¾Ö¬Öß शिक्षणासाठी अंकुशरावांनी ¯Ö¾Ö¿Ö ‘ÖŸÖ»ÖÖ ¾Ö सन 1964 ´Ö¬µÖ »ÖÖ “Öß ¯Ö¤¾ÖÖß डोमेनियन ÃÖक्ष>ÃÖÆ¸ ¯ÖÖ“ŸÖ क्ष»Öß. µÖÖ“Ö ×¾Ö¬Öß

´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖÖŸÖß»Ö जीवनात »ÖÖ “µÖÖ ¯Ö£Ö´Ö ¾ÖÂÖá“Ö ŸÖ वर्गप्रतिनिधी (C.R.) म्हणून निवडून †Ö»Ö. नंतरच्या ¾ÖÂÖá ×¾ÖªÖ£Öá ÃÖÃÖ¤“µÖÖ ¯ÖÖÃÖ›¦™ ¯Ö¤Ö“Öß निवडणुक त्यांनी »ÖœÖ×¾Ö»Ößं. †Ÿµ×ŸÖ †™ßŸÖ™ß“µÖÖ –ÖÖ»Ö»µÖÖ µÖÖ निवडणूकीत ŸÖ एक मतांनी निवडून †Ö»Ö. µÖÖ ¾ÖÂÖá“µÖÖ स्नेहसंमेलनाच्या उद्घाटनासाठी त्यांनी †Ö¬Ö¯Ö¤¿Ö“Ö मुख्य न्यायमुर्ती ג֙ÖÖ¯ÖÖÔ¦¸Ö¾Ö एकबोटे यांना आणले ÆÖŸÖ.[11] ^¯Ö¸ÖŒŸÖ ÃÖ¤³ÖÖचची पुन:¸ÖŒŸÖß µÖÖ“ÖÃÖÖŠß कारण येथूनच अंकुशरावांचा राजकारणाशी प्रत्यक्ष ÃÖ²Ö¬Ö µÖŸÖ גֻÖÖ. µÖÖ“Ö ×ú֙ÖÔ¦ÖŸÖ ›Ö. ×ú֙Ö²¤ ¾Ö अंकुशरावांनी '´Ö¸ÖŠ¾Ö›Ö ×¾ÖªÖ£Öá सहाय्यक ´Ö›¦Ô¦Ö' “Öß स्थापना ×úֻÖß ÆÖŸÖß. µÖÖ संघटन“Ö संस्थापक ›Ö. व्यंकटेश ×ú֙Ö²¤ Æ ÆÖŸÖ. µÖÖ ´Ö›¦Ô¦Ö“µÖÖ माध्यमातून ´Ö¸ÖŠ¾Ö›¶Ö“µÖÖ ×¾Ö×¾Ö¬Ö भागातून †Ö»Ö»µÖÖ ג֙ß²Ö विद्यार्थ्यांना पुस्तके, ×±úÃÖ †¿ÖÖ Ã¾Ö¹ý¯ÖÖ“Öß ´Ö¤ŸÖ ×úֻÖß •ÖÖŸÖ †ÃÖŸÖ.[12] µÖÖ´ÖÔ¦ ´Ö¸ÖŠ¾Ö›Ö³Ö¸ÖŸÖßß»Ö ×¾ÖªÖ£µÖÖ¿ÖßŸµÖÖ“ÖÖ संपर्क •ÖÖ›¦»ÖÖ גֻÖÖ. ×´Ö¡Ö¯Ö×¸¾ÖÖ¸¦ व्यापक बनला. µÖÖ“Ö रचनात्मक ×ú֙ÖµÖÖ“µÖÖ साथीने ŸµÖÖ“ÖÖ राजकारणाशी प्रत्यक्ष ÃÖ²Ö¬Ö µÖÖ ×ú֙ÔÖŸÖ †Ö»ÖÖ.

2.9 राजकारणात ¯Ö¾Ö¿Ö - ×•Ö»ÆÖ ¯Ö×¸ÂÖ¤ ÃÖ¤ÃµÖ :-

Ã¾ÖÖŸÖ¡µÖÖ¢Ö¸¦ ×ú֙ÔÖŸÖßß»Ö †²Ö›¦ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“Öß ¾Ö ÃÖ¬µÖÖ“µÖÖ †²Ö›¦, घनसांवगी ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“Öß भौगोलिक रचना नेतृत्वाच्या एकछत्री अंमलाखाली आणण्याच्या दृष्टीने †Ÿµ×ŸÖ गुंतागुंतीची ÆÖŸÖß. विस्ताराने ´ÖÖŠÖ †ÃÖ»Ö»ÖÖ ÆÖ ŸÖÖ»Ö¸ÖÖका ¾µÖÖ¯ÖÖ¸Ö“µÖÖ ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖÖ“µÖÖ निमित्ताने ÃÖ³ÖÖ¾ÖŸÖÖ»Ö“µÖÖ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖßß»Ö अनेक ג֙Ö¾ÖÖ¿Öß •ÖÖ›¦»ÖÖ גֻÖÖ ÆÖŸÖÖ. ¾µÖÖ¯ÖÖ¸Ö“µÖÖ दृष्टीने •Öß ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“Öß †ÛÃ´ÖŸÖÖ निर्माण ¾ÆÖµÖ»ÖÖ ÆÖ¾ÖÖß ÆÖŸÖßß ŸÖß –ÖÖ»Ö»ÖÖß नव्हती. Ÿµ×ÖÖ´ÖÔ¦ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖßß»Ö नेतृत्व विकसित ÆÖ¾Ö शकले नाही. स्वातंत्र्यानंतर ¯Ö¬Ö¸Ö ¾ÖÂÖ µÖÖ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖßß»Ö स्थानिक †Ö´Ö¤Ö¸¦ नव्हता. स्थानिक नेतृत्वाच्या †³ÖÖ¾Ößं अंकुशरावांची जन्मभूमी ¾Ö ¯Ö×ßß»Ö ×ú֙ÔÖŸÖßß»Ö ×úֻ´Ö³Ö´Öß Š¸¦»Ö»ÖÖ ÆÖ ŸÖÖ»Ö¸ÖÖका µÖÖ¾ÖÔ¦ß¯ÖµÖŸÖ विकासापासून ¾Ö“ÖßŸÖ ¸ÖÆß»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖßß»Ö लोकांच्या राजकीय जाणीवा ±úÖ¸¿ÖÖ विकसित –ÖÖ»µÖÖ नव्हत्या. †Ö¯Ö»µÖÖ भागातील लोकप्रतिनिधीच †Ö¯Ö»ÖÖ विकास ×ú֙ý शकतो Æß ¥Â™ß“Ö ŸµÖÖ ×ú֙ÔÖß ¬Ö¾ÆŸÖßß. †²Ö›¦ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖßß»Ö अनेक सधन शेतक·µÖÖ“Öß ´Ö»Ö औरंगा²ÖÖ¤ µÖ£Ö शिक्षण ‘ÖŸÖ, शिक्षण “ÖÖ»Ö असतांना ŸÖ£Ö “ÖÖ»Ö †ÃÖ»Ö»µÖÖ राजकीय ‘Ö›Ö´ÖÖ›¦à¿Öß µÖÖ तरुणांचा संपर्क †Ö»ÖÖ. µÖ¿Ö¾ÖŸÖ¸Ö¾Ö चव्हाण, विनायकराव ¯ÖÖ×™»Ö, सखाराम ¯ÖÖ×™»Ö,

माणिकराव पालोदकर, २००२ ०३५० काही ‡Ÿµ००¤à“µ०० सक्रीय राजकारणातील सहभागाने तरुणांचे लक्ष राजकारणाकडे ¾०¬०»० ग०»०. Ÿµ००“µ०० राजकीय जाणीवा ¯०»»०¾०ßŸ० Æ०Ÿ० ग०»µ०० †¿०० तरुणापैकीच अंकुशराव Æ एक Æ०Ÿ०.[13]

सन 1967 ¯०µ०Ÿ० अंकुशरावांचा वकिली ¾µ०¾०Ã००µ००Ÿ० चांगलाच •०´० २०Ã०»०० Æ०Ÿ००. लोक त्यांच्याकडे नामवंत वकील म्हणून ¯००Æ लागले Æ०Ÿ०. µ००“० वकिली ¾µ०¾०Ã००µ००“µ०० ऐन ^´०¤ß“µ०० काही०Ÿ० 1967 ´०¬µ० Ÿµ००“µ०० वडिलांनी त्यांच्याकडे विधानसभेच्या तिकीटाची मागणी करण्याबद्दल आग्रह ¬०¸»००. ¾०×›»००“µ०० आग्रहाखातर त्यांनी 1967 ´०¬µ० आमदारकीच्या तिकीटाची मागणी काही»०ß. Ÿµ००¾०ôß अंकुशरावांनी काही»०»०ß तिकीटाची मागणी Æ० Ÿ००»०Œµ००Ÿ० “०“०“०० आणि †०¿“०µ००“०० ×¾०Â०µ० बनला Æ०Ÿ००. कारण µ०० काही०ôß †२०› Ÿ००»०Œµ००Ÿ०ß»० अण्णासाहे२० उढाण Æ एक २०› ¯०Ã०Ÿ० Æ०Ÿ०. Ÿµ००“०० खा¯० ´००Š० वचक Ÿ००»०Œµ००¾०¸ Æ०Ÿ००. Ÿµ००“µ०० ×¾०¸०¬००Ÿ० †Ã० काही०Æß करण्याची ØÆ´०Ÿ० कुणातही नव्हती. अंकुशरावांच्या तिकीट मागण्यामुळे Ã¾०Ÿ०: अण्णासाहे२० उढाण यांना धक्का २०Ã०»०० Æ०Ÿ००. अण्णासाहे२००“µ०० ×¾०¸०¬००Ÿ० तिकीट मागणे म्हणजे ¾००“००»०० ×›¾०“०¤µ००“००“०० प्रकार †०Æ †Ã० लोकांना ¾००™. Æ ¬००›Ã० अंकुशरावांनी काही»०. त्याकाळी ¾०Ã०Ÿ०¤०¤० ¯००×™»० यांनी देखील अंकुशरावांच नाव तिकीटासाठी लावून ¬०¸»० Æ०Ÿ०, ´०»०० अंकुशची ग०¸•० †०Æ. Ÿµ००»०० तिकीट ×¤»० ¯००×Æ•० †Ã० Ÿ० म्हणाले. ×¿०¾००µ० µ०¿०¾०Ÿ०¸०¾० चव्हाण यांनी देखील Ÿµ००“०ß आस्थेवाईक चौकशी काही»०ß Æ०Ÿ०ß. ¯०¸Ÿ० विनायकराव ¯००×™»० µ००¾०ôß काँग्रेसचे प्रदेशाध्यक्ष Æ०Ÿ०. Ÿµ००“µ०० आग्रहामुळे Ÿ० तिकीट अण्ण००Ã००Æ२० उढाण यांना ×´०ô०»०.[14]

सन 1967 ´०¬µ० विधानसभेची ^´०¤¾००¸ß काँग्रेस पक्षाने अंकुशरावांना ×¤»०ß नाही. पण Ÿµ००<¾०•०ß Ÿµ००“० ¾०Â०á होणा·µ०० ×•०»Æ० ¯०×¸Â०¤“µ०० निवडणूकीसाठी काँग्रेस पक्षाने त्यांना †×¬ाकृत ^´०¤¾००¸ß ×¤»०ß, Æ तिकीट ×´०ô० नये µ००Ã००Šß अण्णासाहे२० उढाण µ००“० दडपण प्रदेशाध्यक्ष विनायकराव ¯००×™»० µ००“µ०३०¸ Æ०Ÿ०. पण काँग्रेस पक्षाचे उपाध्यक्ष †०२००Ã००Æ२० निंबाळकर यांनी अंकुशरावांच्या ना¾००“०० आग्रह ¬०¸»µ००´०ô० औरंगा२००¤ ×•०»Æ० ¯०×¸Â०¤“० तिकीट त्यांना ×´०ô०»० आणि अण्णासाहे२० उढाण µ००“µ०० २०»०¤ Ã०¢०»०० Ÿ०›० ग०»००. अंकुशराव µ०० ¾०ôß

–ÖÖ»Ö»µÖÖ x•Ö.¯Ö. “µÖÖ निवडणूकीत †²Ö›¦ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖ †ÃÖ»Ö»µÖÖ शहागड गटातून निवडून †Ö»Ö ¾Ö औरंगा²ÖÖ¤¦ x•Ö»ÆÖ ¯Öx¸ÂÖ¤¦ Ã0¤ÃµÖ म्हणून सक्रिय राजकारणात ^Ÿ0¸»Ö.[15] ¯Öœ¦ †Ö´Ö¤Ö¸¦, ¤ÖÖÃÖ¤Ö¸¦ ¾Ö x¾Öx¾Ö–Ö सहकारी ÃÖÃ£ÖÖ“Ö संस्थापक म्हणून क¤Ö»Ö.

2.10 †कुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“Öß राजकीय ¾ÖÖ™¦“ÖÖ»Ö :-

अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी »ÖœxÖ»Ö»µÖÖ निवडणुका (इ.स.१९६७ ते इ.स.१९९५)

1967 - औरंगा²ÖÖ¤¦ x•Ö»ÆÖ परिषद (शहागड गटातून) सदस्य पदी निवड.

1972 - †²Ö›¦ विधानसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸¦ ÃÖ“Ö †Ö´Ö¤Ö¸¦ म्हणून निवड.

1978 - †²Ö›¦ विधानसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸¦ ÃÖ“Ö ¯Ö¸¦Ö³ÖŸÖ.

1980 - †²Ö›¦ विधानसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸¦ ÃÖ“Ö ¯Ö¸¦Ö³ÖŸÖ.

1980 - जालना लोकसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸¦ ÃÖ“Ö ¯Ö¸¦Ö³ÖŸÖ.

1991 - जालना लोकसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸¦ ÃÖ“Ö खासदार म्हणून निवड.¦

1995 - जालना विधानसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸¦ ÃÖ“Ö ¯Ö¸¦Ö³ÖŸÖ.

अंकुशराव टोपे यांनी आपल्या इ.स. १९६७ ते १९९५ या राजकिय कार्यकाळात जिल्हा परिषद, विधानसभा व लोकसभेच्या मिळुन एकुण ७ वेळा निवडणुका लढविल्या. त्यापैकी ४ निवडणुकांमध्ये ते पराभुत –ाले व फक्त ३ वेळा निवडुन आले होते.

2.11 अंकुशरावांचे पक्ष संघटनात्मक क¤ÖµÖ :-

2.11.1 उपाध्यक्ष औरंगा²ÖÖ¤¦ x•Ö»ÆÖ कॉग्रेस क¤x´Ö™ß -

जालना x•Ö»ÆÖ †ÃŸÖßŸ¾ÖÖŸÖ येण्याअगोदर उच्चस्तरापासून ŸÖ खÖÖ»Ö“µÖÖ ÃŸÖ¸¦Ö¯ÖµÖŸÖ व्यापक संपर्क ठेवणारा नेता म्हणून ´ÖÆÖ¸¦ÖÂ™¦ ¯Ö¤¿Ö कॉग्रेसने अंकुशरावांना Ÿµ֓µÖÖ राजकीय कारकिर्दीच्या †Ö¸¦³Ö“Ö सन 1968 ´Ö–µÖ औरंगा²ÖÖ¤¦ x•Ö»ÆÖ कॉग्रेस क¤x´Ö™ß“Ö उपाध्यक्ष म्हणून नियुक्त क¤Ö»Ö.[16]

2.11.2 सरचिटणीस, ´ÖÆÖ¸¦ÖÂ™¦ ¯Ö¤¿Ö कॉग्रेस क¤x´Ö™ß ´Ö²Ö‡ -

सन 1974 ¯ÖµÖŸÖ औरंगा²ÖÖ¤¦ x•Ö»ÆÖ कॉग्रेस क¤x´Ö™ß´Ö–µÖ उपाध्यक्ष म्हणून †Ö¯Ö»µÖÖ क¤ÖµÖ֓ÖÖß ”¦Ö¯Ö जनमनावर आणि पक्षश्रेष्ठीवर पाडल्याने Ÿµ֓ÖÖß निवड पक्षश्रेष्ठींनी ´ÖÆÖ¸¦ÖÂ™¦ ¯Ö¤¿Ö

कॉग्रेस क्षx´Ö™ß“µÖÖ सरचिटणीस ¯Ö¤ß सन 1974 ´Ö¬µÖ क्षx»Öß. ŸÖ µÖÖ ¯Ö¤Ö¾Ö¸¡ सन 1980 ¯ÖµÖŸÖ क्षxÖµÖ¸¡ŸÖ ÆÖŸÖ.[17]

2.11.3 Ã֤ÃµÖ, †Öखिल ³ÖÖ¸¡ŸÖßµÖ कॉग्रेस क्षx´Ö™ß -

अंकुशरावांच्या कॉग्रेस पक्षातील क्षxÖµÖÖ“Öß दखल ‘ÖŸÖ त्यांना पक्षश्रेष्ठींनी सन-1989 ´Ö¬µÖ आखील ³ÖÖ¸¡ŸÖßµÖ कॉग्रेस क्षx´Ö™ß Ã֤ÃµÖ म्हणूनही नियुक्त क्षx»Ö ÆÖŸÖ.[18]

2.11.4 जिल्हाध्यक्ष, •ालना x•Ö»ÆÖ कॉग्रेस क्षx´Ö™ß (†ÖµÖ)

औरंगा²ÖÖ¤¡ x•Ö»ÊÖ“Ö विभाजन होऊन सन. 1981 ´Ö¬µÖ जालना x•Ö»ÊÖ“Öß निर्मीती –ाल्यानंतर कॉग्रेस पक्षाच्या ध्येयधोरणाचा ¾Ö क्षxÖµÖÖ“ÖÖ धडाडीने ¯ÖÃÖÖ¸¡ करणारा नेता म्हणून पक्षश्रेष्ठीने सन-1989 ´Ö¬µÖ“Ö अंकुशरावांवर जालना x•Ö»ÆÖ कॉग्रेस क्षx´Ö™ß“µÖÖ अध्यक्षपदाची •Ö²ÖÖ²Ö¤Ö¸¡ß ÃÖÖ¯Ö×¾Ö»Öß.

अंकुशरावांनी अध्यक्षपदाची Ã֡Ö स्विकारल्यानंतर संपूर्ण x•Ö»Æ֟3Ö¸¡ पक्षाच्या प्राथमिक ¾Ö क्रिय֟¿Öß»Ö Ã֤ÃµÖ नोंदणीचा कार्यक्रम ÆÖŸÖß घेऊन Æ•ÖÖ¸¡Ö Ã֤ÃµÖ“ÖÖß x¸¡ŸÖÃÖ¸¡ नोंदणी करुन ‘ÖŸÖ»Öß. 2 †ÖŒ™Ö²Ö¸¡ 1990 ¸¡Ö•Öß म.गांधी •ÖµÖŸÖß“µÖÖ निमित्ताने जालना ¾Ö †²Ö›¡ µÖ£Ö पक्षातफे ³Ö¾µÖ सद्भावना µÖÖ¡ÖÖ †ÖµÖ֟x•ÖŸÖ करुन •ÖÖŸÖßµÖ ¾Ö ¬Ö´ÖÖ¬Ö ¿ÖŒŸÖß“µÖÖ क्षxÖ¸¡¾Ö֟µÖ×¾Ö¹ý¬¤¡ निषेध ¾Ö Ã֟¾Ö¬Ö´Ö ÃÖ´Ö³ÖÖ¾Ö֟ÃÖÖŠß आवश्यक वातावरण निर्माण क्षx»Ö. µÖÖ µÖÖ¡ÖÃÖ जनतेनेही ^Ÿ±úŸÖ ¯Ö×ŸÖÃÖÖ¤¡ x¤¡»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. x•Ö»ÊÖŸÖß»Ö पक्ष संघटन ´Ö•Ö²ÖŸÖ करण्यासाठी संलग्न संघटना ¾Ö ×¾Ö×¾Ö¬Ö ÃÖ»Ö´Ö¬µÖ ÃÖ¾Ö ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ“µÖÖ, Ã֟¾Ö भागातील सक्रिय कार्यकर्त्यांना सामावून ‘ÖŸÖ»Ö. 6 †ÖŒ™Ö²Ö¸¡ 1990 ¸¡Ö•Öß नेर (ŸÖÖ. जालना) µÖ£Ö ग्रामीण भागातील कार्यकर्त्यांच्या ^¤¡²ोधन x¿Ö²Öß¸¡Ö“Ö ³Ö¾µÖ आयोजन करुन जनतेचे प्रश्न आणि कार्यकर्त्यांना येणारे अनु³Ö¾Ö µÖÖ“Öß सांगड घालून ŸÖÖ ´ÖÔ¡Ö¾ÖÖÆß µÖ¿ÖÃ¾Öß क्षx»ÖÖ. यातुन जालना x•Ö»ÆÖ कॉग्रेस क्षx´Ö™ß»ÖÖ †Ö»Ö»Öß ¯Ö¾Öá“Öß मरगळ ¾Ö निष्क्रीयता घालवून लोकां“µÖÖ सहभागाने पक्ष संघटन ´Ö•Ö²ÖŸÖ करण्याचे क्षxÖµÖ त्यांनी जालना x•Ö»ÊŸÖ क्षx»Ö.

जालना x•Ö»ÊÖ“µÖÖ सर्वांगिण विकासविषयक ×¾Ö×¾Ö¬Ö प्रश्नांवर “Ö“ÖÖ घडवून ¯Ö»Ö²ÖßŸÖ प्रश्नांच्या संदर्भाने पक्षाच्या माध्यमातून मागणµÖÖ“Ö Ã֟×¾ÖÃŸÖ¸¡ निवेदन ŸÖµÖÖ¸¡ करुन 21 †ÖŒ™Ö²Ö¸¡

1990 ¸Ö•Ö® औरंगा²ÖÖ¤ विभागीय †Ö¡ÖŒŸÖÖ“Ö® प्रत्यक्ष ³Ö™ घेऊन ¯Ö»Ö×²ÖŸÖ मागण्यासाठी आग्रही ¯ÖÖš¯Ö¸Ö¾ÖÖ वर्क्»ÖÖ.

´ÖÆÖ¸ÖÂ™ ¯Ö¤¿Ö कॉग्रेस वर्क्×´Ö™ß“Ö तत्कालीन अध्यक्ष सुशीलकुमार Ø¿Ö¤ ¾Ö ‡ŸÖ¸ ¾Ö¸ß»Ö नेत्यांना जालना ×•Ö»ÊÖŸÖ पाचारण करुन ³Ö¾µÖ ´ÖôÖ¾Ö ‘Ö>×¾Ö»ÖÖ. पक्षसंघटनेत ^ŸÃÖÖÆÖ“Ö वातावरण निर्माण करुन ŸÖ µÖ¿ÖÃ¾Ö® करण्यावर नेहमीच ³Ö¸ ×¤»ÖÖ. µÖÖ“Ö वर्क्ÖôÖ¡ŸÖ जालना लोकसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸ ÃÖ‘ÖÖ“Ö प्रतिनिधीत्व वर्क्¸ŸÖ असतांना ख®ÖÃÖ¤Ö¸ µÖÖ नात्याने जनतेशी £Ö™ ³Ö™ संपर्क ¾ÆÖ¾Ö¾Ö ¾Ö जनतेच्या वैयक्तीक ¾Ö सार्वजनिक विकासात येणा·µÖÖ अडचणी ¤¸ ¾ÆÖ¾µÖÖŸÖ µÖÖ हेतूने जालन® µÖ£Ö®»Ö कॉग्रेस भवनात “जनता ¤¸²ÖÖ¸” µÖÖ सारखा उपक्रम Ã®¹½ करुन जनतेचे अनेक प्रश्न मार्गी »ÖÖ¾Ö»Ö.

अंकुशरावांच्या ¯Ö³ÖÖ¾Ö® पक्षसंघटनात्मक वर्क्Ö¡µÖÖ´ÖôÖ¡ जालना ×•Ö»ÊÖŸÖ कॉग्रेसमय वातावरण निर्माण –ÖÖ»Ö ÆÖŸÖ. ŸµÖÖ“ÖÖ“Ö परिणाम म्हणुन †²Ö>¡ ¾Ö ¯Ö¸ŸÖ¸ नगरपरिषदेवर कॉग्रेसचा –Ö>Ö फडकविण्यात कॉग्रेस µÖ¿ÖÃ¾Ö® –ÖÖ»Ö ÆÖŸÖ आणि ×¾Ö¸Ö¬Ö® पक्षाच्या ŸÖÖ²µÖÖŸÖ®»Ö जालना ¾Ö भोकरदन नगर ¯Ö×¸ÂÖ¤Ö कॉग्रेसच्या ŸÖÖ²µÖÖŸÖ खेचून आणल्या ÆÖŸµÖÖ.

जालना ×•Ö»Ê֓µÖÖ नवनिर्मितीनंतर सन 1992 ÃÖÖ»Ö® ¯Ö¤ß‘Ö विलंबाने जालना ×•Ö»ÊÖŸÖ ×•Ö.¯Ö. ¾Ö ¯Ö.ÃÖ.“µÖÖ निवडणुका •ÖÖÆß¸ –ÖÖ»µÖÖ. µÖÖ ×•Ö»ÊÖŸÖ ¯Ö£Ö´Ö“Ö µÖÖ निवडणुका Æ‰ú ‘ÖŸÖ»µÖÖ ÆÖŸµÖÖ. †¿ÖÖ ¾ÖôÖß पक्षाचे अधिकृत ^´Ö¤¾Ö¸ ठरवून ŸÖ निवडून आणणे ¯Ö“Ö> आव्हाणात्मक वर्क्Ö¡µÖ ÃÖÖ³ÖÖôÖ¡ŸÖ अंकुशरावांनी इच्छुकांच्या प्रत्यक्ष मुलाखती, ŸµÖÖ“Ö® निवडुण येण्याची क्ष´ÖŸÖÖ, ŸµÖÖ“Ö® जनमानसातील ¯Ö×ŸÖ´ÖÖ ¾Ö वर्क्Ö¡µÖ पाहुन †ŸµÖŸÖ कठोरपणे निर्णय ‘ÖŸÖ»Ö आणि ठरल्याप्रमाणे तिकीट ¾ÖÖ™¯Ö करुन ^´Ö¤¾ÖÖ¸ निवडून आणले. µÖÖ¾ÖôÖß जालना, •ÖÖ±ú²ÖÖ¤¡, †²Ö>¡, ¯Ö¸ŸÖ¸ ¯Ö“ÖÖµÖŸÖ ÃÖ×´ÖŸµÖÖ कॉग्रेसच्या ŸÖÖ²µÖÖŸÖ ‘ÖŸÖ»µÖÖ, ŸÖ¸ ×¾Ö¸Ö¬Ö¡ वर्क्Ö“µÖÖ ŸÖÖ²µÖÖŸÖ †ÃÖ»Ö»Ö® भोकरदन ¯Ö“ÖÖµÖŸÖ ÃÖ×´ÖŸÖ® कॉग्रेसमय वर्क्»Ö®. जालना ×•Ö»ÆÖ ¯Ö×¸ÂÖ¤¾Ö¸ÆÖ¸ ¯Ö£Ö´ÖŸÖ: कॉग्रेसचा –Ö>Ö फडकविला. ×•Ö»ÊÖŸÖ®»Ö ÃÖ¾Ö स्थानिक Ã¾Ö¸Ö•µÖ ÃÖÃ£ÖÖ ¾Ö अनेक सहकारी ÃÖÃ£ÖÖ पक्षाच्यÖÖ –ेंडाखाली आणुन कॉग्रेसच्या विचाराने बांधण्यात त्यांनी µÖ¿Ö ×´ÖôÖ¡×¾Ö»Ö.[19]

2.11.5 उपाध्यक्ष ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖÌ ¯Ö¤¿Ö कॉग्रेस क्रांतीचौक (†Ö¡Ö) -

जालना ×•Ö»ÊÖŸÖ कॉग्रेस क्रांतीचौक अध्यक्ष µÖÖ नात्याने संघटनेला बळकटी देण्या“µÖÖ -Ö>Ö>ß“µÖÖ क्रांतीचौक´ÖôÖÌ ŸÖÃÖ“Ö ¸Ö•µÖÃŸÖ¸Ö¾Ö¸ß»Ö ×¾Ö×¾Ö¬Ö Ã¾Ö¹ý¯ÖÖ“µÖÖ रचनात्मक क्रांतीचौक´ÖôÖÌ कॉग्रेस पक्षपश्रेष्ठींनी जालना ×•Ö»ÊÖ“Ö कॉग्रेस पक्षाचे जिल्हाध्यक्ष असतांनाच सन-1990 ´Ö¬µÖ अंकुशरावांवर ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖÌ ¯Ö¤¿Ö कॉग्रेस क्रांतीचौक´Ö™ß“µÖÖ उपाध्यक्ष ¯Ö¤Ö“ÖßÆß •Ö²ÖÖ²Ö¤Ö¸ß Ã¯ÖÖ¯Ö×¾Ö»ÖßÆŸÖß, µÖÖ क्रांतीचौकôÖÌŸÖ ¯Ö¤¿Ö ^¯ÖÖ¬µÖ¢Ö म्हणून क्रांतीचौकµÖ करतांना पंतप्रधान ¾Ö पक्षाध्यक्ष ´ÖÖ. ¯ÖÖß. ¾ÆÖß. नरसिंहराव µÖÖ“µÖÖ नेतृत्वाखाली कॉग्रेस पक्षाच्या क्रांतीचौक¦ सरकारने जनतेच्या ×ÆŸÖÖÃÖÖŠß ‘ŸÖ»Ö»Ö महत्वपुर्ण निर्णय, आखलेल्या कल्याणकारी योजना µÖÖ“Öß पक्षकार्यकर्त्यांना Ã¤Ö×¾ÖÃŸÖ¸Ö ´ÖÖ×ÆŸÖß देण्यासाठी ´Ö²Ö‡ µÖ£ÖßÖ»Ö कॉग्रेस भवनात अंकुशरावांच्या नेतृत्वाखाली 21 जून 1992 ¸Ö•Öß खÖÖÃÖ कार्यकर्त्यांचे प्रशिक्षण ×¿Ö²ÖßÖ¸Ö घेऊन ×¾Ö×¾Ö¬Ö योजनांची ´ÖÖ×ÆŸÖß जनतेपर्यंत कार्यकर्त्या“µÖÖ माध्यमातून जनतेपर्यंत पोहचविण्याचे क्रांतीचौकµÖ ŸÖµÖांनी क्रांत»Ö.[20] †¿ÖÖ पध्दतीने कॉग्रेस पक्षाला तळागाळôÖÌ¯ÖµÖŸÖ पोचविण्याचे क्रांतीचौकµÖ उपाध्यक्ष म्हणून सन 1996 ¯ÖµÖŸÖ त्यांनी क्रांत»Ö.

2.11.6 जिल्हाध्यक्ष, ¸ÖÂ™¾ÖÖ¤ß कॉग्रेस ¯ÖÖ™á, जालना -

´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖß»Ö •ÖÂŠ नेते ¿Ö¸Ö¦¤ ¯Ö¾ÖÖ¸Ö¦ यांनी 10 जून 1999 ¸Ö•Öß कॉग्रेसमधुन ²ÖÖÆ¸Ö¦ पडून ¸ÖÂ™¾ÖÖ¤ß कॉग्रेस पक्षाची स्थापना –ÖÖ»Öß. µÖÖ ¾ÖôÖß अंकुशरावांचा ¸ÖÂ™¾ÖÖ¤ß कॉग्रेसमध्ये जाण्याचा निर्णय पक्का ÆÖŸÖÖ. अधिकृतपणे पक्ष ¯Ö¾Ö¿ÖÖ“Öß घोषणा करण्यास त्यांना ¯ÖÖ“Ö ÃÖÆÖ ×¤¾ÖÃÖÖ“ÖÖ ¾ÖôÖÌ »Ö्गला कारण, ŸµÖÖ“µÖÖ ´ŸÖ क्रांतीचौकôÖÌ एकट्याने पक्ष ¯Ö¾Ö¿Ö करण्याने क्रांतीचौÆß“Ö Ã¤ÖÖ¬µÖ होणार नाही. •ÖÖµÖ“Ö“Ö †ÃÖ»Ö ŸÖ¸Ö ×•Ö»ÊÖ×ŸÖ»Ö Ã¤Ö¾Ö कार्यकर्त्यांना Ã¤Ö²ÖŸÖ घेऊन •ÖÖµÖ“Ö, µÖÖÃÖÖŠß त्यांनी जालना ×•Ö»Ê֓ÖÖ ¤Ö¸Ö¦ करुन गावाग֤Ö¾ÖÖŸÖß»Ö कार्यकर्त्याच्या 3Ö™ß घेऊन संपुर्ण जालना ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö कार्यकर्त्यांना ×¾ÖÀ¾ÖÖÃÖÖŸÖ ‘ŸÖ»Ö, ŸµÖÖ“Öß µÖÖ¤ß ŸÖµÖÖ¸Ö¦ क्रांत»Öß त्यानंतर ¿Ö¸Ö¦¤ ¯Ö¾ÖÖ¸Ö¦Ö“Öß 3Ö™ घेऊन त्यांना Ã¤Ö¾Ö कार्यकर्त्यांची µÖÖ¤ß ÃÖÖ¤¸Ö¦ करुन †Ö´ÆÖß Ã¤Ö¾Öिजण ¸ÖÂ™¾ÖÖ¤ß कॉग्रेस पक्षात ¯Ö¾Ö¿Ö क्रांत¸ßŸÖ †ÖÆÖŸÖ †ÃÖ •ÖÖÆÖß¸Ö¦ क्रांत»Ö.

¸ÖÂ™¾ÖÖ¤ß कॉग्रेस पक्षाच्या स्थापनेनंतर सन 1999 ´Ö¬µÖ“Ö अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“Öß ¸ÖÂ™¾ÖÖ¤ß कॉग्रेस पक्षाच्या जालना जिल्ह्याध्यक्ष ¯Ö¤ß पक्षाने निवड क्रांत»Öß. µÖÖ नवस्थापन पक्षास

जालना ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö गावागावामध्ये नेऊन पोहोचविण्याचे क#Ö¼Ö Ÿयांनी सन-2012 ¯Ö¼ÖŸÖ प्रभावीपणे क#»Ö.[21]

ÃÖ´ÖÖ¸ü¯ÖÖ -

ॲड.अंकुशराव टोपे यांच्या जडणघडणीत Ÿµ֍ÖÖ“µÖÖ ¾µÖŒŸÖß´ÖŸ¾ÖÖ¾Ö¸ü¡ त्यांचे जन्मगाव, सभोवतालचा परिसर, संस्कार, अनुभव व इतिहासाचा प्रभाव दुरगामी पडलेला आहे.

१. पाण्यात पोहत असतांना ओढावलेला प्रसंग, गलीतगात्र अवस्था आणि सर्वशक्तीनिशी त्यातून सुटण्यासाठी केलेल्या प्रयत्नाने त्यांना जीवनमंत्र मिळाला. कोणत्याही अगदी जीवघेण्या संकटालाही न घाबरता सतत प्रयत्नशील राहीले तर यश मिळतेच. संकटाशी सामना करावयाचा घाबरायचे नाही आणि त्यांनी जीवनभर हेच केले.

२. त्यांच्या जडणघडणीत त्यांच्या वडीलांच्या स्वभावाचा, कार्याचा, समाजसेवेचा, राजकीय कारकीर्दीचा प्रभाव पडलेला दिसतो. वडीलांच्या विचारांचे, कार्याचे, वर्तनाचे अनुसरण त्यांनी केलेले दिसून येते. वडीलांकडून राजकीय वारशाचे बालकडू त्यांना मिळाले.

३. गावातील पार्थ मंदिर त्यांचे श्रध्दा व प्रेरणास्थान, पार्थ म्हणजे अर्जुन, श्रीकृष्णाच्या उपदेशाने अर्जुन पराक्रमास तयार –ाला. श्रीक#ÂÖ¤Ö-अर्जुनाच्या कथेचा प्रभावही त्यांच्या व्यक्तीमत्वावर ¾Ö जडणघडणीवर –ालेला आहे. तसेच गोदावरी नदी व सभोवतालचा निसर्गरम्य परिसर आणि गोदाक#ÖŠÖ¾Ö¸ß»Ö असलेल्या खोलेश्वरावरील प्रगाढ श्रध्दा या बाबी त्यांच्या मनÖ¾Ö¸ü ¹ý•Ö»Ö»µÖÖ ÆÖŸµÖÖ. Ÿµ֍Öच्या मनाची विस्तीर्णता यात आढळते.

4. औरंगाबाद येथे शिक्षण घेतांना आलेला अनुभव भेटलेली मित्र मंडळी, तेथील पर्यावरण याचा एकत्रित परिणाम म्हणजे यात काळात राजकीय महत्वकांक्षÖचे अंकुर ॲड. अंकुशराव टोपे यांच्या मनात रुजलेली होते. मराठा हायस्कुल, मिलींद महाविद्यालय, शासकिय –ानवि–ान महाविद्यालय आणि माणिकचंद पहाडे विधी महाविद्यालय या औरंगाबादेतील नामवंत शिक्षणसंस्था तेथील शिक्षक, शिक्षण व मित्रांच्या सहवासातून जीवनध्येय निश्चित –ÖÖ»Öß.

5. महाविद्यालयातील शिक्षण घेतांना एन.ÃÖß.ÃÖß.Ÿील सहभागाने त्यांच्या मनावर कोरलेले ×¿ÖÃŸÖß“Ö ¬Ö›¡ •Ö¾ßनाच्या अंतापर्यन्त टिकले. जीवनात त्यांनी ×¿ÖÃŸÖßÃÖ †Ÿµ֍ŸÖ ´ÖÆŸ¾Ö ×¤¡»Ö.

6. शिस्त, शैक्षणिक गुणवत्ता आणि नेतृत्व ही गुण˜ö¡ö® ×¾ö[a]ö£öá असतांनाच त्यांनी †öŸ´öÃööŸö केली होती. विधी पदवी सर्व द्वितीय क्रमांकाने प्राप्त केली होती तर विधी महाविद्यालयात वर्ग प्रतिनिधी तसेच विद्यार्थी संसदेचे अध्यक्षपद मिळवले होते. त्यांनंतरच्या आयुष्यात अनेक महत्वाच्या प्रतिष्ठानांचं अध्यक्षपद मिळवले.

ÃÖ¤¡³Ö -

१. अरुणचंद पाठक, मराठवाडा एक शोध, आवृत्ती पहिली, २००९. सुमेरु प्रकाशन, डोंबिवली (¯ö¾ö), ¯ö.151

२. कित्ता, पृ.१५२.

3. दादासाहेब गाभुड, मत्स्योदरी शिक्षण संस्था, रौप्य महोत्सव स्मरणिका विशेषांक (स्मरणिका), जालना-2002, ¯ö.24 ¾ö 25.

४. कित्ता, ¯ö.25.

५. शिवकुमार सोळंके, पार्थराज (षष्ठ्यब्दीपूर्ती गौरवांक), कल्याण एखंडे, १८ सप्टेंबर २००२ ¯ö.8.

6. कित्ता, ¯ö.11.

७. ए.व्ही.हजारे (संपा), संकल्प (श्री.अंकुशराव टोपे यांचा ४१ वा वöŒ×¤¾öÃö ×¾ö¿öषांक), संयोजक, वाढदिवस सत्कार समिती - १८ सप्टें १८८३. (अंकुशराव टोपे यांच्या प्रा.गुलाबराव हाडे यांनी घेतलेल्या मुलाखतीतुन Ãöö³öö¸¡).

८. शिवकुमार सोळंके, ^¯ö¸öŒŸö, ¯ö.49.

9. <.¾ÆB.Æ•öö¸¡ (Ãö¯öö), ^¯ö¸öŒŸö.

10. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸öŒŸö, ¯ö.31.

11. कित्ता, ¯ö.25 .

12. <.¾Æ‰.Æ•ÖÖ¸¡ (ÃÖ¯ÖÖ), ^¯Ö¸ÖŒŸÖ.

13. दादासाहेब गाभुड, उपरोक्त, ¯Ö.26

१४. शिवकुमार सोळंके, उपरोक्त, पृ.९ व १०.

१५. कित्ता, पृ.११.

१६. समर्थ सहकारी साखर कारखाना, लि. अंबड, यांची अंकुशराव टोपे यांच्या कार्यावरील संक्षिप्त टिपण्णी - २०१३ मधुन साभार.

१७. शिवकुमार सोळंके, उपरोक्त, पृ.७२.

१८. शिवकुमार सोळंके, तत्रैव .

१९. विनयकुमार आबड, ध्यास विकासाचा (ॲड.अंकुशराव टोपे यांच्या १९९१ ते ९६ कारकिर्दीचा संक्षिप्त आढावा) प्रका.७ मार्च १९९६, पृ.४१ व ४२.

२०. कित्ता, पृ.४१.

२१. शिवकुमार सोळंके, उपरोक्त, पृ.३५.

प्रकरण x¥ÖÃÖ¸ì

अंकुशराव टोपे यांचे लोकप्रतिनिधी म्हणून कार्य

3.1 x•Ö»ÆÖ ¯Öx¸ìÂÖ¤ì ÃÖ¤ÃµÖ म्हणून ×¾ÖµÖ

3.2 विधानसभा ÃÖ¤ÃµÖ म्हणुन अंकुशरावांचे योगदान

3.3 अंकुशराव टोपे यांची विधानसभेतील वैचारिक भूमिका

3.4 अंकुशराव टोपे यांची लोकसभेतील योगदान ½Ö ×¾ÖµÖ

3.5 अंकुशरावांची लोकसभेतील वैचारिक भूमिका

3.6 अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी स्थानिक विकास (खासदार) निधीतून ×¾Ö»Ö»Öß ×¾Ö´Ö

3.7 पतंप्रधान आर्थिक ÃÖÆÖµµÖ निधी

ÃÖ¤ì³Ö

अंकुशराव टोपे यांचे लोकप्रतिनिधी म्हणून कार्य

प्रास्ताविक -

†›¡. अंकुशराव टोपे यांनी लोकप्रतिनिधी म्हणुन केलेल्या कार्याचा लेखाजोखा या प्रकरणात मांडला आहे. विविध संस्थावर प्रतिनिधीत्व करतांना त्यांनी कोणते कार्य केले, त्यांचे योगदान काय होते. याचा शोध या प्रकरणात घेतला. त्यात प्रामुख्याने औरंगाबाद जिल्हा परिषद सदस्य म्हणुन केलेले कार्य, महाराष्ट्र विधानसभा सदस्य म्हणुन केलेले कार्य आणि लोकसभा सदस्य म्हणुन केलेले कार्य इत्यादींचा प्रामुख्याने समावेश आहे.

लोकशाही विकेन्द्रीत –ÖÖ»Ö ß ¯ÖÖ×Æ•Ö ¾Ö Ÿµ¨ÖÖÃÖÖŠß अनेक कार्यकर्ते एकत्रित †Ö»Ö ¯ÖÖ×Æ•ÖŸÖ. ´Öß 3ÖÖ¸¡ŸÖ 3Ö¸¡ ×±ú¸¡ŸÖÖ, ´Ö»ÖÖ अनेक लोक 3Ö™ŸÖÖŸÖ कुणी ÃÖÖÃÖÖµÖ™ß“ÖÖ चेअरमन †ÃÖŸÖÖ ŸÖ¸¡ कोणी ¬ÖÖ´Ö¯Ö“ÖÖµÖŸÖß“ÖÖ ÃÖ¸¡¯Ö“ÖÆß †ÃÖŸÖÖ. ¯Ö¸¡ŸÖ †¿ÖÖ ¾ÖôÖß ´Ö»ÖÖ Æ“Ö जाणवतं क¬ß, लोकशाही विकसित ÆÖŸÖµÖ. लोकशाहीसाठी कार्यकर्ते ^3Ö करण्यासाठी अंकुशराव ™Ö¯Ö सारखे कार्यकर्ते Æ¾Ö †ÖÆŸÖ. ´Ö»ÖÖ µÖÖ¬ÖÖÂ™ß“ÖÖ आनंद ÆÖŸÖÖµÖ क¬ß, अंकुशरावासारखी गुणवंत माणसं लोकशाही ^3ारणीकडे †Ö•Ö जातीनं लक्ष ‘ÖÖ»ÖŸÖ †ÖÆŸÖ. Ÿµ¨ÖÖ“Ö कौतुक क¬¸¡Ö¡µÖ»ÖÖ ¯ÖÖ×Æ•Ö.[1] †ÃÖ ´ÖŸÖ ´ÖÆÖ¸¡ÖÂ™ ¸¡Ö•µÖÖ“Ö ¯Ö×Æ»Ö मुख्यमंत्री कै.यशवंतराव चव्हाण यांनी अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“µÖÖ ×¾ÖÂÖµÖß ¾µÖŒŸÖ क¬»Ö ÆÖŸÖ.

3ारताने ÃÖÃÖ¤ßµÖ लोकशाही स्वीकारल्याने आणि काँग्रेसची ¯ÖÖôÖ´ÖÔ¡ गांधीजीनी ग्रामीण भागाŸÖ रूजविल्याने ग्रामीण ´ÖÖŸÖß“ÖÖ ¬Ö¬Ö †ÃֻֻÖ नेतृत्व ¯Öœ¡ †Ö»Ö. Ÿµ¨ÖÖ“Ö प्रश्न समजुन घेणारे नेते स्थानिक ¾Ö¸¡Ö•µÖ ÃÖÃÖ£ÖÖ, ¸¡Ö•µÖ-¸¡ÖÂ™ ¯ÖÖŸÖôÖß¾Ö¸¡Æß †Ö»Ö.

†Ö•Ö“ÖÖ क¬ÔÖ¡ जाणकार ¾Ö विकासाची ¥Â™ß †ÃÖ¬ÖÖ·µÖÖ नेत्यांनी ¯Öœ¡ येण्याचा †ÖÆ. जालना जिल्ह्यातून †ÃÖ नेतृत्व अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“Ö †ÖÆ. कार्यकर्ता ÆÖ राज्यकर्ता –ÖÖ»ÖÖ ¯ÖÖ×Æ•Ö Æ ´ÖÆÖŸ´ÖÖ ¬ÖÖ-Öß“Ö स्वप्न ÆÖŸÖ. 3ÖÖ¸¡ŸÖ ¤¿Ö“Ö 3Ö×¾ÖŸÖ¾µÖ ^•¾Ö»Ö करण्याच्या दृष्टीने ¬ÖÖधीजीनी ¯ÖÖ×Æ»Ö»Ö Æ स्वप्न प्रत्यक्षात येण्यासाठी चांगला, “ÖÖ×¸¡¡µÖÃÖ¯Ö®Ö ¾µÖŒŸÖß राजकारणात येणे ¬Ö¸¡•Ö“Ö

†ÃÖŸÖ. µÖÖ अनुषंगाने अपेक्षीत गुणवैशिष्टये अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“Öß राजकीय कारकिर्द ¯ÖÖÆŸŸÖÖ लक्षात µÖŸÖ.

3.1 x•Ö»ÆÖ ¯Öx¸ÌÂÖ¤ ÃÖ¤ÃµÖ म्हणून क्ष्ÖµÖ :-

अंकुशरावांनी राजकारणात µÖÖ¾Ö †¿Öß ‡“”ÌÖ Ÿµ֐Ö“Ö ¾Ö>ßÖ ¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö ™Ö¯Ö µÖÖ“ÖßÆÖŸÖß. ¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö ™Ö¯Ö (¯ÖÖ£Ö¸¾ÖÖ»ÖÖ 2Ö.) µÖ£ÖßÖ »Ö ¯ÖÖ»ÖÖßÃÖ ¯ÖÖ™ßÖ»Ö ÆÖŸÖ. Ã¾ÖÖŸÖ¡µÖ ¯ज्ञाप्तीनंतरच्या क्ष्ÖÔÌŸÖÆß Ÿ֐ सक्रीय राजकारणात ÆÖŸÖ. त्याकाळी लोकल ²ÖÖ>Ö“Ö ÃÖ¤ÃµÖ, ŸÖÃÖ“Ö ÃÖ¯Ö¸¾ÖÖ‡–ींग युनियनचे चेअरमन ÆÖŸÖ. µÖÖx¿Ö¾ÖÖµÖ खÖ¸¤ß विक्री ÃÖ‘Ö औरंगा²ÖÖ¤“Ö संचालक, औरंगा²ÖÖ¤ x•Ö»ÆÖ ´Ö¬µÖ¾ÖŸÖá सहकारी बँकेचे संचालक †¿ÖÖ x¾Ö×¾Ö¬Ö ¯Ö¤Ö¾Ö¸¡ त्यांनी क्ष्ÖµÖ क्ष्Ö»Ö. ÆÖ“Ö ¾Ö>ßÖ»ÖÖ“ÖÖ राजकीय ¾ÖÖ¸ÌÃÖÖ अंकुशरावांना x´ÖÔÌÖ»ÖÖ. यातूनच समाजकारणाची, राजकारणाची †Ö¾Ö> ŸµÖÖ“µÖÖ´Ö¬µÖ निर्माण –ÖÖ»ÖßÖ. µÖÖ क्ष्ÖÔÌÖ¯ÖµÖŸÖ म्हणजे 1967 ¯ÖµÖŸÖ ŸÖ औरंगा²ÖÖ¤ µÖ£Ö †Ö¯Ö»µÖÖ वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖÖŸÖ चांगले ¸´Ö»Ö ÆÖŸÖ. लोक त्यांना एक नामवंत वकिल म्हणून ¯ÖÖÆ लागले. पण ¾ÖxÌ»ÖÖ“µÖÖ आग्रहाखातर त्यांनी ‡.Ã֐.1967 ´Ö¬µÖ विधानसभ“µÖÖ तिकीटाची मागणी काँग्रेस पक्षाकडे क्ष्Ö»ÖßÖ. ¯Ö¸ŸÖ काँग्रेस पक्षाने त्यांना ^´Ö¤¾ÖÖ¸ßß x¤»ÖßÖ नाही. तत्कालीन काँग्रेसचे प्रदेशाध्यक्ष विनायकराव ¯ÖÖ™ßÖ»Ö µÖÖ“µÖÖ आग्रहामुळे ÆßÖ ^´Ö¤¾ÖÖ¸ßß µÖÖ ¾ÖÔßß अण्णासाहे²Ö उढाण यांना x¤»ÖßÖ ग्Ö»ÖßÖ. ´ÖÖ¡Ö µÖÖ“Ö ¾ÖÂÖá होणा·µÖÖ औरंगा²ÖÖ¤ x•Ö»ÆÖ ¯Öx¸ÌÂÖ¤“µÖÖ निवडणुकीची अधिकृत ^´Ö¤¾ÖÖ¸ßß काँग्रेस पक्षाने त्यांना x¤»ÖßÖ. ŸÖ x•Ö»ÆÖ ¯Öx¸ÌÂÖ¤ ÃÖ¤ÃµÖ म्हणून 1967 ÃÖÖ»ÖßÖ शहागड x•Ö. ¯Ö. ´ÖŸÖ¤Ö¸¡ ÃÖ‘ÖÖŸÖ्न औरंगा²ÖÖ¤ x•Ö»ÆÖ ¯Öx¸ÌÂÖ¤¾Ö¸¡ निवडून †Ö»Ö ¾Ö †Ö¯Ö»µÖÖ प्रत्यक्ष सार्वजनिक जीवन क्ष्ÖµÖÖ“ÖÖ †Ö¸¡³Ö क्ष्Ö»ÖÖ.

काँग्रेस पक्षातील µÖ¿Ö¾ÖŸÖ¸Ö¾Ö चव्हाण µÖÖ“µÖ¾Ö¸¡ अंकुशरावांचा ¯Ö“Ö> x¾ÖÀ¾ÖÖÃÖ ÆÖŸÖÖ, ÁÖ¨Ö ÆÖŸÖßÖ. µÖÖ¾ÖÔßß काँग्रेस पक्षांतर्गत †Ã֐»Ö»µÖÖ दोन गटांपैकी µÖ¿Ö¾ÖŸÖ¸Ö¾Ö चव्हाण यांना मानणा·µÖÖ“µÖÖ ग्Ö™ŸÖŸÖ विनायकराव ¯ÖÖ™ßÖ»Ö, सखाराम ¯ÖÖ™ßÖ»Ö, माणिकराव पालोदकर ÆßÖ ´Ö>ÔßÖ ÆÖŸÖßÖ. †Ö²ÖÖÃÖÖÆ²Ö निंबाळकर ÆßÖ µÖÖ“Ö ग्Ö™Ö“Ö ÆÖŸÖ ŸÖ¸¡, ¤ÃÖ·µÖÖ ग्Ö™ŸÖ ²ÖÖ²Ö¸Ö¾Ö ¾ÖÔÖ¡, ²ÖÖÔÌÃÖÖÆ²Ö ¯Ö¾ÖÖ¸¡ Æ नेते ÆÖŸÖ. Ÿµ֐Ö¾ÖÔßß xÃÖ»»ÖÖ>Ö“Ö माणिकराव ¤Ö¤Ö पालोदकर Æ औरंगा²ÖÖ¤ x•Ö.¯Ö.“Ö अध्यक्ष ÆÖŸÖ. अंकुशरावांचे Ÿµ֐Ö“µÖÖ¿Öß स्नेहपूर्ण ÃÖ²Ö¬Ö ÆÖŸÖ. ŸµÖÖ“µÖÖ राजकीय सहवासातून ¾Ö

कार्यातून त्यांना खÜ¯Ö कर्Ö्ÆßÖ शिकायला ×´ÖôÖ»Ö. ŸµÖÖ“µÖÖ कार्यातून राजकीय †Ö¤¿Ö घेऊन कर्Ö्µ Ö करण्याची प्रेरणा ‘ÖŸÖ»ÖßÖ ¾Ö †Ö¯Ö»µÖÖ सार्वजनिक कर्Ö्µ ÖÖÃÖ लागले.

×•Ö. ¯Ö. ÃÖ¤ÃµÖ म्हणून कर्Ö्»Ö»µÖÖ कर्Ö्µ ÖÖ“µÖÖ 2ÖÖ2ÖŸÖßŸÖ प्रा.गुलाबराव Æ›Ö¦ यांना ×¤¦»Ö»µÖÖ मुलाखतीत अंकुशराव ™Ö¯Ö म्हणतात, 'ŸÖÃÖ ¯ÖÖÆŸÖÖ ´ÖÖ–µÖÖ राजकीय जीवनाची ÃÖ¹ý¾ÖÖŸÖ 1967 »ÖÖ –ÖÖ»Ö»µÖÖ औरंगा²ÖÖ¤¦ ×•Ö. ¯Ö. “µÖÖ निवडणुकीत –ÖÖ»ÖßÖ. ´ßÖ Ã֤ÃµÖ म्हणून µÖÖ भागातून निवडून †Ö»ÖÖ. ¯Ö¸ŸÖ µÖÖ ¯Ö¾ÖâæÆß ´ßÖ ×¾Ö³Ö£Öá ¤¿ÖŸÖ“Ö ¸ाजकारणात सक्रीय ÆÖŸÖÖ, ´ßÖ ¯Ö£Ö´Ö गव्हर्मेन्ट कर्Ö्»Ö•Ö औरंगा²ÖÖ¤¦ “µÖÖ ×¾Ö³Ö£Öá ÃÖÃÖ¤“µÖÖ निवडणूकीत ´ßÖ निवडून †Ö»ÖÖ ¾Ö वर्गप्रतिनिधी –ÖÖ»ÖÖ. ¯Öœ¦ माणिकचंद ¯ÖÆÖ›¦ ×¾Ö–ßÖ ´ÖÆÖ×¾Ö³Ö»ÖµÖÖ“µÖÖ ×¾Ö³Ö£Öá ÃÖÃÖ¤“ÖÖ अध्यक्ष –ÖÖ»ÖÖ. पण µÖ£Ö <¾Öœ“Ö सांगावयाचं कर्ßß, ÃÖ¹ý¾ÖÖŸÖßß“µÖÖ राजकारणापासुन ŸÖ †Ö•Ö¯ÖµÖ“µÖÖ राजकारणापर्यंत ´ßÖ रचनात्मक कर्Ö्µ ÖÖ“Ö ^×§Â™¦ ›ÖÓµÖÖÃÖ´ÖÖ¸ ठेऊनच राजकारण कर्Ö¸ŸÖ †ÖÆ'.

औरंगा²ÖÖ¤¦ ×•Ö. ¯Ö. ´Ö¬µÖ ÃÖ¤ÃµÖ म्हणून निवडून ग्Ö»µÖÖ¾Ö¸ÆßÖ ´ßÖ ^¢Ö´Ö प्रकारे कर्Ö्µ Ö कर्Ö्»Ö. ¾Ö×¸Â™¦ ¯Ö¤¦ नसतांना Ã֬¤ÖÖ ´ßÖ †²Ö›¦ भागातील ×»Ö¯™¦ इरिगेशन, ग्ÖÖ¤ß¯ÖÖ£Ö¸¾ÖÖ»ÖÖ ¸Ö›¦ †Ö¤ß अनेक कर्Ö्´Ö कर्Ö्»ÖßÖ.² ×•Ö»ÆÖ ¯Ö×¸ÂÖ¤¦ †²Ö›¦“Ö ¯Ö×ŸÖनिधीत्व करतांना अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी †²Ö›¦ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“Ö प्रश्न हिरीरीने ´ÖÖ›¦»Ö. ¸ÃŸÖ, आरोग्य, शिक्षण, पाणी ¯Ö¸¾ÖŠÖ, सिंचन, कर्ÂÖß µÖÖÃÖ¾Ö प्रश्नांना ¬µÖÖÃÖ लावण्याचे कर्Ö्´Ö त्यांनी कर्Ö्»Ö. तेव्हापासून µÖÖ भागा“µÖÖ विकासाच्या ×¤¿ÖÖ ±ú»ÖŸÖ ग्Ö»µÖÖ. विकासाचे एक नवे ¯Ö¾Ö µÖÖ भागात ÃÖ¹ý –ÖÖ»Ö.³ ¯Öœß»Ö कर्Ö्ôÖ¡ŸÖßß»Ö कर्Ö्µ Ö“ßß ÆßÖ ¬Ö¸Ö ÆÖŸÖßß †ÃÖ ¯Öœ“µÖÖ वाटचालीवरुन लक्षात µÖŸÖ.

3.2 विधानसभा Ã֤ÃµÖ म्हणुन अंकुशरावांचे µÖगदान :-

3.2.1 रोजगार Æ´Öß योजनेसंदर्भात योगदान -

औरंगा²ÖÖ¤¦ ×•Ö»ÊÖŸÖßß»Ö रोजगार Æ´Öß“Öß कर्Ö्´Ö -

µÖÖ2ÖÖ2ÖŸÖ †Ö´Ö¤¦Ö¸¦ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ×¤.19.07.1977 ¸Ö•ßß विधानसभेत नियोजन मंत्र्यांना ^¯ÖŸÖÖ¸¦ांकित प्रश्न ^¯ÖÖÃÖ£ÖŸÖ कर्Ö्»ÖÖ ÆÖŸÖÖ कर्ßß, 1 <×¯Ö»Ö 1976 ŸÖ †ÖŒ™Ö²Ö¸¦ 1976 अखेर µÖÖ कर्Ö्»Ö¾Ö¬ßŸÖ औरंगा²ÖÖ¤¦ ×•Ö»ÊÖŸÖ तालुकानिहाय रोजगार Æ´Öß योजनेखाली कोणकोणत्या

Ã¾Ô¹ý¯ÖÖ“Öß किती क्षÖ´Ö “ÖÖ»Ö ÆÖŸÖß, किती पुर्ण –ÖÖ»Öß आणि ÃÖ¤¸ß»Ö क्षÖ´ÖÖ¾¸¡ तालुकानिहाय किती ख¡Ö“Ö करण्यात †Ö»ÖÖ.

µÖÖ प्रश्नाच्या उत्तरदाखल न.म.तिडके यांनी औरंगा²ÖÖ¤¡ ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö पूर्ण –ÖÖ»Ö»µÖÖ रोजगार Æ´Öß योजनेखाली क्षÖ´ÖÖ“ÖÖ ŸÖ¯Ö¿ÖßÖ» ¾Ö ^¯Ö¸ÖŒŸÖ क्षÖ»ÖÖ¾Ö–ÖßŸÖ तालुकानिहाय ख¡Ö“Ö सविस्तरपणे विवरण ¯Ö¡ÖÖŸÖ ×¤¡»ÖÖ ÆÖŸÖÖ.[4]

रोजगार Æ´Öß विधेयक -

रोजगार Æ´Öß योजना µÖÖ योजनेला †ÖŸÖÖ¯Ö¡µÖŸÖ क्षÖµÖªa“Ö ÃÔ¹ý¯Ö नव्हते, Æß योजना 1974 ´Ö¬µÖ विधीमंडळाने एकमताने ´Ö•Ö¸¡ क्षÖ»Ö»Öß योजना ÆÖŸÖß. µÖÖ योजनेस घटनात्मक ¤¡•ÖÖ देण्याच्या दृष्टीने 04.08.1977 »ÖÖ •Ö¾ÆÖ रोजगार Æ´Öß विधेयक विधानसभेसमोर (¯Ö™»ÖÖ¾Ö¸¡) †Ö»Ö ŸÖ¾ÆÖ †Ö´Ö¤¡Ö¸¡ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी µÖÖ ´ÖÆŸ¾ÖÖ“µÖÖ विधेक्षÖ“µÖÖ बाजूने †Ö¯Ö»Ö ¯ÖÖß©²ÖÖ देणारा रोकठोक ¾Ö †³यासपूर्ण भूमिका ´ÖÖ>»Öß. ŸµÖÖ“µÖÖ भाषणाची ´ÖÆÖ¸¡ÖÂ™ विधानसभा क्षÖµÖ¾ÖÖÆÖ“µÖÖ नोंदीत 4 पानांची नोंद †ÖÆ.

£ÖÖ>ŒµÖÖŸÖ ŸÖ म्हणतात क्षÖß, Æ †ŸµÖŸÖ ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö विधेयक असून Æ शासनाचे एक क्रांतिकारी ¯ÖÖ‰ú»Ö †ÖÆ, ´Ö•Ö¸¡Ö“µÖÖ, ¿ÖŸÖ´Ö•Ö¸¡Ö“µÖÖ दृष्टीने ×¤¡»ÖÖÃÖÖ देणारे, ŸµÖÖ“ÖÖ ÃÖÃÖÖ¸¡ नीट “ÖÖ»ÖÖ¾ÖÖ, त्यांना जीवन जगता येण्याच्या दृष्टीने Æ¤Ö ¬ÖÖ>¡ ‘ÖÖÃÖ †ÖÆ †Ã¤Ö ÃÖ²Ö¤धन µÖÖ विधेयकास ŸÖ ¤¡ŸÖÖŸÖ. µÖÖ विधेयकास ×¾¸¡Ö¸¡Ö–Ö ÃÖ¤ÃµÖ µÖÖ“µÖÖ प्रश्नांना ÃÖ>¡ŸÖÖ>¡ ^¢Ö¸¡ देण्याचा ¾Ö ÃÖ¤¸ß»Ö विधेयक बेरोजगार, ´Ö•Ö¸¡, ¿ÖŸÖ´Ö•Ö¸¡ µÖÖ“µÖÖ 3Ö×¾ÖŸÖ¾¸µÖÖÃÖÖŠß किती ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö †ÖÆ Æ विविधांगी पध्दतीने प्रत्येक ²ÖÖ²Öß सुक्ष्मपणे विरोधकांच्या लक्षात आणून देऊन ¾Ö ŸµÖÖ“Ö ´ÖÆŸ¾Ö पटवून देण्याचे क्षÖ´Ö अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी µÖÖ विधेयकाला ¯ÖÖŠ²ÖÖ देण्याच्या विवेचनात क्षÖ»Ö †ÖÆ.[5]

3.2.2 क्षÖÂÖß क्ष¡ÖÖ“µÖÖ विकासाबाबत अंकुशरावांची भूमिका -

अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“Ö मुळगांव ¯ÖÖ£Ö¸¡¾ÖÖ»ÖÖ (²Ö.), शेतकरी क्षÖ™²ÖÖ×ŸÖ»Ö जन्म असल्याने त्यांनी क्षÖ»Ö»µÖÖ कार्यावरुन एक ²ÖÖ²Ö आवर्जून लक्षात µÖŸÖ म्हणजे ´ÖÖŸÖÖß×¾ÖÂÖµÖß“Öß ŸµÖÖ“Öß

•ÖÖ>¦»Ö»Öß नाळ वसंतराव नाईक ‘¾ ¸ÖÆß»Öß †ÖÆ. Æ¦ Ÿµ¤Ö“µÖÖ वसंतराव क्ष¡ÖÖ“µÖÖ विकासासाठी ‘ÖŸÖ»Ö»µÖÖ भूमिकेवरुन लक्षात µÖŸÖ. विधानसभेत त्यांनी यानुषंगाने Ã¯ÖÂ™¦ भूमिका ‘ÖŸÖ»µÖÖ“Ö ¤¤ÃÖŸÖ.

औरंगा²ÖÖ¤¦ µÖ£Ö ¿ÖŸÖß खÖÖŸµÖÖŸÖ पडून †ÃÖ»Ö»Ö ™¦Œ™¦ÃÖ ¾Ö ²Ö»Ö>¦Ö–Ö¸¦ -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ वसंतराव मंत्र्यांना ¤¤¦.30 नो¾Æ²Ö¸¦ 1973 ¸Ö•Öß अंकुशरावांनी विधानभेत प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन खÖ»ÖÖÃÖÖ मागितला ÆÖŸÖÖ वसंतराव, ÃÖ´ÖÖ¸¦ 20 ™Œ™¦ÃÖ ¾Ö 100 ²Ö»Ö>¦Ö•ÖÃÖ Ÿµ¤Ö“µÖÖ चालकांना ™ß.<. न ×´ÖÔ¦Ö»µÖÖ´ÖÔ¦ पडून †ÖÆŸÖ, Æ¦ खÖ¸¦ †ÃÖ»µÖÖÃÖ वसंतराव¾Æ¯ÖÖसून ŸÖ निरुपयोगी पडून †ÖÆŸÖ ¾Ö ŸÖ पुन्हा “ÖÖ»Ö करण्यासाठी कोणती वसंतरावµÖ¾ÖÖÆß करण्यात †Ö»ÖÖß †ÖÆ? µÖÖ¾Ö¸¦ शासनाच्यावतीने शंकरराव चव्हाण यांनी स्पष्टीकरण ¤¤¦»Ö ÆÖŸÖ वसंतराव, Æ¦ †¿ÖŸÖ: खÖ¸¦ †ÖÆ. ŸÖÃÖ“Ö ²Ö»Öडोजर्सना ²»Ö>¦ बसविण्याचे तांत्रिक वसंतराव´Ö ÃÖ¹ý ÆÖŸÖ. Ÿµ¤Ö´ÖÔ¦ ŸÖ वसंतरावÆß ²Ö¤¦ ÆÖŸÖ ¾Ö ¯Öœ¦ चालकांना ³Ö¢ÖÖ देण्याचे †Ö¤¿Ö शासनाने वसंतरावœ»Ö †ÖÆŸÖ. Ÿµ¤Ö´ÖÔ¦ †ÖŸÖÖ µÖÖ µÖ¡ÖÖ“Ö चालक वसंतराव´ÖÖ¾Ö¸¦ •ÖÖŸÖÖß»Ö.[6]

ÆÖµÖ²ÖÖß>¦ ²ÖÖ•Ö¸¦ß¾Ö¸¦ ¯Ö>¦»Ö»ÖÖ अरगट नावाचा रोग -

¤¤¦.4 ×>¦Ã¤Ö²Ö¸¦ 1973 ¸Ö•Öß अंकुशरावांनी लाखो एकर ÆÖµÖ²ÖÖß>¦ ²ÖÖ•Ö¸¦ß¾Ö¸¦ ¯Ö>¦»Ö»ÖÖ अरगट नावाचा रोग µÖÖÃÖ²Ö¬ÖÖß लक्षवेधी सुचना ¤¤¦»Ö»ÖÖß ÆÖŸÖÖß. काही अपरिहार्य कारणामुळे ते “Ö“Ö¾ÖÔ¦ß उपस्थीत राहु न शकल्याने हा प्रश्न सभागृहात चर्चेस आला नाही.[7]

´Ö¸¦ÖŠ¾ÖÖ>¦Ö विकास ´ÖÆÖ´Ö>¦ÔÖ“Ö प्रकल्प -

¤¤¦.08 ऑगस्ट 1975 ¸Ö•Öß अंकुशराव ™¦Ö¯Ö ¾Ö ‡Ÿ¸¦ वि.स.सदस्यांनी विधानसभेत प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन ^aÖगमंत्र्यांना खÖ»ÖÖÃÖÖ मागितला ÆÖŸÖÖ वसंतराव, ÆÖŸÖß घेण्यात †Ö»Ö»µÖÖ निरनिराळ्या प्रकल्पाची Ã¬µÖ:ÛÃ£ÖŸÖß वसंतरावµÖ †ÖÆ ¾Ö µÖÖ प्रकल्पांना ×>¦Ã¤Ö²Ö¸¦ 1974 एकूण किती खÖ“Ö †Ö»ÖÖ? µÖÖ प्रश्नांच्या उत्तरादाखल सरकारच्या वतीने न.म.तिडके यांनी स्पष्टीकरण ¤¤¦»Ö ÆÖŸÖ µÖÖ´Ö¬µÖ दुग्ध विकास प्रकल्प, यंत्रमाग प्रकल्प आणि चर्मोद्योग प्रकल्प µÖÖ“ÖÖß ‡Ÿµ¤Ö³ÖŸÖ ´ÖÖ×ÆŸÖß ¾Ö Ÿµ¤Ö¾Ö¸¦ß»Ö खÖ“Ö ¾Ö µÖÖ प्रकल्पातून ×´ÖÔ¦Ö»Ö»ÖÖ ¾Ö मिळणारा रोजगार µÖÖ¾Ö¸¦ प्रकाश टाकला ÆÖŸÖÖ.[8]

औरंगा²ÖÖ¤ ×•Ö»ÊÖŸÖ नकली ‹“Ö ±úÖ¸ ‹¯ÖÖ¿ÖßS बियाणांचा ¯Ö¸¾ÖŠÖ -

µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö ¾Ö ना.गि.पाटील (कन्नड) या विधानसभा सदस्यांनी ×¤¡.08 ×›ÃÖ²Ö¸¡ 1976 ¸Ö•ÖS सभागृहात तारांकित प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन Æß ¬Ö³ÖS¸¡ ²ÖÖ²Ö लक्षात आणून ×¤¡»ÖS ÆÖŸÖS. µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖSŸÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ ‹¡¸ŸÖÖŸÖ ‹ßS, नकली ‹¯ÖÖ¿ÖßS बियाणे ¯Ö¸¾ÖŠ¶Ö“ÖS घटना ‘Ö›Ö»ÖS, Æ ‹Ö¸¡ †ÖÆ ‹ß¢Ö? †ÃÖ»µÖÖÃÖ ŸµÖÖÃÖ²Ö¬ÖS चौकशी करण्यात †Ö»ÖS ‹ß¢Ö ¾Ö ŸµÖÖŸÖ ‹ß¢ÖµÖ आढळून †Ö»Ö आणि त्यानुसार ÃÖ²Ö¬ÖSŸÖ×¾Ö¹ý¬¤ कोणती ‹ßÖ¸¾ÖÖ‡ करण्यात µÖŸÖ †ÖÆ?

µÖÖ प्रश्नावरच्या “Ö“ÖŸÖ ‡ŸÖ¸¡ विधानसभा सदस्यांनी सहभाग ‘ÖŸÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ µÖÖŸÖ के.शं.धोंडगे, ज.ग.अंबेकर, ¬Ö.³ÖÖ.»Ö‘Ö, व.ज.कार्लेकर, ÃÖ.¿Ö.´ÖÖÔS आणि निर्मळ ठोकळ ¾Ö ¸Ö.†.¯ÖÖ™S»Ö µÖÖ“ÖÖ ÃÖ´ÖÖ¾Ö¿Ö ÆÖŸÖÖ.

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ शासनाच्यावतीने नी.सपकाळ ¾Ö श.गो.पवार यांनी स्पष्टीकरण ×¤¡»Ö ÆÖŸÖ. µÖÖŸÖ ŸÖ म्हणतात, µÖÖ प्रकरणाच्या चौकशीचे ‹ßÖ´Ö (C.I.D.) गुन्हे अन्वेषण विभागाकडे ÃÖÖ¯Ö×¾Ö»Ö †ÖÆ. ¾Ö चौकशीचे ‹ß´Ö †ªÖ¯ÖS ÃÖ¹ý †ÖÆ.⁹ µÖÖ प्रश्नावर ¯Ö×¤¡‘Ö “Ö“ÖÖ सभागृहात अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी घडवून आणली ÆÖŸÖS. ŸµÖÖ“ÖS नोंद विधानसभा ‹ßÖµÖ¾ÖÖÆß नोंदीŸÖ 3 ¯ÖÂŠÖ“ÖS †ÖÆ.

जायकवाडी प्रकल्पÖÖŸÖS»Ö शेतक·µÖÖना ¯Ö¸¡×¾Ö»Ö»Ö ÃÖÖÔS“Ö अयोग्य बियाणे -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ×¤¡.1 ×›ÃÖ²Ö¸¡ 1976 ¸Ö•ÖS अंकुशराव यांनी ‹ÂÖS मंत्र्यांना तारांकित प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन Ö»ÖÖÃÖ मागितला ÆÖŸÖÖ ‹ßS, जायकवाडी प्रकल्पामधील ‹ß´ÖÖ›Ö ‹¸µÖÖ´Ö¬µÖ 1975-76 “µÖÖ Ö¸x¸¯Ö हंगामामध्ये शेतक·यांना ´ÖÖŠ¶Ö प्रमाणात पुरविण्यात †Ö»Ö»Ö ÃÖÖÔS“Ö बियाणे योग्य नसल्यामुळे ÃÖÖÔS“Ö पिक नष्ट होण्याची ×³ÖŸÖS निर्माण –ÖÖ»ÖS †ÖÆ, Æ Ö¸¡ †ÖÆ ‹ßÖµÖ¢Ö? †ÃÖ»µÖÖÃÖ •µÖÖ शेतक·µÖÖ“Ö नुकसान –ÖÖ»Ö»Ö †ÖÆ त्यांना Ã¾Ö»ÖŸÖS देण्याबाबत शासनाची भूमिका ‹ßÖµÖ¢Ö?

µÖÖ¾Ö¸¡ ‹ßÂÖS´Ö¡ÖS नी.सपकाळ ¾Ö श.गो.पवार यांनी ‡.Ã¢.1975-76 “µÖÖ हंगामात †Ã¢ ‘Ö›Ö»Ö नाही †Ã¢ स्पष्टीकरण ×¤¡»Ö ÆÖŸÖ. पण 1976-77 ÃÖÖ»Ö“µÖÖ ÃÖÖÔS“µÖÖ बियाणाबाबत

तक्रारी †ö»µöö“ö ¾ö µöö²öö²öŸöß Ÿö चौकशी करण्याच्या सुचना Ãö²ö¬ößŸö अधिका·µööना आणि वर्गÂöß×वद्यापीठांना ×¤¡»µöö“ö स्पष्टीकरण ×¤»ö ÆöŸö.[10]

ग्रामपंचायत निर्मुलन -

µöö²öö²öŸö अंकुशराव ™ö¯ö ¾ö ‡Ÿö¸¡ विधानसभा सदस्यांनी ×¤.1 ×›Ãö²ö¸¡ 1976 ¸ö•ößकृषीमंत्र्यांना तारांकित प्रश्न ^¯ööÃ£öŸö करुन, ¸ö•µööŸö ग्रामपंचायत ×¾öÃŸöö¸¡ ¾ööœß´öô¡ ¿öŸößउत्पादन ¾ööœß¾ö¸¡ ×¾ö¯ö×¸¡Ÿö परिणाम ÆöŸö †öÆ, Æ ख¸¡ †öÆ वर्गöµö; †Ãö»µööÃö कोणत्या भागात •ööÃŸö नुकसान –öö»ö †öÆ ¾ö µöö ग्रामपंचायत निर्मुलनासाठी शासनाने कोणते ख¸öÃö प्रयत्न वर्ग»ö †öÆŸö ¾öö करणार †öÆŸö µöö“öö ख¸»ööÃöö मागितला ÆöŸöö.

µöö¾ö¸¡ ग्रामपंचायत Æ ¿öŸööŸö ¾ööœ»ö Ÿö¸¡ µöö“öö परिणाम ¿öŸößउत्पादनावर ÆöŸöö, पण ग्रामपंचायत ग्रामपंचायत“ößमुख्यत्वेकरुन ग्रामपंचायत´ö¯ö“öö µößŸößनगरपालिका, क्रिडांगणे, सार्वजनिक ÃöÃ£öö“ößसार्वजनिक †ö¾öö¸¡, ¸ÃŸµöö“öö वर्ग›»öö ŸöÃö“ö ¯ö›ßŸö ¿öŸößजागा इ.ठिकाणी ¾ööœŸö. ¿öŸößउगवणारे ग्रामपंचायत•ö¸¡ ग्रामपंचायतŸö मशागत करतांना ‡Ÿö¸¡ तणाप्रमाणे वर्गöœ»ö •ööŸö. Ÿµöö´öô¡ µöö“öö¿öŸö¾ö¸¡ ^¯ö¦¾ö दिसून µößŸö नाही. ×¿ö¾ööµö वर्गÂößविभागामार्फत ग्रामपंचायत•ö¸¡ ग्रामपंचायतŸö निर्मुलनासाठी ¯öÃö नोट काढून ¾ö आकाशवाणीद्वारे शेतक·यांना मार्गदर्शन वर्ग»ö •ööŸö. †Ãöö ख¸»ööÃöö कृषीमंत्र्यांनी वर्ग»öö ÆöŸöö.[11]

3.2.3 सिंचन, ¯öö™²ö¬öö¸¡ ¾ö प्रकल्पग्रस्तांबाबत अंकुशरावांची ×¾ö¬ößö›ôŸößö»ö भूमिका -

वर्गषीक्षेत्रö“µöö विकासासाठी पाणी ´öÆŸ¾öö“ö असल्याने सिंचन क्षö¡ööŸö ¾ööœ होण्यासाठी †ö´ö¤ö¸¡ अंकुशराव ™ö¯ö यांनी †ö¯ö»µöö †²ö›Ÿöö»öŒµööŸö सिंचनाच्या ¾µö¾öÃ£öö विकसित करण्यासाठी प्रयत्नाचा ¯öö¸¡³ö Ÿµöö“µöö ‡.Ãö.1967 “µöö ×ज.प.औरंगाबाद Ãö¤Ãµö Ÿ¾öö“µöö वर्गöôŸö“ö –öö»öö. सिंचन क्षö¡ö ¾ööœ¤ö¾ö, ¯öö™²ö¬öö¸¡ विषयक वर्गö´ö ¾Æ¤ö¾ößŸö याबरोबरीनेच ´öö¡¶ö प्रकल्प निर्माणातून ×¾öÃ£öö×¯ö Ÿö –öö»ö»µöö लोकांच्या प्रश्नाला ¾öö“öö फोडण्याचे वर्गöµö Ÿµांनी वर्ग»ö.

जायकवाडी प्रकल्पाचे वर्गö´ööÃöö¡ß ×Ãö´ö™“öö ¯ö¸¡¾ö¡ö

µöö²öö²öŸö ×¤.07 ´öö“ö 1973 ¸ö•ößविधानसभेत ¯öö™²ö¬öö¸¡ मंत्र्यांना अंकुशराव ™ö¯ö यांनी प्रश्न ^¯ööÃ£öŸö वर्ग»öö ÆöŸöö वर्गß, जायकवाडीच्या प्रकल्प¾ö¸¡ ×Ãö´ö™“µöö Ÿö™¾ö›¶ö´öô¡ ´öö¡¶ö

प्रमाणात परिणाम Æëÿö †öÆ, Æ खÂ¸¡ †öÆ वक्तव्य? ¾ö µööö वक्तव्ये´öö×ööŠß ¯ö¸¡Ãö xÃö´ö™¡ ^¯ö»ö²¬ö करुन देण्याबाबत वक्तव्य वक्तव्यµö¾ööÆß करण्यात †ö»öß †öÆ †£ö¾öö करण्यात µöÿö †öÆ, µöö¾ö¸¡ शासनाच्यावतीने ¾öÃöÿö¸ö¾ö ¯öö™ß»ö यांनी xÃö´ö™"µööö ¯ö¸¡¾öŠ¶ö´öÔ¡ µööö प्रकल्पाच्या वक्तव्य´öö¾ö¸¡ परिणाम Æëÿö †öÆ. पण µööö×ööŠß ¯ö¸¡Ãö xÃö´ö™¡ ^¯ö»ö²¬ö करण्याबाबत Ãö¾ö प्रकारचे प्रयत्न वक्तव्य»ö •ööÿö †öÆ ¾ö धरणाचे वक्तव्य´ö "öö»ö ठेवण्याचा प्रयत्न वक्तव्य»öö †öÆ, †Ãö स्पष्टीकरण x¤¡»ö Æëÿö.[12]

प्रकल्पग्रस्तांना लाभ क्षेत्रातील (कमांड एरिया) जमीन देण्याचे प्रमाण -

x¤.22 ±íº²¾ööö¸ß 1973 ¸ö•öß अंकुशराव ™ö¯ö यांनी सभागृहात ´ö ख्यमंत्र्यांना प्रकल्पग्रस्तांचे पूनर्वसन करण्याकरिता लाभक्षेत्रातील जमीन देण्याचे प्रमाण वक्तव्यµö †öÆ ¾ö Ÿö कोणत्या †ö¬öö¸ö¾ö¸¡ Š¸¡x¾ö»ö †öÆ †Ãööö प्रश्न विचारुन सभागृहाचे µööö प्रकल्पग्रस्तांच्या पूनर्वसनाच्या ´öªö वक्त्य लक्ष ¾ö¬ö»ö Æëÿö.[13]

जायकवाडी प्रकल्पांतर्गत पुनर्वसनाचे वक्तव्य´ö -

µöö²öö²öÿö †ö´ö¤ö¸¡ अंकुशराव ™ö¯ö x¤.7 ऑगस्ट 1973 ¸ö•öß सभागृहात लेखी प्रश्न ^¯öûÃ£öÿö करुन मुख्यमंत्र्यांना खÂ»ööÃööö मागितला Æëÿöö वक्तव्य, जायकवाडी प्रकल्पातांर्गत पूनर्वसनासाठी वक्तव्य´öö> <x¸¡µööÿö®ß»ö जमीनß संपादन करण्याचे प्रमाण वक्तव्यµö †öÆ,µööö×ööŠß एकूण किती जमीनß"öß आवश्यकता †öÆ ¾ö †öÿöö¯ö¸µöÿö किती जमीनß संपादन करण्यात †ö»öß ¾ö Ãö¬µöö किती जमीनß"µöö संपादनाची Ÿö¸µöö¸ß "öö»ö †öÆ? µöö¾ö¸¡ मुख्यमंत्री ¾öÃöÿö¸ö¾ö नाईक यांनी सविस्तरपणे Ãपष्टीकरण x¤¡»ö Æëÿö.[14]

जायकवाडी धरणग्रस्तांचे पुनर्वसन -

µöö²öö²öÿö †ö´ö¤ö¸¡ अंकुशराव ™ö¯ö x¤.29 ऑगस्ट 1974 ¸ö•öß ´öÆÃö»ö ´ö¡µöö"µöö ¯öœ¡ प्रश्न ^¯öûÃ£öÿö वक्तव्य»öö Æëÿöö. µööÿö Ÿö x¾ö"öö¸Ÿööÿö, पूनर्वसनासाठß किती जमीनß संपादन वक्तव्य»öß आहे.पैकी किती जमीन धरणग्रस्तांना देण्यात †ö»öß †öÆ. µöö जमीनß×ööŠß शासनास किती ´öö²ö¤¡»öö aö¾öö लागला आणी अजून किती धरणग्रस्तांचे पुनर्वसन बाकी †öÆ? µöö¾ö¸¡ शासनाच्यावतीने Æ¸ß ग्öö¾ö¤¡ वर्तक यांनी Ãöx¾öÃÿö¸¡ स्पष्टीकरण x¤¡»ö Æëÿö ¾ö अजून 458 धरणग्रस्तांचे पुनर्वसन बाकी †Ãö»µöö"ö सांगितले Æëÿö.[15]

¯ÖÖ™²Ö¬ÖÖ¸¡ विधेयक -

ÃÖµÖŒŸÖ समितीने ÃÖÖ¤¸¡ ‹ÖÖ»Ö»µÖÖ ´ÖÆÖ¸ÖÂ™¦ ¯ÖÖ™²Ö¬ÖÖ¸¡ विधेयक 1975 µÖÖ विधेयकाला ¯ÖÖ®Š²ÖÖ देताना ×¤¦.29 ´ÖÖ“Ö 1976 ¸Ö•Ö® †Ö´Ö¤Ö¸¡ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी µÖÖ विधेयकाच्या Œ»ÖÖ•Ö¾ÖÖ‡•Ö ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸¡ ¾Ö †³यासपूर्ण भूमिका सभागृहात ´ÖÖ›¦»Ö®. µÖÖ एकूणच भाषणामध्ये शेतकरी ÆßŸÖ ŸµÖÖ“µÖÖÃÖ´ÖÖ¸¡ ÃÖ¾ÖÖŸÖ ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö †ÃÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ. ŸµÖÖ“µÖÖ µÖÖ विधेयकांच्याबाबत भाषणाची विधानसभा ‹ÖÖµÖ¾ÖÖÆß नोंदीत 5 ¯ÖÂŠÖ“Ö® नोंद †ÖÆ. Ÿµ֐֓֐ ÃÖÖ¸¡ पुढीलप्रमाणे नोंदविता µÖ‡»Ö.

µÖÖ विधेयकावर ×¾Ö“ÖÖ¸¡ ¾µÖŒŸÖ करतांना अंकुशराव™Ö¯Ö म्हणतात, µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖ ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›Ö, ×¾Ö¤¦3Ö ¾Ö ¯ÖÖ¿“Ö´Ö ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ µÖÖ ठिकाणी 3 वेगवेगळे ‹ÖµÖ¤¦ ¯Ö“Ö»Ö®ŸÖ †ÖÆ. त्यांना युनिफाईड करुन ÃÖ²Ö¬Ö ¸Ö•µÖÖ´Ö¬µÖ एक युनिफाईड †Œ™ †ÃÖ»ÖÖ ¯ÖÖ×ÆÖ, µÖÖ ^§¿ाने Æ ×²Ö»Ö µÖÖ ठिकाणी †Ö»Ö †ÖÆ ¾Ö ŸÖ स्वागतार्ह †ÖÆ.

µÖÖ ×²Ö»ÖÖ“Ö स्वागत करतांना ¾Ö ¯ÖÖ®Š²ÖÖ देतांना अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ ×²Ö»ÖÖŸÖ®Ö»Ö ”¦Ö™¶Ö ”¦Ö™¶Ö पण ´ÖÆŸ¾ÖÖ“µÖÖ असणा·µÖÖ ²ÖÖ²Ö®‹ÖÖ›¦ सभागृहाचे लक्ष ¾Ö¬ÖŸÖÖŸÖ. †Ö¯Ö»Ö ×¾Ö“ÖÖ¸¡ मांडतांना ŸÖ एक-एका Œ»ÖÖ•Ö“µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ †Ö¯Ö»Ö® भूमिका ´ÖÖ›ŸÖÖŸÖ. अंकुशराव म्हणतात, µÖÖ´Ö¬µÖ उल्लेखीत †ÃÖ»Ö»µÖÖ ×¾Ö×¾Ö¬Ö †Ö×±ú¸Ö¸¡“Ö निश्चित प्रकारचे डेफीनेशन †ÃÖÖ¾Ö, कॅनॉलच्या ×±ú»›¦ चॅनलचे ‹ÖÖ´Ö अनेक ठिकाणी रेकॉर्डला पूर्ण –ÖÖ»Ö †ÖÆ. पण प्रत्यक्षात †ÃÖ –ÖÖ»µÖÖ“Ö सर्टिफिकेट शेतक·µÖÖकडून ‘µÖÖµÖ»ÖÖ Æ¾Ö, ¿Ötकऱ्यांना प्रत्यक्षात पाणी मिळावे म्हणजेच मा–µÖÖ ¿ÖŸÖÖ´Ö¬µÖ पाणी µÖŸÖ †ÃÖ सर्टीफिकेट प्रत्यक्ष शेतकऱ्यांकडून ‘ÖŸÖ»Ö ¯ÖÖ×ÆÖ. Œ»ÖÖ•Ö 52 ¾Ö 53 अनधिकृत पाणी ¾ÖÖ¯Ö¸Ö²ÖÖ²ÖŸÖ प्रतीबंधात्मक †ÖÆ. यातही हे नियम शेतकऱ्यांना नुकसानकारक पडणार नाही याची काळजी घ्यावी, [16] µÖÖसारख्या सुचना व काही दुरुस्त्या ते सुचवितात.

प्रकल्पामुळे ×¾ÖÃ£ÖÖ×¯ÖŸÖ –ÖÖ»Ö»µÖÖ ¾µÖŒŸÖà“Ö® पुनर्वÃÖÖÆŸÖ विधेयक, (‡.Ã֐.1975) -

´ÖÆÖ¸ÖÂ™ प्रकल्पामुळे ×¾ÖÃ£ÖÖ×¯ÖŸÖ –ÖÖ»Ö»µÖÖ ¾µÖŒŸÖà“Ö® पुनर्वसाहत विधेयक-‡.Ã֐.1975 Æ सभागृहासमोर “Ö“Ö»ÖÖ †Ö»Ö. Ÿµ֐֓¾ÖÔ® µÖÖ “Ö“ÖŸÖ विधेयकाला ¯ÖÖ®Š²ÖÖ देण्यासाठी ×¤¦.30 ´ÖÖ“Ö 1976 ¸Ö•Ö® अंकुशराव ™Ö¯Ö यांना® सहभाग ‘Öऊन यावेळी †Ö¯Ö»Ö ×¾Ö“ÖÖ¸¡ ¾µÖŒŸÖ ‹Ö»Ö ÆÖŸÖ.

x¾Ö¿ÖÂÖŸÖ: त्यांनी विस्थापितांना जमीनीला जमीन x´ÖôÖ¾ÖßÖ, राहण्यासाठी 'Ö¸Ö¡ देण्याची ¾µÖ¾ÖÃ£ÖÖ, जमीन †Œ¾ÖßÖ–नेशन, x¾ÖÃ£ÖÖx¯ÖŸÖ 'प्रकल्पग्रस्थांचे क¤Ö™Ö²Ö' µÖÖ"Ö निश्चीत स्पष्टीकरण, पूनर्वसनासाठी Ö¾Æ»Ö•Ö »Ö¾Æ»Ö क¤Öx´Ö™ßÖ, ¾Ö¾ÖÖ"µÖÖ ठिकाणी खÖôÖ¾ÖÖ>ßÖ ¾Ö स्मशानभूमी ÃÖ²Ö¬ÖßÖ सुचना क¤Ö»µÖÖ ÆÖŸµÖÖ ¾Ö †Ö¯Ö»Ö महत्वपूर्ण x¾Ö"ÖÖ¸Ö ¾µÖŒŸÖ क¤Ö»Ö ÆÖŸÖ.[17] µÖÖ"ÖßÖ नोंद विधानसभा क¤ÖµÖ¾ÖÖÆßÖ नोंदीत 3 पानांची †ÖÆ.

अनुदानाकरीता मागणी ¯ÖÖ™Ö²Ö¬ÖÖ¸Ö विभाग -

¯ÖÖ™Ö²Ö¬ÖÖ¸Ö खÖÖŸµÖÖ"µÖÖ मागण्यांना ¯ÖÖ®Ö²ÖÖ देतांना x¤Ö.8 •Ö»Ö 1976 ¸Ö•ßÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ¸Ö•µÖÖŸÖßÖ»Ö सिंचनात ¾ÖÖŒÖ होण्याच्या दृष्टीने सभागृहात †Ö¯Ö»Ö x¾Ö"ÖÖ¸Ö ´ÖÖ>»Ö. µÖÖ ÃÖ¤Ö³ÖÖŸÖ विधानसभा क¤ÖµÖ¾ÖÖÆßÖ खÖ>ÖŸÖ 3 ¯ÖÂŠÖ"ßÖ नोंद †ÖÆ. अंकुशराव ™Ö¯Ö म्हणतात, ¤¿ÖÖ"Ö एरिगेशन 23 टक्के आणि ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö"Ö 8.5 टक्के †ÖÆ. ¤¿ÖÖ"µÖÖ तूलनÖŸÖ आपण †ŸµÖŸÖ खÖÖ»Ö"µÖÖ ¯ÖÖŸÖôÖ¾Ö¸Ö †ÖÆŸÖ. ¬Ö»µÖÖ 2 ¾ÖÂÖÖŸÖ चांगली क¤Ö´Ö –ÖÖ»µÖÖ´ÖôÖ †>ßÖ"Ö लक्ष ÆŒ™Ö¸Ö»ÖÖ आपण पाणी ¤‰ú शकलो ÆßÖ"Ö ¬ÖŸÖßÖ आपण पूर्वीपासून राखली †ÃÖŸÖßÖ ŸÖ¸Ö आपण 26 टक्के •Ö सर्वाधीक †ÖÆ ŸÖ ¬ÖÖŠ शकलो †ÃÖŸÖÖ. ¯Öœ ŸÖ †ÃÖÆß म्हणतात की, ´ÖÖ¡Ö ¬Ö»µÖÖ दोन ¾ÖÂÖÖŸÖ ŸÖ क¤Ö´Ö चांगल्या प्रमाणात –ÖÖ»Ö †ÖÆ. ŸµÖÖ´ÖôÖ इरिगेशनचे †Ö¯Ö»Ö ¯ÖÃÖ™•Ö 8.5 टक्के वरुन 10 टक्के ¯ÖµÖŸÖ †Ö»Ö †ÖÆ ÆßÖ †ŸµÖŸÖ चांगली ¬ÖÖÂ™ †ÖÆ. पाटबंधाऱ्यांचा विकासाच्या दृष्टीने पा–Ö¸Ö तलावाची कामे, गावतळे यांचा विकास व ¬Ö™ÖÖ¸ÖÖची समस्येची काळजी घेण्याची सुचना यावेळी करतात.

रोजगार Æ´ÖßÖ योजनेमध्ये किंवा उत्पादनाची क¤Ö´Ö µÖÖ"ßÖ ŸÖ¸ŸÖ¤Ö †ÖÆ. µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ बोलताना अंकुशराव ™Ö¯Ö मत व्यक्त करŸÖÖŸÖ क¤ßÖ, †¿ÖßÖ ŸÖ¸ŸÖ¤Ö असूनही µÖÖ ¯ÖÖ–Ö¸ŸÖ»ÖÖ¾ÖÖ"Ö मायनर ŸÖ»ÖÖ¾ÖÖ"Ö ÃÖÖ‡™ ^¯Ö»Ö²¬Ö असून ÃÖ¬¤Ö सर्वेक्षण न –ÖÖ»µÖÖ´ÖôÖ क¤Ö´Ö खÖÖôबून †ÖÆ आणि µÖÖ योजनेखÖÖ»ÖßÖ प्रत्येक x•Ö»ÊÖ»ÖÖ खÖ"ÖÖ"ßÖ ŸÖ¸ŸÖ¤Ö असूनही ŸÖ ¯ÖÃÖ †Ö¯Ö»µÖÖ शासनाला ¯Ö¸ŸÖ जाणे ÆßÖ ¤¤¾ÖÖ"ßÖ ¬ÖÖÂ™ †ÖÆ. µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖßÖŸÖ †¤Ö•Ö समितीने µÖÖ"ßÖ ¬Ö³ÖßÖ¸Ö दखल 'ÖŸÖ»ÖßÖ ÆßÖ चांगली ¬ÖÖÂ™ †ÖÆ. पण µÖÖ ¯Ö¬¤ŸÖीने कोणत्याही ¯Öx¸ÖÃ£ÖßŸÖßŸÖ µÖÖ योजनेचे ¯ÖÃÖ ¯Ö¸ŸÖ •ÖÖŸÖÖ क¤Ö´ÖÖ नयेत µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ आपण क¤ÖôÖ¡•ßÖ 'ÖŸÖ»ßÖ ¯ÖÖx Æ•Ö,[18] †¿ßÖ विनंती ŸÖ करतांना x¤ÖÃÖŸÖÖŸÖ.

नांदूर - ´Ö¬Ö´ÖÀ¾Ö¸ü¡ü धरणाची ÃÖªÖ:ÛÃ£ÖÝÖßÖ -

µÖÖÖ धरणा²ÖÖ²ÖÝÖ †Ö´Ö¤ü¸ü¡ü अंकुशराव ™ü¯Ö¯Ö ¾Ö ‡ÝÖ¸ü¡ü विधानसभा सदस्यांनी ¤ü.10 ¤ü>¡üÃÖ²Ö¸ü¡ü 1978 ¸ü¡ü•Ö¬Ö ¯Ö¯Öœß»Ö तारांकित प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖÝÖ ¤ãÖ»ÖÖ ÆÖÝÖÖÖ, नांदूर-´Ö¬Ö´ÖÀ¾Ö¸ü¡ü धरणाची ÃÖªÖ:ÛÃ£ÖÝÖßÖ ¤ãÖµÖ †ÖÆ? µÖÖÖ धरणामुळे किती ¤ãÖ¡ü¸ü¡üÃÖ पाणी ¤ü´ÖôÖ»Ö आणि ÃÖ¯™²Ö¸ü¡ü 1976 अखेर µÖÖ¾Ö¸ü¡ü किती ¤ãÖ“Ö करण्यात †Ö»ÖÖ †ÖÆ.

µÖÖ¾Ö¸ü¡ü शासनाच्यावतीने ¤ü¿Ö¾Ö¸ü•Ö ¯ÖÖ™ß»Ö ¾Ö भि.जि.खताळ यांनी ŸÖÖ>ß ^¢Ö¸ü¡ü ¤ü»Ö ÆÖÝÖ ¤ãßÖ, µÖÖ धरणाचा प्रकल्प †Æ¾Ö»Ö ´Ö¬µÖ¾ÖŸÖá •Ö»Ö आयोगाकडे मान्यतेसाठी ¯ÖÖšü¤ü¾Ö»ÖÖ †ÖÆ¡ü ¾Ö Ÿµ¾Ö¸ü¡ü •Ö»Ö आयोगाकडून †Ö»Ö»µÖÖ टिका-टिप्पणीला ªÖ¾ÖµÖÖ“ÖßÖ ^¢Ö¸ü¡ü ŸÖµÖÖ¸ü¡ü करण्यात µÖŸÖ †ÖÆŸÖ. ¤ü¿Ö¾ÖÖµÖ µÖÖ प्रकल्पास ¤ãß¦ü¡ü शासनाची मान्यता ¤ü´ÖôÖ¾ÖµÖÖ“ÖßÖ †ÖÆ. ŸµÖÖ´ÖôÖ¡ü किती ¤ãÖ¡ü¸ü¡üÃÖ पाणी ¤ü´ÖôÖ»Ö µÖÖ²ÖÖ²ÖÝÖ †ÖŸÖÖ“Ö निश्चीत ¤ãßÖÆß सांगता µÖŸÖ नाही आणि ÃÖ¯™²Ö¸ü¡ü 1976 अखेर 5,10,500 ¹ý¯ÖµÖ अन्वेषणासाठी ¾Ö ÃÖ´Ö¸ü¡ü 4,26,000 ¹ý¯ÖµÖ ¤ãßÖ»Ö¾µÖÖ“µÖÖ दुष्काळी ¤ãßÖ´Ö¾Ö¸ü¡ü ¤ãÖ“Ö करण्यात †Ö»Ö. ¯Öœ¡ü µÖÖ“Ö ^¢Ö¸ü¡ü“µÖÖ आधाराने उपप्रश्न ¤ü¾Ö“ÖÖ¸ü¡ü तांना अंकुशरावांनी µÖÖ योजनेमध्ये गंगापूर ¾Ö ¾Ö•Ö¬Ö¯Ö¸ü¡ü µÖÖ दोन ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“ÖÖ ÃÖ´Ö¾Ö¿Ö करण्यात †Ö»ÖÖ †ÖÆ¡ü ¤ãßÖµÖ? µÖÖ¾Ö¸ü¡ü भि.जि.खताळ यांनी सांगितले ÆÖŸÖ ¤ãßÖ, Æß दोन तालुके >ÖóµÖÖ¯Öœ¡ü ठेऊनच धरणाची आखणी करण्यात µÖ‡»Ö.[19]

3.2.4 ¸ü•µÖÖŸÖßÖ»Ö ¸üÃŸÖ ¾Ö ¸ü»¾Ö विकासाबाबत अंकुशराव ™ü¯Ö¯Ö µÖÖ“ÖßÖ भूमिका -

दळणवळणासाठी ¸üÃŸÖ ¾Ö ¸ü»¾Ö विकासाच्या धमण्या †ÖÆŸÖ. ¸üÃŸµÖÖ“Ö निर्माण ¾Ö विकास –ÖÖ»µÖÖ¤ü¿Ö¾ÖÖµÖ ग्रामीण भागांचा ¾Ö ¿ÖÆ¸ü¡ü“ÖÖÆß सर्वांगीण विकास होणार नाही. µÖÖ ¤ü¾Ö“ÖÖ¸ü¡ü ¾Ö भूमिकेतून †Ö´Ö¤ü¸ü¡ü अंकुशराव ™ü¯Ö¯Ö यांनी ¤ãßŸÖß ¤ãß»µÖÖ“Ö ¤ü¤üÃÖŸÖ.

मराठवाड्यातून जाणारे राज्यमार्ग -

¤ü.2.03.1973 ¸ü¡ü•Ö¬Ö ´ÖÆÖ¸ü¡üÖÂ™ü विधानसभेत †Ö´Ö¤ü¸ü¡ü अंकुशराव ™ü¯Ö¯Ö यांनी ¤ü¾Ö.ÃÖ.ÃÖ¤üÃµÖ के.शं.धोंडगे यांनी ´ÖÆÖ¸ü¡üÖÂ™üÖŸÖ ÃÖ¬µÖÖ एकूण किती किलोमीटर »ÖÖ²Ö¤ß“Ö राज्यमार्ग (Ã™ü™ü ÆÖµÖ¾Ö) †ÖÆŸÖ. त्यापैकी कोणकोणते मार्ग मराठवाड्यातून •ÖÖŸÖÖÖŸÖ. आणि 1961 ŸÖ 1981 µÖÖ ¤ãßÖ»ÖÖ¾Ö¬Ö¤ßŸÖ ¸üÃŸÖ बांधणीच्या कार्यक्रमानुसार ´Ö¸üÖš¾ÖÖ>ß¶ÖŸÖ कोणकोणते राज्यमार्ग

बांधण्याच्या योजना †ÖÆŸÖ? †ÃÖÖ प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्रां»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. µÖÖ¾Ö¸¡ ‡´ÖÖ¸ŸÖß ¾Ö दळणवळण ´Ö¡ÖßÖ <.†Ö¸¡.†Ÿ»Ö यांनी सविस्तरपणे खÖ»ÖÖÃÖÖ ¾Ö ¸ÃŸµÖÖ“Ö विवरण क्रां»µÖÖ“ÖßÖ नोंद विधानसभा क्रांÖµÖ¾ÖÖÆßŸÖ †ÖÆ.[20]

¸Ö•µÖÖŸÖßÖ»Ö ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्ग

†Ö´Ö¤Ö¸¡ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ¤.2.03.1973 ¸Ö•ßÖ विधानसभेत ¸Ö•µÖÖŸÖßÖ»Ö ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्गाच्याबाबतीत अतारांकित प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन सभागृहाचे µÖÖ विकासात्मक मुद्याकडे लक्ष ¾Ö¬Ö»Ö ÆÖŸÖ. µÖÖ´Ö¬µÖ ŸÖ म्हणतात क्रांß, ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ŸÖ ÃÖ¬µÖÖ एकूण किती किलोमीटर »ÖÖ²ÖßÖ“Ö ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्ग †ÖÆŸÖ ŸµÖÖŸÖßÖ»Ö मराठवाड्यातून कोणकोणते मार्ग •ÖÖŸÖÖŸÖ आणि 1961-1981 µÖÖ क्रांÖ»Ö¾Ö¬ÖßŸÖ ¸ÃŸÖ बांधणीच्या कार्यक्रमाÖÃÖ¸¡ ´Ö¸ÖŠ¾Ö>¡¶ÖŸÖ कोणकोणते ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्ग बांधण्याची सरकारची योजना †ÖÆ. µÖ¾Ö¸¡ <.†Ö¸¡.†Ÿ»Ö (‡´ÖÖ¸ŸÖß ¾Ö दळणवळणमंत्री ´Ö.¸Ö•µÖ) यांनी मराठवाडयातून पुणे-ÃÖ»ÖÖ¯Ö¸¡-Æ¦Ö²Ö¤ ¸ÖÂ™ßµÖ ´ÖÆÖ´Ö¤¬Ö क्रां.-9 ÆÖ मार्ग •ÖÖŸÖÖ आणि 1961-1981 µÖÖ ¸ÃŸÖ बांधणीच्या कार्यक्रमानुसार मराठवाड्यातून 1.नाशिक-निर्मल-जगदळपूर ¸ÃŸÖÖ 2.नागपूर-नांदेड-ŸÖÔ¡•ÖÖ¯Ö¸¡ ¸ÃŸÖÖ आणि 3.मलकापूर-²ßÖ>¡-ÃÖ¤»ÖÖ¯Ö¸¡ ¸ÃŸÖÖ जाणार †ÃÖ»µÖÖ“Ö Ã¯ÖÂ™ क्रां»Ö ÆÖŸÖ.[21]

^¯Ö¸ÖŒŸÖ दोन्ही प्रश्नाबाबत राज्यमार्गासंबंधीचा ¾Ö ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्गासंबंधीचा प्रश्न µÖÖŸÖ अंकुशरावांची भूमिका Æß ´Ö¸ÖŠ¾Ö>¡¶ÖŸÖßÖ»Ö ¸ÃŸÖ विकासाबाबत जागरुकतेची †ÃÖ»µÖÖ“Ö ¤¡ÃÖŸÖ.

¬ÖÖ¤Ö¾Ö¸¡ß विकास मंडळाने ÃÖÆÖ ¸ÃŸµÖÖ“ÖßÖ शासनाकडे क्रां»Ö»ÖßÖ ¤¿Ö±ú¸¡ÃÖ -

¬ÖÖ¤Ö¾Ö¸¡ß विकास मंडळाने ¸ÃŸµÖÖ“µÖÖ विकासासाठी शासनाकडे क्रां»Ö»µÖÖ शिफारशीकडे ¤.16 ऑगस्ट 1973 ¸Ö•ßÖ विधानसभेत अतारांकित प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी सभागृहाचे लक्ष ¾Ö¬Ö»Ö ÆÖŸÖ. ŸÖ म्हणतात क्रांß, ¬ÖÖ¤Ö¾Ö¸¡ß विकास मंडळाने क्रां´ÖÖ>´Ö¬µÖ येणा·µÖÖ ´ÖÆŸ¾ÖÖ“µÖÖ ÃÖÆÖ ¸ÃŸµÖÖ“ÖßÖ ¤¿Ö±ú¸¡ÃÖ करुन ŸÖ ‡´ÖÖ¸ŸÖß ¾Ö दळणवळण विभागाने वाहतूक योग्य क्रां¸¡Ö¾ÖŸÖ †ÃÖÖ Š¸¡Ö¾Ö करुन शासनाकडे ¯ÖÖŠ¤¾Ö»ÖÖ †ÖÆ क्रांÖµÖ? ¾Ö ŸµÖÖ¾Ö¸¡ शासनाने क्रांÖµÖ क्रांÖ¸¡¾ÖÖ‡ क्रां»ÖÖ †ÖÆ? µÖ¾Ö¸¡ <.†Ö¸¡.†Ÿ»Ö यांनी निधीच्या ^¯Ö»Ö²धतेनुसार ¿ÖŒµÖ ¤ŸÖŸÖŒµÖÖ लवकर µÖÖ क्रां´ÖÖ“ÖÖ ¤¾Ö“ÖÖ¸¡ करण्यात µÖ‡»Ö †ÃÖ आश्वासन ¤¡»Ö ÆÖŸÖ.[22]

3.2.5 शासन Ã¨´ÖŸßß Ã¤ÃµÖ म्हणून वर्णÖµÖ

सरकारच्यावतीने एखाद्या ×¾Ö×¿ÖÂ™ घटनेला लक्षून ŸÖÃÖ“Ö शासकीय Ã¨´ÖŸßß नियुक्त वर्ण»µßÖ •ÖÖŸÖÖŸÖ. µßÖ Ã¨´ÖŸßß¾Ö¸ÆßÖ †Ö´Ö¤Ö¸ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी †Ö¯Ö»ßÖ अध्यक्ष ¾Ö Ã¤ÃµÖ म्हणून ´ÖÆŸ¾ÖÖ“ßÖ भूमिका ‡.Ã¤.-1972-1978 µßÖ वर्णÖôÖŸÖ ¯ÖÖ¸ ¯ÖÖ›»ßÖ. µßÖŸÖ ÃßÖ»ÖÖ¯Ö¸ µÖ£ßÖ»Ö डॉ.वैशंपायन मेडीकल वर्णÖ»Ö•Ö चौकशीबाबत नेमलेली '™Ö¯Ö Ã¨´ÖŸßß'23 अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“µßÖ नेतृत्वाखाली नियुक्त करण्यात †Ö»Ö»ßÖ Ã¤¸ß»Ö चौकशी Ã¨´ÖŸßß µßÖ कार्यकाळात ²Ö¸ß“Ö ग़Ö•Ö»µÖÖ“Ö ×वधानसभेच्या वर्णÖµÖ¾ÖÖÆß नोंदीच्या “Ö“ÖŸÖ ¾ÖÖ¸¾ÖÖ¸ †Ö»Ö»µßÖ उल्लेखाव¹न लक्षात µÖŸÖ. Ÿ¸ शासनाच्या 'उपक्रम Ã¨´ÖŸßß' एकूण 14 Ã¤³ÖÖÃ¤ †Ã»Ö»µßÖ ¿Ö¸¤ शंकर ×¤'Ö विधानसभा Ã¤Ãµß समितीप्रमुख Ÿ¸ अंकुशराव ™Ö¯Ö µßÖ“ßß Ã¨´ÖŸßß Ã¤ÃµÖ म्हणून निवड –Ö»µßÖ“Ö 3 <×¯Ö»Ö 1976 ¸Ö•ßß 'Ö×ÂÖŸÖ वर्ण»Ö ÆÖŸÖ.

जंगल ŸÖÖ›ß´ÖôÖ पर्जन्यवृष्टीवरील परिणाम चौकशी ¾Ö उपाययोजना Ã¨´ÖŸßß -

म.वि.नियम 192 अन्वये अ.ना.था¯Ö™ यांनी ×¤.30 •Ö»Ö 1975 ¸Ö•ßß सभागृहात ¯ÖÃŸÖÖ¾Ö आणला ÆÖŸÖÖ. यानुसार ¸Ö•µÖÖŸÖ जंगल ŸÖÖ›ß´ÖôÖ पर्जन्यवृष्टीवर –Ö»Ö»ÖÖ परिणाम ¾Ö ŸµÖÖ´ÖôÖ ¸Ö•µÖÖŸÖ निरनिराळ्या भागात ¯Ö›ŸÖ †Ã»Ö»ÖÖ भयानक दुष्काळ µßÖ Ã¤³ÖÖŸÖ ¸Ö•µÖÖ“µßÖ जंगलखात्याची सर्वांगिण चौकशी करण्यासाठी Ã¨´ÖŸßß नियुक्त करण्यात µÖ¾Ö¸ßß. समितीने †Ö¯Ö»ÖÖ †Æ¾Ö»Ö 31 जानेवारी 1976 ¯Ö¾Öá सभागृहास Ã¤Ö¸¡ वर्ण¸Ö¾ÖÖ †Ã¤Ö ¯ÖÃŸÖÖ¾Ö ÆÖŸÖÖ. µÖÖÃ¨´ÖŸßß Ã¤ÃµÖÖ´Ö¬µÖ <कूण 6 Ã¤ÃµÖ ÆÖŸÖ. Ã¤¤¸ß»Ö †³µÖÖÃ¤ ¾Ö जंगल ख¾ÖŸµÖÖ“ßß चौकशी Ã¨´ÖŸßßŸÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö Ã¤ÃµÖ ÆÖŸÖ.[24]

शेतमजूरांकरीता ´ÖÖ±ú¡ŸÖ ‘Ö¸ÖÃÖÖŠß चौकशी ¾Ö उपाययोजना -

¿Ö.†.¯ÖÖ™ß»Ö ¾Ö लालसिंगराव Ø¿Ö¤ µÖÖ“ÖÖ नियम 192 अन्वये ¯ÖÃŸÖÖ¾Ö - यानुसार ×¤.30 •Ö»Ö 1975 ¸Ö•ßß ¯ÖÖ™ß»Ö ¾Ö Ø¿Ö¤ µÖÖ“µßÖ ¯ÖÃतावानुसार '¸Ö•µÖÖŸÖß»Ö शेतमजूरांना ‘Ö¸ÖÃÖÖŠß ´ÖÖ±ú¡ŸÖ जागा आणि ‘Ö¸ बांधणीसाठी अनुदान देण्याच्या सरकारी अधिका·µÖÖकडून मंदगतीने ÆÖŸÖ †Ã»Ö»µßÖ †´Ö»Ö²¹जावणीची चौकशी करुन µßÖ वर्ण´ÖÖÃÖ वेग आणण्यासाठी •Ö¹¼¸ ŸÖß उपाययोजना सुचविण्यासाठी एक Ã¨´ÖŸßß नेमण्यात µÖ¾Ö¸ßß ¾Ö समितीने †Ö¯Ö»ÖÖ †Æ¾Ö»Ö 30

नोव्हेंबर 1975 ¯ÖµÖŸÖ सभागृहास ÃÖÖ¤¸¡ क्रांती¸Ö¾ÖÖ.µÖÖÃÖ×´ÖŸÖß“µÖÖ 15 ÃÖ¤ÃµÖÖ´Ö¬µÖ †Ö´Ö¤Ö¸¡ अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“ÖÖ ÃÖ´Ö¾¿Ö ÆÖŸÖÖ.[25]

सार्वजनिक उपक्रम ÃÖ×´ÖŸÖß

x¤¡.3 <x¯Ö»Ö 1976 ¸¡Ö•Öß x¾Ö×¾Ö¬Ö ÃÖ´ÖßŸµÖÖ“µÖÖ निवडणुकीचा निकाल •ÖÖÆß¸¡ –ÖÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. x•ÖŸÖŒµÖÖ जागा तितकेच ^´Ö¤¾Ö¸¡ †ÃÖ»µÖÖ´ÖÔ¡ निवडणुक –ÖÖ»Öß नाही. ´हणून Ã¾Ö ÃÖ¤ÃµÖ सार्वजनिक उपक्रम ÃÖ×´ÖŸÖß¾Ö¸¡ निवडून †Ö»Ö ÆÖŸÖ.

¿Ö¸¡¤ शंकर x¤“Ö विधानसभा ÃÖ¤ÃµÖ यांना सार्वजनिक उपक्रम ÃÖ×´ÖŸÖß“Ö ÃÖ×´ÖŸÖß प्रमुख म्हणून नियुक्ती क्रांÖß ÆÖŸÖ. ŸÖ¸¡ विधानसभेचे 11 ¾Ö x¾धानपरिषदेचे 3 †ÃÖ एकूण 14 ÃÖ³ÖÖÃÖ¤ ÆÖŸÖ. µÖÖ´Ö¬µÖ विधानसभा ÃÖ¤ÃµÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“ÖÖ µÖÖ ´ÖÆŸ¾ÖÖ“µÖÖ ÃÖ×´ÖŸÖß ÃÖ¤ÃµÖ¯Ö¤ß निवड –ÖÖ»ÖÖß ÆÖŸÖß.[26]

3.2.6 ´ÖÆÖ¸¡ÖÂ™ ¸¡Ö•µÖÖŸÖß»Ö एकाधिकार कापुस खÖ¸¡¤ß योजना -

एकाधिकार क्रांÖ¯ÖÃÖ खÖ¸¡¤ß योजनेद्वारे खÖ¸¡¤ß क्रांÖ»ÖÖÖ क्रांÖ¯ÖÃÖ

´ÖÆÖ¸¡ÖÂ™ क्रांÖ““ÖÖ क्रांÖ¯ÖÃÖ अधिनियम 1971 अन्वये ´ÖÆÖ¸¡ÖÂ™ÖŸÖ 'कापूस एकाधिकार खÖ¸¡¤ß योजना' Ã1ý करण्यात †Ö»ÖÖß. xŸÖ“Ö ^§¿Ö ¯ÖœÖß»Ö्रमाणे ÆÖŸÖ.

१.कापूस उत्पादकांना किफायतशß¸¡ ³ÖÖ¾Ö x´ÖÔ¡Ö¾ÖÖ,

2.¾µÖÖ¯ÖÖ¸¡ß ¾Ö ¤¡»ÖÖ»ÖÖ“Öß ´ÖŒŸÖ¤Ö¸¡ß नाहीशी ¾Æ¾ÖÖß.

उत्पादकांनी क्रांÖ¯ÖÃÖ दिल्यानंतर त्यांना Æ´Öß किंमत देण्यात µÖŸÖ. विक्रीनंतर नफा –ÖÖ»µÖÖÃÖ Æ´Öß किंमतß“µÖÖ 75 टक्के रक्कम उत्पादकांना बोनस म्हणून x¤¡»Öß •ÖÖŸÖ. µÖÖ ÃÖ²Ö×¬ÖŸÖ अधिनियमाखाली 'कापूस समन्वय ÃÖ×´ÖŸÖß' स्थापन करण्यात †Ö»Öß †ÖÆ. ÆÖß ÃÖ×´ÖŸÖß क्रांÖ¯ÖÃÖÖ“µÖÖ विक्री Ã²Ö¬Öß मार्गदर्शन क्रांÖ¸¡ŸÖ.[27]

क्रांÖ¯ÖÃÖ एकाधिकार खÖ¸¡¤ß योजनेबाबत क्रांÖ.¸¡Ö.¯ÖÖ™ß»Ö, †.¸¡Ö.™Ö¯Ö ¾Ö ‡ŸÖ¸¡ वि.स.सदस्यांनी विधानस³Ö x¤¡.20 ±Ö²Ö¾ÖÖ¸¡ß 1973 ¸¡Ö•Öß तारांकित प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्रांÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ क्रांß, µÖÖ योजनेनुसार 31 x›ÃÖ²Ö¸¡ 1972 ¯ÖµÖŸÖ एकूण किती क्रांÖ¯ÖÃÖ खÖ¸¡¤ß करण्यात †Ö»ÖÖ †ÖÆ? ŸµÖÖ“Öß किंमत क्रांÖµÖ †ÖÆ? क्रांÖ¯ÖÃÖ विकतांना शेतक·µÖÖ-नी क्रांÖµÖ ³ÖÖ¾ÖÖ“Öß मागणी क्रांÖ»Öß ÆÖŸÖß ¾Ö

शासनाने ¯ö×ŸöÜŒ¾ö™»ö वाढµö 3öö¾ö ×¤»öö ¾ö ^¯ö¸öŒŸö ´ö¤ŸößŸö खे¸¡¤ß वाढ»ö»öö वाढ¯öÃö वाढµö भावाने विकला †öÆ?, µöö योजनेअंतर्गत किती खे¸¡¤ß वा¡ ÆöŸöß †Ãöö Ãö×¾öÃŸö¸ खे»ööÃöö मागितला ÆöŸöö. µöö¾ö¸¡ सरकारच्या वतीने ÃöÆवाढö¸¡ ´ö¡öß µö.×•ö.´öö×ÆŸö यांनी ^¢ö¸¡ ×¤»ö ÆöŸö.[28]

एकाधिकार खे¸¡¤ß योजनेखाली •ö´öö –öö»ö»ö धान्य

µöö²öö²öŸö ×¤.9 ऑगस्ट 1973 ¸ö•öß अंकुशराव ™ö¯ö यांनी सभागृहात †®ö ¾ö नागरी ¯ö¸¡¾öŠö मंत्र्यांना प्रश्न ^¯ööÃ£öŸö करुन खे»ööÃöö मागितला ÆöŸöö वाढß, ¸ö•µööŸö एकाधिकार धान्य खे¸¡¤ß योजनेन्वये 1 जानेवारी 1972 Ÿö जानेवारी 1973 अखेर जिल्हानिहाय किती ¾ö कोणते धान्य वाढµö भावाने खे¸¡¤ß करण्यात †ö»ö? µöö¾ö¸¡ शासनाचµöö वतीने ह.मो.वर्तक यांनी Ãö¤¸¡ योजनेखाली खे¸¡¤ß करण्यात †ö»ö»µöö धान्याचे ¾ö Ÿµöö“µöö खे¸¡¤ß 3öö¾öö“ö सविस्तरपणे विवरण स्पष्टीकरणासह ŸöŒŸµööŸö ×¤»ö ÆöŸö.[29]

3.2.7 †ö´ö¤ö¸¡ अंकुशराव ™ö¯ö µöö“öö ×¾ö-öß´ö›ô¡ कामकाजातील सहभाग -

वडीगोद्री µö£ö –öö»ö»öö ट्रक †¯ö‘ööŸö -

µöö²öö²öŸö अंकुशरावांनी ×¤.25.08.1972 ¸ö•öß मुख्यमंत्र्यांना प्रश्न ^¯ööÃ£öŸö करुन Ãö´öö¸¡ दोन महिण्यापूर्वी ¾ö दोन ट्रकमध्ये –öö»ö»µöö भिषण †¯ö‘ööŸöööŸö 4 ¾µöŒŸöß दगावल्या ÆöŸµöö µöö“öß चौकशी वा»öß †öÆ वाढµö ¾ö †Ãö»µööÃö ¤öÂöà¾ö¸¡ कोणती वाढ¸¡¾öö‡ वा»öß †öÆ? µöö¾ö¸¡ Ãö¤¸¡ ¯öकरणी गöö¤ß ¯öö»ößÃö स्टेशनवर गुन्हा नोंदविण्यात †ö»ö»öö असून ट्रक नं. MHB-३६७१ “öö ›öµö¾Æ¸¡ भुजंग ¯ö›ßŸö¸¡ö¾ö •öö-ö¾ö µöö“µöö निष्काळजी पणामुळे †¯ö‘ööŸö ‘ö›»µöö“ö आढळून आल्याने Ÿµööà ö अटक करण्यात †ö»ßß †öÆ ¾ö ¯öœß»ö Ÿö¯ööÃö “öö»ö †Ãö»µöö“ö स्पष्टीकरण मुख्यमंत्री ¾öÃöŸö¸¡ö¾ö फु.नाईक यांनी ×¤»ö ÆöŸö.[30]

‹Ãö. ™ß. ¤¸¡¾ööœß“µöö Ãö¤³ööŸöß»ö आंदोलन -

×¤.15 Ÿö 17 जानेवारी 1973 ¸ö•öß ´öÆö¸¡öÂ™³ö¸¡ –öö»ö»µöö ‹Ãö.™ß.¤¸¡¾ööœß“µöö Ãö¤³ööŸöß»ö आंदोलनाच्या²öö²öŸö †ö´ö¤ö¸¡ अंकुशराव ™ö¯ö ¾ö ‡Ÿö¸¡ विधानसभा Ãö¤Ãµö यांनी ×¤.31-03.1973 ¸ö•öß मुख्यमंत्र्याना प्रश्न ^¯ööÃ£öŸö वाढ»öö ÆöŸööö वाढß, µöö¾ö¸¡ß»ö तारखांना

´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖ –ÖÖ»Ö»µÖÖ आंदोलनना“µÖÖ¾ÖôßÖ ¿ÖÖŸÖŸÖÖ ¾Ö ÃÖ¾µÖ¾ÖÃ£ÖÖ राखण्यासाठी ²Ö¤Ö²ÖÃŸÖÖ“Ö Ã¾Ö¹ý¯Ö ‹ÖµÖ ÆÖŸÖ? ŸµÖÖÃÖÖšß ×•Ö»ÆÖ¾ÖÖ¸¡ किती ख“Ö ‹Ö¸¡Ö¾ÖÖ लागला ¾Ö किती अनुचित प्रकरणे ‘Ö>¡»Öß आणि ‘Ö>¡»Ö»µÖÖ प्रकरणाच्या अनुषंगाने ¯Öœ¡ कोणती ‹ÖµÖ¾ÖÖÆß करण्यात †Ö»Öß? µÖÖ¾Ö¸¡ ¾ÖÃŸÖ¸Ö¸¡Ö¾Ö नाईक यांनी सभागृहात सविस्तरपणे प्रश्ननिहाय निवेदन ‹Ö»Ö ¾Ö ¾Ö¸ß»Ö प्रश्नांचा ख»ÖÖÃÖÖ ×¾Ö×¾Ö–Ö ¯Ö×¸×¿ÖÂ™Ö´Ö¬µÖ ‹Ö»ÖÖ †ÖÆ.µÖÖ“Öß विधानसभा ‹ÖµÖ¾ÖÖÆß नोंदी 4 पानांची नोंद †ÖÆ.[31]

¾ÖßÖ•Ö ‹Ö¯ÖÖŸÖß´ÖôÖ¡ ¸Ö•µÖÖŸÖß»Ö किती ´ÖÖšÖ¡ कारखाने ²Ö¤Ö¯Ö×¡»Ö †ÖÆŸÖ ¾Ö Æ¡ कारखाने पुनः ÃÖ¹ý होण्यासाठी शासनाने कोणती उपाययोजना ‹Ö»Öß †£Ö¾ÖÖ करणार †ÖÆ?

†ÃÖÖ प्रश्न †Ö´Ö¤Ö¸¡ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ×¤¡.02.03.1973 ¸Ö•Öß ^¯ÖÖÃ£ÖŸÖ करुन µÖÖ प्रकरणी सरकारचे लक्ष ¾Ö¬Ö»Ö ÆÖŸÖ. µÖÖ¾Ö¸¡ ×¾Ö•Ö¯Ö¸¡¾ÖšÖ ´Ö¡Öß न.म.तिडके यांनी सांगितल ‹ÖßÖ, ×¤¡.1 †ÖŒ™Ö²Ö¸¡ 1972 ŸÖ 31 ×>ÃÖ²Ö¸¡ 1972 “µÖÖ ‹ÖµÖôÖ¡ŸÖ ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖ एकही ´ÖÖšÖ कारखाना ²Ö¤Ö¡ ¯Ö>¡»Ö»ÖÖ नाही. ŸÖ£ÖÖ¯ÖßÖ •µÖÖ कारखान्यांनी त्यांना ठरवून ×¤¡»Ö»µÖÖ ×¾Ö•Ö“µÖÖ कोटयापेक्षा •ÖÖÃŸÖ ×¾Ö•Ö“ÖÖ ¾ÖÖ¯Ö¸¡ ‹Ö»ÖÖ †ÃÖ»Ö †¿ÖÖ कारखान्यांना ¾ÖßÖ•Ö ¯Ö¸¡¾ÖšÖ ŸÖÖŸ¯Ö¸¡ŸÖÖ ²Ö¤Ö ‹Ö»ÖÖ †ÖÆ. ¾Ö त्यांनी अधिक ¾ÖÖ¯Ö¸¡»Ö»µÖÖ ‹ÖôÖ™¶Ö“ÖßÖ ³Ö¸¡¯ÖÖ‡ केल्यानंतर Ÿµ֓ÖÖ ¾ÖßÖ•Ö¯Ö¸¡¾ÖšÖ पूनः ÃÖ¹ý करण्यात †Ö»ÖÖ.[32]

‹Ö¦¡ शासनाने ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö“µÖÖ ¬Ö¾ÖÆÖ“µÖÖ ‹ÖôÖ™¶ÖŸÖ ‹Ö»Ö»Öß ‹Ö¯ÖÖŸÖ

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ×¤¡.5´ÖÖ“Ö 1973 ¸Ö•Öß अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ‡ŸÖ¸¡ ×¾Ö¡धानसभा Ã¤ÖÃµÖÖÃÖÆ सभागृहात तारांकित प्रश्न ^¯ÖÖÃ£ÖŸÖ ‹Ö»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. µÖÖŸÖ राज्यशासनाने ‹Ö¦¡ शासनाकडे ¸Ö•µÖÖÃÖÖšß किती ¬Ö¾ÖÆÖ“Öß मागणी ‹Ö»Öß ÆÖŸÖß, प्रत्यक्षात किती ¬ÖÆ¡ ¸Ö•µÖÖ»ÖÖ ×´ÖôÖ¡»ÖÖ, ‹Ö¦¡ सरकारने महाराष्ट्राकरिता ´Ö•Ö¸¡ करण्यात †Ö»Ö»µÖÖ ¬Ö¾ÖÆÖ“µÖÖ ‹ÖôÖ™¶ÖŸÖ किती ‹Ö¯ÖÖŸÖ ‹Ö»Öß †ÖÆ ¾Ö µÖÖ ‹Ö¯ÖÖŸÖß´ÖôÖ¡ ¬Ö¾ÖÆÖ“ÖÖ ¯Ö¸¡¾ÖšÖ नेहमीच्या प्रमाणात करण्यासाठी शासनाने कोणती ¯ÖÖ¾Ö»Ö ^“Ö»Ö»Öß †ÖÆ? µÖÖ¾Ö¸¡ सरकारच्या वतीने केंद्राने ¬Ö¾ÖÆÖ“ÖÖ ‹ÖôÖ™Ö ‹Ö¦´ÖßÖ ‹Ö»µÖÖ“Ö मान्य ‹Ö»Ö पण, ठराविक प्रमाणात जनतेला धान्य पुरवण्यासाठी सरकार प्रयत्नशील ¸ÖÆß»Ö †ÃÖÖ ×¾ÖÀ¾ÖÖÃÖ ×¤¡»ÖÖ.[33]

¸Ö•µÖÖŸÖ नवीन ×¾Ö×Æ¸ß ¾Ö †ÃŸÖßŸ¾ÖÖŸÖ ×¾Ö×Æ¸à“Ö पुन्नरुज्जीवन, करण्याबाबत ×¾Ö×Æ¸àÃÖÖŠß खÖ¸ß¤»Ö»Ö दोरखंड ¾Ö पूनरुज्जीवन Ã0™Ã0 µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ×¤.23 ±Ú²Ö¾ÖÖ¸ß 1973 ¸Ö•Öß क्कÖ.¸Ö.¯ÖÖ™ß»Ö, ¡µí.सी.कारखानीस ¾Ö अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्क»ÖÖ ÆÖŸÖÖ क्कß, ¸Ö•µÖÖŸÖ ×¾Ö×Æ¸ß खोदण्यासाठी दोरखंड ¾Ö †ÛÃŸÖŸ¾ÖÖŸÖ असणा·µÖÖ ×¾Ö×Æ¸ß अधिक खÖÖ»Ö करण्यासाठी पूनरुज्जीवन Ã0™Ã0 खÖ¸¡¤ß करण्याचे Š¸×¾Ö»Ö †ÖÆ क्कÖµÖ? †Ã0»µÖÖÃ0 किती खÖ¸¡¤ß करण्याचे Š¸×¾Ö»Ö ÆÖŸÖ ¾Ö खÖ¸¡¤ß क्क»Ö †ÖÆ ŸÖÃ0“Ö किती किंमतीला खÖ¸¡¤ß क्क»Ö †ÖÆ. ×¿Ö¾ÖÖµÖ “ÖÖ»Ö ¾ÖÂÖá µÖÖÃÖÖŠß किती ŸÖ¸¡ŸÖ¤ करण्यात †Ö»Öß †ÖÆ ¾Ö ×¾Ö×Æ¸ß खोदण्यासाठी ¿ÖÖÃानाकडे †Ã0»Ö»µÖÖ मशिनची ¢Ö´ÖŸÖÖ किती †ÖÆ? †ÃÖÖ ¯Ö×¤‘Ö प्रश्न विधानसभेत ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्क»ÖÖ ÆÖŸÖÖ µÖÖ¾Ö¸¡ सरकारच्यावतीने क्क. ¯Ö. ¯ÖÖ™ß»Ö ¾Ö न.म.तिडके यांच्यापैकी कोणी Ÿ¸ß सविस्तरपणे खÖ»ÖÖÃÖÖ ×¤»ÖÖ ÆÖŸÖÖ.[34]

ÃÖ×“Ö¾ÖÖ»ÖµÖÖŸÖß»Ö क्कÖ´Ö“ÖÖ·µÖÖ¾Ö¸¡ होणारा मासिक खÖ“Ö -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ×¤.8ऑगस्ट 1973 ¸Ö•Öß अंकुशराव ™Ö¯Ö आणि ¯ÖŸÖÖ¯Ö¸Ö¾Ö ³ÖÖÃ0»Ö µÖांनी ÃÖ×“Ö¾ÖÖ»ÖµÖÖŸÖß»Ö प्रत्येक विभागात 1 जानेवारी 1973 ¸Ö•Öß वर्ग 1,2,3 ¾Ö 4 “Ö प्रत्येकी किती क्कÖ´Ö“ÖÖ¸ß ÆÖŸÖ ¾Ö ŸµÖÖ“ÖÖ पगार ¾Ö ³Ö¢ÖÖ µÖÖ¯ÖÖ™ß शासनाला ¤¸¡´ÖÆÖ किती खÖ“Ö µÖŸÖÖ †ÃÖÖ प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्क»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. µÖÖ¾Ö¸¡ मुख्यमंत्री ¾ÖÃÖŸÖ¸Ö¾Ö नाईक यांनी सविस्तरपणे ^¢Ö¸¡ ×¤»Ö ÆÖŸÖ.[35]

न्यायाधिशाच्या ŸÖÖ›Ö¾Ö¸¡ †×Ã0›¡ फेकण्याबाबतची घटना -

×¤.22 ऑगस्ट 1973 ¸Ö•Öß अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी सभागृहात Ã0¤¸ß»Ö प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्क»ÖÖ ÆÖŸÖÖ.µÖÖŸÖ ŸÖ ×¾Ö“ÖÖ¸ŸÖÖŸÖ की,औरंगाबाद µÖ£Öß»Ö Æ0»Öß›¡ क्कÖ´¯Ö“µÖÖ Ã0²Ö¬ÖÖŸÖ Ã0¬µÖÖ दिवाणी न्यायाधिश, ¾Ö×¸ÂŠ Ã£Ö¸¡ (×ÃÖÛ¾Æ»Ö •Ö••Ö, सिनियर डिव्हीजन), औरंगा²ÖÖ¤ µÖÖ“Ö न्यायालयात “ÖÖ»Ö †Ã0»Ö»µÖÖ एका खÖ™»µÖÖ“µÖÖ ¾ÖÔß न्यायाधिशांच्या ŸÖÖ›Ö¾Ö¸¡ †Ã0ß›¡ फेकण्याचा प्रकार ‘Ö›¡»ÖÖ Æ¡ खÖ¸¡ †ÖÆ क्कÖµÖ? †Ã0»µÖÖÃ0 क्कß¾ÆÖ ¾Ö ŸµÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ किती व्यक्तींना अटक क्क»Öß ¾Ö ¯Öœ¡ कोणती क्कÖµÖ¾Ö¾ÖÆß क्क»Öß? µÖÖ¾Ö¸¡ मुख्यमंत्री ¾ÖÃÖŸÖ¸Ö¾Ö नाईक Ãiांगितले ÆÖŸÖ क्कß, Ã0¤¸ÆÆ प्रकार ×¤.25 <×¯Ö»Ö 1973 ¸Ö•Öß ¸Ö¡Öß 10:15 वाजण्याच्या Ã0´ÖÖ¸ÖÃ0 ‘Ö›¡»ÖÖ. †ÖŸÖÖ¯Ö¸ÖµÖŸÖ 3 व्यक्तींना अटक क्क»Öß असून Ã0¬µÖÖ गुन्ह्याचा ŸÖ¯ÖÖÃ0 ¸Ö•µÖ ग¯ŸÖ“Ö¸¡ शाखेमार्फत “ÖÖ»Ö †ÖÆ.[36]

¯ÖÖ»ÖßÃÖÖ×¾Ö¹ý¬¤ न्यायाधिशांनी ´ÖÖ¸ü»Ö»Ö ŸÖÖ¿Ö¸ü -

×¤ü.10 ऑगस्ट 1973 ¸ü•Öß µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ लेखी प्रश्न सभागृहात ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करून विचारणा क¾»Öß ÆÖŸÖß क¾ß, न्यायाधिशांनी निकालपत्रात ¯ÖÖ»ÖßÃÖ अधिका·µÖÖ ×¾Ö¹ý¬¤ ŸÖÖ¿Ö·µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ŸµÖÖ“Ö ×¾Ö¹ý¬¤ क¾ÖµÖ¾ÖÖÆß करण्यात µÖŸÖ क¾ÖµÖ ¾Ö ‡.Ã.1970, 1971, ¾Ö 1972 µÖÖ प्रत्येक ¾ÖÂÖÖŸÖ †¿ÖÖ प्रकरणात किती ÃÖ²Ö×¬ÖŸÖÖ×¾Ö¹ý¬¤ क¾Ö¸ü¾ÖÖ‡ क¾»Öß †ÖÆ †£Ö¾ÖÖ क¾»Öß •ÖÖŸÖ †ÖÆ ¾Ö अन्य प्रकरणी क¾Ö¸ü¾ÖÖ‡ करण्याची सर्वसाधारण क¾Ö¸ णे क¾ÖµÖ †ÖÆŸÖ? µÖÖ¾Ö¸ü ×¤ü.10.5.1973 ¸ü•Öß मुख्यमंत्री ¾ÖÃÖŸÖ¸ü¾Ö नाईक यांनी लेखी स्पष्टीकरण देऊन सांगितले ÆÖŸÖ क¾ß, कारवाई केली आहे. †¿ÖÖ प्रकरणात न्यायाधिशाविरुध्द क¾ÖµÖ¾ÖÖÆß करण्यात µÖŸÖ. ‡.Ã.1970, 1971, ¾Ö 1972 µÖÖ¾ÖÂÖá अनुक्रमे 21 पैकी 21, 56 पैकी 56, आणि 32 पैकी 31 प्रकरणात क¾ÖµÖ¾ÖÖÆß करण्यात †Ö»Öß †ÖÆ. ŸÖ¸ü एका प्रकरणात (†´Ö¸ü¾ÖŸÖß) ¯ÖÖ»ÖßÃÖ अधिका·µÖÖ×¾Ö¹ý¬¤ ´ÖÖ¸ü»Ö»Ö ŸÖÖ¿Ö¸ü काढून टाकण्याची विनंती करण्यात †Ö»Öß.[37]

¸ü•Öµ¨ÖÖŸÖß»Ö जिल्हानिहाय धान्यपुरवठा -

×¤ü.4 ×›ÃÖ²Ö¸ü 1973 ¸ü•Öß अंक¾¿Ö¸ü¾Ö ™Ö¯Ö यांनी †®Ö ¾Ö नागरी ¯Ö¸ü¾ÖŠÖ मंत्र्यांना लेखी प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन जानेवारी 1973 ŸÖ जुन 1973 µÖÖ प्रत्येक महिन्याकरीता ¸ü•Öµ¨ÖÖŸÖß»Ö प्रत्येक ×•Ö»Ê“Ö“Öß धान्याची किती मागणी ÆÖŸÖß ¾Ö प्रत्यक्ष किती धान्यप¸ü¾ÖŠÖ करण्यात †Ö»ÖÖ †¿Öß ´ÖÖ×ÆŸÖß ×¾Ö“ÖÖ¸ü»Öß ÆÖŸÖß. µÖÖ¾Ö¸ü Æ¸ß ×ÖÖÖ¾Ö¤ü वर्तक यांनी ¸ü•Öµ¨ÖÖŸÖß»Ö जिल्हानिहाय धान्याची मागणी ¾Ö ¯Ö¸ü¾ÖŠÖ µÖÖ“ÖÖ ŸÖŒŸÖÖÖ ÃÖÖ¤ü¸ü क¾»ÖÖ ÆÖŸÖÖÖ.[38]

´Ö¸ü¨ÖŠ¾ÖÖ›ü¶ÖŸÖß»Ö रेटकंट्रोल †Œ™ü खÖÖ»Öß»Ö क¾ÖÃÖÃÖ ×ÃÖ¾ÖÆß»Ö क¾Ö™ü¨ÖŸÖ देण्याची मागणी -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ“Öß मागणी µÖ£Öß»Ö ²ÖÖ¸ü¡ असोसिएशनने क¾»Öß क¾ÖµÖ ¾Ö ŸµÖÖ¾Ö¸ü¸ü¡ शासनाने कोणता निर्णय ‘ÖŸÖ»ÖÖ †ÃÖÖ प्रश्न अंकुशरावानी ×¤ü.13 ´ÖÖ“Ö 1975 ¸ü•Öß सभागृहात गृहनिर्माण मंत्र्यांना ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क¾»ÖÖ ÆÖŸÖÖÖ. µÖÖ¾Ö¸ü¡ शासनाच्या वतीने <.†Ö¸ü¡.†ŸÖ»Ö यांनी स्पष्टीकरण क¾»Ö ÆÖŸÖ क¾ß, ÃÖ¬µÖÖ †ÃŸÖßŸ¾ÖÖŸÖ †ÃÖ»Ö»µÖÖ 3ÖÖ›ü¡ नियंत्रण क¾ÖµÖªÖ“Ö एकत्रीकरण †£Ö¾ÖÖ ¤¹ýÃŸÖß करण्याच्या प्रश्नावर तपासणी क¾रण्याकरीता शासनाने एक ÃÖ×´ÖŸÖß स्थापन क¾»Öß असुन ×›ÃÖ™ßŒ™ü ²ÖÖ¸ü¡ असोसिएशनच्या सुचना ÃÖ¤ü¸ü¡ ÃÖ×´ÖŸÖß¯Öœü ठेवण्यात µÖŸÖß»Ö.[39]

x•Ö»ÆÖ सेवायोजन ÃÖx´ÖŸÖß“Ö क्कÖ´Ö पाहण्यासाठी ^¯ÖÃÖx´ÖŸÖß“Öß नियुक्ती

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ अंक्क¿Ö¸Ö¾Ö ™Ö¯Ö यांनी कामगार मंत्र्यांना x¤.16 x›ÃÖ²Ö¸ 1976 ¸Ö•Öß प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्कÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ क्कßß, x›ÛÃ™Œ™ <´¯»ÖÖµÖ´Ö™ <ŒÃÖ“Ö•Ö क्कx´Ö™ß“Ö क्कÖ´Ö, शासनाच्या आदेशानुसार 1 वर्षापासून ²Ö¤ †ÖÆ Æ खÖ¸ †ÖÆ क्कÖµÖ ¾Ö †ÃÖ»µÖÖÃÖ ŸµÖÖ“Öß क्कÖµÖ कारणे †ÖÆŸÖ? ¾Ö Æß उणीव भरुन काढण्यासाठी ¾Ö x•Ö»ÆÖ सेवायोजन ÃÖx´ÖŸÖß“Ö क्कÖ»Ö पाहण्यासाठी शासनाने कोणती ¯ÖµÖÖµÖß ¾µÖ¾ÖÃÖ£ÖÖ क्कÖ»Öß †ÖÆ?

µÖÖ प्रश्नाच्या लेखी ^¢Ö¸ देतांना सरकारच्यावतीन कामगार ´Ö¡Öß शं.बा.चव्हाण यांनी सांगितले ÆÖŸÖ क्कßß, x•Ö»ÆÖ सेवायोजन ÃÖx´ÖŸÖß“Ö क्कÖ´Ö पाहण्यासाठी नियोजन विभागाने नियुक्त क्कÖ»Ö»µÖÖ ^¯ÖÃÖx´ÖŸµÖÖ नेमण्याचा निर्णय घेण्यात †Ö»ÖÖ ¾Ö त्यानुसार जिल्हाधिकारß यांना ^¯ÖÃÖx´ÖŸµÖÖ स्थापन करण्याबाबत क्कÖÔx¾Ö»Ö †ÖÆ.[40]

¿ÖÆ¸ß ¾Ö ग्रामीण भागातील साखर ¯Ö¸¾ÖŠ¶ÖŸÖß»Ö ŸÖ±ú¾ÖŸÖ -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ लेखी प्रश्न उपस्थित करुन अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी x¤.17 x›ÃÖ²Ö¸ 1976 ¸Ö•Öß खÖ»ÖÖÃÖÖ माग्ग्ÖŸÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ क्कßß, ¿ÖÆ¸ß ¾Ö ग्रामीण भागातील साखर ¯Ö¸¾ÖŠ¶ÖŸÖß»Ö ŸÖ±ú¾ÖŸÖ †ÖÆ Æ खÖ¸ †ÖÆ क्कÖµÖ? †ÃÖ»µÖÖÃÖ क्कÖ? आणि ŸÖß ¤¸ करण्यासाठी कोणती क्कÖ¸¾ÖÖ‡ करण्यात †Ö»Öß †ÖÆ ¾ÖÖ µÖŸÖ †ÖÆ?.

µÖÖ¾Ö¸ †®Ö ¾Ö नागरी ¯Ö¸¾ÖŠÖ ´Ö¡Öß रत्नाप्पा क्कÖ³ÖÖ¸ यांनी सांगितले ÆÖŸÖ क्कßß, नागरी भाग आणि 5000 ¾Ö ŸµÖÖ¾Ö¸ß»Ö लोकवस्तीच्या गÖÖ¾ÖßÖ ¤¸´ÖÆÖ दरमाणसß (2 युनीट) 600 गÖ´Ö ŸÖ¸ ग्रामीणसाठी ¤¸ माणसß (2युनीट) 300 गÖ´Ö नियंत्रीत ¤¸Ö“µÖÖ साखरेचे ¾ÖÖ™¯Ö करण्यात µÖŸÖ. ŸÖ¸ ग्रामीण ¾Ö ¿ÖÆ¸ß भागात साखर ¾ÖÖ¯Ö¸Ö“µÖÖ ¯Ö¬¤ŸÖßŸÖ फरक †ÖÆ परंपरेने ¿ÖÆ¸ÖŸÖ साखरेचा ¾Ö ग्रामीण भागात गÖÔÖ“ÖÖ अधिक ¾ÖÖ¯Ö¸ ÆÖŸÖÖ. ŸµÖÖ´ÖÔ Æß साखर ¾ÖÖ™¯Ö ŸÖ±ú¾ÖŸÖ पूर्णपणे ¤¸ करणे योग्य होणार नाही.[41]

3.3 अंकुशराव टोपे यांची विधानसभेतील वैचारिक भूमिका :-

3.3.1 ‡.Ã0.1972-1973 “ö †xŸöx¸ŒŸö अर्थसंकल्प -

xª.12जून 1972 Ÿö 26ऑगस्ट 1972 कालखंडात ¯öö¸ ¯öö>»ö»µöö ´öÆö¸öÂ™ विधानसभेच्या ¯öö¾öÃööô§ अधिवेशनातील कार्यसंकल्पावरील सर्वसाधारण “ö“ö“µöö ¾öô§ xª.23 जून 1972 ¸ö•ö§ अंकुशराव ™öö¯ö यांनी अर्थसंकल्पाला ¯ööŠ²öö देतांना †ö¯ö»ö †³यासपुर्ण x¾ö“öö¸ ´öö>»ö.†ö¯ö»µöö भाषणात ¯öö¸³ö§“ö ³öö¸Ÿö§µö Ã¾öŸö¡µöö»öö 25 ¾öÂö पूर्ण –öö»ö§ म्हणून सुवर्णमहोत्सवी ¾öÂööö»öö स्मरुन शासनाने Ãö¹ý क्ष»ö»ö§ ¸ोजगार Æ´ö§ योजना, सुशिक्षित बेकारांना उद्योगधंद्यासाठी क्ष•ö“µöö ^¯ö»ö²–öŸö“ö§ Ÿö¸Ÿö¤, नोक·µö´ö–ö§»ö राखीव जागा, पिण्याच्या पाण्याचा प्रश्न, ¿öŸö´ö•ö¸ö“µööÃöö§“öö किमान वेतन क्षöµö¤ö आणि क्ष¸ö“µöö Ãö²ö–ö§“ö§ शासनाची स्वागतार्ह भूमिका 42 †ö¤§ ´öªö¾ö¸ †ö¯ö»ö स्वागतदर्शक सविस्तरपणे ´öŸö ´öö>»ö»ö दिसून µöŸö.

3.3.2 ´ö¸öŠ¾öö>¶ö“öö विकास

´öÆö¸öÂ™ ¸ö•µö विधानसभेच्या 12 ±í²ö¾öö¸§ 1973 ¸ö•ö§ Ãö¹ý –öö»ö»µöö अधिवेशनात ¯öœß»ö क्षöôö§Ÿö उद्योग ¾ö कामगार खöö§Ÿµöö“µöö मागण्यांना ¯ööŠ²öö देतांनाच †ö´öö¤ö¸ अंकुशराव ™öö¯ö यांनी उद्योग खात्याने ´ö»ö³ö§Ÿö Ãöö§µö§ Ãö×¾ö–öö“ö§ ×¾ö×¾ö–ö विभागामध्ये औद्योगिकरण –öö»ö»ö †öÆ †Ãö ´Æ™»ö †öÆ. पण याबरोबरीनेच Ÿö मराठवाड्यासारख्या अविकसीत विभागाचा विकास होण्याच्या दृष्टीने शासनाने प्रयत्न क्ष¸ö³ö§Ÿö †¿ö§ भूमिका ‘öŸöööŸö.

xª.16.03.1973 ¸ö•ö§ उद्योग ¾ö कामगार खöö§Ÿµöö“µöö मागण्यांना ¯ööŠ²öö देतांना शासनाने पर्यायाने µöö खात्याने क्ष»ö»µöö विकासात्मक क्षöµöö“ö§ ÃŸö§Ÿö§ करतांनाच अंकुशराव ™öö¯ö ´ö¸öŠ¾öö>¶ö“µöö †ौद्योगिक ¾ö त्यानुषंगिक विकासाच्या प्रश्नाला x¾öÃö¸Ÿö नाहीत. ´ö¸öŠ¾öö>¶ö“µöö विकासासंदर्भात Ÿö म्हणतात, उद्योग ¾ö कामगार विभागाने Ãö¹ý क्ष»ö»ö§ ‡™Ã™§µö»ö ×¸Ãö“ö“ö§ ¾µö³öÃ£öö Ãö¹ý क्ष»ö»ö§ ¾µö³öÃ£öö ÃŸö§Ÿµö †öÆ. Æ§“ö ¾µö³öÃ£öö x¾ö¿öÂö§Ÿö: अविकसीत भागामध्ये क्ष¸ö³ö§ö §† ¿ö§ विनंती ¾ö•öö सुचना Ÿö करतांना xªÃö§Ÿöö§Ÿö.

Ÿö¸Ÿö सुशिक्षित बेरोजगांराना उद्योगधंद्याच्या ²öö²ö§Ÿö§Ÿö उत्तेजन शासनाने क्ष»ö»µöö आर्थिक Ÿö¸Ÿö¤§´öô§ सुशिक्षित ²ीकारांचा प्रश्न सोडविण्यास ´ö¤Ÿö होणार †Ã»µöö“ö म्हणतानांच

अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी शासनाने शेतमजूरांना ÃÖ´Ö¤ÖÂ™ करुन घेण्यासाठी स्थापन क्रा»Ö»µÖÖ ›>Ã™ßŒ™ >¾Æ»Ö¯Ö´Ö™ 2ÖÖ>¦ आणि ‡™Ã™ß•Ö >¾Æ»Ö¯Ö´Ö™ 2ÖÖ>Ö“Ö क्षेj¡Ö 3-4 ›•Ö»ÊÖ¯Ö¸ŸÖ ´Ö¡ÖÖ›¤ŸÖ Š¾Ö»Ö †ÖÆ¦ Ÿµ¤ÖÖ“ßß ¾µÖÖ¯ŸÖß ¾¤ÖÖœ¾¤Ö¾ß Ÿµ¤ÖÖ´ÖÔ¦ <´¯»ÖÖµÖ´Ö™¦“ÖÖ प्रश्न Ã™»Ö †¿ßß भूमिका ‘ÖŸÖ»Ö»ßß ÆÖŸÖß.

›¿Ö¾¤ÖÖµÖ ‡.Ã.1968 Ã¤Ö»ÖßÖ शासनाने स्थापन क्रा»Ö»µÖÖ ´Ö¸ÖŠ¾¤ÖÖ›Ö >¾Æ»Ö´Ö™ कार्पोरेशनच्या माध्यमातून ´Ö¸ÖŠ¾¤ÖÖ›¶ÖŸÖ विकासाची क्रा´Ö ¾Æ¾¤ÖßŸÖ म्हणून µÖÖ कार्पोरेशनसाठी एक पूर्ण ¾ÖÔ¦ क्रा¤ÖµÖ करणारा अध्यक्ष †Ã¤Ö¾¤ÖÖ ¾Ö <´Ö.†ÖµÖ.›ß.ÃÖß. “µÖÖ प्रश्नाच्या अनुषंगाने अंकुशराव ™Ö¯Ö म्हणतात, ग्रामीण भागातील लोकांनी <´Ö.†ÖµÖ.›ß.Ã¤Ößß.´Ö¬µÖ उद्योग क्रा¤Öœ¾¤ÖŸÖ, त्याना ØÆ´ÖŸÖ µÖ¤Ö¾ß, ´Ö¸ÖŠ¾¤ÖÖ›¶Ö“µÖÖ अविकसीत भागात उद्योग क्रा¤Öœ¾¤ÖŸÖ µÖ¤ÖÃ¤ÖŠß लोकांना ´Ö¤Ö›ÆŸÖß ^¯Ö»Ö²–Ö करुन ª¾¤Ößß ¾Ö उद्योग Ã¤Ö¹ý करण्याच्या प्रक्रियेत Ã¤Ö¸¦»ÖŸÖÖ आणावी जेणे करुन लोक µÖ¤ÖŸÖ ^ŸÖ¸¦ŸÖß»Ö उद्योग Ã¤Ö¹ý होण्याच्या ¥Â™ß“µÖÖ जालना, †²Ö›¦, पैठण, औरंगाबाद µÖÖ ठिकाणी चालना ›´ÖÔ¦Ö»Ößß ŸÖ¸¦ उद्योगवाढीची ŗÖŸÖß ¾¤ÖÖœ¦»Ö †¿ßß अपेक्षा ¾µÖŒŸÖ क्रा¸¦ŸÖÖŸÖ. अखेरीस ›¾Ö•ÖÃÖ²Ö–ÖßÖ“ÖÖ ´Ö§Ö ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करतांना उद्योगधंदे चांगल्या प्रकारे Ã¤Ö¹ý ¾Æ¾¤ÖßŸÖ म्हणून µÖÖ ठिकाणी 220 क्रा¾Æß.“ßß ›¾Ö¤ŸÖ लाईनची आवश्यकता †ÖÆ.43 ŸµÖÖ“ßß ŸÖ¸¦ŸÖ¤ ¾Æ¾¤Ößß †¿ßß भूमिका ´Ö¸ÖŠ¾¤ÖÖ›Ö ¾Ö औरंगा²ÖÖ¤ ›¾Ö¤ŸÖभागातील अविकसीतपणा ¤¸¦ होण्याच्या दृष्टीने अंकुशराव ‘ÖŸÖÖŸÖ.

3.3.3 ¸¦Ö•µÖÖŸÖß»Ö क्रा™²Ö नियोजन शस्त्रक्रिया

'कुटुंब²Ö लहान, सुख महान' µÖÖ उक्तीकडे लक्ष ›¤»µÖÖÃ¤Ö लहान क्रा™²ÖÖ“Ö ´ÖÆ¦Ÿ¾¤Ö ¾Ö कौटुंबिक सौख्याची जाणीव लक्षात µÖŸÖ क्रा¦ सरकाराने Ã¤Ö¹ý क्रा»Ö»µÖÖ ¯Ö¹ýÂÖ नसबंदी ´Ö¤Ö›Æ´Ö“ÖÖ ^§¿Ö लोकसंख्या नियंत्रण ÆÖ ÆÖŸÖÖ. µÖÖ ´Ö¤Ö›Æ´Ö“µÖÖ ²Ö¤Ö²ÖŸÖßŸÖ ›¤.21.2.1973 ¸¦Ö•ßß †Ö´Ö¤Ö¸¦ अंकुशराव ™Ö¯Ö, †Ö¿ÖÖŸÖÖ‡ ŸÖ¤Ö»Ö ¾Ö निर्मला ठोकळ यांनी विधानसभेत आरोग्यमंत्र्यांना प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्रा»ÖÖ ÆÖŸÖÖ क्रा¤ß, 15 ›>Ã¤Ö²Ö¸¦ 1972 ŸÖ जानेवारी 1973 µÖÖ क्रा¤ÖÔ¦ÖŸÖ ´ÖÆ¸¦Ö¸¦Ö¤ÖŸÖ क्रा™²Ö नियोजन ´Ö¤Ö›Æ´ÖŸÖ एकूण किती शस्त्रक्रिया –Ö¤Ö»µÖÖ. ŸµÖÖ“Ö जिल्हानिहाय आकडे क्रा¤ÖµÖ †ÖÆŸÖ? µÖ¤Ö¾¸¦ सरकारच्या वतीने रफिक –ाकेरिया यांनी सांगित»Ö ÆÖŸÖ क्रा¤ß, एकूण 1,70,880 ¯Ö¹ýÂÖ नसबंदी शस्त्रक्रिया –Ö¤Ö»µÖÖ †ÖÆŸÖ. ›¿Ö¾¤ÖÖµÖ प्रत्येक शस्त्रक्रियेप्रमाणे नेहमीच्या 46 ¹ý.

खुर्च 100 रु.खर्च येऊ घातला.[44] मुंबईच्या जिल्हानिहाय शस्त्रक्रिया –ांच्या आकडे ÃÂ×¾ÃÝ¡ विवरणात ¤»µÖ“ÖßÖ नोंद विधानसभा कार्यवृत्तांमध्ये नोंदीत †ÖÆ.

3.3.4 ¸ÖÖ•µÖÖ¯ÖÖ»ÖÖ“µÖÖ †x³Ö³ाषणावर “Ö“ÖÖ ±ú²Ö¾ÖÖ¸ßß 1973 -

±ú²Ö¾ÖÖ¸ß-´ÖÖ“Ö 1973 µÖÖ कालखंडात विधानसभेचे अधिवशेन ÃÖ¯Ö®Ö –ांÖ. µÖÖ¾ÖÔßß ¤.20 ±ú²Ö¾ÖÖ¸ß 1973 ¸ÖÖ•ßß ¸ÖÖ•µÖÖ¯ÖÖ»ÖÖ“µÖÖ †x³Ö³ाषणा²Ö§»Ö •ÖÖ †Ö³ÖÖ¸¡ प्रदर्शनाचा ¯ÖÃŸÖÖ¾Ö सभागृहासमोर “Ö“ÖÃÖÖŠß †Ö»ÖÖ. Ÿµ֐ÖÖ»ÖÖ ¯ÖÖÖŠ²ÖÖ देतांना µÖÖ “Ö“ÖŸÖ भाग घेऊन अंकुशराव ™Ö¯Ö ांनी शासनाने ¤Âकार्यÔŸÖ कार्य»Ö»µÖÖ चांगले कार्यµÖ, सिलिंग कार्यµÖ¤Ö, औरंगा²ÖÖ¤ ¿ÖÆ¸Ö“ÖÖ ÆŸÖ †ÃÖ»Ö»ÖÖ औद्योगिक विकास ¾Ö शासनाने विद्युतिकरणाबाबत कार्य»Ö»Ö कार्यµÖ ‡.2ÖÖ²ÖŸÖ †x³ानंदन कार्य». पण याबरोबरीनेच दुष्काळात जनावरांचßß ÆÔÃÖÖ>¡, पिण्याच्या पाण्याच्या Ã¤³ÖÖŸÖß»Ö जनतेची ¯Ö¸¡¾Ö>¡, ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¶ÖŸÖß»Ö ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्ग ¾Ö ¸¡»¾Ö मार्ग ¾Ö ¾ÖÖœŸÖß महागाई.[45] µÖÖ प्रश्नात लक्ष देण्याची ग¸¡•Ö †ÃÖ»µÖÖ“Ö †Ö¯Ö»µÖÖ भाषणातून ´ÖÖ>»Ö.

3.3.5 लोकसेवा (¤¡µµÖ´Ö) निवड ´Ö>¡Ô¡ विधेयक -

¤.20 ´ÖÖ“Ö 1973 ¸ÖÖ•ßß सभागृहासमो¸¡ लोकसेवा (¤¡µµÖ´Ö) निवड ´Ö>¡Ô¡ विधेयक मांडण्यात †Ö»Ö. µÖÖÃÖ ¯ÖÖÖŠ²ÖÖ देत असतानाच्या “Ö“ÖŸÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö ांनी सहभाग ‘ŸÖŸÖ»ÖÖ ¾Ö वैचारिक भुमिका मांडुन विधेयकावर Ã¤×¾ÃŸÖ¸¡ ³ÖÖÂµÖ कार्य». µÖÖŸÖ विभागीय व जिल्हा निवड ´Ö>¡Ô¡ †ÖÆ. Ÿµ֐ÖÖ“ßß ³Ö¸¡ŸÖß करण्याची चुकिची ¯Ö¬¤ŸÖ, ²ÖÖडर्याच्या चेअरमनची नेमणुक, ¾ÆÖ‡ÃÖ चेअरमनचे ¯Ö¤ निर्माण करणे,[46] या व इतर अनुषंगीक सुचना व मागण्या त्यांनी केल्या होत्या.

3.3.6 ‡.ÃÖ.1974- अनुदानाकरिता मागण्या ¯ÖÖ™²Ö¬ÖÖ¸¡ ¾ÖÖ ×¾Ö•Ö विभाग -

×¾Ö•Ö ¾ÖÖ ¯ÖÖ™²Ö¬ÖÖ¸¡ खुÖŸµÖÖ“µÖÖ मागण्यांना ¯ÖÖÖŠ²ÖÖ देतांना अंकुशराव ™Ö¯Ö ांनी ¤.13 ´ÖÖ“Ö 1974 ¸ÖÖ•ßß µÖÖ “Ö“ŸÖ भाग ‘ŸÖ»ÖÖ. मुख्येतः त्यांनी ¸ÖÖ•µÖÖŸÖ सरकारच्या वतीने दुष्काळाच्यÖÖ ¯ÖÖÀ¾Ö³Ö´Ö³ÖÖ¾Ö¸¡ ÃÖ¹ý †ÃÖ»Ö»µÖÖ सामुदायिक ×¾Ö×Æ¸ßß, ¯ÖÖ–Ö¸¡ ŸÖ»ÖÖ³ÖÖ¾ÖÖ“ßß कार्यÖ´Ö µÖÖ²Ö§»Ö सरकारचे †x³ानंदन कार्य»µÖÖ“Ö ¤ÃÖŸÖ. पण µÖÖ²Ö¸¡Ö²Ö¸¡“Ö सिंचन योजना, योजनाÃÖÖŠß आर्थिक ŸÖ¸¡ŸÖ¤, ×¾ÖÃÆÖÖ×¯ŸÖÖ“Ô पुनर्वसन ¾Ö औरंगा²ÖÖ¤ विभागामध्ये ×¾Ö²aŸÖ निर्मितीचे †»¯Ö प्रमाण ‡.

´ö³ö¾ö¸¡ †ö¯ö»ö †3यासपुर्ण ¾µö¾ö¾Æö¼µö ¾ö ¾ö¨ö¨ÃŸö¾ö¾ö¨ö¤ß ×¾ö"ö¨ö¸¡ सविस्तरपणे मांडून सरकारचे याकडे लक्ष ¾ö¬ö»µö¨ö"ö ×¤ÃöŸö. 47 µö¨ö"öß विधानसभा वृत्तö¼µö¾ö¨Æß"µö¨ö नोंदीत 4 पानांची नोंद †öÆ.

3.3.7 ‡.Ãö.1975-76 "µö¨ö अर्थसंकल्पावर सर्वसाधारण "ö"ö¨ö -

´öÆö¸ö¾™¡ विधानसभेच्या अधिवेशनात ×¤¡.24 ±¡²ö¾ö¨ö¸ß 1975 ¸¡ö•öß Ãö¹ý¾ö¨ŸÖ –ö¨»öß µö¨ö अधिवेशनात "ö"ö»ö¨ö †ö»ö»µö¨ö ‡.Ãö.1975-76 "µö¨ö अर्थसंकल्पावरील "ö"öŸÖ अर्थसंकल्पाला ¯ö¨ö¨Š²ö¨ö देतांना ×¤¡.18 ´ö¨ö"ö 1975 ¸¡ö•öß अंकुशराव ™ö¯ö यांनी †ö¯ö»ö ×¾ö"ö¨ö¸¡ ´ö¨ö›¡»ö. †ö¯ö»µö¨ö भाषणात सरकारने आणलेल्या 15 वृत्त»ö´öß कार्येक्रम, रोजगार Æ´öß योजनö, वृत्तö¸¡›¾ö¨Æ शेतक·µö¨ö¾ö¸ß»ö 50 टक्के ´öÆÃö»ö, रासायनिक ख¨ŸÖ, सुशिक्षीत बेरोजगारांचे ×ÆŸÖ, ¸¡ö•µö¨ŸÖß»ö ¸ÃŸÖ, भूमिहीनांना 'ö¸¡.48 †ö¤ß ´ö³ö¾ö¸¡ ×¾öÃŸÖŸÖ ×¾ö"ö¨ö¸¡ ´ö¨ö›¡»ö.

3.3.8 ³ö¨ö¸ŸÖ सरकारने •ö¨öÆß¸¡ वृत्त»ö¡»ö¨ö 20 वृत्त»ö´öß कार्यक्रम

´öÆö¸ö¾™¡ विधानसभा सभागृहासमोर †Ãö»ö¡»µö¨ö ³ö¨ö¸ŸÖ सरकारने •ö¨öÆß¸¡ वृत्त»ö¡»µö¨ö 20 वृत्त»ö´öß कार्यक्रमाच्या ¯öÃŸö¨ö¾ö¨ö»ö¨ö ¯ö¨ö¨Š²ö¨ö देतांना ×¤¡.11 ×›¡Ãö²ö¸¡ 1975 ¸¡ö•öß †ö´ö¤ö¸¡ अंकुशराव ™ö¯ö µा¡ंनी µö¨öŸÖß»ö ×¾ö×¾ö¬ö ´ö³ö¾ö¸¡ †ö¯ö»ö ×¾ö"ö¨ö¸¡ ¾µö¨ö¢ŸÖ वृत्त»ö ŸÖöÃö"ö वृत्तöÆß सुचनाही वृत्त»µö¨ö ÆöŸµö¨ö. Ÿµö¨ö"ö¨ö Ãö¨ö¸¡ खालीलप्रमाणे सांगता µö‡»ö.

µö¨ö¾ôß ¯öÃŸö¨ö¾ö¨ö»ö¨ö ¯ö¨ö¨Š²ö¨ö देतानांच अंकुशराव ™ö¯ö यांनी µö¨ö ¯öÃŸö¨ö×¾öŸÖ कार्यक्रमात (योजनेत) वृत्तöÆßÆß ŸÖ£µö नाही Æß ×¾ö¸¡ö¬ß पक्षाची भूमिका ´öÆö¸ö¾™öö"ö ¤¡¤¾ö †öÆ, µö¨ö योजनेत वृत्तöµö नाही †Ãö¨ö प्रतिप्रश्न ^¯ö¨öÃ£öŸÖ करुन, µö¨ö कार्यक्रमामध्ये आपण सामान्य ग¨ö¸ß²ö माणुस ›ö¨ÓµöÃö´ö¨ö¸¡ Š¾ö»ö¨ö †öÆ. प्रत्येक वृत्त»ö´ö¨ö"ö¨ö आपण ×¾ö"ö¨ö¸¡ वृत्त»ö¨ö ŸÖ¸¡ †ö¯ö»µö¨ö»ö¨ö दिसून µö‡»ö वृत्तß, µö¨ö ग¨ö¨Â™ß Ÿµö¨ö»ö¨ö देण्याचा आपण प्रयत्न वृत्त»ö¨ö †öÆ. सिलिंगचा वृत्तöµö¤ö आणून Ÿµö¨ö»ö¨ö जमीन ×¤¡»ö¨ß, वृत्त•ö´ö¢ŸÖö"ö¨ö वृत्तöµö¤ö आणून Ÿµö¨ö»ö¨ö वृत्त•ö´ö¢ŸÖ वृत्त»ö. ×¿ö¾ö¨öµö शिक्षण घेणा·µö¨ö ´ö»ö¨ö"µö¨ö पुस्तकांची ¾ö राहण्याचीही Ãö¨öµö वृत्त»ö¨ß. त्यांना Ã¾öÃŸö ¤¸¡ö¨ŸÖ वृत्तö¯ö›¡ देण्याचा प्रयत्न वृत्त»ö¨ö. 49 ŸÖ¾ÆÖ पंतप्रधानांनी आणलेला Æö एक चांगला कार्यक्रम †öÆ †Ãö Ã¯ö¨Âटीकरण ¤ŸÖö¨ŸÖ.

3.3.9 ‡.Ã0.1976-1977 अर्थसंकल्पीय अधिवेशन -

´ÖÆÖ¸ÖÂ™ विधानसभेच्या ´ÖÖ“Ö-<x¯Ö»Ö 1976 “µÖÖ अधिवेशनात ‡.Ã0.1976-77 “µÖÖ अर्थसंकल्पावरील “Ö“ÖŸÖ सहभागी होऊन अंकुशराव ™Ö¯Ö †Ö¯Ö»Ö x¾Ö“ÖÖ¸ ¾µÖŒŸÖ क्रांŸÖÖŸÖ. µÖÖ अंदाजपत्रकास ¯ÖÖ®Š²ÖÖ देतांनाच महागाई ³Ö¢ÖÖ, x¾Ö•Ö, सिंचन, लाभक्षेत्र विकास प्राधिकरण आणि मनमाड-मुदखेड ¸»¾Ö लाईनचे बॉडगेजमध्ये ½¯ÖŸÖ¸.⁵⁰ µÖÖ x¾ÖÂÖµÖÖ»ÖÖ सकारात्मक भूमिका ´ÖÖ>»ÖÖß ÆÖŸÖß.

3.3.10 ´Ö²Ö‡“µÖÖ जमीनीचे तूकडीकरण ¯ÖxŸÖ²Ö¬Ö ¾Ö एकत्रीकरण (सुधारणा) विधेयक -

मधुकर “ÖÖ¬Ö¸ß (´ÖÆÃÖ»Ö´Ö¡ÖÖß) यांनी ´ÖÖ>»Ö»µÖÖ µÖÖ विधेयकास ¯ÖÖ®Š²ÖÖ ¤ŸÖ विधेयक “Ö“ÖŸÖ x¤.27•Ö»Ö 1977 ¸Ö•ÖÖß †Ö´Ö¤Ö¸ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी सहभाग ‘ÖŸÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. ´ÖÆÃÖ»Ö ´Ö¡ÖÖß “ÖÖ¬Ö¸ß µÖÖ“µÖÖ Æ विधेयक ´Ö•Ö¸ßÃÖÖŠß आणण्याच्या कृतीने †x³नंदन करतांना अंकुशराव †Ö¯Ö»Ö x¾Ö“ÖÖ¸ ¾Ö सुचना µÖÖ¾ÖÔß ´ÖÖ>ŸÖÖŸÖ. µÖÖ ³Ö¡षणाची नोंद विधानसभा क्रांÖµÖ¾ÖÆßŸÖ 3 पानांची †ÖÆ. ŸµÖÖ“ÖÖ ÃÖÖ¸Ö¿Ö ÃÖ¤¸ß»Ö प्रमाणे †ÖÆ.

अंकुशराव ™Ö¯Ö म्हणतात, अध्यक्ष ´ÖÆÖ¸Ö•Ö, µÖÖ x²Ö»ÖÖÃÖ²Ö¬Ößß ²ÖÖ»ÖŸÖ असतांना शेतक·µÖÖ“µÖÖ दृष्टीने †ŸµÖŸÖ ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö †ÃÖ Æ x²Ö»Ö †ÖÆ Æ •Ö ´Ößß म्हणतो †ÖÆ ŸµÖÖ“Ö कारण परवानगीची प्रकरणे †ÖÆŸÖ. ŸµÖÖ´Ö¬µÖ शेतक·यांना ग्रामीण भागात †Ö¯Ö»µÖÖ जमीनीची †¤»ÖÖ²Ö¤»Ö –ाल्यानंतर ÃÖ¬¤Ö दोन-दोन तीन-तीन ¾ÖÂÖ परवानगी क्रांßŸÖÖ £ÖÖ²ÖÖ¾Ö लागत असे.परिणामत: मेहनत करणा·µÖÖ शेतक·µÖÖ“µÖÖ क्रांÂ™Ö»ÖÖ खÖßÔ¡ ²ÖÃÖŸÖ †ÃÖ ¾Ö µÖÖ जाचक †™à“ÖÖ ±ÖµÖ¤Ö कन्सॉलीडेशनमधील अधिकारी ‘ÖŸÖ †ÃÖŸÖ. µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ´ÖÖ–µÖÖ (†²Ö>) ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖ ¾ÖÖ‡™ अनु³Ö¾Ö †Ö»ÖÖ †ÖÆ. µÖÖ“ÖÖ सविस्तरपणे उल्लेख अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖ¾Ô¡ß क्रांŸÖÖŸÖ. x¿Ö¾ÖµÖ µÖÖ नवीन कायद्याने (सुधारणा) जमीनीचे लहानलहान तुकडे पाडण्यास ¯ÖxŸÖ²Ö¬Ö क्रां»ÖÖ †ÖÆ. आणि कन्सॉलिडेशन –ाल्यानंतर फ्रॅगमेंटेशनसाठी •Öß परवानगी लागत ŸµÖÖŸÖ वकील ´Ö>Ôß शेतक·यांना »Ö²ÖÖ>ŸÖ †ÃÖ µÖÖ सुधारणेमुळे µÖÖ ग¸ ¾µÖ¾ÖÆ¸Ö»ÖÖ †ÖÔ¡ बसणार †ÖÆ. म्हणून µÖÖ x²Ö»ÖÖ“Ö स्वागत क्रां»Ö ¯ÖÖxÆ•Ö.

महसुलमंत्र्यांनी सांगितले ÆÖŸÖ क्रांß, µÖÖ x²Ö»ÖÖ“µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ 9 पैकी 6 कारणासाठी शेतक·µÖÖना जमीन विक्रीबाबŸÖ परवानगी लागणार नाही. µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ †Ö¯Ö»Ö x¾Ö“ÖÖ¸ मांडतांना

अंकुशराव ™Ö¯Ö म्हणतात, µÖÖ´ÖÔ¡ •Ö¾ÖÔ¡•Ö¾ÖÔ¡ 90 टक्के शेतक·µÖÖना µÖÖ जाचातून ´ÖŒŸÖŸÖŸÖÖ मिळणार †ÖÆ. ÆßÖ ®ÖÖÂ™¡ ®Ö¸ß †Ã֐»ÖßÖ ŸÖ¸ß, शेतक·µÖÖना Ÿµ֐֐“Öß कोणती जमीन कोणास विकावी, ®Ö™ÖŸÖ ¾ÖÖ ®Ö™Ö²ÖÖÆ¸¡ विकावी, µÖÖ“Ö Ã¾ÖÖŸÖ¡µÖ †ÃÖÖ¾Ö. ŸµÖÖ“ÖÖ ±ú֐µÖ¤Ö शेतक·µÖÖना ÆÖ‡»Ö. त्याचप्रमाणे अगोदर •Ö कमिशनरला परवानगीबाबतचे अधिकार ÆÖŸÖ ŸÖ †ÖŸÖÖ जिल्हाधिका·यांकडे देण्यात †Ö»Ö»Ö †ÖÆŸÖ. µÖÖ²Ö§»Ö ´ÖÆÃÖ»Ö ´Ö¡µÖÖ“Ö †x³नंदन ŸÖ ®Ö¸¸¡ŸÖÖŸÖ ¾Ö अखेरीस Ã™¡>¡ <x¸¡µÖ¾Ö¸¡ परवानगी लागू नये µÖ²Ö²Ö²ÖŸÖ शासनाने x¾Ö“ÖÖ¸¡ ®Ö¸¸¡Ö¾ÖÖ[51] †¿ÖßÖ विनंती ®Ö¸¸¡ŸÖÖŸÖ.

3.3.11 ±úÖ•Ö¤Ö¸ßÖ प्रक्रिया ÃÖ×ÆŸÖÖ (´ÖÆÖ¸¡ÖÂ™¡ सुधारणा) विधेयक -

x¾Ö¬ÖßÖ´Ö>¡ÔÖ¡ ÃÖ³ÖÖÃÖ¤Ö¡ x¤¡'Ö यांनी क्रिमीनल ¯ÖÖÃÖßÖ•Ö¸¡ ®Ö¸¸¡Ö>¡´Ö¬µÖ ¤¹½ÃŸÖßÖ सुचविणारे विधेयक सभागृहासमोर आणले ÆÖŸÖ ŸµÖÖÃÖ x¾Ö¸¡Ö¬Ö करतांना अंकुशरावांनी †Ö¯Ö»ÖßÖ ´Ö§ÃÖ¤Ö¡ भूमिका ´ÖÖ>¡»ÖßÖ ÆÖŸÖß.

¿ÖÖŸÖŸÖÖ ¾Ö ÃÖ¾µÖ¾ÖÃ£ÖÖ राखण्याच्या दृष्टीने ÃÖ²Ö¡x>¾Æ¡ीजन»Ö ´Öx•ÖÃ™¡™¡»ÖÖ सी.आर.पी.सी.कलम 145 ®Ö¸¸¡Ö»ÖßÖ अधिकार x¤¡»Ö †ÖÆŸÖ. ™Ö¸µÖ™¡»Ö“ÖÖ प्रश्न ÆÖ ®ÃÖ¾ÆßÖ»Ö ®Ö¸¸¡Ö™Ö´Ö¬µÖ †xŸÖ´Ö निर्णय 'ÖŸÖ †ÃÖŸÖÖ. ¯Ö¸¸¡ŸÖ •Ö£Ö जागेच्या ŸÖÖ²µÖÖÃÖ²Ö¬ÖÖŸÖ ¿ÖÖŸÖŸÖÖ ¾Ö ÃÖ¾µÖ¾ÖÃ£ÖÖ निर्माण करण्य֐“ÖÖ प्रश्न निर्माण ÆÖŸÖÖ ŸÖ¸Ö£Ö सबडिव्हीजन»Ö ´Öx•ÖÃ™¡™¡»ÖÖ ŸµÖÖ जागेवर जाऊन ŸµÖÖ जागेचा ŸÖÖ²ÖÖ 'ÖŸÖÖ µÖŸÖÖ. ग्रामीण भागामध्ये >¯µÖ™ßÖ ®Ö¸¸¡»ÖŒ™¡ किंवा <ÃÖ.>ß.<´Ö.»ÖÖ ÊÖना अधिकार आपण x¤¡»Ö»Ö †ÖÆŸÖ त्यानुसार †ŸµÖŸÖ योग्य †¿ßÖ ®Ö¸¸¡Ö¾µÖ¾ÖÖÆß त्यांच्याकडून ÆÖŸÖ †ÖÆ. xÃÖÖû¾Æ»Ö ®Ö¸¸¡Ö™Ö´Ö¬µÖ निकाल लागल्यास दिरंगाई ÆÖŸÖ. ŸµÖÖ´ÖÔ¡ ÊÖ ¯ÖÖ¾ÖÃÖ सबडिव्हीजन ´Öx•ÖÃ™¡™¡»ÖÖ x¤¡»Ö»Ö¡µÖÖ †ÖÆŸÖ. अनेक ®Ö¸¸¡ÃÖÖÃÖ“¡µÖÖ निकाल त्यांच्याकडेच ¸¡ÖxÆ»Ö ¯ÖÖxÆ•Ö †¿ßÖ †Ö´Ö“ÖßÖ धारणा †ÖÆ. Ÿ֐¾ÆÖ ¿Ö¾Ö™ßÖ x¤¡'Ö यांनी Æ¡ विधेयक ´ÖÖ“Ö 'µÖÖ¾Ö †¿ßÖ विनंती अंकुशराव ™Ö¯Ö ®Ö¸¸¡ŸÖÖŸÖ.[52]

3.3.12 अनुदानाकरिता मागण्या-सरकारी बांधकामे ¾Ö गृहनिर्माण विभाग

x¤¡.18 •Ö»Ö 1977 ¸¡Ö•ÖßÖ ¾Ö¸¡ß»Ö मागण्यांना ¯ÖÖŠ²ÖÖ देतांना अंकुशराव ™Ö¯Ö †Ö¯Ö»ÖßÖ †³यासपूर्ण भूमिका मांडतांना x¤ÃÖŸÖÖŸÖ, ŸÖ म्हणतात की, सरकारी बांधकाम ®ÖÖŸµÖ¡µÖÖ“¡µÖÖ •µÖÖ

मागण्या सभागृहासमोर “ö“ö»öö †ö»µöö Ÿµöö¬na ¯öööŠ²öö ¤ŸÖ †ö´ö¤ö¸¡ अंकुशराव ™ö¯ö यांनी ग्रामीण भागातील ¸ÃŸÖ, प्रशासकिय ‡´öö¸ŸÖß, जायकवाडी प्रकल्पातील लिंक ¸ÃŸµöö“öß ¤¡ý¸ÃŸÖß †ö¤ß क्रöö´ö करण्याचे शासनाच्या निदर्शनास आणून देऊन Æß क्रöö´ö क्रö¸ö¾ößŸÖ †¿öß अपेक्षा ¾µö©ŸÖ क्रö»öß ÆöŸÖß.[53] µöö“öß 3 पानांची नोंद विधानसभा क्रöµö¾ööÆßŸÖ †öÆ

3.3.13 x¾ö¸ö¬ößपक्षाच्या ¯öÃŸöö¾öö¾ö¸¡ अंकुशरावांची ÃÖ›ŸÖÖ›¡ भूमिका-

राज्यकार³öö¸¡, पूर्वग्रह न बाळगता, पक्षपात न क्रö¸ŸÖÖ चालविण्यास शासनाची †ÃÖ´ö£öŸÖÖ µöö x¾ö¸ö¬ößपक्षाच्या ¯öÃŸöö¾ööx¾ö¸ö¬ööŸÖ शासनाने ग्ö»µöö 6 ¾ö©ÖöŸÖ क्रö»ö»µöö विकासाच्या ¾ö नाविन्यपूर्ण क्रöö´ öö“öö ¤¡•öö¸ö ¤ŸÖ †ö¯ö»öß ÃÖ›ŸÖÖ›¡ भूमिका ´öö›¡»öß ÆöŸÖß.

µöö²öö²öŸÖ ³ö×´ाका मांडतांना अंकुशराव ™ö¯ö म्हणतात, सन्माननीय Ãö³ööÃö¤¡ कि.ना.देशमुख यांनी †ö¯ö»ö भाषण £öö²ö¾öö¾ö †Ãö सांगितल्यानंतर Ãö¬¤ö त्यांनी Ÿö “öö»ö“ö Š¾ö»ö यावरुन पक्षपातीपणाने कोण वागले Æ¡ †ö¯ö»µöö ×नदर्शनास µö‡»ö, Ÿö¤Ãö“ö †öŸÖö“ö †ö¸¡.<. ¯öö™ß»ö µöö“ö भाषण ऐकले. Ÿµöö“µöö भाषणात त्यांनी अनेक ´ö§ बळजबरीने मांडण्याचा प्रयत्न क्रö»öö. ¯ö¸¡Ÿö Ÿö¸¡ßÆß Ÿö ´ö§ ´öö›¡Ÿö असतांना काँग्रेसच्या निरनिरळ्या धोरणö²ö§»ö समाधान, आनंद ¾öö †ö³öö¸¡ मानावे लागले †öÆŸÖ. यावरुन Æ¡ शासन कोणत्या पध्दतीने ¸ö•µö क्रö¸ŸÖ Æ¡ आपणला कळून µö‡»ö.

x¾ö¸ö¬ößपक्षनेत्याच्या Ãö¾ö»öŸÖß ²ö§»ö बोलतांना अंकुशराव म्हणतात क्रöß, क्रö¦ö´ö¬µö †ö¯ö»ö (x¾ö¸ö¬öß) सरकार आल्यानंतर आपण Ãö¾ö»öŸÖß ¤‰ú लागला आणि Ÿµöö“öö ग्öö•öö¾öö•öö आपण प्रत्येक ठिकाणी प्रत्येक ¾öôß क्रö¤ý लागला †öÆöŸÖ, पण ´öÆö¸öÂ™ Æ¡ ¤¿ööŸÖß»ö ¯ö×Æ»ö †öÆ क्रöß, ज्याने µö£ößö ö विधानपरिषदेमध्ये x¾ö¸ö¬ößपक्षनेत्याला राज्यमंत्र्याना ¤¡•öö ×¤¡»ö»öö †öÆ.

अध्यक्ष ´öÆö¸ö•ö, †ö´ö“ö ×´ö¡ö वा.आ.देशमुख ´ö‘öö¿öß ²öö»ö»ö, त्यांना हरिजनाबद्दल ±úö¸¡ क्रöôö¾ôö †öÆ, पण ¤¤¾öö“öß ग्ööÂ™ †öÆ क्रöß, •µöö रिपब्लिकन पक्षाच्या Æ¢ß µöö चिन्हावर Ÿö निवडून †ö»ö आणि •µöö हरिजनांविषयी Ÿö ²öö»öŸöööŸÖ Ÿµöö´ö¬µö Ÿö 5 ¾öÂöÃö¬¤ö ¸ÖÆ¡ शकले नाहीत आणि त्यांनी †öŸöö •ö¬नता पक्षात ¯ö¾ö¿ö क्रö»öö †öÆ. ´öö–µöö ´öŸÖ Ãö¾öööŸÖ ´ööŠö अन्याय •ö¸¡ हरिजनावर कोणी क्रö»öö †Ãö»ö Ÿö¸¡ Ÿöö त्यांनीच क्रö»ö»öö †öÆ.x¿ö¾ööµö जगजीवन ²öö²ö Æ¡ µöö

क्षा¦ÖŸÖß»Ö हरिजनांचे ´ÖÆŸ¾Öß“Ö ´Ö¡Öß †ÖÆŸÖ. Ÿµöß“µöß“Ö स्टेटमेंटनुसार ×²ÖÆÖ¸´Ö¬ÖÖß»Ö जमीन¤Ö¸Ö“µöß बंदुका •Ö¯ŸÖ करण्याचे ¯Ö¡Ö ÆßŸÖ£ÖßÖ»Ö मुख्यमंत्र्याना ×¤¡»Ö †ÖÆ. यावरुन हरिजनांवर †Ÿµöß“ÖÖ¸¡ कोणत्या ¸Ö•µöÖŸÖ –ÖÖ»Ö»Ö †ÖÆŸÖ, ÛÃ£Ö¸¡ ¸Ö•µÖ क्षाÖŠ¡ †ÖÆ, Æ¡ ÃÖ¬¤Ö आपण लक्षात घेण्याची ¾Ö¸¡•Ö †ÖÆ.

¯Öœ¡ ŸÖ म्हणतात, ³ÖÖ>¾Ö»Ö¤Ö¸Ö“ÖÖ «ÂÖ पत्करुन Ã֟Ö सामान्य लोकांना क्षाÖÆß ¤ŸÖÖ µÖ‡»Ö क्षाÖ µöÖÃÖÖŠß याशासनाने, µöÖ राज्याने क्षा¦Ö´Ö¬µÖ प्रयत्न क्षा»Ö»Ö †ÖÆŸÖ, रोजगार Æ´Öß योजनेसारख्या क्षाÖµÖ¤Ö क्षाß •ÖÖ µöÖ ¤¿ÖÖ´Ö¬µÖ Ã֟¾Ö ¯Ö£Ö´Ö ±úŒŸÖ महाराष्ट्राने क्षा»Ö»ÖÖ †ÖÆ. रोजगार ¤ŸÖÖ µÖŸÖ नसेल Ÿ¸¡ Ÿµöß»ÖÖ ³Ö¢ÖÖ aÖµÖ“Öß Æ´Öß ±úŒŸÖ µöÖ राज्यानेच ×¤¡»Ö»Öß †ÖÆ, †Ã֟ †Ÿµ֟Ÿ पुरोगामी क्षाÖµÖ¤¡ क्षा¸¡ŸÖÖ †ÖÆÖŸÖ µöÖ“Öß जाणिवही ×¾Ö¸Ö¬Öß पक्षाला †ÖÆ. अखेरीस अंकुश¸Ö¸¡¾Ö ™Ö¯Ö म्हणतात, ×¾Ö¸Ö¬Öß पक्षाला बोलण्यासाठी कोणत्याही प्रकारची ´Ö¤ŸÖ नाही क्षा¾ÖÔ¡ विधानसभेच्या नियमानुसार †¿ÖÖ प्रकारचा Š¸¡¾Ö आणता µÖŸÖÖ म्हणून Æ֟ Š¸¡¾Ö आणलेला †ÖÆ. सर्वसामान्य माणसाला ÃÖÖ²ÖŸÖ घेऊन चालण्याची ¾Ö¢ÖÖß †Ö´Ö“µöÖ मुख्यमंत्र्यांची †Ã֟»µÖÖ´ÖÔ¡ विरोधकांना Ÿ֟ ¯ÖÖÆ¾ÖŸÖ नाही. ÆßŸ ¾ÖÃŸÖÛÃ£ÖŸÖß †ÖÆ. Ÿ¾ÖÆ֟ †¿ÖÖ ¯Ö×¸ÛÃ£ÖŸÖß´Ö¬µÖ ×¾Ö¸Ö¬Öß पक्षाने Æ֟ •ÖÖ Š¸¡¾Ö आणलेला †ÖÆ¡ ŸÖÖ बिनबुडाचा †Ã֟»µÖÖ´ÖÔ¡ Ÿµöß“µöÖ µÖÖ Š¸¡¾ÖÖ»ÖÖ ´Öß ×¾Ö¸Ö¬Ö क्षा¸¡ŸÖÖ.[54]

3.4 अंकुशराव टोपे यांची लोकसभेतील योगदान ¾Ö क्षाÖµÖ :-

अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी 5 ¾ÖÂÖ ³ÖÖ¸¡ŸÖÖ“µöß ÃÖÃÖ¤¡“Ö ÃÖ¤ÃµÖ म्हणून क्षाÖ´Ö ¯Ö क्षा»Ö. ‡.Ã֟.1991 “µöß लोकसभेच्या सार्वत्रिक निवडणुकीत ŸÖ ³ÖÖ¸¡ŸÖßµÖ ¸ÖÂ™ßµÖ क्षाÖ¬ÖÃÖ“µöß तिकीटावर जालना लोकसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸¡ संघातून निवडून †Ö»Ö. ×¤¡.9 •Ö»Ö 1991 ¸Ö•Öß ÃÖÃÖ¤¡ Ã֤ÃµÖŸ¾Ö“Öß ¿Ö¯Ö£Ö घेतल्यानंतर ‡.Ã֟.1991 पासून Ÿ֟ 1996 ¯ÖµÖŸÖ ׫ÖÃÖ¤Ö¸¡ असतांना त्यांनी ÃÖÃÖ¤ßµÖ कामकाजात ÃÖÖŸÖत्याने सहभाग घेऊन ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖß»Ö ´ÖÆŸ¾Öß“µöß प्रश्नांना, ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¶Ö“µöß विकासाच्या प्रश्नावर आणि ×¾Ö¿ÖÂÖŸÖ: †Ö¯Ö»µÖß ´ÖŸÖ¤Ö¸¡ Ã֓ÖÖ“µöß म्हणजे जालन्याच्या ×¾Ö×¾Ö¬Ö प्रश्नांना ÃÖÃÖ¤¡ŸÖ ¾Ö“ÖÖ ±úÖ>»Öß. †Ö¯Ö»µÖß ´ÖŸÖ¤Ö¸¡ Ã֓ÖÖ“ÖÖ, ग्रामीण जनतेचा विकास क्षा¿ÖÖ पध्दतीने क्षा¸¡ŸÖÖ µÖ‡»Ö µöÖ“ÖÖ“Ö ¯ÖÖŠ¯Ö¸Ö¾ÖÖ सातत्याने त्यांनी क्षा»µÖÖ“Ö ×¤ÃŸÖ.

अंकुशराव टोपे यांनी खा.Ã.¤.¸किसान कार्यकाळात Ã.Ã.¤.µ (लोकस³भा) कामकाजात भाग घेऊन लोकसभा कामकाजातील सहभागाविषयी 'मौनी' म्हणून †Ã.»..ß जालन्याची ¯.×Ÿ.´.. ´..>ßŸ. काढ.»..ß. सर्वकष ¾. "..±¸ †³यासाने आणि ±¡>¶. वक्तृत्वाने Ã.¾.."लक्ष वेधुन काŸ.Ÿ¾.."ß •.²¸ चुणूक दाखविणारे †कुशराव ™.¯. यांनी •. Ã.Ã.¤.Ÿ. काढ.µ. काढ.. Ÿµ.."..•.Ã.Ÿ.ß.Ÿ. •.Ã.Ÿ. भाग आणि Ã.Ã.¤.²Æ¸Æß काढ.»..µ.. काढ´.."..ठळकपणे †.Œ.¾.. घेण्याचा प्रयत्न µ.. भागात काढ»... †.Æ.

µ.. ‡.Ã..1991 ´.¬µ. –..».»µ.. लोकसभेच्या सार्वत्रिक निवडणुकीत जालना लोकसभा ´.Ÿ.¤.¸ संघातून ³..¸Ÿ.ßµ. जनता पक्षाचे ^´.¤¾..¸ पुंडलिक Æ¸ß दानवे यांना 68,207 ´.Ÿ.."µ.. फरकाने ¯.¸.³.Ÿ. काढ¸Ÿ. 257837 ´.Ÿ. 'Ÿ. अंकुशराव ™.¯. ³..¸Ÿ.ßµ. ¸.Â™.µ. काँग्रेसच्या xŸाकीटावर x¾.•.µ.ß –..».. Æ.Ÿ.. Ÿ.²².».. 12 ¾.Â.."µ.. राजकीय विश्रांतीनंतर Ÿµ.."..Æ. x¾.•.µ. त्यांनी ¯.Œß».. काढ.Ô.Ÿ. x¤.».»µ.. योगदानामुळे ´.Æ.Ÿ¾.."..मानता µ.Ÿ..[55]

3.4.1 ´.¸.Š¾..>. विभागातील ¸»¾. ¾. ¸Ã.Ÿ. विकÃ.Ã.²-ß काढ.µ. -

´.¸.Š¾..>. विभागाच्या विकासाच्या सर्वार्थाने .Ÿ.ß देण्याच्या दृष्टीने दळणवळणाच्या क्ष¡..Ÿ. प्रगती ¾Æ.¾ß. दळणवळणाची साधने Æß विकासाच्या धमन्या †.Æ.Ÿ.. µ.. विचारातून ´.¸.Š¾..>. विभाग.Ÿ.ß».. ¸Ã.Ÿ. ¾. ¸»¾"µ.. विकासासाठी Ã.Ã.¤ Ã.¤.Ãµ. अंकुशराव ™.¯. यांनी Ã.¤.Ãµ.Ÿ¾.."µ.. काढ.Ô.Ÿ. x¾.×¾.-. प्रश्न उपप्रश्न Ã.Ã.¤.Ÿ. ^¯.ÂÃ£.Ÿ. करुन, अनुदानासाठी मागण्या करुन, †.×"..Ÿµ.."..´.§. ^¯.ÂÃ£.Ÿ. करुन आणि ¸»¾. ख..Ÿµ..¿ß ¯.¡.¾µ.¾.Æ¸ करुन Ÿµ.."..Ã.Ÿ.Ÿ. ¯..Š¯.¸¾.Š. ठेवून †.¯.»µ.. मागण्या ´.•.¸ करुन घेण्याचा प्रयत्न काढ»... Æ.Ÿ.. त्यांनी ¸»¾. ¾. ¸Ã.Ÿ. विकासाबाबत 'Ÿ.».»ß भूमिका.

†) ¸»¾. विकास -

औरंगा²..¤ -. ¯.¸.³णी Ÿ. ¯.¸.ôß रेल्वेमार्गाचे (मीटरगेज मधून ब्रॉडगेज)रुपांतरण -

µ..².².Ÿ. x¤.11 Ã.¯™²¸ 1991 ¸.•ß अधिनियम 377 नुसार अंकुशराव ™.¯. यांनी ´.§. ^¯.ÂÃ£.Ÿ. काढ»... Æ.Ÿ.. काढß, मनमाड-औरंगाबाद-परभणी Ÿ. ¯.¸.ôß µ.. रेल्वेमार्गाचे ´.™¸ गेजमधून ब्रॉडगेज ´.¬µ. ¹√..Ÿ¸ करण्याचे काढ´. ±Œ.Ÿ. मनमाड औरंगा²..¤¯.µ.Ÿ."पूर्ण –..» †.Æ.

औरंगा²ादपासून परभणी ŸÖ ¯Ö¸¡ÔÃß मार्गाचे क¤ÖÓ´Ö बाकी ¸Ö×Æ»Ö †ÖÆ ¾Ö ŸÖ ×ŸÖÃÖ·µÖÖ ™¯µÖÖŸÖ टाकले †ÖÆ. ज्याप्रमाणे परभणी-मुदखेड ŸÖ †Ö×¤¡»ÖÖ²ÖÖ¤¡ µÖÖ मार्गाचे क¤ÖÓ´Ö ¤ÃÖ·µÖÖ ™¯µÖÖŸÖÆß •ÖÖ>¡»Ö»Ö नव्हते. त्याप्रमाणेच औरंगा²ÖÖ¤¡-¯Ö¸¡3णी ŸÖ ¯Ö¸¡ÔÃß µÖÖ रेल्वेमार्गाच्या ब्रॉडगेजचे क¤ÖÓ´Ö ×¾Ö¿ÖÂÖ करुन ÆÖŸÖß 'µÖÖ¾Ö कारण µÖÖ ¸¡»¾Ö मार्गाच्या रुपांतरणाच्या क¤ÖÓ´ÖÖ»ÖÖ ÆÖŸÖ †ÃÖ»Ö»µÖÖ दिरंगाईमुळे जनमानसातून नाराजीचे ÃÖ¸¡ ^´Ö™ŸÖ †ÖÆŸÖ.[56]

औरंगा²ÖÖ¤¡-´Ö²Ö‡ ÃÖ¯Ö¸¡ ±ú¡ÖÃ™ ट्रेनची आवश्यकता -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ ×¤.8 <×¯Ö»Ö 1992 ¸Ö•Öß †×¬Öनियम 377 नुसार अंकुशरावांनी ´Ö§Ö ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन मागणी क¤Ö»Öß ÆÖŸÖß. ŸÖ म्हणतात की, मनमाड ŸÖ औरंगा²ÖÖ¤¡ µÖÖ ¸¡»¾Ö मार्गाचे ब्रॉडगेजमध्ये रुपांतरपूर्ण –ÖÖ»Ö †ÖÆ. त्यावरुन नवीन औरंगा²ÖÖ¤¡ ŸÖ ´Ö²Ö‡ ÆÖß ¤ÖÖ>¡ß ÃÖ¬¤¡Ö ÃÖ¹ý –ÖÖ»ÖÖß †ÖÆ. पण ÆÖß ¤ÖÖ>¡ß ´Ö²Ö‡ÃÖ पोहचण्यासाठी †Ö•ÖÆß •Ö¾ÖÔ¯ÖÖÃÖ 12 ŸÖÖÃÖ ¾ÖÔ¡ लागतो ¾Ö ŸÖ¾ÆœÖ“Ö ¾ÖÔ¡ ŸÖß ¯Ö¸¡ŸÖß“µÖÖ ¾ÖÔ¡ÃÖ 'ÖŸÖ. ŸÖ¾ÆÖ µÖÖ मार्गावर नवीन सुपरुफास्ट ट्रेन ÃÖ¹ý करणे आवश्यक †ÖÆ. ÃÖ¤¸ß»Ö ¤ÖÖ>¡ß ´Ö²Ö‡ ¾Ö औरंगा²ÖÖ¤¡ µÖÖ दोन ठिकाणाहून ¸Ö¡ÖÖß 11 ¾ÖÖ•ÖŸÖÖ सुटुन सकाळी 6 ¾ÖÖ•ÖŸÖÖ पोहोचणे आवश्यक †ÖÆ. ÃÖ¤¸ß»Ö ¤ÖÖ>¡ß 'देवगिरी <ŒÃÖ¯ÖÃÖ' µÖÖ नावाने ÃÖ²ÖÖ¬ÖÖ¾ÖßÖ. µÖÖ पध्दतीने क¤ÖŸÖß क¤Ö»µÖÖÃÖ“Ö खÛ·µÖÖ अर्थाने ¸¡»¾Ö मार्गाच्या रुपांतरणाचा ÆŸÖ ÃÖ±ú»Ö –ाल्यासारखे ¾ÖÖ™»Ö. अखेरीस ÃÖ¤¸ß»Ö ¤ÖÖ>¡ß लवकर ÃÖ¹ý क¤Ö¸¡¾ÖßÖ †¿ÖÖß क¤Ö¦¡ सरकारला ŸÖ विनंती क¤Ö¸¡ŸÖÖŸÖ.[57]

जालना ŸÖ खामगाव रेल्वेमार्ग -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ अधिनियम 377 अनुसार अंकुशराव ™Ö¯Ö प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन जालना ŸÖ खामगाव µÖÖ ´Ö¸¡ÖŠ¾ÖÖ>Ö ¾Ö ×¾Ö¤¡3Ö विभागाÃÖ जोडणा¬µÖÖ ¸¡»¾Ö मार्गाचा ¯ÖÃŸÖÖ¾Ö आणण्याचßß ¤Ö¸¡•Ö †ÃÖ»µÖÖ“Ö ´ÖŸÖ लोकसभेत ´ÖÖ>¡»Ö ÆÖŸÖ, ŸÖ म्हणतात, ´ÖÆÖ¸¡ÖÂ™ÖŸÖßß»Ö ´Ö¸¡ÖŠ¾ÖÖ>Ö ¾Ö ×¾Ö¤¡3Ö µÖÖ मागास ¯Ö¤¿ÖÖŸÖßß»Ö जालना ŸÖ खामगाव µÖÖ रेल्वेमार्गाचे सर्वेक्षण 1965 ÃÖÖ»ÖßÖ –ÖÖ»Ö ÆÖŸÖ, ŸµÖÖÃÖ 25 ¾ÖÂÖ –ÖÖ»ÖßÖ. Ÿयानुसार ÆÖ मार्ग आर्थिक ¥Â™¶Ö परवडणारा नव्हता †ÃÖ ´Æ™»Ö ÆÖŸÖ. ¯Ö¸¡ŸÖ †Ö•Ö ¯Ö×¸¡ÛÃ£ÖŸÖßß 2Ö¤¡»Ö»ÖßÖ †ÖÆ. µÖŸµÖÖ ÃÖÆÖ¬ÃÖÖŸÖ ¾ÖÂÖÖÖŸÖ ´Ö»Ö3ÖŸÖ ²ÖÖ²ÖŸÖßßŸÖ आणखी 2Ö¤¡»Ö Æ‡»Ö. ×¿Ö¾ÖÖµÖ ÆÖß जालना ŸÖ खामगाव ¸¡»¾Ö »ÖÖईन काचीगुडा-मनमाड आणि कलकत्ता-मनमाड यांना

समांतरपणे जोडणार †ÖÆ.[58] ŸÖ¾ÆÖ रेल्वेमंत्र्यांनी Æ वक्तव्य ÆÖŸÖß 'µÖÖ¾Ö †¿Öß विनंती त्यांनी ßवक्तव्य»Öß ÆÖŸÖß.

´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>Ö विभागाचे ¤ê´Ö.¸ê»¾Ö ´Ö¬Ö¬न ´Ö. ¸ê»¾Ö विभागात समायोजन आवश्यकता -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ खÖÖÃÖ¤ê¸ê अंकुशराव ™ÖÖ¯Ö यांनी ×¤ü.2 ´ÖÖ"Ö 1994 ¸Ö•ÖßÖ अधिनियम 377 अनुसार †Ö"ÖßŸµÖÖ"ÖÖ ´Ö§Ö ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन सभागृहाचे लक्ष ¾Ö¬Ö»Ö ÆÖŸÖ. µÖÖ²Ö§»Ö ŸÖ म्हणतात वक्तव्ß, ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>Ö विभाग ÆÖ दक्षिण ´Ö¬µÖ ¸ê»¾Ö विभागाच्या अंतर्गत µÖŸÖÖ †ıणि ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖßê»Ö ‡ŸÖ¸ê विभाग Æ ´Ö¬µÖ ¸ê»¾Ö विभागाच्या अखत्यारित µÖŸÖÖŸÖ. परिणामत: ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>Ö विभागाला Æ त्रासदायक Šê¸êŸÖ †ÖÆ. दक्षिण ´Ö¬µÖ ¸ê»¾Ö"Ö मुख्यालय Æ¦Ö²ÖÖ¤ê»ÖÖ †ÖÆ. Ÿµ֙´ÖÔê वक्तव्ßÆß अडचणी †ÃÖ»µÖÖÃÖ लोकप्रतिनिधींना Æ¦Ö²ÖÖ¤ê»ÖÖ •Ö¾Ö लागते. Æ ×Ö¸ÊÃÖÖµÖßÖ"Ö Šê¸êŸÖ µÖÖÆß ¯Öœ¡ जालना-´Ö²Ö‡ मार्ग दोन ¸ê»¾Ö विभागात विभागलेला †ÖÆ. Ÿµ֙´ÖÔê µÖÖ ठिकाणच्या रेल्वेगाड्यांची नियमितता ¾Ö कार्यक्षमता वक्तव्ß †ÖÆ. Ÿµ֙´ÖÔê ´ÖÖ–ßÖ ´Ö¡ßÖ महोदयांना विनंती †ÖÆ ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>Ö विभाग •ÖÖ वक्तव्ß, ÃÖ¬µÖÖ दक्षिण ´Ö¬µÖ ¸ê»¾Ö ´Ö¬µÖ †ÖÆ ŸµÖÖÃÖ ´Ö¬µÖ ¸ê»¾ÖÃÖ •ÖÖ>Ö¾Ö ŸÖ¾ÖÆÖ"Ö µÖÖ विभागाची देखभाल, ÃÖ×¾Ö¬ÖÖ, प्रशासन µÖÖ"ÖÖ विकास होणे ¿ÖŒµÖ †ÖÆ.[59]

मागील नऊ महिन्यापासुन †Ö•Ö"µÖÖ तारखेपर्यंत ¸ê»¾ÖÖ ³ÖÖ>¶Ö¯ÖÖ™ßß किती रक्कम ×´ÖÔê»ÖßÖ आणि ¸ê»¾Ö मंत्रालयाने ¸ÊŸµÖÖ¾Ö¸ê»Ö ¸ÆÖ¤ê¸ê वक्तव्ß करण्यासाठी वक्तव्ßÆß ¯ÖÖ¾Ö»Ö ^"Ö»Ö»ÖßÖ †ÖÆŸÖ वक्तव्ßÖµÖ?

†ÃÖÖ प्रश्न अंकुशराव ™ÖÖ¯Ö यांनी ×¤ü.14 ±ú²Ö¾ÖÖ¸ê 1995 ¸Ö•ÖßÖ ¸ê»¾Ö मंत्र्यांना ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ वक्तव्»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. Ÿµ֙ÖÖ¾Ö¸ê ¸ê»¾Ö´Ö¡ßÖ सी.के.जाफर यांनी स्पष्टीकरण ×¤ü»Ö ÆÖŸÖ वक्तव्ßÖ, मागील नऊ महिन्यापासून ¸ê»¾ÖÖ»ÖÖ ³ÖÖ>¶Ö¯ÖÖ™ßß 1ý.9934.62 वक्तव्Ö™ß ×´ÖÔê»Ö ¾Ö ¸ÆÖ¤ê¸ê वक्तव्ß करण्यासाठी शासनाने ¯ÖÖ¾Ö»Ö ^"Ö»Ö»ÖßÖ †ÖÆŸÖ.[60]

¸ê¸ÖÂ™ßµÖ वाहतूक योजना समितीने ¸ê»¾Ö मालवाहतूक ¾Ö रस्त्यावरुन वाहतूक µÖÖ"Öß तुलना वक्त»ÖßÖ †ÖÆ ŸÖ¸ê रेल्वेने ´ÖÖ»Ö¾ÖÖÆतूक किती वक्त»ÖßÖ •ÖÖŸÖ Æ रस्त्याने होणा·µÖÖ मालवाहतूकीपेक्षा वक्तव्ß –ÖÖ»ÖßÖ †ÖÆ वक्तव्ÖµÖ?

Æ प्रश्न अंकुशरावांनी ¸»¾ ´ ¡ सी.के.जाफर यांना ¤.9 ऑगस्ट 1994 ¸•ß लोकसभेत ^¯ÛÃ£ŸÖ करुन ख»ÃÖ मागितला Æ. Ÿµ¾ ‡.Ã.2000 Ã»¯µŸÖ रेल्वेने 72 टक्के वाहतूक Æ‡»¾ 28 टक्के रस्त्याने Æ‡» †Ã स्पष्टीकरण ¸»¾ मंत्र्यांनी ¤» Æ.[61]

¸»¾ Ã²-ß पुरवणी अनुदान मागण्या (1994-95)

‡.Ã.1994-95 "µ ¸»¾"µ पुरवणी अनुदान मागण्या" समर्थन करतांना लोकसभा Ã¤Ãµ अंकुशराव ™¯ ¤.10 ऑगस्ट 1994 ¸•ß उपाध्यक्षांना उद्देशून म्हणतात की, ´ß ¸»¾¿ß Ã²-ßŸ पुरवणी अनुदान मागण्यांचे समर्थन करण्यासाठी" ^3 ¸×Æ» †Æ. ´» ¸»¾´ ¡ß •±ú¸ ¿¸®±ú µ" स्वागत क¸µ» †¾>» कारण Ã¾" न्यायालयाने Ÿµ" निवड ग Ê ¬¸»ß †Æ. µÃŠß Ÿ ¾¢¯ ¡ßµ ²ŸÖ´ß" Ã¤³ ¤Ÿ.

´¸ŠÃ> Æ ´– भाग ´Æ¸Â™ŸÖß» मागासलेला भाग †Æ. Ã¬µ" सरकारच्या आशिर्वादाने ²·µ" काळापासुन ¯»×²Ÿ †Ã»»ß मनमाड-औरंगाबाद-परभणी-पूर्णा Æ मीटरगेज मधून ब्रॉडगेज रुपांतरणाची मागणी पूर्ण –»ß †Æ. µ´ô ´²‡ आणि Æ¦²¤ µ ठिकाणी जाण्याची Ã»µ –»ß †Æ.

देवगिरी <ŒÃ¯Ã •ß मराठवाड्यातून निघायची Ÿµ" ¾œ करुन Ÿß सिकंदराबाद ¯µŸ करण्यात †»ß. µ´ô Æ »² ™¯µ" ¯¾Ã –» †Æ. Ÿµ´ô µ ग>ßŸ एक आणखी <Ãß. ™ ×™µ¸ किंवा ±úÃ™Œ»Ã "ß बोगी जोडणे आवश्यक †Æ. ¤Ã¸ß औरंगा²¤" ऐतिहासिक ´Æ¢¾ लक्षात घेऊन एक Ã¯¸±úÃ™ ट्रेन Ã¹ý करण्याची विनंतßÆ Ÿ क¸Ÿ.

यानंतर अंकुशराव ™¯ म्हणतात, नांदेड Æ शिख ²-¾" ¯×¾¡ Ã£ô †Æ. µÃŠß †´ŸÃ¸ (•²) Ÿ नांदेड µ दरम्यान एक Ã¯¸±úÃ™ ट्रेन †Ã¾ß. ×¿¾µ †¯»µ जालना ´Ÿ¤¸ Ã"ŸßŸ» ¸»¾ स्टेशन ²²ŸßŸ व्यापारविषयक Ã¾Ãµß Ã×¾-¬" मागणीही Ÿ क¸Ÿ. जालना शहरातून ²ßडकडे जाणा·µ ¸ÃŸµ¾¸ रेल्वेलाईन ओलांडताना ¸»¾ ^>>ानपुलाची मागणी करतांना Ÿ म्हणतात की, Ã¾ शासकीय क»µ» ²ß>¸ ¸>¾¸ ÛÃ£Ÿ †ÆŸ Ÿ¾Æ लोकांचा †´»µ ¾ô वाचविण्यासाठी µ ¯»" आवश्यकता †Æ. ×¿¾µ जालना-खामगाव µ जुन्याच मागणीचा Ã¾ –» †Æ. Ÿß लाईन पूर्ण करण्याची मागणß क¸Ÿ, ¯Œ ²ß>" µ ख»Ã¤¸ केशरकाकु क्षिरसागर µ" Ã¤³ ¤Ÿ ²ß>" µ दृष्टीने ´Æ¾" ß

अहमदनगर-²ß›¦-¯Ö¸¦ôß µÖÖ रेल्वेमार्गाची मागणी क¤¸¸ŸÖÖŸÖ. आणखी एक मागणी ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Öß अंकुशराव क¤¸¸ŸÖÖŸÖ, ŸÖß म्हणजे ¯Öœ¸¯Ö¸¦»ÖÖ •ÖÖ¬ÖÖ·µÖÖ ³ÖŒŸÖÖ“µÖÖ ÃÖÖµÖß“µÖÖ दृष्टीने, »ÖÖŸÖ¸¦-x´Ö¸¦•Ö-कुर्डे¾ÖÖ›ß ¸¦»¾Ö´ÖÖ¬ÖÖ“µÖÖ ¦ ब्रॉडगेजची.

अखेरीस ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›Ö †£Ö¾ÖÖ ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›¶ŸÖŸÖß»Ö क¤ÖÆß भाग •ÖÖ दक्षिण-´Ö¬µÖ ¸¦»¾Ö“µÖÖ –ोनमध्ये µÖŸÖÖ ŸÖÖ काढून ´Ö¬µÖ ¸¦»¾Ö»ÖÖ लोकांच्या ÃÖÖµÖßÃÖÖŠß जोडण्याची मागणी ŸÖ क¤¸¸ŸÖÖŸÖ.[62]

²Ö) ¸¦ÃŸÖ विकास -

नवीन ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्ग ÃÖ¹ý करण्यासाठी अनुदान -

³Ö¯ÖÂŠ¦ वाहतुक मंत्र्यांना µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ अंकुशरावांनी ¤¤.6 ›¦ÃÖ²Ö¸¦ 1993 ¸Ö•ßß लोकसभेत अतारांकित प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन खÖ»ÖÖÃÖÖ मागितला ÆÖŸÖÖ. मागील तीन ¾ÖÂÖÖŸÖ केंद्रसरकारने नवीन ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्ग ÃÖ¹ý करण्यासाठी ¾Ö ŸÖÖ ¤¹ý¸ÃŸÖ करण्यासाठी राज्यांना किती अनुदान ¤¤»Ö? क¤¸´ßß अनुदानामुळे ¸Ö› ¤¹ý¸ÃŸÖß करण्यात अनेक राज्यांना †¯Öµֿ¿Ö †Ö»Ö †ÖÆ क¤ÖµÖ? µÖÖ¾Ö¸¦ मागील ŸÖßन ¾ÖÂÖÖŸÖ ¤¤»Ö»µÖÖ अनुदाना²ÖÖ²ÖŸÖ सविस्तरपणे ´ÖÖ×ÆŸÖß •Ö»Ö³ÖŸÖ»Ö परिवहन ¸Ö•µÖ´Ö¡ÖßÖ जगदीश ™ÖµÖ™»Ö¸¦ यांनी सभागृहात ¤¤»ÖßÖ ¾Ö प्रत्येक ¸Ö•µÖÖ“µÖÖ गरजेनुसार ¸Ö› ¤¹ý¸ÃŸÖßÃÖÖŠß अनुदान ¤¤»Ö •ÖÖŸÖ †ÃÖ Ã¯ÖÂ™ßकरण क¤¸»Ö ÆÖŸÖ.[63]

´ÖÆÖ¸¦ÖÂ™ÖÃÖÖŠß ¯Ö™Ö»Ö ›¦–Ö»Ö किंमतवाढ निधीबाबत -

¤¤.13.05.1988 ¸Ö•ßß सभागृहात –ÖÖ»Ö»µÖÖ निर्णयानुसार ¯Ö™Ö»Ö आणि ›¦–Ö»Ö“µÖÖ किंमतीत 5 टक्के ने ¾ÖÖœ¦ करण्यात †Ö»ßß. ´ÖÆÖ¸¦ÖÂ™ÖÃÖÖŠß 40 टक्के निधी ¤¤»ÖÖ •ÖÖ‡»Ö †ÃÖ सांगितले ŸÖ¾ÖÆÖ, ´ÖÆÖ¸¦ÖÂ™Ö»ÖÖ ÆÖ निधी क¤ÖÖ ¤¤»ÖÖ नाही? †ÃÖÖ पुरवणी प्रश्न अंकुशराव ™Ö¯Ö¯Ö यांनी ³Ö¯ÖÂŠ¦ वाहतूक ´Ö¡ßß यांना ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क¤»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. µÖÖ¾Ö¸¦ ³Ö¯ÖÂŠ¦ वाहतूक ´Ö¡ßß जगदीश ™ÖµÖ™»Ö¸¦ यांनी †ÃÖ सांगितले क¤ßß, दोन्ही सभागृहांनी ÆÖ निर्णय ´Ö•Ö¸¦ करुन ÃÖ¬¤Ö ×¾Ö¢Ö ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖ ŸÖÖ मान्य क¤¸ßŸÖ नाही, जुन्या निर्णयानुसार 1990-91 ´Ö¬µÖ ´ÖÆÖ¸¦ÖÂ™Ö»ÖÖ ¹ý.4.50 लाख ¤¤»Ö. ´ÖÆÖ¸¦ÖÂ™ÖÃÖÖŠß 42 योजना ´Ö•Ö¸¦ करण्यात †Ö»µÖÖ †ÖÆŸÖ. 1990-95 “µÖÖ शिलकी ÃÖ¤³ÖÖŸÖ महाराष्ट्राने †ªÖ¯Ö योजना ¯ÖÖŠ×¾Ö»Ö»µÖÖ नाहीत.[64]

नियम 377 नुसार ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्ग •ÖÖÆß¸¡ करण्याबाबत सुचना -

x¤¡.8 ´ÖÖ“Ö 1994 ¸Ö•Öß सभागृहात नियम 377 अनुसार ÃÖÖ»ÖÖ¯Ö¸¡-¾Ö>Ö¤¡¸Ö आणि औरंगा²ÖÖ¤¡-Æ¦Ö²ÖÖ¤¡ Æ¡ मार्ग ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्ग •ÖÖÆß¸¡ करण्याची ग्Ö¸¡•Ö †ÃÖ»µÖÖ“Öß सुचना क्रां»ÖÖß ÆÖŸÖß. ŸÖ म्हणतात, ´ÖÆÖ¸¸ÖÂ™¡ शासनाने ¸Ö•µÖÖŸÖß»Ö 11 मार्ग ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्ग •ÖÖÆß¸¡ करण्याचा ¯ÖÃŸÖÖ¾Ö दाखल क्रां»Ö»ÖÖ †ÖÆ¡. Æ¡ अकरा मार्ग ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö †ÖÆŸÖ. पैकी ÃÖÖ»ÖÖ¯Ö¸¡-उस्मानाबाद-²Öß>¡-औरंगाबाद-¬Ôß¡-¾Ö>Ö¤¡¸Ö ¾Ö औरंगा²ÖÖ¤¡-नांदेड-Æ¦Ö²ÖÖ¤¡ Æ¡ मार्ग ¯ÖÖधान्यक्रमाने ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्ग म्हणून •ÖÖÆß¸¡ ¾ÆÖ¾ÖŸÖ ¾Ö वडीगोद्री-मलकापूर ÆÖ मार्ग ÃÖ¤¡¬ÖÖ µÖÖŸÖ †ŸÖ3ÖŸÖ ¾ÆÖ¾ÖÖ.[65]

µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ 8 ¾µÖÖ पंचवार्षिक योजनेत ´ÖÆÖ¸¸ÖÂ™¡ शासनाच्या अंतर्गत येणा·µÖÖ शेडपैकी किती ¿Ö>¡»ÖÖ ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्ग म्हणून ‘ÖÖ×ÂÖŸÖ क्रां»Ö? ÃÖÖ»ÖÖ¯Ö¸¡-²Öß>¡-जालना-मलकापूर µÖÖ मार्गाला ¸ÖÂ™ßµÖ महामार्ग करण्याचे योजनेत †ÖÆ¡ क्रां¤ÖµÖ? नसेल ŸÖ¸¡ ŸµÖÖ“Öß क्रां¤ÖµÖ कारणे †ÖÆŸÖ . †¿ÖÖ प्रकारचे x¾Ö×¾Ö¬Ö प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन, नियम 377 नुसार सुचना करुन सरकारला µÖÖ प्रश्नाची जाणीव करुन देण्याचा प्रयत्न अंकुशरावांनी क्रां»ÖÖ.[66]

3.4.2 क्रांÂÖß ¾Ö ग्रामीण विकासाबाबत अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“Öß भूमिका -

ग्रामीण विकासाबाबŸÖ भूमिका -

3ÖÖ¸¡ŸÖ ÆÖ ख्Ö¡>¡¶Ö“ÖÖ ¤¡¿Ö †ÖÆ¡. µÖ£Ö¸ß»Ö †£Ö¾µÖ¾ÖÃ£ÖÖ Æß क्रांÂÖß †£Ö¾µÖ¾ÖÃ£ÖÖ †ÖÆ¡. म्हणून µÖÖ कृषीक्षेत्राचा विकास –ÖÖ»ÖÖ ŸÖ¸¡“Ö ख्Ö·µÖÖ अर्थाने ¤¡¿ÖÖ“ÖÖ विकास होणार †ÖÆ¡. Æß जाणीव Š¾Ö¸ुन अंकुशराव ™Ö¯Ö¸¡ µांनी ग्रामीण भागाच्या विकासासाठी ÃÖÃÖ¤¡ ÃÖ¤¡Ãµ¸Ö म्हणुन प्रयत्न क्रां»Ö. ग्रामीण भागातील पडीक जमीनी लागवडी ख्ÖÖ»ÖÖß आणणे, ग्रामीण भागातील पिण्याच्या पाण्याच्या ÃÖÖµÖÖß ^¯Ö»Ö²¬Ö करणे, ग्Ö×¸¡²ÖÖß निर्मुलना, ग्रामीण भागातील युवकांची बेरोजगारी निर्मुलन, ´ÖÆÖ¸¸ÖÂ™ŸÖÖ»Ö क्रां¤Ö¯ÖÃÖ ख्Ö¸¡¤¡ß योजना “ÖÖ»Ö ठेवणे. पिक x¾Ö´µÖÖ“µÖÖ रकमेत ¾Ö¨¨ß, ग्ÖÆ¡ आणि ‰úÃÖ उत्पादन ŸÖÃÖ“Ö •Ö¬Ö¾Ö¸¸Ö“ÖÖ “ÖÖ¸¡Ö ^¯Ö»Ö²¬ÖŸÖÖ †Ö¤¡ß x¾ÖÂÖµÖÖ¾Ö¸¡ लोकसभेत प्रश्न उपप्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन याकडे सरकारचे लक्ष ¾Ö¬Ö»Ö. अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी क्रांÂÖß ¾Ö ग्रामीण विकासासंदर्भात ÃÖ²Ö¬ÖßŸÖ ´Ö¡Öß ¾ÖÖ ´Ö¡ÖÖ»Ö¤µÖÖ»ÖÖ ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्रां»Ö»µÖÖ प्रश्नांचा ¾Ö ŸµÖÖ“µÖÖ भूमिकेचा £ÖÖ>ŒµÖÖŸÖ ¯Ö¸¡Ö´Ö¿Ö ÃÖ¤¡ß»Ö प्रमाणे सांगता µÖ‡»Ö.

कक्षा आठवी खेळाडू एकाधिकार योजना -

प्रश्नकर्ते 24 जुलै 1992 रोजी अंकुशरावांनी वस्त्रोद्योग मंत्री पी.व्ही. नरसिंहराव यांना प्रश्न विचारला की, आठवी योजना शासन पुरस्कृत आहे काय? असल्यास आठवी योजना शासन पुरस्कृत असताना केंद्रसरकारने कोणत्या उत्पादकाकडून किती उत्पादन घेतले, किती आठवी पंचवार्षिक योजनेत केंद्रसरकारची काय भूमिका होती? प्रश्न वस्त्रोद्योग राज्यमंत्री अशोक गायकवाड यांनी सभागृहात निवेदन केले की, कक्षा आठवी खेळाडू एकाधिकार योजना 1 जानेवारी 1990 पासून 10 व्या पंचवार्षिक योजनेची अंमलबजावणी शासनाने केली आहे. यासाठी 1 जानेवारी 1990 पासून सरकारने शासनाला 3 कोटी अनुदान देण्याचे मान्य केले होते.[67]

ग्रामीण रोजगारासंबंधी -

प्रश्न 14 नोव्हेंबर 1994 रोजी अंकुशरावांनी माननीय पंतप्रधानांना सभागृहात प्रश्न विचारला की, कपार्टने (CAPART) ग्रामीण युवकांनी रोजगार उपलब्ध करण्यासाठी कोणती नवीन योजना कार्यन्वित केली, मागील तीन कोटी योजना कार्यन्वित केली कोटी योजनांना किती निधी देण्यात आणि शिल्लक निधीचा विनियोग करण्यासाठी कोणते प्रयत्न केले ग्रामीण विकास मंत्री श्री जगदीश टायटलर यांनी सांगितले की, कपार्टने बेरोजगार युवक, ग्रामीण सुशिक्षित युवकांना (77.74 लाख) रोजगार उपलब्ध करण्यासाठी प्रकरण अंतर्गत मागील तीन कोटी 77.74 लाख युवकांना रोजगार देण्यात आर्थिक संस्थाकडून निधी करण्यात रोजगार योजनेत मागील तीन कोटी 25 टक्के निधी देण्यात आला. स्पष्टीकरण केले.[68]

जमीन हिरवळीखाली आणणे -

प्रश्न अंकुशराव पाटील प्रश्न 21 नोव्हेंबर 1994 रोजी लोकसभेत नापीक जमीन विकास राज्यमंत्र्यांना प्रश्न करुन सभागृहाचे लक्ष वेधले की, मागील वर्षात कोटी जमीन हिरवळीखाली आणण्यात आला, सरकारने किती योजना सरकारने प्रत्यक्षात किती रक्कम उपयोगात आणली? प्रश्नाचे

स्पष्टीकरण देतांना नापीक जमीन विकासराज्यमंत्री कर्नल रामसिंग यांनी सांगितले कीं, ´ÖÆÖ¸üÖÂ™ÖÖŸÖ 4.05 लाख ÆŒ™¸ü जमीन हिरवळीखाली आणली गे»ÖŠ, ‡.Ã֐.1993-94 µÖÖ¾ÖÖÂÖÖŸÖ 1.36 लाख ÆŒ™¸ü जमीन हिरवळीखाली आणण्याचे सरकारचे लक्ष †ÖÆ. µÖÖÃÖÖŠß ´ÖÆÖ¸üÖÂ™Ö»ÖÖ 21,638,43 लाख ¹ý¯Ö¸ü ×¤»Ö †ÖÆŸÖ.[69]

जनावरांचा "ÖÖ¸ü -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö ¾Ö †Ö¸ü.ÃÖ¸ü¤ü¸ü ¸üØß यांनी ÃÖÂÖ¤üŸÖ प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ कीं»ÖÖ ÆÖŸÖÖ कीß, ¤ü¿ÖÖŸÖß»Ö गुराढोरांना ¾Ö कीÖ²Ö›ü¶Ö“ÖÖ †¯Ö·µÖÖ “ÖÖ·µÖÖ“ÖÖ, ׸üÖ³ÖßÖÖ“ÖÖ प्रश्न सोडविण्µÖÖÃÖÖŠß सरकारने एखादा †³µÖÖÃÖगट नेमला आहे काय? †Ã֐»µÖÖÃÖ µÖÖÃÖ¤ü³ÖÖŸÖ सरकारने कोणती परिणामकारक ¯ÖÖ¾Ö»Ö ^“Ö»Ö»Ö»ÖÖß †ÖÆŸÖ. µÖÖ“Ö स्पष्टीकरण कीÂÖß ¸ü•µÖ´Ö¡ÖÖß †¸ü¤ü¾Ö¤ü नेताम यांनी ×¤»Ö ÆÖŸÖ. त्यांनी ×¤»Ö»µÖÖ ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸ü ^¢Ö¸üŸÖ ŸÖ म्हणतात, µÖÖ दोन्ही ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ †³µÖÖÃÖ करण्यात †Ö»Ö»ÖÖ †ÖÆ. †³µÖÖÃÖÖŸÖ कीÖ»Ö»µÖÖ सुचनांची †´Ö»Ö²Öाजावणी करण्यात µÖŸÖ †ÖÆ.[70]

¯ÖßकीÖ ×¾Ö´ÖÖ रक्कम ¤ü¯Ö™ü करणे -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ÃÖÃÖ¤ü ÃÖ¤üÃµÖ अंकुशरावांनी ×¤ü.8 ´ÖÖ“Ö 1994 ¸ü•ÖßÖ सभागृहात कीÂÖß मंत्र्यांना प्रश्न करुन ׸ü»ÖÖÃÖÖ मागितला ÆÖŸÖÖ कीß, शेंगदाना पीक वगळता ‡ŸÖ¸ü पिकांसाठी सरकार ×¾Ö´ÖÖ रक्कम ¤ü¯Ö™ü करणार †ÖÆ कीÖµÖ? ŸµÖÖÃÖ¤ü³ÖÖŸÖ ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸ü ´ÖÖ×ÆŸÖßß a¾Ö¤ü. µÖÖ¾Ö¸ü कीÂÖß ´Ö¡ÖÖß एस.कृष्णाकुमार यांनी स्पष्टीकरण ×¤»Ö ÆÖŸÖÖ कीß, पीक ×¾Ö´ÖÖ योजना सरकारच्या विचाराधीन †ÖÆ. ´ÖÖ¡Ö ŸµÖÖÃÖ¤ü³ÖÖŸÖß»Ö †×ŸÖ´Ö निर्णय ‘ÖŸÖ»Ö»ÖÖ नाही.[71]

जमीन सुधारणा ׸üÖÖŸÖ -

µÖÖ प्रश्नात अंकुशराव ™Ö¯Ö ×¾Ö“ÖÖ¸ü¸üŸÖÖŸÖ कीß, कीÖÆß ¸ü•µÖ जमीन ¾ÖÖ™ü¯Ö योजना ¸ü²Ö×¾ÖŸÖÖŸÖ ŸÖ¸ü कीÖÆß ¸ü•µÖ ¸ü²Ö×¾ÖŸÖ नाहीत, †¿ÖßÖ किती ¾Ö कोणती ¸ü•µÖ †ÖÆŸÖ? •ßÖ ¸ü•µÖ †¿ÖßÖ जमीन ¾ÖÖ™ü¯Ö योजना ¸ü²Ö×¾ÖŸÖ नाहीत, ŸµÖÖ ¸ü•µÖÖ¾Ö¸ü सरकार ÃÖŒŸÖßÖ करणार †ÖÆ कीÖµÖ? µÖÖ¾Ö¸ü ´Ö¡ÖÖß ¸ü´ÖÀ¾Ö¸ü ठाकूर म्हणतात, †¿ÖßÖ 22 ¸ü•µÖ †ÖÆŸÖ. µÖÖ ¸ü•µÖÖŸÖßÖ»Ö जमीन ¾ÖÖ™ü¯ÖÖÃÖ¤ü³ÖÖŸÖ कीÖ™ÖŸÖ ¾ÖÖ¤ü ÃÖ¹ý †ÖÆŸÖ. वेगवेगळ्या राज्यांनी µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ वेगवेगळे ^¯ÖÖµÖ µÖÖ×•Ö»Ö †ÖÆŸÖ. कीß¦ सरकारही उपाययोजना करण्याबाबत ×¾Ö“ÖÖ¸ü¡ कीß¸üŸÖ †ÖÆ.[72]

ग्रामीण भागांना Ã¾Ö“”¦ पिण्याच्या पाण्याचा ¯Ö¸¾ÖŠÖ -

नियम 377 अनुसार अंकुशर0¾ÖÖ-नी ग्रामीण Ã¾Ö“”¦ सुरक्षीत पिण्याच0ÖÖ पाणीपुरवठा करण्यासाठी केंद्राने राज्यसरकारांना ¯Ö¸Ã0Ö ±Ö›¦ ^¯Ö»Ö²¬Ö करुन देण्याची ग0Ö¸•Ö †Ã0Ö»µÖÖ“0ß x¤.8•Ö»Ö 1992 ¸Ö•0ß लोकसभेत सरकारला ×¾Ö“ÖÖ¸ÞÖÖ क¤Ö»0ß ÆÖŸÖß.

†कुशराव ™Ö¯Ö म्हणतात, Ã¾ÖÖŸÖ¡µÖÖ“µÖÖ 45 वर्षानंतरही आपण ²Ö·µÖÖ“Ö¿ÖÖ गावांना Ã¾Ö“”¦ पाणीपुरवठा क¤Ö¹ý शकलो नाही. µÖÖŸÖ एक वास्तविकता Æß Ã0¨Ö †ÖÆ¦ क¤ß, क¤¦ ¾Ö ¸Ö•µÖ सरकारने µÖÖÃÖÖŠß“µÖÖ ×¾Ö×¾Ö¬Ö योजनावर क¤¸Ö›Ö ¹ý¯ÖµÖ ®Ö“Ö क¤»Ö †ÖÆŸÖ. <¾Öœ¦ करुनही आपण ^§¿ÖÖ¯ÖŸÖ ¯ÖÖÆ“Ö शकलो नाही. ¯Öœ¦ ŸÖ म्हणतात ´Ö»ÖÖ †Ö¿ÖÖ †ÖÆ¦ क¤ß, †ÖŠ¾µÖÖ योजनेत µÖÖ पिण्याच्या पाण्याच्या ¯Ö¸¾ÖŠ¶ÖÃÖ प्राधान्य x¤»Ö •ÖÖ‡»Ö.

क¤¦ सरकारने राज्यांना पाणी ¯Ö¸¾ÖŠ¶Ö“µÖÖ दृष्टीने ¯Ö¸Ã0Ö निधी ^¯Ö»Ö²¬Ö करुन देण्याची विनंती क¤¸ŸÖÖŸÖ.[73] µÖÖ²Ö¸Ö²Ö¸¦“Ö पंतप्रधानांना पिण्याच्या पाण्यासंदर्भात, ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖß»Ö ग0Ö¸ß²Öß निर्मुलनासंदर्भात µÖÖx¿Ö¾ÖÖµÖ µÖÖ क¤Ö»ÖÖ¾Ö¬ÖßŸÖ गÖÆ¦ ¾Ö ‰úÃÖ उत्पादनातील ‘Ö™¦ ÃÖ¤³ÖÖŸÖ कृषीमंत्र्यांना ¾ÖÔß¾ÖÔß प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन सरकारने याकडे लक्ष वेधून µÖÖ“Ö स्पष्टीकरण मागितले ÆÖŸÖ. µÖÖ´Ö¬µÖ शेतक·µÖÖ“µÖÖ ×ÆŸÖÖ“ÖÖ प्रामुख्याने ×¾Ö“ÖÖ¸¦ †Ã0Ö»µÖÖ“Ö x¤ÃÖŸÖ.

3.4.3 जलसंसाधन विषयक क¤ÖµÖ -

सिंचन क¤Ö¡ÖÖŸÖ ¾ÖœÖ होण्याच्या दृष्टीने अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी †Ö¯Ö»µÖÖ कारकिर्दीत कसोशिने प्रयत्न क¤»Ö µÖÖ“ß साक्ष ŸµÖÖ“µÖÖ ‡.Ã0.1972-1978 µÖÖ कार्यकालातील कार्यावरुन लक्षात µÖŸÖ. Æß“Ö भूमिका Ÿयांनी जालना लोकसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸ÖÃÖ‘ÖÖ“Ö प्रतिनिधीत्व क¤¸ŸÖÖना ‘ÖŸÖ»Ö»ÖßŸ x¤ÃÖŸÖ.

जायकवाडी प्रकल्प -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ अंकुशरावांनी तत्कालीन जलसंसाधन मंत्र्यांना प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क¤»ÖÖ ÆÖŸÖÖ क¤ß, जायकवाडी प्रकल्पाव¸¦ क¤´ÖÖ›¦ <×¸¡µÖÖ ›¾ÆÖ»Ö¯Ö´Ö™¦ ॲथॉरिटीने जागतिक बँकेच्या मदतीतून किती ¹ý¯ÖµÖ ®Ö“Ö क¤»ÖÖ, ´Ö¤ŸÖß“ÖÖ योग्य ¾ÖÖ¯Ö¸¦ ÆÖŸÖ †ÖÆ¦ किंवा नाही µÖÖ“ß पाहणी करण्यासाठी क¤¡ßµÖ समितीने एखादा Ã0¾Ö क¤»ÖÖ †ÖÆ¦ क¤ÖµÖ आणि •Ö¸¦ नसेल क¤»ÖÖ ŸÖ¸¦ एखादी योजना

सरकारच्या विचाराधीन †ÖÆ ‹ÖµÖ? •Ö¸¡, नस»Ö ŸÖ¸¡ ŸµÖÖ“Öß ‹ÖµÖ कारणे †ÖÆŸÖ? †ÃÖÖ ¯Ö¤ß‘Ö प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ ‹Ö»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. µÖÖ¾Ö¸¡ जलसंसाधन ´Ö¡Öß विद्यासागर ¿ÖŒ»Ö यांनी सभागृहात स्पष्टीकरण ×¤¡»Ö ÆÖŸÖ ‹ÖßÖ, µÖÖ×¾ÖÂÖµÖß“Öß ´ÖÖ×ÆŸÖß ÖÖÔÖ¡Ö करणे “ÖÖ»Ö †ÖÆ. ´ÖÖ×ÆŸÖß ¯ÖÖ¯ŸÖ ÆÖŸÖÖ“Ö सभागृहापुढे ठेवण्यात µÖ‡»Ö. µÖÖ निधीचा योग्य ¾ÖÖ¯Ö¸¡ ÆÖŸÖÖ किंवा नाही µÖÖÃÖÖŠß Ã0™»Ö ¾ÖÖ™¸¡ कमिशनच्या ×ŸÖ´ÖÖÆß बैठकीत †Öœ¤¾ÖÖ ‘ÖŸÖ»ÖÖ •ÖÖŸÖÖ.[74]

सिंचन प्रकल्प -

Ã0¤¡3ÖÖŸÖ ×¤.21 <×¯Ö»Ö 1994 ¸Ö•Öß अंकुशराव ™Ö¯Ö ¾Ö ‡ŸÖ¸¡ लोकसभा Ã0¤Ãµ0 यांनी सभागृहात जलसंसाधन ´Ö¡µÖÖ“µÖÖ ÃÖ´ÖÖ¸¡ प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ ‹Ö»ÖÖ ÆÖŸÖÖ ‹ßÖ, किती मुख्य ¾Ö ´ÖÖŠß धरणे आणि साधारण प्रकल्प †¯Ö¸¡ ¸Ö×Æ»Ö»Ö †ÖÆŸÖ, •Öß †ÖŠ¾µÖÖ योजनेत पुर्ण ¾ÆÖµÖ“Öß †ÖÆŸÖ ŸµÖÖÃÖÖŠß किती निधी लागेल, †¯Ö¸ß राहण्याची कारण ‹ÖµÖ †ÖÆŸÖ ŸÖÃÖ“Ö किती ‹Ö´Ö पुर्णत्वाला ÖÖ»ÖÖß आणि ŸµÖÖ¾Ö¸¡ ×‹ÖŸÖß खÖ“Ö –ÖÖ»ÖÖ †ÖÆ? µÖÖ¾Ö¸¡ जलसंसाधन ¸Ö•µÖ´Ö¡Öß पी.के.थुंगन यांनी सांगितले ÆÖŸÖ ‹ßÖ, 158 ´ÖÖŠ¡ प्रकल्प खÖ“Ö 54470 ‹Ö™ß, 226 ´Ö¬µÖ´Ö प्रकल्पावरील खÖ“Ö ¹ý¯ÖµÖ 4797 ‹Ö™ß, ŸÖ¸¡ 95 साधारण प्रकल्पावरील खÖ“Ö ¹ý¯ÖµÖ 6309 ‹Ö™ß खÖ“Ö लागेल. †ÖŠ¾µÖÖ योजनेनुसार 55 ´ÖÖŠ¡; 98 ´Ö¬µÖ´Ö ¾Ö 15 साधारण प्रकल्प पुर्ण करण्याचे नियोजन †ÖÆ. ´ÖÖ“Ö 1992 अखेर 7540 ‹Ö™ß ¹ý¯ÖµÖ निधी खÖ“Ö –ÖÖ»ÖÖ. ŸÖÃÖ“Ö ¹ý¯ÖµÖ 4498 ‹Ö™ß निधीची µÖÖ ¯ÖŸÖŸÖÃÖÖŠß आवश्यकता †ÖÆ.[75]

µÖÖÃÖ¤¡3ÖÖŸÖ अनेक प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन सरकारचे लक्ष वेधण्यात †Ö»Ö. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ †×ŸÖ×¸ŒŸÖ <´Ö.†ÖµÖ.>ß.ÃÖß. जालना µÖ£Ö नवीन ¯ÖÖÃ™ †Ö×±úÃÖ करणे, जालना µÖ£Ö इलेक्ट्रॉनिक टेलिफोन ‹Ö¦Ö“Öß मागणी, जालना ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö •ÖÖ±ú²ÖÖ¤ µÖ£Ö <ÃÖ.™ß.>ß. (STD) “Öß ÃÖÖµÖ देण्यासाठी औरंगा²ÖÖ¤ ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö सोयगाव µÖ£Ö नवीन इलेक्ट्रॉनिक दूरध्वनी ‹Ö¦¡ ÃÖ¹ý करणे. ²Öß>¡ ×•Ö»ÊÖŸÖ सीरसमार्ग µÖ£Ö नवीन टेलिफोन ‹Ö¦¡ ÃÖ¹ý करणे. µÖÖÃÖÖŠß तत्कालीन ¤¸¡ÃÖ“ÖÖ¸¡ ´Ö¡Öß सुखराम आणि ¤¸¡ÃÖ“ÖÖ¸¡ ¸Ö•µÖ´Ö¡Öß ¸Ö•Ö¿Ö ¯ÖÖµÖ»Ö™¡ µÖÖ“µÖÖ ¾ÖÖ¸¡¾ÖÖ¸¡ ¯Ö¡Ö ¾µÖ¾ÖÆÖ¸¡ करुन ÃÖ¤¸¡ß»Ö. ¤¸¡ÃÖ“ÖÖ¸¡ विषयक ‹Ö´Ö पूर्ण करण्याचा प्रयत्न ‹Ö»ÖÖ.

पाणी ¾ÄÖ¯Ö¸ïÖ¸ïÖ नियोजन -

µÖÖÃÖ¤ü³ÖÖ¸üÖ ×¤ü.12 ´Öë 1994 ¸ü•ÖßÖ अंकुशरावांनी सभागृहात प्रश्न ^¯ÖÖÛÖ£ÖÖ¸üÖ ¤ãÖ»ÖÖÖ ÆüÖÖ¸üÖÖ ¤ãÖß, ¿ÖÖÃÖानाचे जलसंसाधन योजनेबाबत ¤ãÖÔµÖë धोरण †ÖÆü? Ÿµ¾ÖÖ“ÖÖÖ ŸÖ¸ü¯Ö×¿Ö»ÖÖ ¤ãÖÔµÖë †ÖÆü? आणि शासन पाण्याच्या प्रश्नास कोणता अग्रक्रम ¤ü¸üÖ? µÖÖ¾Ö¸ïÖ जलसंसाधन ´Öë¡ÖßÖ पी.के.थंगुन यांनी राज्यनिहाय विवरणासह Ÿ¸ü¯Ö¿Ö¸ïÖ»Ö¾ÖÖ¸ïÖ ^¢Ö¸ïÖ ×¤ü»ÖÖ ÆüÖ¸üÖ.[76]

3.4.4 ¤ü¸ïÃÖ“ÖÖ¸ïÖ ¾ÖÖ ×¾Ö-ान Ÿ¸üÖ¡Ö-ान विकासाबाबत भूमिका -

†) ¤ü¸ïÃÖ“ÖÖ¸ïÖ विकासाबाबत भूमिका -

¯ÖÖÃÖ™ü †Ö±úßÃÖ -

ख़ÖÖÃÖ¤ü¸ïÖ अंकुशराव ™ü¯Ö¸ïÖ यांनी ×¤ü.18 <×¯Ö»ÖÖ 1994 ¸ü•ÖßÖ ÃÖ“ÖÖ¸ïÖ मंत्र्यांना प्रश्न ^¯ÖÖÛÖ£ÖÖ¸üÖ करुन विचारणा ¤ãÖ»ÖßÖ ÆüÖÖ¸üÖßÖ ¤ãÖß, नविन ¯ÖÖÃÖ™ü †Ö×±úÃÖ¸ïÖ उघडण्याचे ´ÖÖ¯Ö¸ïÖ¤ü×¸ïÖ ¤ãÖÔµÖë †ÖÆüŸÖ¸ïÖ ¾Ö¸ïÖ Æü ´ÖÖ¯Ö¸ïÖ¤ü×¸ïÖ पूर्ण करणा·µÖë ¤ÖÖ´Ö¯Ö¸ïÖ“ÖÖµÖŸÖßÖ“ÖßÖ संख्या किती †ÖÆü? ग्रामपंचायतींना ¯ÖÖÃÖ™ü †Ö×±úÃÖ¸ïÖ देण्याचा ×¾Ö“ÖÖ¸ïÖ शासन ¤ãÖ¸ïÖŸÖ¸ïÖ †ÖÆü ¤ãÖÔµÖë? †Ã¸ïÖ»ÖÖÃÖ¸ïÖ Ÿµ¾ÖÖ“ÖßÖ ÃÖ×¾ÖÃÖŸÖ¸ïÖ ´ÖÖ×ÆüŸÖßÖ ¤ãÖÔµÖë †ÖÆü?

µÖÖ¾Ö¸ïÖ ¤ãÖ¦ßµÖ ÃÖ“ÖÖ¸ïÖ ´Öë¡ÖßÖ, सुखराम यांनी स्पष्टीकरण ×¤ü»ÖÖ ÆüÖÖ¸üÖ. नविन ¯ÖÖÃÖ™ü †Ö×±úÃÖ¸ïÖ उघडण्याचे ´ÖÖ¯Ö¸ïÖ¤ü×¸ïÖ दोन ŸÖŒŸµÖÖÖ¸üÖ ¤ãÖ»ÖÖ ÆüÖ¸üÖ. ×¿Ö¾ÖÖµÖÖ Æü ´ÖÖ¯Ö¸ïÖ¤ü×¸ïÖ पूर्ण करणा·µÖë ¤ÖÖ´Ö¯Ö¸ïÖ¤ü“ÖÖµÖŸÖßÖ“ÖßÖ संख्या 613 †ÖÆü. नवीन ¯ÖÖÃÖ™ü †Ö×±úÃÖ¸ïÖ उघडण्यासाठी एक Ÿ¸ïÖ¸ü Ÿ¸ïÖ Ã¾ÖŸ¸ïÖ:“µÖë ^Ÿ¯Ö¸ïÖÖ¾Ö¸ïÖ¸ü चालणारे †ÃÖÖ¾Ö¸ïÖ ¾Ö¸ïÖ त्यातून ¯ÖÖ“Ö¸ïÖ टक्के नफा ×´Ö¸ïÔÖ¾Ö¸ïÖ. नवीन ¯ÖÖÃÖ™ü †Ö×±úÃÖ¸ïÖ उघडण्यासंद³ÖÖŸ¸ïÖ»Ö¸ïÖ (ग्रामीण ¾Ö¸ïÖ ¿ÖÆü¸ïÖß भाग) ´ÖÖ¯Ö¸ïÖ¤ü×¸ïÖ ¾Ö¸ïÖ नियम µÖÖ“Ö¸ïÖ ÃÖ×¾ÖÃÖŸ¸ïÖ¸ü विवरण ×¤ü»ÖÖ ÆüÖ¸üÖ. µÖÖ¾Ö प्रश्नाच्या ^¢Ö¸ïÖ¸ü“ÖßÖ लोकसभा ¤ãÖÔµÖ¾Ö¾ÖÖÆüßÖ नोंदीत 4 पानांची नोंद †ÖÆü.[77]

जालना उपग्रह नियंत्रण ¤ãÖ¦ïÖ Ã¸ïÖ¹ý करणे -

µÖÖ¸ïÖ²Ö¸ïÖ²Ö¸ïÖŸÖ¸ïÖ अंकुशरावांनी प्रश्न ^¯ÖÖÛÖ£ÖÖ¸üÖ ¤ãÖ»ÖÖ ÆüÖ¸üÖÖ ¤ãÖß, जालना µÖÖ¾Ö ठिकाणी नवीन उपग्रह नियंत्रण ¤ãÖ¦ïÖ Ã¸ïÖ¹ý होणार †ÖÆü ¤ãÖÔµÖë, †Ã¸ïÖ»ÖÖ Ÿ¸ïÖ¸ü Ÿ¸ïÖ ¤ãÖ¾ÖÆüÖ ¤ãÖÔµÖ¸ü¸ïÖŸÖ ÆüÖ‡»ÖÖ? µÖÖ¾Ö¸ïÖ¸ü ¯ÖßÖ. ¾ÖÆüßÖ. रंगय्यानायक; ¤ü¸ïÃÖ“ÖÖ¸ïÖ ´Öë¡ÖßÖ यांनी Ãतिगतले ÆüÖ¸üÖ ¤ãÖß, जालना µÖ£ÖßÖ»ÖÖ ¤ãÖ¦ïÖ Ã¸ïÖ¹ý होणार असून Ÿ¸ïÖ

‡.Ãö.1992 ¾öÂö अखेरपर्यंत कार्यान्वित Æö‡»ö. ¸öÂ™ßµö-†öŸö¸¡öÂ™ßµö उपग्रहाद्वारे येणा·µöö ¸ø›†ö »öÆ¸ß Æ¡ क्रां¦ नियंत्रीत क्रां¸ß»ö ¾ö ¤¡ÃÖ“öö¸öÃööŠß Ÿµöö“öö उपयोग Æö‡»ö.[78]

´öÆö¸öÂ™öŸößö»ö ³ö-उपग्रह केंद - जालना µö£ößö»ö ³ö-उपग्रह नियंत्रण क्रां¦ µöö²öö²öŸö अंकुशरावांनी ¤¡.29 ´öö“ö 1993 ¸ö•ßß दळणवळण मंत्र्यांना प्रश्न ^¯öûÃ£öŸö क्रां»öö ÆöŸööö क्रांß, ´öÆö¸öÂ™öŸö •öालना µö£ö ³ö-उपग्रह नियंत्रण क्रां¦ö“µöö स्थापनेचे क्रांö´ö •ö¾öô¯ööÃö पूर्ण –öö»ö †öÆ. µöö क्रां¦ö“öö ^§¿ö क्रांöµö †öÆ?

µöö¾ø¸¡ क्रां¦ßµö दळणवळण ´ö¡ößß सुखराम यांनी स्पष्टीकरण ¤¡»ö क्रांß, उपग्रह अनुश्रवण 12 उपग्रह क्रां¦ जालना µöö“ö क्रांö´ö पूर्ण –öö»ö †öÆ. µöö केंद्रापासून 20 डिग्रीपूर्व ³ö-उपग्रह कक्षापासून दिसणा·µöö क्षी¡öö´ö-µö उठणा·µöö »öÆ¸ß तांत्रिक पॅरामीटरवरुन मिनीमीटर क्रां»µöö •ööŸößö»ö. µöö´öô¡ अवकाशातील ¸ø›†ö Ãö“öö¸¡ ¾µö¾öÃ£ö»öö ´ö¤¡Ÿö Æö‡»ö.[79]

टेलीफोन कनेक्शन -

´öÆö¸öÂ™öŸößö»ö मुख्य शहारातून 31 ´öö“ö 1992 ¯ö¡öŸö टेलीफोन कनेक्शनसाठी किती †•ö †ö»öö †öÆŸö? Ÿµööपैकी किती कनेक्शन देण्यात †ö»ö»öö †öÆŸö आणि किती †•ö प्रतिक्षा µöö¤ßŸö †öÆŸö †Ãöö प्रश्न अंकुशरावांनी ¤¡ÃÖ“öö¸¡ मंत्र्यांना सभागृहात ^¯öûÃ£öŸö क्रां»öö ÆöŸööö. µöö¾ø¸¡ स्पष्टीकरण देतांना क्रां¦ßµö ¤¡ÃÖ“öö¸¡ ¸ö•µö´ö¡öß पी.व्ही.रंगय्यानायडू म्हणतात. µööx¾öÂöµößß“öö Ÿö¯ö¿öß»ö सभागृहात ठेवण्यात †ö»ööö †öÆ.

µööx¿ö¾ööµö †x¥öx¸Œ¥ö <´ö. †öµö.›ß.Ãößß.(MIDC) जालना µö£ö नवीन ¯ööÃ™ †öx±úÃö Ãö¹ý करणे, जालना µö£ö इलेक्टॉनिक टेलीफोन क्रां¦ö“öß मागणी, जालना x•ö»ÊöŸößö»ö •öö±úö²öö¤ µö£ö <Ãö.™ß.›ß. (STD) “öß Ãööµö देण्यासाठी, औरंगा²öö¤ x•ö»ÊöŸößö»ö सोयगाव µö£ö नवीन इलेक्ट्रॉनिक दूरध्वनी क्रां¦ Ãö¹ý करणे, ²öß›¦ x•ö»ÊöŸö सीसरमार्ग µö£ö नवीन टेलिफोन क्रां¦ Ãö¹ý करणे, µööÃööšß तत्कालीन क्रां¦ßµö ¤¡ÃÖ“öö¸¡ ´ö¡öß सुखराम ¾ö क्रां¦ßµö ¤¡ÃÖ“öö¸¡ ¸ö•µö´ö¡öß ¸ö•ö¿ö ¯ööµö»ö™¦ µöö“µöö¿öß ¾öö¸¡¾öö¸¡ ¯ö¡ö¾µö¾ö¾Æö¸¡ करुन Ãö¤¡ß»ö ¤¡ÃÖ“öö¸¡ विषयक क्रांö´ö पूर्ण करण्याचा प्रयत्न क्रां»ööö. µööŸößö»ö औरंगा²öö¤ x•ö»ÊöŸößö»ö सोयगाव µö£ö 64 <´ö.†öµö.<»ö.™ß. (MILT) “ö इलेक्ट्रॉनिक µöŒŸö दूरध्वनी क्रां¦ आणि ²öß›¦ x•ö»ÊöŸößö»ö सिरसमार्ग µö£ö 128 ¯öß.Ãößß.›ö™¦ (228PC-DOT) क्षी´öŸööö

†Ã»ó»ó नवीन इलेक्ट्रॉनिक क¦ ´•ß“ ¯¡ó क¦ßµ ¤¸Ã“¸ ´¡ß Ãख¸´ यांनी अंकुशराव ™¯ यांनी ¯šx¾»ó Æ.[80] ¾ß»ó ^¯»ó²¬ पत्रव्यवहारावरुन त्यांनी Æ‘ß ‘Ÿ»ó»µ क¦µÃ पूर्णत्वास नेण्याची बांधिलकी लक्षात µ.

²) x¾-गान Ÿ¡-गान विकासाबाबत भूमिका -

¯¸»ó» Ã¯¸ क¦´¯µ™¸ -

µ²²²Ÿ ™¯ यांनी सभागृहात तारांकित प्रश्न ^¯Å£Ÿ क»ó क¦ß, ³³³ परमाणु अनुसंधान क¦ß»ó ¿Ã¡–ांनी उच्चगती ¯¸»ó Ã¯¸ क¦´¯µ™¸“ विकास करण्यात µ¿ x´ôx¾»ó †Æ क¦µ? आणि †Ã»µÃ Ÿµ“ß प्रमुख ¾x¿Â™µ क¦µ †Æŧ? µ¾ मा.पंतप्रधान क¦µ»µÃß»ó ´¡ß भूवनेश “Ÿ¾¤ß यांनी µÃÃ²–ß सविस्तरपणे ख»ÃÃ करुन सभागृहात ´xÆŸß ¤»ß ¾ सांगितले क¦ß, ³³³ परमाणू अनुसंशोधन क¦ß Ÿ †Ã ^“Ÿ´ ¯¸»ó» Ã¯¸ क¦´¯µ™¸ विकसित क»Ã †Æ.[81]

Ã¯¸ क¦´¯µ™¸ -

µ Ã¤³ŸÃ लोकसभा सभापतींना अंकुशराव ™¯ यांनी प्रश्न x¾“¸»Ã ÆŸ क¦ß, ³¸Ÿ 500 ¤शलक्ष ¹/¯µ किंमतीचा Ã¯¸ क¦´¯µ™¸ विकसीत करण्याची योजना आखत †Æ क¦µ? आणि †Ã»µÃ µ²²²Ÿ ´»³Ÿ Ã¸µß ¾ Ÿ¡–ान ³¸Ÿ•¾ô ^¯»²¬ †Æ क¦µ? †Ã»µÃ †Ã Ã¯¸ संगणक क¬¯µŸ विकसीत Æ‡»? µ¾¸ लोकप्रभा Ã³¯Ÿß x¿¾¸•ó ¯™ß»ó चाकुरकर म्हणतात, ´»Ã ¾™Ÿ Æ प्रश्न वेगळ्या ´a¾¸ †ÆŸ.[82]

‰•Ã ¢¡¸“ विकास होऊन विद्युतीकरणात ¾Œ ¾Æ¾ß, रसायने, ख¡Ÿ, नैसर्गिक ¾µ, क¦ôÃ ¾ ¯™»x»µ´ ¯¤£ ‡. ²²²Ÿß ¸²²²à“ उपयोग वृध्दींगत ¾Æ¾ Ÿµ²¸²¸“ त्यातून पर्यावरणासही धोका Ã³¾ नये µ पध्दतीने अंकुशरावांची भूमिका †Ã»µ“ त्यांनी x¾“¸»»µ प्रश्नावरुन लक्षात µŸ. µ²²²Ÿß त्यांनी उद्योग ´¡»µ, ‰• ´¡»µ ¾ रसायन ¾ ख¡Ÿ नैसर्गिक ¾µ क¦ôÃ ¾ ¯™»x»µ´ ´¡»µ“µ मंत्र्यांना अनेक प्रश्न ^¯Å£Ÿ क¦»ó ÆŸ. Ÿµ“ £>ŒµŸ मागó †Ã †Æ.

ऊर्जाप्रकल्प -

अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖíनी सभागृहात उद्योग ´Ö¡µÖÖÃÖ´ÖÖ¸¡ प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्रांÖÖ क्रांß, 60 मेगावॅटचे ‰ú•ÖÖ प्रकल्प 51 टक्के ¯Ö¸¡¤¿Öß सहभाग घेण्याचे शासनाने Š¸¡×¾Ö»Ö †ÖÆ क्रांÖµÖ? आणि µÖÖ“ÖÖ ³ÖÖ¸¡ŸÖ Æ¾ÖÖß इलेक्ट्रॉनिक ×»Ö.¾Ö¸¡ क्रांÖÆß परिणाम ÆÖ‡»Ö क्रांÖµÖ? µÖÖ¾Ö¸¡ उद्योगमंत्री ÁÖß´ÖŸÖß कृष्णासाही यांनी स्पष्टीकरण ×¤»Ö ÆÖŸÖ क्रांß, µÖÖ“ÖÖ ³ÖÖ¸¡ŸÖ Æ¾ÖÖß इलेक्ट्रॉनिक ×»Ö. ¿Öß स्पर्धात्मक ²ÖÖ•ÖÖ¸¡¯ÖŠ¡ ŸÖµÖÖ¸¡ करणे ÆÖ µÖÖ“ÖÖ ^§¿Ö †ÖÆ.[83]

पवन ×¾Ö³ÖŸÖ प्रकल्प (पवन ऊर्जा प्रकल्प) -

´ÖÖ. पंतप्रधानांना µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ×¤.25 ऑगस्ट 1993 ¸Ö•Öß प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करतांना अंकुशराव ™Ö¯Ö म्हणतात, क्रां¦¡ सरकारने Æ¾ÖÖ ×¾Ö³ÖŸÖ प्रकल्पासाठी एख¯Ö¤¡ ठिकाण निवडले †ÖÆ क्रांÖµÖ? ŸµÖÖ“ÖÖ ŸÖ¯Ö×¿Ö»Ö ŸÖÃÖ“Ö खाजगी भाग¤Ö¸¡ß µÖÖŸÖ ‘ÖŸÖ»Öß •ÖÖ‡»Ö क्रांÖµÖ? आणि Æ¾ÖÖ ×¾Ö³ÖŸÖ प्रकल्पासाठी शासनाने एखादी योजना निश्चित क्रां»Öß †ÖÆ क्रांÖµÖ? µÖÖ“Ö ^¢Ö¸¡ देतांना क्रां¦ßµÖ †¯ÖÖ¸¡¯ÖÖ×रक ‰ú•ÖÖÃ¡ÖÖŸÖ ¸Ö•Öµ´Ö¡Öß एस.कृष्णकुमार सांगतात. µÖÖÃÖÖŠß Æ¾ÖÖ निरीक्षण कार्यक्रमानुसार 53 ठिकाणे निवडली †ÖÆŸÖ, µÖÖŸÖ खाजगी ¢Ö¡ÖÖ»ÖÖÆß सामावून ‘ÖŸÖ»Ö •ÖÖ‡»Ö. †ÖŠ¾µÖÖ पंचवार्षिक योजनेत 500 ´Ö.¾Ö™ ¿ÖŒŸÖß“Ö ×¾Ö³ÖŸÖ प्रकल्प वेगवेगळ्या ठिकाणी ^3ारण्यात µÖ×ŸÖ»Ö.[84]

‰ú•ÖÖ प्रकल्प (´ÖÆÖ¸¡ÖÂ™) -

ÃÖª: ¯Ö×¸¡ÛÃ£ÖŸÖßŸÖ प्रत्येक ×¾Ö³ÖŸÖ प्रकल्पाच्या ठिकाणाविषयी निश्चिती –ÖÖ»Öß †ÖÆ क्रांÖµÖ? किती ‰ú•ÖÖ प्रकल्प जागतिक बँकेकडून ´Ö•Ö¸¡ –ÖÖ»Ö †ÖÆŸÖ? शासन ŸÖÃÖ¾Ö¸¡ †Ö¬ÖÖ×¸¡ŸÖ ऊर्जाप्रकल्पाला मान्यता देणार †ÖÆ क्रांÖµÖ? †ÃÖ»µÖÖÃÖ ÃÖ¾Ö स्थगित प्रकल्पाचे स्पष्टीकरण क्रां¾ÆÖ Æ‡»Ö? †ÃÖÖ प्रश्न अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ‰ú•ÖÖ मंत्र्यांना ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्रां»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ग्रामीण भागातील ×¾Ö•Ö“µÖÖ ÃÖ¤³ÖÖŸÖ ŸÖ ×¾Ö“ÖÖ¸¡ŸÖÖŸÖ क्रांß, •µÖÖ ŸÖÖ¾ÖÖŸÖ †ª¯Ö¯Ö ¾ÖÖß•Ö ¯ÖÖÆÖ“Ö»ÖÖß नाही †¿ÖÖ ŸÖÖ¾ÖÖ“Ö ¸Ö•µÖÖ¾Ö¸¡ शेकडा प्रमाण क्रांÖµÖ †ÖÆ? †¿ÖÖ ŸÖÖ¾ÖÖŸÖ ¾ÖÖß•Ö पोहोचविण्याचे क्रांÖÆß »Ö¢µÖ सरकारने निश्चित क्रां»Ö †ÖÆ क्रांÖµÖ? आणि •Ö¸¡ †ÃÖ»Ö ŸÖ¸¡ ŸµÖÖ“ÖÖ ŸÖ¯Ö×¿Ö»Ö क्रांÖµÖ †ÖÆ? यासारखे

x¾Ö–ान-ŸÖ¡Ö–ान ¾Ö ‰ú•ÖÖ ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖÃÖ ¾ÖÔ¡Ö¾ÖÔßß x¾Ö×¾Ö–Ö ²ÖÖ•Ö¾Ö¸¡ •Ö¾ÖÔ¯ÖÖÃÖ 22 प्रश्न ´Öß x¾Ö“ÖÖ¸¡»Ö †ÃÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö म्हणतात.[85]

क्कÖÔ¡ÃÖÖ किंमत रचना -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ x¤¡.19 ऑगस्ट 1993 ¸Ö•Öß ख¡ÖÖÃÖ¤Ö¸¡ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी लोकसभा सभागृहात क्कÖÔ¡ÃÖÖ ´Ö¡Öß यांना अतारांकित प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन Ÿ֯Ö×¿Ö»Ö मागितला ÆÖŸÖÖ क्कß, 'कोळसा किंमत रचना' ²ÖÖ²ÖŸÖ चौकशी Ã֤³ÖÖŸÖ एखादे कमिशन स्थापण्याचा शासनाचा x¾Ö“ÖÖ¸¡ †ÖÆ क्कÖµÖ? †ÃÖ»µÖÖÃÖ ŸµÖÖ“ÖÖ निर्णयासह Ÿ֯Ö×¿Ö»Ö ª¾ÖÖ? µÖÖ प्रश्नाच्या ^¢Ö¸¡Ö दाखल क्कÖÔ¡ÃÖÖ ¸Ö•µÖ´Ö¡Öß अजितकुमार ¯ÖÖ•ÖÖ µांनी Ã¯ÖÂ™ करतांना ´Æ™»Ö, †ÃÖ एखादे कमिशन स्थापण्याची शासनाला ग्Ö¸¡•Ö ¾ÖÖ™ŸÖ नाही, Ÿ֣ÖÖ×¯Ö, ²µÖ¸¡Ö †Ö±ú ‡>Ã™ßµÖ»Ö क्कÖÃ™ अॅण्ड ¯ÖÖµÖ–ÖÃÖ µÖÖ ÃÖ¤³ÖÖŸÖ चौकशी क्क¸ßŸÖ †ÖÆ.[86]

क्कÛ¯™¾Æ¡ ¯ÖÖ¾Ö¸¡ ¯»Ö™ -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ अंकु¿Ö¸¡Ö¾Ö ™Ö¯Ö यांनी x¤¡.8 x>ÃÖ²Ö¸¡ 1994 ¸Ö•Öß लोकसभेत क्कÖÔ¡ÃÖÖ मंत्र्यांना प्रश्न तारांकित क्क»ÖÖ ÆÖŸÖÖ क्कß, क्कÖ»Ö ‡x>µÖÖ x»Ö.(CIL) ने एखादा खाजगी क्कÛ¯™¾Æ¡ ¯ÖÖ¾Ö¸¡ ¯»Ö™ Ã¾Ö²ÖÔ¡¾Ö¸¡ ^³ारण्यास अनुमती x¤¡»Öß †ÖÆ क्कÖµÖ?†ÃÖ»µÖÖÃÖ कोणकोणत्या ¸Ö•µÖÖŸÖ आणि क्कŠ? आणि किती ठिकाणी x¿Ö¾ÖÖµÖ µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ सीआयएलने कोणता क्कŸÖß आराखडा †ÖÆ. Ÿµ֯ÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸¡ ´ÖÖ×ÆŸÖß ª¾Öß. µÖÖ प्रश्नावर क्क¦ßµÖ क्कÖÔ¡ÃÖÖ ´Ö¡Öß पी.ए.संगमा यांनी ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸¡ स्पष्टीकरण x¤¡»Ö ÆÖŸÖ. एकूण 7 ठिकाणी x²ÖÆÖ¸¡ ´Ö¬µÖ 6 आणि ¯ÖÛ¿“Ö´Ö बंगालमध्ये 1 ठिकाणी एकूण 80 मेगावॅट क्ष¤´ÖŸÖ“Ö क्कÛ¯™¾Æ¡ ¯ÖÖ¾Ö¸¡ ¯»Ö™ खाजगी कंपन्यांना Ã¾Ö²ÖÔ¡¾Ö¸¡ ^³ारण्याचे ¤‰ú क्क»Ö †ÖÆ. µÖÖ¾Ö¸¡ –ÖÖ»Ö»ÖµÖÖ “Ö“ÖŸÖ ¸Ö•Ö¿Ö क्क´ÖÖ¸¡ यांनी भाग ‘ÖŸÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. µÖÖ प्रश्नाच्या “Ö“Ö“ßß लोकसभा क्कÖµÖ¾ÖÖÆßŸÖ 2 पानांची नोंद †ÖÆ.[87]

´ÖÖ»Ö×ÃÖÃÖ ¾Ö¸¡ß»Ö नियंत्रण -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी रसायन ¾Ö ख¡ŸÖ´Ö¡Öß यांना x¤¡.23 ±ú²Ö¾ÖÖ¸¡ß 1994 ¸Ö•Öß लोकसभेत अतारांकित प्रश्न विचारुन ख¡»ÖÖÃÖÖ मागितला ÆÖŸÖÖ क्कß, क्क¦ सरकारला ¸Ö•µÖ सरकारने अल्कोहोल ¾Ö ´ÖÖ»Ö×ÃÖÃÖ µÖ¾Ö¸¡ नियंत्रण ठेवण्याबाबत Ã֓Ö×¾Ö»Ö †ÖÆ क्कÖµÖ? †ÃÖ»µÖÖÃÖ

Ÿµëöö“ëö Ÿö¯ö¿ö®ö वाढµö आणि Ÿµëö¾ö¸ वाढµö वाढŸö® वाढ»ö® †öÆ? µëö¾ö¸ खञ»ööÃëö करतांना रसायन ¾ö खञŸö´ö¡ö® <>¾ö>¦ ±ú»ö¸ö म्हणाले ÆëŸö. µëö²ö²ö²ö एक ´ö¡ö®Ã Ÿö¸ßµö Ãö×´ö Ÿö® नियुक्त वाढ»ö® असुन µëöö Ãö×´ö Ÿö®“ö प्रमुख कर्नाटक“ö मुख्यमंत्री †öÆŸö Ÿö µëöö प्रश्नाचा †³µëöÃö वाढ¸ Ÿö †öÆŸö.[88]

Ÿö»ö×¾ö×Æ¸ß ×Æ¿ö²ö²ö®»ö ¡ö™ß -

µëöÃö¤³ëö Ÿö ×¤.9 ×>¦Ãö²ö¸ 1993 ¸ö•ö® अंकुशरावांनी सभागृहात ¯ö™ö×»öµö´ö ¾ö नैसर्गिक ¾ëöµö´ö¡ö® यांना प्रश्न ^¯ööÃ£ëŸö करुन खञ»ööÃëö मागितला ÆëŸöö वाढ®, Ÿö»ö ×¾ö×Æ¸à“µö ×Æ¿ö²ö²ö²ö Ÿö ¡ö™ß †ö»µëö †öÆŸö वाढµö? †Ãö»µëöÃö Ÿµëö“ëö Ÿö¯ö¿ö®»ö वाढµö †öÆ? µëö³¾ö¸ स्पष्टीकरण देतांना ¯ö™ö×»öµö´ö ¾ö नैसर्गिक ¾ëöµö´ö¡ö® कॅप्टन Ãëö®¿ö ¿ö´öö म्हणाल. µëö²ö²ö²ö Ÿö¡ö™ß †ö»µëö †öÆŸö µëöÃöö®ß अनेक कारणे कारणीभूत †öÆŸö.[89]

एल.पी.जी.गॅस -

µëöö अनुषंगाने ¯ö™ö×»öµö´ö ¾ö नैसर्गिक वायुमंत्र्यांना प्रश्न ^¯ööÃ£ëŸö करतांना अंकुशराव ™ö¯ö म्हणतात, सार्वजनिक क्ष¡ö®ने एल.पी.जी.गॅसबाबत ²öÆ§×¿ö®µö कंपन्यांना ¾µëö¯öö¸ëŸö घेण्याचे ß¸×¾ö»ö® †öÆ वाढµö? आणि Ÿµëö“ëö Ÿö¯ö×¿ö®»ö वाढµö †öÆ? µëö¾ö¸ ^¢ö¸ देतांना वाढ¦ßµö ¯ö™ö×»öµö´ö ´ö¡ö® वाढ.Ãö×Ÿö¿ö ¿ö´öö यांनी सांगितले वाढ®, †ö®ö.²ö®.¯ö.कार्ल्टेस ×»ö.¾ö ³öö¸Ÿö Ãö»ö ×»ö.µëöö दोन कंपन्यांना ¾µëö¯öö¸ëÃöö®ß निवडले असून त्यांना ²ö¤¸ëŸö®»ö Ãö¾ö»öŸö® वाढöÆß †™à¾ö¸ ^¯ö»ö²¬ö करुन देण्यात µëŸö®»ö.[90]

कलकत्ता भुगर्भ Ãö¾Æ -

Ãö¤³ëö Ÿö प्रश्न ^¯ööÃ£ëŸö करतांना ™ö¯ö म्हणतात की, कलकत्ता µë£ö ³öö¸Ÿöö“µëö भुगर्भ Ãö¾ö विभागाला खञö»ö“µëö ÃŸö¸ö¾ö¸ß»ö प्रकाशकिरणे †öœô¦»ö® वाढµö? µëö¾ö¸ खाणमंत्री बलरामसिंग µëö¤¾ö यांनी ^¢ö¸ ×¤¦»ö वाढ®, †¿öö प्रकारची प्रकाश किरणे खञö»ö“µëö ÃŸö¸ö¾ö¸ †Ãö»µëö“ö आढळून †ö»ö»ö® †öÆŸö. ´öö¡ö यापासून कोणतीही धोका Ãö³ö¾ëŸö नाही.[91]

याप्रकारचे अनेक प्रश्न अंकुशराव ™ö¯ö यांनी ^¯ööÃ£ëŸö वाढ»ö ÆëŸö. रसायन खञŸö नैसर्गिक ¾ëöµö, वाढöô¦Ãöö ¾ö ¯ö™ö×»öµö´ö ´ö¡öö»öµöÃö²ö¬ööŸö त्यांनी वेगवेगळ्या ¾ëöô¦ß 16 प्रश्न ^¯ööÃ£ëŸö वाढ»µëö“ëö उल्लेख ×´öô¦Ÿöö.

3.4.5 वाणिज्य ¾Ö औद्योगिक विकासाबाबत भूमिका

¤¡ÖÖ“µÖÖ औद्योगिक विकास ŸÖÖÃÖ“Ö वाणिज्य ¢Ö¡ÖÖŸÖ प्रगती होण्याच्या दृष्टीने ¤ÖÖÃÖ¤Ö¸¡ अंकुशराव ™Ö¯ÖÖ यांनी ×¾Ö×¾Ö¬Ö प्रश्न, उपप्रश्नाच्या माध्यमातून सरकारचे लक्ष ¾Ö¬Ö»Ö.

नवीन ¾µÖÖ¯ÖÖ¸¡ धोरण -

µÖÖÃÖ²Ö¬ÖÖŸÖ प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करतांना अंकुशराव ™Ö¯ÖÖ वाणिज्य मंत्र्यांना म्हणतात क¢ß, शासन नवीन ¾µÖÖ¯ÖÖ¸¡ धोरण आणू ‡Û“”¡ŸÖ †ÖÆ¡ क¢Ö¸µÖ? ŸµÖÖ“ÖßÖ ^×§Â™¡, ŸµÖÖ“Ö †ÖµÖÖŸÖ-निर्यात ¾µÖÖ¯ÖÖ¸Ö¾Ö¸¡ होणारे परिणाम कोणते? µÖÖ¾Ö¸¡ वाणिज्य ´Ö¡ßß प्रणव मुखर्जी यांनी ^¢Ö¸¡ ×¤¡»Ö ÆÖŸÖ क¢ß, Ãֺ֓Ö व्यापारधोरण ¯ÖÖ“Ö ¾ÖÂÖÖÃÖÖŠß म्हणजे ´ÖÖ“Ö 1997 ¯ÖµÖŸÖ “ÖÖ»Ö»Ö. µÖÖ´Ö¬µÖ ¬Ö¸¡•Ö †ÃÖ»µÖÖÃÖ आवश्यक ŸµÖÖ सुधारणा क¢»µÖÖ •ÖÖŸÖß»Ö.

³ÖÖ¸¡ŸÖÖ“Ö ¾µÖÖ¯ÖÖ¸¡ संतुलन -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ वाणिज्यमंत्र्यांना प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क¢×¸¡ŸÖ ŸÖ म्हणतात, ³ÖÖ¸¡ŸÖÖ“Ö ¾µÖÖ¯ÖÖ¸¡ ÃÖŸÖुलन ¬ÖŸÖ ¤ÆÖ ¾ÖÂÖÖ“µÖÖ तुलनेत ‘Ö™»Ö †ÖÆ¡ क¢Ö¸µÖ? ¹ý¯ÖµÖÖŸÖ ¾Ö >Ö»ÖÃÖ´Ö¬ÖßÖ»Ö मुल्यांकनाबाबत क¢Ö¸µÖ ÛÃ£ÖŸÖßß †ÖÆ? आणि सरकारने 1993-94 “Ö निर्यातीचे ^×§Â™¡ पूर्ण क¢»Ö †ÖÆ¡ क¢Ö¸µÖ? ŸµÖÖ“ÖÖ ŸÖ¯Ö¸Ö¿ÖßÖ»Ö ªÖ¾Ö¸ÖÖ. µÖÖ¾Ö¸¡ वाणिज्यम¡ßß प्रणव मुखर्जी यांनी सांगितले ÆÖŸÖ क¢ß, ³ÖÖ¸¡ŸÖßµÖ ¾µÖÖ¯ÖÖ¸¡ संतुलन ‘Ö™»Ö»Ö नाही. ¾µÖÖ¯ÖÖ¸¡ संतुलनाबाबत ÃÖ×¾ÖÃÖŸÖ¸¡ ´ÖÖ×ÆŸÖßß ¾Ö आकडेवारी त्यांनी सभागृहाला सांगितली.

¤ÖÖ“Ö क¢´ÖßÖ करण्याबाबतीत सरकारचे प्रयत्न -

सरकारी क¢Ö¸µÖÖ»Ö¸µÖ, ×¾Ö¤¿ÖßÖ ¤Ö¸¡ µÖÖ¾Ö¸¡ßß»Ö ¤ÖÖ“Ö क¢´ÖßÖ करण्यासाठी सरकारने क¢Ö¸µÖ प्रयत्न क¢»Ö ŸµÖÖ“ÖÖ ŸÖ¯Ö¿ÖßÖ»Ö ªÖ¾ÖÖ †ÃÖÖ प्रश्न अंकुशरावांनी सभागृहात ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क¢»ÖÖ ÆÖŸÖÖ.

¾Ö¸¡ßß»Ö अतारांकित प्रश्नाच †£Ö¸¡Ö•µÖ´Ö¡ßß एम.व्ही.चंद्रशेखरमुर्ती यांनी लेखी ^¢Ö¸¡ ×¤¡»Ö क¢ß, सरकारी क¢Ö¸µÖÖ»Ö¸µÖ; ×¾Ö¤¿Ö ¤Ö¸¡ µÖÖ¾Ö¸¡ßß»Ö ¤ÖÖ“Ö क¢´ÖßÖ करण्यासाठी ×¾Ö×¾Ö¬Ö ^¯ÖÖµÖ µÖÖ•Ö»Ö †ÖÆŸÖ. ŸµÖÖ“ÖÖ ÃÖ×¾ÖÃÖŸÖ¸¡ ŸÖ¯Ö×¿Ö»Ö त्यांनी सभागृहात ×¤¡»ÖÖ ÆÖŸÖÖ.[92]

आयकर "ïõ¯öö (¬öö›ï) -

अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖïनी ×¤ï.17 ×›ïÃÖ²Ö¸ï 1993 ¸Ö•Öß लोकसभेत अर्थमंत्र्यांना प्रश्न ^¯ÖûÃ£ÖŸÖ करुन विचारणा क‡»Öß ÆÖŸÖß क‡ß, आयकर अधिका·µÖÖनी ¬ÖŸÖ ÃÖÆÖ महिन्यात किती ¬öö›ß टाकल्या. Ÿµöö"öö प्रदेशनिहाय Ÿö¯Ö×¿Ö»Ö क‡ßÖµÖ †ÖÆ आणि त्यातून किती रक्कम •Ö¯ŸÖ क‡»Öß ¾Ö किती गुन्हे दाखल क‡»Ö?

µöö¾Ö¸ï †£Ö¸Ö•µÖ´Ö¡ÖßÖ एम.व्ही.चंद्रशेखरमुर्ती यांनी अधिका·यांनी टाकलेल्या ¬öö›ß"ßÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸ï राज्यनिहाय ÃÖ"ß देऊन क‡ßÖÆß ‹¯»Ö ³Ö¸ï»Ö †ÃÖ»µöö"Ö सांगितले ÆÖŸÖ.[93]

×¸ï–Ö¾Æ बँक सक्षम करणे -

µöö²öö²ÖŸÖ ×¤ï.22<×¯Ö»Ö 19994»öö अंकुशरावांनी अर्थमंत्र्यांना अतारांकित प्रश्न ^¯ÖûÃ£ÖŸÖ क‡»Öö ÆÖŸÖö. ŸÖ ×¾Ö"öö¸ŸÖöŸÖ, ¤¿ÖÖ"Ö आर्थिक धोरणे, †£Ö¾µÖ¾ÖÃ£Öö अधिक ´Ö•Ö²ÖŸÖ ¾Ö सुरक्षित करणे ŸÖÃÖ"Ö ×¸ï–Ö¾Ö बँकेस अधिक सक्षम करणे ÆÖ धोरणाचा ^§¿Ö †ÖÆ क‡ßÖµÖ? Ÿµöö"öö Ÿö¯Ö×¿Ö»Ö क‡ßÖµÖ †ÖÆ? µöö¾Ö¸ï ^¢Ö¸ï देतांना †£Ö¸Ö•µÖ´Ö¡ÖßÖ एम.व्ही.चंद्रशेखरमूर्ती µöÖनी सांगितले ÆÖŸÖ क‡ß, आर्थिक क¡Ö¡ÖÖŸÖ सुधारणा करणासाठी ×¸ï–Ö¾Ö बँकेला महत्वपूर्ण स्थान देऊन Æß ÃÖÃ£Öö †£Ö¾µÖ¾ÖÃ£Ö¾Ö¸ï पूर्णपणाने पर्यवेक्षण ¾Ö नियंत्रण क‡¸ïŸÖ. µöÖÃÖÖŠß शासन एक पर्यवेक्षण ´Ö›ïÔïÃÖ¬¤Ö नेम‹ŸÖ †ÖÆ.[94]

राज्यसरकारांना जागतिक बँकेकडून क‡•Ö -

µöö²öö²ÖŸÖ ×¤ï.22 <×¯Ö»Ö 1994 ¸Ö•Öß अंकुशरावांनी अर्थमंत्र्यांना अतारांकित प्रश्न ^¯ÖûÃ£ÖŸÖ क‡»Öö ÆÖŸÖö. ŸÖ विचारणा क‡¸ïŸÖöŸÖ क‡ß, क‡¦ï सरकारने राज्यशासनाला जागतिक बँक, †ÖµÖ.<´Ö.<±ú.(IMF) आणि ‡ŸÖ¸ï †ÖŸÖ¸ï¸ÖÂ™ßµÖ संस्थाकडून £Ö™ï क‡•Ö घेण्याची परवानगा ×¤ï»Öß †ÖÆ क‡ßÖµÖ? µöö¾Ö¸ï †£Ö¸Ö•µÖ´Ö¡ÖßÖ एम.व्ही.चंद्रशेखरमूर्ती यांनी ^¢Ö¸ïŸÖ सांगितले क‡ß, राज्यशासनाला जागतिक‡ß बँकेकडून क‡•Ö घेण्याची परवानगी ×¤ï»Ö»Öß नाही.[95]

निर्यातदाराकडून Ã¾ÖŸÖ:"Ö प्रमाणपत्र ÃÖ×¾Ö¬öö

µöÖÃÖ¤ï³ööŸÖ ‹ÖÖÃÖ¤ÖÖ¸ï ™Ö¯Ö अर्थमंत्र्यांना लोकसभेत ×¤ï.22 <×¯Ö»Ö 1994 ¸Ö•Öß

निर्यातदाराच्या प्रमाणपत्र अनुषंगाने ×¾Ö“ÖÖ¸ü»Ö»µÖÖ प्रश्नात म्हणतात, शासनाने निर्यातदारांकडून ²ÖÖ›ü घेण्याऐवजी Ã¾ÖŸÖ:“Ö ×¤ü»Ö»Ö प्रमाणपत्र घेण्याचे Š¸ü×¾Ö»Ö †ÖÆü क¨ÖµÖ? †Ã¾Ö»µÖÖÃÖ ŸµÖÖ“ÖÖ ŸÖ¯Ö×¿Ö»Ö aÖ¾ÖÖ आणि ŸµÖÖÃÖ¤ü³ÖÖŸÖ क¨ÖµÖ प्रतिक्रिया †Ö»µÖÖ ŸµÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ स्पष्टीकरण क¨ÖÃ¾Ö. µÖÖ¾Ö¸ü †£Ö¸ü•µÖ´Ö¡ÖßÖ यांनी स्पष्टीकरण देतांना सांगितले क¨ÖßÖ, निर्यातदारांकडून बॉण्ड्स घेण्यात µÖŸÖÖŸÖ. ŸÖÃÖ प्रमाणपत्र घेण्याबाबतची ŸµÖÖ“ÖßÖ मागणी ´Ö•Ö¸ü –ÖÖ»ÖßÖ नाही.[96]

¸ü¤ÖÂ™ßµÖ सुरक्षा Š¾Ö योजना -

µÖÖ योजने Ã¤ü³ÖÖŸÖ प्रश्न ^¯ÖÖÃ£ÖŸÖ करतांना ×¤ü.13 ´Ö 1994 ¸ü•ÖßÖ ¾ÖÖÃÖÖ¤ü¸ü¡Ö ™ÖÖ¯Ö अर्थमंत्र्यांना लोकसभेत ×¾Ö“ÖÖ¸üŸÖÖŸÖ क¨ÖßÖ, ¸ü¤ÖÂ™ßµÖ सुरक्षा ठेवयोजना Ã¹ý करण्यात †Ö»ÖßÖ †ÖÆü क¨ÖµÖ? नस्Ö»µÖÖÃÖ कारणे क¨ÖµÖ आणि ŸµÖÖ“ÖÖ ŸÖ¯Ö×¿Ö»Ö क¨ÖµÖ †ÖÆ? µÖÖ¾Ö¸ü †£Ö¸ü•µÖ´Ö¡ÖßÖ एम.व्ही.चंद्रशेखरमूर्ती यांनी सांगितले क¨ÖßÖ, †¿ÖßÖ योजना Ã¹ý करण्या †Ö»ÖßÖ नाही.[97]

निर्यात लक्ष्य -

निर्यातीच्या Ã¤ü³ÖÖŸÖ प्रश्न ^¯ÖÖÃ£ÖŸÖ क¨Ö¸üŸÖÖना अंकुशराव म्हणतात, ¾ÖÂÖ 1993-94 ¾ÖÂÖÖŸÖßÖ»Ö निर्यातीचे लक्ष्य किती ÆüŸÖ? आणि निर्यात वाढविण्यासाठीच्या प्रयत्नांचा ŸÖ¯Ö×¿Ö»Ö क¨ÖµÖ †ÖÆ? µÖÖ¾Ö¸ü नागरीपुरवठा ¾Ö सार्वजनिक वितरण राज्यमंत्र्यांनी स्पष्टीकरण ×¤ü»Ö ÆüŸÖ क¨ÖßÖ, ‡.Ã.1993-94 µÖÖ¾ÖÖÂÖÖŸÖßÖ»Ö निर्यातीचे लक्ष्य 22134 द.ल.अमेरिकन ›Ö»Ö¸ü †ÖÆ. निर्यात वाढविण्यासाठी शासनाने ´ÖŒŸÖ ¾µÖÖ¯ÖÖ¸ü धोरण †¾Ö»Ö²Ö»Ö †ÖÆ.[98]

†ÖŸÖ¸ü¡Ö¸ü¤ÖÂ™ßµÖ बँकेचा †Ö¸ü¡Ö.²ÖßÖ.†ÖµÖÖ.»ÖÖ †Ö¤ü¿Ö -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ अंकुशराव ™ÖÖ¯Ö यांनी अर्थमंत्र्यांना विचारणा क¨Ö»ÖßÖ ÆüÖŸÖßÖ क¨ÖßÖ, †ÖŸÖ¸ü¡Ö¸ü¤ÖÂ™ßµÖ बँकेने ×¸ü–Ö¾Ö बँकेला ´ÖŒŸÖ विनीमय ¤ü¸Ö“ÖÖ ¾ÖÖ¯Ö¸ü¡Ö/ ×¾ÖÃÖŸÖÖ¸ü¡Ö न करण्याविषयी †Ö¤ü¿Ö ×¤ü»Ö †ÖÆŸÖ क¨ÖµÖ? †Ã¾Ö»µÖÖÃÖ ŸµÖÖ“ÖÖ ŸÖ¯Ö¸ü¿ÖßÖ»Ö क¨ÖµÖ? µÖÖ¾Ö¸ü †£Ö¸ü•µÖ´Ö¡ÖßÖ †²ÖÖ¸ü †Æ´Ö¤ü Ã¯ÖÂ™ क¨Ö¸üŸÖÖŸÖ क¨ÖßÖ, ³ÖÖ¸üŸÖßÖµÖ ×¸ü–Ö¾Ö बँकेने ×¾Ö¤ü¿ßÖ विनिमयाचा ×¾ÖÃÖŸÖÖ¸ü¡Ö क¨Ö¹ý नये †Ã¾Ö †ÖŸÖ¸ü¡Ö¸ü¤ÖÂ™ßµÖ बँकेने ²Ö•ÖÖ¾Ö»Ö †ÖÆ. शासनाने एक नवीन ×¾Ö¤ü¿ßÖ चलन खÖŸÖ योजना Ã¹ý क¨Ö»ÖßÖ †ÖÆ.[99]

»Ö“Ö उद्योग

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ विचारणा करतांना ×¤.27 <×¯Ö»Ö 1994 ¸Ö•Öß अंकुशराव ™Ö¯Ö पंतप्रधानांना म्हणतात क×ß, ‡.ÃÖ.1991-92, 1992-93, ¾Ö 1993-94 µÖÖ तीन ¾ÖÂÖÖŸÖ »Ö“Ö उद्योग ÃÖ´ÖÆÖŸÖ उत्पादन ¾Ö रोजगारÖŸÖ ¾ÖÖœ –ÖÖ»Öß †ÖÆ क×ÖµÖ? नसल्यास ŸµÖÖ“ß कारणे क×ÖµÖ †ÖÆŸÖ? आणि ‡.ÃÖ.1994-95 “µÖÖ अर्थसंकल्पावर क×ÖµÖ परिणाम –ÖÖ»ÖÖ? µÖÖ प्रश्नाचे ^¢Ö¸ देतांना उद्योग ¸Ö•µÖ´Ö¡ß श्री.म.अरुणाचलम् म्हणतात, »Ö“Ö उद्योगासाठी सरकारन ×¾Ö×¾Ö¬Ö ÃÖ¾Ö»ÖŸÖß ×¤»µÖÖ †ÖÆŸÖ. ŸµÖÖ´ÖÔ उत्पादन ¾Ö रोजगार मिळवून देण्याचे ŸÖ एक ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö ¢Ö¡Ö †ÖÆ. ×¿Ö¾ÖÖµÖ अर्थसंकल्पावर –ÖÖ»Ö»Ö परिणाम त्यांनी Ã×¾ÖÃŸÖ¸ सांगितले.[100]

µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖß»Ö ^Ÿ¯ÖÖ×¤ŸÖ क×Ö¯ÖÃÖÖ“µÖÖ ×ÖÖß“µÖÖ निर्यातीसाठी एकाधिकार संघाने परवानगी मागितली क×ÖµÖ †ÃÖÖÆß प्रश्न त्यांनी सभागृहात ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क×»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. यासारखे आणखी ‡ŸÖ¸ 22 प्रश्न त्यांनी सभागृहात वाणिज्य ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖ, †£Ö´Ö¡µÖÖ»ÖµÖ, उद्योग ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖ“µÖÖ मंत्र्यांना ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन ŸµÖÖ“Ö लक्ष ¾Ö¬Ö»Ö ÆÖŸÖ. त्यादृष्टीने क×ŸÖß होण्याच्या दृष्टीने प्रयत्न क×»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ.

3.4.6 ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ वैधानिक विकास ´ÖÆÖ´Ö›Ô

´ÖÆÖ¸ÖÂ™ वैधानिक विकास ´ÖÆÖ´Ö›Ô -

लोकस³ÖÖ ÃÖ¤ÃµÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ×¤.27 ±ú²Ö¾ÖÖ¸ß 1992 ¸Ö•ßी गृहमंत्र्यांना अतारांकित प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क×»ÖÖ ÆÖŸÖÖÖ. ŸÖ म्हणतात, ³ÖÖ¸ŸÖßµÖ घटनेच्या क×»Ö´Ö 371(2) नुसार क×¦ सरकार ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›Ö, ×¾Ö¤³Ö ¾Ö ^¾Ö¸ßŸÖ ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖÃÖÖŠß वैधानिक विकास ´Ö›Ô स्थापणार †ÖÆ क×ÖµÖ? †ÃÖ»Ö ŸÖ¸ Æ ×²Ö»Ö लोकसभेत क×¬ß µÖ‡»Ö? आणि नसेल Ÿ¸ ŸµÖÖ“ß क×ÖµÖ कारणे †ÖÆŸÖ? µÖÖ प्रश्नाचे ^¢Ö¸ देतांना ¤ÖÆ¸Ö•µÖ´Ö¡ß एम.एम.जेक²Ö यांनी सांगितले क×ß, ÆÖ निर्णय ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ शासनाने ŸµÖÖ×¾ÖÂÖµÖß“ÖÖ ¯ÖÃŸÖÖ¾Ö पाठविण्यावर ‘ÖŸÖ»ÖÖ •ÖÖ‡»Ö. ¤¿ÖÖŸÖß»Ö अंतर्गत सुरक्षेविषयी ¾Ö मुख्यत्वे क×¿´Öß¸Ö¬µÖ अतिरेकी क×Ö¸¾ÖÖµÖÖ¾Ö¸ ´Öß अनेक ¾ÖÔ¤ ¤ÖÆ´Ö¡µÖÖ“Ö लक्ष ¾Ö¬Ö»Ö ŸÖÃÖ“Ö बांगला देशातून †Ö»Ö»Ö ”¯Ö®Ö ÆÖ•Ö¸ चकमा निर्वासितांच्या पूनर्वसनाविषयीही ´Öß विचारणा क×»Öß.[101]

अफगाणिस्तानमधील ³ÖÖ¸ïŸÖßµÖÖ"ÖßÖ सुरक्षितता -

अफगाणिस्तानमधील ³ÖÖ¸ïŸÖßµÖÖ"µÖÖ सुरक्षिŸÖŸÖ²Ö§»Ö अंकुशरावांनी पंतप्रधानांना लोकसभेत प्रश्न ×¾Ö"ÖÖ¸ïŒÖÖ ÆÖŸÖÖ क्रांß, अफगाणिस्तान †ÃÖ»Ö»µÖÖ ³ÖÖ¸ïŸÖßµÖ लोकांचे प्रतिनिधीत्व ŸµÖÖ"µÖÖ सुरक्षेबद्दल ³ÖÖ¸ïŸÖ सरकारकडे †Ö»Ö †ÖÆï क्रांÖµÖ? ŸÖÃÖ †ÃÖ»µÖÖÃÖ सरकारने कोणती ¯ÖÖ¾Ö»Ö ^"Ö»Ö»ÖÖß †ÖÆŸÖ? µÖÖ¾Ö¸ï ×¾Ö¤¿Ö ¸Ö•µÖ´Ö¡ÖÖß †Ö¸ï.<»Ö. ³ÖÖ×™µÖÖ यांनी ^¢Ö¸ï ×¤»Ö. ŸÖ म्हणतात, ³ÖÖ¸ïŸÖ सरकार µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ अफगाणिस्तान सरकारशी संपर्क साधून †ÖÆï. ³ÖÖ¸ïŸÖßµÖ नागरिक अफगाणिस्तानात †ÖÆŸÖ. ŸµÖÖ"µÖÖŸÖ •ÖßÖ×¾ÖŸÖÖ"ÖßÖ ¾Ö ÃÖ¯Ö¢ÖßÖ"ÖßÖ क्रांÖôï•ÖßÖ 'ÖŸÖ»ÖßÖ •ÖÖ‡»Ö †ÃÖ अफगाण सरकारकडून आश्वासन ×´ÖôïÖ»Ö †ÖÆ.[102]

पर्यावरण संरक्षण -

पर्यावरण संरक्षणाच्या दृष्टीने अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी पर्यावरण ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖ"µÖÖ ´ïत्र्यांना प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्रांÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ, ŸÖ म्हणतात शासनाला पर्यावरण तपासनµÖÖ"ÖÖ उद्योगाकडून कोणता ¯Ö×ŸÖÃÖÖ¤ ×´ÖôïÖ»ÖÖ? ŸµÖÖ"ÖÖ ŸÖ¯Ö×¿Ö»Ö ¾Ö नसेल Ÿָï ŸµÖÖ उद्योगावर कोणती क्रांÖµÖ¤×¿Ö¸ï क्रांÖµÖ¾ÖÖÆß क्रांÖ»ÖßÖ? त्याप्रश्नाच ^¢Ö¸ï देतांना पर्यावरण ¾Ö वनराज्यमंत्री कमलनाथ यांनी सांगितले क्रांß, µÖÖ ´Ö>ïôï»ÖÖ उद्योगाकडून ¯Ö×ŸÖÃÖÖ¤ ×´ÖôïÖ»ÖÖ †ÖÆ.

µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ नाथ ¯Ö¯Ö¸ï ´ÖßÖ»Ö ÖÖ¤Ö¾Ö¸ïß नदीŸÖ ÃÖÖ>ßŸÖ †ÃÖ»Ö»Ö ¤×ÂÖŸÖ पाणी µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ अंकुशरावांनी पर्यावरण मंत्र्यांना ×¤ïÖ»ÖµÖÖ ¯Ö¡ÖÖ´ÖôïÖ ¾Ö पाण्याचा ²Ö¤Ö²ÖÃŸÖ ÃÖ²Ö-ÖßÖ"Ö क्रांÖ´Ö करुन घेण्याचे ¯Ö¡Ö ¯ÖÖŠ×¾Ö»ÖµÖÖ"Ö 29.02.1992 "µÖÖ पत्रावरुन लक्षात µÖŸÖ आणि उद्योग क्रांÖ¦ï •µÖÖ´ÖôïÖ प्रदुषणात ¾ÖÖœï ÆÖŸÖ. ¯ÖµÖÖवरण विकासप्रकल्प "Ö¦ï¯Ö¸ï ×•Ö»ÊÖŸÖßÖ»Ö जंगल ÃÖ¯Ö¢ÖßÃÖ निर्माण –ÖÖ»Ö»Ö धोका प्रदुषण वाढविणा·µÖÖ कारखान्यावर क्रांÖ¸ï¾ÖÖ‡ ‡ŸµÖÖ¤ß ×¾ÖÂÖµÖÖ¾Ö¸ï प्रश्न ×¾Ö"ÖÖ¸ï»ÖÖ.[103]

3.4.7 ¿ÖÆ¸ï विकास ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖ ÃÖ¤ï³ÖÖŸÖ ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्रांÖ»Ö»Ö प्रश्न -

ख¸ïÖÃÖ¤Ö¸ï अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ¿ÖÆ¸ï विकासासंदर्भात ÆÖß सभागÆÖŸÖ प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन ¿ÖÆ¸Ö"ÖÖ पाणीपुरठा, सार्वजनिक ÃÖ¾ÖÖ वितरण या सारख्या बाबींकडे लक्ष पुरविल्याचे ×¤ÃÖŸÖ.

¸Ïहिणी प्रकल्पातील ¯»ÏÏ™¦“Ï वितरण -

µÏÏÃÏ¤¦³ÏÏŸÏ xª.6 ऑगस्ट 1992 ¸Ï•ßß अंकुशरावांनी सभागृहात ¿ÏÆ¸¦ विकासमंत्र्यांना अतारांकित प्रश्न ^¯ÏÛÃ£ÏŸÏ वाचून Æ£ÏŸÏÏ. ŸÏ म्हणतात की, x¤¦»»Ïß µÏ£Ïß»Ï रोहिणी प्रकल्पाकडे सरकारचे लक्ष †ÏÆ काय आणि नोंदणी धारकांना वाढ-ßß ¯ÏµÏŸÏ ¯»ÏÏ™¦ x´ÏÔ¦ŸÏßß»Ï? µÏÏ ²ÏÏ²ÏŸÏßŸÏ संवर्गनिहाय ´ÏÏxÆŸÏß ª°¾Ïß ¾Ï ¯»ÏÏ™¦ देण्याच्या x¾Ï»Ï²ÏÏ“Ïß वाढÏµÏ कारणे †ÏÆŸÏ? Æ¦ स्पस्ट करावे. µÏÏ¾Ï¸¦ ¿ÏÆ¸¦ विकास ¸Ï•µÏ´Ï¡ßß एम.अरुणाचलम यांनी ^¢Ï¸¦ x¤¦»Ï Æ£ÏŸÏ वाढß, µÏÏ योजनेकडे सरकारचे लक्ष असून †ÏŠ¾µÏÏ योजनेत संबंधितांना ¯»ÏÏ™¦ x´ÏÔ¦ŸÏßß»Ï. x¿Ï¾ÏÏµÏ संवर्गनिहाय ¯»ÏÏ™¦ नोंदणी वाढ¦»Ï»µÏÏ“Ïß संख्या Æß त्यांनी सभागृहाच्या ÃÏ´ÏÏ¸¦ Š¾Ï»ÏßŸÏß.[104]

सार्वजनिक वितरण ÃÏx´ÏŸÏß -

ÃÏÃÏ¤¦ ÃÏ¤¦ÃµÏ अंकुशराव ™Ï¯Ï ¾Ï ‡ŸÏ¸¦ सदस्यांनी x¤ª.14 x›ÃÏ²Ï¸¦ 1993 ¸Ï•ßß नागरी ¯Ï¸¦¾ÏŠÏ मंत्र्यांना अतारांकित प्रश्न ^¯ÏÛÃ£ÏŸÏ करुन खÏ»ÏÏÃÏÏ मागितला ÆÏŸÏÏ वाढß, ÃÏ¯™²Ï¸¦ 1993 ´Ï¬µÏ नेमलेल्या सार्वजनिक वितरण ÃÏx´ÏŸÏŸÏß“Ïß ÃÏ³ÏÏ –ÏÏ»Ïß वाढÏµÏ? –ÏÏ»Ïß †ÃÏ»µÏÏÃÏ ÃÏx´ÏŸÏß“µÏÏ x¿Ï±úÏ¸¦¿Ïà“ÏÏ ŸÏ¯Ï¿ÏßßÏ वाढÏµÏ †ÏÆ? µÏÏ¾Ï¸¦ नागरी ¯Ï¸¦¾ÏŠÏ ´Ï¡ßß कमालुद्दीन †Æ´Ï¤¦ ÃÏx´ÏŸÏß“µÏÏ x¿Ï±úÏ¸¦¿Ïà“Ï ÃÏx¾ÏÃŸÏ¸¦ विवरण ¯Ï¡Ï सभागृहा¯Ïœ¦ ठेवून सांगितले ÆÏŸÏ वाढß, ÃÏ¤¦ ÃÏx´ÏŸÏß“ßß ÃÏ³ÏÏ –ÏÏ»Ïß. समितीने वाढ¦»Ï»µÏÏ x¿Ï±úÏ¸¦¿Ïß¾Ï¸¦ राज्याशासनाची “Ï“ÏÏ करुन †xŸÏ´Ï निर्णय ‘ÏŸÏ»ÏÏ •ÏÏ‡»Ï.[105]

वाढ¦ßµÏ •Ï»Ï ´ÏÆÏ´Ï›ÔÏ -

वाढ¦ßµÏ •Ï»Ï ´ÏÆÏ´Ï›ÔÏ ÃÏ¤¦³ÏÏŸÏ खÏÏÃÏ¤¦Ï¸¦ अंकुशराव ™Ï¯Ï यांनी 22 x›ÃÏ²Ï¸¦ 1994 ¸Ï•ßß सभागृहात •Ï»Ï संसाधन मंत्र्यांना अतारांकित प्रश्न ^¯ÏÛÃ£ÏŸÏ करुन खÏ»ÏÏÃÏÏ मागितला ÆÏŸÏÏ वाढß, ÃÏ¬µÏÏ राज्यानिहाय वाढ¦ßŸÏ •Ï»Ï´ÏÆÏ´Ï›Ô, किती वाढÏµÏÏ»ÏµÏ वाढÏµÏ¸¦ŸÏ †ÏÆŸÏ? ŸÏ परिणामकारक वाढÏµÏ वाढ¸¦ŸÏÏŸÏ वाढÏ? •Ï¸¦ नाही ŸÏ¸¦ ŸµÏÏ“Ïß वाढÏµÏ कारणे †ÏÆŸÏ? ŸµÏÏ¾Ï¸¦ शासनाने वाढÏµÏ उपाययोजना वाढ»Ïß †ÏÆ? µÏÏ¾Ï¸¦ जलसंसाधन ¾Ï शहरविकास ´Ï¡ßß ¯ßß.वाढ. थुंगन राज्यनिहाय वाढ¦ßµÏ •Ï»Ï´ÏÆÏ´Ï›ÔÏ“µÏÏ वाढÏµÏÏ»ÏµÏÏ“Ïß ´ÏÏxÆŸÏß ÃÏx¾ÏÃŸÏ¸¦ देऊन सांगितले वाढß, Æß ÃÏ¾Ï वाढÏµÏÏ»ÏµÏ †xŸÏ¿ÏµÏ परिणामकारक वाढÏµÏ वाढ¸¦ŸÏ †ÏÆ.[106]

µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ¿ÖÆ¸ विकास ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖÃÖ यासारख्या ÃÖ¤³ÖÖŸÖ ×¾Ö×¾Ö¬Ö ²ÖÖ²Öà¾Ö¸ प्रकाश टाकणारे 10 प्रश्न अंकुशरावांनी मंत्र्यांना ˆ¯ÖÛÃ£ÖŸÖ वाचून Æ›ÖŸÖ.

3.4.8 समाजकल्याण, कुटुंबकल्याण ¾Ö आरोग्य ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖ»ÖÖ ˆ¯ÖÛÃ£ÖŸÖ वाचून प्रश्न -

ख¸ÖÖÃÖ¤Ö¸¡ अंकुशराव टोपेंनी †Ö¯Ö»µÖÖ कार्यकाळात सामाजिक प्रश्नावर †Ö¯Ö»Öß भूमिका ¾ÖÔ¾ÖÔß ´ÖÖ›¸»Ö»ÖßÖ ×¤ÃÖŸÖ. मागासवर्गीय ¾Ö ³Ö™ŒµÖÖ •Ö´ÖÖŸÖßŸÖß»Ö ´Ö»ÖÖÃÖÖšß वसतीगृह, अल्पसंख्याक विकास ´Ö›¸ÔÖ¸, बालकामगारांचा प्रश्न, ÃÖ±ú‡ कामगारांचे ×हतसंवर्धन, आरोग्य ¾Ö कुटुंबकल्याण आणि Æ›Ö²ÖÔß सारख्या सामाजिक ´ÖÆŸ¾ÖÖ“µÖÖ ´Öª¾Ö¸¡ सामाजिक ×ÆŸÖ नजरेसमोर ठेऊन एक Ã¯ÖÂ™¸ ¾Ö विकासात्मका ²ÖÖ•Ö ‘ÖŸÖ लोकसभेत प्रश्न ˆ¯ÖÛÃ£ÖŸÖ वाचून. Ÿµ¾ÖÖ“ÖÖ £ÖÖ›ŒµÖÖŸÖ †Öœ¾ÖÖ ÃÖ¤×¸»Ö¸ प्रमाणे

अनुसुचित •ÖÖŸÖß ¾Ö •Ö´ÖÖŸÖß“µÖÖ ´Ö»ÖÖÃÖÖšß ¾ÖÃÖ¬तीगृहे -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ ×¤¸.8 ×›¸ÃÖ²Ö¸¡ 1994 ¸Ö•Öß अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ÃÖÃÖ¤¸ŸÖ प्रश्न ˆ¯ÖÛÃ£ÖŸÖ वाचून वाचा, ´ÖÆ¸ÖÂ™ÖŸÖ मागासवर्गाय ¾Ö ³Ö™ŒµÖÖ •Ö´ÖÖŸÖßŸÖß»Ö ´Ö»ÖÖÃÖÖšß किती वसतीगृहे उघडण्यात †Ö»Öß? सिंधुदुर्ग ×•Ö»ÊÖŸÖ अशाप्रकारचे वसतिगृहे उघडण्याचा ¯ÖÃŸÖ¾Ö †Ö»ÖÖ †ÖÆ वाचून? µÖÖ ÃÖ¤³ÖÖŸÖ ÃÖªÛÃ£ÖŸÖß वाचून †ÖÆ ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸¡ ´ÖÖ×ÆŸÖß ª¾Ö¸ß. µÖÖ ÃÖ¤³ÖÖŸÖ शासनान Ö वाचून वाचून†Ö¾Ö¸ÆÖß वाचा †ÖÆ? µÖÖ¾Ö¸¡ वाच¦ßµÖ समाजकल्याण ´Ö¡Öß ×ÃÖŸÖÖ¸¸Ö´Ö वाचÃÖ¸ß यांनी ´ÖÆ¸ÖÂ™ÖŸÖ मागासवर्गीय ¾Ö ³Ö™ŒµÖÖ •Ö´ÖÖŸÖßŸÖß»Ö ´Ö»ÖÖÃÖÖšß 158 वसतिगृहे उघडण्यात †Ö»Öß †ÃÖ»µÖÖ“Ö सांगितले ¾Ö ×¾Ö×¾Ö¬Ö ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö वसतीगृहाची ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸¡ ´ÖÖ×ÆŸÖß सभागृहात ×¤»Öß. सिंधुदुर्ग ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö वसतीगृहाविषयी ¯ÖÃŸÖ¾Ö †Ö»Ö»ÖÖ नाही †ÃÖ Ã¯ÖÂ™ वाचून.[107]

अल्पसंख्यांक विकास ¾Ö आर्थिक ´ÖÆÖ´Ö›¸ÔÖ¸ -

अल्पसंख्याकां विकासाच्या अनुषंगाने अतारांकित प्रश्न ˆ¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करतांना ×¤¸.8 ×›¸ÃÖ²Ö¸¡ 1994 ¸Ö•Öß अंकुशराव ™Ö¯Ö म्हणतात, ¸ÖÂ™ßµÖ अल्पसंख्यांक विकास ¾Ö वाच•Ö´Ö›¸ÔÖ¸ वाच¿ÖÖ पध्दतीने †»¯Ö संख्यांकांचे ×ÆŸÖ •ÖÖ¯ÖÖÃÖŸÖ †ÖÆ? µÖÖ ´Ö›¸ÔÖ“µÖÖ शाखा वाचŠ †ÖÆŸÖ? वाच•Ö वितरणाच्या नियम, †™ß निश्चीत वाच»µÖÖ †ÖÆŸÖ ¾Ö किती कुटुंबियांना ±úÖµÖ¤Ö –ÖÖ»ÖÖ †ÖÆ,

x¿Ö¾ÖÖµÖ µÖÖ“µÖÖ ¯Ö³ÖÖ¾ÖßÖ †´Ö»Ö²ाजावणीसाठी शासन वक्तव्य वक्तव्य वक्तव्य †ÖÆ. †ÃÖÖ सखोल प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ वक्तव्य ÆÖŸÖÖ.

´Ö¡ÖßÖ xÃÖŸÖÖ¸Ö´Ö वक्तव्य¸ßÖ यांनी सांगितले ÆÖŸÖ वक्तव्य, ¸ÖÂ™ßµÖ अल्पसंख्यांक विकास ¾Ö आर्थिक ´Ö›ÖÔÖ“Ö वक्तव्यµÖÖ»ÖµÖ xव्य»»ÖßÖ µÖ£Ö †ÖÆ. मंडळाने अल्पसंख्यांचे xÆŸÖ •ÖÖ¯ÖÖÃÖÖ¾Ö µÖÖÃÖÖŠßÖ 500 वक्तव्य¸Ö›ा ¹ý. ¸Ö¿ÖßÖ •Ö´ÖÖ Š¾Ö»ÖßÖ †ÖÆ. Æा Ã¯ÖÂ™ा करतांना µÖÖ ÃÖ¤ा³ÖÖŸÖßÖ»Ö नियम ¾Ö †™ßÖ µÖÖ“Ö ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸ा विवरण सभागृहाला सांगितले.[108]

¸ÖÂ™ßµÖ ÃÖ±ú֍ वक्तव्य´Ö“ÖÖ¸ßÖ कमिशन -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ अंकुशराव ™ÖÖ¯Ö यांनी xव्य.3 ´ÖÖ“Ö 1994 ¸Ö•ßÖ लोकसभेत समाजकल्याण मंत्र्यांना अतारांकित प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ वक्तव्य»ÖÖ ÆÖŸÖÖ वक्तव्य, ÃÖ±ú֍ कामगारांच्या कल्याणासाठी वक्तव्य¦ा सरकार ¸ÖÂ™ßµÖ ÃÖ±ú֍ वक्तव्य´Ö“ÖÖ¸ßÖ कमिशन निर्माण करणार †ÖÆ वक्तव्यµÖ? आणि †ÃÖ»Ö ŸÖ¸ा वक्तव्य¾ÆÖ स्थापन करणार †ÖÆ? µÖÖ¾Ö¸ा xÃÖŸÖÖ¸Ö´Ö वक्तव्यÃÖ¸ßÖ (समाजकल्याण ´Ö¡ÖßÖ), यांनी सांगितले वक्तव्य, ÆÖ ¯ÖÃŸÖÖ¾Ö विचाराधीन †ÖÆ ¾Ö ŸÖÖ घटनेतील कलमानुसार स्थापन वक्तव्य»ÖÖ •ÖÖ‡»Ö.[109]

बालकामगार ¯Ö×ŸÖ²Ö¬Ö -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ राज्यसरकारे बालकामगार ¯Ö×ŸÖ²Ö¬Ö वक्तव्यµ֪Ö×¾ÖÂÖµÖßÖ महिनावार ´ÖÖ×ÆŸÖßÖ ¯Ö¸ा×¾ÖŸÖÖŸÖ वक्तव्यµÖ? †¿ßÖ ¸Ö•µÖ वक्तव्य, ज्यांनी µÖÖ वक्तव्यµ֪Ö“ßÖ अजुन †´Ö»Ö²ाजावणी वक्तव्य»ßÖ नाही ¾Ö ¸Ö•µÖÖŸÖ µÖÖ वक्तव्यµ֪Ö“ßÖ †´Ö»Ö²ाजावणी ÃÖŒŸÖßÖ“ßÖ करण्याविषयी वक्तव्यµÖ ¯ÖÖ¾Ö»Ö ^“Ö»Ö»ßÖ †ÖÆ, †ÃÖÖ प्रश्न अंकुशरावांनी ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ वक्तव्य»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. µÖÖ¾Ö¸ा ^¢Ö¸ा देतांना आरोग्य ¾Ö ¯Ö×¸ा¾ÖÖ¸ा ¸Ö•µÖ´Ö¡ÖßÖ पवनसिंग ‘ÖÖ™Ö¾ÖÖ¸ा यांनी सांगितले वक्तव्य, µÖÖ×¾ÖÂÖµÖßÖ“Ö विधान सभागृहात ठेवण्यात †Ö»Ö †ÖÆ.[110]

Æ›Ö²ÖÔßा प्रकरण -

µÖÖ सामाजिक प्रश्नाबाबतीत अंकुशराव ™ÖÖ¯Ö ¾Ö ¸Ö•Ö¦ा अग्नीहोत्री यांनी सभागृहात xव्य.21 x›ÃÖ²Ö¸ा 1994 पंतप्रधानांना प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ वक्तव्य»ÖÖ वक्तव्य, राज्यनिहाय Æ›Ö²ÖÔा“ßÖ किती प्रकरणे ^““Ö न्यायालयात अनिर्णीत† †ÖÆŸÖ? ÃÖ¤ा¸ßÖ»Ö प्रकरणे केव्हापासुन न्यायप्रविष्ट †ÖÆŸÖ, ŸÖßÖ †a¯Ö अनिर्णीत असण्याची कोणती कारणे †ÖÆŸÖ? ŸÖßÖ प्रकरणे निकालात काढण्यासाठी शासनाने कोणती ¯ÖÖ¾Ö»Ö ^“Ö»Ö»ßÖ †ÖÆŸÖ? आणि किती xव्य¾ÖÃÖÖŸÖ µÖÖ प्रकरणावर निर्णय Æ֍»Ö?

µÖÖ¾Ö¸ì ×¼ÖÖ¦ßµÖ ×¾Ö¬ÖßÖ, न्याय ¾Ö कंपनी ¸ÖÖ•µÖÓ´Ö¡ÖßÖ <“Ö.†Ö¸ì. ³ÖÖ¸ì«Ö•Ö यांनी ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸ì विवरणासहˆ¢Ö¸ì देऊन सांगितले ×¼ßÖ, Ã֬µÖÖ ÃÖŸÖ¸ÖˆÖ ˆ“““Ö न्यायालयातील प्रकरणांची ´ÖÖ×ÆŸÖßÖ ×´ÖÔÖ»Ö»ÖßÖ †ÖÆ ¾Ö कलकत्ता ˆ“““Ö न्यायालयाची ´ÖÖ×ÆŸÖßÖ येणे बाकी †ÖÆ. ÃÖ¤¸ì»Ö प्रकरणे ¯Ö»Ö×²ÖŸÖ राहण्याची अनेक कारणे †ÖÆŸÖ. ÆßÖ प्रकरणे निकालात काढण्याबाबत निश्चित ×¼Ö»Ö´ÖµÖÖ¤Ö ¤¡ŸÖÖ येणार नाही.[111]

कुटुंबकल्याण ¾Ö ¸ÖÂ™ßµÖ आरोग्य कार्यक्रम -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी सभागृहात अतारांकित प्रश्न ˆ¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करतांना ´Æ™»Ö ÆÖŸÖ ×¼ßÖ, सरकार †ÖŠ¾µÖÖ पंचवार्षिक योजनेत कुटुंबकल्याण ¾Ö ¸ÖÂ™ßµÖ आरोग्य कार्यक्रम¸ÖÖ¾Ö¸ì •ÖÖÃŸÖ ³Ö¸ì देणार †ÖÆ ×¼ÖµÖ? ŸµÖÖÃÖÖŠß लागणारा निधी ÃÖÖŸÖ¾µÖÖ योजने प्रमाणेच †Ãֻ֬Ö ×¼ÖµÖ? µÖÖ¾Ö¸ì कुटुंबकल्याण ´Ö¡ÖßÖ पवनसिंग ‘ÖÖ™Ö¾ÖÖ¸ì यांनी सांगितले ×¼ßÖ, †ÖŠ¾µÖÖ पंचवार्षिक µÖÖ•Ö नेत आरोग्य ¾Ö ×¼™बकल्याणासाठी ग्रामीण भाग, मागास भाग, Æ सरकारचे प्रामुख्याने लक्ष ¸ÖרÖ»Ö. ²ÖÖ»Ö संगोपन ¾Ö सुरक्षित आरोग्य µÖÖ¾Ö¸ì •ÖÖÃŸÖ ³Ö¸ì देण्यात येणार †ÖÆ. ×Ûִ“ÖÖ“µÖÖ 2ÖÖ2ÖŸÖßŸÖ ÃÖ×¼ÖÃŸÖ¸ì ´ÖÖ×ÆŸÖßÖ सभागृहाला ×¤¡»ÖßÖ ÆÖŸÖßÖ.[112]

µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ अंकुशरावांनी कुटुंबकल्याण ¾Ö आरोग्य मंत्रालयानी ¯Ö¡Ö¾µÖ¾ÖÆÖ¸ì करुन आरोग्यविषयक प्रश्न सोडविण्याचा प्रयत्न ×¼»ÖÖ.µÖÖÃÖ¤¡³ÖÖŸÖ जालना ¿ÖÆ¸Ö“ÖÖ †ŸÖ³ÖÖ¾Ö ´Ö»Ö×¸ìµÖÖ निर्मुलन योजनांतर्गत ×¼¸ण्याबाबतचा ¯Ö¡ÖÖ“ÖÖ उल्लेख ×¼¸ŸÖÖ µÖŸÖÖ, ×¼ÖµÖ¤¡Ö ¾Ö न्याय ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖÃÖ त्यांनी अनेक प्रश्न ˆ¯ÖÛÃ£ÖŸÖ ×¼»Ö ÆÖŸÖ.

3.4.9 ×¾Ö¢Ö ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖÃÖ ˆ¯ÖÛÃ£ÖŸÖ ×¼»Ö»Ö प्रश्न ¾Ö वित्तविषयक भूमिका

×ÛÖÖÃÖ¤¡Ö¸ì अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी लोकप्रतिनिधी ´Æणुन ŸÖŸÖ¯Ö¸ì भूमिका ²Ö•ÖÖ¾Ö»µÖÖ“Ö ×ÛÖ»ÖßÖ»Ö प्रश्नांकडे नजर टाकल्यास लक्षात µÖŸÖ. †Ö¯Ö»ÖßÖ भूमिका मांडतांना त्यांनी ×¾Ö¢Ö ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖ“µÖÖ मंत्र्यांना ¾ÖÔÖ¾ÖÔÖßÖ अनेक प्रश्न ˆ¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन सभागृहालÖ कामकाजात भाग घेऊन सामाजिक ×ÆŸÖÖ“µÖÖ प्रश्नाकडे सभागृहाचे लक्ष ¾Ö¬Ö»Ö Æ֟Ö. त्यांनी लोकसभेत ˆ¯ÖÛÃ£ÖŸÖ ×¼»Ö»Ö प्रश्न ×ÛÖ»ÖßÖ»Ö प्रमाणे £ÖÖ>ÆµÖÖŸÖ ×¤¡»Ö»Ö †ÖÆŸÖ.

¯Ö¾Ö µÖ¸ü¸ÖÖ¯ÖßµÖ ¤ü¿ÖÖ¿ÖßÖ ¾µÖÖ¯ÖÖ¸ü¾Ö¬¤ü ²ÖÖ²ÖÖŸÖ †Öµ֟ÖŸÖ-निर्यात बँकेचे अध्ययन -

µÖÖÃÖ¤ü³ÖÖŸÖ ×¤ü.7 ऑगस्ट 1992 ¸ü•ÖßÖ लोकसभा सभागृहात ¿ÖÖÃÖ¤üÖ¸ü¦ü अंकुशराव ™ü¯Ö¯Ö यांनी ×¾Ö¢Ö मंत्र्यांना प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ ¤ãü»ÖÖ ÆüÖŸÖÖ ¤ãüß, ¯Ö¾Ö µÖ¸ü¯ÖßµÖ ¤ü¿Ö ¾Ö रशियात निर्माण –ÖÖ»Ö»µÖÖ नवीन ¤ü¿Ö²Ö¸ü²Ö¸ü¦ü ¾µÖÖ¯ÖÖ¸ü¾ÖÖœß¾Ö¸ü¦ü ^¯ÖÖµÖ सुचविण्यासाठी †Öµ֟ÖŸÖ-निर्यात बँकेने अध्ययन ¤ãü»Ö †ÖÆü ¤ãüÖµÖ? µÖÖ 2ÖÖ²ÖŸÖ ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸ü¦ü सांगावे आणि सरकारची µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ ¤ãüÖµÖ प्रतिक्रिया †ÖÆü? µÖÖ¾Ö¸ü¦ü ¤ãü¦ßµÖ ×¾Ö¢ÖßµÖ ¸ü•Ö´Ö¡µÖÖ¬नी स्पष्टीकरण ×¤ü»Ö ÆüŸÖ की, µÖÖ †³µÖÖÃÖÖŸÖ Æü ^¯ÖÖµÖ सुचविण्यात †Ö»Ö †ÖÆüŸÖ ¾Ö ÃÖµÖŒŸÖ प्रकल्प ´Ö¤ü¯ÖßÃÖÖŠß महत्वपूर्ण ¢Ö¡¸ü निर्धारण ¤ãüÖµÖ सरकार ¤ãü¸ßŸÖ †ÖÆü.[113]

¤ãüÖ¯Ö›ü निर्मात्यांनी ¤ãü¦ßµÖ ×Ãामाशुल्क भरणा चुकविणे -

¿ÖÖÃÖ¤üÖ¸ü¦ü अंकुशराव ™ü¯Ö¯Ö यांनी ÆüÖ प्रश्न ×¤ü.7 ऑगस्ट 1992 ¸ü•ÖßÖ लोकसभेत ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ ¤ãü»ÖÖ ÆüÖŸÖÖ. ŸÖ ×¾Ö“ÖÖ¸ü¦ŸÖÖŸÖ ¤ãüß, दै.इंडियन एक्सप्रेसने 25 जुन 1992 ¸ü•ÖßÖ ¤ãüÖ¯Ö›ü निर्मात्यांनी ¤ãü¸Ö›ü ¹ý¯ÖµÖÖ“Ö सिमाशुल्क न भरण्याचे ”ü¯Ö»Ö †ÖÆü ŸÖ ¿ÖÖ¦ü †ÖÆü ¤ãüÖµÖ? †Ã¤ü»Ö ŸÖ¸ü¦ü सिमाशुल्कांची ¾ÖÃÖ»ÖßÖ ¤ãü¸Ö¾ÖßÖ ¾Ö Ã²Ö×¬ÖŸÖ †¬µÖÖ¤ü¿ÖÖ´Ö¬ßÖ»Ö ¡Ö™üß ¤ü¦ü ¤ãü¸ü¾µÖÖŸÖ.[114]

ÃÖµÖŒŸÖ उद्योगांना ×¾Ö¢ÖßµÖ ÃÖ¾ÖÖ -

×¤ü.20ऑगस्ट 1993 ¸ü•ÖßÖ ^¯Ö¸ü¸ÖŒŸÖ ÃÖ¤ü³ÖÖŸÖ अंकुशराव ™ü¯Ö¯Ö यांनी लोकसभेत प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ ¤ãü»ÖÖ ¤ãüß, ³ÖÖ¸ü¦ŸÖßµÖ ×¦ü–Ö¾Ö बँक †Ö¯Ö»µÖÖ ×¾Ö¢ÖßµÖ सेवेनुसार ÃÖµÖŒŸÖ उद्योगांना त्यांनी मागितल्याशिवाय ×¾Ö¢ÖßµÖ ÃÖ¾ÖÖ ¤ü‡»Ö ¤ãüÖµÖ? µÖÖ“Ö ×¾Ö¾Ö¸ü¦ÖÖ aÖ¾Ö आणि शासनाने †ŸÖŸÖÖ¯Ö¸üŸÖ Ÿµ֟Ö×¾ÖÃÖµÖßÖ ¤ãüÖµÖ निर्णय ‘ŸÖ»ÖÖ †ÖÆü? µÖÖ¾Ö¸ü¦ü ¤ãü¦ßµÖ ×¾Ö¢Ö ¸ü•Ö´Ö¡ßÖ यांनी ^¢Ö¸ü¦ü ×¤ü»Ö ÆüŸÖ ¤ãüß, ×¾Ö¢ÖßµÖ ÃÖ¾Ö“µÖÖ अंतर्गत येणा·µÖÖ ÃÖµÖŒŸÖ उद्योगांना आणखी स्वयंअनुमोदन योजनेत ÃÖ´Ö¯Ö×¾ÖÂ™ü ¤ãü»Ö नाही Ÿµ֟ÖÃÖÖŠß सरकारची अनुमती ¬ÖÆüßŸÖ †ÃÖŸÖ.[115]

रोजगार योजना †´Ö»Ö²Öजावणी -

µÖÖ योजनेच्या †´Ö»Ö²Öजावणीसंद³ÖŸÖ ×¤ü.18 ´Ö“Ö 1994 ¸ü•ÖßÖ ¿ÖÖÃÖ¤üÖ¸ü¦ü अंकुशरावांनी ×¾Ö¢Ö¸ü¦ü मंत्र्यांना अतारांकित प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ ¤ãü»ÖÖ ÆüŸÖÖ. µÖÖ´Ö¬µÖ ŸÖ ×¾Ö“ÖÖ¸ü¦ŸÖÖŸÖ, पंतप्रधानांनी ‘ÖÖ×ÂÖŸÖ ¤ãü»Ö»µÖÖ रोजगार योजनाबाबत ×¦ü–Ö¾Ö बँकेचे निर्देश ¤ãüÖµÖ †ÖÆüŸÖ? राष्ट्रीयकृत बँका किती

´ÖµÖÖ¤¯ÖµÖŸÖ ×¾Ö¢ÖßµÖ ÃÖÆÖµÖŸÖÖ करणार †ÖÆŸÖ? µÖÖ¾Ö¸¦ ×¾Ö¢Ö ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖ“Ö ¸Ö•µÖ´Ö¡ßÖ †²ÖÖ¸¦ †Æ´Ö¤ यांनी स्पष्टीकरण ×¤¡»Ö ÆÖŸÖ. Ÿ֟ म्हणतात, सुशिक्षित बेरोजगारासाठी प्रधानमंत्री रोजगार योजना (PMRY) 2 †ÖŒ™Ö²Ö¸¦ 1993 ¸Ö•ßß ÃÖ¹ý कर्ज»ÖßÖ †ÖÆ. µÖÖÖ योजन“ÖÖ ^§¿Ö ग्रामीण भागातील 10 लाख सुशिक्षित बेरोजगारांना लघुउद्योगातून Ã£ÖÖµÖßß रोजगार ×´ÖÔ¡Ö¾ÖÖ ÆÖ †ÖÆ. ×¿Ö¾ÖÖµÖ µÖÖ योजनेच्या ÃÖ¤³ÖÖŸÖ ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸¦ ´ÖÖ×ÆŸÖßß मंत्र्यांनी सभागृहाला ¯Ö¸¦×¾Ö»ÖßÖ ÆÖŸÖß.µÖÖ´Ö¬µÖ ¸Ö•ागार योजनेच्या ¾Ö×¿ÖÂ™¶ ¾Ö नियमांचा आणि †™à“ÖÖ ÃÖ´ÖÖ¾Ö¿Ö ÆÖŸÖÖ.[116]

प्रादेशिक ग्रामीण बँका -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ अंकुशरावांनी 18 ´ÖÖ“Ö 1994 ¸Ö•ßß सभागृहात अतारांकित प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन ख»ÖÖÃÖÖ मागितला ÆÖŸÖÖ कर्जß, प्रादेशिक ग्रामीण बँका ÃÖŸÖŸÖ ŸÖÖ™¶ÖŸÖ “ÖÖ»ÖŸÖÖŸÖ कर्जÖµÖ? सरकार ŸµÖÖ ×¾ÖÂÖµÖßß कर्जÖµÖ ^¯ÖÖµÖ योजणार †ÖÆ? µÖÖ¾Ö¸¦ कर्ज¡ßµÖ ×¾Ö¢Ö ¸Ö•µÖ´Ö¡ßÖ †²ÖÖ¸¦ †Æ´Ö¤ यांनी ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸¦ स्पष्टीकरण सभागृहाला ×¤¡»Ö ÆÖŸÖ, Ÿ֟ म्हणतÖÖŸÖ, 196 प्रादेशिक बँकेपैकी 174 बँका ŸÖÖ™¶ÖŸÖ “ÖÖ»ÖŸÖÖŸÖ ¾Ö 24 बँका नफ्यात †ÖÆŸÖ. µÖÖÃÖ²Ö¬ßß ×¾Ö¿ÖÂÖ उपाययोजना करण्यात येणार †ÖÆ.[117]

परकीय कर्ज•ÖÖ“ÖÖ योग्य ¾ÖÖ¯Ö¸¦ -

परकीय कर्ज•ÖÖ“µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करतांना ™Ö¯Ö म्हणतात, ŸÖ¾Ö¾ÖÂá •Ö कर्ज•Ö घेण्यात †Ö»Ö ŸµÖÖ“ÖÖ योग्य ¾ÖÖ¯Ö¸¦ –ÖÖ»ÖÖ †ÖÆ कर्ÖµÖ? ŸµÖÖ“ÖÖ Ÿ¯Ö×¿Ö»Ö ªÖ¾ÖÖ आणि µÖÖ कर्ज•ÖÖ“ÖÖ ¾ÖÖ¯Ö¸¦ न कर्ज»µÖÖ²Ö§»Ö ¤¿ÖÖ»ÖÖ •Ö²ÖÖ²Ö¤Ö¸¦ß म्हणून कर्ÖÆß रक्कम ³Ö¸¦Ö¾ÖßÖ लागली कर्ÖµÖ? आणि किती? µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ कोणत्या विभागांनी µÖÖ कर्ज•ÖÖ“ÖÖ योग्य ¾ÖÖ¯Ö¸¦ कर्ज»ÖÖ ¾Ö µÖÖ कर्ज•ÖÖ“ÖÖ योग्य ¾Ö •Ö»Ö¤ ¾ÖÖ¯Ö¸¦ÖÃÖÖŠß शासनाने कोणते ^¯ÖÖµÖ µÖÖ×•Ö»Ö †ÖÆŸÖ? †ÃÖÖ ¯Ö¤ß‘Ö प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ कर्ज»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. µÖÖ प्रश्नांचे ^¢Ö¸¦ देतांना ×¾Ö¢Ö ¸Ö•µÖ´Ö¡ßÖ †²ÖÖ¸¦ †Æ´Ö¤ यांनी सांगितले,×¤¡.31.03.1993 ¸Ö•ßß ³ÖÖ¸¦ŸÖ सरकारने ^“Ö»Ö»Ö»µÖÖ कर्ज•ÖÖ“ÖßÖ ÛÃ£ÖŸÖßß ¹ý.82733.17 कर्ज¸¦Ö› ¹ý¯ÖµÖ इतकी †ÖÆ. परकीय कर्ज•ÖÖ“ÖÖ उपयोग ×¾Ö¿ÖÂÖŸÖ: प्रकल्प विकास ¾Ö ×¾Ö¿ÖÂÖ कार्यक्रमावर कर्ज»ÖÖ •ÖÖŸÖÖ. ¾µÖÖ•ÖÖ“ÖßÖ •Ö²ÖÖ²Ö¤Ö¸¦ß म्हणून भारताने 68 कर्ज¸¦Ö› ¹ý. ³Ö¸¦Ö»Ö †ÖÆ. ¾ÖßÖ•Ö प्रकल्पात µÖÖ कर्ज•ÖÖ“ÖÖ ¾ÖÖ¯Ö¸¦ कर्ज»ÖÖ

ग॰»ÖÖ. परकीय क्षा•ÖÖ“ÖÖ योग्य ¾ÖÖ¯Ö¸¡ ¾Æ॰¾ÖÖ µÖÖÃÖÖŠß निधीचा विकास करणे ‡. ^¯ÖÖµÖ शासनाने µÖÖ×•Ö»Ö †ÖÆŸÖ.[118]

निर्यात ¾ÖÖœßÃÖ²Ö¬Öß विनीमय ¤¡¸ ×¿Ö×£Ö»Ö करणे -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖŸÖ खÖ»ÖÖÃÖÖ मागवितांना लोकसभेत अंकुशराव ™Ö¯Ö प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्षा¸ŸÖÖŸÖ क्षßß, निर्यात ¾ÖÖœßÃÖÖŠß विनीमय ¤¸Ö“Öß बंधने ×¿Ö×£Ö»Ö क्षा¸Ö¾Öß †ÃÖ †ÖŸÖ¸¡¸ÖÂ™ßµÖ बँकेने ³ÖÖ¸ŸÖÖ»ÖÖ ÃÖ“Ö×¾Ö»Ö †ÖÆ क्षßÖµÖ? µÖÖ×¾ÖÂÖµÖß †Ö¯Ö»Öß प्रतिक्रीया क्षßÖµÖ? µÖÖ¾Ö¸¡ प्रतिक्रीया देतांना †²ÖÖ¸¡ †Æ´Ö¤ म्हणतात, विनीमय ¤¸¡ ÃÖŸÖ×»ÖŸÖ ठेवण्यासाठी ¾Ö सुधारण्यासाŠß जुन 1993 पासून निर्यात वाढविण्याचे लक्ष्य Š¸¡×¾Ö»Ö †ÖÆ.[119]

याप्रश्नांच्या ¾µÖ×ŸÖ×¸ŒŸÖ साखर कारखान्यांना क्षा•Ö, नवीन 'सुवर्ण धोरणाविषयी' प्रश्न, क्षा•Ö ¾Ö Š¾ÖßŠ¾Ö¸ß»Ö ¾µÖÖ•Ö¤¸¡, महाराष्ट्रातून परकीय क्षा•Ö ´Öागणी ‡. ×¾ÖÂÖµÖß प्रश्न अंकुशरावांनी अर्थखात्यास ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्षा»Ö ÆÖŸÖ. ¾Ö ŸµÖÖ×¾ÖÂÖµÖß स्पष्टीकरण मागितले ÆÖŸÖ.

3.4.10 नागरी उड्डयन ¾Ö पर्यटन ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖÃÖ ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्षा»Ö»Ö प्रश्न

¤¿ÖÖŸÖß»Ö ऐतिहासिक ÃÆÖÔ‰Ö“ÖÖ विक्षßÖÃÖ ¾Æ॰¾ÖÖ, पर्यटकांना आवश्यक ÃÖÖµÖß ÃÖ×¾Ö¬ÖÖ ×´ÖÔ‰Ö¾µÖÖŸÖ, सांस्कृतीक ¾ÖÖ¸¡¿ÖÖ“Öß जपवणूक ¾Æ॰¾ÖÖ. µÖÖÃÖÖŠß अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी प्रयत्न क्षा»Ö. याकरिता त्यांनी ¾ÖÔ‰Ö¾ÖÔß नागरी विमान ¾Ö पर्यटनमंत्री प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन याकडे सरकारचे लक्ष ¾Ö¬Ö»Ö. ŸµÖÖŸÖß»Ö क्षßÖÆß प्रश्नांचा †Öœ॰¾ÖÖ ¯Öœß»Ö प्रमाणे.

Æ™»Ö ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖÖÃÖ चालना -

Ã¾ÖÃŸÖ ¤¸¡ÖŸÖ चालणा·µÖÖ Æ™»Ö»ÖÖ चालना ×´ÖÔ‰Ö¾ßß याकरिता नागरी विमान ¾Ö पर्यटन ´Ö¡µÖांना खÖÖÃÖ¤¸¡ अंकुशराव ™Ö¯Ö लेखी प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ क्षा¸ŸÖÖŸÖ क्षßß, Ã¾ÖÃŸÖ ¤¸¡ÖŸÖ चालणा·µÖÖ Æ™»Ö»ÖÖ चालना देण्यासाठी सरकारचे क्षßÖµÖ धोरण †ÖÆ? ŸÖÃÖ“Ö †Ö¬Ö¯Ö¤¿ÖÖŸÖ कोणकोणत्या ठिकाणी †¿ßß Æ™»Ö ÃÖ¹ý होण्ÖÖ¸¡ †ÖÆत काय? µÖÖ¾Ö¸¡ नागरी विमान ¾Ö पर्यटन ´Ö¡ßß ग॰»ÖÖ´Ö नबी †Ö–ÖÖ¤ यांनी †Ö¬Ö¯Ö¤¿ÖÖŸÖß»Ö Æ™»Ö²ÖÖ²ÖŸÖ ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸¡ ´ÖÖ×ÆŸÖß देऊन सांगितले क्षßß, तारांकित Æ™»ÖÃÖÖŠß 3 ŸÖ 5 टक्के दराने शासनातर्फे क्षा•Ö ÃÖ×¾Ö¬ÖÖ देण्यात µÖŸÖ.

'‹-320' विमानाच्या Ã0™¶0 भागाची क्षि´0Ÿ0¸¡Ÿ00 -

µ00²00²0Ÿ0ßŸ0 अंकुशराव ™0¯0 प्रश्न ^¯0ûÃ£0Ÿ0 करतांना, ×¤.25 जुन 1992 "µ00 ™0‡´0 †0±ú ‡×›¡µ00 ´0¬µ0 '‹-320' •00Ÿ0ß"µ00 विमानाच्या Ã0™¶0 भागाविषµßß †0»0»µ00 बातमीकडे लक्ष ग0»0 †0Æ क्षि0µ0? आणि µ00²00²0Ÿ0ßŸ0 ¾0Ã Ÿ0ûÃ£0Ÿ0ß क्षि0µ0 †0Æ? µ00¾0¸¡ विमान ¾0 पर्यटन ¸0•µ0´0¡0ß ´00¬0¾0¸0¾0 Ø¿0¤¡ यांनी सांगितले क्षि, शासनाने µ00 ²00Ÿ0´0ß"0ß दखल '0Ÿ0»0ß असुन '‹-320' •00Ÿ0ß"µ00 विमानांच्या Ã0™¶0 भागांची क्षि´0Ÿ0¸¡Ÿ00 †0Æ. µ00 Ã0¤¡³00Ÿ0 उपाययोजना क्षि»0ß †0Æ.

विमानतळ विकासासाठी योजना -

क्षि¦¡ सरकारने राज्यशासन आणि अनिवासी ³0¸¡Ÿ0ßµ00"µ00 सक्रीय मदतीने वर्तमान विमानतô0"µ00 विकासासाठी एखादी योजना Ÿ0µ00¸¡ क्षि»0ß †0Æ क्षि0µ0? †Ã00 प्रश्न अंकुशरावांनी ^¯0ûÃ£0Ÿ0 क्षि»00 Æ0Ÿ00. Ÿµ00¾0¸¡ †¿0ß कोणतीही योजना सरकारने Ã¾0Ÿ0: Ÿ0µ00¸¡ क्षि»0ß नाही †Ã0 ग0»00´0 नबी †0–00¤ यांनी सांगितले.[120]

†Ø•0Š0 ¾0 ¾0¹ý0¡ लेण्यांचा विकास -

×¤.29 ´00"0 1993 ¸0•0ß ख00Ã0¤0¸¡ अंकुशराव ™0¯0 यांनी लोकसभेत नागरी विमान ¾0 पर्यटन मंत्रीना †Ø•0Š0 ¾0 ¾0¹ý0¡ लेण्यांचा विकासाबाबत प्रश्न ^¯0ûÃ£0Ÿ0 क्षि»00 Æ0Ÿ00 क्षि, µ0ुनेस्कोकडुन (UNESCO) जगप्रसिध्द †Ø•0Š0 ¾0¹ý0¡ लेणीच्या रक्षणासाठी क्षि0Æß योजना Ã0¹ý क्षि»0ß †0Æ क्षि0µ0? †Ã0 †Ã0»0 Ÿ0¸¡ ´0Æ0¸0Â™ सरकारने पर्यटनाला चालना देण्यासाठी µ00 लेण्यांच्या ¯0×¸Ã0¸0Ÿ0 बहुमुखी विकासाचµ00 योजनेस ´0•0¸ß ×¤»0ß क्षि0µ0? µ00 योजनेच्या ¯0×Æ»µ00 ™¯µ00Ã00Šß जपानने ×¾0¤¿0ß आर्थिक ´0¤Ÿ0 कोषाकडून क्षि0Æß क्षि•0 ´0•0¸¡ क्षि»0 †0Æ क्षि0µ0? सरकारने µ00×¾0Â0µ0ß क्षि0µ0 क्षि0µ0¾00Æß क्षि»0ß?

µ00 प्रश्नाचे ^¢0¸¡ Ã¯0Â™ करतांना नागरी विमान ¾0 पर्यटन ´0¡0ß ग0»00´0 नबी †0–00¤ म्हणतात क्षि, Æ0µ0 योजना Ã0¹ý क्षि»0ß †0Æ. †Ø•0Š0 ¾0 ¾0¹ý0¡ लेणीच्या Ã0¸¡क्षण आणि विकासासाठी 9 जानेवारी 1992 »00 ³00¸Ÿ0 ¾0 जपानच्या ×¾0¤¿0ß आर्थिक ´0¤Ÿ0 क्षि0Â00´0¬µ0 एका क्षि¸0¸0¾0¸¡ Ã0Ê0 क्षि»µ00 †0ÆŸ0. 4,406 मिलियन जपानी येनची आर्थिक ´0¤Ÿ0 µ00 अन्वये

^¯Ö»Ö²¬Ö कर्ज»ÖßŠ •ÖÖ‡»Ö. µÖÖÖ ÃÖ²Ö¬ÖßŸÖ †´Ö»Ö²ाजावणी करणा·µÖÖ ÃÖÖÃ£Ö«Ö¸Ö योजनेच्या ×¾Ö×¾Ö¬Ö ²ÖÖ•Ö¾Ö¸¡ ×¾Ö“ÖÖ¸¡ ÃÖ¹ý †ÖÆ.[121]

3.4.11 खÖÖªÖßÖ विषयक भूमिका -

अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी •Ößवनावश्यक ¾ÖÃŸÖ“Ö उत्पादन नियमित ¾Æ¾Ö, Ÿµ֓Ö 3ÖÖ¾Ö ÛÃ£Ö¸ ¸ÖÆ¾ÖŸÖ, खÖÖªÖßÖ ¾ÖŸÖ“ÖÖ 3ÖÂ™Ö“ÖÖ¸¡ Æ‰ú नये µÖÖÃÖÖŠß ¾Ôִ¾ÖÔßִ लोकसभेत †¯Ö»Ößभूमिका ´ÖÖ›¡»Ößं. µÖ¾Ö¸¡ चोख नियंत्रण ¸ÖÆ¾Ö µÖÖÃÖÖŠß जागरूक पणे कर्जÂÖß´Ö¡ÖÖ»ÖµÖ, खÖªÖ ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖ»ÖÖ विविधांगी ¾Ö †³यासपूर्ण प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ कर्ज»Ö Æ֟Ö.

अन्नधान्य अनुदानात ¾Ö¬¤ß -

µÖÖÃÖ¤¡³ÖÖŸÖ खÖÖÃÖ¤¸¡ ™Ö¯Ö यांनी खÖªÖ ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖ»ÖÖ ×¤.24 ऑगस्ट 1993 ¸Ö•Ößलोकसभेत प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ कर्ज»ÖÖ ÆÖŸÖÖ कर्ßं, 1980-81 ŸÖ 1992-93 µÖÖ कर्ज़Ôִ¡ÖŸÖ 3ÖÖ¸ŸÖßµÖ अन्नधान्य मंडळाने अन्नधान्याच्या ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ ¯Ö×ŸÖÖŒ¾Ö™»Ö अनुदानामध्ये ¾ÖÖŒ¡ कर्ज»ÖßŠ †ÖÆ¡ कर्ज़µÖ? आणि µÖÖ कर्ज़Ôִ¡ÖŸÖ सार्वजनिक वितरण ¾µÖ¾ÖÃ£ÖŸÖ अन्नधान्य वितरणात ¾ÖÖŒ¡ –ÖÖ»ÖßŠ †ÖÆ¡ कर्ज़µÖ? याकाळात जीवनावश्यक ¾ÖÃŸÖ“µÖÖ ठोक ¤¸¡ÖŸÖ ¾ÖÖŒ¡ –ÖÖ»ÖßŠ †ÖÆ¡ कर्ज़µÖ? ŸÖÃÖ“Ö µÖÖ Ã֟¾Ö“ÖÖ सार्वजनिक वितरण ¾µÖ¾ÖÃ£Ö¾Ö¸¡ कर्ज़ÆßŠ परिणाम –ÖÖ»Ö †ÖÆ¡ कर्ज़µÖ?

µÖ¾Ö¸¡ खÖªÖ ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖ“Ö ¸Ö•µÖ´Ö¡ÖßŠ कल्पनाथ ¸Ö´Ö यांनी सांगितले ÆÖŸÖ कर्ßं, अनुदानात ¾ÖÖŒ¡ –ÖÖ»ÖßŠ †ÖÆ¡. ×¿Ö¾ÖÖµÖ वितरण ¾µÖ¾ÖÃ£Ö¾Ö¸¡ नियंत्रण आणि धान्य साठवण्याची ÃÖÖµÖ ‡. Ã֤¡³ÖÖŸÖ Ã֟³Öागृहाला ´ÖÖ×ÆŸÖßŠ ×¤¡»ÖßŠ ÆÖŸÖßŠ.[122]

´ÖÆÖ¸¡ÖÂ™Ö“ÖÖ खÖªÖ ŸÖ»Ö ×ÆÃÃÖÖ -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ भूमिका घेतांना अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी पंतप्रधानांना प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ कर्ज»ÖÖ ÆÖŸÖÖ कर्ßं, ´ÖÆÖ¸¡ÖÂ™ÖÃÖÖŠß एकूण किती खÖªÖ ŸÖ»ÖÖ“ÖßŠ ग¸¡•Ö †ÖÆ? मागील तीन ¾ÖÂÖÖŸÖ वास्तविक किती वाटणी कर्ज»Ößं? आणि सनसंभांच्या ¾ÖÔßִ खÖªÖ ŸÖ»ÖÖ“µÖÖ वाटणीमध्ये ¾ÖÖŒ¡ ÆÖŸÖ कर्ज़µÖ? µÖÖ“ÖßŠ सविस्तरपणे ´ÖÖ×ÆŸÖßŠ कर्ज़µÖ †ÖÆ? µÖ¾Ö¸¡ सार्वजनिक वितरण ¸Ö•µÖ´Ö¡ÖßŠ कमालूद्दीन †Æ´Ö¤¡ यांनी खÖªÖŸÖ»Ö¾Ö¸ ¾ÖÖ™¯ÖÖ“ÖßŠ ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸¡ आकडेवारी सभागृहापुढे सांगितली.[123]

ग्रॅम, साखर उत्पादनात घट -

अर्थमंत्री सभागृहात प्रश्न उपस्थित करतांना अंकुशराव टोपे म्हणतात, मागील तीन वर्षात ग्रॅम, साखर उत्पादनात घट झाली आहे? यावर उपाययोजना सरकारने सांगाव्यात. यावर उत्तर देतांना जाखड यांनी असे सांगितले की, ग्रॅम, साखर उत्पादनाच्या क्षेत्रात वाढ झाली नाही. त्यांनी स्पष्टीकरणार्थ मागील 3 वर्षाची आकडेवारी सादर केली. उत्पादनात घट होण्यासाठी शेतकऱ्यांना प्रमाणित बियांणाचे वितरण करण्यासाठी सरकारने निधी उपलब्ध केला.[124]

नविन साखर कारखाने -

साखर कारखान्याबाबत सभागृहात तारांकित प्रश्न क्र.7 उपस्थित झाला 1993 साली अंकुशराव टोपे यांनी साखर कारखाना उभारणी विचारणा केली, नवीन साखर कारखाना उभारणी करण्याबाबतचे किती अर्ज केंद्राकडे प्रलंबित आहेत? यावर उत्तर देतांना आकडेवारी सादर केली आहे. उत्पादनात वाढ होण्यासाठी शेतकऱ्यांना प्रमाणित बियांणाचे वितरण करण्यासाठी सरकारने निधी उपलब्ध केला.[124]

नविन साखर कारखाने -

साखर कारखान्याबाबत सभागृहात तारांकित प्रश्न क्र.7 उपस्थित झाला 1993 साली अंकुशराव टोपे यांनी साखर कारखाना उभारणी विचारणा केली, नवीन साखर कारखाना उभारणी करण्याबाबतचे किती अर्ज केंद्राकडे प्रलंबित आहेत? यावर उत्तर देतांना आकडेवारी सादर केली आहे सरकारने किती साखर कारखाने उभारणीसाठी प्रस्तावांना मंजूरी दिली आणि त्यापैकी किती प्रस्तावांना मंजूरी दिली?

यावर प्रश्नाचे स्पष्टीकरण देतांना साखर कारखाना उभारणी विषयी कल्पनाथ राऊत यांनी सांगितले की, सरकारकडून 225 साखर कारखाना उभारणीसाठी प्रस्ताव प्राप्त. यापैकी 3 साखर कारखाने छाननी होऊन उद्योग मंत्रालयाकडे मंजूरीसाठी पाठविले. त्यानंतर मान्यता दिली.[125]

सहकारी साखर कारखान्यांना कर्ज -

यावर्षी तारांकित प्रश्न क्र.13 उपस्थित झाला 1994 साली प्रश्न उपस्थित करतांना अंकुशराव टोपे म्हणतात, की सरकार सहकारी क्षेत्रातील साखर कारखान्यांना उभारणीसाठी कर्ज व्याज दराने कर्ज देणार? यावर उत्तर देतांना केंद्राकडे किती प्रलंबित आहेत. वर्ष निहाय माहिती सादर केली? यावर उत्तर देतांना साखर कारखान्यांना शक्तीनुसार कर्ज व्याज दरात सवलत.[126]

सहकारी साखर उद्योगांना प्रोत्साहन -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ×¤¡.30 ´ÖÖ“Ö 1993 ¸Ö•ÖßÖ प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करतांना ÁÖß. ™Ö¯Ö म्हणतात, •µÖÖ नवीन सहकारी साखर कारखान्यांना मान्यता देण्यात †Ö»ÖßÖ †ÖÆ. †¿ÖÖ कारखान्यांना वर्•ÖÖ“ÖßÖ ÃÖÖµÖ –ÖÖ»Ö»ÖßÖ †ÖÆ वर्ÖµÖ? आणि नसेल ŸÖ¸¡ ŸµÖÖ“ÖßÖ कारणे वर्ÖµÖ †ÖÆ? याप्रश्नाचे स्पष्टीकरण देतांना ख¸ÖÖª ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖ“Ö ¸Ö•µÖ´Ö¡ÖßÖ कल्पनाथ ¸ÖµÖ सभागृहाला Ãtांगितले ÆÖŸÖ वर्ßÖ, ŸµÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ¸Ö•µÖ सरकारांकडून ¯ÖÃŸÖÖ¾Ö †Ö»Ö»Ö †ÖÆŸÖ. वर्•Ö ´Ö•Ö¸¡ßÃÖÖŠß ×¿Ö±ú¸¡¿ÖßÖ वर्»Ö»µÖÖ †ÖÆŸÖ.[127]

साखर उत्पादन -

ÃÖ²Ö×¬ÖŸÖ प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करतांना अंकुशराव म्हणतात, ‡.ÃÖ.1991-92 µÖÖ ¾ÖÂÖÖŸÖßÖ»Ö साखरेचे उत्पादन किती –ÖÖ»Ö? आणि ^Ÿ¯ÖÖ¤ßŸÖ साखर विभाजन वर्ÃÖ वर्»Ö? µÖÖ¾Ö¸¡ नागरी †Ö¯ÖŸÖá ¾Ö सार्वजनिक वितरण ¸Ö•µÖ´Ö¡ÖßÖ कमालुद्दीन †Æ´Ö¤ यांनी सांगितले वर्ßÖ, 1991-92 µÖÖ ¾ÖÂÖÖŸÖ साखरेचे अपेक्षित ^Ÿपादन 132 लाख टन –ÖÖ»Ö. ŸµÖÖŸÖ »Ö¾ÆßÖ साखर 50.16 लाख टन ÆÖŸÖßÖ आणि ख¸Ö»ÖßÖ साखर 81.84 लाख टन †ÖÆ.[128]

ख¸ÖÖª®ÖÖ ^¯Ö»Ö²¬ÖŸÖÖ -

ख¸ÖÖª®ÖÖ“µÖÖ ^¯Ö»Ö²¬ÖŸÖ“µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करतांना अंकुशराव म्हणतात, 1992-93 ¾Ö 1993-94 “µÖÖ दरम्यान ख¸ÖÖª®ÖÖ“ÖßÖ किती ख¸Ö¸¡¤ßÖ वर्»ÖßÖ? ख¸ÖÖª ¾µÖ¾ÖÃ£Ö“ÖßÖ आवश्यकता पूर्ण Æ‰¿ शकते वर्ÖµÖ? आणि ख¸ÖÖª®ÖÖ“µÖÖ ख¸Ö¸¡¤ß¾Ö¸¡ किती ख¸Ö“Ö –ÖÖ»ÖÖ? µÖÖ¾Ö¸¡ ख¸ÖÖª ´Ö¡ÖÖ»ÖµÖÖ“Ö ¸Ö•µÖ´Ö¡ÖßÖ कल्पनाथ ¸ÖµÖ यांनी ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸¡ ^¢Ö¸¡ ×¤¡»ÖßÖ. उदा.सरकारने 1992-93 µÖÖ ¾ÖÂÖÖŸÖ ŸÖÖ¤ÔÖ¡-117.93 लाख मेट्रिक टन, ŸÖÆ-63.80 लाख मेट्रिक टन ख¸Ö¸¡¤ßÖ वर्»ÖÖ.[129]

^¯Ö¸¡ÖŒŸÖ ¯Ö¬¤ŸÖßÖ“Ö अनेक प्रश्न ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖ करुन अंकुशरावांनी †Ö¯Ö»ÖßÖ भूमिका मांडुन µÖÖ संदर्भान वर्ÖµÖ ¾Æ¾Ö¾Ö µÖÖÃÖÖŠß प्रयत्न वर्»Ö ÆÖŸÖ.

3.4.12 कामगार कल्याणाबाबत भूमिका -

कामगार क्क्ष्ठ्ठ¤ -

क्क्ष्ठ¤ ¾ न्याय ´ ¡»µ“ मंत्र्यांना कामगारांच्या प्रश्नाच्या ¾ “ Ô¾Ôß“ अनुषंगाने प्रश्न ^¯ÛÃ£ŸÖ क्क्ष्¸Ÿांना लोकसभा Ã¤Ãµ अंकुशराव ™¯ म्हणतात,औद्योगिक ×¾¾¤ क्क्ष्¤ 1947 ¾ कामगार “ Ô¾Ô क्क्ष्¤ 1926 µŸÖ ²¤»ा करण्यासंबंधी कामगार संघटनांशी “ “ –»ß †Æ क्क्ष्µ? †Ã»µÃ कामगार संघटनांची µ²²ŸÖ क्क्ष्µ ´ŸÖ †Æ Ÿµ“ ठळक Ÿ¯¿»ा a¾.µ“ ^¢¸ देतांना Á´ ^¯´¡ß पवनसिंग ‘™¾¸ म्हणतात,या दोन्ही क्क्ष्µa Ÿ ±¸²¤»ा करण्याबाबत क्क्¦ßµ कामगार संघटना ¾ क्क्´ “ संघटना †¿ß एक द्विपक्षßµ क्क्´™ß जी.रामानुजन µ“ µ“ अध्यक्षतेखाली स्थापन करण्यात †»ß. µ Ã×´ Ÿß“ †Æ¾»ा Á´´¡µ“ µ“ 40 ¾µ ¯×¸Â¤Ÿ ×¾“ ¸Ÿ घेण्यात †»ß. µŸ †×¾¾a ´§ स्वीकारण्यात †»ा. ‡Ÿ¸ वादग्रस्त ´a“ ×¾“ ¸ करण्यासाठी ¯“ ¸•µŸßा»ा Á´´¡µ“ एक ¬™ Ÿµ¸ करण्यात †»ा.[130]

कामगार ¤•

µ²²²Ÿßा Ÿ अंकुशरावांनी ×¤.23 ×>Ã²¸ 1994 ¸•ß कामगार मंत्र्यांना प्रश्न ^¯ÛÃ£Ÿ क्क्»ा Æ Ÿ क्क्ß, सरकारने कामगारांना †Ÿ¸¸Â™ßµ कामगार संघटनांच्या संकेतानुसार ¤•ा देण्याचा ¯ÃŸ¾ आणला †Æ क्क्ष्µ? µ²²²Ÿ प्रतिक्रिµ †Æ. µ¾¸ µ खÃŸµ“ ¸•µ´¡ß पी.ए.संगमा यांनी नकारदर्शक ^¢¸ ×¤»ा ÆŸ.[131]

3.5 अंकुशरावांची लोकसभेतील वैचारिक भूमिका :-

3.5.1 ‡.Ã.1991-92 अर्थसंकल्पीय अधिवेशन -

खÃÃ¤¸ अंकुशराव ™¯ यांनी ‡.Ã.1991 ´¬µ नव्यानेच †ÛÃŸY¾Ÿ †»ा»µ शासनाच्या ¯×Æ»µ अर्थसंकल्पावरß»ा सामान्य “ “ŸÖ ×¤.5 ऑगस्ट 1991 ¸•ß सहभाग ‘Ÿ»ा ÆŸ, Ÿ म्हणतात, ¯¸ ×3“ बोलण्यास Ã¬ß ×¤»µ²²§»ा ´ß अध्यक्षांचे †³¸ मानतो ¯œ अंकुशराव ™¯ म्हणतात, Ã¬µ †¯»ा ¤¿ आर्थिक संकटातून •Ÿ †Æ µÃ कोण •²²²¤¸ †Æ µŸ ´»ा ¯>¾µ“ नाही. अर्थमंत्र्यांनी Ã¤¸ क्क्»ा»µ अर्थसंकल्पावर

बोलतांना ¯Ö‡ †£Ö´Ö¡µÖÖ“Ö ŸÖ †x³ानंदन करतांना त्यांनी µÖÖ परिस्थीतून ¤¿ÖÖ»ÖÖ सावरण्याचे चांगÖ»Ö प्रयत्न वर्क»µÖÖ²Ö§»Ö ŸÖ †x³ानंदन वर्क¸ŸÖÖŸÖ.

ग्रÖमीण †£Ö¾µÖ¾ÖÃ£Ö»ÖÖ सुधारण्याच्या दृष्टीने अर्थमंत्र्यांनी ‘ÖŸÖ»Ö»µÖÖ भूमिकेची ¯Ö¿ÖÃÖÖ करतांना ŸÖ म्हणतात ग्Ö¸ß²Ö ¾Ö सामान्यांच्या आवश्यक ¾ÖÃŸÖ •ÖÃÖ, रॉकेल, खÖÖª ŸÖ»Ö, आगपेटी, किटकनाशके, ›¦–Ö»Ö, दुचाकी वाहणे µÖÖ¾Ö¸¡ कोणत्याही प्रकारचा वर्क¸¡ »ÖÖ¾Ö»ÖÖ नाही µÖÖ²Ö§»Ö †£Ö´Ö¡Öß †x³ानंदनास ¯ÖÖ¡Ö šß¸ŸÖÖŸÖ. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ चैनीच्या ¾ÖÃŸÖ¾Ö¸¡ »ÖÖ¾Ö»Ö»µÖÖ वर्क¸Ö“µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ ŸÖÖ लावणे †ावश्यकच †ÃÖ»µÖÖ“Ö ´ÖŸÖ अंकुशराव ¾µÖŒŸÖ करतांना ›¤ÃÖŸÖÖŸÖ.

अध्यक्ष ´ÖÆÖ¤µÖ, अर्थमंत्र्यांनी एकीकडे चांगले वर्क¿ÖµÖ वर्क»Ö असतांनाच दुसरीकडे लोकांना ¯Ö³ÖÖ×¾ÖŸÖ करणा·µÖÖ चुकाही वर्क»µÖÖ †ÖÆŸÖ. •ÖÃÖ वर्कß, खÖŸÖÖ“µÖÖ ¾ÖÖŒ×¾Ö»Ö»µÖÖ किंमती µÖÖ •Ö¾ÖÔ¯ÖÖÃÖ 80 टक्के लोकसंख्येला ¯Ö³ÖÖ×¾ÖŸÖ करणा·µÖÖ शेतक·µÖÖ“µÖÖ बाबीकडे †£Ö´Ö¡ßß लक्ष देऊन Ÿµ²ÖÖ²Ö²ÖŸÖ योग्य ŸÖß वर्क¿Ö¾ÖÖÆß वर्क¸ŸÖßß»Ö †¿ßß †Ö¿ÖÖ अंकुशराव ¾µÖŒŸÖ करतांना ŸÖÖŸÖ.

¯Ö‡ ŸÖ व्हिस्कीवर वर्क¸¡ न »ÖÖ¾ÖŸÖÖ सामान्य माणुस •ßß ×¾Ö›ß †Ö‡ŸÖÖ ŸµÖÖ¾Ö¸¡ »ÖÖ¾Ö»Ö»µÖÖ वर्क¸ÖÃÖ अयोग्य †ÃÖ»µÖÖ“Ö सांगून ŸÖÖ ¾ÖÖŒ×¾Ö नये †¿ßß सुचना वर्क¸ŸÖÖŸÖ.

शेतक·µÖÖ“µÖÖ प्रश्नासंबंधी लक्ष वेधतांना अंकुशराव म्हणतात, खÖŸÖÖ¾Ö¸¡ ›¤¡»ÖßÖ जाणारी ÃÖ™¡ (ÃÖ²Ö×ÃÖ›ß) “ßß योग्य ¯Ö¬¤ŸÖßß †¾Ö»Ö×²Ö»ßß •ÖÖŸÖ नाही कारण अन्नधान्याच्या ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ †Ö•Ö आपण स्वयंपूर्ण †ÖÆÖŸÖ. अलीकडे आपण अन्नधान्याची निर्यात वर्क¸ŸÖÖ ŸÖ¾ÖÆÖ शेतक·µÖÖना खÖŸÖÖ¾Ö¸¡ 40 टक्के ÃÖ²Ö×ÃÖ›ß ›¤¡»ßß“Ö ¯ÖÖ×Æ•Ö. आणि खÖŸÖÖ“µÖÖ किंमतीही वर्क¿´ßß वर्क»µÖÖ •Ö¾ÖµÖÖŸÖ †¿ßß भूमिका ŸÖ घेतांना ›¤ÃÖŸÖÖŸÖ.

अखेरीस औद्योगिक क्ष¡ÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ भूमिका मांडतांना ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖßß»Ö ×¾Ö¿ÖÂÖŸÖ: सहकार ŸÖŸÖ¾Ö¾Ö¸¡ß»Ö साखर कारखान्यांची ÃÖÖ›ÖÖ¸¡ उत्पादनातील ´ÖÆŸÖ¾ÖÖ“ßß भूमिका सांगुन µÖÖ“µÖÖ अडचणी सोडविण्याच्या दृष्टीने †£Ö´Ö¡µÖÖ“Ö लक्ष ¾Ö¬ÖŸÖÖŸÖ.[132]

3.5.2 ´Ö¸¡ÖšÖ¾ÖÖ›Ö¡Ö ¾Ö ×¾Ö¤³ÖÖŸÖßß»Ö ŸÖß¾Ö दुष्काळ -

ÃÖÃÖ¤¡ ÃÖ¤ÃµÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी नियम 377 अनुस›Ö¸¡ ´Ö¸¡ÖŠ¾ÖÖ›Ö¡Ö ¾Ö ×¾Ö¤³ÖÖŸÖßß»Ö दुष्काळी ¯Ö×¸¡Ã£ÖßŸÖÖ¾Ö¸¡ ´ÖÖŸÖ करण्यासाठी ¯Ö¡µÖÖ¯ŸÖ ÃÖ×¾Ö¬ÖÖ देण्याची मागणी ›¤.4 ›ÃÖ²Ö¸¡ 1991

¸Ö•ÖßÖ सभागृहात वाचा»Ö®Ö ÆÖŸÖ®Ö, ŸÖ म्हणतात, ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖ®Ö»Ö बहुतेक ×•Ö»ÖÊÖŸÖ, ×¾Ö¿ÖÂÖŸÖ: ´Ö¸ÖŠ¾Ö>Ö आणि ×¾Ö¤³ÖÖŸÖ ŸÖ®Ö¾Ö दुष्काळाच्या वाचा“ÖÖ™¶ÖŸÖ ÃÖÖ¯Ö>»ÖÖ †ÖÆ. खÖ×¸¯ÖÖ“Ö®Ö ¾Ö ¸²2Ö®Ö“Ö®Ö पीके ¯ÖÖ‰úÃÖ न पडल्याने ग्Ö»Ö®Ö ŸµÖÖ´ÖÔ¡ रोजगाराच्या ¿ÖÖ–ÖÖŸÖ µÖ£Ö®Ö»Ö बहुससंख्य लोक ´Ö²Ö‡»ÖÖ •ÖŸÖ †ÖÆŸÖ. ŸµÖÖ´ÖÔ¡ ¸Ö•ागार Æ´Ö®Ö योजनेखाली ´ÖÆÖ¸ÖÂ™¦ सरकार वाचा´Ö ÆÖŸÖ®Ö ‘ÖŸÖ †ÃÖ»Ö ŸÖ¸ß वाचा¦ सरकारनेही µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ®ÖŸÖ सहाकार्य करण्याची ग्Ö¸¡•Ö †ÖÆ.[133]

3.5.3 पर्यावरण संरक्षण -

पैठण µÖ£Ö®Ö»Ö औरंगा²ÖÖ¤¦ ¯Ö¯Ö¸×´Ö»Ö ¾Ö नाथपेपर मिलमधून निघणा·µÖÖ ¤ÂÖß¾ŸÖ पाण्याचे नि:सारण ग्ÖÖ¤Ö®¾Ö¸ßŸÖ वाचा»Ö •ÖÖŸÖ ŸµÖÖ“Ö®Ö तपासणी होण्याची आवश्यकता †Ãֻ»µÖÖ“Ö नियम 377 अनुसार अंकुशराव ™Ö¯Ö पर्यावरणीय दृष्टीने सभागृहासमोर प्रश्न मांडतांना ×¤¦ÃÖŸÖÖŸÖ.

×¤¦.20 ×>ÃÖ²Ö¸¡ 1991 ¸Ö•Ö®Ö ŸÖ म्हणतात, पैठणमध्ये †Ãֻ»Ö»µÖÖ ¾Ö¸ß»Ö दोन्ही ¯Ö¯Ö¸¡ ´Ö®Ö»Ö मधुन निघणारे ¤¦ÂÖŸÖ पाणी £Ö™¦ ग्ÖÖ¤Ö®¾Ö¸ß नदी ´Ö¬µÖ ÃÖÖ>»Ö. •Ö मानवी ¾ÖÖ¯Ö¸Ö¸ÃÖÖŠß घातक Š¸¡ŸÖ †Ãֻ»µÖÖ“Ö निदर्शनÖÃÖ आणुन देतांना ¯Ö¤¦ ŸÖ म्हणतात, ग्ÖÖ¤Ö®¾Ö¸ß नदीच्या दोन्ही ŸÖß¸Ö®¾Ö¸ß»Ö 100 ग्Ö®¾Ö ¯Ö¸µÖÖ¸µÖÖ†³Ö®¾Ö®ß µÖÖ नदीचे पाणी पिण्यासाठी ¾ÖÖ¯Ö¸Ö¸ŸÖÖŸÖ. ŸµÖÖ´ÖÔ¡ यांना Ÿ¾Ö“Ö“Ö ¾Ö त्यासारखे †Ö•Ö®¸¡ ÆÖŸÖ †ÖÆŸÖ. µÖ®Ö¾Ö¸¡ अधिका·µÖÖना ŸÖ®Ö>ß ¾Ö लेखी सुचना देऊनही वाचा®ÖÆß वाचा®Ö¸µÖ®Ö¾ÖÖÆß –Ö®Ö»Ö®Ö®ß नाही Ÿ®Ö¾ÆÖ शासनाने µÖÖ ×´Ö»Ö 2Ö¤¦ करण्याची वाचा®Ö¸µÖ®Ö¾ÖÖÆß वाचा¸Ö®Ö®ß †¿Ö®ß मागणी ŸÖ वाचा¸ŸÖÖŸÖ.[134]

3.5.4 अत्यावश्यक ¾Ö®ÃŸÖ अधिनियम ¤¦¹¸ÃŸÖ®ß विधेयक -

Ã֤¦¸ß»Ö ×²Ö»Ö अत्यावश्यक ¾Ö®ÃŸÖ“Ö उत्पादन, ¯Ö¸¾Ö®ŠÖ आणि किंमत µÖÖ“Ö®¾Ö¸¡ नियंत्रण Š¾Ö»Ö ×¿Ö®¾ÖÖµÖ ÃÖÖŠ²ÖÖ•Ö®ß ¾Ö वाचा®ÔÖ²ÖÖ•Ö®¸¡ µÖÖ ÃÖ´ÖÖ•Ö×¾Ö¸Ö¬Ö®ß µÖÖ सारख्या ²ÖÖ²Ö®¾Ö¸ÆÖß नियंत्रण Š¾Ö»Ö. µÖÖ×¿Ö®¾ÖÖµÖ ¾Ö¸ß»Ö ŸÖ¸ŸÖ¤ß´ÖÔ¡ सामान्य ´Öाणसांना धान्यदुकानातील ¾ÖÃŸÖ शासनाने Š¸×¾Ö»Ö»µÖÖ ¾ÖÃŸÖ ¸ÖÃŸÖ भावाने ^¯Ö»Ö²¬Ö होण्यास ´Ö¤ŸÖ Æ‡»Ö •ÖÃÖ रॉकेल Æß सामान्यांची ग्Ö¸¡•Ö †ÖÆ. पण Ÿ®Ö सामान्यांना ¸ÖÃŸÖ ³Ö®¾Ö दुकानात ^¯Ö»Ö²¬Ö न ÆÖŸÖÖ वाचा®Ó¸µÖÖ²ÖÖ•Ö®¸ÖŸÖ µÖÖ ¢Ö¡ÖÖŸÖ®ß»Ö अधिका·µÖÖ“µÖÖ सहकार्याने विकली •ÖÖŸÖ.

साखरे ²Ö®²ÖŸÖ®ßŸÖ बोलतांना ŸÖ म्हणतात, सरकार वाचा¸Ö>Ö ¹¸¯Ö¸µÖ खÖ“Ö करुन 40 टक्के साखर ग्Ö¸ß²ÖÖÃÖÖŠß खÖ¸¤ß वाचा¸ŸÖ पण Ÿ®Ö ŸµÖÖ“µÖÖ¯Ö¸µÖŸÖ Ã¾ÖÃŸÖ धान्य दुकानातून ¯ÖÖÆ“ÖŸÖ नाही. Ÿ®Ö¾ÆÖ

अत्यावश्यक ¾ÕÃŸÖ“µÖÖ वितरण ¾µÖ¾ÕÃ£ÖŸÖß»Ö ÃÖ¾Õ क्रांत´Ö“ÖÖ¸ß वर्गावरही नियंत्रण µÖ‡»Ö. †ÃÖ ×¾Õ“ÖÖ¸¡ सभागृहासमोर मांडून µÖÖ विधेयकाचे समर्थन क्रां¸ŸÖÖŸÖ.[135]

3.5.5 ‡.Ã֐.1993 -94 †£ÖÃांकल्पीय अधिवेशन -

×¾ÖÖ¢Ö ´Ö¡ÖÖß मनमोहन सिंग यांनी ‡.Ã֐.1993-94 ÃÖÖŠß ÃÖÖ¤¡ क्रां»Ö»µÖÖ अर्थसंकल्पावरील “Ö“ÖŸÖ ख¬ÖÖÃÖ¤Ö¸¡ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी सहभाग ‘ÖŸÖ»ÖÖ ÆÖŸÖ. अर्थसंकल्पावरच्या “Ö“Ö“ÖßÖ लोकसभा क्रांÖµÖ¾ÖÖÆß नोंदीत ŸµÖÖ“µÖÖ भाषणाची 5 ¯ÖÂŠÖ“ÖßÖ नोंद †ÖÆ. ŸµÖÖ“ÖÖ ÃÖÖ¸Ö¿Ö ÃÖ¤¡ß»Ö प्रमाणे.

µÖÖ अर्थसंकल्पास ¯ÖÖÖŠ²ÖÖ ¤ŸÖ ŸÖ म्हणतात, ´ßß ÃÖ¢ÖÖ¬ÖÖ¸ß पक्षाचा †ÖÆ. म्हणून अर्थसंकल्पास ¯ÖÖÖŠ²ÖÖ ¤ŸÖ नाही ŸÖ¸¡, ²Ö•Ö™ ¾ÖÖÃŸÖ¾ÖÖŸÖ चांगले ÃÖÖ¤¡ क्रां»Ö †ÖÆ म्हणून प्रत्येकाने ŸµÖÖÃÖ ¯ÖÖÖŠ²ÖÖ aÖµÖ»ÖÖ Æ¾ÖÖ. ×¾Ö¸¡Ö¬ßß पक्षाचे ÃÖ¤ÃµÖ अर्थसंकल्पास ÃÖ¯ÖÖ™ क्रां¸ŸÖ नसले ŸÖ¸ß ²Ö·µÖÖ“Ö प्रमाणात विश्लेषक ¾Ö उद्योगपती µÖÖ अर्थसंकल्पास ¯ÖÖÖŠ²ÖÖ ¤ŸÖ †ÖÆŸÖ.

नानी पालकीवाला यांनी ´Æ™»Ö क्रांß, डॉ.मनमोहन यांनी ÃÖÖ¤¡ क्रां»Ö»ÖÖ अर्थसंकल्प ÆÖ चांगल्या ×¤¾ÖÃÖÖ“ÖÖ अग्रदुत †ÖÆ. ×¿Ö¾ÖÖµÖ¤Ö पालकीवाला ¯Ö‹ म्हणतात की, ÆÖ अर्थसंकल्प ÃÖŸ¥‹ ¾Ö नावीन्यपूर्ण †ÖÆ. µÖÖŸÖ क्रांÂÖß ¾Ö निर्यात µÖÖ¾Ö¸¡ ³Ö¸¡ ×¤¡»Ö»ÖÖ †ÖÆ. ×¤¡»Ö»µÖÖ शब्दानुसार क्रांÂÖß ¾Ö ग्रामविकासाला प्राधान्य देऊन µÖÖÃÖÖŠß †¤Ö•Ö पत्रकात 36 टक्के ¾Ö¬¤ß क्रां»Ößß †ÖÆ. ´ßß ख¬ÖÖ»ÖÖŸÖ न •ÖÖŸÖÖ <¾Ö‹“Ö म्हणेल ÆÖ अर्थसंकल्प आर्थिक क्षÖ¡ÖÖ“µÖÖ विकासासाठी क्रांŸÖß¿ÖßÖ»Ö Š¸¡»Ö.

¯Ö‹ क्रांÂÖß क्षÖ¡ÖÖ×¾ÖÂÖµÖß बोलतांना अंकुशराव म्हणतात, आपणास ´ÖÖ×ÆŸÖß †ÖÆ क्रांß, क्रांÂÖß ÆÖ †Ö¯Ö»µÖÖ आर्थिक विकासाचा ´Ö»ÖÖ¬ÖÖ¸¡ †ÖÆ. अर्थमंत्र्यांनी ‡.Ã֐.1992-93 “µÖÖ तुलनेत ‡.Ã֐.1993-94 ´Ö¬µÖ क्रांÂÖß क्षÖ¡ÖÖÃÖÖŠß अंदाजपत्रकात 20™Œक्रां ¾ÖÖ‹ क्रां»Ößß. µÖÖ“ÖÖ एकुणच क्रांÂÖß क्षÖ¡ÖÖ»ÖÖ ±úÖµÖ¤Ö ÆÖ‡»Ö. ×¿Ö¾ÖÖµÖ¤Ö †Ö¯Ö»µÖÖ ´ÖŸÖ¤Ö¸¡ ÃÖ“Ö †ÃÖ»Ö»µÖÖ जालना ×•Ö»ÊÖ“µÖÖ ¯ÖÆÖ¤¿Öá प्रकल्पामध्ये ÃÖ´ÖÖ¾Ö¿Ö क्रां¸Ö¾ÖÖ कारण ÆÖ ´ÖÆÖ¸¡ÖÂ™ŸÖß»Ö मागास ×•Ö»ÆÖ †ÖÆ. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ¤Ö सहकारी ¾Ö राष्ट्रीयीकृत बँकेच्या क्रांÖµÖÖŸÖ सुधारणा ¾ÆÖ¾µÖÖŸÖ जेणेकरुन सामान्य माणसाला ±úÖµÖ¤Ö ÆÖ‡»Ö.

सहकार क्षÖ¡ÖÖ“µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ बोलतांना ŸÖ म्हणतात, सहकार क्षÖ¡Ö ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö क्षÖ¡Ö असुनही त्याकडे क्रांÖ दुर्लक्ष क्रां»Ö •ÖÖŸÖ. ŸµÖÖ<¾Ö•Ößß खाजगी क्षेत्राकडे •ÖÖÃŸÖ लक्ष ×¤»Ö •ÖÖŸÖ. ´ÖÆÖ¸¡ÖÂ™

प्रगत¿ÖßÖ» म्हणून ओळखले •ÖÖŸÖ ŸÖ सहकारी ¢Ö¡ÖÖŸÖßÖ» प्रगत उद्योगामुळेच. Ÿ֟¾Æ֟ µÖÖ क्षेत्राकडे सरकारने »Ö¢Ö aÖ¾Ö †¿ÖßÖ भूमिका अंकुशराव सभागृहात ´ÖÖ›ŸÖÖŸÖ.

अखेरीस शिक्षण ¢Ö¡ÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßÖŸÖ ŸÖ म्हणतात क¬ß, शिक्षण ŸÖ–ÖÖ“µÖÖ मते,शिक्षण ÆÖ ³ÖÖ¸ŸÖÖ“µÖÖ मोक्षासाठी ´Ö»ÖÖ“ÖÖ दगड †ÖÆ. ¯Öœ अंकुशराव म्हणतात, †Ö¯Ö»ÖÖ ¤¿Ö ×¾Ö™Ö“µÖÖ †Ö¬ÖÖ¸ नव्हे ŸÖ¸ ²Ö¨ß†Ö¬ÖÖ¸ ^³ÖÖ ¸Ö×Æ»Ö, ×ÃÖ´Ö™“µÖÖ †Ö¬ÖÖ¸ नाही ŸÖ¸ –ानाच्या †Ö¬ÖÖ¸ ^³ÖÖ ¸Ö×Æ»Ö. शिक्षण ¯ÖÃÖÖ¸ करुन ÃÖ´ÖÖ•Ö सुसंस्कृत बनविला ŸÖ¸“Ö Æ आपण क¬¹ý शकू. अर्थमंत्र्यांनी शिक्षण ¢Ö¡ÖÖÃÖÖŠß ¹ý¯Ö¸Ö 952 क¬™ß वरुन 1310 क¬™ß ¹ý¯Ö¸Ö †¿ÖßÖ 37.06 टक्के ¾Ö¬¤ß क¬»µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖ ŸµÖÖ“Ö †×³नंदन क¬¸ŸÖÖŸÖ. आणि निरक्षरतेसाठी उपाययोजना करण्याची ग֟¸•Ö †ÃÖ»µÖÖ“Ö प्रतिपादन क¬¸ŸÖÖŸÖ. 14 वर्षाखालील मुलांना ´ÖÖ±úŸÖ ¾Ö ÃÖÖŒŸÖ“Ö शिक्षण देण्याची ¾Ö¢Ö¡ असतांना आपण ¯Ö×Æ»µÖÖ पंचवार्षिक योजनेत ±úŒŸÖ 702 टक्के आणि ÃÖÖŸÖ¾µÖÖ पंचवार्षिक योजनेत 3.5 टक्के †ÖÆ. ¸ÖÂ™ßµÖ धोरणानुसार ¸ÖÂ™ßµÖ ^Ÿ¯Ö®ÖÖ“µÖÖ 6 टक्के खÖ“Ö शिक्षणावर क¬रणे ÃÖ×“ÖŸÖ आहे.म्हणून जागतिक शिक्षणविषयक क¬´ÖÖ¾Ö¸ß»Ö ³ÖÖ¸ŸÖ 115 ¾µÖÖ क्रमांकावर †ÖÆ. Ÿ֟¾Æ֟ शिक्षण Æ֟ ´ÖÆŸ¾ÖÖ“ÖÖ ´Ö§Ö असल्याने एकूण †¤Ö•Ö पत्रकाशी तुलना क¬¸ŸÖÖŸÖ. शिक्षणासाठी खÖ“Ö ±úÖ¸ †»¯Ö †ÖÆ. ŸµÖÖ´ÖÖ¢Ö¡ ŸÖÖ वाढविण्याची आवश्यकता †ÃÖ»µÖÖ“Ö ŸÖ ÃÖ×“ÖŸÖ क¬¸ŸÖÖŸÖ. ×¿Ö¾ÖÖµÖ ग्रामीण विकासासाठी अर्थसंकल्पात ¾ÖÖœ करण्याची मागणी क¬¸ŸÖÖŸÖ.[136]

3.5.6 ¸ÖÂ™ßµÖ गृहनिर्माण धोरण - पुनःमान्यता ठराव -

µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ“µÖÖ Š¸Ö¾ÖÖÃÖ अनुमोदन देतांना ×¤¡.18 ऑगस्ट 1994 ¸Ö•ÖßÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö लोकसभा सभापतींना म्हणतात, गृहनिर्माण ¾Ö शहरविकास ´Ö¡ÖßÖ ÁÖß´ÖŸÖßÖ ¿Ö»Ö•ÖÖ क¬ÖÖ»Ö यांनी ´ÖÖ›Ö»Ö»µÖ ¸ÖÂ™ßµÖ गृहनिर्माण धोरण Š¸Ö¾ÖÖÃÖ मान्यता ×¤»µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ“µÖÖ Š¸Ö¾ÖÖ“Ö समर्थन करुन ÃÖ²Ö×¬ÖŸÖ ´Ö¡µÖÖ“Ö †×³नंदन क¬¸ŸÖÖŸÖ.

¸ÖÂ™ßµÖ गृहनिर्माण धोरणानुसार Ã֓ŸÖÖ¬Ö¸ बेघरांना ‘Ö¸¡, ¯Ö›Ö–Ö›Ö –ÖÖ»Ö»µÖÖ ‘Ö¸Ö“ÖßÖ ¤¹ýÃŸÖßÖ, ŸÖÃÖÖ“Ö किमान ÃÖ×¾Ö¬ÖÖ ¯Ö¸×¾ÖणेµÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ –ÖÖ¯Ö›Ö¯Ö¾ÖßÖ निर्मुलन, अनधिकृत ‘Ö¸¡ अधिकृत करणे आणि ¿ÖÆ¸ß ¤Ö¸ß²Ö ´Ö¬µÖ´Ö वर्गीयांना ‘Ö¸¡ निर्माण ¾Ö क¬•ÖÖ“µÖÖ ÃÖÖµÖßÖ करुन देणे µÖÖ“ÖÖ उल्लेख †ÖÆ. ×¿Ö¾ÖÖµÖ ¾Ö¸ß»Ö धोरणानुसार भूमिहीन ´Ö•Ö¸¡ क¬Öरागिर ¾Ö बेघरांना ŸÖÃÖ“Ö बिगर

लाभार्थ्यांना ‘ो¸ देणे. भूकंप ग्ोÃŸो, पुरग्रस्त, •ोो¸ो-•ो´ोो¸ो¸ो»ो माणÃो, ×¾ो¬ो¾ोो, ¤ो×¸¦¶ रेषेखालील ´ो•ो¸ आणि अंपग यांना निवास देण्यास ×¾ो¿ोÂो ³ो¸ ×¤»ोो.

¯ोœ अंकुशराव म्हणतात क्कß, µोो †ो¬ो¸ आपण †ो•ो निश्चित पणे विकसित म्हणत †Ãो»ोो ŸोßÃ¸ गृहनिर्माणाच्या विकासाबाबत आपण क्क´ोß ¯ो›»ोो †ोÆ. पण कोणतेही ¸ोÂ™ सर्वांगाने µोो ²ो¸ो²ो¸‘ो सर्वांना निवारा ×¤»ोो †Ãोो नि:संदिग्ध ¤ो¾ोो क्क¹ý शकत नाही.

‡.Ãो.1990-91 “µोो आकडेवारी नुसार ग्रामीण भागात 106.2 दक्षलक्ष Ÿो¸ ¿ोÆ¸ß भागात 42.6 लक्ष ‘ो¸ संबंधितांना ×¤»ोß. µोोŸोß»ो बॅकलॉक 31 दक्षलक्ष ÆोŸोो. आणि ‡.Ãो.2001 ´ो¬µो 64.4 लक्ष ‘ो¸ो“ोß †ो¾ोश्यकता भासणार †ोÆ. Ãो¬µोो आपण ±úŒŸो ¤¸ Æ•ो¸ लोकसंख्येमागे “ो¸ ‘ो¸ निर्माण क्क¸ŸोोÃ †ोÆोŸो. ÃोµोŒŸो ¸ोÂ™Ãो‘ोो“µोो †³यासानुसार ³ो¸Ÿोो“ोß ¯ो×Ÿो¾ोÂो¸ ¯ो×Ÿो•ो¸ लोकसंख्येमागे 8-10 ‘ो¸ो“ोß आवश्यकता †ोÆ. तुलनेने आपण ±úो¸ मागे †ोÆ. Ÿो¾Æो Ãो²ो×¬ोŸो मंत्र्यांनी याकडे लक्ष देण्याची ¾ो ¯ो¸¿ोो ‘ो¸ो“ोß ^¯ो»ो²¬ोŸोो करण्याची मागणी क्क¸ŸोोŸो. ¯ो×Ÿो¾ोÂो¸ µोो´ो¬µो ¾ो¬¤ß करण्याची आवश्यकता †Ãो»µोो“ो सभागृहाच्या लक्षात आणून ¤ŸोोŸो.

निवारा Æß ²ोो²ो अग्रक्रमामध्ये Ãो¬µोो µोŸो नाही. Ÿोß अग्रक्रम क्ष¡ोो´ो¬µो येण्यासाठी Ãो²ो×¬ोŸो मंत्र्यांनी गांभिर्याने दखल घेण्याची विनंती अंकुशराव ™ो¯ो क्क¸ŸोोŸो. अखेरीस Ÿो म्हणतात, गृहनिर्माणोो¾ो¸ अनेक उद्योग †¾ो»ो²ुन †ोÆŸो. पण ख§ गृहनिर्माणाला उद्योग ´Æ™»ो •ोोŸो नाही. Ÿो¾Æो गृहनिर्माणास उद्योग म्हणून •ोो×Æ¸ करण्याची विनंती मंत्र्यांनी क्क¸ŸोोŸो आणि अखेरीस ग्ोÆ क्क•ो“µोो ²ोो²ोŸोßŸो Æß सकारात्मक भूमिका घेण्याची मागणी क्क¸ŸोोŸoµो.[137]

3.5.7 ‡.Ãो.1994-95 ¸»¾ो अर्थसंकल्प -

¸»¾ो´ो¡ोß Ãोß. क्क. •ोो±ú¸ ¿ो¸ß±ú यांनी Ãोो¤¸ क्क»ो»µोो ‡.Ãो.1994-95 “µोो ¸»¾ो अर्थसंकल्पावरील “ो“ोŸो खोोÃो¤ो¸ ™ो¯ो यांनी सहभाग ‘ोऊन ×¤.8 ´ो“ो 1994 ¸ो•ोß ¸»¾ो विषयक प्रश्नाबाबत †ो¯ो»ोß भूमिका सभागृहासमोर ´ोो›»ोß ÆोŸोß. µोो भाषणाची लोकसभा क्कोµो¾ोोÆß •¾ôो •¾ôो 6 ¯ोÂŠो“ोß नोंद †ोÆ. Ÿµोो“ोो Ãोो¸ ¯ोœ»ोप्रमाणे सांगता µो‡»ो.

अंकुशराव ™Ö¯Ö म्हणतात, अध्यक्ष ´ÖÆÖ¤µÖ, ¸ì»¾Ö मंत्र्यांनी Ã֐¤¸ì क्रां»Ö»µÖÖ अर्थसंकल्पास ´ÖÖ–ÖÖ ¯ÖÖß²ÖÖ †ÖÆ. ×¿Ö¾ÖÖµÖ ´Ö»ÖÖ †Ö¯Ö»µÖÖ ¸ì»¾Ö ´Ö¡µÖÖ“ÖÖ †×³ıमान ¾ÖÖ™ŸÖÖ. जगातील Ã֐¾ÖÖŸÖ »ÖÖ²Ö ¸ì»¾Ö जाण्याचा दाखला ¤ŸÖ, अलिकडील ‡ŸÖ¸ì अर्थसंकल्पाच्या तुलनेत Ã֐´µÖ अंदाजपत्रक, सामान्यासाठी ¯Ö¾ÖÖÃÖÖŸÖ कोणत्याही प्रकारची ³ÖÖ>¾ÖÖœì न करणे, आवश्यक ÖÖ¸ì•Ö“µÖÖ ¾ÖÃŸÖ“µÖÖ वाहतुकीला भाडेवाढेतून Ã֙ µÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ ¸ì»¾Ö ´Ö¡µÖÖ“Ö †×³ıनंदन क्रां¸ŸÖÖŸÖ.

नवीन 12 ¸ì»¾Ö ÖÖ>ì¶Ö“ÖßÃÖ¹ý¾ÖÖŸÖ आणि 10 ¯ÖÃŸÖÖ×¾ÖŸÖ ÖÖ>ì¶Ö“ÖÖ ×¾Ö“ÖÖ¸ì ŸÖÃÖ“Ö ´Ö²Ö‡ŸÖ जालना ÖÖ>ß“ÖÖ सिंकदराबादपर्यंत ×¾ÖÃŸÖÖ¸ì µÖÖ²Ö§»Ö †×³ıनंदन करतांना ¯Öœì म्हणतात, ¾Ö¹ý¡ì ¾Ö †×•ÖŠÖ ¯Ö×ÃÖ¬¤ì जागतिक लेण्या †ÖÆŸÖ. त्यादृष्टीने एक ट्रेन Ã֐¹ý करण्याची मागणी क्रां¸ŸÖÖŸÖ. शिख ²ÖÖ–Ö¾ÖÖ“Ö ¯Ö×¾Ö¡Ö Ã£Öô नांदेड ŸÖ †´ŸÖÃÖ¸ì ट्रेनमुळे याप्रवाश्यांना लाभदायक ¯Ö¾ÖÖÃÖ होणार †ÃÖ»µÖÖ“Ö

¸ì»¾Ö मंत्रालयान ³ÖÖ¸ìŸÖ³Ö¸ì एकच प्रकारच्या ¸ì»¾Ö मार्गाचे निर्माण धोरण Š¸ì×¾Ö»Ö. µÖÖŸÖß»Ö •Ö¾ÖôÖ¯ÖÖÃÖ 50 टक्के ¸ì»¾Ö मार्गाचे ब्रॉडगेजमध्ये रुपांतरण –ÖÖ»Ö †ÖÆ. †ÖŠ¾µÖÖ योजने खÖÖ»ÖÖß 6000 किमी.चे रुपांतरण –ÖÖ»Ö. ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>ì¶Ö“ŸÖ ´ÖÖ¡Ö Æì रुपांतरण –ÖÖ»Ö नसल्याचे अंकुशराव सभागृहात लक्षात आणुन देतांना ×¤ÃÖŸÖÖŸÖ. मालवाहतुक ³ÖÖ>¾ÖÖœì µÖÖतून ÖÖÆ, धान्य आणि >ÖôÖß यांना Ã֙ देण्याची मागणी क्रां¸ŸÖÖŸÖ.

µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>Ö विभागÖÃÖ ´Ö¬µÖ ¸ì»¾ÖŸÖ ÃÖ´ÖÖ×¾ÖÂ™ करण्याची मागणी पून्हा एकदा क्रां¸ŸÖÖŸÖ. आणि जालना-खामगाव µÖÖ ±úÖ¸ì पूर्वीपासूनच्या ¸ì»¾Ö मार्गाच्या ±úŒŸÖ 155 कि.मी.अंतर †Ã֐»Ö»µÖÖ मार्गाचीं Ã֐´ÖÖ•ÖÖ»ÖÖ आर्थिक दृष्टीने क्रां¿ÖÖß ÖÖ¸ì•Ö †ÖÆ µÖÖ“Ö ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸ì प्रतिपादन क्रां¸ŸÖÖŸÖ. जालना ¸ì»¾Ö स्थानकात ´ÖÖ»ÖÖ“µÖÖ वाहतुकीसाठी Ã֐×¾Ö¬ÖÖ †ÃÖÖ¾µÖÖŸÖ यादृष्टीने जालना व्यापारिक ¾Ö दळणवळणाच्या ²ÖÖ²ÖŸÖÖßŸÖ ÖÖ¸ì•Ö असूनही मागास †Ã֐»µÖÖ“Ö Ã֐¾Ö Ã֐¤³Ö देऊन सभागृहाच्यÖÖ Ã֐´ÖÖ¸ì ´ÖÖ>ŸÖÖŸÖ.

अखेरीस †Ö¯Ö»Ö भाषण संपविण्यापूर्वी जालना रेल्वेस्थानकातील ¯»Ö™±úÖ´Ö क्रां.1“ßß ^“ßß वाढविणे, ¯»Ö™±úÖ´Ö क्रां.1 ¾Ö 2 ´Ö¬µÖ ¯Ö¾ÖÖ¿ÖÖ“µÖÖ ÃÖÖµÖßÃÖÖŠß †Ö¾Æ¸ì²ÖßÖ•Ö ŸÖµÖÖ¸ì करणे, ¯Ö¾ÖÖ¿ÖÖÃÖÖŠß ×¾ÖÁÖÖ´Ö कक्ष निर्माण, ¯»Ö™±úÖ´Ö क्रां.2 वरुन ¯ÖÖÃÖ»Ö“ßß ÃÖÖµÖ, ¯»Ö™±úÖ´Ö क्रां.2 »ÖÖ

†ö“”ö×¤ÿö ¿ö>ì“öß ÷ö¸ì•ö, आणि ¯»ö™±úó´ö क्रा.2 Ãöö Šß पाण्याची Ãöö µö ‡. ²öö²öà“öß मागणी क्रा¸ìÿööÿö. ×ÿö¹ý¯öÿöß»öö जाण्यासाठी 10 Ãöß™Ãö“ö आरक्षणö, ´ö²ö‡, ´ö¦öÃö ¾ö बँगलोरकडे जाणा·µöö ÷öö>ì¶ö´ö¬µöÆß राखीव ×Ãö™Ãó´ö¬µö ¾ööœì क्रा¸ö¾ößआणि जालना ¸ì»¾ö स्थानकात ‡ÿö¸ì आवश्यक Ãö×¾ö¬öö“öß Ãöö µö करण्याची मागणी क्रा¸ìÿööÿö.

अखेरीस जालना शहरातून बीडकडे जाणा·µöö म्हणजेच ¯ö¿ööÃöक्रßµö कार्यालयांना जाणा·µöö येणा·µöö ¸ÃÿµööÃöö Šß¸ì लोकांच्या Ãöö µößÃöö Šß ¸ì»¾ö उड्डानपुला“öß नितांत ÷ö¸ì•ö ¯ö×ÿö¯öö¤ßÿö क्रा¸ìÿööÿö ¾ö अखेरीस पून्हा ¸ì»¾ö अर्थसंकल्पास समर्थन ¤ìÿööÿö.[138]

3.5.8 क्रßÂöß विषयक अनुदान मागणी -

अनुदान विषयक मागण्यांना ¯öö Šö²öö देण्याच्या भूमिकेतून ख्öÃö¤ö¸ì अंकुशराव ™ö¯ö यांनी †ö¯ö»öß क्रßÂöß †£ö¾µö¾öÃ£ö“µöö दृष्टीने विकासात्मक ¾ö सर्वांगिण †Ãö ×¾ö“öö¸ì ´öö>ì»ö Æöÿö. त्यांनी ×¾ö¿öÂöÿö: सहकार क्षेत्राच्यादृष्टीने लोकसभेत निवेदन क्रा»ö»µöö भाषणाची नोंद लोकसभा क्रßö µö¾ööÆß ख्ö>öÿö •ö¾öô•ö¾öô 7 ¯öÂš ö“öß †öÆ. µöö“öö £öö>ìŒµööÿö ¯ö¸ö´ö¿ö ¯ö×œलप्रमाणे.

¤ì.8 <×¯ö»ö 1992 ¸ö•öß ग्रामविकास, †®ö, क्रßÂöß, नागरीसुविधा ¾ö वितरण ´ö¡öö»ö µöö“µöö अनुदान विषयक मागण्यांना ¯öö Šö²öö देतांना अंकुशराव ™ö¯ö म्हणतात, ³öö¸ìÿööÿö ‡.Ãö.1990-91 µöö ¾öÂööÿö 120 लाख टन साखरेचे उत्पादन –öö»ö. ³öö¸ìÿö जगöÿö साखर उत्पादनात ¯ö×Æ»µöö क्रमाकांवर †öÆ. µöö´ö¬µö महाराष्ट्राने 33 टक्के म्हणजे 42 लाख टन साखरेचे उत्पादन क्रा»ö †öÆ. जगात ´öÆö¸öÂ™ µöö ²öö²öÿö ¯öö“ö¾µöö क्रमांकावर †öÆ. ³öö¸ìÿööÿößö»ö 498 साखर कारखान्यांपैकी 229 Æ ÃöÆकारी †öÆìÿö त्यापैकी 130 कारखाने ´öÆö¸öÂ™öÿö †öÆìÿö. µööÿößö»ö 94 कारखाने उत्पादन क्रा¸ßÿö †öÆìÿö.

´öÆö¸öÂ™öÿößö»ö 130 कारखान्यांचे 35 लाख भागधारक †öÆ. यापैकी 50 टक्के भागधारक ±úŒìÿö 1 एकर, ÿö¸ì 28 टक्के 2 एकर जमीन असणारे म्हणजे •ö¾öô•ö¾öô 75 टक्के Æ †»¯ö³ूधारक Ãö¤ÃµöÿöÆìÿö. Æ“ö Ãö¤Ãµö संचालकांची निवड क्रा¸ìÿööÿö, संचालक अध्यक्ष ¾ö ‡ÿö¸ì पदाधिकारी µöö“öß निवड क्रा¸ìÿööÿö. सहकारी ÿöÿ¾öö¸ì चालणöö·µöö µöö उद्योगांचा ^§¿ö ±úŒìÿö नफा कमावणे नसून ÿößö ‡ÿö¸ì उत्पादने ÿö¸ì क्रा¸ßÿö †öÆ“ö पण याबरोबरीने समाजोपयोगी क्रßö µö

कर्‍ाß‡ †ÖÆ‡. ‡Ö¾Æ‡ पाहण्यासाठी इच्छुक सदस्यांना ´ÖÆ‡¸ÖÂ™Ö‡ येण्याचे आमंत्रण Æß †कुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ¾ÖôÖß ¤‡ÖÖ‡.

µÖÖ¾µÖ×‡Ö×¸(Œ‡ साखर कारखान्यांच्या ×¾Ö×¾Ö¬Ö ÃÖ´ÖÃµÖÖ“Ö निराकरण ÃÖ²Ö×¬Ö‡ ¢Ö¡ÖÖ‡ß»Ö मंत्र्यांना करण्याची आणि µÖÖ‡ß»Ö आर्थिक अडचणीत ÃÖÖ¯Ö›»Ö»µÖÖ सहकारी साखर कारखान्यांना इन्सेन्टीव्ह देण्याची मागणी कर्‍ा¸‡ÖÖ‡.

साखर उद्योगाच्या विकासाच्या दृष्टीने अंकुशराव ™Ö¯Ö म्हणतात, शासन •Ö¾ÖŒÖ साखर ÃÖÃÖ (Sugar Cess) वसुल करते ‡µÖÖ“µÖÖ तुलनेत ±ú¸ कर्ा´ß कर्जरुपाने µÖÖ उद्योगांना ¯Ö¸¾ÖŠÖ कर्‍ा¸‡Ö. µÖÖ²ÖÖ²Ö‡ साखर उद्योगाच्या ×Æ‡ÖÖ“µÖÖ दृष्टीने ²Ö¤»Ö करण्याची विनंती करतांनाच ‡Ö ¯ÖŒ म्हणतात µÖÖ उद्योगांना अनावश्यक †™ß वगळून 6 टक्के व्याजदराने चांगल्या गुणवत्तेच्या †Ö¬ÖÖ¸ कर्•Ö¯Ö¸¾ÖŠÖ कर्‍ा¸Ö¾ÖÖ. ‡ÖÃÖ“Ö खाजगी ¾µÖÖ¯ÖÖ·यांना साखर निर्यातीची परवानगी ×¤»µÖÖÃÖ ‡µÖÖ“ÖÖ परिणाम कारखान्यांना नुकसानकारक †ÃÖ»µÖÖ“Ö ´Ö‡Ö ´ÖÖ›‡ÖÖ‡. अखेरिस ´ÖÆ‡¸ÖÂ™Ö‡ß»Ö »Ö¾ÆßŠ –ोनबाबत †Ö¯Ö»Ö ´Ö‡Ö ´ÖÖ›‡ÖÖ‡ आणि †Ö¯Ö»µÖÖ मागण्यां“ÖÖ शासनाने सकारात्मक ×¾Ö“ÖÖ¸ करुन कर्ÖµÖ¾ÖÖÆß करण्याची मागणी कर्‍ा¸‡ÖÖ.[139]

3.5.9 कर्™²Ö नियोजन विधेयक -

लोकसंख्या नियंत्रण आणि लहान कर्™²Ö संकल्पनेला प्रोत्साहन ×´ÖôÖ¾Ö µÖÖ उद्देशाने ‡µÖÖ¾Ö¸ ^¯ÖÖµÖ म्हणून ख‰ÖÃÖ¤Ö¸ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ×¤.6 ´Ö 1994 ¸Ö•ß लोकसभेत 'कुटुं²Ö नियोजन विधेयक' ´ÖÖ›»Ö ÆÖ‡. µÖÖ विधेयकाचा Š¸Ö¾Ö मांडण्यास अधक्षस्थानी †ÃÖ»Ö»µÖÖ उपाध्यक्षांनी अनुमती ×¤»ß ÆÖ‡.[140]

3.5.10 घटना ¤¹ýÃ‡ß विधेयक -

लोकस³ÖÖ ÃÖ¤ÃµÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ×¤.24 ±ú²Ö¾ÖÖ¸ß 1994 ¸Ö•ß घटनेच्या कर्»Ö´Ö 29 (Articles 29, etc) ¾Ö ‡‡Ö¸ ²ÖÖ²ÖßÖ‡ß»Ö ¤¹ýÃ‡ßÃÖÖŠß 'घटना ¤¹ýÃ‡ß विधेयक' सभागृहात ÃÖÖ¤¸ कर्»Ö ÆÖ‡. ÃÖ¤¸ß»Ö विधेयक अध्यक्षांनी ¤¹ýÃ‡ßÃÖÖŠß स्विकारले ÆÖ‡.[141]

3.6 अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी स्थानिक विकास (खासदार) निधीतून क्रां»Ö»ÖßÖ क्रां×Ö´Ö :-

ख्ÖÖÃÖ¤Ö¸¡ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी स्थानिक विकास निधी (खासदार फंड) मधुन †Ö¯Ö»µÖÖ •Ö¾ÖôÖ¯ÖÖÃÖ 5 ¾ÖÂÖÖ“µÖÖ ÃÖ¤ÃµÖŸ¾ÖÖ“µÖÖ क्रांÖôÖ¡ŸÖ ×•Ö»ÊÖ³Ö¸ŸÖ अनेक क्रां×Ö´Ö क्रां»ÖßÖ. µÖÖ´Ö¬µÖ ग्रामीण, ¿ÖÆ¸ß, निमशहरी, नगरपंचायती µÖÖ ÃÖ¾Ö Ã£Ö¸Ö¾Ö¸ß»Ö क्रां×Ö´ÖÖ“ÖÖ ÃÖ´ÖÖ¾Ö¿Ö ÆÖŸÖÖÖ. µÖÖ क्रां×Ö´ÖÖ“Ö Ã¾Ö¹ý¯Ö ¸ÃŸµÖÖ“Ö मजबुतीकरण, डांबरीकरण, ¯Ö»ÖÖ“Ö बांधकाम, ¿ÖÖôÖ¡Ö खोल्याबांधकाम ×¿Ö¾ÖÖµÖ ×¾Ö×¾Ö¬Ö ÃÖ´ÖÖ•ÖÖÃÖÖšß ÃÖ´ÖÖ•Ö´Ö×¤¸¡ धार्मिक Ã£ÖôÖ¡ÖÃÖÖšß ¸ÃŸÖ ¾Ö ¬Ö´Ö¿ÖÖôÖ¡Ö ¸Ö×Æ»Ö †ÖÆ.

एकुणच जालन¬ÖÖ ×•Ö»ÆµÖÖ“µÖÖ विकासाच्या दृष्टीने अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖांनी स्थानिक विकास निधीतून ´Ö•Ö¸¡ ¾Ö ×¿Ö±ú¸ÃÖ क्रां»Ö»µÖÖ क्रां×Ö´ÖÖ“ÖÖ लेखाजोखा µÖÖ“ÖÖ £ÖÖ›ÆµÖÖŸÖ स्थाननिहाय †Ö¢Ö¾ÖÖ ÃÖ¤Ö¸ß»Ö प्रमाणे.

जालना ¿ÖÆ¸¡ (‡.ÃÖ.1994-95)

अ.क्र.	क्रां×Ö´ÖÖ“Ö नाव ¾Ö ×Šकाण	†¤Ö×•ÖŸÖ रक्कम	¿Ö¸¡Ö
1.	जालना न.प.हद्दीतील नुतन ¾ÖÃÖÖÆŸÖ अंतर्गत ¸ÃŸµÖÖ“Ö खडीकरण ¾Ö डांबरीकरण	1.29	´Ö•Ö¸¡
2.	जालना न.प.हद्दीतील ख्ÖÖ›ÃÖ¸ß नाका क्र.4 ŸÖ देऊळगाव ¸Ö•ÖÖ ¸Ö›Ö“Ö खडीकरण ¾Ö ›Ö²Öरीकरण	0.71	´Ö•Ö¸¡
3.	जालना न.प.हद्दीतील देऊळगावराजा ¸Ö›Ö ¯Ö™Ö»Ö ¯Ö¯Ö ŸÖ ›Ö.²ÖÖ²ÖÖÃÖÖÆ²Ö †Ö²Öडकर ¯ÖŸÖôÖ¡Ö ¸ÃŸµÖÖ“Ö डांबरीकरण	1.05	´Ö•Ö¸¡
4.	संजयनगर जुना जालना अंतर्गत ÃÖ´ÖÖ•Ö´Ö×¤¸¡ ŸÖ हनुमान ´Ö×¤¸¡ ¸ÃŸµÖÖ“Ö खडीकरण ¾Ö डांबरीकरण	0.73	´Ö•Ö¸¡
5.	न.प. Æ§ßŸÖ»Ö गांधीनगर अंतर्गत ™Ö¬Öनग Ö गÖÖ‰ú›Ö ŸÖ वाल्मिक नगर ¸ÃŸµÖÖ“Ö डांबरीकरण	2.18	´Ö•Ö¸¡
6.	कन्हैय्यानगर अंतर्गत ¸ÃŸµÖÖ“Ö खडीकरण ¾Ö डांबरीकरण (तीन ¸ÃŸµÖÖ“ÖÖ ÃÖ´ÖÖ¾Ö¿Ö)	3.04	´Ö•Ö¸¡
7.	हनुमान ‘ÖÖ™Ö ¯ÖÖ•Ö¸¡ ¯ÖÖôÖ¡Ö ŸÖ हनुमान ´Ö×¤¸¡ ¾ÆÖµÖÖ ÃÖ´ÖÖ•Ö´Ö×¤¸¡ ¸ÃŸµÖÖ“Ö खडिकरण ¾Ö डांबरीकरण	1.48	´Ö•Ö¸¡

तालुका जालना (‡.Ã.1995-96)

1.श्री.रंगनाथ ´ÆÖ¸Ö•Ö ´ÖŠ - एक फर्लांग जालना ¸Ö>¦“Ö डांबरीकरण,

2.श्री.सदानंद ´ÆÖ¸Ö•Ö ´ÖŠ एक फर्लांग -जालना ¸Ö>¦“Ö डांबरीकरण आणि

3.ר»ÖÖ (लहान) ¤ß>¦ कि.मी. ¸ÃŸµÖ“Ö मातीकाम ¾Ö मजबुतीकरण ‡. ¸ÃŸµÖ“µÖÖ ×¼Ö´Ö“Öß ×¿Ö±úÖ¸ÃÖ अंकुशरावांनी ×¼»ÖÖß ÆÖŸÖÖß.

बदनापुर तालुका (‡.Ã.1993-94) -

²ादनापुर ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖÖß»Ö कडेगाव ר¾Ö•Ö¾ÖÔßÖ»Ö लौकी नदीवर ¯Ö»ÖÖ“Ö बांधकाम µÖÖÃÖ 6.12 लाख ¹ý ´Ö•Ö¸¦ ×¼»Ö ×¿Ö¾ÖÖµÖ ÁÖß.ŠúÂÖß´ÖÆÖ¸Ö•Ö Ãांस्थान आसरखेडा आणि भाकरवाडी ŸÖ धनगरवाडी µÖ£ÖßÖ»Ö ¸Ö>¦“µÖÖ मजबुतीकरणाची ×¿Ö±úÖ¸ÃÖ ×¼»ÖÖß ÆÖŸÖÖÖ.

भोकरदन तालुका (1995-95)

अ.क्र.	×¼Ö´ÖÖ“Ö नाव ¾Ö ठिकाण	†¤ÖÖ×•ÖŸÖ रक्कम	¿Ö¸¦Ö
1.	भोकरदन न.प.हद्दीती»Ö स्टेशन ¸Ö>¦ ŸÖ ¯ÖÖÃ™¦ †Ö×±úÃÖ जॅकवेल ¸ÃŸµÖ“Ö खडीकरण ¾Ö डांबरीकरण	2.63	´Ö•Ö¸¦
2.	¸Ö•ÖÔ¾ÖÖ>ß ŸÖ ×¼¯Ö>Ö ¸ÃŸÖÖ बांधकाम	2.88	´Ö•Ö¸¦

1995-96

अ.क्र.	×¼Ö´ÖÖ“Ö नाव ¾Ö ठिकाण	†¤ÖÖ×•ÖŸÖ रक्कम	¿Ö¸¦Ö
1.	¿ÖÖÔ¦Ö ×¼ÖÖ»ÖÖß बांधकाम गोकुळ	0.71	´Ö•Ö¸¦
2.	भोरखेडा •ÖÖ>¦¸ÃŸÖÖ, मजबुतीकरण ¾Ö डांबरीकरण	3.44	´Ö•Ö¸¦
3.	‡²ÖÖÆß´Ö¯Ö¸¦ •ÖÖ>¦¸ÃŸÖÖ“Ö मजबुतीकरण ¾Ö डांबरीकरण	5.00	´Ö•Ö¸¦
4.	¤ÆÖ¦ •ÖÖ>¦ ¸ÃŸµÖ“Ö मजबुतीकरण ¾Ö डांबरीकरण	3.35	´Ö•Ö¸¦

5.	¸Ö´ÖÀ¾Ö¸¾ÖÖ>ß •ÖÖ> ¸ÃŸµÖÖ“Ö 2ÖÖधकाम	3.73	´Ö•Ö¸

µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ¸Ö•Ö¸ µÖ£Ö गणपतीसंस्थानासाठी सामाजिक सभागृह बांधकामातील 7.29 लाख ¹ý¯ÖµÖ ´Ö•Ö¸ß आणि भोकरदन ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖ ‡.ÃÖ.1995-96 ´Ö¬µÖ ‡ŸÖ¸ †ÖŠ ठिकाणी शाळाखोली, सामाजिक सभागृह, ¸ÃŸµÖÖ“µÖÖ मजबुतीकरणासाठी ×¿Ö±úÖ¸ÃÖ क्रं»µÖÖ“Ö¤ नोंद †ÖÆ.[142]

•ÖÖ±úÖ²ÖÖ¤ तालुका ‡.ÃÖ.(1994-95)

अ.क्र.	क्रÖ´ÖÖ“Ö नाव ¾Ö ठिकाण	†¤Ö×•ÖŸÖ रक्कम	¿Ö¸Ö
1.	³ÖÖ¸ŸÖ †Öœ¤Ö ¸ÃŸµÖÖ¾Ö¸ß»Ö †ÖŠ ÃÖß.>ß.¾ÖŒÃÖ“Ö बांधकाम	9.52	´Ö•Ö¸
2.	•ÖÖ±úÖ²ÖÖ¤ सावरखेडा-गारखेडा मळणी ¸ÃŸµÖÖ¾Ö¸ टाकळी ÖÖ¾ÖÖ•Ö¾ÖÔ केळणा नदीवर ¯Ö»ÖÖ“Ö बांधकाम	9.93	´Ö•Ö¸

‡.ÃÖ.1995-96

अ.क्र.	क्रÖ´ÖÖ“Ö नाव ¾Ö ठिकाण	†¤Ö×•ÖŸÖ रक्कम	¿Ö¸Ö
1.	×¿Ö¸ÖÔ •ÖÖ>¸ÃŸµÖÖ“Ö मजबुतीकरण ¾Ö डांबरीकरण	5.00	´Ö•Ö¸
2.	™3ूर्णी बसस्थानक ŸÖ देऊळगाव ¸Ö•ÖÖ ¸Ö>¸ µÖÖ मुख्य ¸ÃŸµÖÖ¯ÖµÖŸÖ डांबरीकरण	3.00	×¿Ö±úÖ¸ÃÖ

ÖÖ¾Ö¸Ö‡ तालुका (1994-95)

अ.क्र.	क्रÖ´ÖÖ“Ö नाव ¾Ö ठिकाण	†¤Ö×•ÖŸÖ रक्कम	¿Ö¸Ö
1.	´ÖÖŸÖÖ¸ß अंतर्गत ¸ÃŸÖ ¾Ö नाली बांधकाम	2.00	´Ö•Ö¸
2.	धानोरा ¸ÃŸÖÖ मजबुतीकरण	1.40	´Ö•Ö¸
3.	बोरगांव (नवेगाव) अंतर्गत ¸ÃŸÖÖ मजबुतीकरण ¾Ö नालीबांधकाम	1.99	´Ö•Ö¸

µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ‡.Ã.1995-96 ´Ö¬µÖ ¾ÖÖÃÖ¤Ö¸ü अंकुशरावांनी ²Öß›ü ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö ¯Ö¾Ö¸ü‡ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“µÖÖ अंतर्गत ×¾Ö×¾Ö¬Ö ¯ÖÖ¾Ö, ¾ÖÖ›ß, ¾ÖÃŸµÖÖ µÖÖÃÖÖŠß 16 ठिकाणाच्या ×¾Ö×¾Ö¬Ö प्रकारच्या ¤ãÖ´ÖÖ“Öß ×¿Ö±úÖ¸üÃÖ ¤ãÖ»Öß ÆÖŸÖÖ.

×ÃÖ»»ÖÖ›ü तालुका (1994-95)

अ.क्र.	¤ãÖ´ÖÖ“Ö नाव ¾Ö ठिकाण	†¤ÖÖ×•ÖŸÖ रक्कम	¿Ö¸üÖ
1.	सामाजिक सभागृहाचे बांधकाम ×ÃÖ»»ÖÖ›ü	5.00	´Ö•Ö¸ü
2.	सामाजिक सभागृहाचे बांधकाम ¯ÖÖ»ÖÖ¤ü	6.83	´Ö•Ö¸ü

µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ औरंगा²ÖÖ¤ü ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö पण अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“µÖÖ लोकसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸ü ÃÖ‘ÖÖŸÖß»Ö शिवणार µÖ£Ö मंगल ¤ãÖµÖÖ»ÖµÖÖ“µÖÖ बांधकामाची ‡.Ã.1995-96 ´Ö¬µÖ ×¿Ö±úÖ¸üÃÖ ¤ãÖ»Öß ÆÖŸÖß.[143]

3.7 पतंप्रधान आर्थिक ÃÖÆÖµµÖ निधी :-

अंकुशराव ™Ö¯Ö †Ö¯Ö»µÖÖ ÃÖÃÖ¤ü ÃÖ¤ÃµÖŸ¾ÖÖ“µÖÖ कार्यकाळात सामाजिक बांधिलकीतून गरजूंना ¿ÖŒµÖ ŸÖ¾ÖœÖ¶ÖÖ प्रमाणात आर्थिक ÆÖŸÖ³ÖÖ¸ü लावून ^³Ö करण्याचा प्रयत्न ¤ãÖ»µÖÖ“Ö त्यांनी पंतप्रधान आर्थिक ÃÖÆÖµµÖ निधीतून प्रयत्न करुन ÃÖÆÖµµÖ निधी ´Ö•Ö¸ü ¤ãÖ»µÖÖ“µÖÖ उदाहरणाव¹ न लक्षात µÖŸÖ. Ÿµ֓µÖÖ ¯ÖµÖत्नाने ÃÖÆÖµµÖ निधी ´Ö•Ö¸ü –ÖÖ»Ö»Ö »ÖÖ³ÖÖ£Öá ÃÖ¤ü¸ßß»Ö प्रमाणे †ÖÆŸÖ.

1.श्री.कांतीलाल भन्साळी, मु.पो.ता.भोकरदन, ×•Ö. जालना.-40,000 ¹ý

2.ÁÖß.^¢Ö´Ö¸üÖ¾Ö ¾Æß. चव्हाण, मु.पो.नानेगाव, ता.बदनापुर जि.जालना.-20,000 ¹ý

3.श्री.शंकर तुकाराम राजमाने, ´Ö. ¯ÖÖ.¾ÖÖ“Ö¸üß, ŸÖÖ. ¤ã¸üÖ›ü, ×•Ö.ÃÖÖŸÖÖ¸üÖ. -16,000 ¹ý.

4.श्री.विनोद <ÃÖ.^±úÖ›ü, ´Ö.पो.नेर, ता.जि.जालना.- 20,000 ¹ý.

5.श्री.समाधान एल.कोरडे, मु.पो.भोरखेडा, ¯ÖÖ.¾Ö¹ý›ü ¾Ö. ता.जाफ्राबाद,जि.जालना.-20,000¹ý.

6.श्री.राधाकिशन †Ö¤ü›ü, मु.पो.राजाटाकळी, ता.घनसांवगी,जि.जालना.-30,000 ¹ý

7.ÁÖ‘ü.कृष्णा ×¾Ö½»Ö ÃÖ¾Ö¾ÖŸÖ, पो.पानेवाडी, ता.घनसांवगी, जि.जालना.-30,000 ¹ý

^¯Ö¸ÖŒŸÖ ´Ö•Ö¸¡ –ÖÖ»Ö»µÖÖ »ÖÖ³ÖÖ£Ö¤ª¾µÖ×ŸÖ¸ßŒŸÖ 13 ¾µÖŒŸÖß“µÖÖ नावांची पंतप्रधान ÃÖÆÖµµÖ निधीसाठी ×¿Ö±ú¸ÃÖ वर्ग»µÖÖ“ß नोंद ×´ÖÔ¡Ÿ.[144]

ÃÖ´ÖÖ¸Ö¯Ö -

अॅड. अकुंशराव टोपे यांनी इ.स. १९६७ साला पासून सार्वजनिक जीवनात लोकप्रतिनिधी म्हणून काम करण्यास प्रारंभ केला. सर्वप्रथम १९६७ मध्ये शहागड जिल्हा परिषद मतदार संघातून औरंगाबाद जिल्हा परिषदेवर सदस्य म्हणून निवडून आले आणि सक्रिय राजकारणास प्रवेश केला.

महाराष्ट्राच्या राजकारणात त्यावेळी कॉग्रेस पक्षांगर्तंगत दोन गट होते. १. बाळासाहेब पवार, बाबुराव काळे यांचा तर २. दुसरा गट यशवंतराव चव्हाण यांचे नेतृत्व माननारा विनायकराव पाटील, आबासाहेब निंबाळकर, माणिकराव पालोदकर या पैकी अॅड. अंकुशराव टोपे यांना यशवंतराव चव्हाणांचे नेतृत्व माननारा गट जवळ“ÖÖ ¾ÖÖ™ŸÖ म्हणून ते त्या गटाचे प्रतिनिधीत्व करत.

जि.प. सदस्य म्हणून प्रथमच लोकप्रतिनिधीच्या अधिकाराची जाणिव निर्माण –ÖÖ»ßß आणि जेष्ठनेत्या प्रमाणेच आपणही विकास कामे केली पाहिजेत या भुमिकेतून त्यांनी पाथरवाला (ब्रु) येथील गोदावरी नदीवर पहिले लिफ्ट इरिगेशन करुन शेतीच्या विकासासाठी पाण्याचे महत्त्व जाणले. या प्रमाणेच रस्ते, आरोग्य, शिक्षण इत्यादी क्षेत्रात काम केले.

‡.ÃÖ. 1972-७८ या कार्यकाळात विधानसभा सदस्य –ाल्यानंतर मराठवाड्यातील अवर्षणप्रवण भागात चालु केलेल्या रोजगार हमी कामात आमदार अंकुशराव टोपे यांच्या प्रयत्नाने मराठवाड्यातील सर्वाधिक २३४ रोजगार हमीची वर्ग´Ö ÃÖ¹ý –ÖÖ»ßß. µÖÖ“ÖÖ »ÖÖ³Ö 1200 मजुरांनी घेतला. रोजगार हमी योजना अधिक प्रभावी करण्यासाठी भरीव कार्य त्यात प्रामुख्याने रस्त्यांच्या कामांचा समावेश करुन रस्त्यांच्या कामांना उत्पादक काम म्हणून गृहित धरणµÖÖÃÖÖŠß

आग्रह धरला. रोजगार हमी योजनेला घटनात्मक दर्जा प्राप्त करुन देण्यासाठी या योजनेचे समर्थन करुन त्याची आवश्यकता विशद केली.

विधानसभेत चारा तगाई, दुष्काळी रोजगार हमीच्या कामासाठी नवीन रेल्वे मार्गाबाबत, कोकण रेल्वेबाबत, †²ï›| Ÿïï»ïŒµïï“ï ×¾ïªŸïïकरण, अंबड नगरपरिषदेसाठी पाणीपुरवठा योजना, बस डेपो इत्यादी संदर्भात सातत्याने विधानसभेत प्रश्न विचारले आणि मतदार Ãï‘ातील विकास प्रश्न मार्गी लावले.

कृषी क्षेत्रातील प्रश्न सोडविण्यासाठी आमदार अंकुशराव टोपे यांनी याकडे विधानसभेचे लक्ष वेधले. त्यात प्रामुख्याने बुलडोजर चालकांच्या प्रवास भत्त्याचा प्रश्न, हायब्रीड बाजरीवरील अरगट रोग, मराठवाडा विकास महामंडळाद्वारे चालविला जाणारा दूध विकास प्रकल्प, एच - फोर कपाशीची नकली बियाणे, शेतकऱ्यांना शासनाने पुरविलेले साÔीचे निकृष्ठ बियाणे, गाजर गवत निर्मूलन इत्यादी संदर्भात विधानसभेत प्रश्न विचारले.

जायकवाडी प्रकल्पग्रस्तांचे पुनर्वसन, पाठबंधारे विधेयक, प्रकल्पामुळे ×¾ïÃ£ïï¯ïïŸï

–ालेल्या व्यक्तीचे पुनर्वसन विधेयक १९७५, पाटबंधारे विभागासाठी अनुदानाबाबत ×¾ï¬ानसभेत प्रश्न विचारले. या शिवाय विकासाच्या विविध प्रश्नावर राज्यपालांच्या अभिभाषणावर चर्चेत सक्रीय सहभाग घेतला तसेच विरोधी पक्षाच्या प्रस्तावावर विधानसभेत चर्चा केली.

इ.स. १९९१ ते १९९६ या कार्यकाळात लोकसभेचे सदस्य म्हणून काम करतांना संसदीय कामकाजात महाराष्ट्राच्या प्रश्नाबरोबरच मराठवाड्याच्या प्रश्नांची चर्चा केली. तसेच जालना लोकसभा मतदार संघाचे प्रतिनिधीत्व करतांना पूर्वीच्या प्रतिनिधी प्रमाणे लोकसभेत अबोल न राहता (मौनी) त्यांनी आपल्या कतृत्वाने संसदेचे लक्ष वेधले.

विशेषतः मराठवाड्यातील रेल्वेच्या समस्यांना राष्ट्रीय पातळीवर व़ïï“ïï ±ïï›|»ïï. औरंगाबाद-परभणी ते परळी रेल्वे मार्गाचे मिटरगेजमधून ब्रॉडगेजमध्ये रुपांतर, औरंगाबाद-मुंबई सुपरफास्ट ट्रेनची आवश्यकता, जालना-खामगाव रेल्वेमार्गाची अनिवार्यता, रेल्वेचा

मराठवाडा भाग दक्षिणमध्य रेल्वेकडून काढून मध्यरेल्वे विभागास जोडण्या बाबतची शासनाकडे केलेली मागणी, रेल्वेच्या पुरवणी अनुदान मागण्यावर संसदेत चर्चा घडवून आणली.

याशिवाय ग्रामीण विकास, ग्रामीण रोजगार, पडीक जमिन विकास, जनावरांसाठी चारा, पिक विमा रक्कमेत वाढ, जमिन सुधारणा, ग्रामीण भागासाठी स्वच्छ पिण्याचे पाणी, दुरसंचार विभाग, पोस्ट ऑफीस, उपग्रह नियंत्रण केंद्र, ऊर्जा प्रकल्प, एलपीजी गॅस, औद्योगिक विकास, नवीन व्यापारी धोरण, रि-ार्व्ह बँकेचे सबलीकरण, राष्ट्रीय सुरक्षा ठेव योजना, औद्योगीकरण, अफगाणिस्तानातिल भार»ÿöय नागरीकांची सुरक्षा, पर्यावरण संवर्धन, अनुसू«“öÿö •ööÿöß-•ö´ööÿöß“µöö मुलांचे वसतीगृह, अल्पसंख्याक विकास आर्थिक विकास महामंडळ, राष्ट्रीय सफाई कर्मचारी, बालकामगार, हुंडाबळी, कुटुंबकल्याण, उद्योगांसाठी वित्तिय सेवा, होटेल मॅनेजमेंट, विमानतळ विकास योजना, साखर कारखाना प्रस्ताव, कामगार कायदे अशा अनेक महत्त्वपूर्ण प्रश्न लोकसभेत चर्चेसाठी मांडून समस्या सोडविण्यास मदत केली.

अंकुशराव ™öö¯ö यांनी †ö´ö¯ö»µöö एकुण राजकीय कारकिर्दीत एकवेळ »•ö»ÆEö ¯ö¸¸Âö¤ Ãö¤Ãµö, एकवेळ विधानसभा Ãö¤Ãµö (†ö´ö¤ö¸¸) आणि एकवेळ ÃöÃö¤ Ãö¤Ãµö (खासदार) µöö नात्याने लोकप्रतिनिधी म्हणुन वö¤öµö वö¤»ö.

ÃÖ¤³Ö -

1. ए.व्ही.हजारे (संपा), संकल्प (श्री.अंकुशराव टोपे यांचा ४१ वा वाढदिवस विशेषांक), प्रका-संयोजक, वाढदिवस सत्कार समिती, १८ सप्टें १८८३.मधुन साभार.
2. ए.व्ही.हजारे (संपा), उपरोक्त, (अंकुशराव टोपे यांच्या प्रा.गुलाबराव हाडे यांनी घेतलेल्या मुलाखतीतुन Ãöö³öö¸¡).
3. विनयकुमार आबड, ध्यास विकासाचा (ॲड.अंकुशराव टोपे यांच्या १९९१ ते ९६ कारकिर्दीचा संक्षिप्त आढावा), प्रका.७ मार्च १९९६, पृ.३७.
4. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-५०, क्र-1, ¤.19/7/1977, ¯ö.12/30
5. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-५१, क्र-1, ¤.4/8/1977, ¯ö.24/80 Ÿö 24/83.
6. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३९, क्र-1, ¤.30/11/1973, ¯ö.1522.
7. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३९, क्र-1, ¤.4/12/1973, ¯ö.1873.
8. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४५ क्र-1, ¤.8/8/1975, ¯ö.9/107.
9. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४९, क्र-1, ¤.8/12/1976, ¯ö.8/2 Ÿö 8/4.
10. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४९, क्र-1, ¤.1/12/1976, ¯ö.3/7 Ÿö 3/8.
11. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४९, क्र-1, ¤.1/12/1976, ¯ö.3/8.
12. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३७, क्र-1, ¤.7/3/1973, ¯ö.1767 Ÿö 1768.
13. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३७, क्र-1, ¤.22/2/1973, ¯ö.786.
14. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-38, ¤.7/8/1973, ¯ö.559.
15. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४१, क्र-2, ¤.29/8/1974, ¯ö.1843.
16. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४७, क्र-1, ¤.29/3/1976, ¯ö.19/32 Ÿö 19/36.
17. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४७, क्र-1, ¤.30/3/1976, ¯ö.20/48 Ÿö 20/50.
18. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४८, क्र-1, ¤.8/7/1976, ¯ö.7/48 Ÿö 7/50.
19. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४९, क्र-1, ¤.10/12/1976, ¯ö.10/3.
20. ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ ×¾Ö¬ानसभा कार्यवाही, खंड-३७, क्र-1, ¤.2/3/1973, ¯ö.1426.
21. कित्ता, पृ.१४००.

22. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३८, क्र-1, x¤.16/8/1973, ¯ö.1481.
23. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३६, क्र-1, x¤.29/11/1972, ¯ö.677.
24. ´ÖÆÖ¸ाष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४५, क्र-1, x¤.30/7/1975, ¯ö.1/9.
25. कित्ता, पृ.१/१०.
26. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४७, क्र-1, x¤. 3/4/1976, ¯ö.24/356.
27. के.सागर, लेटेस्ट जनरल नॉलेज व चालु घडामोडी, आ.१३, के.सागर प्रकाशन, पुणे, 2005 ¯ö.345.
28. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३७, क्र-1, x¤.20/2/1973, ¯ö.562.
29. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३८, क्र-1, x¤.9/8/1973, ¯ö.930.
30. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३५, क्रं-1, x¤.25/8/1972, ¯ö.3948.
31. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३७, क्र-1, x¤.31/3/1973, ¯ö.3812 Ÿö 3815.
32. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३७, क्र-1, x¤.2/3/1973, ¯ö.1412.
33. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-37, क्रं-1, x¤.5/3//1973, ¯ö.1505 Ÿö 1506.
34. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३७, क्र-1, x¤.23/2/1973, ¯ö.861.
35. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-38, x¤.8/8/1973, ¯ö.765.
36. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-38, x¤.22/8/1973, ¯ö.2169.
37. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-38, x¤.10/8/1973, ¯ö.1076.
38. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३९, क्र-1, x¤.4/12/1973, ¯ö.1835.
39. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४३, क्र-1, x¤.13/3/1975, ¯ö.14/20.
40. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४९, क्र-1, x¤.16/12/1976, ¯ö.14/24.
41. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४९, क्र-1, x¤.17/12/1976, ¯ö.15/152.
42. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३५, क्र-1, x¤.23/6/1972, ¯ö.771 Ÿö 773.
43. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३७, क्र-1, x¤.14/3/1973, ¯ö.2271 Ÿö 2273.
44. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३७, क्र-1, x¤.21/2/1973, ¯ö.689.
45. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३७, क्र-1 x¤.20/2/1973, ¯ö.637 Ÿö 639.

46. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३७, क्र-1, x¤.20/3/1973, ¯ö.2703 Ÿö 2704.
47. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४०, क्र-3, x¤.13/3/1974, ¯ö.2087 Ÿö 2090.
48. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४०, क्र-1, x¤.18/3/1975, ¯ö.17/64 Ÿö 17/66.
49. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४६, क्र-1, x¤.11/12/1975, ¯ö.16/92 Ÿö 16/93.
50. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४७, क्र-1, x¤.22/3/1976, ¯ö.13/38 Ÿö 13/39.
51. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-५१, क्र-1, x¤.27/7/1977, ¯ö.18/95 Ÿö 18/97.
52. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही,खंड-५१, क्र-1, x¤.15/7/1977, ¯ö.10/115 Ÿö 10/116.
53. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-५१, क्र-1, x¤.18/7/1977, ¯ö.11/50 Ÿö 11/52.
54. ´ाहाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-५२, सन -1977, ¯ö.13/96 Ÿö 13/97.
55. www.google.co.in/constituency Election Results, 1991 (Jalna Parliament Election Result For-1991.
56. Loksabha Debate-Vol.No.5, No-43, Date.11 September 1991, P-551.
57. Loksabha Debate-Vol.No.11, No-31, Date.8 April 1992, P-742-743.
58. Loksabha Debate-Vol.No.19, No-13, Date.11 Mar 1993, P-381- 382.
59. Loksabha Debate-Vol.No.28, No-7, Date.2 Mar 1994, P-448.
60. Loksabha Debate-Vol.No.38, No-2, Date.14 Feb 1995, P-163.
61. Loksabha Debate-Vol.No.34, No-12, Date.9 April 1994, P-200.
62. Loksabha Debate-Vol.No. 34, No-13, Date.10 Augest 1994, P-411.
63. Loksabha Debate-Vol.No.26, No-3, Date.6 December 1993, P-183.
64. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.२०.
65. Loksabha Debates, Vol.No.29, No-11, Date.8 March 1994, P-462.
66. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.२३.
67. Loksabha Debates, Vol.No.14, No-13, Date.24 July 1992, P-52.
68. Loksabha Debates, Vol.No.36, No-6, Date.14 December 1994, P-118.
69. Loksabha Debates, Vol.No.37, No-11, Date.21 December 1994, P-66.
70. Loksabha Debates, Vol.No.28, No-2, Date.22 Feb.1994, P-205.
71. LoksabhaDebates, Vol.No.29, No-11, Date.8 March 1994, P-125.

72. विनयकुमार आबड, उपरोक्त - ¯ï.19.

73. Loksabha Debates, Vol.13, No.1, Date.8 July 1992, P-621.

74. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.१२.

75. Loksabha Debates, Vol.30, No.22, Date.21 April 1994, P-312.

76. Loksabha Debates, Vol.31, No.37, Date.12 May 1994, P-193.

77. Loksabha Debates, Vol.29, No.20, Date. 18 April1 1994, P-322.

78. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.९.

79. Loksabha Debates, Vol.20, No.24, Date.29 March1993, P-244.

80. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.१० व ११.

81. कित्ता, पृ.२१.

82. विनयकुमार आबड, तत्रैव.

83. ×वक्ष¢ïï, ¯ï.19.

84. Loksabha Debates, Vol.25, No.21, Date.25 Augest 1993, P-215.

85. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.२१.

86. Loksabha Debates, Vol.24, No.16, Date-19 Augest 1993, P-184.

87. Loksabha Debates, Vol.36, No.2, Date. 8 Dec.1994, P-12.

88. Loksabha Debates, Vol.28, No.3, Date.23 Feb 1994, P-218.

89. Loksabha Debates, Vol.26, No.6, Date.9 Dec 1993, P-134.

90. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.२२.

91. कित्तïï, ¯ï.23.

92. कित्ता, पृ.१६.

93. Loksabha Debates, Vol.27, No.13, Date.17 Dec 1993, P-206.

94. Loksabha Debates, Vol.30, No.23, Date.22 April 1994, P-203.

95. कित्ता, P-229.

96. कित्ता, P-267.

97. Loksabha Debates, Vol.31, No.38, Date.13 May 1994,P-345.

98. विनयकुमार आबड, उ¯ö¸öŒŸö, ¯ö.16.

99. कित्ता, पृ.१७.

100. Loksabha Debates, Vol.30, No.26, Date.27 April 1994, P-299.

101. Loksabha Debates, Vol.8, No.4, Date.27 Feb 1992, P-317.

102. विनयकुमार आबड उपरोक्त, पृ.२२.

103. कित्ता, पृ.१९.

104. Loksabha Debates, Vol.15, No.22, Date.6 Aug 1992,P-387.

105. Loksabha Debates, Vol.26, No.10, Date.14 Dec 1993, P-257.

106. Loksabha Debates, Vol.37, No.12, Date.22 Dec 1994,P-167.

107. Loksabha Debates, Vol.36, No.2, Date.8 Dec 1994, P-121.

108. कित्ता, P-176.

109. Loksabha Debates, Vol.28, No.8, Date.3 Mar 1994, P-285.

110. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.१५.

111. Loksabha Debates, Vol.37, No.11, Date.21 Dec 1994, P-146.

112. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.१७.

113. Loksabha Debates, Vol.15, No.23, Date.7 Aug 1992, P-98.

114. Loksabha Debates, Vol.15, No.23, Date.7 Aug 1992, P-363.

115. Loksabha Debates, Vol.24, No.17, Date.20 Aug 1993, P-127.

116. Loksabha Debates, Vol.29, No.16, Date.18 Mar 1994, P-247.

117. कित्ता, पृ.375.

118. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.१४.

119. कित्ता, पृ.१५.

120. कित्ता, पृ.१९.

121. Loksabha Debates, Vol.20, No.24, Date.29 Mar 1993, P-552.

122. Loksabha Debates, Vol.24, No.20, Date.24 Aug 1993, P-216.

123. Loksabha Debates, Vol.13, No.1, Date.8 July 1992,P-234.

124. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.१३.

125. Loksabha Debates, Vol.26, No.4, Date.7 Dec 1993, P-255.

126. Loksabha Debates, Vol.36, No.5, Date.13 Dec 1994, P-133.

127. Loksabha Debates, Vol.20, No.25, Date.30 March 1993, P-180.

128. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.१३.

129. विनयकुमार आबड, तत्रैव.

130. कित्ता, पृ.१८.

131. Loksabha Debates, Vol.37, No.13, Date.23 Dec 1994, P-173.

132. Loksabha Debates, Vol.02, No.19, Date.5 Aug 1991, P-458.

133. Loksabha Debates, Vol.06, No.10, Date.4 Dec 1991, P-621.

134. Loksabha Debates, Vol.07, No.21, Date.20 Dec 1991, P-1024.

135. Loksabha Debates, Vol.19, No.17, Date.17 March 1993, P-677.

136. Loksabha Debates, Vol.20, No.30, Date.22 April 1993, P-807.

137. Loksabha Debates, Vol. 34, No.18, Date.18 Aug 1994, P-624.

138. Loksabha Debates, Vol. 29, No.11, Date.8 March 1994, P- 657.

139. LoksabhaDebates, Vol.11, No.31, Date.8 April 1992, P-821.

140. Loksabha Debates, Vol. 31, No.33, Date.6 May 1994, P-408.

141. Loksabha Debates, Vol.28, No.4, Date.24 Feb 1994, P-532.

142. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.२४.

143. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.२५.

144. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ.२७.

प्रकरण चौथे

अंकुशराव टोपे यांचे अंबड मतदार संघाच्या विकासातील योगदान

4.1 क्कंxÂÖ ^Ÿ¯Ö®Ö ²ÖÖ•ÖÖ¸¡ ÃÖx´ÖŸÖß-अंबडची निर्मिती

4.2 †²Ö›¡ ²ÖÃÖ डेपो निर्मीतीतील भुमिका

4.3 रस्ते व पुलांचा विकास

4.4 †कुशरावांचे अंबड तालुक्यातील आपत्कालीन कार्य

4.4 ÃÖÖखर उद्योगासमोर " समर्थ पॅटर्न " हा नवा आदर्श निर्माण

4.5 †²Ö›¡ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö ¸Ö•Ö¬ÖÖ¸¡ Æ´Öß µÖÖजनेची कामे

4.7 †²Ö›¡ ¾Ö ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö पाणीपुरवठा विषयक कार्य

4.8 x¾Ö ªŸÖßकरण योजनेतील अंकुशराव टोपे यांचे योगदान

4.9 सिंचन विषयक कार्य

4.10 खासदार फंडामधुन अंबड-घनसावंगी तालुक्यातील का´Ö

4.11 जालना जिल्ह्याच्या विकासाबाबत अंकुशरावांची भुमिका

ÃÖ¤¡³Ö

प्रकरण चौथे

अंकुशराव टोपे यांचे अंबड मतदार संघाच्या विकासातील योगदान

¯ÖÖÃŸÖÖविक -

प्रस्तुत प्रकरणात ॲड. अंकुशराव टोपे यांनी लोकप्रतिनिधी म्हणून विविध स्वरुपाच्या विकास कामांद्वारे पुर्वाश्रमीचा अंबड तालुक्यात व सध्याच्या अंबड - घनसांवगी तालुक्यातील परिसराच्या विकासाबरोबरच जालना जिल्ह्याच्या विकासासाठी केलेल्या प्रयत्नांचा आढावा घेतला आहे. यात प्रामुख्याने कृषी उत्पन्न बाजार समितीची निर्मिती, अंबड येथे बस डेपो - ¸ÃŸÖ व पुलांचा विकास, आपतकालीन परिस्थीतीतील काम, रो.ह.योजना, †²Ö›¡ ¾Ö ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö पाणी पुरवठा योजना, विद्युतीकरण, सिंचन.ŸÖÃÖ“Ö लोकसभा सदस्य असतांना खासदार फंडातुन केलेली विकास कामे आणि जालना जिल्ह्याच्या विकासाबाबत घेतलेली भूमीका याचा ÃÖ×¾ÖÃŸÖ¸¡ विचार केला आहे.

4.1 ×¼ÂÖ ˆŸ¯Ö®Ö ²ÖÖ•ÖÖ¸¡ ÃÖ×´ÖŸÖß-†²Ö›¡“Öß निर्मिती :-

महाराष्ट्रात सहकारी चळवळ मुळ धरु लागली तेव्हा ही सहकारी चळवळ वाढावी म्हणुन अनेकांनी प्रयत्न केले. दरम्यानच्या काळात यशवतराव चव्हाणांनी कृषि-औद्योगिक समाजाची कल्पना शासकीय पातळीवर उचलून धरली होती. त्याचाच परिणाम म्हणुन महाराष्ट्रात अनेक सहकारी संस्था नव्याने उदयÖÖÃÖ †Ö»या आणि शेतकऱ्यांना व शेतकरी •Öß¾नाला प्रेरणा व सामर्थ्य मिळु लागले. परंतु अंबड तालुका या पासून कोसा´Ö»Ö ¤¸¡ ÆÖŸÖÖ.

अंकुशराव इ. ÃÖ. 1972 ´Ö¬µÖ †Ö´Ö¤Ö¸¡ –ाल्यानंतर अंबड तालुŒµÖÖ×ŸÖ»Ö ¿ÖŸÖ´ÖÖ»Ö पिकविणाऱ्या हजारो शेतकऱ्यांची मा»Öसंदर्भात दलालाकडुन व मध्यस्थांकडुन होणारी पिळवणुक थांबावी. परिसरातील लोकांच्या हातांना काम मिळावे म्हणुन विशेष प्रयत्न करुन अंबडला कृषी उत्पन्न बाजार समिती ची निर्मिती केली, हीच अंकुशराव टोपे µÖÖ“Öß सहकारातील कार्याची पहिली पाऊलखूण होय.[1] पुढे वडीगोद्री, तिर्थपुरी आणि कुंभार पिंपळगाव येथे मार्केट यार्ड स्थापन केली.

4.2 अंबड बस डेपो निर्मीतीतील भुमिका :-

जालना जिल्हातील तालुका म्हणुन अंबड हे प्राचीन शहर व अंकुशराव टोपे यांच्या मतदार संघाचे मुख्य ठिकाण तसेच जालना-सोलापूर मार्गावरील स्थळ असल्याने जनतेच्या xÆŸöÃöŠß †²ö›¡ µöÊö ²öÃö ›¯öö x´öÔावा यासाठी आमदारकीच्या काळात प्रयत्नरत राहुन वेळोवेळी पाठपुरावा करुन अंबड येथे महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन मंडळाचा डेपो स्थापन करण्यात त्यांनी महत्वाची भुमिका बजावली.

†²ö›¡ µöÊö ²öÃा डेपो स्थापन होण्यास विलंब होत असल्याबद्दल x¤¡.22/8/1972 ¸ö•öß परिवहन मंत्री शं. ³öö. चव्हाण यांना प्रश्न उपस्थित करुन डेपोच्या बांधकामास केव्हा सुरुवात केली जाणार आहे याचा खुलासा अंकुशरावांनी ´ागीतला ÆÊöŸöö.[2] ²öÃö डेपो बांधकामात किंवा जमीन संपादनाबाबत प्रगती न –ाल्याने x¤¡.९/८/१९९३ रोजी विधानसभा µöö सभागृहात ¯ö«रवहन मंत्री शं. ³öö. चव्हाण यांना या विलंबाची काय कारणे आहेत, असाÆß प्रश्न त्यांनी उपस्थित केला होता. Ÿµöö¾ö¸¡ उत्तर देतांना, जागा संपादनासाठी अडचणी येत आहेत व जागा संपादनाचे प्रयत्न सुरु आहेत, त्यात यश आले की कामास आरंभ होईल असे चव्हाणांनी स्पष्ट केले होते.[3] बसस्थानकाच्या कामाला शासकीय मान्यता मिळुनही वेगवेगळया कारणांनी या कामात अडचण येत होती. त्याचा पाठपुरावा करताना अंकुशरावानी दि.27/2/1974 ¸ö•öß सभागृहात तारांकित प्रश्न उपÃ£ößŸö केला होŸöö, Ÿö‘Ãö“ö x¤¡.४/३/१९७५ रोजीही या अनुषंगाने प्रश्न उपस्थीत करुन डेपोच्या बांधकामाची सध्यस्थिती काय आहे याची विचारणा केली होती. µöö¾ö¸¡ µö. •öß. मोहिते यांनी बांधकाम सुरु –ाल्याचे स्पष्टीकरण दिले हाŸö.[4] ‡.Ãö.197२ पासुन प्रयत्नरत राहिल्यानेच ‡.Ãö.१९७५ मध्ये अंकुशराव टोपे यांच्या भुमिकेमुळे या कार्यात यश †ö»ö आणि अंबड येथे महाराष्ट्र राज्य परिवहन मंडळाच्या वतीने बांधकामास आरंभ होऊन पुढे डेपो अस्तित्वात येऊन दळणवळाची सोय –öö»öß.

4.3 ¸ÃŸö ¾ö ¯ö»ööचा विकास :-

अंकुशरावांनी अंबड परिसरातील रस्त्याचा विकास व्हावा µööÃööŠß x¾ö×¾ö–ö ÃŸö¸ö¾ö¸¡ †ö¯ö»µöö परिने प्रयत्न केलेले आहेत. दळणवळणाची साधने ही विकासाच्या धमन्या आहेत, या शिवाय ग्रामीण भागाचा व शहरांचाही विकास होणार नाही, ही भुमिका घेऊन त्यांनी यासाठी

कार्य केल्याचे दिसते. अंकुशराव टोपे आमदार म्हणुन निवडुन येण्यापूर्वी संपूर्ण अंबड तालुक्यात जालना-†²›-बिड या रस्त्याशिवाय एकही रस्ता बारमाही दळणवळण होण्यायोग्य नव्हता.

आमदार म्हणुन १९७२ मध्ये निवडून आल्यानंतर अंकुशरावांनी अंबड तालुक्यातील चिंचखेड ते जामखेड, सुकापुरी-पाचोड, दाभ्रुळ ते पारनेर हे रस्ते मंजुर करवून घेतले.[5] ŸÖÃÖ“Ö अंबड तालुक्यातील दोन रस्त्यांना जोडणारे पुल सुद्धा त्याच्या प्रयत्नाने –ÖÖ»Ö †ÖÆŸÖ. ¯ÖÖ“ÖÖ›-†²›-कुंभार पिंपळगाव रस्त्यावरील पुलांच्या कामाबाबत काय कार्यवाही होत आहे, †ÃÖÖÆß प्रश्न त्यांनी विधानस³ÖŸÖ ^¯ÖÃ£ÖßŸÖ केला ÆÖŸÖÖ.[6] µÖÖ ¸ÃŸµÖÖ¾Ö¸ß»Ö ¯Ö»ÖÖ“µÖÖ ÃÖ¤³ÖÖत दिरंगाई –ाल्याने ¤.9-12-१९७६ रोजी तारांकित प्रश्न उपस्थीत करुन विधानसभेचे लक्ष वेधले होते. ŸÖ म्हणतात की, या रोडवरील पुलाची कामे न –ाल्याने पावसाÔियात हा रस्ता वाहतूकीस निरुपयोगी ठरतो. तेव्हा या कामासंदर्भात शासनाने क्रÖµÖ कार्यवाही केली आहे.[7] †²›´ÖŸÖ¤Ö¸ संघातील तत्कालीन तिर्थपुरी रस्त्यावरील पुलांच्या कामाअभावी या रस्त्यावरही पावसÔÖµÖÖŸÖ वाहतुक बंद होत असे. या रस्त्यावरील पुलांचे बांधकाम होण्याच्या दृष्टीने अंकुशरावांनी ¤.९/१२/१९७६ रोजी विधानसभेत यावर योग्य कार्यवाही होण्याच्या दृष्टीने प्रश्न उपस्थीत केला ÆÖŸÖÖ.[8] याशिवाय जालना ते वडीगोद्री या मुख्य रस्त्यांच्या दुरुस्तीबाबतही त्यांनी प्रश्न उपस्थीत करुन सभागृहाचे लक्ष वेधले होते. अंकुशरावांच्या प्रयत्नामुळे आजच्या †²›-घनसावंगी तालुक्यातील दळणवळण“µÖÖ ÃÖÖµÖß ¾ÖÖœ»Ö»µÖÖ †ÖÆŸÖ. तेच या परिसराच्या प्रगतीस पोषक ठरतांना दिसते.

4.4 †क्रि¿Ö¸Ö¾ÖÖ“Ö †²› ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö आपत्कालीन क्रिÖµÖ :-

महाराष्ट्राच्या जनतेच्या व एकूण अर्थव्यवस्थेच्या दृष्टीकोनातुन दुष्काळाने नकारात्मक¥Â™µÖÖ †xŸÖ¿ÖµÖ परिणामकारक अशी भुमिका पार पा›»ÖßÖ †ÖÆ. ब्रिटिशकाळात आणि स्वातंत्र्योत्तर काळातही दुष्काळाने अनेकदा तीव्र आपत्ती निर्माण केली होती. Ã¾ÖŸÖ¡Ö महाराष्ट्रात प्रामुख्याने १९७० ŸÖ 19७३ चा दुष्काळ सर्वात भीषण दुष्काळ मानला जातो. µÖÖ दुष्काळात लागवडी खालील क्षेत्रात प्रचंड घट होऊन, २२ लाख पशुहानी –ÖÖ»ÖßÖ ÆÖŸÖßÖ. µÖÖ महाभयंकर दुष्काळामुळे शेकडो गावांनी पूणे-´Ö²Ö‡“ÖÖ ¸ÃŸÖÖ ¬Ö¸»Ö»ÖÖ ÆÖŸÖÖ, 1972-73 “µÖÖ

दुष्काळी परिस्थितीची पाहणी करण्यासाठी नेमलेल्या सुखथनकर समितीच्या अहवालात म्हटले †ÖÆ की, 1970-71 ŸÖ 1972-७३ या तीन वर्षाच्या काळात दुष्काळाला बळी पडलेल्या गावांची संख्या महाराष्ट्रात सर्वाधिक होती.[9] यात मराठवाड्यातील औरंगाबाद जिल्ह्याच्या अंबड ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“ÖÖÆß ÃÖ´ÖÖ¾Ö¿Ö ÆËÖŸÖÖ.

4.4.1 †²Ö›¡ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö दुष्काळी ¯Ö×¸ÛÃ£ÖŸÖß -

‡. ÃÖ. १९७० पासुन मराठवाडा विभागाला अवर्षनाचा तडाखा बसलेला होता. 1973 पर्यंतच्या तीनही वर्षात ×¯Ö‹ß“µÖÖ ^Ÿ¯ÖßÖÖŸÖ ¯Ö“Ö›¡ ‘Ö™¡ –ÖÖ»ÖÖß ÆËÖŸÖÖß. धरणे कोरडी पडली होती, तत्कालीन औरंगाबाद जिल्ह्यातील अप्पर ¤¬Öना, गल्हाटी, गडदगढ जुई व जीवरेखा यांची पाणीपातळी तळाला लागली होती (ÃÖ´ÖÖ¸¡ †›ß“Ö ŸÖ “ÖÖर फुट पाणी उरले होते).[10] परिणामत: †²Ö›¡ तालुक्यातील संपूर्ण खरिपाची पिके गेली होती. ÆßÖ“Ö ¯Ö×¸ÛÃ£ÖŸÖß 1970-71 ¾Ö 1971-72 µÖÖ सलग दोन वर्षातही असल्याने अंबड परिसरात तसेच सर्वत्र दुष्काळी भागात चोऱ्यांचे प्रमाण वाढले, धान्याचे भाव कडाडले ÆËÖŸÖ. सरकारी कामे फारसे सुरु –ाले नव्हते. पाणी नाही म्हणुन मजुरांना कामे नव्हती. शेतकऱ्यांची, मजुरांची परिस्थिती अत्यंत दयनीय –ÖÖ»Ö»ÖÖß ÆËÖŸÖÖß.[11] या दुष्काळी परिस्थितीत अंकुशराव टोपे हे अंबड ´ÖŸÖ¤Ö¸¡ ÃÖ“ÖÖ“Ö †Ö´Ö¤Ö¸¡ ÆËÖŸÖ. µÖÖ ¯Ö×¸ÛÃ£ÖŸÖß¾Ö¸¡ मात करण्यासाठी वैयक्तिक स्तरावर शेतकऱ्यांना मदत करतांनाच अंकुशरावांनी आमदार या नात्याने शासनाचे या भीषण संकटाकडे अनेकदा लक्ष वेधले.

4.4.2 ¸Ö•µÖ शासनाकडे दुष्काळ निवारणार्थ प्रयत्न -

अंकुशराव टोपे हे महाराष्ट्र विधानसभेत सत्ताधारी पक्षाचे आमदार होते. ¯Ö¸¡ŸÖ ŸÖ¸¡ßÆß जनतेचे प्रतिनिधी म्हणुन आपल्या पक्षाच्या सरकार पेक्षा आपल्या जनतेला Ÿµ֕ांनी अधिक प्राधान्य दिलेले दिसते. दुष्काळी परिस्थितीत लोकांच्या हाताला काम मिळावे, त्यांना आपली घरेदारे सोडून परागंदा होण्याची वेळ येऊ नये यासाठी शासनाने दुष्काळी ठिकाणी दुष्काळी कामे म्हणुन नवीन कामे हाती घ्यावीत व लोकांच्या हाताला ताबडतोबींने काम द्यावे यासाठी विधानसभेत कसोसीने प्रयत्न केला.

औरंगाबाद जिल्ह्यातील दुष्काळी कामांच्या बाबत ×¤¡.31 ´ÖÖ“Ö 1973 ¸Ö•ÖÖß अंकुशराव ™Ö¯Ö महसुल मंत्र्यांना विचारणा करतात की, औरंगाबाद जिल्ह्यात तालुकानिहाय किती दुष्काळी

कामे सुरु आहेत व त्यावर किती मजुर काम करत आहेत. सदरहु कामे किती दिवस चालतील शिवाय आगö´öß ¯öö¾öÃööÔ¦यापर्यंत दुष्काळी कामांची योजना तयार केली आहे काय.? †Ãö»µööÃö Ÿößक्तöµö †öÆ¦ ¾ö नसल्यास Ÿµöö"öß कारणे क्तöµö †öÆŸö ¾ö Ÿößक्त¾Æö Ÿöµöö¸¦ करण्यात µö‡»ö? [12] µööx¿ö¾ööµö राज्य सरकारने मानवाची काळजी घेण्याबरोबरच जनावरांच्या जिवीताकडेही लक्ष द्यावे याकडे सरकारचे x¤¦.१४/८/१९७३ रोजी विधानसभेत इतर विधानसभा सदस्यासह महसुल मंत्र्यांना प्रश्न उपस्थित करुन लक्ष वेधले होते. राज्यात बैल तगाई व चारातगाई क्त¸Ÿöö किती रक्कम दिली आहे.[13] सदरहु पद्धतीने विधानसभेत जनतेच्या हिताचे गाऱ्हाणे सरकारसमोर मांडले व विशेषत: अंबड तालुक्यात रोजगार हमीची कामे, बैलतगाई व चारातगाई या सारख्या योजना सुरु करण्यात पुढाकार घेवून जनतेच्या दु:खावर फुंकर घालुन ते कमी करण्याचा µö¿öÃ¾öß प्रयत्न अंकुशराव क्त»µöö"ö x¤ÃöŸö.

4.4.3 दुष्काळी कामे-नवीन रेल्वे मार्गांची मागणी -

महाराष्ट्रात पडलेल्या दुष्काळाच्या पार्श्वभुमीवर काम करणाऱ्या हातांना काम मिळावे यासाठी राज्यसरकारने तसेच केंद्र सरकारनेही महाराष्ट्र राज्यात दुष्काळी कामे म्हणुन न¾öß्न रेल्वेमार्गाची उभारणी करावी. यासाठी प्रयत्न करतांना अंकुशराव टोपे व महाराष्ट्रातील ‡Ÿö¸¦ 19 विधानसभा सदस्यांनी x¤¦.16 ±í²ö¾öö¸ß 1973 ¸ö•öß प्रश्न उपस्थिती केला होता की, ´öÆö¸öÂ™¦ सरकारने दुष्काळी कामांसाठी कोणकोणत्या रेल्वेमार्गाची केंद्राकडे मागणी केली व कोणत्या मार्गांना केंद्राने मंजुरी दिली आहे आणि त्यावर किती मजुर काम करत आहे.?[14] x¿ö¾ööµö कोकण रेल्वेच्या कामाला दुष्काळी काम म्हणुन मंजुरी देण्याबाबतही अंकुशरावांनी x¤¦.16 फेब्रुवारी १९७३ रोजीच विचारणा केली होती.[15] या कार्याचा अप्रत्यक्षरित्या का होईना पण †²ö›¦-घनसावंगी परिसरातील जनतेला फायदा व्हावा. मनमाड-परभणी आणि जालना-खामगाव या रेल्वेमार्गाचे कामही सुरु व्हावे ही यामागे मनिषा असावी असे अनुमान क्त¸Ÿöö µöŸö.

4.4.4 †²ö›¦ Ÿöö»öŒµööŸößö» दुष्काळातील रोजगार हमीची कामे -

अंकुशरावांच्या प्रयत्नाने महाराष्ट्रातील इ.स.1972 Ãöö»öß ¯ö›¦»ö»µöö भीषण दुष्काळाच्या पार्श्वभुमीवर यावर्षी संपूर्ण मराठवाड्यात ‡Ÿö¸˜ö फक्त २ ठिकाणीच सर्वाधिक

रोजगार हमी योजनेची कामे सुरु होती. त्यापैकी अंबड तालुक्यात सर्वाधिक क¥ï´Ö ÃÖ¹ý ÆëŸÖß. त्यावर १२,००० लोक काम करत होते.[16]

4.4.5 पुरग्रस्थांचे पुनर्वसन -

आपत्कालीन परिस्थितीत धाऊन जाण्याचे व गरजवंतांना मदत करुन पुन्हा उभे राहण्यासाठी बळ देण्याचे कार्य अंकुशराव सातत्याने करीत असल्याचे त्यांच्या सहवासाx¥Ö»Ö आप्तस्वकीय व मित्रपरिवारातील व्यक्तिंनी विविध प्रसंगी लिहिलेल्या लेखावरुन दिसते. "असमर्थाना समर्थ बनविनारं नेतृत्व" या लेखात पुरपरिस्थितीच्या घटनेची आठवण सांगतांना मुरलीधरराव अवढळ म्हणतात, गोदावरीला महापुर आला ÆëŸÖÖ Ÿ֟¾Ei गोंदी, हसनापूर, गंगाचिंचोली, शहागड, कुरण, पाथरवाला या नदीतीरावरील गावांना पुराचा प्रचंड तडाखा ²ÖÃÖ»ÖÖ, त्यावेळी त्यांनी (अंकुशरावांनी) या सर्व भागात गावोगाव जावून माहिती घेऊन पुरग्रस£ÖÖ"µÖÖ ¯ुनर्वसनाचे कार्य केले.[17]

4.5 ÃÖÖखर उद्योगासमोर " समर्थ पॅटर्न " हा नवा आदर्श निर्माण :-

अंकुशराव टोपे यांनी सरकाराच्या माध्यमातुन जालना जिल्ह्यातील साखर क्षेत्रातील औद्योगिक क्रांतीचं पहिलं पाऊल म्हणुन जिल्ह्यातील पहिला साखर कारखाना अंकुशनगर येथे "समर्थ सहकारी साखर कारखाना " या समर्थ रामदासांच्या नावाने निर्माण केला. क¥ŠÖ»µÖÖÆß प्रकारची राजकीय सत्ता नसतांना "ÃÖ´ÖÆÖ" या जिल्ह्यातील पहिल्या सहकारी साखर कारखाण्याची उभारणी अवघ्या ३६ महिन्यात करुन x¤ï.२/१/८५ रोजी प्रत्यक्ष गळीतास सुरुवात करुन जालना जिल्ह्यात सहकाराची मुहूर्तमेढ रोवली.

समर्थ सहकारी साखर कारखान्याने शेतकऱ्यांच्या उन्नतीसाठी हजारो सुशिक्षीत बेकारांना नोकऱ्यांची संधी निर्माण करुन x¤ï»ÖÖß, सध्या या कारखान्यात एकूण १६५० कम¤Ö"ÖÖ¸ß प्रत्यक्ष कार्यरत आहे. सहकार क्षेत्रातील अनेक कारखाने बंद पडत असतांना हा कारखाना अविरत व समर्थपणे सुरु आहे.[18] रोजगाराच्या बाबतीत एक साखर कारखाना निर्माण –ÖÖ»µÖÖÃÖ प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्षपणे स¸ÖÃÖ¸ß 50,००० हातांना काम मिळत असते. Æß किमया "ÃÖ´ÖÆÖ" "µÖÖ रुपाने अंबड तालुक्यात साधली आहे.

कारखान्याचे सहकार क्षेत्रातील कार्य, व्यवस्थापन, तांत्रिक कार्यक्षमता, आर्थिक मापदंड, ऊस विकास व संवर्धन इ. बाबतीत अंकुशरावांच्या आदर्श कार्यशैलीमुळे या साखर कारखाण्याने सहकार क्षेत्रात उच्च मापदंड निर्माण केले आहे. कारखान्यास सर्वोत्कृष्ट आर्थिक व्यवस्थापन पुरस्कार, सर्वोत्कृष्ट तांत्रिक कार्यक्षमता पुरस्कार, उत्कृष्ट ऊस विकास व संवर्धन पारितोषिक, उत्कृष्ट आर्थिक मापदंड पारितोषिक इ. पुरस्कार अनेकदा मिळालेले आहेत.

‡.Ã.२०१२ या वर्षात समर्थ कारखान्यास "Ãहकारनिष्ठ पुरस्कार-2012, ¸ÂµÀ सहकारी उत्कृष्टता पुरस्कार-२०१२ आणि सर्वोत्कृष्ट कार्यकारी संचालक पुरस्कार-2012 µ तीन पुरस्कारांनी पुरस्कृत करण्यात आले.[19] यावरुन एकूणच बा²ÝÝ †²> ÝÀ»ÀÆµÀÝÀ» अंकुशराव ¸À µÀ"µÀ मार्गदर्शनाखाली कार्यरत असलेल्या µÀ सहकारी क्षेत्रातील साखर कारखान्याने साखर उद्योगासमोर "समर्थ पॅटर्न" हा नवा आदर्श निर्माण केला आहे.

4.6 †²> ÝÀ»ÀÆµÀÝÀ» ¸À•गार हमी योजनेची कामे :-

ग्रामीण भागातील अकुशल मजुरांच्या हितसंर्वधनासाठी महाराष्ट्र शासनाने १९७२ मध्ये रोजगार हमी योजनेची सुरुवात केली. ग´À´ण भागात रोजगार उपलब्ध करुन देतांनाच ग्रामीण भागात कायमस्वरुपी साधनसंपत्तीची निर्मिती करुन विकास साधणे हा या योजनेचा गाभा होÝÀ.

२६ जानेवारी १९७८ रोजी रोजगार हमी योजनेचा कायदा संमत करण्यात आला व योजनेस कायद्याचे स्वरुप प्राप्त –À». मुंबई शहर व मुंबई उपनगर हे दोन जिल्हे वगळता आज राज्यातील उर्वरित ३३ जिल्ह्यामधील जवळजवळ ३५० तालुक्यात ही योजना राबविली जात †ÀÆ.[20] रोजगार हमी योजनेच्या निर्मितीमध्ये या योजनेच्या समर्थनार्थ À´À¤À¸ ´Æ¤ÓÑन अंकुशरावांनी विधीमंडळात आपली भुमिका बजावली आहे. अंबड तालुक्यातील मजुरांना काम मिळावे व त्यातून विकास विषयक कार्ये व्हावी यादृष्टीने त्यांनी विविध पातळयावर प्रयत्न केल्याचे दिसते. †²> ÝÀ»ÀÆµÀÝÀ» ¸ोजगाराच्या कामा संदर्भात ¤.4/4/1977 ¸À•À विधानसभेत तत्कालीन मुख्यमंत्री शंकरराव चव्हाण यांना प्रश्न उपस्थित करुन रोजगार हमी योजनेखालील अंबड मधील कामांच्या संदर्भात सविस्तर विचारणा केली हÝÀ. ÝµÀ¾À¸ चव्हाणानी अंबडमध्ये एकूण २११ कामे सुस †Ã»याचे व सप्टेंबर १९७६ अखेरपावेतो सरासरी

७,३८५ मजुर काम करीत असल्याचे स्पष्टीकरण दिले होते ŸÖÃÖ“Ö ‡.ÃÖ.1975-76 ¾Ö 1976-७७ च्या ब्ल्युप्रिंटमध्ये एकूण ८५ कामांचा समावेश केल्याचे सांगितले होते.[21]

याशिवाय रोजगार हमी योजनेखाली रस्त्याची कामे हाती घ्यावीत यासाठी त्यांनी ¤.६/४/१९७७ रोजी विधानसभेत प्रश्न उपस्थित करुन सरकारचे लक्ष वेधले होते. औरंगाबाद जिल्ह्यात या योजनेखाली तालुकानिहाय रोजगार हमीची कोणकोणत्या स्वरुपाची कामे सुरु आहेत अशीही विचारणा त्यांनी सभागृहात केल्याचा संदर्भ मिळता. अंकुशराव टोपे यांनी अंबड ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖ दुष्काळाच्या काळात व इतर रोजगार आवश्यकतेच्या काळात सातत्याने रोजगार हमी योजनेची कामे सुरु राहावित यासाठी कसोशिने प्रयत्न केले ÆÖŸÖ. µÖÖ´ÖÔ ´Ö•Ö¸Ö“µÖÖ ÆÖŸÖÖ»ÖÖ काम मिळाले, स्थलांतरास पायबंद घातला गेला. या सामाजिक कार्याशिवाय या योजनेच्या माध्यमातुन –ÖÖ»Ö»µÖÖ कामामुळे अंबड तालुक्यात कायमस्वरुपी साधनसंपत्ती“ÖÖ निर्मीती होण्यास मदत मिळाली.

4.7 †²Ö› ¾Ö ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖÖ» पाणीपुरवठा विषयक कार्य :-

अंकुशराव टोपे यांनी आपल्या आमदारकिच्या ५ वर्षाच्या कालावधीत अंबड तालुक्यातील पाणीपुरवठा समस्यांचा अभ्यास करुन त्या सोडविण्याचा कसोसीने प्रयत्न केला. ¸ÃŸÖ (दळणवळणाची साधने), विज, या बरोबरीने रोजगारी हमी या मुलभुत बाबींकडे लक्ष ¤»µÖÖ“Ö ¤ÃÖŸÖ. त्यांनी विधानसभेत अंबड व परिसरातील गावांच्या पाणीपुरवठा विषयक योजनांच्या अनुषंगाने घेतलेली भुमिका पुढील विवेचनावरुन लक्षाŸÖ µÖŸÖ. त्यांच्या काळातील “शहागड येथुन १२ गावांना पाणीपुरवठा योजना” ही आजही जवळपास ४० वर्षानंतर लोकांच्या मुखी असल्याचे जाणवले. हेच वेगळेपण त्यांच्या कार्यÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖ †ÃÖ»µÖÖ“Ö ¤ÃÖŸÖ. ÆÖŸÖÖ घेतलेले कार्य पुर्ण करण्यासाठीची निष्ठा, चिकाटी त्यांच्या´Ö¬µÖ ÆÖŸÖÖ.

4.7.1 अंबड नग Ö¸¯Ö×¸ÂÖ¤“ÖÖ पाणीपुरवठा योजना -

याबाबत आमदार अंकुशराव टोपे यांनी दि. २१/०८/१९७३ रोजी विधानसभेत नगरविकास मंत्र्यांना अतारांकित प्रश्न उपस्थित करुन अंबड नगर परिषदेच्या पाणीपुरवठा योजनेच्या कामाबाबत खुलासा मागीतला होता. यात ते म्हणतात की, अंबड नगर परिषदे“ÖÖ पाणीपुरवठा योजना पुर्ण –ाली आहे काय, पूर्ण –ाली असल्यास सदर योजनेसाठी एकूण किती

खुर्द –ाला तसेच या योजनेद्वारे अंबड शहराला पाणीपुरवठा सुरु –ाला आहे काय किंवा नाही. या प्रश्नाच्या उत्तरादाखल नगरविकास मंत्री मा. रफिक –ाकेरिया यांनी सदर पाणीपुरवठ्याचे ९० टक्के काम पूर्ण –ाले असून ते डिसेंबर 1973 पर्यंत काम पुर्ण होण्याची अपेक्षा असल्याचे तसेच या योजनेसाठी एकूण १०,६५,२४० एवढा ढोबळ खर्च –ाले असून ते ७५ टक्के-प्रमाणे शासनाने योजनेतील पूर्ण –ालेल्या उपायामार्फत तात्पुरता पाणीपुरवठा करण्यात येत असल्याचे स्पष्ट केले होते.[22]

4.7.2 शेलगाव (ता. अंबड) येथील पाणीपुरवठा योजना -

शेलगाव (ता. अंबड) येथील पाणीपुरवठा योजनेविषयी अंकुशराव टोपे यांनी दि.28/2/1975 रोजी ग्रामविकास मंत्र्यांना अतारांकित प्रश्न उपस्थित करुन याबाबत खुलासा मागीतला की, अंबड तालुक्यातील चुर्मापुरी, तीर्थपुरी येथील पाणीपुरवठा योजनेस शासनाने मंजुरी दिली आहे काय? असल्यास केव्हा? सदर योजनेची सध्यस्थिती काय आहे व उक्त योजनेचे काम त्वरित पूर्ण करण्यासाठी कोणते प्रयत्न करण्यात आले? तसेच दि. प्रकाश रोडे यांनी चुर्मापुरी योजनेस दि.13/3/1973, रोजी सदर योजनेस दि.१४/६/१९७१ रोजी प्रशासकीय मान्यता दिल्याचे व या वेळेपर्यंत पूर्ण –ालेल्या कामाचे प्रपत्राद्वारे स्पष्टीकरण दिले होते. तसेच तिर्थपुरी योजनेच्या कामाची गती वाढावी म्हणुन कंत्राटदारास दंड सुरु केला असल्याचे सांगितले होते.[23]

4.7.3 शहागड (ता. अंबड) येथील पाणीपुरवठा योजना -

सदरील योजना १२ गावांच्या पाणीपुरवठ्याच्या बाबतीत होती. त्यादृष्टीने आमदार टोपे यांनी यासाठी कसोसीने प्रयत्न करुन ही योजना मंजुर करुन घेतली होती. याबाबत विधानसभेत दि.७/४/१९७५ रोजी अंकुशराव टोपे यांनी ग्रामविकास मंत्र्यांना या कामाच्या प्रगती बाबतीत प्रश्न उपस्थित करुन खुलासा मागीतला होता की, अंबड तालुक्यातील शहागड येथील १२ गावांच्या पाणीपुरवठा योजनेची सध्यस्थिती काय आहे, काही कामे अपूर्ण असल्यास ती केव्हा पूर्ण होणार आहेत आणि उक्त योजना पूर्ण –ाल्यानंतर त्याच्या परिरक्षणासाठी कोणती व्यवस्था करण्यात आली आहे वा करण्यात येणार आहे. असा सवीस्तरपणे अतारांकित प्रश्न उपस्थित केला होता.

µÖÖ¾Ö¸ ´Ö¡ÖßÖ ÃÖ. †Ö. सोळके यांनी खुलासा केला की, ÃÖ¤¸ß»Ö क्रमांक ´Ö ९० टक्के पूर्ण –ÖÖ»Ö †ÖÆ, या योजनेची अपुर्ण कामे जुन १९७५ पर्यंत पूर्ण होतील असा अंदाज असल्याचा खुलासा केला होता. सदरील योजना ही सामुहिक पाणीपुरवठा योजना असल्याने परिक्षणाची •Ö²ÖÖ²Ö¤Ö¸ß ×•Ö. ¯Ö. औरंगाबाद"Öß †ÖÆ ¾Ö सदरील योजना ताब्यात घेण्यास जिल्हा परिषदेने मान्यता दिली असल्याचे स्पष्टीकरण दिले होते.[24]

4.8 ×¾Ö[a]ŸÖßकरण योजनेतील अंकुशराव टोपे यांचे योगदान :-

†²Ö›¸ ÆÖ तालुका १९७२ पर्यंत ¸ÃŸÖ, ×¾Ö•Ö µÖÖ²Ö¸Ö²Ö¸"Ö पिण्याचा पाणीपुरवठा या ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖÆß मागासलेला"Ö ÆÖŸÖÖ. या तालुक्यातील २१७ गावांपैकी 9 गावामध्ये वीज होती. अंकुशराव टोपे यांच्या शब्दात सांगायचे –ÖÖ»µÖÖÃÖ, मी आमदार म्हणुन निवडून जाण्यापूर्वी अंबड तालुक्यातील फक्त ९ गावांना वीज होती आणि पूर्ण तालुक्यात अंबड-²Öß›¸ µÖÖ रस्त्याशिवाय एकही रस्ता नव्हता. •µÖÖ •µÖÖ ¾ÖÔß ´Öß ¯ÖÖ£Ö¸¾ÖÖ»ÖÖ ‡£Ö»µÖÖ ´ÖÖ–µÖÖ 'Ö¸ß µÖŸÖ †ÃÖ, Ÿµ×ÖÖ-Ÿµ×ÖÖ ¾ÖÔß †²Ö›¸ तालुक्यालगत पैठण ¾Ö इकडं गेवराई तालुका ×¾Ö•Ö"µÖÖ प्रकाशानं –ाळकतोय अन् अंबड तालुका मात्र अंधारात ब›Ö»µÖÖ"Ö ×"Ö¡Ö ¯ÖÆÖŸÖ †ÃÖ ! इथुनच खऱ्या अर्थाने मी संपूर्ण तालुक्याच्या सर्वांगिन विकासाला हात घातला.[25]

4.8.1 अंबड तालुक्यातील गावांचा विजपुरवठा -

दि.८ऑगष्ट १९७३[26] ¾Ö µÖÖ¯Ö¾Öá ×¤.१७ ऑगस्ट १९७२ µÖÖ ×¤¾Ö¿ÖßÖ अंकुशराव टोपे यांनी विधानसभा अधिवेशनात तारांकित प्रश्न उपस्थित करुन सभागृहाचे विज पुरवठ्याकडे लक्ष वेधले होते. ते म्हणतात, औरंगाबाद जिल्ह्यातील अंबड तालुक्यातील किती गावांना ´ÖÖ"Ö १९७२ अखेर पर्यंत प्रत्यक्ष विजपुरवठा करण्यात आला व आणखी किती गावांना मंजुर क्रमांक¸ÖµÖÖŸÖ †Ö»ÖÖ †ÖÆ. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ µÖÖ"Ö प्रश्नात †Ö¸¡. ‡. ÃÖß. 2 योजनेखाली ×¾Ö•Ö¯Ö¸¾ÖŠÖ ´Ö•Ö¸¡ –ालेल्या गावांनाही अदयापपर्यंत विजपुरवठा का करण्यात आला नाही व केव्हा केला जाईल. या प्रश्नाच्या उत्तरादाखल ×¾Ö•Ö¯Ö¸¾ÖŠÖ मंत्री क.¯Ö.पाटिल यांनी सांगीतले होते की, †²Ö›¸ तालुक्यातील २७ गावांना विजपुरवठा करण्यात आला आहे व आणखी ५२ गावांना ×¾Ö•Ö¯Ö¸¾ÖŠÖ ´Ö•Ö¸¡ –ÖÖ»ÖÖ †ÖÆ. शिवाय दुसऱ्या योजनेत याच तालुक्यातील २० गावांचा समावेश

†ÖÆ. याबरोबर अंबड तालुका हा औरंगाबाद जिल्ह्याच्या विजपुरवठ्याच्या बाबतीत मागासलेला आहे याची कबुली दिली ÆÖŸÖß.[27]

4.8.2 औरंगाबाद जिल्ह्यातील गावांचे विद्युतीकरण करण्याकरिता केलेली कर्ज मागणी-

विद्युतीकरणासाठी महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळाने इन्टेन्सिव्ह इलेक्ट्रिकल स्किम या योजनेखाली कर्ज मागणी केली आहे काय? †ÃÖÖ अतारांकित प्रश्न ¤.16/08/1973 ¸Ö•Öß विधान सभŸÖ ¾ÖÖीज पुरवठा मंत्र्यांना उपस्थित करुन अंकुशराव टोपे यांनी सभागृहाचे लक्ष औरंगाबाद जिल्ह्यातील विद्युतीकरणाकडे व यापूर्वी शासनाने दिलेल्या शब्दाकडे वेधले होते. त्यानुसार न.´Ö.तिडके यांनी स्पष्ट केले होते की, सदरील कर्ज प्रस्ताव बँकेकडे पाठविला आहे व तो बँकेच्या विचाराधीन असुन उक्त योजना मंजुर होण्यासाठी विज मंडळ बँकेच्या संपर्कात †ÖÆ.[28]

4.8.3 पाटबंधारे व विज विभाग - अनुदानाकरिता मागण्या -

महाराष्ट्रात पडलेल्या दुष्काळाच्या पार्श्वभुमीवर विधानसभेच्या अधिवेशनात ¤.13 मार्च १९७४ रोजीच्या अनुदानाकांक्षx¸ŸÖÖ मागण्या-पाटबंधारे व वीज विभाग या विषयावरील चर्चेत †Ö´Ö¤Ö¸¡ अंकुशराव टोपे यांनी सहभाग घेतला ÆÖŸÖÖ. त्यात अनुदानाकांक्षx¸ŸÖÖच्या मागण्यांना पाठिंबा देतांनाच त्यांनी सरकारने महाराष्ट्रामध्ये पडलेल्या भीषण दुष्काळाला तोंड देतांना शासनाने केलेल्या विधायक स्वरुपाच्या योजनांची प्रशंसा केलेली ÆÖŸÖß. यामध्ये सामुदायिक x¾ÖxÆ¸ß, ¯ÖÖ–ार तलाव व इतर सिंचनाची कामे यांचा समावेश आहे. परंतु याबरोबरीनेच काही सार्वजनिक विहिरींची अपुरी कामे, अडखळत चाललेली सिंचन विषयक कामे, विशेषत: जायकवाडी प्रकल्पाच्या सिंचन विषयक कामांची मंद गती, यावर त्यांनी प्रश्न उपस्थित करुन ही कामे जलदगतीने पूर्ण होणे कसे गरजेचे †ÖÆ हे सभागृहाच्या लक्षात आणुन दिले ÆÖŸÖ.

याच चर्चेत पुढे बोलतांना आमदार अंकुशराव टोपे यांनी औरंगाबाद जिल्ह्यातील वीज निर्मितीचे प्रमाण फक्त ४० टक्के आहे. इतर भागाच्या मानाने हे प्रमाण फार कमß †ÖÆ, म्हणुन या दृष्टीने सरकारने या गोष्टीचा विचार करण्याची आवश्यकता असल्याची ŸÖÃÖ“Ö हे प्रमाण वाढविण्याची गरज असल्याची जाणीव करुन दिल्याचे दिसते.[29]

4.8.4 औरंगाबाद जिल्ह्यातील सर्वकष विद्युतीकरण योजना -

याबाबत आमदार अंकुशराव टोपे व ना. गि. पाटिल यांनी ×¤¡.३० नोव्हे १९७६ ला विधानसभेत तारांकित प्रश्न उपस्थित केला होता की, औरंगाबाद जिल्ह्यातील सर्वक#Â¨ विद्युतीकरण योजनेची सध्यस्थिती व प्रगती काय आहे? अंकुशरावांनी यावेळी मांडलेल्या मतांची नोंद विधानसभा कार्यवाहीत चार पानांची आहे. या योजनेचे काम गेल्या दोन वर्षापासुन बंद पडले आहे काय Ÿ¨ÃÂ¨ †Ã¨»µ¨¨ÃÂ¨ Ÿµ¨¨"¨ß काय कारणे आहेत आणि सदरहु योजनेचे काम पूर्ण होण्याच्या दृष्टीने कोणते प्रयत्न करण्यात येत आहे. यावर शामराव कदम यांनी सदर विद्युतीकरणाचे क#¨´¨ 2¨¤ पडले नसुन कामाची गती मंदावल्याचे स्पष्टीकरण दिले आणि पूर्ण –ालेल्या कार्याची नोंद असलेले विवरण पत्र सादर केले होते.[30]

4.9 सिंचन विषयक कार्य :-

कृषी क्षेत्राचा विकास करायचा असल्यास पाणी महत्वाची गरज आहे. नैसर्गीक पाण्याच्या व्यतिरिक्त पाण्याची साधने •¨ÃÂ¨ ×¾¨ÆB¸ß, Ÿ¨लाव, मोठी धरणे व कालवे इ. क्ष¨¡¨¨Ÿ¨ ¾¨œ¨ –ाल्याशिवाय कृषी विकासाला संजीवनी मिळु शकत नाही. या जाणीवेतून अंकुशराव टोपे यांनी आपल्या राजकीय कारकिर्दीत अंबड व परिसरातील सिंचन क्षेत्रात वाढ होण्यासाठी स्वत: ‡.Ã¨.1967 ´¨¬µ¨ ×•¨. ¯¨. सदस्य असल्यापासून ते आजपर्यंत वेगवेगळ्या स्तरावर प्रयत्न केले. आमदारकीच्या १९७२-७८ या काळात जायकवाडी प्रकल्पाच्या कामासाठी ×Ã¨´¨™"¨¨ ¯¨¸¾¨Š¨, ¯¨ठबंधारे विधेयक १९७५, पाटबंधारे विभागाच्या विकासासाठी अनुदान मागण्या आणि नांदुर-मधमेश्वर धरणाची सद्यस्थिती आदी बाबींवर विधानसभेत प्रश्न उपस्थित करुन याकडे सरकारचे लक्ष वेधल्याचे दिसŸ¨. ×¿¨¾¨¨µ¨ ‡.Ã¨.1991-९६ या खासदारकिच्या कार्यकाळात Ã¨¬¤¨ सिंचन प्रकल्प, पाणी वापर नियोजन आणि जायकवाडी प्रकल्पावर आपली वैचारिक ¾¨ अभ्यासपूर्ण भूमिका मांडून संसदेचे सिंचन विकासाच्या मुद्याकडे लक्ष वे#¨»¨ Æ¨Ÿ¨.

अंकुशराव टोपे यांनी एकूण"¨ सिंचन क्षेत्राच्या विकासाबाबत भुमिका घेतल्याचे दिसते. त्यांनी आपल्या तत्कालिन अंबड मतदार संघाच्या व सध्याच्या अंबड-घनसावंगी परिसरातील सिंचन क्षेत्राच्या विकासाबाबत विधानसभेत उपस्थित केलेल्या प्रश्नांचा थोडक्यात †¨œ¨¾¨¨ सदरीलप्रमाणे घेण्यात आला आहे.

4.9.1 सामुदायीक विहीरी -

‡.Ã0.१९७० ते ७३ या काळात महाराष्ट्रात पडलेल्या भीषण दुष्काळाच्या पार्श्वभुमीवर ´ÖÆÖ¸Öष्ट्र सरकारने राज्यात पा–ार तलाव व सामुदायीक विहीरीची कामे हाती घेतली होती. x¤. २० फेब्रुवारी १९७३ रोजी राज्यपालांच्या अभिभाषणावरील चर्चेत सहभाग घेतांना आमदार अंकुशराव यांनी आपल्या भाषणात, मा–µÖÖ जिल्ह्यात एक हजार सामुदायीक विहीरींची कामे चालु असुन त्यातील २०० विहीरींची कामे पूर्ण होऊन त्यांना पाणी लागल्याचा उल्लेख केला †ÖÆ.[31] µÖÖ´Ö¬µÖ †²Ö› ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“ÖÖ ÆßÃ0´ÖÖ¾Ö¿Ö ÆÖŸÖÖ.

4.9.2 †²Ö› ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö भद्रायणी नदीवरील प्रकल्पाचे सर्वेक्षण -

µÖÖ²ÖÖ²Ö0ŸÖ x¤. १३ मार्च १९७५ रोजी अंकुशरावांनी विधानसभेत पाटबंधारे मंत्र्यांना प्रश्न उपस्थित करुन Ã0¤¸ काम केव्हा पूर्ण होईल? याचा खुलासा मागीतला होता. µÖÖ¾Ö¸ ¯ÖÖ™²Ö¬ÖÖ¸ ´Ö¡Öß वसंतराव पाटील म्हणाले होते की, भद्रायणी नदीवरील या मध्यम प्रकल्पाच्या सर्वेक्षणाचे काम चालु †ÖÆ.[32] आज हा प्रकल्प या परिसरात सिंचनाचे साधन म्हणुन अस्तिŸ¾ÖÖŸÖ †Ö»ÖÖ †ÖÆ.

4.9.3 जायकवाडी प्रकल्पातील सबमार्केट्सची अपूर्ण कामे -

यासंदर्भाने अंकुशराव टोपे यांनी दि. २९ मार्च १९७७ रोजी सभागृहात प्रश्न उपस्थित करुन कुंभार पिंपळगाव, तिर्थपुरी येथील सबमार्केटच्या कामाबाबŸÖ“µÖÖ स्थितीचा खुलासा मागीतला होता.[33]

4.9.4 अंबड तालुक्यातील मसई सिंचन तलावाचे अपूर्ण काम -

x¤. ४ एप्रील १९७७ रोजी आमदार अंकुशराव टोपे व जा. गि. पाटील यांनी ग्रामविकास मंत्र्यांना या तलावाबाबत विधानसभेत प्रश्न उपस्थित करुन खुलासा मागीतला होता की, मसई या अंबड तालुक्यातील सिंचन तलावाचे सुरु –ालेले काम शासनाने आदेश देऊनही गेल्या ३ वर्षापासून का बंद †ÖÆ?[34]

»Ö‘Ö ¯ÖÖटबंधारे विभाग †²Ö› “Ö ^¯Ö-विभागीय अभियंता x¿Ö¾ÖÖ•ÖßÖ¸¾Ö ²ÖÖ¸ÖÔ, '†ÖÖ¿Ö¸Ö¾Ö ™ÖÖ¯Ö-एक सिंचनप्रिय व्यक्तीमत्व', या लेखात अंकुशराव टोपे यांच्या बाबतीत x»ÖxÆŸÖÖŸÖ की, सिंचन व्यवस्थेशिवाय शेतीविकास अशक्य आहे हे लक्षात घेऊन ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›¶Ö“Ö

ज्येष्ठ नेते मा. अंकुशरावजी टोपे यांच्या प्रेरणेने राज्याचे जलसंधारण मंत्री ना. ¸Ö•Ö¿Ö•Ö®Ö ™ÖÖ¯Ö साहेबांच्या नियोजनानुसार अंबड व घनसावंगी तालूक्यात अत्यंत जलदगतीने पा–Ö¸ ŸÖ»ÖÖ¾ÖÖ“Ö कार्य हाती घेण्यात आले आहे. पुढे म्हणतात मा. अंकुशराव टोपे µÖÖ“µÖÖ ÃÖŸÖŸÖ्या आग्रहामुळे †Ö•Ö¯ÖµÖŸÖ †²Ö› आणि घनसावंगी ´Ö¬µÖ 300 ¯ÖÖ–ार तलावांचे सर्वेक्षण, अंदाजपत्रक तयार –ाले असुन येत्या काही काळात जवळजवळ ६००० हेक्टर जमीन ओलिताखाली येणार आहे. ÆßµÖÖ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖ®Ö» शेतक¬यांसाठी ह×¸त क्रांती ठरणार आहे. एवढेच नाही तर या दोन्ही तालूक्यात १३ साठवण तलाव मंजुर –ाले असून त्यामुळे २००० हेक्टर सिंचनाची व्यवस्था होणार आहे. µÖÖ सर्व बाबींचा शिस्तबद्ध अभ्यास करुन अंमलबजावणी पर्यंत आणणे हे मा. अंकुशराव टोपे यांच्या नियोजनामुळेच शक्य –ÖÖ»Ö †ÖÆ.[35]

4.10 खासदार फंडामधुन अंबड-घनसावंगी तालुक्यातील कामे :-

अंकुशराव टोपे ‡.Ã.१९९१ ते १९९६ या काळात जालना लोकसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸ ÃÖ“ÖÖ“Ö खासदार होते. या काळात त्यांनी अंबड-घनसावंगी या आपल्या ´ÖŸÖ¤Ö¸ ÃÖ“ÖÖ्या विकासाची अनेक कामे केली. त्यांनी या परिसरात खासदार फंडातुन केलेली विविध स्वरुपाची कामे.

4.10.1 †²Ö› Ÿालुक्यातील कामे -

सन	कामाचे नाव व ठिकाण	†¤ÖÖ×•ÖŸÖ रक्कम (रु. लाखात)	¿Ö¸Ö
1993-94	डावरगाव जोडरस्ता मातीकाम व मजबुतीकरण आणि जलनिस्सारणाचे काम	3. 03	´Ö•Ö¸
1993-94	कुरण ते पाथरवाला बु. रस्त्याचे मातीकाम व मजबुतीकरण व त्यावरील सी. डी. वर्क.	9. 88	´Ö•Ö¸
1993-94	पाथरवाला बु. गावातील जोडरस्ता व अंतर्गत रस्त्याचे डांबरीकरण, गटारे बांधणे.	9. 92	´Ö•Ö¸
1994-95	मार्डी ते शिराढोण-कर्जत रस्त्यावरील पुलाचे बांधकाम	5. 38	´Ö•Ö¸
1994-95	सारंगपुर ते बठाण खु. रस्त्याचे मातीकाम व मजबुतीकरण	5. 38	´Ö•Ö¸
1994-95	डावरगाव ते पावसे पांगरी रस्त्याचे मातीकाम व मजबुतीकरण	3. 74	´Ö•Ö¸
1994-95	–ोडगाव ते कानडगाव कॅनॉल मार्गे रोडचे	7. 12	

	मातीकाम व मजबुतीकरण		´Ö•Ö¸¡
1994-95	महाकाळा ते पाथरवाला बु. रस्त्यावरील पुलांचे बांधकाम	6. 28	´Ö•Ö¸¡
1995-96	अंबड न. प. हद्दीतील जालना-²ÖßÞ¡ ¸Ö>¡ ŸÖ बायपास रोडपर्यंत व्हाया ग्रामीण रुग्णालय रस्त्याचे मजबुतीकरण व डांबरीकरण	9. 96	´Ö•Ö¸¡
1995-96	अंबड न. प. हद्दितील समाजमंदिर रोड ते ¯ÖÖ“ÖÖ>¡ ¸Ö>¡ ¾Æ0µÖÖ ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö³Ö»ÖµÖ ¸ÃŸµÖÖ“Ö मजबुतीकरण व डांबरीकरण	6. 28	´Ö•Ö¸¡
1995-96	सामाजिक सभागृह, नांदी, ता. अंबड	1. 14	´Ö•Ö¸¡
1995-96	साष्ठ पिंपळगाव येथील अंतर्गत रस्त्याचे मजबुतीकरण	5. 00	´Ö•Ö¸¡

4.10.2 घनसावंगी तालुक्यातील कामे -

अ.क्र.	कामाचे नाव व ठिकाण	†¤Ö×•ÖŸÖ रक्कम (रु. लाखात)	¿Ö¸Ö
1	रामसगाव ते तिर्थपुरी रस्त्याचे मातीकाम व मजबुतीकरण	11. 00	´Ö•Ö¸¡
2	शिवनगाव ते राजुरकर कोठा जोडरस्ता मातीकाम व मजबुतीकरण	1. 73	´Ö•Ö¸¡
3	सामाजिक सभागृह बांधकाम, तिर्थपुरी	5. 00	´Ö•Ö¸¡[36]

उपरोक्त कामामुळे या परिसराचा चेहरा´ÖÖÆ¸Ö बदलण्यास मदत –ÖÖ»ÖßÞ †ÖÆ. ¸ÃŸµÖÖ“µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖßÞŸÖ –ालेल्या प्रगतीमुळे या परिसरातील तिर्थपुरी, कुंभार पिंपळगाव सारखी गावे आज व्यापाराची केंद्रे म्हणुन उदयास आली आहे.

4.10.3 शहागड येथील पुलाचे बांधकाम -

नियम ३७७ अनुसार खासदार अंकुशराव टोपे यांनी ×¤¡.२७ ऑगष्ट १९९१ रोजी शहागड येथील गोदावरी न¤ßÞ¾Ö¸ß»Ö पुलाच्या बांधकामाची मागणी केली होती, ते म्हणतात, शहागड येथे गोदावरी नदीवरील पुलास मोठमोठ्या भेगा पडल्या आहेत. ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¶ÖŸÖßÞ»Ö महत्त्वाचा दळणवळणाचा मार्ग असलेल्या या मार्गाने मराठवाडा कर्नाटकाशी जोडला जातो.

मागील एक वर्षापासुन या पुलाच्या स्थितीमुळे आंध्र प्रदेश आणि गुजरातशी होणारे दळणवळणही प्रभावित –ÖÖ»Ö †ÖÆ. µÖÖ ÃÖ²Ö¬ÖßÖत अधिका×¸ïक कार्यालये न¾ÖßÖन पुल निर्माणासाठी कोणताही निर्णय घेतांना दिसत नाही. तेव्हा सदरील पुलाचे बांधकाम मुलभूत व महत्त्वाचे समजुन केंद्र सरकारने तात्काळ या पुलाच्या बांधकामासंबंधीत कार्य बांधकाम विभागाने हाती 'µÖÖ¾Ö †ÃÖÖ †Ö¤¿Ö ¤µÖÖ¾ÖÖ †¿ÖßÖ ×¾Ö¬नंती ते करतात.[37]

4.11 जालना जिल्ह्याच्या विकासाबाबत अंकुशरावांची भुमिका :-

भारतीय राज्यघटनेच्या कलम ३७१(२) अंतर्गत मराठवाडा, विदर्भ व उर्वरित महाराष्ट्राच्या विभागाकरि×¸ïÝÖÖ वैधानिक विकास मंडळे स्थापन करण्याचे आदेश राष्ट्रपतींनी ‡.ÃÖ.१९९४ मध्ये राज्यपालांना दिले. त्याआधारे राज्यपालांनी ही मंडळे निर्माण केली. ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>Ö विभागातील वैधानिक मंडळाने जालना जिल्ह्याच्या विकासासंबंधी ३ ¤¾ÖÃÖÖ“Ö “Ö“ÖÖÃÖ¡Ö आयोजित केले होते. µÖÖ¾ÖÔßÖ“Ö ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö“Ö ¸Ö•µÖ¯ÖÖ»Ö >Ö. ¯ÖßÖ. ÃÖßÖ. †»ÖŒ–ÖÖ>¸ ¾Ö ‡ŸÖ¸ मान्यवरांच्या उपस्थितीत अंकुशरावांनी जालना जिल्ह्याच्या विकासासाठी जालना जिल्ह्याच्या स्थितीचे अभ्यासपूर्ण विवेचन Ö †Ö¯Ö»µÖÖ भाषणातून केले होते.

×•Ö»ÊÖ×ŸÖ»Ö आरोग्य विषयक समस्या व त्यांच्या तात्काळ पुर्ततेबाबत ते म्हणतात Ö, इतरत्र १ लाख लोकसंख्येमागे ९४ बेडची सोय असतांना जालना जिल्ह्यात मात्र ती फक्त ४१ †ÖÆ. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ तात्काळ २०० क¾ÍÖ“ÖÖ¸ß, ÆÖÖÃ¯Ö टलच्या वरच्या मजल्याचे बांधकाम करण्याची आवश्यकता, तालुका स्तरावरील आरोग्य केंद्राचे बांधकाम व साहित्य इ. "µÖÖ Ÿात्काळ पूर्ततेची गरज आहे.

जिल्ह्यातील सिंचनविषयक सोर्यींचा तुलनात्मकदृष्ट्या अभाव आकडेवारीसह मांडून सिंचन अनुशेष निदर्शनास आणुन देतांना“Ö µÖÖक¾ÍÖ×¸ïÝÖÖ 745. ६० कोटी रु. ची आवश्यकता असल्याचे सिद्ध करतात.

आपल्या भाषणात पुढे बोलतांना अंकुशराव जालना जिल्ह्यातील विद्युतीकरण व रस्त्याची स्थिती इतर महाराष्ट्राशी तुलना करता मागासलेलीच असल्याचे स×¾Öस्तरपणे मांडून यासाठी अनुक्रमे १७५ कोटी विद्युतीकरणासाठी व २६५ कोटी रु. रस्त्यांच्या निर्माणासाठी आवश्यक असल्याचे म्हणतात.[38]

µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ दुग्धविकास, मत्स्यपालन, पिण्याचे पाणी, तंत्रशिक्षण, उद्योग व इतर बाबतीत जिल्ह्याचे मागासलेपण अभ्यासपूर्ण संदर्भासह राज्यपालांच्या निदर्शनास आणुन देण्याचे कार्य अकुशरावांनी या चर्चा सत्रात केले होते.

ÃÖ´ÖÖ¸ÖÖ¯Ö -

प्रस्तुत प्रकरणात ॲड. अंकुशराव टोपे यांनी लोकप्रतिनिधी (आमदार व खासदार) म्हणून विशेषत: पुर्वीचा अंबड विधानसभा ´ÖŸÖ¤Ö¸¡ ÃÖ“Ö व जालना ×•Ö»ÖÇµÖÖ“µÖÖ विकास कामाबाबत ×¤ेलेले योगदान काय आÆ Æ ¿ÖÖ–Ö»Ö.

शेतकऱ्यांचा शेतमाल विक्रीचा प्रश्न सोडवण्यासाठी व शेतकऱ्यांची शेतमाल खरेदी करण्याऱ्या दलालाकडून होणारी पिळवणूक थांबवण्यासाठी अंबड येथे कृषी उत्पन्न बाजार समितीची स्थापना के»ÖÖ. त्याबरोबरच वडीगÖ¦ß, तिर्थपूरी व पिंपळगाव येथे मार्केटयार्ड स्थापन केले व शेतकऱ्यांसाठी शेतमाल विक्रीची व्यवस्था निर्माण करुन दिली.

अंबड हे तालुक्याचे ठिकाण असतांना देखील या ठिकाणी बस डेपोची सोय नव्हÿÖß. Æß गरज लक्षात घेऊन ॲड. अंकुशराव टोपे यांनी शासनाकडे सातत्याने पाठपुरावा करुन बस डेपो मंजुर करुन घेतला.

जायकवाडीमुळे शेतीला पाण्याची सोय –ाली, बागायती शेती क्ष्Öi Ö ¾ÖÖœ»Ö. ²ÖÆŸÖÖ¿Ö शेतकऱ्यांनी ऊस पिक घेण्यास सुरुवात केली. ऊस पिकांचा प्रश्न सोडविण्यासाठी जालना जिल्ह्यात सहकारी तत्वावर ¯Ö×Æ»ÖÖ साखर कारखाना स्थापन केला.

अंबड शहर, शहागड, चुर्मापुरी, तिर्थपुरी या गावात पिण्याच्या पाण्याची सोय केली. ‡.ÃÖ. 1972 ¯ÖµÖत अंबड तालुक्यातिल फक्त ९ गावाचे विद्युतीकरण –ÖÖ»Ö ÆÖŸÖ ^¾Ö¸ßŸÖ ÃÖ¯Ûर्ण तालुका विजेच्या सोयीशिवाय होता. १७ ऑगस्ट १९७२ रोजी विधानसभेत तातडीचा प्रश्न विचारुन विजेच्या प्रश्नाकडे सर्वांचे लक्ष वेधले. याचे फलित अंबड तालुक्यातील जवळपास ९७ गावांमधील विजेचा प्रश्न मार्गी लागला ÆÖŸÖÖ.

अंबड विधानसभा मतदार संघाच्या कार्यक्षेत्रातील सिंचन सुविधेत सातत्याने वाढ कशी होईल याचा प्रयत्न ॲड. अंकुशराव टोपे यांचा असे. यात प्रामुख्याने भद्रायणी नदीवरील मध्यम प्रकल्पाचे सर्व्हेक्षण, मसई सिंचन तलावाचे अपूर्ण काम पूर्ण करण्यासाठी“ÖÖ¬Ö¸¡»ÖÖ.

जालना जिल्ह्याचा अनुशेष भरुन काढण्यासाठी विविध क्षेत्रातील वस्तुस्थिती काय आहे ¾Ö ŸµÖÖ‹#¸¡ŸÖÖ किती निधीची आवश्यकता आहे. याचे निवेदन त्यांनी जालना जिल्हा विकासासाठी आयोजित कार्य शाळेत केल.

इ.स. १९९४ साली तत्कालीन राज्यपाल डॉ.पी.सी. अलेक–ÖÖ›¡ µÖÖ“µÖÖ ^¯ÖÛÃ£ÖŸÖÖSŸÖ आपली जालना जिल्ह्याविषयक भुमीका मांडतांना त्यांनी राज्यापालांचे लक्ष आपल्या मागण्याकडे वेधले. ते त्यावेळी म्हणाले की, जालना जिल्ह्याचे मागसलेपण विविध क्षेत्रातील असून जालना जिल्ह्याला विकासाच्या प्रक्रियेत आणण्यासाठी आरोग्य, रस्ते, सिंचन, शिक्षण, विज या क्षेत्रात भरीव कार्य करावे लागेल.

महाराष्ट्रात सर्वत्र आरोग्य सोईच्या बाबतीत एक लाख लोकसंख्येमागे ९४ बेड्सची सोय आहे परंतु, जालना जिल्ह्यातील हे प्रमाण फक्त ४१ बेड्स असे आहे. यासाठी तात्काळ कराव्या लागणाऱ्या उपाययोजनेसाठी २०० कर्मचारी व ९१.६० कोटी रुपयांचा निधी आवश्यक आहे. राज्यात शिक्षणाचे प्रमाण ६४.०५ टक्के आहे. जालना जिल्ह्यात ४२.०६ टक्के आहे. स्त्री शिक्षण प्रमाण राज्याचे ५३.३० असतांना जालना जिल्ह्यातील २७.०३ टक्के एवढेच आहे. शिक्षणाचा अनुशेष भरून काढण्यासाठी १००० शिक्षकांची व पायाभूत शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध करण्यासाठी १३ कोटी रुपयांची आवश्यकता आहे. जालना जिल्ह्याचा सिंचन अनुशेष भरुन काढण्यासाठी ७४५.६० कोटी रुपयांची गरज आहे, तसेच ग्रामीण विद्युतीकरणासाठी १७५ कोटी, रस्ते बांधणीसाठी २६५ कोटी रुपयांची आवश्यकता असल्याचे विषद केले.

या शिवाय तंत्र शिक्षण, पिण्याचे पाणी, दुग्धविकास, मत्स्यपालन, उद्योग इत्यादी बाबतीत महनिय राजपालांचे लक्ष वेधले.

ÃÖ¤³Ö -

1. विनयकुमार आबड, ध्यास विकासाचा (अॅड. अंकुशराव टोपे यांच्या १९९१ ते ९६ कारकिर्दीचा संक्षिप्त आढावा) जालना, ७ मार्च १९९६, ¯Ö. 32.
2. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, ¾Ö›ü - ३५, क्र-1, ¤.22/8/1972, ¯Ö. 3579.
3. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, ¾Ö›ü - 38, ¤.9/8/1973, ¯Ö. 887.
4. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, ¾Ö›ü - ४३,क्र-1,¤.4/3/1975, ¯Ö . 7/25.
5. ए. व्ही. हजारे (संपा), संकल्प (श्री.अंकुशराव टोपे यांचा ४१वा वाढदिवस विशेषांक), प्रका- संयोजक, वाढदिवस सत्कार समिती, १८ सप्टें १८८३, तिर्थपूरी, (बाबासाहेब पाटिल यांच्या लेखातून)
6. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, ¾Ö›ü - ३७, क्र. -1, ¤.23/2/1973, ¯Ö. 886.
7. महाराष्ट्र विधानसभा काµÖ%ÖÆB, ¾Ö›ü - ४९, क्र-1, ¤.9/12/1976, ¯Ö. 9/6.
8. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, ¾Ö›ü - ४९, क्र- 1, ¤.9/12/1976, ¯Ö. 9/38.
9. १९७३ च्या सुखथणकर समितीचा अहवाल, ¯Ö- 5.
10. दै. मराठवाडा, औरगाबाद, "अवर्षणाच्या तीन वर्षाच्या तडाख्यात मराठवाड्यातील पिकांची ४५० कोटींची हानी", ¤.5/8/1972 - ¯Ö. 1.
11. दै.मराठवाडा,औरगाबाद, "अंबड तालुक्यातील खरीप पिके संपूर्णःत गेली", ¤.12/8/1972.
12. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, ¾Ö›ü - ३७, क्र. १, दि.३१/३/१९७३, पृ. ३७६९.
13. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, ¾Ö›ü - 38, ¤.14/8/1973,¯Ö. 1351.
14. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, ¾Ö›ü - ३७, क्र. १, दि.१६ फेब्रुवारी १९७३, पृ. ३९०.
15. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, ¾Ö›ü - ३७, क्र. १, दि.१६ फेब्रुवारी १९७३,पृ. ४०७.
16. दादासाहेब गाभुड, म.शि.संस्था, रौप्य महोत्सव स्मरणिका विशेषांक (स्मरणिका), जालना-2002, ¯Ö. 30.

17. <. ¾Æß. Æ•ö¸¡ (Ãö¯ö), ^¯ö¸ö Ÿö, "असमर्थाना समर्थ बनविनारं नेतृत्व," ´ö¸¡»öß-ö¸ö¾ö अवढळ, यांच्या लेखातून साभार.
18. गोविंद गोंडे पाटील (संपा.), विकासपर्व, डॉ. निसार देशमुख, जालना, २०१४, ¯ö. 78.
19. ३२ वा वार्षिक अहवाल, समर्थ सह. सा. कारखाना लि. अंबड. सन-2013-14.
20. के. सागर, लेटेस्ट जनरल नॉलेज व चालु घडामोडी, †ö¾ö¢öß - 13, के. सागर प्रकाशन - पुणे, २००५, पृ. ३३९.
21. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड - 50, ¤¡.4/4/1977, ¯ö. 55.
22. ´öÆöराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड - 38, ¤¡.21/8/1973, ¯ö. 1961.
23. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४३, क्र -1, ¤¡.28/2/1975, ¯ö. 5/25 Ÿö 5/26.
24. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४५, क्र. -1,¤¡.7/4/1975, ¯ö. 8/89.
25. <. ¾Æß. Æ•ö¸¡ (Ãö¯ö), ^¯ö¸ö Ÿö, "रचनात्मक कार्याची चळवळ नव्या वळणावर" µöö श्री.अं. टोपे यांच्या प्रा. गुलाबराव हाडे यांनी घेतलेल्या मुलाखतीतुन.
26. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-38, ¤¡.8/08/1973, ¯ö. 736.
27. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३५, क्र-1, ¤¡.17/08/1972, ¯ö. 3272.
28. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-38, ¤¡.16/08/1973, ¯ö. 1488.
29. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४०, क्र-3, ¤¡.13/03/1974, ¯ö.2087 Ÿö 2090.
30. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४९, क्र-1, ¤¡.30/11/1976, ¯ö. 2/12 Ÿö 2/13.
31. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-३७, क्र-1, ¤¤. 20 ±ý²ö¾öö¸ß 1973, ¯ö. 638.
32. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-४३, क्र-1, ¤¤. 13 ´öö"ö 1975, ¯ö. 14/39.
33. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-50, ¤¤. 29 ´öö"ö 1977, ¯ö. 8/47.
34. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-50, ¤¤. 4 <¯ö»ö 1977, ¯ö. 56.
35. Ãüदाम आबासाहेब शिंदे (संपा.), गोदाकाठचा कर्मयोगी, (१८ सप्टेंबर), ¯ö. 59.
36. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, ¯ö. 25 ¾ö 26.
37. Loksabha Debates, Vol No–IV, No – 33, Date - 27 Aug 1991, P-306.
38. विनयकुमार आबड, उपरोक्त, पृ. ३९ व ४०.

प्रकरण पाचवे

अंकुशराव टोपे यांचे शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान

5.1 ´Ö¸üÖŠ¾ÖÖ›ü¶Öô“ÖÖ ¿Öक्षणिक ‡×ŸÖÆüÖÃÖ

5.2 जालना व परिसरातील शैक्षणिक ¯Öו¸üÃÆüÖŸÖß“ÖÖ †Öœü¾ÖÖ:

5.3 Ã¾ÖÖŸÖ¡ú¨ÖÖŸÖ¸ü क्रांÖôÖŸÖß»Ö शिक्षण

5.4 †क्रां¿Ö¸ü¾Ö ™Ö¯Ö µÖÖ“Ö शिक्षणविषयक ×¾Ö“ÖÖ¸ü

5.5 †क्रां¿Ö¸ü¾Ö ™Ö¯Ö µÖÖ“Ö शैक्षणिक क्रांÖµÖ

5.6 ´ÖŸÃú¨ÖÖ¤ü¸ß ×¿Öक्षण ÃÖÃÆüÖÖ

5.7 ´ÖŸÃú¨ÖÖ¤ü¸ß ×¿Öक्षण ÃÖÃÆüÖ“ÖßÖ ×¾Ö³Ö»ÖµÖ

5.8 कन्या ×¾Ö³Ö»ÖµÖ

5.9 ^¤ü ´ÖÖ¬µÖ´Ö ¿ÖÖôÖ

5.10 ‡¬ÖÖ•ÖßÖ ´ÖÖ¬µÖ´Ö ¿ÖÖôÖ

5.11 सैनिकांß ¿ÖÖôÖ

5.12 ´ÖÆüÖ×¾Ö³Ö»ÖµÖ

5.13 ´ÖÖ¾Öगासवर्गीय ´Ö»ÖÖ“Ö वसतीगृह, †²Ö›ü

5.14 †क्रां¿Ö¸ü¾Ö ™Ö¯Ö µÖÖ“ÖßÖ ¸Ö•µÖ ×¾Ö¬ÖßÖ´Ö›üô कामकाजातील शैक्षणिक भुमिका

5.15 †क्रां¿Ö¸ü¾Ö ™Ö¯Ö »ÖÖ¤ü¾ÖÃÖ³ÖŸÖß»Ö शिक्षण विषयक भुमिका
ÃÖ¤ü³Ö

प्रकरण पाचवे

अंकुशराव टोपे यांचे शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान

प्रास्ताविक -

¯ÕÃŸÕŸÕ प्रकरणात ॲड. अंकुशराव टोपे यांनी जालना जिल्ह्याच्या शैक्षणिक विकासात दिलेल्या योगदानाची चर्चा केली आहे. शिक्षणाच्या क्षेत्रात महाराष्ट्रात मराठवाडा विभाग मागासलेला आहे. ŸÕŸ¾ÕŸÕ: ´Õ¸ÕŠ¾ÖÖ>यात जालना जिल्हा मागासलेला आहे आणि म्हणूनच सन-१९९४ साली मराठवाडा वैधानिक विकास मंडळाने घेतलेल्या कार्यशाळेत तत्कालिन ¸Õ•µÕ¯ÖÖ»Õ >Õ. ¯Õ®. Ã®. †»Õ–यांडर यांच्या उपस्थितीत जालना जिल्ह्यातील शैक्षणिक मागासलेपणाची वस्तुस्थिती मांडतांना जालना जिल्ह्याला १००० शिक्षक व १३ कोटी रुपयांच्या निधीची मागणी अंकुशराव टोपे यांनी केली होती. या सोबतच जालना जिल्ह्याची शैक्षणिक ग्Õ¸•Õ लक्षात घेऊन तत्पुर्वीच मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेची स्थापना करुन त्या माध्यमातुन शैक्षणिक मागासलेपण दुर करण्याचा प्रयत्न केला.

या प्रकरणात ´Õ¸ÕŠ¾ÖÖ>¶Õचा शैक्षणिक इतिहास, जालना व जिल्ह्यातील शैक्षणिक ÛÃ£ÕŸÕ®, Ã¾ÖÖŸÕ¡µÕÕŸŸÕ¸ काळातील शिक्षण, †कुशराव टोपे यांनी शैक्षणिक सोयीसुविधा उपलब्ध करुन देण्यासाठी स्थापन केलेली ´ÕŸÃµÕÕ¤¸ß ×¿Õक्षण संस्था व त्या संस्थेच्या वतीने सुरु केलेली शाळा, महाविद्यालये, वस्तीगृहे इत्यादी कार्याचा व शैक्षणिक विचारा“ÖÖ †Õœ©¾ÖÖ ‘ÕŸÕ»Õ»ÖÖ †Õ.

5.1 ´Õ¸ÕŠ¾ÖÖ>¶Õ“ÖÖ शैक्षणिक ‡×ŸÕÆÕÃÕ :-

´Õ¸ÕŠ¾ÖÖ>¶ÕŸÕ †Õ¬Õ ¸Õ•Õ Æ ¯Õ×Æ»Õ ¸Õ•Õ ÆÕŸÕ. †Õ¬Õ राजानंतर सामान्यत: ×ŸÕÃÕ·µÕÕ शतकापासून “ÖÖ»ÕŒµÕ घराण्यातील राजांनी ´Õ¸ÕŠ¾ÖÖ>¶Õ¾Õ¸ ¸Õ•µÕ क्रि»Õ. देवगिरीच्या यादवांनी 12¾µÕÕ शतकांत “ÖÖ»ÕŒµÕÕ“ÖÖ ¯Õ¸Õ³Õ¾Õ क्रि»ÖÖ. ´ÕÕ¡Õ 13 ¾µÕÕ शतकाच्या ¿Õ¾Õ™ß ¾Õ 14 ¾µÕÕ शतकाच्या ¯ÖÖ¸³Õß अल्लाउद्दीन खिलजी याने µÕÕ¤¾Õ¾Õ¸ Æ»»ÖÖ क्रि»ÖÖ ¾Õ µÕÕ¤¾ÕÕ“ÖÖ ¯Õ¸Õ³Õ¾Õ क्रि»ÖÖ. 14 ¾µÕÕ शतकापासून 17 ¾µÕÕ शतकाच्या ´Õ¬µÕÕ¯Õµ©ŸÕ ´Õ¸ÕŠ¾ÖÖ>Õ विभागात बहामनी सुलतानांचे ¸Õ•µÕ ÆÕŸÕ. 17¾µÕÕ ¿Õ©Ÿाकाच्या ´Õ¬µÕÕÃÕ औरंगजेबाने बहामनी ¸Õ•ÕÕ“ÖÖ ¯Õ¸Õ³Õ¾Õ क्रि»ÖÖ आणि ÆÕ विभाग मोगल ÃÕÕ´ÕÕ•µÕÕÃÕ •ÕÕ>»ÖÖ गेला. औरंगजेबाने µÕÕ विभागाच्या क्रि¸Õ¸³ÕÕ¸ÕÃÕÕŠß “निजाम”

Æ ¯ö¤ निर्माण करून Ÿµöö¾ö¸ †ö¯ö»µöö Ãö³ö¤ö¸öÃö नेमले. †ö रंगजेबाच्या मृत्यूनंतर ×¤»»ößŸ0ß»ö राजकीय ÃöŸŸöö मोडकळीस आल्याने निजाम-^»ö-मुल्क µöö दख्खनच्या सुभेदाराने 1719 ´ö¬µö Ãö³ö¤ö¸ म्हणुन Ÿöö²µöö0Ÿö †ö»ö»ööö मुलुख बळकावून Ã¾ö0Ÿö:"ö ¸ö•µö स्थापन व»ö. त्यानंतर Ÿµöö"µöö ¾ö शजांनी µö£ö ¸ö•µö व»ö आणि •ö¾Æö ब्रिटीशांनी µöö ¤¿ö0¾ö¸ ÃöŸŸöö स्थापन व»öß, Ÿö0¾Æö निजामांनी ×²ö™ß¿öö"ö मांडलिकत्व स्विकारले.

निजामशाहीतील ¿ö¾ö™"öö निजाम ¾ö µöö घराण्यातील Ãöö0Ÿö¾öö ¸ö•öö ´öß¸ उस्मान अलीखान 29 ऑगस्ट 1911 ¸ö•öß सिंहासनावर ²öÃö»öö. 1918 Ãöö»öß ब्रिटीशांनी Ÿµöö»öö एक ×¾ö¿öÂö बहुमान ×¤»öö. तेव्हापासून 3öö¸Ÿöß0µö सैन्याने Æ¦ö²öö¤ संस्थान जिंकुन घेण्यापर्यंत (17 Ãö¯™²ö¸ 1948) Ãö0Ÿö0Ÿö 37 ¾öÂö Ÿöö ×öö¤ö¾ö¸ Æö0Ÿöö. Æ¦ö²öö¤ ¸ö•µö 3öö¸Ÿöß0µö Ãö‘ö¸ö•µöö0Ÿö विलीन –ाल्यानंतर †öÃö±ý•ööÆß ¾ö¿öö"öß कारकीर्द Ãö¯öÂ™ö0Ÿö †ö»öß.

निजाम Æö एक मध्ययुगीन Ãö¸•öö´ö¿öÆö Æö0Ÿöö. Ÿµöö"µöö एकतंत्री राज्यकारभारामध्ये लोकांचा कोणत्याही प्रकारचा सहभाग नव्हता. Ÿयाच्याकडून †ö»ö»µöö †ö–öö पाळणे <¾öœ"ö लोकांना व¸ö¾ö लागत असे. सामाजिक, आर्थिक, राजकिय दृष्टीने लोक निजामाच्या ¸ö•µöö0Ÿö †Ÿµö0Ÿö ¤¸ö¾öÃ£ö0Ÿö Æö0Ÿö. Æ¦ö²öö¤ ¸ö•µöö0Ÿößö साक्षरतेचे प्रमाण 1930 "µöö Ãö´öö¸öÃö †Ÿµö»¯ö म्हण•ö 5 टक्केही नव्हते Ÿµöö´öô Ÿö£öß»ö लोक सामाजिक दृष्टीने मागासलेले Æö0Ÿö. †ö¯ö»µöö Ãö¸•öö´ö¿ööÆß ¾µö¾öÃ£öÃö पोषक †¿öö प्रकारची शिक्षण ¾µö¾öÃ£öö निजामाने "öö»ö Š¾ö»ößÆö0Ÿößß.

Æ¦ö²öö¤ ¸ö•µöö0Ÿö प्रामुख्याने तेलगु 3öö×Âö व¾ लोकांची संख्या •ööÃŸö Æö0Ÿößß, Ÿµöö खालोखाल ´ö¸öŠß ¾ö कानडी भाषिक लोक Æö0Ÿö. ´öö¡ö ¸ö•µö व¾ö¸3öö¸ö"ößß 3ööÂööö ^¤ Æö0Ÿößß. Ÿµöö´ôô शिक्षणाचे ´öö¬µö´öÆß ^¤ †Ãöö0µö"ö. 1918 पासुन निजाम शासनाने अधिकृतपणे ^¤ Æ"ö ×शक्षणाचे ´öö¬µö´ö ठरविल्याने ‡Ÿö¸ भाषांना ¾öö0¾ö ×´öôö»öö नाही. परिणामी सर्वसामान्यामध्ये शिक्षणाचा ¯öÃöö¸ –öö»öö नाही. 1922 पासून निजामाच्या ¸ö•µöö0Ÿö •ö¸ß प्राथमिक शिक्षण ´öö±ýŸö Æö0Ÿö, Ÿö¸ß प्रत्यक्षात Ÿö लोकापर्यंत ¯öö0Æö"ö»ö नाही ¾ö Ÿµöö´öô Æ¦ö²öö¤ ¸ö•µöö0Ÿößß»ö साक्षरतेचे प्रमाण †Ÿµö»¯ö ¸ö×Æ»ö. सन 1931 ´ö¬µö Ÿö प्रमाण 5 टक्के Æö0Ÿö, Ÿö¸ सन 1941 ´ö¬µö 9.3 टक्के इतके Æö0Ÿö.[1] म्हणजे म्हणावी अशी वाढ साक्षरतेत या काळामध्ये –öö»µöö"ö ×दसत नाही.

5.2 जालना ¾Ö ¯Öx¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö शैक्षणिक ¯Öx¸Ã£ÖŸÖß“Ö †Öœ¤¾ÖÖ :-

सन 1948 ¯Ö¾Öá संपूर्ण ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¶ÖŸÖ अगदी ÆÖŸÖÖ“µÖÖ 2ÖÖ™Ö¾Ö¸ ´ÖÖ•ÖŸÖÖ µÖŸÖß»Ö ‡ŸÖŒµÖÖ“Ö Ã¾ÖµÖÃÖ¾ÖÖß ÃÖÃ£ÖÖ“µÖÖ आणि खाजगी Ã¾Ö¹ý¯ÖÖ“µÖÖ ¿ÖÖôÖ ÆÖŸµÖÖ. 2Öहुतेक Ã¤Ö ¿ÖÖôÖ निजाम सरकारतर्फे चालविण्यात µÖŸÖ †ÃÖŸÖ. ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“µÖÖ ¤ÖÖ¾ÖÖß आणि ´ÖÆŸ¾ÖÖ“µÖÖ ठिकाणी प्राथमिक ¿ÖÖôÖ †ÃÖŸÖ. प्राथमिक ¿ÖÖôÖ“µÖÖ विकासाचा ‡xŸÖÆÖÃÖ लक्षात ‘ÖŸÖ»ÖÖ ŸÖ¸ †ÃÖ ×¤ÃÖŸÖ क्ष, 1930 ¯ÖµÖŸÖ औरंगाबाद य£Ö ÃÖ¸Ã¾ÖŸÖß भुवन व ¤Ö•Ö¸ÖŸÖß ¯ÖÖš¿ÖÖôÖ, 2Öß> µÖ£Ö “Ö¯ÖÖ¾ÖŸÖß ×¾Ö¤ÖÖ»ÖµÖ, अंबेजोगाईमध्ये योगेश्वरी ×¾Ö¤ÖÖ»ÖµÖ, परभणी µÖ£Ö नुतन ×¾Ö¤ÖÖ»ÖµÖ आणि हिप्परगा µÖ£Öß»Ö ¿ÖÖôÖ ÃÖÖ>»µÖÖ ŸÖ¸ ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¶ÖŸÖ Ã¾ÖµÖÃÖ¾ÖÖß ÃÖÃ£ÖÖ“µÖÖÆß ±úÖ¸¿ÖÖ ¿ÖÖôÖ नव्हत्या. ŸµÖÖ´ÖÔ ख>¶Ö¯ÖÖ>¶Ö×ŸÖ»Ö लोक ¯Öाथमिक शिक्षण ¤ÖÖ¾ÖŠß शाळातून ‘µÖÖ¾ÖµÖÖ“Ö. 1-2 ¾ÖÂÖ †ÃÖ शिक्षण ‘Ö‰ न ¿ÖÆ¸ÖŸÖß»Ö ¿ÖÖôŸÖ •ÖÖ¾Ö लागे, ¯Öœ ^¤ माध्यमातून ×ŸÖÃÖ¸ß-“ÖÖ£ÖÖß“Öß परीक्षा द्यावी लागे आणि नंतर ¯Öœß»Ö शिक्षण घेता येत असे म्हणजेच µÖÖ¾ÖôÖß खाजगी ¿ÖÖôÖŸÖ ´Ö¸ÖŠß ´ÖÖ¬µÖ´ÖÖ»ÖÖ परवानगी †ÃÖ»Öß ŸÖ¸ß ´Ö¸ÖŠß माध्यमातून परीक्षेची ÃÖÖµÖ नव्हती. ŸµÖÖ´ÖÔ ´Ö¸ÖŠß माध्यमातून शिक्षण घेणाऱ्यांची ¤Ö¸ÃÖÖµÖ ÆÖŸÖ †ÃÖ. निजाम Ã¸कारने “ÖÖ»Ö×¾Ö»Ö»µÖÖ शाळातून मॅट्रिक ¯ÖµÖŸÖ“Ö शिक्षण इंग्रजी ¾Ö उर्दू भाषेतुन ×´ÖôŸÖ †ÃÖ ¯Ö¸ŸÖ मराठीतून किंवा अन्य स्थानीक भाषेतुन शिक्षणाची ÃÖÖµÖ नव्हती.[2] †ÃÖ †ÃÖ»Ö ŸÖ¸ßÆß जालन्यात शहरापासून 6 कि.मी. †ŸÖ¸Ö¾Ö¸ß»Ö 2Ö£Ö»Ö´Ö µÖÖ ठिकाणी 1882 ÃÖÖ»Öß ख्रिश्चन मिशनरींची ´Ö»ÖàÃÖÖŠß ¿ÖÖôÖ ¾Ö वसतिगृह †×ÃŸÖŸ¾ÖÖŸÖ ÆÖŸÖ.[3] †ÃÖÖ ¯Ö¸Ö¾ÖÖ †ÖÆ.

सन 1950-51 ´Ö¬µÖ †Ö•Ö“µÖÖ जालना ×•Ö»ÊÖ´Ö¬µÖ ÃÖ¸ÖÃÖ¸ß 4 ŸÖ 5 माध्यमिक ¿ÖÖôÖ †ÃÖÖ¾µÖÖŸÖ. ¤¿ÖÖ“µÖÖ ‡ŸÖ¸ भाग¤Ö¿Öß तुलना क्ष¸ŸÖÖ ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¶ÖŸÖß»Ö माध्यमिक ¿ÖÖôÖ“Öß संख्या †»¯Ö प्रमाणात ÆÖŸÖß. 1950-51 ´Ö¬µÖ ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¶Ö“µÖÖ ¯ÖÖ“ÖÆß ×•Ö»ÊÖŸÖ एकूण 33 माध्यमिक ¿ÖÖôÖ ÆÖŸµÖÖ ¾Ö µÖÖ ÃÖ¤Ö ¿ÖÖôÖŸÖ एकूण ×¾Ö¤Ö£Öá संख्या 15,919 ÆÖŸÖß.[4]

उस्मानिया ×¾Ö¤Ö¯ÖßŠÖ“Öß स्थापना होण्यापूर्वी ÃÖ2Ö¬Ö संस्थानात Æ¦Ö2ÖÖ¤ µÖ£Ö एकच ´ÖÆÖ×¾Ö¤Ö»ÖµÖ ÆÖŸÖ, Æ निजाम ´ÖÆÖ×¾Ö¤Ö¤Ö»ÖµÖ ´Ö¦ÖÃÖ ×¾Ö¤Ö¯ÖßŠÖ¿Öß संलग्न ÆÖŸÖ. ‡.Ã.1918 ´Ö¬µÖ उस्मानिया ×¾Ö¤Ö¯ÖßŠÖ“Öß स्थापना –ाल्यानंतर औरंगाबाद, वरंगळ †ाणि गुलबर्गा µÖ£Ö ‡™¸¯ÖµÖŸÖ“Öß शिक्षण देणारी ´ÖÆÖ×¾Ö¤Ö»ÖµÖ ÃÖºþ करण्यात †Ö»Öß. µÖÖ ´ÖÆÖ×¾Ö¤Ö»ÖµÖÖŸÖß»Ö ´ÖÖ¬µÖ´Ö ^¤ Æ“Ö ÆÖŸÖ.

Ÿµ00´0ô ‡Ÿ0¸ ×•0»Ê0Ÿ0ß»0 लोकांना ×¾0¿0Â0Ÿ0 : ^¤ ¾µ0×Ÿ0×¸Œ0Ÿ0 अन्य ³000Âाकांना ^“““0 शिक्षणाची Ã0–0ß ^¯0»0²–0 Æ0Ÿ0 नस. सन 1948 ´0–0ß»0 ¯00»0ßÃ0 क्क0¸¾00‡¯0µ0Ÿ0 हैद्राबाद संस्थानात Æß ¯0×¸×Ã£0Ÿ0ß Æ0Ÿ0ß.[5]

5.3 Ã¾00Ÿ0¡µ00Ÿ0¸ क्क0ô0Ÿ0ß»0 शिक्षण :-

³00¸Ÿ00»00 Ã¾00Ÿ0¡µ0 मिळाल्यानंतर •0¾0ô¯00Ã0 वर्षभराने Ã0¯™²0¸ 1948 ´0–µ0 Æ¦0²00¤ संस्थानाबरोबर ´0¸0Š¾00>¶0Ÿ0ß»0 ×•0»Æ Æß Ã¾0Ÿ0¡0 –00»0. त्यांनतर शाळांतून ´0¸0Šß ´00–µ0´0 Ã0ºp –00»0. लोकांच्या मागणीमुळे नव्या प्राथमिक ¿00ô0 Ã0ºp –00»µ00 ¯0¸Ÿ0 मागणीच्या प्रमाणात शासन ¿00ô0 Ã0ºp क्कºp शकले नाही. Ÿµ00´0ô ¯00£0×´0क्क ¿00ô0“µ00 ‡´00¸Ÿ0à´0–µ0 5 ¾0ß Ÿ0 7 ¾0ß “0 वर्ग आणि कनिष्ठ माध्यमिक ¿00ô0´0–µ0 8 ¾0ß Ÿ0 10 ¾0ß “0 वर्ग काढण्यास शासनाने परवानगी ×¤»0ß. सन 1956-57 ´0–µ0 ´0¸0Š¾00>¶0Ÿ0 एकूण 135 माध्यमिक ¿00ô0 Æ0Ÿµ00. 1962 ´0–µ0 ×•0»Æ0 ¯0×¸Â0¤0“00 क्क0µ0¤0 आल्याने Ã0¾0 प्राथमिक ¿00ô0 ×•0»Æ0 परिषदाकडे †0»µ00.[6]

´0¸0Š¾00>¶0Ÿ0ß»0 जनतेचा निर्धार ¾0 ²0·µ00“0 संघर्षानंतर ‡.Ã0.1958 ´0–µ0 औरंगाबाद µ0£0 ´0¸0Š¾00>0 ×¾0ª0¯0ßš †Ã0ß0Ÿ¾00Ÿ0 †0»0 आणि Ÿµ00“0 उद्घाटन ¯0.•0¾00Æ¸»00»0 नेहरू µ00“µ00 ÆÃŸ0 23 Ã0¯™²0¸ 1958 ¸0•0ß करण्यात †0»0.[7] ¯0œ अनेक Ã¾0µ0Ã0¾0ß Ã0Ã£00 ¿00ô0 ¾0 ´0Æ0×¾0ª0»0µ0 उघडण्यासाठी ¯0œ †0»µ00 Ÿµ00Ÿ0“0 जालन्यातील अंकुशराव ™0¯0 यांनी स्थापन क्क»0»0ß ´0ŸÃµ00¤¸ß शिक्षण Ã0Ã£00 Æß एक Æ0µ0.

1970-71 µ00 क्क0ô0Ÿ0 ´0¸0Š¾00>¶0Ÿ0 ×•0»Æ0 ¯0×¸Â0¤“µ00 प्राथमिक ¿00ô0“0ß आकडेवारी ^¯0»0²–0 नाही. µ00“0¾0ô0ß ×¾0¤³00Ÿ0 6116 Ÿ0¸ ¯0×¿“0´0 ´0Æ0¸0Â™0Ÿ0 28092 <¾0œ¶0 संख्येत जि.प.प्राथमिक ¿00ô0 स्थापन –00»µ00 माञ मागील ¯00À¾0³0´0ßवरून Æß संख्या ´0¸0Š¾00>¶0Ÿ0 नाममात्र †Ã00¾0ß †Ã0 अनूमान क्क¸Ÿ00 µ0Ÿ0. µ00¯0œß»0 5 ¾0Â00Ÿ0 सन 1975-76 ´0–µ0 ´0¸0Š¾00>¶0Ÿ0 51, ×¾0¤³00Ÿ0 6849 Ÿ0¸ ¯0×¿“0´0 ´0Æ0¸0Â™0Ÿ0 35068 ¿00ô0 स्थापन –00»µ00“0 Ã0´0•0Ÿ0.[8] ¾0¸ß»0 ×¾ावेचनातील सन 1970-71 ¾0 ¯0œ सन 1975-76 µ00 ¯00“0 ¾0Â00Ÿ0 तूलना क्क»0ß †Ã0Ÿ00. ´0¸0Š¾00>¶0Ÿ0ß»0 स्वातंत्र्यानंतर 25 ¾0Â00“µ00 क्क0ô0Ÿ0Æß शैक्षणिक मागासलेपण †Ã0»µ00“0 Ã¯0Â™ Æ0Ÿ0. माध्यमिक शिक्षणाचा ×¾0Ã0Ÿ00¸ Æ0 प्राथमिक ×¿ाक्षणावर अवलंबून †Ã0Ÿ00 आणि Æ0“0 नियम ¯0œß»0 ¯0¤¾0ß ¾0 ¯0¤¾µ0Ÿ0¸ शिक्षणावर परिणाम करणारा Š¸Ÿ00.

5.4 अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“Ö शिक्षणविषयक ×¾Ö“ÖÖ¸ :-

'न ×Æ –ानेय Ã0¥¿Ö ¯Ö×¾Ö¡Ö×´ÖÆ ×¾Ö aŸÖ' –ानासारखं ¯Ö×¾Ö¡Ö आणि ÁÖÂŠ †Ã0 µÖÖ जगात ¤Ã0¸ क्ष0Æß नाही, †Ã0 ŸÖßŸÖŸÖ ´Æ™»Ö †ÖÆ. –ानाविषयी Æß भावना आधुनिक प्रगत Ã0´ÖÖ•ÖÖŸÖÆß क्ष0µ0´Ö †ÖÆ. Ÿµ0´Ö0“Ö ŸÖ Ã0´ÖÖ•Ö ŸÖŸÖß×¿Ö»Ö ×¤Ã0ŸÖÖŸÖ. 3ÖÖ¸ŸÖÖ“ÖÖ †Ö0ध्यात्मिक ¾ÖÖ¸Ã0Ö जपतांना Æß आधुनिक Ÿ0×ŸÖ×¿Ö»Ö0ŸÖÖ Æß †Ö¯Ö»µÖÖ»ÖÖ ×´Ö0¾ÖÖµ0“Öß †ÖÆ.

शिक्षणाशिवाय माणसं ´ÖÖŠß Æ0‰ शकत नाहीŸÖ. त्यांना ¥Â™ß µ0‰ शकत नाही. Ÿ0¸ß²ÖÖ“µÖÖ पोरांना शिक्षणापासून ¤¸ Š¾0ŸÖÖ क्ष0´ÖÖ नये. ŸÖ –ÖÖ»Ö ŸÖ¸ ´ÖÖŠ0 गुन्हा Š¸»Ö, †¯Ö¸Ö-Ö Æ0‡»Ö.[9] Æ Æ0‰ नय0 म्हणून Ÿ0Ö¾0 ×ŸÖ£0 ¿ÖÖô0, तालुका ×ŸÖ£0 ´0Æ0×¾Öa0»Ö0µ0 निर्माण क्ष0»µÖÖ×¿Ö‰Ö0µ0 शिक्षणाच्या Ã0¬Öß Ã0¾0 घटकांना ^¯Ö»Ö²¬Ö होणार नाही. Æ0 ×¾Ö“ÖÖ¸ अंकुशरावांचा Æ0ŸÖÖ.[10]

जालना ×•Ö»Ê0“µÖÖ विकासाला Ÿ0ŸÖß देण्यासाठी ×•Ö»Ê0“Ö शैक्षणिक मागासलेपण ¤¸ करणे आवश्यक †ÖÆ. Æ ×¾Ö“ÖÖ¸ ¾Ö भुमिका प्रत्यक्षात उतरविण्यासाठी "´Ö0ŸÖÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£0“Öß" स्थापना त्यांनी क्ष0»Öß. Ã0´ÖÖ•ÖÖ»ÖÖ ±ý0ŸÖ शिक्षण ‰ín चालणार नाही Ÿ0¸ Ÿ0ण्Ö¾0ŸÖŸÖÖ¯Ö0ण्Ö शिक्षण ×¤»Ö •Ö0¾0. पारंपारिक शिक्षणाबरोबरच आधुनिक Ÿ0¡Ö–ानाचे शिक्षण, नवनवीन विद्याशाखांचे शिक्षण ×¤»Ö ¯ÖÖ×Æ•Ö ¾Ö ×¾Öa0£µÖÖ-नीही सदैव नाविण्µÖÖ“µÖÖ ¿ÖÖ¬ÖÖŸÖ ¸Ö×Æ»Ö ¯ÖÖ×Æ•Ö Æß Ÿµ0Ö“Öß भुमिका ×¤Ã0ŸÖ. शिक्षणासारख्या ¯Ö×¾Ö¡Ö क्ष0¡ÖÖ“Ö ²ÖÖ•ÖÖ¸ßकरण Æ0‰ नये, क्ष0¯Öß´Ö0ŒŸÖ परीक्षा ¯Ö¨ŸÖß †Ã0Ö¾0ß ‡. ²ÖÖ²Öß †Ö•ÖÆß µÖÖ शैक्षणिक Ã0Ã£0ŸÖ कटाक्षाने ¯ÖÖô»µÖÖ •ÖÖŸÖÖŸÖ.

5.5 अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“Ö शैक्षणिक क्ष0µ0 :-

†²Ö> तालुका ¾Ö ¯Ö×¸Ã0¸Ö0ŸÖß»Ö शैक्षणिक मागासलेपण ¤¸ क्ष0रण्यासाठी अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ´Ö¸Ö0Š0 शिक्षण Ã0Ã£0“Ö (1973) Ã0×“Ö¾0 असतांना Ÿµ0Ö क्ष0ôÖ0ŸÖ प्रयत्नपूर्वक †²Ö> ŸÖÖ»Ö0Œµ0ÖŸÖ, †²Ö> ¾Ö वडीगोद्री µÖÖ ठिकाणी ¿ÖÖô0 Ã0ºþ क्ष0»µÖÖ. Ÿµ0Ö“µÖÖ शैक्षणिक क्ष0µ0Ö“Öß Ã0¹ý¾Ö0ŸÖ महाविद्यालयीन ×¾Öa0£0à ¤¿Ö“Ö –ÖÖ»Ö»ÖÖ ÆŸÖÖ. ×¾Öa0£0à असतांना व्यंकटेश काब्देसारख्या क्ष0Æß ×´Ö¡Ö´Ö>ôà“µÖÖ साहाय्याने त्यांनी '´Ö¸Ö0Š¾ÖÖ>Ö ×¾Öa0£0à सहाय्यक ´Ö>ô0“Öß' औरंगाबाद µ0£0 स्थापना क्ष0»Öß ÆŸÖß. µÖÖ मंडळातून Ÿ0¸ß²Ö विद्यार्थ्यांना पुस्तक्ष, ±ý0Ã0 †¿ÖÖ Ã¾0ºþ¯ÖÖ“Öß ´Ö¤ŸÖ क्ष0»Öß •ÖÖŸÖ †Ã0ŸÖ.[11] ¯Ö¸ŸÖ <¾0Œ¶0¾Ö¸“Ö समाधानी न ¸Ö0ÆŸÖÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी †Ö¯Ö»µÖÖ राजकीय, सामाजिक, सहकार µÖÖ क्ष0µÖ“µÖÖ बरोबरीनेच नव्हे काकणभर अधिक म्हणता

µÖ‡»Ö †ÃÖ शैक्षणिक क्रांतीचे देखील Ã¾ÖŸÖ : »ÖÖ वाहुन ‘ÖŸÖ»Ö»Ö †ÖÆ. म्हणनच त्यांनी 25 जुन 1974 ´Ö¬µÖ ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß µÖÖ †²Ö› µÖ£ÖßÖ»Ö †¸Ö¬µÖ ¤¾ÖŸÖÖ“µÖÖ (¤¾Öß) नावावरून स्थापन क्रां»Ö»Öß '´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£ÖÖ' µÖÖ ¸Ö¯Ö™¶Ö“Ö †Ö•Ö वटवृक्षात ¹ý¯ÖÖŸÖ¸ –ÖÖ»Ö †ÖÆ. 21¾µÖÖ शतकातील ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांनी नवतंत्र–ानाची क्रांÖÃÖ -Ö¸Ö¾Öß ŸµÖÖÃÖÖŠß ×¾Ö–ाननिष्ठ ¾Ö व्यावसायीक शिक्षण त्यांना ×´ÖÔ»Ö µÖÖ दृष्टीकोनातून µÖÖ शैक्षणिक ÃÖÃ£Ö“Öß उभारणी क्रां»Öß †ÖÆ. ÃÖÃ£Ö“µÖÖ †तर्गत †Ö•Ö×´ÖŸÖßÃÖ शिक्षण क्षे¡ÖÖŸÖß»Ö वैद्यकीय शाखा वगळली ŸÖ¸ ÃÖ¾Ö“Ö –ान शाखामधून –ानार्जन करण्याची ÃÖÖµÖ विद्यार्थ्यांना ^¯Ö»Ö²-Ö करून ×¤»Öß †ÖÆ. ÃÖÃ£Ö“µÖÖ संख्यात्मक ¾Ö¨ß ²Ö¸Ö²Ö¸“Ö गुणात्मक ¾Ö¨ß याकडे ÃÖÃ£Ö“Ö संस्थापक ¾Ö अध्यक्ष म्हणून अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी काटेकोरपणे लक्ष ×¤»Ö.

5.6 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£ÖÖ :-

सामान्य माणसांची Ã¾Ö¾ÖÂÖ प्रगती आणि ^®ÖŸÖßÃÖÖŠß शिक्षण तळागाळापर्यंत ¯ÖÖÆÖ“Ö»Ö ¯ÖÖ×Æ•Ö ŸµÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ŸµÖÖ“ÖÖ ^¨¨Ö¸ होणार नाही µÖÖ प्रेरणतून "शहाणे करूनी ÃÖÖ›Ö¾Ö सकलजण" Æ ²Öß¤ ¾ÖÖŒµÖ घेऊन शिक्षण Æ“Ö सामाजिक परिवर्तनाचे ¾Ö आर्थिक विकासाचे एक ¯Ö³ÖÖ¾ÖÖß साधन †ÖÆ Æ ÃÖ¡Ö ›ÖÔ¶ÖÃÖ´ÖÖ¸ ठेवून ´ÖÖŸÖ³Ö´ÖßÖ¿ÖÖß †Ö¯Ö»Ö नाते अधिक ‘Ö¼ करण्यासाठी µÖÖ²Ö¸Ö²Ö¸“Ö •ÖÖलना ×•Ö»ÊÖŸÖßÖ»Ö शैक्षणिक मागासलेपण घालविण्यासाठी, जालना ×•Ö»ÊÖ“Ö ग्रÖÖ´Ö¤¾ÖŸÖ †ÃÖ»Ö»µÖÖ †²Ö› µÖ£ÖßÖ»Ö 'ÁÖß.´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ¤¾Öß' µÖÖ ¯Ö•µÖ स्थानाच्या नावाने अन् साक्षीने ग्रामीण-बहुजण Ã֐´ÖÖ•ÖÖŸÖßÖ»Ö ´Ö»ÖÖ-मुलींना गुणवत्तापूर्ण शिक्षण देण्याच्या हेतुने ॲड.अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी 25 जून 1974 ´Ö¬µÖ †²Ö› µÖ£Ö '´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£Ö' “Öß स्थापना क्रां»Öß.

5.6.1 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£Ö“Ö ¯Ö×Æ»Ö कार्यकारी ´Ö›Ô -

अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी Ã֐´ÖÖ•ÖÖ“µÖÖ शिक्षण¯Ö¯ÖŸÖß ¯ÖÖ×Æ»Ö»µÖÖ स्वप्नांना ¾Ö निश्चित क्रां»Ö»µÖÖ उद्दिष्टांना क्रांŸÖßŸÖ उतरविण्याच्या हेतूने ×¤.25 जून 1974 µÖÖ ×¤¾Ö¿ÖßÖ स्थापन क्रां»Ö»µÖÖ ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£Ö“µÖÖ ¯Ö×Æ»µÖÖ कार्यकारी ´Ö›ÔÖŸÖ ŸµÖÖ“Ö तत्कालीन सहकारी, ×¾Ö¿¾ÖÖÃÖ ¾Ö शिक्षणा¯ÖŸÖß †ÖÃ£ÖÖ असणारे कार्यकर्ते µÖÖ“ÖÖ ÃÖ´ÖÖ¾Ö¿Ö ÆÖŸÖÖ. ÃÖÃ£Ö“ÖÖ दैनंदिन ¾µÖ¾ÖÆÖ¸ पाहण्यासाठी •Ö ¯Ö×Æ»Ö कार्यकारी ´Ö›Ô ÃÖÖÃÖÖµÖ™ß•Ö रजिस्ट्रेशन †Œ™ 1860 नुसार नेमले ÆÖŸÖ ते सदरील प्रमाणे.

1. ÁÖß. अंकुशरा¾Ö ¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö ™Ö¯Ö - अध्यक्ष

2. Á॰. ¸ï¾ïÃïïÆ²ï ³ïï‰¸ï¾ï ¯ïï™ß»ï - उपाध्यक्ष

3. Á॰. †²ïï¤ïÃï¸ï¾ï ²ï›•ïß गायकवाड - सेक्रेटरी

4. Á॰. Ãï•ï¸ï¾ï ¤ï´ïï–ï¸ पैठण - सहसेक्रेटरी

5. Á॰. नरसिंग घनशाम साळुंके - खजिनदार

6. Á॰. ×¾ï÷»ï¸ï¾ï ×•ï•ïïÃïïÆ²ï ख¸ï¸ïŸï - Ãï³ïïÃï¤

7. Á॰. काशीनाथ तुकाराम ×¿ï¾ïŸïï¸ - Ãï³ïïÃï¤

8. Á॰. ²ïï²ïïÃïïÆ²ï रंगनाथ ²ïï¸› - Ãï³ïïÃï¤

9. Á॰. रामकिसन ×¾ï÷»ï¸ï¾ï घोगरे - Ãï³ïïÃï¤

10. Á॰. ›ï.¤×¾ï¤ïÃï¸ï¾ï कुलकर्णी - Ãï³ïïÃï¤

11. Á॰. ^ŸïŸï´ï¸ï¾ï काशिनाथराव ×“ï´ïnï - Ãï³ïïÃï¤. [12]

5.6.2 ´ïŸÃµïïï¤¸ß शिक्षण ÃïÃ£ï“ïß ^×§Â™ -

Ãï´ïï•ïï»ïï †–ान ¾ï ¤ï×¸¦¶ï“µïï ¥Â™ चक्रातून ²ïïÆ¸ काढण्याचे, Ÿµïïï¤ï Ãï सुसंस्कृत आणि Ãï²ï¨ करण्याचे शिक्षण Æ <क्ष ´ïï–µï´ï †ïÆ. ग्रामीण जनतेची सर्वांगीण ^®ïŸïß शिक्षणाशिवाय Æï‰ शकत नाही. त्यांना शिक्षणापासून¤ ¤¸ Š¾ïŸïï क्षï´ïï नये. Ÿï –ïï»ï Ÿï¸ Ÿïï ´ïïŠï गुन्हा Š¸»ï, †¯ï¸ï–ï Æï‡»ï, †¿ïß अंकुशरावाची धारणा ÆïŸïß. कालसुसंगत शिक्षणातून ग्रामीण जनतेच्या ^®ïŸïß“ï –µïµï त्यांनी Ãï´ïï¸ Š¾ï»ï. ¾µïŒŸïß ¾ï समाजजीवनातील शिक्षणïï“ï ´ïÆŸ¾ï ओळखून शासनाच्या Ãï¾ï ÃŸï¸ï¾ï¸ ग्रामीण शिक्षणाचा ¯ïïš¯ï¸ï¾ïï करून ´ïŸÃµïï¤¸ß शिक्षण ÃïÃ£ïï स्थापन करून नावारुपाला आणली, ÃïÃ£ï“ïï क्षï¾ïô ×¾ïÃŸïï¸“ï क्ष»ïï †Ãï नव्हे Ÿï¸¸ गुणवत्तापूर्ण विकास क्ष»ï»ïï †ïÆ. µïïï ÃïÃ£ï“ïß स्थापनेवेळची ^×§Â™¶ सदरीलप्रमाणे ÆïŸïß.

1.Ãï´ïï•ïïŸïß»ï †–ान ¤¸ ¾Æï¾ï म्हणून शिक्षणप्रसार करणे.

2.शैक्षणिक क्ष¦ Ãïºþ करणे ¾ï Ãïºþ करण्यास ´ï¤Ÿï करणे.

3.शिक्षण विषयक क्ष¡ïïŸï अध्ययन, अध्यापन ¾ï Ãï¿ïï–ान क्षïµïïï¤ï प्रोत्साहन देणे.

4.Ãï´ïï•ïïŸïß»ï ग¸ß²ï, होतकरु आणि Æ¿ïï¸ विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक मार्गदर्शन, ×¿ïÂµï¾ïŸïß, क्ष•ï ×¿ïÂµï¾ïŸïß ‡. आवश्यक ´ï¤Ÿï करणे.

5.नैसर्गीक आपत्तीप्रसंगी आपद्ग्रस्तांना ÃïÆïµµï ¾ï शासनास ´ï¤Ÿï करणे.[13]

शिक्षणातून Ã0´00•000ŸŠ करण्याच्या उद्देशाने Æ Ã0Ã£00 स्थापन –00»Š ÆŸŠ ¾0 Ÿµ00Ÿ0 ŸŠ यशस्वीपणे क#0µ0¸Ÿ0 †0Æ.

5.6.3 ´0ŸÃµ00¤¸ß शिक्षण Ã0Ã£0“Š ¾0×¿0Â™¶ -

´0ŸÃµ00¤¸ß शिक्षण Ã0Ã£00 Æ जालना ×•0»Ê0Ÿ0»0 Ã0¾00Ÿ0 ´00Šß Ã0Ã£00 म्हणून †0•0 क#0µ0¸Ÿ0 †0Æ. अंकुशराव ™0¯0 µ00“µ00 दूरदृष्टीतून ^¤µ00Ã0 †0»0»µ00 संस्थेने ×•0»Æ03¸0Ÿ0 ×¾0×¾0¬0 विभागातून क#•Š ™ ×¯0•Š ¯0µ0Ÿ0 शिक्षण00“Š Ã00µ0 केली †0Æ. जालना ×•0»Ê0“0 शैक्षणिक मागासलेपण ¤¸ करण्यात Ã0Ã£0“0 ´0ÆŸ¾00“0 योगदान †0Æ. Ã0Ã£0Ÿ0 30 Æ•00¸ ×¾0ª0£0á ×¾0×¾0¬0 प्रकारचे शिक्षण ‘0Ÿ0 †0ÆŸ0 ¾0 Ã0¬µ00 1500 शिक्षक ¾0 शिक्षकेत्तर क#´0“00¸ß क#0µ0¸Ÿ0 †0ÆŸ0 ग्रामीण “0Æ¸0 †Ã0»0»µ00 µ00 Ã0Ã£0“Š ¾0×¿0Â™¶ पुढीलप्रमाणे †0Æ.[14]

1. ´0¸0Š¾00>¶0ŸŠ»0 एक अग्रगण्य शिक्षण Ã0Ã£00.
2. •0¾0ô¯00Ã0 70 “µ00 †0Ã0¯00Ã0 शाखांमध्ये Ã0Ã£0“00 शाखाविस्तार.
3. शैक्षणिकदृष्ट्या मागासलेल्या जालना जिल्ह्यातील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक गरजा लक्षात ‘0ऊन ´0¸0Šß, इंग्रजी, सेमीइंग्रजी ¾0 ^¤ माध्यमाद्वारे शालेय शिक्षणाची Ã00µ0.
4. बालवाडीपासुन पदव्युत्तर शिक्षणाची व्यवस्था.
5. जालना जिल्ह्यातील विद्यार्थ्यांमध्ये सैनिकी क्षेत्राची आवड निर्माण व्हावी व करियर म्हणुन हे क्षेत्र निवडावे या करीता पार्थ सैनिक विद्यालय व महाविद्यालयाची स्थापना.
6. ×•0»Ê0Ÿ0»0 ¯0×Æ»µ00 ×¾0¬0 ´0Æ0×¾0ª0»0µ0, अभियांत्रीकी ¾0 व्यवस्थापनशास्त्र ´0Æ0×¾0ª0»0µ00“0 संस्थेअंतर्गत स्थापन0.
7. किमान कौशल्यावर आधारित अभ्यासक्रमाच्या सुविधा.
8. कम्युनिटी कॉलेजचे संचालन.
9. ×¾0ª0£0á -विद्यार्थीनीसाठी वस्तीगृहे व †2›0 येथील महाविद्यालयाकडुन ग0¸ß20 होतकरू ×¾0ª0£µ00Ã00Šß ´00±ý0Ÿ0 वसतीगृह0“0 Ã0×¾0¬00.
10. शिक्षक शिक्षकेत्तर कर्मचारी व विद्यार्थ्यासाठी गणवेश अनिवार्य.
11. बालिका विद्यालयांची स्थापना.
12. होतकरू विद्यार्थ्यांना "कमवा ¾0 शिका" योजनेचा †0¬00¸.

13. अध्यापक विद्यालय, महाविद्यालय व शारिरीक शिक्षण महाविद्यालये.

14. औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्रांची स्थापना.

µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ¿Ö ¿ÖÖôÖ ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖÖ“µÖÖ Ã¾ÖŸÖ¡Ö ‡´ÖÖ¸ŸÖß, आवश्यक फर्निचर ¾Ö ¯Ö×¸ÃÖ¸ विकासाला प्राधान्य ×¤»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ. †³µÖÖÃÖ ¾Ö †³µÖÖÃÖŸŸÖ¸ कार्यक्रम-उपक्रमातून ×¾Öa֣Öá ÆÖ क्रां¦×²Ö¤ मानून Ÿµ֓µÖÖ सर्वांगीण विकासाच्यÖÖ जडणघडणीवर ³Ö¸ ×¤»ÖÖ •ÖÖŸÖÖ. ^¯Ö¸ÖŒŸÖ क्रांÖµÖÖ“Öß दखल ‘Öऊन“Ö ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£ÖÃÖ सन 2002-03 µÖÖ ¾ÖÂÖá ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ शासनाने "†Ö¤¿Ö शिक्षण ÃÖÃ£ÖÖ" ÆÖ पुरस्कार प्रदान क्रां»ÖÖ.[15]

5.7 मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेची विद्यालय :-

5.7.1 ´Ö. ×¿Ö. ÃÖÃ£Ö“Öß ´ÖÆŸÖ´Öœ -´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ´ÖÖ¬µÖ. ¾Ö ^““Ö ´ÖÖ¬µÖ. ×¾Öa»ÖµÖ †²Ö›-

†²Ö› ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö विशेषत्वाने •Ö¾ÖôÖ¯ÖÖÃÖ“µÖÖ ¾ÖÖ›¶Ö, ¾ÖÃŸµÖÖ आणि ¤ÖÖ¾Ö µÖÖŸÖß»Ö ×¾Öa֣Ö“µÖÖ माध्यमिक ¾Ö ^““Ö माध्यमिक शिक्षणाची ÃÖÖµÖ ¾ÆÖ¾Öß µÖÖ हेतूने 1975 ÃÖÖ»Öß ॲड.अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी एकाच ¾ÖôÖß माध्यमिक ¾Ö ^““Ö माध्यमिक ×¾Öa»ÖµÖÖ“Öß ´ÖÆŸÖ´Öœ ¸Ö¾Ö»ÖÖß, †¾Ö‘µÖÖ ¯Ö¬Ö¸Ö-¾ÖßÃÖ ×¾Öa֣ÖµÖÖ¾Ö¸ Êִ ¯Ö£Ö´Ö ¸Ö¯Ö™¶Ö“ÖÖ ¯ÖÖ¸ 3Ö क्रां»ÖÖ ÆÖŸÖÖ.[16]

´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›¶ÖŸÖß»Ö आणि ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö ^““Ö शिक्षित शिक्षक वर्ग ‘Ö‰ न, गावागावात •ÖÖ‰ún ´Ö»Ö ¤ÖÖôÖ करुन अक्षरांच्या दुनियेत ‘Ö‰ún येण्याच क्रांÖµÖ ÃÖºp –ÖÖ»Ö. ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Öa»ÖµÖ ¯ÖÖ¸3Öß †²Ö› ¿ÖÆ¸ÖŸÖ“Ö अनेक ठिकाणी “ÖÖ»Ö“Ö †ÃÖ. '¯Ö¿ÖµÖŸÖß निवास', 'ŸÖÆ×ÃÖ»Ö क्रांÖµÖÖ»ÖµÖ', '²Ö¤¸ निवास' Ÿ֓¸ कनिष्ठ ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖ 'गोद´ÖÖ´Ö¬µÖ' “ÖÖ»ÖŸÖ †ÃÖ. †¿ÖÖ अनंत अडचणीवर ´ÖÖŸÖ क्रां¸ŸÖ तत्कालीन मुख्याध्यापक, ¸Ö´Ö“Ö¦ क्रां´ÖÖ¾ÖŸÖ µÖÖ“µÖÖ ×¿ÖÃŸÖ×¯ÖµÖ नेतृत्वाने अखंड शैक्षणिक ¸£Ö मार्गक्र´ÖßŸÖ ¸Ö×Æ»ÖÖ.

´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Öa»ÖµÖ, †²Ö› Æ †ŸµÖŸÖ ×¿ÖÃŸÖßŸÖ चालणारं युनीट †ÖÆ. ¿ÖÆ¸ÖŸÖß»Ö संवेदनशिल पालकांच्या मुलांपासून Ÿ֓¸ खÖ›¶ÖŸÖß»Ö अनेक समस्यांना ŸÖÖ› देणाऱ्या ¤Ö¸ß²ÖÖŸÖß»Ö ¤Ö¸ß²Ö पालकांचा ¯ÖÖ»µÖ ‡£Ö शिक्षण ‘ÖŸÖ †ÖÆ. 1995 ´Ö¬µÖ "शिक्षक दिनÖ“µÖÖ" औचित्यान Ö संस्थेने µÖÖ ¿ÖÖôÃÖ नवीन ‡´ÖÖ¸ŸÖ बांधुन ×¤»ÖßÖ. ÃÖ¬µÖÖ ¿ÖÖô“ÖÖ ×¾ÖÃŸÖÖ¸ ‡.5 ¾ÖßÖ ŸÖ 10 ¾ÖßÖ †ÃÖÖ –ÖÖ»ÖÖ. ^““Ö माध्यमिक ×¾Öa֬Ö»ÖµÖ ¯Öœ स्थापन –ÖÖ»Ö»µÖÖ ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖÖÃÖ जोडण्यात †Ö»Ö †ÖÆ. ÃÖ¤¸ß»Ö ×¾Öa֬Ö»ÖµÖ“µÖÖ ÃÖ¬µÖ×Ã£ÖŸÖßŸÖ एकुण 43 तुकड्या दोन ÃÖ¡ÖÖ´Ö¬µÖ “ÖÖ»ÖŸÖÖŸÖ. गुणवत्ता हा

एकच निकष समोर ठेवून विद्यालयात आवश्यक असणारा कर्मचारी वर्ग संस्थेने नियुक्त केला †ÖÆ. एकूणच कर्मचारी वर्ग प्रशिक्षित असुन आपल्या कार्यपुर्तीप्रती तत्पर †ÖÆ. Ã֐´ÖÖ•ÖÖŸÖß»Ö ÃÖ¾Ö ÃŸÖ¸ÖŸÖßल उमेदवारांना येथे नोकरीची संधी उपलब्ध –ÖÖ»ÖßÖ †ÖÆ. ×¾Ö³Ö»ÖµÖÖŸÖ ÃÖ³Ö×Ã£ÖŸÖß»ÖÖ ६७ शिक्षक व १४ शिक्षकेत्तर कर्मचारी असा एकूण ८१ ¾µÖŒŸÖàचा कर्मचारी वृंद कार्यरत †ÖÆ.[17]

निकालाची उज्ज्वल परंपरा -

¿ÖÖôÖ स्थापनेपासून ते आजपर्यंतच्या निकालाचा आलेख ¯ÖÖÆŸÖÖÖ ×¾Ö³Ö£µÖÖ“µÖÖ गुणवत्तेमध्ये वाढ –ालेली आहे. दरवर्षी जवळपास २५ विद्यार्थी हे ९० टक्के पेक्षा जास्त गुण घेणारे असतात. संख्यात्मक गुणापेक्षा गुणात्मक दर्जाही सातत्याने वाढतांना दिसतो आहे.

एस.एस.सी. बोर्ड परिक्षेत मार्च २००३ मध्ये गुणवत्ता यादित १५वा येण्याचा मान अमोल दह्याळकर याने पटकावला. यापुर्वीही कु.सुजाता वाढवे, प्रीती पेडगावकर तालुक्यात प्रथम होत्या तर सन २००० मध्ये संतोष ढोबळे जालना जिल्ह्यात प्रथम आला होता. या ×¾Ö³Ö»Öलयातून बाहेर निघालेल्या काही विद्यार्थ्यांनी स्पर्धा परिक्षेतही यश मिळविले आहे. न्यायाधिश म्हणून सुभाष काफरे आणि शिवकन्या घोगरे हे कार्यरत आहेत. शिवाय उपजिल्हाधिकारी म्हणून कु. मनिषा जायभाये कार्यरत आहेत. अनेक प्राध्यापक, डॉक्टर, इंजिनिअर, शिक्षक या विद्यालयाने घडविले.[18] †Ö•Ö µÖÖ ¿ÖÖôŸÖ •Ö¾Ö³Ö•Ö¾Ö³Ô 3000 ×¾Ö³Ö£Öá शिक्षण घेत आहे.

5.7.2 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö³Ö»ÖµÖ, मच्छिंद्रनाथ ×“Ö“ÖÖ»ÖßÖ, ŸÖÖ. घनसावंगी -

घनसावंगी पासून ¯Ö¾Ö»ÖÖ Ãाधारणत: 5 कि.मी †ŸÖ¸Ö¾Ö¸ ¾ÖÃÖ»Ö»Ö मच्छिंद्रनाथ ×“Ö“ÖÖ»ÖßÆ खेडेगाव नाथ Ã֐¯Ö¤ÖµÖÖŸÖß»Ö नवनाथपैकी मच्छिंद्रनाथÖ“µÖÖ नावाचा ¾ÖÖ¸Ã֐ »ÖÖ³Ö»Ö»Ö ग֐Ö¾Ö. ग֐Ö¾ÖÖŸÖ µÖÖ ¤¾ÖŸÖÖ“Ö प्राचीन ´Ö×¤¸ †ÖÆ. मच्छिंद्रनाथा“µÖÖ नावावरून µÖÖ ग֐Ö¾ÖÖ“Ö नाव मच्छिंद्रनाथ ×“Ö“ÖÖ»ÖßÖ †Ã֐ ¯Ö›»Ö ÆßÖ µÖÖ ग֐Ö¾ÖÖ“ÖßÖ एक वेगळी ओळख. ¿ÖŸÖß Æ֐ मुख्य ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ† †Ã֐»Ö»Ö ग֐Ö¾Ö, गावालगत †Ã֐»Ö»µÖÖ ¯ÖÖ–Ö¸ ŸÖ»Ö֐¾ÖÖ´Ôô ग֐Ö¾Ö“ÖßÖ वâÂÖß संस्कृती उठुन दिसणारी ¾Ö µÖÖ ŸÖ»Ö֐¾ÖÖ´Ôô ग֐Ö¾Ö“µÖÖ ÃÖÖ¤µÖÖŸÖ 3Ö¸ पडतांना ×¤ÃÖŸÖ.

'खेड्याकडे "ो»ो' Æß ´ोÆोŸ´ोो गोो¬ोß µोो"ोß ग्रामसंस्कृतीचा ¿ोो¬ो घेणारी हाक ÃोÃ£ो"µोो आणि ¤¸¥Â™ß अध्यक्ष †क¿ो¸ो¾ो ™ो¯ो µोो"µोो कानी ¯ो›»ोß आणि कºôो"ोß गो¸•ो म्हणुन मच्छिंद्रनाथ ×"ो"ोो»ोß µो£ो 1981 Ãोो»ोß †ोŠ¾µोो वर्गाची Ãो¹ý¾ोोŸो †ªµोो¾ोŸो हायस्कुल ´ो¬µो प्रारंभापासूनच अनुदानीत ŸोŸ¾ोो¾ो¸ –ोो»ोß.[19]

¯ो×¸Ãो¸ोŸोß»ो खडकावाडी, घोन्सी 2ो., घोन्सी ख¤, सिंदखेड, बोडखा µोो गोो¾ोोŸोß»ो विद्यार्थ्यांना Ãो¤¸ß»ो ¿ोोôो ´ोो¬यमिक शिक्षणाची Ãोोµो म्हणुन ´ोÆŸ¾ोो"ोß Š¸»ोß †ोÆ. µोो¯ो¾á µो£ßß»ो विद्यार्थ्यांना माध्यमिक शिक्षणाची अडचण ³ोोÃोŸो ÆोŸोß Ÿोß ^ो¤ो¾ो µोो माध्यमातून भरून निघाली †ोÆ. Ãोो×ÆŸµो Æ समाजजीवनाचे दर्पण †ÃोŸो आणि शिक्षणापासून सामाजिक जडणघडण वेगळी †Ãो"ो शकत नाही. म्हणुन µोो ¿ोोôŸोß»ो शिक्षकांनी ÃोÃ£ो"µोो सहकार्याने 1983 Ãोो»ोß ´ो¸ोŠ¾ोो›ो µो¾ोकº Ãोो×ÆŸµो संमेलनाचे आयोजन कº»ो ÆोŸो Ÿµोो Ãोो Šß उद्घाटक †×Ã´ोŸोो¤¿ो "ôो¾ôßß"ो प्रनेते ¯ोो. ›ो. गंगाधर पानतावणे Ÿो¸¡ सामाजिक ×¾ो"ोो¸¾ोŸो ¯ोो.›ो.²ोो.ह.कल्याणकर µोो"µोो अध्यक्षतेखाली हे संमेलन ¯ोो¸ ¯ो›»ो. µोो उपक्रमाचे स्वागतोध्यक्षपद ÃोÃ£ो"ो अध्यक्ष †क¿ो¸ो¾ो ™ो¯ो यांनी ³ोÂो×¾ो»ो ÆोŸो. 'कणीस' नावो"ोß Ÿो¾Æो"ोß स्मरणिका ¾ोो›:मयीन "ôो¾ôßŸो एक ´ोोŸोß¾ो¸ ^´ो™»ो»ो ¯ोो‰ »ो Š¸»ो.[20] †ोŠ¾µोो वर्गाच्या रुपाने Ãो¹ý –ोो»ो»µोो µोो ×¾ªो»ोµोोŸो †ो•ो ‡µोŸŸोो ¯ोो"ो¾ोß Ÿो ¤Æ¾ोß ¯ोµोŸो शिक्षणाची Ãोोµो –ोो»ोß †ोÆ. µोो´ोô विद्यार्थ्यांना ¯ो×¸Ãो¸ोŸो"ो शिक्षण घेणे ¿ोŒµो –ोो»ो †ोÆ.

µोो शाळेकरीता शिक्षणाची जाणीव आणि †ोÃ£ोो ठेवणाऱ्या ¾ो शिक्षणाच्या "ो¾ôßo»ोो ¯ोोŠ²ôो देण्याच्या हेतूने एका शेतकऱ्याने 1 Æ™¸ जमीन दान ×¤»ोß †ोÆ. ´ोो¡ो ¿ोोô"ो स्वतंत्रपणे बांधकाम Æोणे बाकी †ोÆ. Æß एक µोो ¿ोोô"µोो ²ोो²ोŸोßŸो उणीव म्हणता µो‡»ो.[21] †ो•ो µोो ×¾ªो»ोµोोŸो ¯ो×¸Ãो¸ोŸोß»ो 380 ×¾ªो£ोá, 10 शिक्षक आणि 5 शिक्षकेत्तर क¾´ो"ोो¸ß µोो"µोो प्रयत्नातून –ानार्जन क¾¸ßŸो †ोÆŸो.

5.7.3 "¡ो¯ोŸोß ×¿ो¾ोो•ोß माध्यमिक ¾ो ^""ो ´ोोªमिक ×¾ªो»ोµो, अंकुशनगर -

महाकाली µोो Ã¡ोß ¤¾ोŸो"µोो ´ो×¤¸ो"ोß ¯ोो¿¾ो3ो´ोß लाभुन महाकाळा †Ãो नाम धारण कº»ो»µोो गोो¾ोो"µोो कार्यक्षेत्रात आणि ¯ोो£ो¸¾ो»ोो बुद्रूक Æ गोो¾ो (¯ोो£ो) अर्जुन ¾ो श्रीकृष्ण µोो"ोß <×Ÿोहासिक ¯ोो¿¾ो3ो´ोß †Ãो»ो»µोो गावापासून कºोÆß †Ÿो¸ो¾ो¸ अंकुशनगर Æ नियोजित ¾ो नव्याने

¾ÄÃÖ»Ö»Ö ग्ÖÖ¾Ö †ÖÆ.[22] ÃÖ´Ö£Ö सहकारी साखर कारखाना स्थापनेनंतर कारखाना ¯Öx¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö, कष्टकरी, ¿ÖŸÖ´Ö•Ö¸ ¾Ö कामगारांच्या ´Ö»ÖÖ“Öß शैक्षणिक ÆôÃÖÖ› Æ‰ नये म्हणुन सन 1984 »ÖÖ ""¡Ö¯ÖŸÖß x¿Ö¾ÖÖ•Öß" µÖÖ ¤¾ÖŸÖÖ“µÖÖ नावाने ""Ï˜Ö¯ÖŸÖß x¿Ö¾ÖÖ•Öß x¾Öaָ»ÖµÖ, अंकुशनगर" µÖÖ x¾ÖaָÖ»ÖµÖÖ“Öß स्थापना करण्यात †Ö»Öß.

´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£Ö“Ö संस्थापक अध्यक्ष †क्रां¿Ö¸Ö¾Ö ™Ö¯Ö µÖÖ“µÖÖ नावावरुनच µÖÖ नगराचे नामकरण अंकुशनगर †ÃÖ Š¾Ö»Ö ग्Ö»µÖÖ“Ö xתÃÖŸÖ. सन 1989 ´Ö¬µÖ ^““Ö माध्यमिक आणि सन 1993 ÃÖÖ»Öß <´Ö.ÃÖß.¾Æß.ÃÖß. “ÖÖ विभाग ÃÖ¹ý करण्यात †Ö»ÖÖ µÖÖ´ÖôÖ ³ÖÖÂÖÖ x¾ÖÂÖµÖÖ“µÖÖ 2Ö¸Ö2Ö¸ “Ö ¾µÖÖ¾Ö सायीक शिक्षणाची ¥Â™ß µÖ£ÖßָÖ –ानार्थींना x´ÖôŸÖ †ÖÆ. विद्यार्थ्यांकडून सातत्याने †³µÖÖÃÖ करून घेण्याची प्रक्रिया असल्याने µÖ£ÖßָÖ निकाल ¤¸¾ÖÂÖá चांगल्या प्रकारे लागतो †ÖÆ. µÖÖ x¾ÖaָÖ»ÖµÖÖŸÖ ¯Öx¸ÃÖ¸ÖŸÖßָÖ भगवाननगर, महाकÖôÖ, हनुमाननगर, गहिनीनाथनगर, श्रीकृष्णनगर, राजेशनगर, †ÖŸÖ¸¾ÖÖ»ÖÖß, शहागड, ग्Ö¬ÖÖ¸ß, “Ö´ÖÖ¯Ö¸ß, डोमलगाव. ÃÖÖÂ™ x¯Öपळगाव, बळेगाव, खांमगाव, ¯ÖÖ£Ö¸¾ÖÖ»ÖÖ, कुरण, ब्रम्हनाथनगर, शारदानगर ‡. 15-20 ग्ÖÖ¾ÖÖ“µÖÖ x¾ÖaָÖ£µार्ना Æ शिक्षणाच क्रां¦ †Ö¯Ö»µÖÖ अंगणी †ÃÖ»µÖÖ“ÖÖ अनूभव x´ÖôŸÖÖ †ÖÆ ¾Ö x¤¾ÖÃÖx¤¾ÖÃÖ ÆÖ ¯Öx¸ÃÖ¸ शैक्षणिकदृष्ट्या विकसीत ÆÖŸÖ †ÖÆ. µÖÖ विद्यालयाने µÖ£ÖßָÖ शैक्षणिक पोकळी भरून काढण्याचे ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö क्रांÖµÖ क्रां»Ö †ÖÆ. ‡µÖŸŸÖÖ 5¾Öß “µÖÖ वर्गाने ÃÖ¹ý –ÖÖ»Ö»µÖÖ x¾ÖaָÖ»ÖµÖÖ“µÖÖ माध्यमिक ¾Ö ^““Ö माध्यमिक आणि व्यावसायीक अभ्यासक्रमाच्या मिळुन •Ö¾ÖôÖ•Ö¾ÖôÖ 37 ŸÖ 40 तुकड्यांच्या माध्यमातून आणि 45 शिक्षक ¾Ö 12 शिक्षकेत्तर क्रां´Ö“ÖÖ·µÖÖ“µÖÖ सहकार्याने •Ö¾ÖôÖ¯ÖÖÃÖ 2000 x¾ÖaָÖ£Öá शिक्षण ‘ÖŸÖÖŸÖ. µÖ£ÖßָÖ अनेक x¾ÖaָÖ£Öá x¾Öx¾Ö¬Ö क्षि¡ÖÖŸÖ अधिकारी ¯Ö¤Ö¾Ö¸ क्रांÖµÖ¸ŸÖ †ÖÆŸÖ.[23]

x¾Öx¾Ö¬Ö शैक्षणिक उपक्रमातंर्गत xÆ¤ß ´ÖÖ¬µÖ´ÖÖ, ¯Ö£Ö´ÖÖ µÖÖ ³ÖÖÂÖÖ प्रमाणपत्र परिक्षेत ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ राज्यामधुन ¯Ö£Ö´Ö कास्यपदक, चित्रकला Ã¯Ö¬ÖŸÖ विभागीय ¯ÖÖŸÖôß¯ÖµÖŸÖ µÖ£ÖßָÖ x¾ÖaָÖ£Öá ¯ÖÖÆÖ“Ö»ÖÖ †ÖÆ. x¾Ö¿ÖÂÖ म्हणजे ग्ÖÖ¾Ö, ¾ÖÃŸÖß, शहरापासून ¤¸ कारखाना ¿ÖÖôÖ म्हणुन याकडे ¯ÖÖ×Æ»Ö ŸÖ¸ शैक्षणिक ¤•ÖÖ †ŸµÖŸÖ “ÖÖ¬Ö»ÖÖ †ÖÆ. ¿ÖÖô“ÖÖ <ÃÖ.<ÃÖ.ÃÖß. 2ÖÖ>Ö“ÖÖ निकाल ÃÖŸÖŸÖ तीन ¾ÖÂÖ 100 लावून दाखविणारी ¿ÖÖôÖ म्हणून जालना x•Ö»ÆÖ परिषदेने ¯Ö¿ÖÃŸÖß¯Ö¡Ö देऊन ग्ÖÖ¸¾Ö क्रां»ÖÖ †ÖÆ. क्रां¯ÖßָÖ ´ÖŒŸÖ क्रां¦ म्हणूनही बोर्डाने ¿ÖÖô“ÖÖ ग्ÖÖ¸¾Ö क्रां»ÖÖ †ÖÆ. ¿ÖÖô“ÖÖ वार्षिक निकाल

ÃÖ¸ÖÃÖ¸ß 90 ŸÖ 95 ™ŒŒµÖÖ¯ÖµÖŸÖ †ÃÖŸÖÖ. परिणामत: µÖÖ ¿ÖÖô“Ö अनेक ×¾Ö²Ö£Öá ›ÖŒ™¸, ‡•ßßनियर, वकील ŸÖÃÖ“Ö शिक्षक, प्राध्यापक ¯Ö¤ß क्रांÖµÖ¸ŸÖ †ÖÆŸÖ.[24] µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ¿ÖÖô“Öß पर्यावरण विषयक जाण आणि योगदान पाहुन सामाजिक ¾Öनßकरण विभागÖÖकडून ¿ÖÖô»ÖÖ पुरस्कार देऊन गौरविण्यात †Ö»Ö †ÖÆ ÆÐ एक उल्लेखनिय ²ÖÖ²Ö Š¸ŸÖ.

5.7.4 ". Ã֐³ÖÖ•Öß ´ÖÖ¬µÖ. ¾Ö ^“"Ö ´ÖÖ¬µÖ. ×¾Ö²Ö»ÖµÖ, वाकुळणी, ता.बदनापुर,जि.जालना

वाकुळणी Æ ग्रामीण बदनापुर ¾Ö †²Ö› µÖÖ दोन्ही ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“µÖÖ ठिकाणापासून •Ö¾ÖôÖ¯ÖÖÃÖ 25 कि.मी †ŸÖ¸Ö¾Ö¸ †²Ö› ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“µÖÖ ×ÃÖ´Ö¾Ö¸ †ÖÆ. ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö ´ÖÖलेगाव, कौडगाव, ²ÖÖ•ÖÖ¸ वाहेगाव, देशगव्हाण, ´ÖÖÆ¸ भायगाव, कोजागीरी ŸÖÖ›Ö µÖÖ ग्रÖÖ¾ÖÖ“µÖÖ ×¾Ö²Ö£µÖÖ“Öß शैक्षणिक ÆôÃÖÖ› £ÖÖ²ÖÖ¾Öß, µÖÖ हेतुने 1984 ÃÖÖ»Öß µÖÖ ×¾Ö²Ö»ÖµÖÖ“Öß ÃÖ¹ý¾ÖÖŸÖ †कुशराव ™Ö¯Ö यांनी क्रां»Öß.

गिरी ´ÖÆ¸Ö•ÖÖ“µÖÖ ´ÖšÖŸÖ ¯ÖÖ¸³Öß ÃÖ¹ý –ÖÖ»Ö»µÖÖ µÖÖ ×¾Ö²Ö»ÖµÖÖŸÖ स्थापनेवेळी 8¾Öß ŸÖ 10¾Öß “Ö वर्ग Ã֐¹ý करण्यात †Ö»Ö, ¯Öœ सन 1991 »ÖÖ ‡µÖŸŸÖÖ 11¾Öß ¾Ö 12¾Öß µÖÖ वर्गाची मान्यता ×´ÖôÖ»ÖÖß. †Ö•Ö ¯ÖÖ“Ö¾Öß ŸÖ ²ÖÖ¸Ö¾Öß ¯ÖµÖŸÖ µÖÖ ×¾Ö²Ö»ÖµÖÖ“ÖÖ ×¾ÖÃŸÖÖ¸ –ÖÖ»ÖÖ †ÖÆ. विनाअनुदानीत ŸÖŸÖ¾ÖÖ¾Ö¸ ÃÖºp –ÖÖ»Ö»Ö Æ ×¾Ö²Ö»ÖµÖ ¯Öœ 1990 »ÖÖ अनुदानास ¯ÖÖ¡Ö Š¸»Ö. ÃÖ¬µÖÖ एकूणच ×¾Ö²Ö»ÖµÖ अनुदानßŸÖ असून ×¾Ö²Ö»ÖµÖ»ÖÖ भेडसावणारा जागेचा प्रश्न दानशुर ग्रÖÖ´ÖÃ£Ö ÁÖß.²ÖÖ²Ö¸Ö¾Ö ²ÖÖ¸› यांनी ÃÖÃ£Ö»ÖÖ 2 एकर जमीन दान दिल्याने Ã֙»ÖÖ असून µÖÖ जागेवरच ×¾Ö²Ö»ÖµÖÖ“Öß Ã֤¸ ‡´ÖÖ¸ŸÖ ^³Öß †ÖÆ. वाकुळणी ¾Ö ¯Ö¸ßÃÖ¸ÖŸÖß»Ö ×¾Ö²Ö£µÖÖ“Öß शैक्षणिक ÃÖÖµÖ ¾ÆÖ¾ÖÖß µÖÖ प्राथमिक उद्देशाने स्थापन –ÖÖ»Ö»µÖÖ µÖÖ ×¾Ö²Ö»ÖµÖÖ“Ö ×¾Ö²Ö£Öá वाङ्मयीन, क्रां»ÖÖ, ¯Öत्रकÖ¸ßŸÖÖ प्रशासकीµÖ ÃÖ¾ÖÖ, शिक्षक, प्राध्यापक, संशोधन ‡. क्षÖ¡ÖÖŸÖ यशस्वीपणे क्रांÖµÖ क्रां¸ßŸÖ †ÖÆŸÖ. यात "तिफन" या नियतकालीकाचे संपादक प्रा.शिवाजीराव हुसे, प्रा.सुनिल कुलकर्णी, नांदेड येथे कार्यरत †ÃÖ»Ö»Ö ›Ö.×¿Ö¤, ›Ö.²ÖÖ²ÖÖसाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद µÖ£Öß»Ö (¯Ö¤Ö£Ö ×¾Ö–ÖÖन) विभागातील डॉ.बाबासाहेब डोळे हे आपापल्या क्षेत्रात यशस्वीपणे वाटचाल करत आहेत ही या विद्यालयाच्या निकालाची खऱ्या अर्थाने पावती होय. सदरील विद्यालयाचा निकाल ग्रामीण भागातील शाळा म्हणून विचार करता †Ö¤¿Ö †ÃÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ. एकुण ३० शिक्षक शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या कृतीशील प्रयत्नांमुळेच आज जवळजवळ ८०० विद्यार्थी येथे दरवर्षी –ानार्जन करतात.[25] हे या शाळेचे योगदान.

5.7.5 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö³ÖÖ»ÖµÖ, ¤Ö•Ö ²Ö., ŸÖÖ. घनसावंगी, जि.जालना -

²ÖÖ› ¾Ö परभणी ×•Ö»ÊÖ“µÖÖ सरहद्दीलगत जालना ×•Ö»ÊÖ“µÖÖ दक्षिणेकडे ¤ÖÖ¤Ö¾Ö¸ß नदीच्या ¤¢ÖŠß ¤Ö•Ö ²Ö. Æ †Ö›¾ÖôÖÖ“Ö ¤ÖÖ¾Ö †ÖÆ. ¤¢³ÖÖ¸ पिंपळगावपासून ¤ÖÖ¾ÖÖ“Ö †ŸÖ¸ 12 कि.मी. †ÖÆ. पण 1984 ´Ö¬µÖ µÖÖ ¤ÖÖ¾ÖÖ»ÖÖ जाण्याकरीता ¸ÃŸÖ नव्हत, आरोग्य ¾Ö शिक्षणाच्या ÃÖÖµÖß नव्हत्या. ¯ÖÖ¾ÖÃÖÖô¶ÖŸÖ µÖÖ ¤ÖÖ¾ÖÖ“ÖÖ ‡ŸÖ¸ ¤ÖÖ¾ÖÖ¿Öß संपर्क ŸÖ™»Ö»ÖÖ“Ö †ÃÖ. शहरीकरणापासून ¤¢ÖÃÖÖ ¤¸ †ÃÖ»Ö»µÖÖ µÖÖ ¤ÖÖ¾ÖÖ“ÖÖ ´ÖÖŠß ÃÖ´ÖÃµÖÖ म्हणजे µÖ£Ö माध्यमिक शिक्षणा“Öß ÃÖ×¾Ö¬ÖÖ नव्हती. ¤Ö¸ß²Ö शेतकरी ¾Ö ¿ÖŸÖ´Ö•Ö¸ µÖÖ“Öß ´Ö»Ö •Ö´ÖŸÖ´Ö ÃÖÖŸÖ¾ÖßÖµÖŸÖ शिक्षण ‘ÖŸÖ †ÃÖŸÖ कारण येथून कुं.पिंपळगाव येथे जाणे ´ÖÖŠ कष्टदायक ÆÖŸÖ. ¤¢ÖÆß ÁÖß´ÖŸÖÖ“Öß ´Ö»Ö औरंगाबाद, ²ÖÖ›, माजलगाव µÖ£Ö जाऊन शिक्षण ‘ÖŸÖ †ÃÖŸÖ. सामान्यांची ´Ö»Ö-´Ö»ÖÖß ´ÖÖ¡Ö शिक्षणांच्या ÃÖÖµÖß†³ÖÖ¾Öß शिक्षणापासून ¾Ö“ÖßŸÖ ¸ÖÆŸÖ ÆÖŸÖ.

¤Ö•Ö ²Ö. Æ ¤ÖÖ¾Ö 5000 लोकवस्तीचे पण शिक्षणाची ÃÖ×¾Ö¬ÖÖ नाही Æ ´ÖÖŠ ¤¡¤¾Ö! †¿Öß ÃÖ¾Ö ¯Ö×¸ÛÃ£ÖŸÖß ¯ÖÖहून µÖÖ भागाचे शैक्षणिक मागासलेपण ÃÖ¯Ö¾ÖÖ¾Ö, µÖ£ÖÖ»Ö शेतकरी, ¿ÖŸÖ´Ö•Ö¸ µÖÖ“µÖÖ ´Ö»ÖÖ-मुलींना शिक्षणाची ÃÖ¬ÖÖ ×´ÖôÖ¾ÖÖ µÖÖ नितळ ¾Ö ¯Ö×¾Ö¡Ö भावनेने अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी सन 1984 ´Ö¬µÖ µÖ£Ö ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö³ÖÖ»ÖµÖ विनाअनुदानीत ŸÖŸÖ¾ÖÖ¾Ö¸ ÃÖºþ ¤¢Ö»Ö. [26] µÖÖ´ÖôÖ असंख्य गोरगरीब विद्यार्थ्यांना ¿ÖÖ»ÖµÖ शिक्षणाची सुवर्ण ÃÖ¬ÖÖ ^¯Ö»Ö²¬Ö –ÖÖ»ÖÖß. ‡.5 ¾ÖÖß ŸÖ 10 ¾ÖÖß ¯ÖµÖŸÖ“µÖÖ शिक्षणाची ÃÖÖµÖ †Ö•Ö ^¯Ö»Ö²¬Ö †ÖÆ. 13 शिक्षक ¾Ö शिक्षकेत्तर ¤¢´Ö“ÖÖ·µÖÖ“µÖÖ सहकार्याने साधारणत: 250 ×¾Ö³ÖÖ£Öá µÖ£Ö –ÖÖनार्जन ¤¢¸ßŸÖ †ÖÆŸÖ. [27]

5.7.6 ¯ÖÖ£Ö प्राथमिक ¿ÖÖôÖ, अंकुशनगर, ŸÖÖ.†²Ö› -

ÃÖ´Ö£Ö सहकारी साखर कारखान्यातील ¤¢´Ö“ÖÖ·µÖÖ“µÖÖ ¾Ö ¯Ö×¸ÃÖ¸ŸÖÖß»Ö शेतकऱ्यांच्या ´Ö»ÖÖ´Ö»Öâ“Öß शिक्षणाची ÃÖÖµÖ ¾Æ¾ÖßÖµÖ हेतूने ÃÖ´Ö£Ö साखर कारखाना ¯Ö×¸ÃÖ¸ŸÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी माध्यमिक शिक्षणाबरोबर 1987 ÃÖÖ»ÖÖß ¯ÖÖ£Ö प्राथमिक ¿ÖÖô“Öß स्थापना ¤¢»ÖÖß. †Ö•Ö µÖÖ ¿ÖÖô»ÖÖ 26 ¾ÖÃÖ पुर्ण –ÖÖ»ÖÖß †ÖÆ. जि.प.जालना ŸÖ±ý घेण्यात येणाऱ्या “ÖÖ£ÖÖß ²ÖÖ› परीक्षेत 100% निकाल µÖÖ ¿ÖÖô“ÖÖ †ÃÖŸÖÖ, “ÖÖ£ÖÖß ²ÖÖ› परीक्षेत 1994-95 ´Ö¬µÖ कु.पुनम देशमुख ×•Ö»ÊÖŸÖ ¯Ö£Ö´Ö †Ö»ÖÖß. 1995-96 ´Ö¬µÖ ¤¢.×¾Ö´Ö»Ö सरकटे ×•Ö»ÊÖŸÖ ŸÖŸÖÖßµÖ ŸÖ¸ 1996-97 ´Ö¬µÖ

‘ÖŸÖ»Ö»µÖÖ परीक्षेत ¯Ö¤Æ»Ö तिनही ¤¾Ö¤a¤Ö£ÖáÖ ¤•Ö»ÊÖŸÖ अनूक्रमे गुणवत्ता µÖÖ¤ßŸÖ †Ö»Ö ŸÖ अनुक्रमे †ÃÖ ¤¯ÖµÖÂÖ -ÖÔ, ¿ÖÖ´Ö टकले आणि मनिषा सागडे.[28]

एकूण 32 <¾Ö¤¶Ö ´ÖµÖÖ¤¤ŸÖ ¤¾Ö¤a¤Ö£ÖáÖ संख्येवर Ã¹ý –ÖÖ»Ö»µÖÖ प्राथमिक ¿ÖÖô“µÖÖ †Ö•Ö 1»ÖßÖ ŸÖ 4£ÖßÖ “µÖÖ वर्गाच्या प्रत्येकी 3 तुकड्या असून एकुण 15 शिक्षक ¾Ö शिक्षकेत्तर ¤¾´Ö“ÖÖ·µÖÖ“µÖÖ प्रयत्नातून •Ö¾Ôô¯ÖÖÃÖ 650 ¤¾Ö¤a¤Ö£ÖáÖ ¤¸¾ÖÂÖáÖ –ानार्जन ¤¾¸ŸÖ †ÖÆŸÖ.[29] ‡.Ã.1987 ´Ö¬µÖ विनाअनुदानीत ŸÖŸ¾ÖÖ¾Ö¸ ÃÖºþ ¤¾»Ö»Ö Æ ¤¾Ö¤a¤Ö»Ö¤µÖ 1993 ´Ö¬µÖ अनुदानित Ã¾Ö¤ºþ¯ÖÖ“Ö –ÖÖ»Ö. Æ“Ö ¤¾Ö¤a¤Ö»Ö¤µÖ †Ö•Ö नंदनवनासारखे ³ÖÖÃÖŸÖ असून ÃÖ´Ö£Ö सहकारी साखर कारखान्याच्या ¤¾´Ö“ÖÖ·µÖÖ“µÖÖ ¾Ö ¯Ö¤¸ÃÖ¸ÖŸÖ¤»Ö शेतकऱ्यांच्या ¯ÖÖ»µÖÖ“µÖÖ शिक्षणाची उणीव भरून ¤¾ÖœŸÖ †ÖÆ.

5.7.7 मत्स्योदरी विद्यालय, चिंचखेड, ता. †²Ö›, जि.जालना -

चिंचखेड व अवतीभोवतीच्ÖÖ ¾ÖÖ›¶Ö-ŸÖÖ›¶Ö¾तरील दीनदलिŸÖ, ¯Ö¤¤¤»Ötत, गोरगरीब शेतकऱ्यांच्या मुलांसाठी १५ ऑगस्ट १९९० साली या विद्यालयाची स्थापना केली. या गावाच्या ³ÖÖ¾ÖŸÖßÖ 12 ŸÖÖ› †ÖÆŸÖ.[30] ¯ÖÖ¸³ßÖ विनाअनुदानीत स्वरूपाने सुरु –ÖÖ»Ö»Ö Æ ¤¾Ö¤a¤Ö»Ö¤µÖ 1996 ÃÖÖ»ÖßÖ 100% अनूदानावर आले.

महाराष्ट्र शासनमान्यता प्राप्त "क" दर्जाचे पर्यटन क्षेत्र, पूण्यश्लोक अहिल्याबाई होळकर यांनी बांधलेले खंडोबाचे भव्य मंदीर, प्रसिद्ध पद्मावती माता मंदीर, महादेवाचे मंदीर इ. ´Ö¤ß¸Ö“ÖÖ ऐतिहासिक वारसा लाभलेले हे चिंचखेड गाव, पण या विद्यालयाच्या स्थापनेपूर्वी ±ÚŒŸÖ ¤•Ö.¯Ö.“ÖßÖ ‡µÖŸŸÖÖ 7¾ÖßÖ ¯ÖµÖŸÖ“ÖßÖ µÖ£Ö शाळा होती. पुढील शिक्षणाकरीता काही मुले अंबड, पाचोड व जामखेड येथे जात ÆÖŸÖßÖ. ´Ö»ींचे शिक्षण मात्र सातवीवरच थांबत असे. या बाबतीत या शाळेची स्थापना महत्वाची ठरते.[31] विद्यालयाची जागा गावातीलच एका दानशुर शेतकऱ्याने शिक्षणाच्या प्रती आस्था ठेऊन ¤¤»ÖßÖ †ÖÆ. †Ö•Ö ¿ÖÖô“ÖßÖ ³Ö¾µÖ ‡´ÖÖ¸ŸÖ ^³ßÖ †ÖÆ. स्थानीक व्यवस्थापनाशी संबंधीत असलेले श्रीरंगबापू पैठणे, इतर सदस्य व पालकांचे सहकार्य या ¿ÖÖô»ÖÖ ¾ÖôÖ¾ÖôÖßÖ ¤´ÖôÖ»Ö ¾Ö ¤´ÖôÖŸÖ †ÖÆ. आजमितीस इयत्ता ५वी ते १०वी पर्यंतचे वर्ग इथे चालतात. एकूण १४ शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या परिश्रमातून जवळजवळ ५०० ¤¾Ö¤a¤Ö£Öá –ानार्जनाचा लाभ घेत आहेत.

5.7.8 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß x¾Ö³Ö»Ö¼Ö, xŸÖ£Ö¯Ö¸ß -

ग्रामीण¤ÖªÖ¸ß नदीजवळ“µÖÖ ¯Öx¸ÃÖ¸ÖŸÖ ªÖÃÖ»Ö»µÖÖ xŸÖ£Ö¯Ö¸ß µÖÖ ग्रामीण¤ÖŸÖ पुरातन Æ´ÖÖ›¯Ö£ÖÖß लक्ष्मीनारायणाचे ´Ö¤ß¸ असुन एक पुरातन ²ÖÖ¸¾Ö †ÖÆ, ŸÖÃÖ“Ö पुरातन ´ÖÖ¹ÿŸÖÖß ´Ö¤ß¸, मेहेरनाथाचे ´Ö¤ß¸ ‡. ¯ÖÖ¿¾Ö³Ö´ÖÖß †Ã֛Ö»µÖÖ µÖÖ ग्रामीण¤ÖÖ“µÖÖ नावातही वरकरणी xŸÖ£Ö Æ֛Ö धार्मिक Ã֛Ö¤³Ö †Ã֛Ö»µÖÖ“Ö जाणवते. µÖÖ ¯Öx¸ÃÖ¸ÖŸÖ येणाऱ्या ´Ö¸´ÖÖ, एकलÆ¸Ö, खÖÖ»ÖÖ¯Ö¸ß, दहीगव्हाण, भायगव्हाण, खÖÖ¯Ö¸¤¾Ö xÆ¾Ö¸Ö, रामसगाव, दैठणा ‡. ग्रामीण¤ÖÖŸÖß»Ö विद्यार्थ्यांना माध्यमिक शिक्षणाची ÃÖÖµÖ नव्हती ¾Ö ÃÖÖµÖ •Ö¾ÖÔ नसल्याने शिक्षणाचे प्रमाण †Ÿµ֛»¯Ö ÆÖŸÖ. µÖÖ ¯Öx¸ÃÖ¸Ö“Öß Æß अडचण जाणून ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß µÖÖ नावाने ^¤µÖÖÃÖ आणलेल्या शिक्षण ÃÖÃ£Ö“µÖÖ माध्यमातून अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी सन 1991 ÃÖÖ»Öß µÖÖ x¾Ö³Ö»Ö¸Ö¤ÖÖ“ÖÖß स्थापना वर्ष»ÖÖß ¾Ö ¾Ö¸ उल्लेखीत ¯Öx¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö ग्रामीण¾Ö ¿ÖŸÖß“µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ तुलनेने ÃÖ•Ö»ÖÖ´Ö ÃÖ±ÿ»ÖÖ´Ö †Ã֛Ö»Ö»ÖÖß पण शैक्षणिक ÃÖÖµÖß“ÖÖß अडचण ÆÖŸÖß, ŸÖß µÖÖ ¿ÖÖô“µÖÖ स्थापनेने ÃÖ™»ÖÖß.

¯ÖÖ¸³Ößß विनाअनुदानीत ŸÖŸÖ¾Ö¤Ö¾Ö¸ ÃÖºp –ÖÖ»Ö»Ö Æ x¾Ö³Ö»Ö¸Ö¤ÖµÖ सन 1995 ´Ö¬µÖ अनुदानावर †Ö»Ö. †Ö•Ö Æ x¾Ö³Ö»Ö¸Ö¤ÖµÖ Ã¾ÖŸÖ¡Ö जागेत भक्कम ¯Öx¸ÃÖ¸Ö´Ö¬µÖ x¾ÖÃŸÖÖ¸»Ö»Ö †ÖÆ. विस्तीर्ण †¿ÖÖ ²Öx¤ÃŸÖ क्रीडांगणाची ÃÖÖµÖ विद्यार्थ्याकरीता वर्ष»ÖÖß असून ‡µÖŸŸÖÖ 5¾ÖÖß ŸÖ 10 ¯ÖµÖŸÖ“µÖÖ शिक्षणाची ÃÖÖµÖ µÖÖ x¾Ö³Ö»Ö¸Ö¤ÖÖतून –ÖÖ»ÖÖß †ÖÆ. †Ö•Ö एकूण Ã֛¾Ö वर्गा“µÖÖ मिळून 21 तुकड्या –ÖÖ»Ö»µÖÖ †ÖÆŸÖ. साधारणत: ¯ÖŸÖÖß तुकडी 70 x¾Ö³Ö¸Ö£Ö¸á मान्यता असून एकूण Ã֛¸ÖÃÖ¸ß 1500 x¾Ö³Ö¸Ö£Ö¸á ¯ÖŸÖÖß¾Ö¸ÖÂÖ¸á शिक्षण ‘ÖŸÖÖŸÖŸÖ. ÃÖ¬µÖÖ“Ö ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ ¸Ö•µÖÖ“Ö ^““Ö ¾Ö तंत्रशिक्षण ´Ö¡ÖßÖ¸Ö•Ö¿Ö³ÖµµÖÖ ™Ö¯Ö Æ ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£Ö“Ö ÃÖx“Ö¾Ö असून µÖÖ“µÖÖ मार्गदर्शनाखाली ¾Ö स्थानिक व्यवस्थापन ´Ö›ÔÖŸÖß»Ö ^ŸŸÖ´Ö´ÖÖ´ÖÖ ¯Ö¾ÖÖ¸ µÖÖ“µÖÖ देखरेखीखाली µÖÖ ¿ÖÖô“Ö कामकाज †Ö¤¿Ö ¾Ö गुणवत्तापूर्ण पद्धतीने अविरतपणे ÃÖºp †ÖÆ.

†Ö•Ö µÖÖ ¿ÖÖôŸÖ एकूण 31 शिक्षक ¾Ö 5 शिक्षकेत्तर वर्ग´Ö“ÖÖ¸ß वर्ग֛ÖµÖ¸ŸÖ असून विद्यादानाचे, x¾Ö³Ö¸Ö£Ö¸á घडविण्याचे वर्ग֛ÖµÖ ŸµÖÖ“µÖÖ x¿Ö¸Ö¾Ö¸ †ÖÆ.[32] ŸÖ चांगल्याप्रकारे पेलण्याचे वर्ग֛Ö´Ö µÖ£ÖßŸÖ»Ö शिक्षक वर्ग¸ŸÖ †ÖÆŸÖ. Æ µÖÖ ¿ÖÖô“µÖÖ निकालाचा ^ŸŸÖÖ¸ÖŸŸÖ¸ “Ö¤ŸÖÖ आलेख ¯ÖÖÆŸÖÖ लक्षात µÖŸÖ, एकूणच सर्वांगिण ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ x¾Ö³Ö¸Ö£Ö¸á Æ֛ वर्ग¦x²Ö¤ ›Ôô¶ÖÃÖ´ÖÖ¸ ठेवून वर्ग֛ÖµÖ ÃÖºp असल्याने xŸÖ£Ö¯Ö¸ß Æ –ानदानाचं नावाप्रमाणे तिर्थक्षेत्र आकाराला µÖŸÖ †ÖÆ.

5.7.9 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö³ÖÖ»ÖµÖ, नालेवाडी, ŸÖÖ.†²Ö› -

ग्ÖÖ¤Ö¾Ö¸ß नदीच्या †²Ö› ¾Ö घनसावंगी ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö ग्ÖÖ¾ÖÖ¾Ö¸ ŸµÖÖ“ÖÖ कटाक्ष †Ã֛»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ. µÖÖ“Ö भुमिकेतून त्यांनी ¯Ö×¾Ö¡Ö ग्ÖÖ¤Ö¾Ö¸ß न¤ß“µÖÖ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö वडीगोद्री ŸÖ 3ÖÖ²Ö¸ß ¾Ö “Ö´ÖÖ¯Ö¸ß ŸÖ रामगव्हाण µÖÖ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö ×¾Ö³Ö£µÖÖ“ÖÖß शैक्षणिक ग्Ö¸•Ö ओळखून ŸÖß भागविण्यासाठी नालेवाडी µÖÖ ´Ö¬µÖ¾ÖŸÖá ठिकाणी ´Ö. ×¿Ö. ÃÖÃ£Ö्ने या 11 नोव्हेंबर 1992 ¸Ö•Öß µÖÖ ×¾Ö³Ö»ÖµÖÖ“Öß स्थापना क्रां»Öß. शैक्षणिक ¾ÖÂÖ 1993-94 ´Ö¬µÖ शैक्षणिक वाढीनुसार 9¾Öß वर्ग ¾Ö 1994-95 ´Ö¬µÖ 10¾ÖÖ वर्ग †¿ÖÖ पद्धतीने 8 ŸÖ 10“Ö वर्ग 1994-95 ¯ÖµÖŸÖ सलगतेने Ã֛¹ý –ÖÖ»Ö. ×¾Ö³Ö»ÖµÖÖ´Ö¬µÖ 2000 ŸÖ 2001 µÖÖ शैक्षणिक ¾ÖÂÖÖŸÖ ‡µÖŸŸÖÖ 5¾Öß ¾Ö 6¾Öß “Ö वर्ग Ã֛¹ý करण्यास शासनाची ´Ö•Ö¸ß ×´ÖôÖ»Öß, ¾ÖÂÖ 2001-2002 ´Ö¬µÖ 7¾Öß “ÖÖ वर्ग Ã֛¹ý –ÖÖ»ÖÖ. †¿ÖÖ पद्धतीने ×¾Ö³Ö»ÖµÖÖ“Öß ¯Ö×ŸÖ´ÖÖ †ÖŸÖÖ सलग 5¾Öß ŸÖ 10¾Öß ¯ÖµÖŸÖ“Ö वर्ग †Ã֛»Ö»µÖÖ ´Ö»ÖÖ-´Ö»Ö़à“µÖÖ ¿ÖÖô´Ö¬µÖ –ÖÖ»Öß †ÖÆ.[33] इंग्रजीतील "L" आकाराची शाळेची स्वंतत्र सुसज्ज इमारत निर्माण –ÖÖ»Öß †ÖÆ. विद्यालयात ९ शिक्षक व ३ शिक्षकेत्तर कर्मचारी जवळपास ३५० विद्यार्थ्यांना –ानार्जन करीत †ÖÆŸÖ.[34] µÖÖ ×¾Ö³Ö»Ö़µÖÖ“µÖÖ स्थापनेपुर्वी शिक्षण्ÖÖÃÖÖŠß विद्यार्थ्यांना ¯ÖÖµÖ¯ÖßTM क्रां¸Ö¾Öß लागत †Ã֛ ŸµÖÖ´ÖôÖ ´Ö»Ö़à“µÖÖ शिक्षणाचे प्रमाण †ŸµÖŸÖ नगण्य ÆÖŸÖ. ŸµÖÖ´ÖôÖ Æ ×¾Ö³Ö»Ö़µÖ ´Ö»Ö़à“µÖÖ शिक्षणासंदर्भात ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Öß भुमिका निभावत †ÖÆ.

5.7.10 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö³Ö»Ö़µÖ, ŸÖÖ› हादगाव, ŸÖÖ.†²Ö› -

†²Ö› ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö भद्रायणी नदीच्या ŸÖß¸Ö¾Ö¸, †²Ö› पासून साधारणत: 10 किमी †ŸÖ¸Ö¾Ö¸ †²Ö› -¯ÖÖ£ÖÖß ¸Ö›¾Ö¸ ¾ÖÃÖ»Ö़»Ö ŸÖÖ› हादगाव Æ ग्ÖÖ¾Ö µÖ£Ö ±ýŒŸÖ प्राथमिक शिक्षणाची ÃÖÖµÖ, ¯ÖœÖß»Ö शिक्षणासाठी †²Ö› म्हणजे 10 ×क्रां.´Öß. “µÖÖ †ÖŸÖ ÃÖÖµÖ नव्हती. ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö खडकेश्वर, ×ÃÖ¨¿¾Ö¸ पिंपळगाव, बनगाव, ´ÖÖÆ¯Ö¸ß, ¾Ö›ß रामसगाव, पांगरखेडा ¾Ö ¯ÖÖ¾ÖÃÖ पांगरी ‡. ग्ÖÖ¾ÖÖŸÖß»Ö ×¾Ö³Ö£µÖÖ“Öß शैक्षणिक ÆôÃÖÖ› ÆÖŸÖ ÆÖŸÖß. ŸÖÖ› हादगाव आणि उपरोक्त ग्ÖÖ¾ÖÖŸÖß»Ö गोरगरीबांच्या ´Ö»ÖÖ´Ö»Ö़à“Öß माध्यमिक शिक्षणासाठी ÆôÃÖÖ› पाहतांना ख्Ö·µÖÖ –ानाचा †Ö¬ÖÖ¸ देण्यासाठी –ानगंगा Æß“Ö विकासाची गंगा †ÖÆ. –ानगंगा ‘Ö¸Ö‘Ö¸ß ¯ÖÖÆ“ÖÖ¾ÖÖß ÆÖ ^§¿Ö ठेऊन अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी 10 नोव्ह²Ö¸ 1992 ÃÖÖ»Öß ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö³Ö´Ö¤ß¸Ö“Öß स्थापना µÖ£Ö विनाअनुदानीत Ã¾Ö¹ý¯ÖÖ´Ö¬µÖ क्रां»Öß.[35]

•µÖÖ ठिकाणी शैक्षणिक दुष्काळ ÆÖŸÖÖ ŸÖ£Ö "Ö™Ã Ö ¸Ö¯Ö™ »ÖÖ¾Ö»Ö ¬Ö»Ö. †Ö•Ö µÖÖ "Ö™¶Ö¿ÖÖ ¸Ö¯Ö™¶Ö"Ö ¹ý¯ÖÖŸÖ¸ वटवृक्षात –ÖÖ»Ö †ÖÆ. †Ö•Ö µÖÖ ¿ÖÖô"ÖÖ ÃÖ¤¸, विलोभनिय ¾Ö निसर्गरम्य वातावरणात †²Ö›-¯ÖÖ£ÖÖ ¸Ö›¾Ö¸ †ÃÖ»Ö»ÖÖ ‡´ÖÖ¸ŸÖ mन आकर्षिŸÖ करणारी †¿ÖÖ असून ‡µÖŸŸÖÖ 5 ¾ÖÖ ŸÖ 10 ¾ÖÖ "µÖÖ एकूण ²ÖÖ¸Ö ŸÖ¤¾›¶Ö निर्माण –ÖÖ»µÖÖ †ÖÆ. साधारणत: ¯ÖŸÖÖ तुकडी 60 ×¾Öª£Öá संख्या ¬ÖÆÖŸÖ -Ö¸»µÖÖÃÖ 700 "µÖÖ •Ö¾ÖÔ¯ÖÖÃÖ ×¾Öª£Öá µÖ£Ö –ानार्जन ¤¸ŸÖÖŸÖ. प्राथमिक 5 शिक्षक ¾Ö माध्यमिक ¿ÖÖô"Ö 7 शिक्षक ŸÖ¸ 03 शिक्षकेत्तर ¤´Ö"ÖÖ¸ß †¿ÖÖ एकूण 15 ¤´Ö"ÖÖ·µÖÖ"µÖÖ साहाय्याने –ानदानाचे ¤ÖµÖ µÖ£Ö µÖ¿ÖÃ¾ीपणे ÃÖ¹ý †ÖÆ.[36] ÃÖ¤¸ß»Ö ¿ÖÖô"ÖÖ ¯Ö¸ßÃÖ¸ पाहता त्यांनी केलेल्या उत्कृष्ठ वृक्षारोपणाच्या कार्याबद्दल वन विभागाने शाळेला बक्षीस व पुरस्काराने सन्मानित केले आहे. आज शाळेत कोणत्याही प्रकारची उणीव असल्याचे जाणवत नाही. एकूणÖ"Ö अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ"µÖÖ मार्गदर्शनाखाली स्थानिक ¿ÖÖ»ÖµÖ व्यवस्थापन ´Ö›ÔÖ"µÖÖ सहकार्याने ¿ÖÖô"µÖÖ मुख्याध्यापक, शिक्षक ¾Ö ¤´Ö"ÖÖ·µÖÖ"µÖÖ प्रयत्नांना †Ö¤¿Ö ¿ÖÖôÖ घडविण्यात µÖ¿Ö †Ö»Ö †ÖÆ.

5.7.11 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Öª Ö»ÖµÖ, हस्तपोखरी, ŸÖÖ. †²Ö› -

´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£Ö"Ö अध्यक्ष अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी सन 1992 ´Ö¬µÖ †²Ö› पासून 20 कि.मी. †ŸÖ¸Ö¾Ö¸ आडवळणावर †ÃÖ»Ö»µÖÖ हस्तपोखरी µÖÖ ¬ÖÖ¾ÖßÖ ×¾ÖªÖ»ÖµÖÖ"ÖßÖ स्थापना ¤¾»ÖßÖ. ŸµÖÖ´ÖÔ हस्तपोखरी ¾Ö ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖßÖ»Ö ¬ÖÖ¾ÖÖŸÖßÖ»Ö विद्यार्थ्यांना शिक्षणाची सूवर्णसंधी ^¯Ö»Ö²¬Ö –ÖÖ»ÖßÖ.

×¾ÖªÖ Æ ²ÖÔ †ÖÆ Æ ÃÖ¾Ö ग्रामस्थांना ¯Ö™ŸÖ ÆÖŸÖ ¯Ö¸ŸÖ †Ö¯Ö»µÖÖ पाल्यांना ¿ÖÆ¸Ö´Ö¬µÖ शिक्षणासाठी पाठविण्यासाठी Æ¾Ö असणारे आर्थिक ²ÖÔ ´ÖÖ¡Ö त्यांच्याकडे नव्हते. Æ ²ÖÔ पुरविण्याचे ¤ÖµÖ ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ÃÖÃ£Ö"µÖÖ विद्यालयाने Ã¹ý ¤¾»Ö आणि ¯ÖÖÆŸÖÖ ¯ÖÖÆŸÖÖ µÖÖ ´Ö¸´ÖÖ› जमिनीवर ¾ÖÃÖ»ÖµÖÖ ¬ÖÖ¾ÖÖ"ÖÖ "ÖÆ¸Ö"Ö अक्षर वेलींने बदलून ¬Ö»ÖÖ. †Ö•Ö"µÖÖ Ã¡ßÖ-¯Ö¹ýÃÖ समानतेच्या युगामध्ये मुलींना परगावी ×¿ाक्षणासाठी पाठविणे अनेक कारणांमुळे †¿ÖŒµÖ ÆÖŸÖ †¿ÖÖ मुलींना "ÖÖ£ÖßÖ ¯ÖµÖŸÖ शिक्षण घेऊन 'Ö¸ß"Ö ²ÖÃÖÖ¾Ö लागे. ¯ÖÖµÖ¯ÖßÖ™ करून †²Ö›»ÖÖ जाणे ¿ŒµÖ नव्हते †¿ÖÖ असंख्य मुलींना µÖÖ विद्यालयाने शिक्षणाची ÃÖ¬ßÖ ^¯Ö»Ö²¬Ö करुन ×¤»ÖßÖ. †Ö•Ö अनेक ´Ö»ÖßÖ ¾Ö ŸµÖÖ"Ö पालक ÃÖÃ£Ö»ÖÖ धन्यवाद ¤ŸÖ †ÖÆ.

Ã‘´‘•‘“‘ विकास सत्तेने Æ‘Ÿ‘ नाही, यंत्राने Æ‘Ÿ‘ नाही Ÿ‘¸ Ÿ‘‘ †‘¤¿‘ शिक्षकामुळे Æ‘Ÿ‘‘ µ‘‘“‘ जाणीव ठेवून शिक्षकांच्या नियुक्त्या देखील क‘¾ô गुणवत्ता लक्षात घेऊन“‘ Æ‘Ÿ‘‘Ÿ‘ ¾‘ Ÿµ‘‘“‘ ±ý»‘Ÿ‘ †Ã‘ क‘, सन 1995 पासून †‘•‘¯‘µ‘Ÿ‘ ग्रामीण µ‘‘ भागातील शाळेने <Ã‘.<Ã‘.Ã‘. परीक्षेत ‘‘¾‘‘¾‘Ÿ‘ µ‘¿‘ संपादन क‘»‘ †‘Æ. प्रत्येक ¾‘Â‘á <Ã‘.<Ã‘.Ã‘ “‘ निकाल Ã‘¸‘Ã‘¸ß 65 % पेक्षा •‘‘Ã‘Ÿ‘ लागलेला †‘Æ. ´‘“‘ 2000 ´‘¬µ‘ µ‘‘ ¿‘‘ô“‘ निकाल 86.26% लागला Ÿ‘¸ ´‘‘“‘ 2002 ´‘¬µ‘ µ‘‘ ¿‘‘ô“‘ ×¾‘ª‘£‘á ²‘»‘‘Ã‘‘Æ²‘ µ‘‘¤¾‘ बोडखे Æ‘ 86.26% गुण घेऊन <Ã‘.<Ã‘.Ã‘. परीक्षेच्या गुणवत्ता µ‘‘¤ß‘Ÿ‘ †‘»‘‘. ‡µ‘Ÿ‘Ÿ‘ 7 ¾‘“µ‘‘ परीक्षेतदेखील µ‘‘ ¿‘‘ô“‘ ×¾‘ª‘£‘á योगेश नारायण Ã‘‘¾‘Ÿ‘ ह्याने गुणवत्ता µ‘‘¤ß´‘¬µ‘ येण्याचा मान ×´‘ô×¾‘»‘‘ †‘Æ. निकालाचß उत्कृष्ट ¯‘¸¯‘¸‘ µ‘‘ शाळेने सातत्याने टिकवून Š¾‘»‘»‘ †‘Æ.[37] मुख्याध्यापक ¾‘ 8 सहशिक्षक आणि 2 शिक्षकेत्तर क‘´‘“‘‘·µ‘‘“µ‘‘ परिश्रमाने Æ ग्रामीण भागातील –ानदानाचे क‘‘µ‘ अविरतपणे Ã‘¹ý †‘Æ.

†‘•‘ निसर्गरम्य ¾‘ ¿‘‘Ÿ‘Ÿ‘´‘µ‘ वातावरणात Ã‘¸ô ¸Â‘Ÿ‘ 9 ख‘‘»µ‘‘“‘ Ã‘Ã‘••‘ ¾‘ Ã‘¤¸ ‡´‘‘¸Ÿ‘ ^3‘ ¸‘Æ‘»‘ †‘Æ.[38] µ‘‘ ×¾‘ª‘»‘µ‘‘Ÿ‘ ‡. 5¾‘ पासून Ÿ‘ 10 ¾‘ ¯‘µ‘Ÿ‘ शिक्षणाची Ã‘‘µ‘ ^¯‘»‘²¬‘ असून •‘¾‘ô¯‘‘Ã‘ 300 ×¾‘ª‘£‘á-विद्यार्थीनी शिक्षण ‘Ÿ‘ †‘ÆŸ‘.

5.7.12 ´‘ŸÃµगोदरी विद्यालय, मठ पिंपळगाव -

मठ पिंपळगाव हे गाव जालना-अंबड या वर्दळीच्या राज्य महामार्गावर आहे. †²‘› ¾‘ जालना या दोन तालुक्यांचा हा सिमाभाग, दूधना नदीने नैसर्गिकपणे सिमा ठरलेल्या आहे. ग‘‘¾‘‘»‘‘ ¿‘Ÿ‘ß ¼यवसायाची पार्श्वभुमी लाभलेली आहे. येथे सन १९९३ साली मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातून गावाची, परिसरातील विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक सोय व्हावी या उद्देशाने अंकुशराव टोपे यांनी मत्स्योदरी विद्यालयाची स्थापना केली.[39]

साधारणत: या विद्यालयाची स्थापना –ाली त्यावेळी मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या स्थापनेला १८ वर्षे पूर्ण –ाली आणि या शिक्षण संस्थेच्या रुपाने जालना जिल्ह्याच्या शैक्षणिक विकासाच्या विशेषत्वाने ग्रामीण भागाच्या शैक्षणिक विकासाच्या योगदानातील संस्थेचे मठ ×¯‘¯‘ô¦¬‘‘¾‘ ×¾‘ª‘»‘µ‘ Æ 18 वे यूनिट होय. हा केवळ योगायोग समजून यातून अंकुशराव टोपे

यांची ग्रामीण भागाच्या शैक्षणिक विकासाची आस्था आणि आपल्या कृतीतून ती करुन दाखविण्याची सचोटी आणि शिक्षणाप्रती त्यांची जागरुक दूरदृष्टी दृष्टÏÃÖ ¯Ö›ŸÖ.

अंकुशराव टोपे यांच्या शैक्षणिक कार्याप्रती आस्था असणारे ग्रामस्थ श्री.एकनाथराव जिगे यांनी संस्थेस दिलेल्या देणगीरुपी जागेवर इंग्रजीतील "L"आकाराची इमारत निसर्गरम्य, उंच ^"Ö –ाडाच्या हिरच्या गर्दीत ऑफीस, संगणक कक्ष व ५ वर्गखोल्या अशा एकूण ११ खोल्यासह ÃÖ¾Ö ÃÖ×¾Ö-ÖÖµÖŒŸÖ ^3ÖÖ †ÖÆ. ×¾Öaֻ֟ÖµÖÖ"Ö बंदीस्त पद्धतीचे सुरक्षीत असे क्रीडांगण असून स्वच्छ पिण्याच्या पाण्याची सोय, विद्यार्थी-विद्यार्थीनांना वेगवेगळे स्वच्छतागृह व भौतिक सोयींनी यूक्त असे वातावरण निर्माण केले आहे. आज इयत्ता ५वी ते १०वी पर्यंतचे वर्ग इथे चालतात तुकडी मिळून ७ वर्गामध्ये जवळजवळ ४५० विद्यार्थी एकुण १३ शिक्षक-शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या साथीने –ानार्जन करीत आहेत.

'पंचतारांकित शाळा' म्हणून गौरव -

महाराष्ट्र शासनाच्या सामाजिक वनीकरण विभागातर्फे शाळेच्या पर्यावरण विषयक जागृती, प्रसार आणि कार्य याबद्दल महाराष्ट्र राज्याच्या मुख्यमंत्र्यांच्या हस्ते सन २००८-2009 ला शाळेला गौरविण्यात आले आहे.[40] हे विशेष उल्लेखनीय म्हणता येईल.

5.7.13 मत्स्योदरी विद्यालय, घुंगर्डे हादगाव, ता.अंबड, जि.जालना -

अंबड पासून दक्षिणेस गोदावरी नदीची उपनदी गल्हाटी नदीच्या पुर्वकिनाऱ्यावर वÏÃÖ»Ö»Ö घुंगर्डे हादगाव हे खेडेगाव गावामध्ये पुरातन दुर्गा देवीचे मंदीर आहे. गोदावरी व पैठण धरणाचा डावा कालवा यांच्या मध्ये वसलेले गाव, पाणी तसे पुरेसे. बहुतेक लोकांचा शेती हाच मुख्य ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ, µÖ£ÖÖल विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक हेळसांड लक्षात घेऊन स्थानिक लोकांचे सहकार्य घेऊन †ŸµÖŸ¹ प्रतिकुल परिस्थितीतील घुंगर्डे हादगावच्या बाजुला एका छोट्याश्या खोलीमध्ये दि.२०/०७/१९९३ ला अंकुशराव टोपे यांनी या विद्यालयाची सुरुवात विनाअनुदानीत ŸÖŸ¾ÖÖ¾Ö, केली. अपुरी विद्यार्थी संख्या, अपुरी इमारत यामुळे आठवी ते दहावीचे वर्ग वेगवेगळ्या ठिकाणी घ्यावे लागत, त्यामुळे शिक्षकांची संख्या जेमतेमच होती.[41]

विद्यालयाच्या क्षेत्रात परिसरातील करंजाळा, जालोरा, विलासनगर, गणपती तांडा, माना तांडा, शिंदेवाडी, इंदलगाव ही छोटी छोटी गावे येतात. आज या गावातील विद्यार्थी विद्यार्थीनींची

‡µÖŸŸÖÖ 5 ¾ÖßŸÖ ¤ÆÖ¾ÖßÖµÖŸÖ“µÖÖ शिक्षणाची सोय –ाली आहे. मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेचे संस्थापक अध्यक्ष †कुशराव टोपे यांची प्रेरणा व प्रयत्नाने गावातील प्रतिष्ठित नागरीक भगवान चोरमले, सखाराम चोरमले आणि सरदारसिंग पवार यांनी आपण समाजाचे क्रांÖÆßŸÖ¸ß देणे लागतो या निखळ भावनेतून शाळेसाठी जागा दान दिली याच जागेवर आज विद्यालµÖ“ßÖ ÃÖÃÖ••Ö व भव्य कंपाऊंड †Ã֐»Ö»ÖßÖ ‡´ÖÖ¸ŸÖ ^³ßÖ †ÖÆ. आज या विद्यालयात १४ शिक्षक व ३ शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या मार्गदर्शनाखाली जवळपास २०० विद्यार्थी विद्यार्थीनी –ानार्जन करीत †ÖÆŸÖ.[42]

संस्थेने शाळेचे मुख्याध्यापक श्री.डी.ए.जाधव यांना 'आदर्श मुख्याध्यापक' ¯Ö¸ßस्कार देऊन गौरविले आहे. याच शाळेचे सहशिक्षक दिलीप नाटकर २००७ मध्ये 'दलित मित्र पुरस्कार' ने गौरविलेले आहे.

5.7.14 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß -ानमंदीर प्राथमिक ¿ÖÖôÖ, †²Ö› -

शैक्षणिक ¾ÖÂÖ 1994-95 ´Ö¬µÖ †¾Ö‘µÖÖ 62 विद्यार्थ्यांना ¯Ö¾Ö¿Ö देवून †²Ö› µÖ£Ö ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß –ानमंदीर प्राथमिक ¿ÖÖôÖ ÃÖ¹ý –Ö֐»ÖßÖ. ऐतिहासिक ¾ÖÖ¸ÃÖÖ »Ö֐³Ö»Ö»µÖÖ †²Ö› µÖ£ÖßÖ»Ö µÖÖ ×¾Ö²aÖ»ÖµÖÖŸÖ ‡µÖŸŸÖÖ 1»ÖßÖ ŸÖ 4£ÖßÖ ¯ÖµÖŸÖ“µÖÖ प्रत्येकी दोन तुकड्या याप्रमाणे एकूण 8 तुकड्या †ÖÆŸÖ. ¯Ö×Æ»µÖÖ तुकड्या अनुदानीत Ã¾Ö¹ý¯Ö֐“µÖÖ असून प्रत्येक वर्गाच्या ¤ÃÖ·µÖÖ तुकड्या विनाअनुदानीत †ÖÆŸÖ †ÃÖ †ÃÖ»Ö ŸÖ¸ß †Ö•Ö ¿ÖÆ¸ÖŸÖ पहिल्या क्रंमाकाची ¿ÖÖôÖ म्हणून µÖÖ शाळेकडे ¯ÖÖÆß»Ö •ÖÖŸÖ.[43] †Ö•Ö µÖÖ ¿ÖÖô“µÖÖ ÃÖÃÖ••Ö ‡´ÖÖ¸ŸÖßÖ´Ö¬µÖ मुख्याध्यापकासह 9 शिक्षकांचा प्रशिक्षित वर्ग ŸÖÃÖ“Ö संगीत शिक्षक, संगणक शिक्षक µÖÖÃÖÆ 2 शिक्षकेत्तर क्रां´Ö“ÖÖ¸ß 577 विद्यार्थ्यांना विद्यार्जनाचे क्रांÖµÖ क्रां¸ßŸÖ †ÖÆŸÖ.[44] एकूणच या शाळेचा शिक्षणातील दर्जा व ठसा †Ö•Ö¯ÖµÖŸÖ †²ÖÖ¬ßÖŸÖ Š¾ण्यात येथील कर्मचारी व शिक्षक वर्ग यशस्वी –Ö֐»ÖÖ †ÖÆ. µÖÖ´ÖôÖ“Ö संस्थेअंतर्गत दिला जाणारा "मत्स्योदरी सेवा पुरस्कार" येथील मुख्याध्यापक कोळकर एल.जे. यांना दिला गेला आहे.

Ãֵ¤¸¡ ¿ÖÖôÖ ÃÖ¹ý होण्यापुर्वी †²Ö› µÖ£Ö खाजगी ÃÖÃ£Ö“ßÖ एकही ¿ÖÖôÖ नव्हती. µÖÖ ¿ÖÖô´Öô ¿ÖÆ¸ÖŸÖßÖ»Ö ×¾Ö²aÖ£µÖÖ“ßÖ प्राथमिक शिक्षणाची ÃÖÖµÖ –Ö֐»ÖßÖ. †Ö•ÖÆß µÖÖ ¿ÖÖôŸÖ †Ö¯Ö»µÖÖ पाल्यांना ¯Ö¾Ö¿Ö ×´ÖôÖ¾ÖÖ याकडे पालकांचा †Öœ† †ÃÖŸÖÖ. µÖ£ÖßÖ»Ö ¯Ö¾Ö¿Ö पूर्ण –ाल्यानंतर“Ö

^¸»Ö»ÖÖ ×¾Ö²Ö£Öá ‡ŸÖ¸ शाळांकडे ¾ÖôŸÖÖŸÖ. यावरुनच µÖÖ ¿ÖÖôÖÖ व्यवस्थापनाने ¾Ö ¤¢´Ö“ÖÖ¸ß वर्गाने †Ö¯Ö»ÖÖ ¿ÖÖ»Ö¡Ö शिक्षणातील ¤•ÖÖ किती †Ö¤¿Ö Š¾Ö»ÖÖ †ÖÆ Æ लक्षात µÖŸÖ.

5.7.15 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö²Ö»Ö¡Ö, पिंपरखेड ²Ö. ŸÖÖ. घनसावंगÖß -

अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£Ö“µÖÖ माध्यमातून सन 1994 ´Ö¬µÖ पिंपरखेड ²Ö. µÖ£Ö µÖÖ ×¾Ö²Ö»Ö¡ÖÖ“Öß ÃÖ¹ý¾ÖÖŸÖ ¤¢»Öß. पिंपरखेड ²Ö. µÖ£ÖÖ»Ö नैसर्गिक ¯Ö×¸ÃÖ¸ ÆÖ †×ŸÖ¿Ö¡µÖ सधन †ÃÖÖ असतांना ÃÖ¨¨Ö ´ÖÖ¡Ö ×शक्षणाची कुचंबना ÆÖŸÖ ÆÖŸÖß. माध्यमिक शिक्षणाच्या ÃÖÖµÖß†³ÖÖ¾Öß ÆÃß ´Ö»Ö ¾Ö“ÖßŸÖ ¸ÖÆŸÖ ÆÖŸÖß. †¿ÖÖ विद्यार्थ्यांना संस्थेने –ानाचे ¤¸¾ÖÖ•Ö µÖÖ ¿ÖÖô“µÖÖ रुपाने ¢Ö»Ö करुन ×¤»Ö.

´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö²Ö»Ö¡Ö“Öß ´ÖÆŸÖ´Öœ ±ý(ŒŸÖ 34 ×¾Ö²ार्थ्यांना घेवून ¸Ö¾Ö»ÖÖß ¬Ö»ÖÖß. Æ ×¾Ö²Ö»Ö¡Ö ÃÖ¹ý होण्यापूर्वी µÖ£Ö ×•Ö»ÆÖ ¯Ö×¸ÂÖ¤“Öß ¿ÖÖôÖ ÆÖŸÖß. ŸÖ¸ßÆß शैक्षणिक ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ मागासलेपण ÆÖŸÖ ŸÖ भरुन काढण्याचे ¤¢Ö¡Ö ÃÖ¤¸ß»Ö विद्यालयाने ¤¢»Ö. ŸµÖÖÃÖÖŠß ¬ÖÖ¾ÖÖŸÖß»Ö दानशूर नारायणराव ¯ÖÖ™ß»Ö यांनी ¬ÖÖ¾Ö´ÖôÖ¶Ö“Öß जमीन देऊन µÖÖ“Ö जागेवर ÃÖÃ£Ö“µÖÖ ¾Ö ¬ÖÖ¾ÖÖ“µÖÖ सहकार्यातून ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö²Ö»Ö¡ÖÖ“Öß 3Ö¾µÖ ¾ÖÖÃŸÖ ‡.Ã.2011 ´Ö¬µÖ ^³Öß ¸ÖÆß»ÖßÖ.[45]

निसर्गरम्य ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖ गावापासून •Ö¾ÖôÖ“Ö मुख्य ¸ÃŸµÖÖ¾Ö¸ इंग्Ö•ÖßŸÖß»Ö "L" आकाराच्या ‡´ÖÖ¸ŸÖßŸÖ †Ö•Ö ×¾Ö²Ö»Ö¡ÖÖŸÖ 5¾Öß ŸÖ 10¾Öß ¯Ö¡ÖŸÖ“µÖÖ 10 तुकड्या असून एकूण ×¾Ö²Ö£Öá संख्या 533 †ÖÆ म्हणजे ÃÖ¸ÖÃÖ¸ß प्रत्येक तुकडीमध्ये 45“µÖÖ ¾Ö¸ ×¾Ö²Ö£Öá संख्या †ÖÆ. 15 शिक्षक आणि 3 शिक्षकेत्तर ¤¢´Ö“ÖÖ·µÖÖ“µÖÖ मार्गदर्शनाखाली ×¾Ö²Ö£Öá –ानार्जन ¤¢¸ŸÖ †ÖÆŸÖ. विद्यालयातून शिक्षण ‘ÖŸÖ»Ö»Ö ×¾Ö²Ö£Öá †Ö•Ö वेगवेगळ्या ¢ß¡ÖÖ´Ö¬µÖ ¤¢Ö¡Ö¸ŸÖ †ÖÆŸÖ.[46] परिसरातील अरगडे गव्हाण, खडका, राजुरकर कोठा, श्रीकृष्णनगर, डोंगरवाडी या आडवळणाच्या गावातील विद्यार्थ्यांची १०वी पर्यंतच्या शिक्षणाची सोय –ÖÖ»Öß †ÖÆ. ×¾Ö²Ö»Ö¡ÖÖŸÖ कोणत्याही प्रकारची उणीव †ÃÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ नाही.

5.7.16 ¤¢. ¤ŸŸÖÖÃÖÖÆ²Ö देशमुख, प्राथमिक ¿ÖÖôÖÖ, घनसावंगी -

†²Ö› पासून 25 कि.मी †ŸÖ¸Ö¾Ö¸ ¾ÖÃÖ»Ö»Ö †²Ö›-¯ÖÖ£Ö¸ß ¸Ö›¾Ö¸ß»Ö घनसावंगी Æ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“Ö ठिकाण †ÖÆ. पुरातन जागृत देवस्थान श्री.नृसिंह ´Ö¤ß¸ आणि तुकाई ¤¾ÖßÖ“Ö ´Ö¤ß¸ †¿Öß ऐतिहासिक ¯ÖÖ¿¾Ö³Ö´Öß »ÖÖ³Ö»Ö»Ö Æ Ã£ÖôÖ. µÖ£ÖÖ»Ö शैक्षणिक ¬Ö¸•Ö ओळखून ¸चनात्मक ¾Ö

विधायक वसंतराव नाईक म्हणून ओळखले जाणारे शिक्षण महर्षी बाबूजी माध्यमातून ओळखले जाणारे प्राथमिक शिक्षण संस्थेची स्थापना सन 1994 साली तत्कुशराव रामटेके यांनी प्रयत्नातून केली. तत्पूर्वी 14 वर्षांचा शैक्षणिक प्रवेशाने ओळखले जाणारे संस्थेने प्रशालेने तालुक्यातील तसेच वेगळा ठसा लौकीक निर्माण केला तसेच.[47]

तसेच या शाळेच्या इंग्रजीतील 'I' आकाराची दोन वृक्षराजीने नटलेल्या सुशोभित असून तसेच माध्यमिक, उच्च माध्यमिक तसेच कामकाज आळीपाळीने केले जाते. घनसावंगीतील नेताजीराव शंकरराव देशमुख यांनी दानपत्राद्वारे जागेवर असून वर्षांचा प्रारंभ नामकरण तसेच वसंतराव शंकरराव देशमुख प्राथमिक, घनसावंगी तसेच करण्यात तसेच.

शिक्षकांच्या संख्या पैकी शिक्षकांच्या वतीने ज्ञानदानाचे वसंतराव कार्य अव्याहतपणे चालु आहे. प्रारंभी 3 शिक्षकांचा ओळखले जाणारे शिक्षण संस्थेने 'सेवागौरव' पुरस्कार देवून गौरव वसंतराव तसेच.[48] घनसावंगी परिसरातील पिरगैबवाडी, राजेगाव, देवनगर, सुतगिरणी या गावातील विद्यार्थ्यांना प्रामुख्याने दर्जेदार शिक्षणाची सोय प्रारंभी उपलब्ध प्रारंभी तसेच.

5.7.17 वसं. शंकरराव देशमुख माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विद्यालय, घनसावंगी -

घनसावंगी प्रारंभी 1994 साली स्थापन वसंतराव माध्यमिक विद्यालय जोडुनच झाली सन 31 ऑगस्ट 2000 रोजी माध्यमिक विद्यालय ओळखले जाणारे शिक्षण संस्थेने माध्यमातून अंकुशराव रामटेके यांनी वसंतराव. दि.2008 पासून उच्च माध्यमिक विद्यालय वसंतराव नाईक निरोगी संस्कृतीशिवाय पासून राजकारण करणे तसेच. प्रारंभी भुमिकेचे अंकुशराव रामटेके यांनी पासून, चिखल-शंभर प्रारंभी डोंगरमाथ्याच्या वणव्यात अक्षरज्योत रामटेके अंधकार वसंतराव दि शकणार नाही, वसंतराव प्रारंभी करून शिक्षणाची प्रारंभी सर्वांगिण विकासासाठी गौरव-पासून सर्वांगिण ओळखले करुन वसंतराव. प्रारंभी रामटेके पासून शिक्षण प्रारंभी प्रारंभी वसंतराव एक एक पारंब्यावरून प्रारंभी.[49]

कक्षा 24 ×•ो–ोंÃो मुलांना घेऊन Ãो¹ý –ोंो»ो»µोंो µोंो ×¾ो³ो»ोµोंो“µोंो एकूणो 5 ¾ोंß Ÿो 10 ¾ोंß “µोंो 15 तुकड्या µोंो×¿ो¾ोंोµो कनिष्ठ ´ोÆो×¾ो³ो»ोµोंो“µोंो 2 तुकड्या (11¾ोंß ¾ो 12¾ोंß कक्षा) <¾ोœो ×¾ोÃŸोंो¸ –ोंो»ोंो †ोÆ. µो£ो †ो•ो×´ोŸोंß»ोंो 26 शिक्षक ¾ो 5 शिक्षकेत्तर कर्मचारी वर्ग कक्षोµो¸Ÿो †ोÆ. ग्रामिण भागातील विद्यालय असूनही निकालाची उत्तम परंपरा या विद्यालयाने राखली आहे. सन २०१० च्या पहिल्याच एस.एस.सी. च्या बॅचचा निकाल ७५ आणि पुढे ९०% च्या वर लागला आहे. २६ जानेवारीला प्रजासत्ताक दिनी जालना येथील पोलीस ग्राऊंडवर स्काऊट गाईडच्या संचलनात सहभाग आणि स्का^™| गाईडच्या विद्यार्थ्यांना मिळालेला राज्यस्तरीय पुरस्कार हे ×¾ो³ोो£µोंो“ो ¾ो ´ोÆो×¾ो³ो»ोµोंो“ो ´ोÆŸ¾ोंो“ो µो¿ो †ोÆ. शैक्षणिक कक्षोµोंो²ो¸ो²ो¸“ो विद्यालयाने ×¾ो³ो»ोµो आणि •ो¾ोô¯ोंोÃो“µोंो ¯ो×¸Ãो¸ोŸो कक्ष»ो»ोß वृक्षलागवड आणि वृक्षलागवडीच्या दृष्टीने कक्ष»ो»ो प्रयत्न µोंो पर्यावरणीयदृष्ट्या ´ोÆŸ¾ोंो“µोंो कक्षोµोंो²ो§»ो ×¾ो³ो»ोµोंो»ोंो हरीतसेने अंतर्गत "±ý०‡¾Æ Ã™ो¸" ¿ोंोôो म्हणून पुरस्कार देऊन गौरविण्यात †ो»ो †ोÆ.[50]

या परिसरातील राजेगाव, देवडी हादगाव, पिरगैबवाडी, देवनगर तांडा, ढाकेफळ, बोरगाव, गुरुपिंप्री, मंगूजळगाव, बोलेगाव, तनवाडी, देवहिवरा, रामगव्हाण, भद्रेगाव, बहिरगड, एकरुखा, बोडखा, मांदळा या गावातील विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणाची सोय –ोंो»ोß †ोÆ.

5.7.18 ´ोŸÃµोंो¤¸ß ´ोंो¬µो. ¾ो ^“”ो ´ोंो¬µो. ×¾ो³ो»ोµो, जामखेड, Ÿोंो.†²ो›, जि.जालनो-

†²ो› पासून वायव्येकडे 20 कि.मी †Ÿो¸ो¾ो¸ डोंगराच्या कक्षि¿ोßŸो ¾ोÃो»ो»ो †²ो›-औरंगाबाद ¸ो›¾ो¸ß»ो जामखेड Æ खेडेगाव. •ो¾ोô“µोंो डोंगरामध्ये ³ोंो¸ŸोंोŸोß»ो एकमेव •ोंो²ो¾ोŸोंो“ो ´ो¤ß¸ असून गोंो¾ोंोŸो ¾ो ¯ो¸ßÃो¸ोŸोß»ो गोंो¾ोंोŸो हनुमानाचे ´ो¤ß¸ †ोœोŸो नाही. •ोंो²ो¾ोŸो µोंो स्थानावरुन µोंो गो¾ोंो“ो नाव जामखेड ¯ो›»ो †Ãो¾ो †Ãो मानतात, •ोंो²ो¾ोŸो Æ“ो µोंो भागातील लोकांचे ¤¾ोŸो †ोÆ. µोंो ×¿ो¾ोंोµो गोंो¾ोंोŸो पुरातन कक्षोôोŸोß»ो Æ´ोंो›¯ो£ोß ´ोÆो¤¾ोंो“ो ´ो¤ß¸ †ोÆ.

†¿ोंो µोंो सधन ¾ो Ãो¯ो®ो खो›¶ो´ो¬µो अंकुशराव ™ो¯ो यांनी ´ोŸÃµोंो¤¸ß माध्यमिक ×¾ो³ो»ोµोंो“ोß सन 2000 ´ो¬µो स्थापना कक्ष»ोß. सन 2004 Ãोंो»ोß ^“”ो माध्यमिक ×¾ो³ो»ोµो जोडण्यात †ो»ो. गोंो¾ोंोŸोß»ो दानशुर ¾ो शिक्षणप्रेमी ×¤»ो¾ो¸ कक्षोÃो´ो शेख यांनी अंकुशराव ™ो¯ो µोंो“µोंो विनंतीवरून ¾ो गोंो¾ोंोŸोß»ो बहुजनाच्या शिक्षणाच्या Ãोंोµोß Ãोंोš ß 2-एकर जमीन ÃोÃ£ो»ोंो दान ×¤»ोß.

†ö•ö ×¾ö³ö»ö µö"ö¸ß इंग्रजीती "L" आकाराची 11 वर्गखोल्यांची, Ãö´ö¸ ¯ö¿öÃŸö क्रीडांगण †Ãö»ö»öß ¯ö¿öÃŸö ‡´ö¸ŸößŸößö ×¾ö³ö»ö µöö"ŸöŸöö 5¾öß Ÿö 12¾öß ¯öµöŸö"µöö वर्गात •ö¾ö³ô¯ööÃö 600 ×¾ö³ö£öá 12 शिक्षक ¾ö 4 शिक्षकेत्तर कर्म´ö"ö·µöö"µöö सहाय्याने विद्यार्जनाचे कर्मöµö कर्म¸Ÿö †öÆŸö.[51] मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेतर्फे दिला जाणारा सेवाग्ö¸¾ö पुरस्कार येथील मुख्याध्यापक एस.एम.अंभोरे यांना प्राप्त –ाला आहे. शिवाय सहशिक्षक अंकुश भानुदास पवार यांचा Ãö¾öö³ö¾öß संस्थेतर्फे पुरस्कार देऊन गौरव –ाला आहे. ही या शाळेच्या शिक्षकांच्या कार्याप्रतीची निष्ठा असल्याचे द्योतक दिसते. ऐतिहासिक वारसा आणि परिसरातील मोठी बाजारपेठ अशी पार्श्वभुमी असलेले जामखेड हे गाव परीसरातील पागीरवाडी, विठ्ठलवाडी, जोगेश्वरवाडी, कोमलवाडी, नारळ्याची वाडी या गावातील विद्यार्थ्यांसाठी जिल्हा परिषदेचे हायस्कुल तोकडे पडत होते म्हणुन"ö एवढ्या मोठ्या संख्येने असलेल्या या विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक न्याय देण्याचे कार्य मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेने केल्याचे लक्षात येते.

5.7.19 ´öŸÃµöö¤¸ß ×¾ö³ö»öµö, लोणार भायगाव, Ÿöö.†²ö›, जि.जालनö -

लोणार भायगाव †²ö› Ÿöö»ö©Œµöö¾Ÿößö»ö आडवळणीचे, बदनापूर Ÿöö»ö©Œµöö"µöö सिमेलगत †Ãö»ö»ö खेडेगाव, सर्वार्थाने उपेक्षित ¸ö×Æ»ö»ö. पारंपारिक ¿öŸößö ¾µö³¾öÃöö¾µöö³¾ö¸ †¾ö»ö²ößŸö ग्öö³¾öö¾Ÿö ‡µöŸŸööö 7¾öß ¯öµöŸö ×•ö.¯ö.¿öôö ÆöŸößö, शिक्षणापासून अनेक ×¾ö³ö£öá ¾ö"öößŸö ¸öÆŸö †Ãö Ÿö¸ कर्मöÆß Áößö´öŸöö"öß ´ö»ö रोहीलागड µö£ö ¯ö©ß»ö शिक्षणासाठी •ööŸö †ÃöŸö ¯ö¸Ÿö, ´ö»öà"ö शिक्षण ´öö¡ö ‡£ö"ö Ãö¯öŸö. ^ŸŸö´ö प्रशासक ¾ö लोकनेता µöö नात्याने ´öŸÃµöö¤¸ß शिक्षण ÃöÃ£ö"ö अध्यक्ष अंकुशराव ™ö¯ö यांनी शिक्षण सर्वांना ×´ôö»ö ¯öö×Æ•ö µöö •ööŸößö²öö ±ý»ö µöö"µöö भुमिकेची कर्मŸößס¿ö»öŸöö म्हणून लोणार भायगाव µö£ö ´öŸÃµöö¤¸ß ×¾ö³ö»öµöö"öß सन 2000 ´ö¬µö Ãö¹ý¾ööŸö कर्म»öß.[52]

×¾ö³ö»öµöö"µöö कार्यक्षेत्रात ¯ö×¸Ãö¸öŸößö»ö खेडगाव, चिकनगाव, ²ö¤ö¯ö¸, लोणार भायगाव ¾ö •ö¾öô"µöö ¾ööö›¶ö आणि ¾öÃŸµöö"öö Ãö´öö¾ö¿ö ÆöŸöö. 9 शिक्षक आणि 5 शिक्षकेत्तर कर्म´ö"öö·µöö"µöö सहाय्याने ×¾ö³ö»öµööŸö ‡µöŸŸööö 5¾öß Ÿö 10¾öß µöö वर्गात 304 ×¾ö³ö£öá विद्यार्जन कर्म¸ßŸö †öÆŸö. ×¾ö³ö»öµöö"öß गुणवत्तेची कर्मö¸कर्मß¤ चांगल्या प्रकारची असून सन 2004 ´ö¬µö <Ãö.<Ãö.Ãößö. निकाल 100 % लागला ÆöŸöö. ×•ö»Æö ¯ö×¸Âö¤ जालना यांनी ¿öôö»öö ¯ö¿öÃŸößö¯ö¡ö देऊन ग्öö¸¾ö कर्म»öö †öÆ.[53]

‡µÖŸŸÖÖ 8¾Öß ŸÖß»Ö †¾Ö'µÖÖ 43 ×¾Ö³Öथ्र्यांना (पैकी फक्त ६ मुली) सोबत घेवून शिक्षणाचा श्रीगणेशा करणारे हे विद्यालय पटसंख्येच्या बाबतीत आज ३००च्या वर गेले आहे. स्त्री शिक्षण¤Ö×¾ÖÂÖµÖß“Öß ¯ÖÖ¸3Öß“Öß ^¤ÖÃÖßनता कमी करण्यात या विद्यालयाने यश मिळविले आह †ÃÖ ×¤ÃÖŸÖ.

5.7.20 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö³Ö»ÖµÖ, जालना (इ.स.२००३) -

मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेचा शैक्षणिक वटवृक्ष उत्तरोत्तर वृद्धींगत होत असतांना जालना शहरामध्ये संस्थेच्या माध्यमातून उच्च शिक्षणाच्या बहूतेक सोयी उपलब्ध –ÖÖ»µÖÖ ÆÖŸµÖÖ ´ÖÖ¡Ö, माध्यमिक विद्यालय नव्हते. शहारातील मस्तगड परिसरात माध्यमिक शाळा नव्हती ही स्थानिक गरज लक्षात घेऊन ऐतिहासिक पार्श्वभुमी असलेल्या मस्तगड या ठिकाणी मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातून सन २००३ साली या विद्यालयाची स्थापना –ÖÖ»Öß.

आज सदरील शाळा जालना शहरापासून १ कि.मी अंतरावर इंदेवाडी या ठिकाणी ÃÆÖ»ÖÖŸÖ¸ßŸÖ –ÖÖ»Öß †ÖÆ. विद्यालयात इयत्ता ५वी ते १०वी मध्ये जवळपास ३५० विद्यार्थी एकूण १२ शिक्षक शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या कार्यकर्तृत्वाखाली विद्यार्जनाचे धडे घेत आहेत.[54] विनाअनुदानीत स्वरुपाच्या या शाळेतील शैक्षणिक वातावरण व भौतिक सोयीसुविधा पुरेशा Ã¾Ö¹√¯ÖÖŸÖ †ÖÆ †ÃÖ †ÃÖ»Ö ŸÖ¸ß ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö ×¾Ö³Ö£µÖÖ“Öß †ोढ या शाळेत प्रवेश मिळविण्याकडे असते यावरुन विद्यालय विद्यार्थ्यांच्या पसंतीस उतरल्याचे दिसते.

5.7.21 मत्स्योदरी विद्यालय, नाथनगर, ता.घनसावंगी (इ.स.२००४) -

घनसावंगी पासून आग्नेयेस असलेले नाथनगर हे खेडेगाव, गोदावरी नदीच्या उत्तरेस †ÃÖ»Ö»ÖÖ ÆÖ सधन परिसर. गावात नागेश्वराचे मंदीर †ÖÆ, µÖÖ ग¾ÖÖŸÖ ±√ŒŸÖ ‡µÖŸŸÖÖ 7¾Öß ¯ÖµÖŸÖ ¿ÖÖô“Öß ÃÖÖµÖ ^¯Ö»Ö²¬Ö ÆÖŸÖß, पुढील शिक्षणासाठी कुंभार पिंपळगाव अथवा राजाटाकळी या गावी •Öावे लागे यामुळे विशेषत: मुलींचे शिक्षण इथेच संपत असे. मुख्यत: ग्रामीण भागाच्या सर्वांगीण विकासासाठी शिक्षण हे महत्वाचे साधन आहे अशी विचारसरणी असणारे व ती प्रत्यक्ष कृतीत उतरविणारे या परिसराचे भूमिपूत्र अंकुशराव टोपे यांनी मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातून सन २००४ मध्ये येथे मत्स्योदरी विद्यालयाची स्थापना केली. ×¾Ö³Ö»ÖµÖÖŸÖ 5¾Öß ŸÖ

१०वी पर्यंतची शैक्षणिक सोय –ाली आहे. सरासरी प्रतीवर्गात ५० विद्यार्थी याप्रमाण •ö¾ô¯ööÃö 300 x¾ö»ö£öá 11 x¿ö्षक-शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या मार्गदर्शनाखाली विद्यार्जन करत आहे.

µöö x¾ö»ालयात शिक्षण घेतलेले सुनिल कोकणे, रामÀ¾ör तोडकर आणि रामहारी सोनसाळे हे विद्यार्थी इंजिनियर –öö»ö µातून मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेतील गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाची ¯ö“ößÿöß µöÿö.[55] x¾ö»ö»öµöö“öö संख्यात्मक दर्जाबरोबरच गुणात्मक दर्जाही चांगला आहे. µöö x¾ö»ö»öµöö´ôô परिसरातील नागोबाची वाडी, राजूरकर कोठा, शिवणगाव, ३öö¤»öß ‡Ÿµöö¤ß जवळच्या गावातील विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणाची सोय –öö»öß †öÆ. हे विद्यालय कायम विनाअनुदानीत स्वरूपाचे आहे, तरीही मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेने पुरेशा भौतिक सुविधा ¯ö¸x¾ö»µöö“ö x¤ÃöÿÝö.

5.7.22 ´öŸÃµöö¤¸ß ¯öथमिक x¾ö»ö»öµö, xŸö£ö¯ö¸ß, ता.घनसावंगी (इ.स.२००४) -

घनसावंगी तालुक्यातील तिर्थपूरी हे बाजारपेठेचे गजबजलेलं ¾ö अध्यात्मीकदृष्ट्या प्रसिद्ध स्थळ, गावात लक्ष्मीनारायणाचे हेमाडपंथी बांधकाम शैलीचे प्राचीन मंदीर येथील सांस्कतीक वारशाच्या खुणा आजही दृष्टीस पडतात. येथे मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेने माध्यमिक, उच्च माध्यमिक तसेच पदवीपर्यंतच्या शिक्षणाची सोय २००४ पर्यंत उपलब्ध करुन दिली ÆöŸößß, या बरोबरीनेच दि.२२ जून २००४ साली या प्राथमिक विद्यालयाची स्थापना –öö»öß. µöö माध्यमातून तिर्थपूरी सारख्या ग्रामीण भागात इयत्ता १ली ते पदवीपर्यंतच्या शिक्षणाचे दालन उभे ¸öxÆ»ö †öÆ.

विद्यालयाची सध्याची इमारत भाडेतत्वावर असून संस्थेने विद्यालयाच्या बांधकामाकरीता स्वत: च्या मालकीची जागा उपलब्ध करून दिलेली आहे. संस्था शाळा इमारतीचे बांधकाम करण्याच्या प्रयत्नात आहे. †ö•ö x¾ö»ö»öµööŸö ‡µöŸŸöö 1»öß Ÿö 4£öß ¯öµöŸö“ö वर्ग चालतात. विद्यालयाची प्रतीवर्ग क्षमता ४० नुसार एकुण १६० विद्यार्थी अशी असली तरी प्राथमिक शिक्षणापासून कोणीही वंचीत राहु नये म्हणून सन २०१३-14 µöö शैक्षणिक वर्षात १९७ विद्यार्थी शिक्षण घेत होते. आज विद्यालयात ४ शिक्षक कार्यरत आहेत.[56] एकूणच ग्रामीण भागातील विद्यालय असूनही विद्यालयाचा परिसरात चांगला लौकीक असल्याचे दिसते.

5.7.23 मत्स्योदरी विद्यालय, साकळग्ÖÖ¾Ö, ता.घनसावंगी (इ.स.२००५) -

घनसावंगी ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö कुंभार पिंपळगाव या बाजारपेठेच्या गावापासून रांजणी रोडवर उत्तरेस १५ कि.मी.वर असलेले साकळगाव हे गाव, २१व्या शतकाच्या प्रारंभापर्यंत माध्यमिक शिक्षणाची गंगा या गावापर्यंत पोहोचली नाही. मुळत: मुख्य शहरापासून वेगळे, ¸ÃŸµÖÖ“µÖÖ बाबतीत आडवळणाचे गाव, गावकऱ्यांचा मुख्य व्यवसाय शेतीचा, शैक्षणिक ¥Â™¶Ö मागासलेला हा भाग मुलींच्या शिक्षणाचे प्रमाण अगदीच नगण्य होते. परिसरातील साकळगाव, कोठाळा, बेलवाडी, घोन्सी गावाचे संलग्न दोन तांडे इथेही अशीच परिस्थिती. साकळगाव व परिसरातील शैक्षणिक मागासलेप्Öणाची कमी भरून काढावी या प्रामाणिक हेतूने इ.स.२००५ मध्ये त्यांनी आपल्या संस्थेच्या माध्यमातून माध्यमीक विद्यालयाची पायाभरणी केली.

µÖÖ विद्यालयात इयत्ता ५वी व १०वी पर्यंतचे वर्ग चालतात. प्रतिवर्षी साधारणत: 360 विद्यार्थी एकूण ११ शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या मार्गदर्शनाखाली –ानार्जन करतात. आज विद्यालय ज्या स्थळी कार्यरत आहे ती विद्यालयाची जागा गावातीलच शिक्षणप्रेमी लक्ष्मणराव गाडेकर यांनी संस्थेला दानपत्र करून दिलेली आहे. [57] ¿ÖÖÔ“µÖÖ नवीन इमारत“Ö बांधकाम प्रस्तावीत आहे.

5.8 कन्या विद्यालये :-

5.8.1 ´ÖŸÃµÖीदरी कन्या विद्यालय, कुं. पिंपळगाव, ता. घनसावंगी (‡.Ã.2003) -

'×¿Ö¾Ö¸Ö¸µÖÖ“Ö †ÖŠ¾ÖÖ¾Ö 1ý¯Ö, ×¿Ö¾Ö¸Ö¸µÖÖ“ÖÖ †ÖŠ¾ÖÖ¾ÖÖ ¯ÖŸÖÖ¯Ö' µÖÖ ¯ÖŒŸÖß“Ö ¸×“Ö¸µÖŸÖ ¾Ö "¡Ö¯ÖŸÖß शिवाजी महाराजांचे समकालीन संत, संत रामदास स्वामीचे जन्मगाव जांबसमर्थ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö, गोदावरी नदीच्या खोऱ्यातील आणि पैठण धरणाच्या कालव्यामुळे काहीसी स´Ö¨ ¿ÖŸÖß असणारे कुंभार Ø¯Ö¯Öळगाव हे गाव. आज जवळपासच्या २०-२५ खेड्या“Öß Æß 2ÖÖ•ÖÖ¸ ¯ÖŠ ¾Ö ¾µÖÖ¯ÖÖ¸ß Ã£ÖÔ, घनसावंगी या नवनिर्मीत ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö एक मोठे व मुख्य गाव.

घनसावंगी या तालुक्याच्या ठिकाणापासून पूर्वेस १८ कि.मी. †ŸÖ¸Ö¾Ö¸ ¯ÖÖ£ÖÖß ¸Ö>¾Ö¸ असलेले कुंभार पिंपळगाव हे गाव गावाच्या नावात कुंभार आहे, याचा संदर्भ मौखीक माहितीनुसार कुंभारक»ÖÖ µÖÖ ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖÖ¿ÖÖß •ÖÖ>»ÖÖ •ÖÖŸÖÖ. †Ö•ÖÆß µÖ£Ö ÃÖ¤¸ß»Ö व्यवसायीकांची

बऱ्यापैकी ¾ÃŸ आहे. आर्थिकदृष्ट्या सधन व ऐतिहासिक वारसा लाभलेला हा परिसर स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर सुमारे ५० वर्षे पुरेशा शैक्षणिक सुविधापासून वंचीत होता.

मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातून संस्थेचे अध्यक्ष अंकुशराव टोपे यांनी कुंभार पिंपळगाव येथे सन २००३ मध्ये ही मुलींची शाळा सुरु केली. यातून मुलींच्या शिक्षणाप्रती असलेली त्यांची आस्था प्रतित होतांना दिसते व संस्थेने मुलींच्या शिक्षणाबाबतीत टाकलेले ¯œ“ ¯‰»Š¸Ÿ.

विद्यालयात भौतीक सुविधांच्या बाबतीत काही उणिवा दिसतात. परंतू शैक्षणिक दर्जा संख्यात्मक व गुणात्मक दोन्हीही बाबतीत चांगल्या प्रकारचा आहे. इ. ५वी ते १०वी पर्यंतच्या वर्गात मिळुन ¯×Ÿ¾ÂÃ 300 ×¾ªथींनी एकुण १२ शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या मार्गदर्शनाने विद्यार्जनाचे कार्य करत आहेत.[58] आज अवघ्या १० वर्षात या कन्या शाळेचा या परिसरात चांगला लौकीक निर्माण –» †Æ. ‡µ¢ 5¾ Ÿ 10 ¾ ¯µŸ“µ ×¿क्षणाची सोय या शाळेत उपलब्ध आहे. सध्या ही शाळा भाड्याच्या इमारतीत भरत असून विनाअनुदानीत स्वरुपाची असली तरी पिंपळगाव व परिसरातील पालकांचा आपल्या मुलीच्या शिक्षणासाठीचा पहिला प्राधान्य क्रम ही शाळा हाच अÃŸ. Æ µ ¿ô“ ¾×¿Â™¶ Æµ.

5.8.2 कस्तुरबा गांधी बालीका विद्यालय, अंकुशनगर, ता.अ²› (‡.Ã.2007) -

"–ानाचा दिवा, घरोघरी लावा !

†¯» ´» ¿ôŸ ¯Š¾ !! "

उन्हाळी सुट्यांनतर नवीन शैक्षणिक वर्षाच्य ¯×Æ»µ ×¤¾¿“µ ¯³ŸY±ý¸ßŸ» Æ हमखास ऐकायला येणारा नारा. प्रत्येक मुलं शिकावं हा यामागचा उद्देश ¯¸Ÿ तरीही अनेक कारणाने दुर्बल घटकातील विद्यार्थी शिक्षण घेवू शकत नाहीत. अभ्यासात मागे पडतात अशा ×¾¿ÂŸ: ´»ãÃŠ, शैक्षणिकदृष्ट्या मागास गटातील अजा, अज, इमाव व अल्पसंख्यांक कुटुंबातील मुलींना निश्चीत व दर्जेदार शिक्षण मिळावे या हेतूने उच्च प्राथमिक स्तरावरील वस्तीशाळा स्थापन करण्यासाठी 'कस्तुरबा गांधी बालिका विद्यालय' ही योजना सन २००४ मध्ये सुरु करण्यात आली. ही योजना राबविण्यासाठी राज्यात ३६ शैक्षणिकदृष्ट्या मागास गट आणि 20 –ोपडपट्या निवडण्यात आल्या आहेत.[59]

ग्रामीण भागाचा सर्वांगीण विकास साधन्याच्या दृष्टीने शिक्षण हा महत्वाचा भाग आहे ही भुमिका घेऊन सकलजणांचा शैक्षणिक विकास व्हावा या उद्देशाने मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेची मुहूर्तमेढ रोवणारे अंकुशराव टोपे यांनी सन २००७ मध्ये मत्स्योदरी शिक्षण संस्थअंतर्गत या बालीका विद्यालयाची स्थापना समर्थ सहकारी साखर कारखाना परिसरात केली.

×¾Ö¿ÖÂÖŸÖ: दुर्बल घटकातील, शाळाबाह्य आणि अभ्यासात मागे असणाऱ्या मुलींसाठी ÃÖ¹ý –ालेल्या या शाळेची आज सर्वसुविधांनी यूक्त उत्कृष्ट इमारतÖ ^³Ö¸ ¸ÖÆß»Ö¸ †ÖÆ. विद्यालयात इयत्ता ५वी ते ८वी पर्यंत प्रत्येक वर्गात १०० विद्यार्थीनी तर इयत्ता ९वी ते १०वी मध्ये प्रत्येकी ५० विद्यार्थीनी क्षमता असलेल्या या अनु¤ÖnßŸÖ Ã¾Ö¹ý¯ÖÖ“µÖÖ ×¾Ö³Ö»ÖµÖÖŸÖ 12 शिक्षक व ७ शिक्षकेत्तर कर्मचारी कार्यरत आहेत.

शाळाबाह्य मुलींचे विद्यालय असले तरी नियमीत अभ्यासक्रमाच्या बरोबरीनेच विविध अभ्यासक्रम पूरक उपक्रम व स्पर्धामध्ये या विद्यालयाने राष्ट्रीय स्तरावर नावलौकीक मिळविल्याचे दिसते. स्थापनेपासून ते आजपर्यंतच्या ७ वर्षाच्या कालावधीत येथील २६५ विद्यार्थीनी राज्यस्तरावर विविध क्रीडा प्रकारामध्ये खेळल्या आहेत तर ८ विद्यार्थीनी राष्ट्रीय पातळीवर खेळल्या आहेत. शिवाय सह्याद्रीवर 'नवज्योती' म्हणून २ विद्यार्थीनी, तर सह्याद्रीवरीलच 'मुलगी शिकली-प्रगती –ाली' या मध्ये २ विद्यार्थीनी सहभागी –ÖÖ»µÖÖ ÆÖŸµÖÖ ÆßµÖÖ ×¾Ö³Ö»ÖµÖÖ“µÖÖ उल्लेखाची कामगीरी ठरते.

विद्यालयाची उपक्रमशिलता -

विद्यार्थीनींच्या सर्वांगीण वाढीच्या दृष्टीने नियमीत अभ्यासक्रमाबरोबरीनेच दररोज पर्यवेक्षित अभ्यास, सेतूवर्ग, स्पोकन इंग्लीश, संगीत परीक्षा, मीना मंच, व्यवसाय प्रशिक्षण व कलाप्रदर्शने इत्यादी उपक्रम राबविले जातात. विद्यालयातील सन २०१४ च्या संगीत व चित्रकला या परीक्षांचे निकाल १०० % लागलेला आहे तर एकÖ विद्यार्थीनीची जवाहर नवोदय विद्यालयासाठी निवड –ÖÖ»Ö¸ †ÖÆ.

या बालीका विद्यालयाचे यश व कामगीरी पाहून विविध क्षेत्रातील मान्यवरांनी विद्यालयास भेटी दिल्या आहेत. यामध्ये तत्कालीन आरोग्यमंत्री विमलताई मुंदडा, खा.सूप्रिया सुळे, कॅनडाच्या शांती जगन्नाथन, तत्कालीन ग्रामविकास मंत्री जयंत पाटील, महाराष्ट्रातील सर्व

गटशिक्षणाधिकारी, कस्तूरबा गांधी बालीका विद्यालयाच्या सर्व मुख्याध्यापिका आणि लेखापाल, जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी, अभिनेते अरुण नलावडे याशिवाय संस्थेचे Ã0x“0¾0 आणि उच्च तंत्र शिक्षण मंत्री राजेशभैय्या टोपे यांचा समावेश होत0.[60] यावरुन या विद्यालयाचा आदर्श लक्षात µ0Ÿ00.

5.9 ^¤¡ ´00¬µ0´0 ¿00ô0 :-

5.9.1 क्रां. ¤ŸŸ00Ã00Æ²0 देशमुख ^¤¡ प्राथमिक ¿00ô0, घनसावंगी, जि.जालना -

घनसावंगी Æ †0•0 Ÿ00»0Œµ00“0 Ã£0ô †0Æ. पुरातन जागृत ¤¾0Ã£00न नृसिंह ´0¤ß¸, तुकाई ´0¤ß¸ µ002º¸0²º¸ “0 "Ä0µµ0¤ Ã00¤0Ÿ0 दर्गा" µ00“0ß ¯00¿¾0³0´0ß »00³0»0»0 क्ष0¡0 †0Æ.[61] घनसावंगी µ0£0 Ã0¾0 •00Ÿ0ß ¬0´00“0 लोक ग0ण्यागोविंदाने ¸0ÆŸ00Ÿ0, ´0Ã»0ß´0 Ã0´00•00“0ß संख्या µ0£0 ²0¸ß“0¿0ß †0Æ. पण µ0£0 ^¤¡ ´00¬µ0´00“0ß एकही ¿00ô0 ^¯0»0²¬0 नव्हती. ´0ŸÃµ00¤¸ß शिक्षण Ä0Ã£0“0 x²0¤ "शहाणे करुणी Ã00>0¾0 सकळजण" Æ †0Æ µ00Ÿ0ß»0 सकळजण, Ã0¾0 जणांना, Ã0¾0 जनतेला शहाणे क्रां¸0¾0, याच्या मतीतार्थाचे प्रत्यक्ष ±ý»0ßŸ0 Ã¾0¹ý¯0 म्हणजे अंकुशराव टोपे यांनी सन 2000 ´0¬µ0 स्थापन क्रां»0»0ß क्रां.¤ŸŸ00Ã00Æ²0 देशमुख ^¤¡ ¯00.¿00ô0 Æ Æ0µ0.

´0Ã»0ß´0 Ã0´00•00´0¬µ0 शिक्षणाचे ´0ÆŸ¾0 आणि प्रमाण †Ÿµ0»¯0 Æ0Ÿ0. Ã0´00•00Ÿ0ß»0 ´0»0 शिक्षणाबाबत निरस Æ0Ÿ0. •0´0Ÿ0´0 प्राथमिक शिक्षण घेऊन ´0»0 ¿0Ÿ0´0•0¸ß ¾0 ‡Ÿ0¸ क्रां0´0 क्रां¸Ÿ0 Æ0Ÿ0ß. शिक्षण Æ सर्वांगिण विकासाचे साधन †0Æ. प्राथमिक शिक्षण मातृभाषेतून x´0ô0»0 ¯00×Æ•0 Ÿ0¸“0 कोणत्याही Ã0´00•00“0ß सांस्कृतिक ¾0 सामाजिक जडणघडण0 करणे Ã00µ0ß“0 •00Ÿ0 Æß एक धारणा, µ00“0 धारणेतून संस्थेने Æß ¿00ô0 Ã0¹ý करून Ã0¾0¬0´0 Ã0´0³00¾0 µ00 मानवतावादी विचारसरणीची क्रां0Ã0 धरुन †0¯0»µ00 क्रां¸Ÿ0¾µ0¯0Ÿ0á¸Ÿ0 ³0¸ ¯00>»0ß †0Æ. स्थापनेच्या ¾0ôß क्रां¾0ô 20 विद्यार्थ्यांना ºlवून ‡µ0ŸŸ00 1»0ß Ÿ0 4£0ß ¯0µ0Ÿ0 Ã0¹ý –00»0»0ß Æß ¿00ô0 †0•0 7¾0ß ¯0µ0Ÿ0 –00»0ß †0Æ आणि •0¾0ô¯00Ã0 250 x¾0ª0£0á µ0£0 6 शिक्षकांच्या मार्गदर्शनाखाली विद्यार्जनाचे क्रां0µ0 क्रां¸0Ÿ0 †0Æ.[62]

मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातून अंकुशराव टोपे यांनी सन २००० सालापर्यंत जवळपास ४० शाळा, महाविद्यालये वेगवेगळ्या ठिकाणी शिक्षणाची सोय व्हावी या उद्देशाने सुरु केलेली होती. या शाळा, महाविद्यालयाचे माध्यम मराठीच होते यास्तव या शाळेचे महत्व

†¬ÖÖ¸ खित होतांना दिसते, ¯Ö¸ßÃÖ¸ÖŸÖß»Ö पीरगैबवाडी, देवनगर, सूतगिरणी, बोलेगाव µÖ£Öß»Ö ×¾Öª£Öá †Ö•Ö µÖÖ शिक्षणाचा »ÖÖ³Ö 'ÖŸÖ †ÖÆ.

5.9.2 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ^¤¡ ¯ÖÖ. ¿ÖÖôÖ, ‹. पिंपळगाव, ŸÖÖ. घनसावंगी (‡.ÃÖ.2000) -

‹³ÖÖ¸ पिंपळगाव Æ घनसावं÷ßß ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö ´ÖÆŸ¾ÖÖ“ßß ²ÖÖ•ÖÖ¸ ¯ÖŠ †Ã֐»Ö»Ö ÷ÖÖ¾Ö †ÖÆ. ¯Ö×¸Ã֐¸ÖŸÖß»Ö 20 ŸÖ 25 ÷ÖÖ¾ÖÖ“ßß ²ÖÖ•ÖÖ¸ ¯ÖŠ, ¾µÖÖ¯ÖÖ¸ß Ã£Öô ¾Ö †²Ö› - ¯ÖÖ£Öß ¸Ö›¾Ö¸ß»Ö मुख्य £ÖÖ²ÖÖ जवळून पैठण धरणाचा ›Ö¾ÖÖ ‹»Ö¾ÖÖ •ÖÖŸÖÖ. Ÿµ֐Ö´Öô आर्थिकदृष्ट्या सधन असणारा ÆÖ भाग †ÖÆ. शिक्षणाची गंगा Ã֐¾Ö ÃÖ´ÖÖ•ÖÖÃÖÖŠß वाहतांना ×¤ÃÖŸÖ ¯Ö¸ŸÖ, अजूनही ‹›¶Ö-¯ÖÖ›¶ÖŸÖß»Ö ´ÖÃ»Öß´Ö ²ÖÖ-Ö¾Ö शिक्षणाच्या ¯Ö×¾Ö¡Ö गंगेपासून ¾Ö“ßŸÖ †ÖÆŸÖ. Ÿµ֐ÖŸÖ»µÖÖ Ÿµ֐ÖŸÖ ग्रामीण भागात֐ß»Ö ´ÖÃ»Öß´Ö ²ÖÖ-Ö¾Ö †Ö¯Ö»µÖÖ मुलांमुलींना आर्थिक ×¾Ö¾Öचनेमुळे ¿ÖÖôŸÖ“Ö ‘ÖÖ»Ö शकत नाहीत. Ÿµ֐ÖŸÖ आणखी शिक्षणाचं ´ÖÖ¬µÖ´Ö ´Ö¸ÖŠß“Ö. ÆÐ अडचण लक्षात घेऊन ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£Öने µÖÖ ¯ÖÖ»µÖÖÃÖÖŠß ÆÐ ^¤¡ प्राथमिक ¿ÖÖôÖ ‹³ÖÖ¸ पिंपळगाव µÖ£Ö सन 2000 ´Ö¬µÖ स्थापन ‹»ÖßÐ.[63]

‹›¶ÖŸÖß»Ö ´ÖÃ»Öß´Ö ²ÖÖ-Ö¾ÖÖ“ÖÖ ¾Ö ¯ÖÖ»µÖÖ“ÖÖ सर्वांगिण विकास ¾ÆÖ¾ÖÖ, शिक्षण Æ सर्वांगिण विकासाचे साधन †ÖÆ ¾Ö ŸÖ •Ö¸ मातृभाषेतून ×¤»Ö ÷Ö»Ö ŸÖ¸ Ÿµ֐Ö“ßß परिणामकारकता †×¬Ö‹³ †ÃÖŸÖ. ŸÖß ‹³ŸÖßŸÖ उतरविण्याच्या ¿Ö¨ ¾Ö नितळ हेतुने पिंपळगाव µÖÖ तालुकावजा ÷ÖÖ¾ÖÖ´Ö¬µÖ ^¤¡ ´ÖÖ¬µÖ´ÖÖ“ßß ¿ÖÖôÖ ÃÖ¹ý करण्यात अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“ÖÖ ÃÖ¾Ö-Ö´ÖÃÖ´Ö³ÖÖ¾Ö ¥Â™ßÃÖ ¯Ö›ŸÖÖ. ×¾Ö¤Ö»ÖµÖÖŸÖ ÃÖ¬µÖÖ 1 »Öß ŸÖ 7 ¾ÖÖß ¯ÖµÖŸÖ“µÖÖ शिक्षणाची ÃÖÖµÖ –ÖÖ»Ößß †ÖÆ. ¿ÖÖô“ßß ‡´ÖÖ¸ŸÖ ³ÖÖ›ŸÖŸ¾ÖÖ¾Ö¸ †Ã֐»Ößß ŸÖ¸ß ¯Ö¸¿ÖÖ ‹ÖÖ»µÖÖ ¾Ö ¯Ö¿ÖÃŸÖ क्रीडांगणाची ÃÖÖµÖ आणि Ã֐¾Ö ´Ö»Ö³ÖŸÖ सोयीसुविधांनी µÖŒŸÖ †¿ßß †ÖÆ.[64]

´ÖÃ»Öß´Ö Ã֐´ÖÖ•ÖÖŸÖß»Ö शैक्षणिक अनाÃ£ÖÖ, आर्थिक ¤²Ö»ÖŸÖÖ µÖÖ´ÖôÖ ²ÖÖ™Ö¾Ö¸ मोजण्याइतपत मुलांना ÃÖÖ²ÖŸÖ घेवून ^¤“ßß बाराखडी ÃÖ¹ý करणाऱ्या µÖÖ ¿ÖÖôŸÖ †Ö•Ö •Ö¾ÖôÖ•Ö¾ÖôÖ 200 ×¾Ö¤Ö£Öá विद्यार्थीनी ÃÖÆÖ शिक्षकांच्या मार्गदर्शनाखाली विद्यार्जनाचे ‹ÖµÖ करतांना ×¤ÃÖŸÖÖŸÖ. ¯Ö×¸Ã֐¸ÖŸÖ»µÖÖ ´ÖŸÖá, ‘ÖÖन्सी, जांबसमर्थ इत्यादी गावातील विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणाची सोय –ÖÖ»Ößß †ÖÆ. ×¾Ö¿ÖÂÖŸÖ: मुलींच्या शिक्षणाची या शाळेच्या रुपाने सोय –ÖÖ»ÖßÐ ²ÖÖ²Ö ´ÖÆŸ¾ÖÖ“ßß †ÖÆ.

5.9.3 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ^¤¡ प्राथमिक ¿ÖÖôÖ, शहागड, ŸÖÖ.†²Ö›, ×•Ö.•ालना (‡.ÃÖ.2003) -

जालना-²ÖßÖ› मार्गावरील ÷ÖÖ¤Ö¾Ö¸ß“µÖÖ ^ŸŸÖ¸ ‹ÖÖŠÖ¾Ö¸ ¾ÖÃÖ»Ö»Ö ÷ÖÖ शहागड Æ एक "Ö™ÃÖ ¯Ö¸ŸÖ ऐतिहासिक ÷ÖÖ¾Ö. ¾Ö¸ß»Ö दोन्ही ×•Ö»ÊÖ“µÖÖ ÃÖ¸Æ§Ö¾Ö¸ß»Ö µÖÖ ÷ÖÖ¾ÖÖ“Ö µÖÖ¤¾Ö ‹ÖôÖŸÖ 'शहागड' Æ नाव ¹ýœ –ÖÖ»Ö. शहागड Æ प्रामुख्याने मोगल ‹ÖôÖŸÖ विकास ¯ÖÖ¾Ö»Ö असून µÖ£Ö †ÃÖ»Ö»ÖÖ किल्ला ÆÖ यादवकालीन ÷ÖœÖ¾Ö¸ ^भारण्यात †Ö»ÖÖ †ÃÖÖ¾ÖÖ. µÖÖ किल्यात महानूभवांनी "स्थानाचा" म्हणून एक †Ö™Ö 2ÖÖ¬Ö»Ö»ÖÖ †ÖÆ, Æ स्थान ×ÃÖ¨ŸÖ²ÖÖ¬Ö µÖÖ ÷Ö£ÖÖ“ÖÖ ‹ÖŸÖÖ ब्रम्हामूनी µÖÖ“µÖÖ¿ÖßÃÖ²Ö¬ÖßŸÖ †ÖÆ. ÆÖ शहामूनी 16 ¾µÖÖ शतकाच्या ¯ÖÖ¸³ÖßµÖÖ दशकात ÆÖऊन ÷Ö»ÖÖ. ´ÖÃ»ÖßÖ´Ö ¾Ö महानूभाव <Œµ֓Ö प्रतीक म्हणून Æ Ã£ÖôÖ †ÖÆ. †Ö•ÖÆß महानूभाव ´ÖŠÖ“Ö ´ÖÆŸÖ म्हणून <‹ मूसलमान परंपरेने ÷ÖÖ¤Ö¾Ö¸ ²ÖÃÖ»Ö»Ö †ÖÆ ×¿Ö¾ÖÖµÖ औरंगजेब कालीन एक ´ÖÃ•ÖßÖ¤ µÖ£Ö †ÖÆ.[65] µÖÖ प्रकारचा <×तहासिक ¾Ö प्राचीन ¾ÖÖ¸ÃÖÖ“µÖÖ ‹ÖôÖÆß खूणा असणारे Æ ठिकाण †ÖÆ.

µÖÖ ÃÖ¾Ö¬Ö´Ö ÃÖ´Ö³ÖÖ¾ÖÖ“Ö ¾Ö <Œµ֓Ö प्रतीक †ÃÖ»Ö»µÖÖ शहागड µÖÖ ठिकाणी सर्वधर्मसमभावनेतून ´ÖÃ»ÖßÖ´Ö 2ÖÖ¬Ö¾ÖÖ“µÖÖ ¯ÖÖ»µÖÖÃÖÖŠß अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£Ö“µÖÖ माध्यमातून सन 2003 ´Ö¬µÖ ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ^¤¡ प्राथमिक ¿ÖÖô“ÖßÖ स्थापना ‹»ÖßÖ. ×¾Ö¤Ö»ÖµÖ विनाअनुदानीत Ã¾Ö¤ÖÖp¯Ö“Ö असून ³ÖÖ›µÖÖ“µÖÖ ‡´ÖÖ¸ŸÖßŸÖ ÃÖ¹ý †ÖÆ Æß एक ‹´ÖßÖ ŸµÖÖŸÖ †ÃÖ»ÖßÖ ŸÖ¸ß †Ö•Ö µÖ£Ö ‡µÖŸŸÖÖ 1»ÖßÖ ŸÖ 7¾ÖßÖ पर्यंत शिक्षणाची सोय उप»Ö²¬Ö –ÖÖ»ÖßÖ †ÖÆ, µÖÖ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖßÖ»Ö वाळकेश्वर, पैठण ¸Ö› ¾Ö शहागड µÖ£ÖßÖ»Ö ÃÖ¸ÖÃÖ¸ß 270 पाल्यांना 7 शिक्षक ¤•Ö¤Ö¸ शिक्षण देतांना ×¤ÃÖŸÖÖŸÖ.[66] Æ ×¾Ö¤Ö»Ö»ÖµÖ µÖÖÃŸÖ¾Ö¾Ö ¯ÖÖ»µÖÖ“µÖÖ ¯ÖÃÖŸÖßÃÖ ^ŸÖ¸»Ö †ÖÆ. ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण संस्थेन ´Ö¸ÖŠß ´ÖÖ¬Ö´ÖÖ“µÖÖ ¿ÖÖôÖ स्थापनेबरोबरच शहागड µÖ£Ö ^¤¡ ´ÖÖ¬Ö´ÖÖ“ÖßÖ Æß ¿ÖÖôÖ ÃÖ¹ý ‹»ÖßÖ Æ ÃÖÃ£Ö“Ö शैक्षणिक विकासाच्या ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ»Ö प्रागतिक ¯ÖÖ‰ú»Ö ÆÖµÖ.

5.10 इंग्रजी मÖ¬Ö´ÖÖ¿ÖÖôÖ :-

5.10.1 ÃÖ´Ö£Ö इंग्लिश स्कुल, अंकुशनगर (‡.ÃÖ.2006) -

†›.अंकुशराव ™Ö¯Ö नेहमी म्हणतं ‹ßÖ, *Keep aim higher because that is the key to success* ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण संस्थेने शिक्षणाच्या ‹»ÖÖ, वाणिज्य, ×¾Ö–ान ŸÖÃÖ“Ö किमान ‹Ö¿Ö»ÖµÖÖ¾Ö¸ †Ö¬ÖÖ×¸ŸÖ अभ्यासक्रम, ×¾Ö¬ÖßÖ, अभियांत्रीकी, ‹ÂÖß ‡ŸµÖÖ¤ß ÃÖ¾Ö“Ö ×¾Ö¤Ö¿ÖÖÃ¡ÖÖ“ÖßÖ पायाभरणी जालना ×•Ö»ÆÖ´Ö¬ÖµÖ ‹»Ö»ÖßÖ †ÖÆ. इंग्रजी ³ÖÖÂÖÖ येणे Æß ‹ôÖ“ÖßÖ ÷Ö¸•Ö †ÖÆ ŸÖß

ग्रामीण भागापर्यंत ´हण•ी "शिक्षण †ी¯ी»µी¤ी¸ß" याप्रमाणे ¯ीÆी“»ी¯ी×Æ•ी. कारण Ãी¾“ी ×¾ी aी£ीá इंग्रजी शिक्षणासाठी ¿ीÆ¸ीŸी •ी‰ शकत नाही म्हणून अंकुशनगर µी£ी»ी Ãी´ी£ी सहकारी साखर कारखाना ¯ी×¸Ãी¸ीŸी कारखान्याच्या जागेवर ‡.Ãी.2006 »ी Ãी´ी£ी इंग्लिश स्कुलची स्थापना त्यांनी क»ी.

साखर कारखाना ¯ी×¸Ãी¸ीŸी ¿ीôी“ी इंग्रजीतील "U" आकाराची पक्की ‡´ी¸Ÿी निसर्गरम्य वातावरणात Ãी¾ी Ãी×¾ी-ीµी Œीी †ीÆ. पूर्वप्राथमिक “ी 2-वर्ग (Junior KG, Senior KG) आणि प्राथमिक “ी Std.1st to 4th †Ãी एकूण 6 वर्ग, 8 शिक्षक शिक्षकेत्तर क´ी“ी·µी“ी मार्गदर्शनाखाली 300 ×¾ी aी£ीá विद्यार्जन क¸ßŸी †ीÆ.[67] परिसरातील गोंदी, शहागड, वडीगोद्री, गंधारी, बळेगाव, महाकाळा, राजेशनगर या गावातील विद्यार्थी येथे शिक्षण ‘ीŸी †ीÆŸी.

5.10.2 ´ीŸÃµी¤ß इंग्लिश स्कुल, †²ी› (सन.2006) -

†²ी› Æी जालना ×•ी»ÊीŸीß»ी एक ´ीÆŸी¾ी“ी Ÿी»ीक¸ी ऐतिहासिक ¯ी¿¾ी3´ीß †Ãी»ी»ी Ãी£ीô. µी ¿ीôी स्थापनेपूर्वी †²ी› µी£ी इंग्रजी ´ी¬µ´ी“ीß एक ¿ीôी ÆीŸीß Ÿीß ×¾ी aी£µी“ीß †ीœ ¯ीÆŸी tोकडी ¯ी›Ÿी, ¯ी¾ी¿ी न मिळणारे ×¾ी aी£ीá क¸ÆßÆß जालना ¿ीÆ¸ीŸीß»ी ¿ीôŸी µीŸी पण, Ãी¾“ी विद्यार्थ्यांना Æ ¿ीŒµी नसे. †²ी› ¿ीÆ¸ीŸीß»ी ×¾ी aी£µी“ीß ¬ी¸•ी आणि ´ीŸÃµी¤ß शिक्षण ÃीÃी£“ी अध्यक्ष अंकुशराव ™ी¯ी µी“ी ^¤ीŸŸी शैक्षणिक ÆŸी ¾ी इंग्रजी शिक्षणाप्रतीचा ×•ी¾ÆीôŸी यातून सन 2006 ´ी¬µी µी इंग्लिश स्कुल“ी ¯ी¸3ी संस्थेने ´ीŸÃµी¤ß ´ी¸ीŠß ×¾ी aी»ीµी“ी एका ख»ßी´ी¬µी क»ी.

†ी•ी×´ीŸीß»ी इंग्लिश स्कुल किरायाच्या ‡´ी¸Ÿीß´ी¬µी ¯ी¸Ÿी Ãी¾ी Ãी×¾ी-ीµीŒीŸी ¯ी¿ीÃŸी †¿ी ‡´ी¸Ÿीß´ी¬µी Ãी°þ †ीÆ. ¿ीÆ¸ी“µी •ी¾ôी¯ीÃी“ी ख»›, ¾ी›¶ी ¾ी ¾ीÃŸµी´ी¬ßी»ी ×¾ी aी£µी“µी Ãीµßीß Ãीµßीß विद्यालयाने ¯ी¾ीÃीÃßÃßß 2ीÃी“ीß ¾µी¾ीÃ£ी करुन ×¤»ी»ßी †ीÆ. Ãी¬µी ×¾ी aी»ीµीŸी ¯ी¾ी प्राथमिक - Narsary, Junior KG and Senior KG Ÿीी“ी Std 1st to 5th †Ãी †ीš वर्ग Ãी½ý असून प्रत्येकी Ãी¸ीÃी¸ß 50 ×¾ी aी£ीá याप्रमाणे 400 ×¾ी aी£ीá, 12 शिक्षक ¾ी 7 शिक्षकेत्तर क´ी“ी¸ß µी“µी देखरेखीखाली विद्यार्जनाचे क´ीµी क¸ßŸी †ीÆŸी.[68] Ã¯ी¬ी“µी युगात टिकण्यासाठी

आधुनिक –ानाबरोबरीनेच इंग्रजी शिक्षण विद्यार्थ्यांना †ö¯ö»µöö ¯ö×¸ÃÖ¸öŸö ^¯ö»ö²–ö ¾Æö¾ö आणि दर्जात्मक †Ãöö¾ö µöö²ööö²öŸößŸö संस्थेने दक्षता 'öŸö»µöö"ö ×¤ÃöŸö.

5.10.3 मत्स्योदरी इंग्लिश स्कुल, घनसावंगी (सन-2014) -

घनसावंगी हे जालना जिल्ह्यातील एक महत्वाचे Ÿöö»öŒµöö"ö ठिकाण¡ आणि अंकुशराव ™ö¯ö µöö"ö राजकीय कार्यक्षेञ असलेले Ÿö Ãö"ö महत्वाचे ऐतिहासिक वारसा लाभलेले Ã£öô¡, µöö ×Š¡काणी मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातून सर्व शैक्षणिक सोयी निर्म¡ण –öö»µöö ÆöŸµöö ¯ö¸Ÿö इंग्रजी माध्यमाची शाळा सुरु –ाली नव्हती ही, उणीव आणि परिसरातील पालकांची मागणी या बाबी लक्षात घेऊन घनसावंगी येथे मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेने अंकु¿ö¸ö¾öö"µöö मार्गदर्शनाखाली शैक्षणिक वर्ष २०१४-15 ´ö¬µö µöö£ö मत्स्योदरी इंग्लीश स्कुलची स्थापना क#»öß.[69] या इंग्लीश स्कुलच्या स्थापनेमूळे µöö ¯ö×¸ÃÖ¸öŸößö»ö ¯öö»µöö"µö¡ इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेची सोय तर पुर्ण –ालीच याबरोबरच पालकांची इच्छ¡ही पुर्ण –öö»ößं. µöö ¿öôö¡ स्थापनेमागील अंकुशरावांचöö ^¤¡¤¿µö ^¤ö¢ö †Ãö»µöö"ö एकूणö परिस्थिती पाहता लक्षात µöŸö.

5.11 सैनिकी शाळ¡ - पार्थ सैनिकी शाळा, खरपुडी,जालना (इ.स.२००३) :-

राष्ट्रीयत्व, सहकार, शिस्त, नेतृत्वगूण, आत्मविश्वास, शौर्य व देशभक्ती या गुणांना उत्तेजन देण्यासाठी सैनिकी शाळा चालविल्या जातात. राज्य शासनाने ३३ जिल्ह्यांमध्ये ४३ सैनिकी शाळा सुरु केल्या असून त्यापैकी ४ शाळा म»ö¡ÃöößŠß, 36 ¿öôö ´ö»öößŠß Ÿö¸¡ 3 ¿öôö सहशिक्षणासाठी आहेत.[70]

विद्यार्थी शारिरीक आणि बौद्धीक अशा दोन्हीही अंगाने सशक्त होऊन त्याने देशाच्या संरक्षणामध्ये मोलाचा वाटा उचलावा या व्यापक हेतूने ॲड.अंकुशराव टोपे यांनी संस्थेच्या वतीने सन २००३ मध्ये पार्थ सैनिकी शाळेची स्थापना केली. यामुळे ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांना जिल्ह्यातच सैनिकी शिक्षणाची संधी उपलब्ध –öö»ößं.[71]

¯öö¸¡³öß ¿öôö"öß Ãö¹½¾ööŸö ‡¤¾öö>ß µöö£ö –öö»öß ÆöŸößं, आज जालना शहराजवळच खरपुडी या ठिकाणी अत्यंत सुसज्ज आयताकृती पद्धतीच्या इमारतीमध्ये कार्यरत असलेल्या या शाळेत ‡µöŸŸöö 5¾öß Ÿö 12¾öß ×¾ö–ान (इंग्रजी माध्यम) पर्यंतचे वर्ग कार्यरत आहेत. एकूण ५६७ विद्यार्थी ४० शिक्षक#-शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या मार्गदर्शनाखाली सैनिकी प्रशिक्षणासह विद्यार्जन करीत

†ÖÆŸÖ. निवासी पद्धतीच्या असणाऱ्या µÖÖ ¿ÖÖôŸÖ ¾Ö¸ß»Ö Ã™Ö±ý ¾µÖ×ŸÖरिक्त मेस स्टाफ व सुरक्षा कर्मचारी वर्ग स्वतंत्र आहे.

शाळेत नियमित अभ्यास व अभ्यासपूरक उपक्रमाबरोबरच विविध क्रीडास्पर्धा"Ö आयोजन केले जाते. क्रीडा क्षेत्रात २०१३-१४ या वर्षात ८० खेळाडूंची राज्यपातळीवर विÖ¾Ö-Ö खेळामधून निवड –ÖÖ»ÖßÆß, विद्यालयाची उल्लेखनीय कामगीरी आहे. सैनिकी विÖªÖ»Ö¿ÖÖ"µÖÖ स्थापनेपासून एस.एस.सी व एच.एस.सी. परीक्षेचा निकाल गूणात्मक व संख्यात्मक दृष्ट्या उत्तम असून जालना जिल्ह्यातील या शाळेच्या निकालाचा आलेख उत्तरोत्तर चढता आहे. या शाळेतील माजी विद्यार्थी आज 'तांत्रीक व वैद्यकीय' क्षेत्रामध्ये उच्च शिक्षण घेत आहेत.

सैनिकी विद्यालयातील सुविधा -

भोसला मिलीटरी स्कुल, सातारा च्या धर्तीवर स्थापन –ÖÖ»Ö»µÖÖ µÖÖ ¿ÖÖô"µÖÖ ÃÖÃÖ•µÖ इमारतीत निवासी विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीने आवश्यक सर्व अत्याधुनिक सोयीसुविधा उपलब्ध करुन दिल्याचे दिसते.[72]

सैनिकी विद्यालयाची उपक्रमशिलता -

नियमित अभ्यासक्रमाच्या बरोबरीनेच वर्षभरात विविध अभ्यासपूरक उपक्रमाचे महिनावार नियोजन केले जाते. यामध्ये चित्रकला स्पर्धा, सामान्य-ान स्पर्धा, वादविवाद स्पर्धा, प्रश्नमंजूषा, सुंदर हस्ताक्षर स्पर्धा, बरोबरीनेच विविध क्रीडास्पर्धांचे आयोजन केले जाते. ¸ÖÂ™Ö¯Ö¹ýÂÖांच्या जयंती व पूण्यतिथी, राष्ट्रीय सण-उत्सव आणि सांस्कृतीक कार्यक्रमाचे आयोजन करुन विद्यार्थी सर्वांगिणदृष्टीने परिपूर्ण व्हावा हा प्रयत्न येथील कर्मचारी वर्ग करतांना दिसतो.

5.12 ´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖ :-

5.12.1 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖ, †²Ö› -

ऐतिहासिक व पौराणिक वारसा असलेले अंबड हे जालना-ÃÖÖ»ÖÖ¯Ö¸ µÖÖ ¸Ö•µÖ महामार्गावरील जालना जिल्ह्यातील एक तालुक्याचे महत्वाचे शहर आणि अंकुशराव टोपे यांच्या जन्म व कर्मभुमीचा परिसर, स्वातंत्र्यपूर्व काळात हैद्राबादच्या निजामाच्या वर्चस्वाखालील भाग आणि स्वातंत्र्योत्तर काळातही शैक्षणिक दृष्ट्या मागास व दुर्लक्षित रा×Æ»Ö»ÖÖ.

मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेने अंबड व परिसरातील विद्यार्थ्यांच्या उच्च शिक्षणाÖ“ÖßÖ अडचण व शिक्षण तळागाळापर्यंत पोहोचावे या उद्देशाने अंबड या ठिकाणी सन १९७९ मध्ये मत्स्योदरी कला, वाणिज्य व वि-ान महाविद्यालयाची स्थापना केली. प्रारंभी केवळ ३७ विद्यार्थ्यांना घेऊन शासनाच्या गोदामात सुरु -ालेल्या या महाविद्यालयाला अनंत अडचणींना सामोरे जावे लागले. ग्रामीण भागातील हे पहिले महाविद्यालय विद्यार्थ्यांची बैठक व्यवस्था, इमारत, फर्नीचर आदी विविध अडचणीवर मात करत सन १९९१ मध्ये स्वत: “µÖÖ Ã¾ÖŸÖ¡Ö ¾Ö ³Ö¾µ अशा इंग्रजी 'E' आकाराच्या इमारतीमध्ये रुपांतरीत -ÖÖ»Ö ¾Ö -ानशाखांचा विस्तारही -ÖÖ»ÖÖ †ÖÆ.

´ÖÆÖ×¾Öa Ö»ÖµÖÖŸÖß»Ö -ानशाखा -

सन १९७९ मध्ये कला, वाणिज्य शाखेच्या रुपाने स्थापीत -ÖÖ»Ö»µÖÖ ´ÖÆÖ×¾Öa Ö»ÖµÖÖŸÖ ÃÖÃ£Ö“Ö ÃÖ×“Ö¾Ö राजेशभैय्या टोपे यांच्या दुरदृष्टीतून शैक्षणिक वर्ष २००८-०९ पासून वरिष्ठ ´ÖÆÖ×¾Öa Ö»ÖµÖÖŸÖ ×¾Ö-ान शाखा कार्यरत -ालेली असून बदलत्या काळाची आव्हाने पेलण्यास सक्षम युवक तयार व्हावा या उद्देशाने संगणक शिक्षणातील रोजगारा“µÖÖ नवीन संधीचा लाभ येथील विद्यार्थ्यांना घेता यावा म्हणून रोजगाराभिमूख संगणकीय व व्यवस्थापकीय शिक्षण देण्यासाठी बी.सी.ए हा पदवी स्तरावरील अभ्यासक्रम सन 2008-०९ पासून महाविद्यालयात सुरु करण्यात आलÖ.[73]

महाविद्यालयात पदवी शिक्षणाच्या बरोबरीनेच स्थानिक शैक्षणिक गरज लक्षात घेऊन संस्थाध्यक्ष अंकुशरावांच्या मार्गदर्शनाखाली कला, वाणिज्य, वि-ान आणि एम.सी.व्ही.सी. या कनिष्ठ महाविद्यालयीन अभ्यासक्रमाची ही सुरुवात केली गेली. तर सन २००८ मध्ये मराठी या ×¾ÖÂÖµÖÖŸÖ ¯Ö¤व्यूत्तर पदवी अभ्यासक्रमही सुरु करण्यात आला.[74] या पद्धतीने मत्स्योदरी ´ÖÆÖ×¾Öa Ö»ÖµÖÖŸÖ -ानशाखा वृद्धी होत गेली आणि µÖÖ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö Æ ´ÖÆÖ×¾Öa Ö»ÖµÖ ×¾Öa Ö£µÖÖ“Ö -ानकेंद्र बनत गेले.

महाविद्यालयाची ठळक वैशिष्ट्ये -

ÃÖ´ÖÖ•ÖÖŸÖß»Ö †-ान अंधकार दूर व्हावा, समाजातील तळातील घटक सुशिक्षीत सुसंस्कृत आणि सुबुद्ध व्हावेत या ध्येयाने स्थापन -ालेल्या या महाविद्यालयाची काही वैशिष्ट्ये पुढीलप्रमाणे स्पष्ट कí¸ŸÖÖ µÖŸÖß»Ö.

1. सुसज्ज प्रयोगशाळा, 2. गुणवत्तेची परंपरा, 3. आधुनिक व्यायामशाळा, 4.तक्रार निवारण ´Ö“Ö, 5.रात्रीची अभ्यासिका (परीक्षा कालावधीत), 6. रोजगार व स्वयंरोजगार मार्गदर्शन केंद्र, 7.स्पोकन इंग्लिश वर्ग, 8.स्पर्धा परीक्षा व व्यवसाय मार्गदर्शन कक्ष, 9.क×ÖÖ¯ÖßÖ´ÖŒŸÖ परीक्षा, 10.अत्याधुनिक खेळ साहित्यासह सर्व खेळांचे क्रिडांगण, 11.३०००० ग्रंथसंख्या असलेले ग्रंथालय, 12.अपंग विद्यार्थ्यांसाठी मोफत शिक्षण, 13.स्वतंत्र विद्यार्थीनी कक्ष, 14.×¾ÖªÖ£ÖáÖ ¾Ö विद्यार्थीनी वस्तीगृहे, 15.कमवा आणि शिका योजना.

कला, वाणिज्य ¾Ö ×¾Ö–ान आणि एम. ÃÖß. ¾ÆßÖ. ÃÖß. µÖÖ कनिष्ठ ŸÖ¸ ×¤»ÖÖ, वाणिज्य, ×¾Ö–ान तसेच बी.सी.ए. या पदवी अभ्यासक्रमाचे आणि एम.ए.मराठी या प¤¾µÖŸŸÖ¸ अभ्यासक्रमाचे मिळुन जवळपास ५ हजाराच्या वर विद्यार्थी प्रतिवर्षी १५० प्राध्यापक व प्राध्यापकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या मार्गदर्शनाखाली –ानार्जन करतात.

महाविद्यालयाचा गौरव -

मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेस शैक्षणिक व सामाजिक क्षेत्रात प्रशंसनीय कार्याबद्दल महाराष्ट्र शासनाने सन २००३ मध्ये पुरस्कार देऊन गौरविले आहे याशिवाय संस्थेच्या अंबड या महाविद्यालयास विविध क्षेत्रातील कार्याबद्दल वेळोवेळी विविध पुरस्कारांनी गौरवि»Ö †ÖÆ. वनीकरण, पडीक ज´ÖÖन विकास व तत्संबंधी जनजागृती या क्षेत्रातील कार्याबद्दल µÖÖ महाविद्यालयास 'महाराष्ट्र राज्य वनश्री पुरस्कार', 'सन २००७ जागर जाणिवांचा' हा महाराष्ट्र शासनाचा पुरस्कार, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर विद्यापीठातर्फे सन २०१२ आणि २०१५ मध्ये आदर्श परीक्षा केंद्र पुरस्कार, ¸ÖÂ™ßµÖ सेवा योजनेतील उत्कृष्ट कार्याबद्दल २००९ मध्ये उत्कृष्ट महाविद्यालयीन रा.से.योजना एकक पुरस्कार, तर सन २०१५ मध्ये भगतसिंग विचारधारा पुरस्क¸Ö, ´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖÖÃÖ ×´ÖôÖ»ÖÖ †ÖÆ.

याशिवाय महाविद्यालयातील अनेक प्राध्यापकांना त्यांच्या उत्कृष्ट कार्याबद्दल ´ा.शि.संस्थेने पुरस्कार देऊन गौरविले आहे. तर प्रा.मिलींद पंडीत यांना आदर्श शिक्षक पुरस्कार देऊन विद्यापीठाने गौरविले आहे. तसेच या महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.भागवतराव कटारे यांचा डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर विद्यापीठाने 'आदर्श शिक्षक' पुरस्कार देऊन गौरव केला आहे.[75]

विद्यार्थी हा शिक्षणाचा केंद्रबिंदु मानून महाविद्यालयाने विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगिण प्रगतीकडे लक्ष पुरविले. म्हणुनच या महाविद्यालयाचे विद्यार्थी देशभरात विविध क्षेत्रात कार्यरत आहेत, Æ‰“Ö या महाविद्यालयाची खरी ओळख आहे. महाविद्यालयाच्या उल्लेखनीय कार्याची प्रशंसा विविध ´ÖÖन्यवरांनी महाविद्यालयास दिलेल्या भेटी प्रसंगी व्यक्त केल्याची नोंद मिळते. यात शरदचंद्र पवार, माजी कुलगुरु नागनाथ कोतापल्ले, मा.कुलगुरु विजय पांढरीपांडे इŸµÖÖ¤ß“ÖÖ उल्लेख करता येईल.

5.12.2 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ´ÖÆÖ×¾Ö¯ाद्यालय, जालना

शिक्षण हे सामाजिक परिवर्तनाचे व आर्थिक विकासाचे एक प्रभावी साधन आहे. हा विचार तळागाळापर्यंत जाऊन पोहोचला असतांनाही जालना जिल्हा मात्र या बाबतीत उपेक्षीत“Ö होता. उच्च शिक्षण देणारे क¾¿ÖôÖ एकच महाविद्यालय ¿ÖÆ¸ÖŸÖ †×ÃŸÖŸ¾ÖÖŸÖ ÆÖŸÖ. ¿ÖÆ¸Ö•Ö¾ÖôÖß»Ö खेड्यांमधील गोरग×¸¿2ÖÖच्या मुलांची उच्च शिक्षणाबाबतची होणारी परवड थांबविण्यासाठी अंकुशरावांनी सन १९८३ मध्ये जालना शहरात विनाअनुदान तत्वावर महाविद्यालµÖ ÃÖ¹ý करण्याचे धाडस केले. केवळ १०० विद्यार्थी व क¾ÖÆß प्राध्यापकांच्या सहाय्याने सुरु केलेल्या या ´ÖÆÖ×¾ÖaÖ»ÖµÖÖŸÖ †Ö•Ö •Ö¾ÖôÖ¯ÖÖÃÖ 5000 विद्यार्थी शिक्षण घेत असुन १४० शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचारी आपली भुमिका जबाबदारीने निभावत आहे.

सुरुवातीस हे महाविद्यालय विनाअनुदान तत्वावर सुरु –ÖÖ»µÖÖ´ÖôÖ µÖÖ ´ÖÆÖ×¾ÖaÖ»ÖµÖÖ¾Ö¸ अनेक संकट होते. शासनाचे कुठलेही अनुदान नव्हते अशा अवस्थेत शहरातील सर्व सुविधायुक्त एका प्रस्थापित महाविद्यालयाच्या बरोबरीने चालवायचे होते. 'संकट असत‰»ा पण, त्याना सामोरे जाऊन –ेलल्याशिवाय ती संपत नाहीत, त्यांना पाठ दाखविली की, ते अधिकच पाठीशी लागतात' अशी सातत्याने प्रेरणा देणारे अंकुशराव टोपे Æ ¥Â™ नेतृत्व पाठीशी †ÃÖल्यामुळे या महाविद्यालयाने गुणवत्तेची उज्वल परंपरा निर्माण करुन ती सातत्याने कायम ठेवण्यात हे महाविद्यालय यशस्वी ठरले आहे.[76]

एकाच छत्राखाली अनेक अभ्यासक्रम -

सन १९८३ मध्ये विनाअनुदानित तत्वावर सुरु –ÖÖ»Ö»µÖÖ µÖÖ ´ÖÆÖ×¾ÖaÖ»ÖµÖÖ“ÖÖ ×¾ÖÃŸÖÖ¸ अभ्यासक्रमाच्या ¾Ö×¾Ö¬ÖŸÖ 2ÖÖ2ÖŸÖÖ‰ŸÖ ही वाखाणण्याजोगा आहे. आज महाविद्यालयात कनिष्ट

महाविद्यालयाचे कला, वाणिज्य व वि-ान शाखेबरोबरच किमान कौशल्यावर आधारीत (एम.सी.व्ही.सी) व्यावसायीक अभ्यासक्रमाची सोय, वरिष्ठ महाविद्यालयाचे बी.ए., बी.कॉम्, ²ß.<ÃÃß., †ण बी.सी.ए. (सायन्स) या अभ्यासक्रमाची सोय उपलब्ध आहे. याशिवाय एम.ए. विद्याशाखेच्या ११ विषयामध्ये पदव्युत्तर अभ्यासक्रमाची सोय उपलब्ध आहे. तर एम.कॉम. या अभ्यासक्रमाची उपलब्धताही या महाविद्यालयाने करुन दिली आहे. समाजशास्त्र, भुगोल, राज्यशास्त्र, अर्थशास्त्र, मानसशास्त्र व लोकप्रशासन या विषयाचे संशोधन केंद्रही महाविद्यालयात कार्यरत आहे. µ¿ß¾ß¸ß चव्हाण ´ÆÂ¸ÂTM ´ŒŸ ×¾a¯ßš नाशिक "µ '-ानगंगा घरोघरी' या उद्देशास साथ देत महाविद्यालयाने बी.लिब., एम.लिब. या मुक्त ×¾a×¯šß"µ ¯¤¾ß ¾ ¯¤¾युत्तर अभ्यासक्रमाची सोयही महाविद्यालयात करुन दिली आहे.

शैक्षणिक वर्ष १९९९ ते २००० सालापासून हे महाविद्यालय जालना शहरातील मोतीबागेजवळ असलेल्या रेल्वे उड्डाण पुलानजीकच्या निसर्गरम्य परिसरात स्वत: "µ 3¾µ, ÃÂÃ••‡´¸ŸßŸ Ã£»ßŸ¸ßŸ –ाले. सुमारे ३०००० चौरस फुट जागेत बांधकाम करण्यात आलेल्या या नविन वास्तुच्या ९ एकर भव्य परिसरात विविध कार्यक्रमासाठी भव्य खूले रंगमंच, विश्राम गृह, सुंदर हिरवळ विविध रंगी वृक्षारोपण, पिण्याच्या पाण्याची स्वतंत्र व्यवस्था व उपहारगृह, वाहनतळ, हेल्थ क्लब, स्विमींग पुल, भव्य क्रिडांगण, विद्यार्थीनी वस्तीगृह आणि ग्रंथालयाची स्वतंत्र इमारत आदी"ß ×¾a£µÃßš ^¯»²¬Ÿß †Æ.

महाविद्यालयाची ठळक वैशिष्ट्ये -

१. ४३६०४ एवढे ग्रंथांचा ग्रंथालय विभाग, 2.ओपन स्टडी सेंटर, ३.कमवा आणि शिका योजना, ४.विद्यार्थीनींसाठी वस्तीगृह, ५.शिक्षक पालक योजना, ६.महाराष्ट्र शासनाचा सर्वोत्कृष्ट 'राष्ट्रीय सेवा योजना युनीट' पुरस्कार प्राप्त रा.से.यो.विभाग, ७.महाविद्यालयीन गणवेश, 8.'आदर्श परीक्षा केंद्र' म्हणुन ×¾a¯ßšŸ± ग¸¾.

पुरस्कार -

महाविद्यालयाच्या वैविध्यपूर्ण कार्याबद्दलच्या पुरस्काराबरोबरीनेच राष्ट्रीय सेवा योजना कार्यक्रमाधिकारी डॉ.नारायणराव बोराडे यांना 'उत्कृष्ट कार्यक्रमाधिकारी' पुरस्कारासह राष्ट्रीय सेवा योजनेमधील विशेष योगदानाबद्दल डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठाने

'जीवनगौरव' पुरस्काराने सन्मानीत केलेले आहे. विशेष उल्लेखनीय बाब म्हणजे या ´ÖÆÖविद्यालयाने शैक्षणिक क्षेत्रात केलेल्या उत्कृष्ट कार्याबद्दल व या कार्यातील महत्वाच्या भुमिकेबद्दल महाविद्यालयाचे प्राचार्य. डॉ.राजेंद्र गायकवाड यांचा महाराष्ट्र शासनाने '†Ö¤¿Ö शिक्षक पुरस्कार' देऊन गौरव केला आहे.

विद्यार्थी केंद्रबिंदु मानुन महाविद्यालय संख्यात्मक प्रगतीबरोबरच गुणात्मक प्रगतीकडे लक्ष पुरविताना"Ö †³µÖÖÃÖ ¾Ö †³µÖÖÃÖत्तर उपक्रमाच्या साहाय्याने विद्यार्थी घड×¾ÖŸÖ †ÖÆ. µÖÖ महाविद्यालयाचे अनेक विद्यार्थी देशात व विदेशातही विविध क्षेत्रात विविध पदावर कार्यरत आहेत. या महाविद्यालयाच्या सर्वांगिण उपक्रमांतील सातत्य आणि गुणवत्ता पाहुन केंद्रीय पुर्नमुल्यांकन (NAAC) समितीनÖ ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖÖÃÖ "A" ग्रेड प्रदान केलेला आहे. शैक्षणिक क्षेत्रातील आज सर्वोत्तम दर्जा प्राप्त करणारे जालना जिल्ह्यातील Æ ¯Ö×Æ»Ö ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖ †ÖÆ. याशिवाय महाविद्यालयाने अंतर्गत व्यवस्थापनासाठी ISO दर्जा देखील प्राप्त केला आहे.[77]

जालना शहरातील एक महत्वाचे शैक्षणिक केंद्र म्हणुन या महाविद्यालयाने आपली स्वतंञ ओळख निर्माण केली आहे. गेल्या ३३ वर्षापासून या महाविद्यालयाचा विद्यार्थी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठात कोणत्या ना कोणत्या शाखेत सर्वप्रथम येण्याचा बहुमान मिळवत आहे.

5.12.3 मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय, जालना -

जालना जिल्ह्यात एकही बी.एड महाविद्यालय नाही व त्यामुळे येथील विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक अडचण निर्माण होत आहे हे ओळखून ॲड.अंकुशराव टोपे यांनी मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातून सन १९९० साली हिराखान बिल्डींगमध्ये हे अद्यापक ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖ ÃÖ¹ý केले, ¯Öœ ÃÖÃ£Ö"Öß Ã¾ÖŸÖ: च्या मालकीची जागा उपलब्ध –ÖÖ»µÖ¬ÖÖ¸ 1995 ÃÖÖ»ÖÖß ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖ मोतीबागेजवळ स्वत: "µÖÖ ‡´ÖÖ¸ŸÖßŸÖ Ã£Ö»ÖÖŸÖ¸ßŸÖ –ÖÖ»Ö.[78] मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेत जिल्ह्यातील विद्यार्थ्यांची या माध्यमातून अध्यापकीय शिक्षणाची सोय उपलब्ध करून दिली गेली. ÃÖ¬µÖÖ ´ÖÆÖ×¾Öa»Öµात प्रत्येक वर्षी एकूण ८० विद्यार्थी प्रवेशक्षमता आहे. या छात्राध्यापकांना अध्यापनाकरीता एकूण १० कर्मचारी कार्यरत आहेत.

या महाविद्यालयातून बाहेर पडलेले विद्यार्थी याच मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेमध्ये सन 2002 Ãöö»ö8"ö 152 शिक्षक म्हणुन कार्यरत होते आज ही संख्या २०० "µöö •ö¾ôˉööÃö †Ãöö¾ö8 असे अनुमान करता येते. हेच विद्यार्थी महाविद्यालयाने घालून दिलेला वारसा जपत आहेत.

µöö×¿ö¾ööµö ´öÆö×¾öªö»ö µööŸö यशवंतराव चव्हाण ´öÆö¸öÂ™ ´öŒŸö ×¾öद्यापीठ, नाशिक चे बी.एड. अभ्यासकेंद्र, इंदिरा गांधी मुक्त विद्यापीठाने महाविद्यालयास सॅटेलाईट डाऊनैलिंकींग व्यवस्था व टेलीकॉन्फरंसिग व्यवस्था उपलब्ध करून दिली आहे, <´ö.<>. (Ãö½ŸöS»ö) - डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा, विद्यापीठ, औरंगाबादचे महाविद्यालयात केंद्र.[79]

´öÆö×¾öªö»ö µö"ö ´öö•ö8 विद्यार्थी आज शिक्षणाधिकारी, गटशिक्षणाधिकारी, उपशिक्षणाधिकारी, शिक्षण विस्तार अधिकारी, केंद्र प्रमुख, शिक्षक, प्राध्यापक तसेच प्रशासकीय सेवेतही कö¸ö¸Ÿö †öÆŸö.

5.12.4 मत्स्योदरी कनिष्ठ महाविद्यालय तिर्थपुरी, ता. घनसावंगी -

पुर्व उल्लेखीत पवित्र गोदावरी नदीच्या परिसरातील तिर्थपुरी गावाला पुरातन मंदीराचा ¾öö¸Ãöö ¾ö ‡×ŸöÆöÃö †öÆ.¡ Ÿö£ö अंकुशराव टोपे यांनी प्रारंभी माध्यमिक शाळेचे रोपटे लावले. पुढे याला जोडूनच सन १९९२-९३ मध्ये त्यांनी मत्स्योदरी कनिष्ठ महाविद्यालयाची स्थापना केली. विद्यार्थ्यांची माध्यमिक शिक्षणाची सोय –öö»ö8 ¯ö¸Ÿö पुढील शिक्षणाची अडचण येणार ¬ööÆ8 µöö"ö8 दूरदृष्टी ठेवूनच या महाविद्यालयाची स्थापना केली.[80]

×Ÿö£öˉö¸ß महाविद्यालय सुरू होण्यापुर्वी येथील मुलींच्या शिक्षणाच्या गळतीचे प्रमाण अधिक होते ते यामुळे थांबले आणि परीसरातील २५ गावांच्या विद्यार्थ्यांची महाविद्यालयीन शिक्षणाची सोय उपलब्ध –ाली. कनिष्ठ महाविद्यालय ३०/११/२०१२ च्या शासनमान्यतेनुसार कला वरिष्ठ महाविद्यालय तिर्थपुरीला जोडले असून वरिष्ठ महाविद्यालयाच्या पुरक इमारतीत सुरू आहे. महाविद्यालयाला आज अक¸ö¾ö8 ¾ा बारावी च्या प्रत्येकी २ तुकड्यांची अनुदानीत स्वरूपाची मंजुरी असून जवळपास ४०० विद्यार्थी संख्या विद्यार्जन करत आहे.

कनिष्ठ महाविद्यालयात ६ प्राध्यापक, ३ कार्यालयीन कर्मचारी आणि ३ शिपाई अशा एकूण १२ कर्मचाऱ्यांच्या सहाय्याने अध्ययन कार्य चालते. या महाविद्यालयातून शिक्षण घेतलेले

´ÖÖ•ÖßÖ ×¾Ö[a]ÖÆÖá †Ö•Ö शिक्षक, प्राध्यापक, बँक, न्यायालय, एस.टी. महामंडळ, पोलीस सेवा, महसुल विभाग, प्रशासकीय सेवा इ.क्षेत्रात विविध पदावर कार्य करीत आहेत.

महाविद्यालयाच्या स्थापनेपासून ते आजपर्यंतचा सरासरी निकाल ७५% ते ८०% एवढा आहे. नुकताच २०१२-13 चा बारावीचा निकाल ९८.५०% म्हणजे उत्तम आहे. ही खऱ्या अर्थाने येथील प्राध्यापकांच्या ¾Ö कर्मचाऱ्यांच्या संघटीत कार्याची ¯ÖÖ¾ÖÖŸÖßÖ“Ö म्हणता µÖ‡»Ö.[81] एकूणÖ“Ö ग्रामीण भागातील महाविद्यालयांशी तुलना करता या महाविद्यालयाचा विद्यार्थी गुणात्मक दृष्ट्या सरसच असल्याचे निदर्शनास येते.

5.12.5 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ¿ÖÖ¸ß×¸ïक शिक्षण महाविद्यालय, जालना -

जालना जिल्ह्यात १९९४ पर्यंत विशेषत: तालुका व जिल्हा स्तरावर कला, वाणिज्य व ×¾Ö–ान महाविद्यालये बऱ्याच प्रमाणÖŸÖ ÃÖ[1]ý –ÖÖ»Ö»Ö ÆÖŸÖ. ¯Ö¸ŸÖ या बरोबरीने शारीरिक शिक्षणाची ×•Ö»ÊÖ»ÖÖ गरज होती. येथील जिल्हाभरातील विद्यार्थ्यांना यास्तव इतर जिल्ह्यात जावे लागत असे. ही शारिरीक शिक्षणाची गरज लक्षात घेवून मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेचे संस्थापक अंकुशराव टोपे यांनी १९९४-९५ साली या महाविद्यालयाची स्थापना केली. तेव्हापासून †Ö•Ö¯ÖµÖŸÖ“ÖßÖ µÖÖ ´ÖÆÖ×¾Ö[a]Ö»ÖµÖÖ“ÖßÖ शारीरिक शिक्षण या अभ्यासक्रमातंर्गतची वाटचÖ»Ö ¤¤ß¯यमान व अत्यंत प्रेरक अशा स्वरुपाची आहे.[82]

क्रीडा क्षेत्रातील या महाविद्यालयाची वाटचाल विशेष उल्लेखनीय असल्याचे लक्षात µÖŸÖ. 1997-९८ या वर्षी डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठÖ“µÖÖ ´Ö×Æला हॉकी †ÖŸÖरविद्यापीठ संघाचे नेतृत्व या महाविद्यालयाची विद्यार्थीनी कु.सुनैना पितांबरे हीने क्»Ö. 1999-२००० या वर्षी कु.अनिता रंडाळे ही विद्यार्थीनी महिला क्रिकेट संघात सहभागी होती तर २००२ या वर्षी विद्यापीठ पुरुष गटातील संघात महाविद्यालयाचा विद्यार्थी व्ही.बी.नवगीरे याची निवड –ÖÖ»ÖßÖ ÆÖŸÖßÖ.

फक्त क्रिडा क्षेत्रातच महाविद्यालयाचा वरचश्मा नसून तो शैक्षणिक निकालाच्यÖ बाबतीत ही विद्यापीठीय परीक्षा ´Ö¬µÖ महत्वाचा राहीलेला आहे. १९९५ या वर्षी क्».<´Ö.>ß.¾Ö[a] ÆßÖ महाविद्यालयाची विद्यार्थीनी विद्यापीठात गुणवत्ता यादीत दुसरी आली. १९९८ मध्ये एस.पी.कोलते हा विद्यार्थी विद्यापीठात द्वितीय आला तर २००० या वर्षी एम.एस.कदम हा

विद्यार्थी द्वितीय येवून निकालाची परंपरा कायम Š¾Ö»ÖßÖ †ÖÆ. 2001-2002 µÖÖ ¾ÖÂÖá ŸÖ¸ µÖÖ ´Öहाविद्यालयातील तीन विद्यार्थ्यांनी अनुक्रमे बारी, कुलकर्णी, खान हे विद्यापीठात द्वितीय, तृत¤µÖ व चतुर्थ याप्रमाणे गुण¤¾ÖŸŸÖÖ µÖÖ¤ßŸÖ µÖऊन µÖÖ ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖÖ“µÖÖ ¯Ö¸परेत आणखी एक मान¤ÖÖ“ÖÖ ŸÖरा रोवण्याचे काम केले होते.

महाविद्यालयाची प्रवेश क्षमता ५० असून ५ शिक्षक व २ शिक्षकेत्तर कर्मचारी स्थानिक व्यवस्थापन मंडळाचे वेळोवेळी मार्गदर्शन यांचा चांगला संगम या महाविद्यालयाच्या निकालाकडे पाहिल्यास लक्षात येतो. †Ö•Ö ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖÖ“ÖßÃ¾ÖŸÖ: ची मालकीची निसर्गरम्य परिसरात असलेली भव्य इमारत व विविध खेळांची मैदाने हे या महाविद्यालयाचे वैशिष्ट्ये आहे. याशिवाय महाविद्यालयात शिक्षण घेणाऱ्या प्रत्येक ¶¾Öa£µÖÖ“ÖÖ ÃÖ¾ÖÖगिन विकास साध्य करण्याकरीता या महाविद्यालयातील प्राध्यापक वर्ग प्रयत्नशील असतात.[83]

महाविद्यालयाच्या स्थापनेपासून ते आजपर्यंतच्या २० वर्षाचा विद्यापीठीय प¤¸ïक्ष¤ÖÖ“ÖÖ निकाल चांगल्या दर्जाचा असूनही शासकीय धोरणाची उदासीनता यामुळे हे महाविद्यालय आजही विनाअनुदानीत स्वरुपाचे आहे.

5.12.6 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ßß ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖ (एम.सी.व्ही.सी. विभाग), †²Ö› -

औद्योगिकीकरणाच्या विकासाबरोबरच कुशल मनुष्यबळाची आवश्यकता वाढत गेली, ही गरज पुर्ण करता यावी यासह अल्पकालावधीत व्यावसायीक कौशल्य आत्मसात करुन †£ÖÖ•ान करता यावे म्हणून अंकुशराव टोपे यांनी किमान कौशल्यावर आधारीत व्यावसायीक अभ्यासक्रम सन १९९३-94 ´Ö¬µÖ †²Ö› ´ÖÆÖ×¾ाद्यालयात सुरु केला. ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांना स्वावलंबी शिक्षण मिळावे हा उद्देश समोर ठेवून यामध्ये

1. Accouting and Auditing
2. Marketing and Salesmanship
3. Purchasing and Storekeeping हे अभ्यासक्रम सुरु केले.[84]

कला, वाणिज्य व वि¬ान शाखा येथ ÃÖ¹ý –ÖÖ»Ö»ÖßÖ ÆÖŸÖßÖ ¯Ö¸ŸÖ दहावी नंतर स्वयंरोजगाराचे शिक्षण देणारे अभ्यासक्रम अंबडमध्ये नव्हते. व्यावसायीक स्तरावर दहावी नंतरच्या स्तरावर या परिसरातील हे पहिलेच 'युनिट' आहे. मत्स्योदरी देवीच्या डोंगराच्या

पायथ्याशी असलेल्या मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या कला, वाणिज्य व वि-ान महाविद्यालयाच्या इंग्रजीतील "C" आकाराच्या प्रशस्त इमारतीमधील ७ खोल्या मध्ये ३ प्राध्यापक, ३ निदेशक, १ लिपीक व १ हमाल अशा एकूण ८ कर्मचारी वर्गाच्या मार्गदर्शनाखाली हा विभाग कार्यरत आहे.

या अभ्यासक्रमातंर्गत त-ा व्यक्तींचे व्याख्याने, दरवर्षी व्यावसायीक मार्गदर्शन शिबि, आयोजीत केली जातात. महाविद्यालयात व्यवसाय मार्गदर्शन कक्ष, तसेच अभ्यासक्रमातंर्गत एक सल्लागार समिती स्थापन करण्यात आली आहे. या समितीमध्ये शहरातील त-ो ¾µÖŒŸÖß, उद्योगपती तसेच काही मान्यवर व्यक्तींची निवड करण्यात आलेली आहे.

†Ö•Ö¯ÖµÖŸÖ या अभ्यासक्रमामुळे १०० च्या जवळपास विद्यार्थ्यांनी स्वत: चा रोजगार सुरु केला आहे. ही या अभ्यासक्रमाची फार मोठी जमेची बाजू आहे.[85] µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ´ÖµÖÖ×¤ŸÖ ×¾Ö³Ö£ÖáÃÖख्येमुळे वैयक्तिक लक्ष, प्रत्यक्ष कार्यस्थळी प्रशिक्षण, विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगिण विकासासाठी वादविवाद, वक्तृत्व, निबंध स्पर्धाचे आयोजन केले जाते.

5.12.7 छत्रपती शिवाजी उच्च माध्यमिक व्यवसाय अभ्यासक्रम, अंकुशनगर, ता.अंबड.

जालना जिल्हा हा बी-×²Öयाण्यांच्या बाबतीत भारतामध्ये आपली ओळख निर्माण केलेला भाग आहे. येथील अर्थकारण हे कृषी †Öधारीत आहे व या क्षेत्रामध्ये रोजगाराच्या संधी उपलब्ध आहेत व राहतील हे अंकुशराव टोपे यांनी जाणले. मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातून कला, वाणिज्य व वि-ान महाविद्यालय सुरु करूनच न थांबता त्यांनी सन १९९३-94 ´Ö-µÖ मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या छत्रपती शिवाजी कनिष्ठ महाविद्यालयास संलग्न किमान कौशल्यावर आधारीत व्यावसायीक अभ्यासक्रम "कृषी गट" सुरु केले.[86]

†²Ö› - घनसावंगी तसा ग्रामीण भाग आहे पण या परिसरात यापुर्वी कृषी विषयक कोणत्याही प्रकारचा अभ्यासक्रम अथवा प्रशिक्षण देणारी यंत्रणा नव्हती. ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांची गरज, रोजगारांच्या निर्मिती व स्वंयरोजगाराची निर्मिती व्हावी या उद्देशाने येथे वर्ग 11 ¾ÖÖ ¾Ö 12 ¾ÖÖ 1) उद्यानविद्या 2) ×¯Ö¢¿ÖÖÃ¡Ö, Æ ¤Öन वर्षाचे अभ्यासक्रम सुरु केले. इयत्ता ११वी व १२वी मध्ये प्रत्येकी अभ्यासक्रमास ३० विद्यार्थ्यांना प्रवÖÃÖ ×¤»ÖÖ •ÖÖŸÖÖ. 2001-2002 च्या माहितीनुसार येथील ३२ विद्यार्थी बेजो शितल सिड्स कंपनी जालना येथे तर 5 ×¾Ö³Ö£Öáकृषीधन, µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ †•ÖßŸÖ ×ÃÖ›ÃÖ, रॅलीज कं.लि.‡Ÿµ֟ÖÖ¤ß ²ÖßÖ-×²ÖµÖÖÖणे कंपण्यामध्ये कार्यरत

†ÖÆŸÖ. µÖÖ×¿ावाय ३० विद्यार्थ्यांनी कृषीवर आधारित स्वयंरोजगार सुरु केला आहे व बरेचसे विद्यार्थी उच्च शिक्षण घेत आहेत हे या अभ्यासक्रमाचे यश मानावे लागेल.

†Ö•Ö ×¾Öaबी»ÖµÖÖ"ÖßÃ¾ÖŸÖ: च्या मालकीची सर्व प्रकारच्यÖÖ ¯ÖÖµÖÖ3ÖŸÖ ÃÖ×¾Ö-ांनी युक्Ÿ Ö †Ö¸.ÃÖß.ÃÖß. "Öß ‡´ÖÖ¸ŸÖ ^¯Ö»Ö²¬Ö †ÖÆ. ´ÖÆÖ×¾Öaबी»ाय अनुदानित स्वरुपाचे असुन मार्च २०१३ चा निकाल ६८.४८ लागला आहे. यामुळेच बहुधा येथील प्राध्यापक बी.जी.बरसाले यांना २००८-०९ वर्षाकरिता "†Öदर्श शिक्षक पुरस्कार" ने गौरविण्यात आले आहे.[87] या अभ्यासक्रमाचा अशोक बप्पासाहेब बोचरे हा विद्यार्थी म्यानमार (ब्रम्हदेश) येथे प्रशिक्षण घेत आहे. तर प्रकाश राठोड या विद्यार्थ्याने मिरचीची नवीन जात तयार केली आहे. या छोट्या कालÖ¾Ö¬ÖßµÖÖ अभ्यासक्रमाच्या माध्यमातून वरील किमया प्रा.बी.जी बरसाले व सहकारी प्राध्यापक, कर्मचारी यांच्या मार्गदर्शनाने साध्य होत आहे.

5.12.8 मत्स्योदरी कला महाविद्यालय, तिर्थपुरी -

×ŸÖ£Ö¯Ö¸ß ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö ×¾Öaबी£µÖÖना उच्च शिक्षणाची सोय व्हावी म्हणुन ÃÖÃ£Ö"Ö ÃÖ×"Ö¾Ö राजेशभैय्या टोपे यांनी महाराष्ट्र शासन व डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद यांच्याकडे विशेष प्रयत्न करून जुन २००० मध्ये तिर्थपुरी येथे वर्ग»ÖÖ ´ÖÆÖ×¾Öaबी»Ö»ÖµÖÖ»ÖÖ सुरुवात केली.[88]

तिर्थपुरी येथे महाविद्यालय सुरु होण्यापुर्वी उच्च शिक्षणाची कोणतीही सोय नसल्यामुळे २ ते ३ टक्के विद्यार्थी उच्च शिक्षणासाठी इतर ठिकाणी जात असे यात विद्यार्थीनीचे प्रमाण पुन्हा नगण्य होते. महाविद्यालयाच्या स्थापनेमुळे तिर्थपुरी परिसरातील जवळजवळ २५ गावांतील विद्यार्थ्यांच्या उच्च शिक्षणाची सोय –ाली आणि विशेषत: मुलींच्या शिक्षणाची सोय करण्यात मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या रुपाने अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ"ÖÖ ´ÖÖŠÖ ¾ÖÖ™Ö †ÖÆ.

स्थानिक व्यवस्थापन मंडळाचे विधायक मार्गदर्शन तसेच संस्थेचे सहकार्य आणि संस्थेचे अध्यक्ष यांच्या वेळोवेळी मार्गदर्शनाखाली महाविद्यालयातील ३७ कर्मचारी वर्गाच्या मार्गदर्शनाखाली µाा महाविद्यालयाची यशस्वीपणे वाटचाल सुरु आहे. †Ö•Ö ´ÖÆÖ×¾Öaबी»ÖµÖÖŸÖ ²Öß.८. "Ö तिन्ही वर्ग मिळून जवळपास ३६० विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत. यामध्ये तुलनेत विद्यार्थ्यांपेक्षा विद्यार्थीनीचे प्रमाण अधिक्ा †ÖÆ.[89]

ग्रामीण भागात गेल्या १४ वर्षापासून -ानदानाचे कार्य करणाऱ्या या महाविद्यालयात इमारतीची उणीव असल्याचे दिसते. नव्या इमारतीचे कामही लवकरच करण्याचा संस्थेचा प्रयत्न †ÖÆ. असे असले तरी गुणात्मक दर्जाच्या बाबतीत मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेचा एक वेगळा ठसा जनमनावर उमटलेला दिसतो.

५.१२.९ कला, वाणिज्य व वि-ान महाविद्यालय, अंकुशनगर -

मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या एकूण शैक्षणिक कार्याकडे तुलनात्मकदृष्ट्या बघीतले असता एक बाब प्रकर्षाने जाणवते ती, म्हणजे मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष अंकुशराव टोपे यांचा रोख शिक्षणाच्या सोयी या ग्रामीण भागाकडे निर्माण करण्याचा असल्याचे दिसते.

सन १९८२ च्या जवळपास अंकुशरावांनी समर्थ सहकारी साखर कारखान्याची स्थापना केल्यानंतर महाकाळा या गावाच्या माळरानावर वनराई निर्माण केली व या समर्थ कारखान्याच्या परिसरातच शिक्षणाच्या सर्व प्रकारच्या सोयी निर्माण करण्यात त्यांनी पुढाकार घेतला. याचाच एक भाग म्हणुन अंकुशरावांच्या मार्गदर्शनाखाली आणि चिरंजीव राजेशभैय्या टोपे यांच्या प्रयत्नाने आजच्या अंकुशनगर म्हणुन नावारुपाला आलेल्या परिसरात जुलै २००१ मध्ये कला, वाणिज्य व वि-ान महाविद्यालयाची स्थापना केली.

µÖÖ परिसरातील समर्थ कारखान्याच्या जागेवर खोल्या बांधून या महाविद्यालयाची सुरुवात सन २००१-०२ या शैक्षणिक वर्षापासून कायम विनाअनुदानीत तत्वावर –ÖÖ»ÖßÖ. परिसरातील महाकाळा, चुर्मापुरी, †ŸÖ¸¾ÖÖ»ÖßÖ, ¯ÖÖ£Ö¸¾ÖÖ»ÖÖ खु¤ ¾Ö बुद्रुक, गोंदी, हदगाव, हसनापूर, कोठाळा, साष्ट पिंपळगाव, बळेगाव, डोमलगाव, धाकलगाव, वडीगोद्री व सौदलगाव इ. गावाच्या उच्च शिक्षणाची सोय या माध्यमाने करण्यात अंकुशरावांना या ´ÖÆÖ×¾Ö¤Ö»ÖµÖÖ“µÖÖ रुपाने ÿÖ¿Ö †Ö»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ. µÖÖ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖßÖ»Ö Æ ¯Ö×Æ»Ö“Ö ´ÖÆÖ×¾Ö¤Ö»ÖµÖ ÆÖµÖ.[90]

महाविद्यालयाची मान्यता कला, वाणिज्य व वि-ान शाखा असली तरी महाविद्यालयात फक्त कला शाखा कार्यरत असल्याचे दिसते. या बाबतीत विद्यार्थी अभाव या कारणाव्यतीरिक्त शासनाची शिक्षणाप्रती असलेली उदासिनता हेही दिसते. कारण या महाविद्यालयाच्या स्थापनेस आज १५ वर्षे पूर्ण –ÖÖ»ÖßÖ †ÖÆŸÖ ŸÖ¸ßÆß महाविद्यालय कायम विनाअनुदान तत्वावरच कार्यरत

†ÖÆ. ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖÖŸÖ •Ö¾ÖÔ¯ÖÖस ३०० विद्यार्थी २० प्राध्यापक व ०५ प्राध्यापकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या मार्गदर्शनाखाली –ानार्जनाचे धडे गिरवितांना दिसतात.

महाविद्यालयात इतर अनुदानीत महाविद्यालयाच्या तुलनेत भौतिक सुविधांची काहीशी उणीव असली तरी गुणात्मकदृष्ट्या महाविद्यालयाची वाटचाल चांगल्याप्रकारे आहे.[91] महाविद्यालयातील कमतरता या मुद्याकडे पाहिल्यास गेल्या १५ वर्षापासून हे महाविद्यालय विनाअनुदानीत स्वरुपाचे आहे. त्यामुळे महाविद्यालयास प्रशस्त इमारतीची कमतरता भासते आहे. या बाबींकडे दुर्लक्ष करता महाविद्यालयाने या परिसरातील उच्च शिक्षणाच्या क्षेत्रातील उणीव भरुन काढण्याचे महत्वाचे योगदान दिले आहे व सदरील कार्य अविरतपणे सुरु आहे.

5.12.10 ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö¬ÖßÖ ´Öहाविद्यालय, जालना -

जालना जिल्हा निर्मितीनंतर २० वर्षाचा कालावधी उलटला तरी विधी शिक्षणापासून वंचीत असलेल्या या भागाचा कायद्याच्या सुविधामधील अनुशेष भरून निघालेला नाही, Æ µÖÖ क्षेत्रातील दारुण चित्र पाहून अस्वस्थ होणाऱ्या आणि एकेकाळी निष्णात वकील म्हणून आपली प्रारंभीची कारकीर्द गाजविणाऱ्या अंकुशरावांनी या कामास हात घातला.

मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेचे तत्कालीन प्रशासकीय अधिकारी दादासाहेब गाभूड यांनी †क¿Ö¸Ö¾Ö ™Ö¯Ö यांच्या मार्गदर्शनाखाली २९ऑक्टोबर २००१ रोजी संस्थेमार्फत जालना येथे नवीन महाविद्यालय सुरु करण्याबाबत शासन मान्यता मिळविण्यासाठी डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठाकडे प्रस्ताव सादर केलेÖ. विद्यापीठाकडे नवीन विधी महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इतरही प्रस्ताव दाखल –ालेले होते यावेळी विद्यापीठाने मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेचा ¯ÖÃŸÖ¾Ö ×¾Ö“Ö¸ÖŸÖ घेऊन महाराष्ट्र शासनाकडे मान्यतेसाठी शिफारस केली. महाराष्ट्र शासनाने दि.२६ जून २००२ रोजी संस्थेस जालना येथे कायमस्वरुपी विनाअनुदानीत तत्वावर विधी महाविद्यालय सुरु करण्यास रीतसर परवानगी दिली.[92]

विधी महाविद्यालयातील अभ्यासक्रम -

शैक्षणिक वर्ष २००२-03 ´Ö¬µÖ ÃÖ¹ý –ÖÖ»Ö»µÖÖ ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×¾Ö¬ÖßÖ ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖÖŸÖ †Ö•Ö 2016 ´Ö¬µÖ L.L.B ¯Ö“Ö ¾ÖÂÖ ¾Ö L.L.B तीन वर्षाचा अभ्यासक्रम, D.T.L हा एक वर्ष

कालावधीचा अभ्यासक्रम, D.L.L एक वर्षाचा अभ्यासक्रम आणि दोन वर्ष कालावधीचा L.L.M Æ¯¤¾µ[93] अभ्यासक्रम या“ß ^¯»2¬ †Æ.

×¾¬ß ´ÆØ×¾ª»µßØ¸ß»Ø ÃØ×¾¬ß -

प्रारंभी मस्तगड µ£ß»´ ´ß¤¾ß मंदीराजवळील जालना नगरपालीकेच्या भाडेतत्वावरील ‡´¸Ÿß´¬µ ÃØ½ý –»»Ø Æ ´ÆØ×¾ª»µ †•Ø ÃØÃ£“µ Ã¾Ÿ: “µ ÃØÃ••Ø ‡´¸Ÿß´¬µ Ã£»ØŸ¸ßŸ –ालेले आहे. विद्यार्थ्यांना विधी–ा होण्याच्या अनुषंगाने आवश्यक सर्व सोयी सुविधांसह हे जालना शहरातील व जिल्ह्यातील एकमेव महाविद्यालय गेली १४ वर्षे या क्षेत्रात यशस्वीपणे कार्यरत आहे. १२ शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचारी तद्वतच अनेक अतिथी अध्यापक यांच्या मार्गदर्शनाखाली विधी–ा घडविण्याचे कार्य करतांना दिसते. [94]

मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या या विधी महाविद्यालयामुळे जालना जि»ÊŸß»Ø ×¾¬ß क्षेत्रातील अनुशेष भरुन काढण्याचे कार्य या महाविद्यालयाने केले शिवाय विद्यार्थ्यांना स्थानिक# पातळीवर विधी शिक्षणाची सोय उपलब्ध करुन दिली. यामागे अंकुशरावांची शैक्षणिक ¤¸¥Â™ß लक्षात येते.

5.12.11 ´ŸÃµ¤¸ß †×³µांत्रिकी, Ÿ¡-ान व व्यवस्थापनशास्त्र महाविद्यालय, जालना -

जालना या शहराला प्राचीन, ऐतिहा×Ãक, सांस्कृतीक, धा´ #¾¸Ã »³»»ß †Æ या बरोबरच अलीकडे स्टील, ²ß-बियाणे, ›ाळ या उद्योगामुळे ´¸šß›¶ŸßØ»Ø एक# ´ÆŸß“ß बाजारपेठ असलेले हे शहर १ मे १९८१ रोजी औरंगाबाद जिल्ह्याचे विभाजन Æऊन जिल्हा म्हणून †×ÃŸŸß †»Ø. या जिल्ह्याचे औद्योगिक महत्व, मोठी बाजारपेठ आणि कुशल मनुष्यबळाची आवश्यकता †Ã असुनही या शहरातच नव्हे तर एकूण जिल्ह्µ´¬च तांत्रिक शिक्षण देणाऱ्या विशेषत्वाने तंत्र–ान व अभियांत्रिकी शिक्षणाची सोय ´~ ‡£ नव्हती. µ ×Ã£ŸßØ´¬µ •ß¾ô¯ÃØ 2002 ¯µŸ कोणताही बदल –ाला नाही.

या जिल्ह्यात अभियांत्रिकी शिक्षणाची सोय नाही, ×•»ÊŸß»Ø Ÿ¡–ान विषयक शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांची अडचण होते या परिसरातील आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत असले»µ विद्यार्थ्यांना इतरत्र जाऊन सदरील शिक्षण घेणे अडचणीचे ठरते, यासारख्या विद्यार्थ्यांच्µ हितासाठी व जालना जिल्ह्यातील तांत्रिक शिक्षणाची नि#ड पुर्ण व्हावी या उद्देशाने शैक्षणिक

क्षेत्रात अग्रगण्य असलेल्या मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेने अंकुशराव टोपे यांच्या मार्गदर्शनाखाली सन २००२ मध्ये मत्स्योदरी अभियांत्रिकी व तंत्र-ज्ञान महाविद्यालयाची जालना येथे स्थापना केली.

नागपुर, मुंबई महामार्गावर जालना शहरापासून अवघ्या १० कि.मी अंतरावर निसर्गरम्य आणि हिरवीगार नियोजन बद्ध आणि सर्व सुविधायुक्त चार एकर परिसरात वसलेले जिल्ह्याची तांत्रिक शिक्षणातील कमतरता भरुन काढण्याचे महत्वाचे कार्य करत आहे.

मत्स्योदरी अभियांत्रिकी व तंत्र-ज्ञान महाविद्यालयातील अभ्यासक्रम -

सन २००२ मध्ये प्रारंभी महाविद्यालयात फक्त अभियांत्रिकी पदवीका अभ्यासक्रमाची सुरुवात करण्यात आली होती. त्यानंतर याच क्षेत्रामध्ये पदव्युत्तर शिक्षणाची आणि उल्लेखनीय म्हणजे याच महाविद्यालयाने व्यवस्थापन अभ्यासक्रमाची (एम.बी.ए.) अभियांत्रिकी महाविद्यालयात सन २०१० पासून उपलब्ध करुन दिली आहे. आज या अभियांत्रिकी महाविद्यालयात एम.बी.ए. महाविद्यालयात अभियात्रिकी पदवी अभ्यासक्रमातंर्गत Mechanical Engineering, Electronics and Telecommunication, Computer Science and Engineering, Civil Engineering, Electrical Engineering Department कार्यरत आहेत तर अभियांत्रिकी पदवीका तसेच याच विभागाअंतर्गत पदव्युत्तर शिक्षणाचीही सोय महाविद्यालयाने उपलब्ध करुन दिली आहे. याशिवाय एम.बी.ए. तृतीय सत्रक्रमामध्ये Marketing, Human Resource Management, Finance, Information Technology & Production and Operation Management इ.शाखांची सोय उपलब्ध करुन दिली आहे. आज जालना जिल्ह्यासह जवळील औरंगाबाद व परभणी या जिल्ह्यातील जवळपास ८०० विद्यार्थ्यांना १७७ शिक्षक आणि ८० शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांच्या योगदानाने व्यवस्थापन व विज्ञान-ज्ञान विषयक ज्ञानार्जनाचे कार्य या महाविद्यालयात अविरतपणे चालू आहे.[95]

मत्स्योदरी अभियांत्रिकी व तंत्र-ज्ञान महाविद्यालयाची सोयी, सुविधा व उपक्रम -

मत्स्योदरी अभियांत्रिकी व तंत्र-ज्ञान महाविद्यालय हे जालना जिल्ह्यातील पहिले महाविद्यालय आहे. सन २००२ पासून २०१५ पर्यंत या कालावधीत या महाविद्यालयाच्या

निकालाचा व उपक्रमाचा लेखाजोखा लक्षात घेतल्यास महाविद्यालय विद्यार्थ्यांना गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाबरोबरच आज"ö विद्यार्थी या देशाचा उद्याचा नागरीक आहे, तो परिपूणö †Ãö¾ö µö उद्देशाने त्यांच्या सर्वांगिण विकासाकडेही विविध माध्यमातून लक्ष ¤Ÿö †Ãö»µö"ö ´öÆö×¾ö aö»öµöÿö»ö Ãö×¾ö-öö ¾ उपक्रमावरुन ×¤Ãöÿö. सर्वप्रकारच्या शैक्षणिक सुविधांनी परिपुर्ण †¿ö µö ´öÆविद्यालयाची वास्तुरचना अभिनव अशा संकल्पनेतून साकार –ö»ö †öÆ. "ö, मजली आयाताकार इमारतीमध्ये प्रशस्त वर्गकक्ष, त्यातील विशिष्ट प्रकारचे फर्निचर, प्रत्येक विभागाची स्वतंत्र प्रयोगशाळा, सर्व अध्ययन साहित्यांनी परिपूर्ण सर्वक्रमिक व संदर्भ ग्रंथानी युक्त असलेल्या ग्रंथालयात स्वतंत्र डिजीटल लायब्ररीची सोय, वाचन कक्ष इत्यादीवर गुणवत्ता Æö <कच निकष लावून विचारपूर्वक लक्ष देऊन त्यानुसार ह्या सोयी निर्माण करण्यात आल्या आहेत. सर्व उपकरणे व साधने यांनी सुसज्ज अशी कार्यशाळा (वर्कशॉप) कार्यरत आहेत. कोणत्याही शैक्षणिक कार्यक्रमात त्रुटी राहु नयेत असा प्रयत्न व दृष्टीकोन असल्यामुळे महाविद्यालय सर्व बाबतीत उच्च क्षमता दर्शविते.

×¾ö aö£µö"ö Ãö¾ö¬öण विकास व्हावा याकरीता राष्ट्रीय सण समारंभ, राष्ट्रपुरुषांच्या •öµöÿö-पुण्यतीथी, विविध प्रसंगी विशेष कार्यक्रमाचे आयोजन याबरोबरीनेच पर्यावरण संवर्धन, ×¿ö×2ör, राष्ट्रीय सेवा योजना शि×2ör, वृक्ष »ögवड व संवर्धन, विविध क्रीडास्पर्धांचे आयोजन, सांस्कृतीक कार्यक्रमाचे आयोजन आणि ¾µöŒÿö´öÿ¾ विकास विषयक व्याख्याने, यासारख्या कार्यक्रमö"ö आयोजन करुन विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक जाणöवा वृद्धींगत व्हाव्यात याकरीता विविध शासकीय व निमशासकीय उपक्रम व समाजोद्धाराच्या योजनांमध्ये विद्यार्थ्यांचा सक्रीय सहभाग वाढावा म्हणून ´öÆविद्यालय प्रयत्नशील असते.[96]

अंकुशराव टोपे यांच्या कुशल मार्गदर्शनाखाली या महाविद्यालयाने गेल्या १३-14 ¾öÂööÿö अभियांत्रिकी शिक्षणात उल्लेखनीय कामगिरी केली आहे. आज या महाविद्यालयातील विद्यार्थी 3öö¸ÿातील विविध शहरांमध्ये उद्योग, ¾µö¾öÃöö µö ¾öö नोकरीवर कार्यरत आहेत. अंकुशराव टोपे µöö"ö शैक्षणिक क्षेत्रातील दूरदृष्टी व शिक्षणाप्रती असलेली निष्ठा आणि जिल्ह्यातील शैक्षणिक ^ö¾ö 3öरुन काढण्याचा प्रयत्न ही भूमिका, µöमुळेच उपरोक्त कार्य यशस्वी –ö»µö"ö ×¤Ãöÿö.

5.12.12 मत्स्योदरी अध्यापक विद्या»ÖµÖ (D. ed.), जालना (इ.स.२००६) -

जालना शहर Æß ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Öß 2ÖÖ•ÖÖ¸ ¯ÖŠ †Öणि जिल्ह्याचे ठिकाण असल्यामुळे µÖÖ ¿ÖÆ¸ÖŸÖ शिक्षणाच्या सोयी मत्स्योदरी शिक्षण संस्था व इतर संस्थांच्या रुपाने वाढत आहेत.

जालना जिल्ह्याच्या शैक्षणिक विकासाची कल्पना ज्यांच्या शिवाय करणे शक्य नाही ते मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष अंकुशराव टोपे यांनी आपल्या संस्थेच्या माध्यमातून इ.स.२००६ मध्ये या अध्यापक विद्यालयाची स्थापना केली, कारण जिल्ह्यात सन २००६ पूर्वी अध्यापक विद्यालयाची संख्या अल्प होती म्हणून विद्यार्थ्यांना इतर जिल्ह्यात, विभागात जाऊन हा अभ्यासक्रम पूर्ण करावा लागे त्यांची शैक्षणिक सोय व्हावी व गुणवंत विद्यार्थ्यांच्या बरोबरीनेच आदर्श शिक्षक निर्माण व्हावेत हा उद्देश अध्यापक विद्यालय स्थापनेमागे असल्याचे कळते. अध्यापक विद्यालयाचे स्वरुप विनाअनु¤Öxनत आहे तरी सर्व सुविधायुŒŸÖ ‡´ÖÖ¸ŸÖßŸÖ †ŸµÖŸÖ शिस्तबद्ध व गुणवत्तापूर्ण शिक्षण देणारे विद्यालय म्हणून विद्यार्थ्यांच्या पसंतीस उतरले आहे. विद्यालयात अध्यापक पदविका अभ्यासक्रमाचे प्रथम वर्ष व द्वितीय वर्ष हे दोन वर्ग आहेत. ६ शिक्षक व ४ शिक्षकेत्तर कर्मचारी यांच्या मार्गदर्शनाखाली १०० विद्यार्थी शिक्षक घडत †ÃÖŸÖÖŸÖ.

मत्स्योदरी अध्यापक विद्यालयाच्या भावी शिक्षकांनी अध्यापकीय विद्यार्जनाबरोबरच x¾Öx¾Ö¬Ö ¯Öरस्कार ही पटकावलेले आहेत. यामध्ये 'साधना महोत्सव' भार्डी येथील सन २०१० मÖ¬µÖ वादविवाद स्पर्धेत सांघीक पारितोषीक, रामचंद्र भक्त स्मृती प्रित्यर्थ आयोx•ÖŸÖ ¾ÖÖ¤-x¾Ö¾ÖÖ¤ स्पर्धेत सांघीक प्रथम परितोषिक (कायमस्वरुपी ढाल यासह), आदीवासी शिक्षण प्रसारक मंडळ संचलीत शिवप्रसाद अध्यापक विद्यालय, मुखेड, जि.नांदेड आयोजित वादविवाद स्पर्धेत तृतीय पारितोषिक, माजी आमदार, श्रीकांत जोशी आयोजित मराठवाडा आंतरमहाविद्यालयीन Ã¯Ö¬ÖŸÖ x¤¿ÖÖÁÖß µÖवा करंडक पारितोषिक, "सर्वधर्मीय शिवजयंती", परतूर †Öµ֐x•ÖŸÖ ¾ÖŒŸÖŸ¾Ö Ã¯Ö¬ÖŸÖ तृतीय पारितोषिक आणि डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबादच्यÖÖ ¿ÖxÆ¤ भगतसिंग अध्यासन केंद्र आयोजित वक्तृत्व स्पर्धेत जिल्ह्यातून तृतीय पारितोषिक मिळविले आहे. यावरून येथील विद्यार्थी भावी आदर्श शिक्षक निर्माण होण्यासाठीचा अटोकाट प्रयत्न

क्ष¸ßŸÖ †Ã¢»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ.[97] ×¿Ö¾ÖÖµÖ µìथील अध्यापक पी.बी.कातुरे यांना राज्यस्ŸÖ¸ßµÖ µÖ¿Ö¾ŸÖ¸Ö¾Ö ÃÖ´ÖŸÖÖ ¯Ö्रस्कार आणि राजीव गांधी लोककला पुरस्कार मिळालेला आहे हे उल्लेखनीय आहे.

5.12.13 मत्स्योदरी कला व ×¾Ö-ान महा. कुं. पिंपळगाव, ता.घनसावंगी (स्था.२००९) -

'Ö्नसावंगी पासून पूर्वेस १८ किमी पाथरी रोडवरील, संत रामदास स्वामींच्या जन्मगावाच्या परिसरातील आणि गोदावरी नदीच्या खो-यातील पैठणच्या जायकवाडी धरणाच्या डाव्या कालव्यामुळे काही¿Ö्ß समृद्ध शेती असलेल्या भागातील कुंभार पिंपळगाव हे ऐतिहासिक पार्श्वभूमी असलेले खेडेगाव, †Ö•Ö •Ö¾ÖÔ¯ÖÖÃÖ 20-२५ खेड्यां“Ö्ß ²ÖÖ•ÖÖ¸¯ÖŠ ¾Ö †ÖŠ¾Ö›ß बाजाराचे घनसावंगी तालुक्यातील महत्वाचे गाव आहे. गावात उच्च माध्यमिक ¿ÖÖÔ“Ö्ß ÃÖÖµÖ ÆÖŸÖ्ß पण पदवीच्या शिक्षणासाठी घनसावंगी, तिर्थपुरी याशिवाय पर्याय नव्हता यातून उच्च शिक्षणाच्या बाबतीतली गळती वाढत जात व मुलींना शिक्षणासाठी पालक बाहेरगावी पाठविण्यास फारसे उत्सूक नसत.

परिसरातील विद्यार्थ्यांची उच्च शिक्षणाची होणारी गैरसोय होऊ नये म्हणुन ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण संस्थेने सन २००९ मध्ये मत्स्योदरी कला व वि-ान महाविद्यालयाची, कुंभार पिंपळगाव येथे स्थापना केली. सध्या महाविद्यालय मार्केट कमिटीकडून घेतलेल्या भाड्याच्या परंतु, प्रशस्त Ã¾Ö1ý¯ÖÖ“µÖÖ इमारतीमध्ये कार्यरत आहे. सर्व भौतिक सुविधांनी µÖŒŸÖ †ÃÖÖ वृक्षराजीने नटलेला ¯Ö×¸ÃÖ¸ ŸÖÃÖ“Ö तारेच्या वॉलकंपा‰›ने बंदीस्त असलेले प्रशस्त क्री›ागण आहे.

महाविद्यालयाची मान्यता कला व वि-ान या दोन शाखांची आहे. पण विद्यार्थी संख्येच्या कम्ŸÖ¸ŸÖ´ÖÔ ×¾Ö-ान शाखा सु1ý -ाली नाही. आज महाविद्यालयात फक्त कला शाखा कार्यरत आहे. कला शाखेत बी.ए.च्या तीन वर्गांची प्रवेश क्षमता प्रत्येकी १२० विद्यार्थी आहे. एकूण प्रवेशक्षमता ३६० एवढी असली तरी जवळपास २०० ते २५० विद्यार्थी १७ प्राध्यापक व ७ शिक्षकेत्तर कर्मचारी असा २४ कर्मचा-यांच्या मार्गदर्शनाखाली विद्यार्जनाचे कार्य करत आहे. ¿Ö.¾ÖÂÖ 2013-14 ´Ö-µÖ 199 ×¾Ö[a]ÖŒÖá ¯Ö¾Ö×¿ÖŸÖ ÆÖŸÖ.

ग्रामीण भागातील महाविद्यालय असूनही येथील माजी विद्यार्थी शिक्षक, ¯ÖÖ»ÖßÃÖ, प्राध्यापक, बँक कर्मचारी याशिवाय क्ष्ÖÆß सामाजिक, राजकीय ¾Ö कला क्षेत्रात कार्यरत †ÖÆŸÖ. विनाअनुदानीत व ग्रामीण महाविद्यालयाने शैक्षणिक गुणवत्तेबरोबरच विविध स्पर्धांमध्ये यशस्वी

¯ÖÖ‰ú»Ö Š¾Ö»Ö †ÖÆ. ´ाहाविद्यालय संघाने २०१२-१३ या शैक्षणिक वर्षात डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठाच्या केंद्रीय युवक महोत्सवात एकूण ६ पारितोषिके मिळविले होते हे उल्लेखनीय ठरते. विविध क्रीडा स्पर्धा, वादविवाद, वक्तृत्व, निबंधलेखन स्पर्धांतही महाविद्यालयाचा यशस्वी सहभाग नेहमी असल्याचे दिसते.

या महाविद्यालयास स्थापनेपासून ते आजपर्यंत अवघ्या ६ वर्षाच्या अल्पावधीत विविध क्षेत्रातील मान्यवरांनी भेटी दिलेल्या आहे. यामध्ये ×“Ö˜Ö¯Öट अभिनेञी वीणा जामकर, कवयीत्री संजीवनी तडेगावकर, जालन्याचे कवी प्रा.जयराम खेडेकर, प्रा.डॉ.बी.वाय.कुलकर्णी (प्रसिद्ध राजकीय विचारवंत), प्रसिद्ध कलावंत ‡. Ÿ֌ लेखक व नाटककार राजकुमार तांगडे Æ֌ µÖÖ ´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖÖ“ÖÖ ×¾ÖªÖ£Öá ¸Ö×Æ»Ö»ÖÖ †ÖÆ. ×¿Ö¾ÖÖµÖ ÃÖÃ£Ö“Ö ÃÖ×“Ö¾Ö उच्च व तंत्रशिक्षण मंत्री राजेशभैय्या टोपे, संस्थेचे प्रशासकीय अधिकारी डॉ.बी.†Ör.गायकवाड इ. वेळोवेळी भेटी ×¤»Ö»µÖÖ †ÖÆ.[98] घनसावंगी तालुक्यातील पिंपळगाव या महत्वाच्या व व्यापारी केंद्र असलेल्या ठिकाणी यापुर्वी उच्च शिक्षणाची सोय नव्हती ती भरुन काढण्यात या ´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖÖ“ÖÖ ´ÖÖŠÖ वाटा असल्याचे लक्षात येते.

5.12.14 मत्स्योदरी कला व वि-ान महाविद्यालय, रांजणी, Ÿ֌ÖÖ. घनसावंगी

जालना परभणी या रेल्वे लाईनवरील, जोड रांजणी (बोर रांजणी व रांजणी) म्हणून प्रसिद्ध असलेले घनसावंगी Ÿ֌ÖÖ»Ö‰ÖµÖÖŸÖ‰»Ö जवळपास १० हजार लोकवस्ती असणारे आणि •Ö¾ÖÔ¯ÖÖÃÖ“µÖÖ 20-२१ गावांची बाजारपेठ आणि आठवडी बाजाराचे स्थळ म्हणजे रांजणी हे गाव. ŗÖÔ¾ÖÖŸÖ ´Ö¸ÖŠ‰ ¾Ö ^¤ ´ÖÖ¬µÖ´ÖÖ“µÖÖ ‡µÖŸŸÖÖ 12¾Ö‰ ¯ÖµÖŸÖ“µÖÖ शिक्षणाची सोय आहे. परŸÖ ¯Ö¤¾Ö‰ शिक्षणाची सोय मात्र जवळपास नव्हती. तालुका जालना या जिल्ह्याच्या ठिकाणÖ‰“Ö ^““Ö शिक्षणाची सोय होती. शैक्षणिकदृष्ट्या गळतीचे प्रमाण अधिक होते तर मुलींच्या उच्च शिक्षणाचे प्रमाण अत्यल्प. रांजणी व परिसरातील गावातील विद्यार्थ्यांच्या उच्च शिक्षणाची सोय व्हावी, शिक्षणाची शिदोरी ग्रामीण भागातील घराघरापर्यंत पोहचावी या उद्देशाने स्थापन –ÖÖ»Ö»µÖÖ मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातून संस्थेचे अध्यक्ष अंकुशराव टोपे यांनी सन २००९ मध्ये मत्स्योदरी कला व ×¾Ö–ान महाविद्यालयाची स्थापना केली. मा–या ग्रामीण भागातील विद्यार्थी-विद्यार्थीनीनी शिकावं, ´ÖÖŠ ¾ÆÖ¾Ö, ´ÖÖ–µÖÖ Ÿ֌Ö»Ö‰ÖµÖÖ“Ö, ×•Ö»ÊÖ“Ö नाव मोठं करावं ही सामाजिक

बांधीलकी बाळगून सदर महाविद्यालय अंकुशरावांच्या मार्गदर्शनाखाली सुरु –ÖÖ»Ö. ´ÖÆÖ×¾Öª»Ö¡Ö ÃÖ¬या भाडेतत्वावर घेतलेल्या इमारतीमध्ये कार्यरत आहे. पुरेशा स्वरुपात खोल्या, प्राचार्य कक्ष, स्टाफ रुम, कार्यालय, क्रीडांगण इत्यादीची उपलब्धता असुन महाविद्यालयाची मान्यता कला व ×¾Ö–ान अशी असली तरी विद्यार्थी संख्ये†³ÖÖ¾ÖßÖ ×¾Ö–ान शाखा सुरु होऊ शकली नही.

विनाअनुदानीत स्वरुपात असलेल्या या महाविद्यालयात नियमीत अभ्यासक्रमाबरोबरच विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा या दृष्टीने विविध उपक्रमांचे आयोजन केले जाते. शिवाµÖ विद्यापीठाच्या विविध उपक्रमामध्ये महाविद्यालयांच्या विद्यार्थ्यांचा सहभाग असतो. महाविद्यालयात १० प्राध्यापक व ५ शिक्षकेत्तर कर्मचारी कार्यरत आहेत. यांच्या सहकार्याने •Ö¾ÖôÖÖÃÖ 250 ŸÖ 300 ×¾Öª¡Ö£Öá †Ö¯Ö»ÖßÖ –ानसाधना पूर्ण करßŸÖ †ÖÆŸÖ.[99] विनाअनुदानीत Ã¾Ö¹√¯ÖÖ“Ö ´ÖÆÖ×¾Öª»Ö¡Ö असले तरी मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेने या महाविद्यालयास सर्व भौतीक ÃÖÖµÖßÃÖ×¾Ö–ÖÖ ¯Ö¸×¾Ö»µÖÖ †ÃÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ. ग्रामीण भागातील या महाविद्यालयातील आतापर्यंत ३ बॅच बाहेर पडल्या आहेत यांचा एकंदरीत सरासरी निकाल ७२ टक्के आहे. यातील महाविद्यालयाचे काही माजी विद्यार्थी खाजगी व सरकारी सेवामध्ये कार्यरत –ÖÖ»Ö †ÖÆ.

5.12.15 मत्स्योदरी कनिष्ठ महाविद्यालय (M.C.V.C.), कुं. पिंपळग¬ÖÖ¾Ö, (‡.ÃÖ. 2009) -

घनसावंगी तालुक्यापासुन १८ कि.मी. अंतरावरील ऐतिहासिक ¾ÖÖ¸ÃÖÖ †ÃÖ»Ö»µÖÖ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖ कुंभार पिंपळगाव या लोकसंख्येच्या दृष्टीने मोठ्या असलेल्या गावात तांत्रीक शिक्षणाची सोय नव्हती. †Ö¤Ö×गकीकरणाच्या विकासाबरोबर“Ö वाढती कुशल मनुÂµÖ²ÖôÖ“ÖßÖ गरज पूर्ण करता यावी व अल्पावधीत व्यावसायीक कौशल्य आत्मसात करुन विद्यार्थ्यांना अर्थाजन करुन स्वावलंबी व आत्मनिर्भर ÆÖŸÖÖ µÖÖ¾Ö µÖÖ उद्देशाने अंकुशराव टोपे यांनी इ.स.२००९ मध्ये हे एम.सी.व्ही.सी. कनिष्ठ महाविद्यालय सुरु करण्याचा निर्णय घेतला आणि कुंभार पिंपळगाव येथे हे महाविद्यालय –ÖÖ»Ö. †Ö•Ö µÖÖ महाविद्यालयात मटेरियल ॲन्ड वर्कशीप ¯ÖŒ™ßÃÖ., 2.इलेक्ट्रीकल डोमेस्टीक अप्लायसेंस. 3. <»ÖßÖ´Ö™ †Ö±ý ‡»ÖŒ™ßक्षील टेक्नॉलॉजी. Æ व्यावसायीक विषय घेऊन दोन वर्षात हा अभ्यास पूर्ण करता येतो. सध्या या अभ्यासक्रमात ‡µÖŸŸÖÖ 11¾ÖßÖ “Ö 30 ×¾Öª¡Ö£Öá ¾Ö ‡µÖŸŸÖÖ 12¾ÖßÖ “Ö 30 ×¾Öª¡Ö£Öá †¿ÖßÖ ¯Ö¾Öश क्षमता आहे. महाविद्यालयासाठी जायकवाडी वसाहतीच्या खोल्या भाडेतत्वावर घेतलेल्या आहे. हे

महाविद्यालय मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या मत्स्योदरी कन्या विद्यालयास जोडून कार्यरÝÖ असल्याने इतर आवश्यक सु×¾Ö-ÖÖ µÖÖ ×¾Öa¨Ö»ÖµÖÖ“µÖÖ ¾ÖÖ¯Ö¸»µÖÖ •ÖÖŸÖÖŸÖ.

या कनिष्ठ महाविद्यालयात सध्या २ निदेशक, १ प्राध्यापिका, १ लिपीक आणि १ शिपाई असे ५ कर्मचारी कार्यरत असून महाविद्यालय विनाअनुदानीत स्वरुपाचे आहे. सन २०१३-14 या शैक्षणिक वर्षातील ²ÖÖ>Ö“ÖÖ निकाल ९०% पर्यंत लागलेला आहे, किमान सुविधा उपलब्ध असूनही ´ÖÆÖ×¾Öa¨Ö»ÖµÖÖ“ÖÖ हा निकाल या महाविद्यालयाची विशेष उल्लेखनीय बाब दिसते. 100 या परीसरातील विद्यार्थ्यांना तंञशिक्षणाची ÃÖÖµÖ †Ö¯Ö»µÖÖ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖ उपलब्ध करुन देण्याचे महत्कार्य या महाविद्यालयाने केल्याचे ×¤ÃÖŸÖ.

5.12.16 यशवंतराव चव्हाण औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्र, अंकुशनगर, (इ.स.२०१०) -

†¨Öद्योगिकीकरणाचा विकास –ाला म्हणजे कुशल औद्योगिक मनूष्य बळाची †ावश्यकता निर्माण होणे हे आलेच, ही आवश्यकता पूर्ण करणे व सुशिक्षीत बेरोजगारीची वाढती संख्या या दोन्ही समस्येचे निराकरण करण्यासाठी ग्रामीण भागाचा सर्वांगिण विकास व्हावयाचा असेल तर त्यास शिक्षणाशिवाय तरणोपाय नाही अशी ज्यांची भुमिका रा×ÆÖ»µÖÖ“Ö दिसते ते अंकुशराव टोपे यांनी मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातून इ.स. २०१० मध्ये आपल्या गुरुस्थानी असलेले महाराष्ट्राचे पहिले मुख्यमंत्री यशवंतराव चव्हाण यांच्या नावाने औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्र समर्थ सहकारी साखर कारखाना परिसर म्हणजेच नवनियोजीतपणे वसलेल्या अंकुशनगर येथे स्थापन केले.

या प्रशिक्षण केंद्रास सन २००९ मध्ये औरंगाबाद च्या वाळूज येथे मान्यÖŸÖÖ ×´ÖÔÖ»Ö»ÖßÆÖŸÖßÖ¯Ö¸ŸÖ अंकुशनगर व परिसरातील जनतेची मागणी आणि जागेची पूरेशी उपलब्धता या बाबी ×¾Ö“ÖÖ¸ÖŸÖ ‘Öऊन हे प्रशिक्षण केंद्र अंकुशनगर या ठिकाणी सुरु केले गेले. ¯Ö¾Öá µÖÖ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö विद्यार्थ्यांना या प्रशिक्षणास¨ÖßŠß ŸÖÖ»Ö®µÖÖ“µÖÖ ठिकाणी जावे लागे व प्रवेश नाही मिळाला तर तो ×¾Öa¨Ö£Öá ¾Ö“ÖßŸÖ ¸ÖÆŸÖ †ÃÖ, ही अडचण दूर करणे व विद्यार्थ्यांस स्वत: च्या पायावर उभे करणे यातून हे या परिसरातील ग्रामीण भागात निर्माण –ÖÖ»Ö»Ö ¯Ö×Æ»Ö औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्र होय.

ÃÖ¬µÖÖ †भ्यासक्रमात विजतंत्री २ तुकड्या आणि तारतंत्री १ तुकडी अशा मिळून प्रत्येकी तुकडीमध्ये १६ विद्यार्थी याप्रमाणे एकूण ४६ विद्यार्थी क्षमता µÖ£Ö आहे. यांना प्रशिक्षण

देण्यासाठी ३ निदेशक (शिक्षक), १ कनिष्ठ लिपीक, १ सेवक असा एकूण ५ जणांचा कर्मचारी वर्ग कार्यरत आहे. विनाअनुदानीत स्वरुपाच्या असलेल्या या प्रशिक्षण केंद्रातून आजवर २ Ÿ¨कड्या पास होवून यशस्वी¸ßत्या बाहेर पडल्या आहे. ही कौतूकास्पद ब¨²¸ Š¸Ÿ¨. ´¨ŸÃµ¨¨¤¸ß शिक्षण संस्थेच्या या केंद्रास कोणत्याही प्रकारचे शासकीय अनूदान सध्या मिळत नाही. तरीही किमान आवश्यक सुविधा विद्यार्थ्यांचे प्रशिक्षण यशस्वी¸ßत्या पूर्ण व्हावे याकरीता स¾¨ Ã¨×¾¨–¨¨ ¯¨¸×¾¨»µ¨¨ †¨ÆŸ¨.[101] µ¨¨ माध्यमातून एक कुशल तंत्र–¨ ²¨¨Æ¸ ¯¨>¨¾¨¨ याकरीता येथील क#´¨“¨¨¸ßवर्ग व संस्था कार्यरत असल्याचे दिसते.

५.१३ मागासवर्गीय मुलांचे वस¨तीगृह, अंबड :-

सन १९७४ मध्ये मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेची स्थापना करुन अंकुशराव टोपे यांनी सुरुवातीस अंबड परिसरात शैक्षणिक सोयी उभ्या करण्यात पुढाकार घेतला. शैक्षणिक सोयीबरोबरीनेच परिसरातील शिक्षणापासून आर्थिक अडचणीपायी वंचीत राहणाऱ्या दीन दलीत ´¨»¨¨Ã¨¨Š¸ß Ã¨Ã£¨“µ¨¨ स्थापनेपाठोपाठच मागासवर्गीय मुलांसाठी वसतीगृहाची निर्मिती केली.

µ¨¨ वसतीगृह¨ची स्थापना करण्यात आली तेव्हाच¨ काळ हा महाराष्ट्रात विशेषत्वाने ´¨¸¨Š¾¨¨>¦¨त मागील तीन वर्षापासून“µ¨¨ दुष्काळाचµ¨¨ ¯¨¨¿¾¨3¨´¨¨“¨¨ Æ¨Ÿ¨¨. µ¨¨ ¯¨×¸ÛÃ£¨Ÿ¨¸ß Ÿ¨ अंकुशरावांनी अंबड येथील तत्कालीन अध्यापकांना सोबत घेऊन Ã¨¤¦¸ वसतीगृह चालविण्यासाठी Ã¨¾¨Ÿ¨¨¯¨¸ß प्रयत्न केले आणि ¾¨ô¯¨Ã¨गी स्वत: आर्थिक –¨ô Ã¨¨Ã¨न µ¨¨ वसतीगृह¨Ÿ¨¸»¨ ×¾¨ª¨£µ¨¨ची व्यवस्था केली. या परिसरातील तत्कालीन आर्थिक मागासलेपण, शिक्षणाप्रतीची अनास्था, तसेच मुलांना शिक्षणासाठी तालक्याच्या ठिकाणी ठेवणे खेड्यातील शेतकरी, मजुर यांना शक्य होत नसत पर्यायाने चौथी पर्यंत शिक्षण घेऊन मुलांना मोलमजुरीला जावे लागे, अशा मुलांना या वसतीगृह¨“¨¨ †¨Á¨µ¨ ×´¨ô¨»¨¨.

अंकुशरावांची दुरदृष्टी आणि रचनात्मक कार्यपद्धतीतून सुरु –ालेले हे वस्तीगृह सुव्यवस्थीतपणे चालावे येथील विद्यार्थ्यांची निवास व भोजनाची हेळसांड होऊ नये म्हणून अंकुशरावांच्या प्रेरणेतून येथील अध्यापकांनी दुष्काळाच्या पार्श्वभुमीवर खेड्यापाड्यातून धान्य व पैसा गोळा करुन हे वस¨तीगृह चालविले. आर्थिक परिस्थितीशी –गडत शेतकरी

दिनदुबळ्याच्या मुलांना शिक्षणासाठी संघर्ष करावा लागत होता. आज मात्र तालुक्यात»ö होतकरु हुशार मुलांना हे वस्तीगृह आपलं शैक्षणिक देवालय वाटत आहे.[102]

†ö•ö •ö¾öô¯ööÃö 40 ¾öÂö होऊन गेली तरी ´öŸÃµöö¤¸ß शिक्षण संस्थेचे मागासवर्गीय मुलांचे वस्तीगृह जालना जिल्ह्यात नाव लौकीकाला आहे. मागासवर्गीय मुले या वसतीगृहाकडे› आदराने पाहतात, कारण शासकीय वसतीगृहांत अनेक सुविधा असतील परंतु शिस्त, नियम, †³µööÃö µöö ²öö²öŸößŸö Æ ¾öÃöतीगृह कायम उच्चस्थानी राहीले आहे.

समाजकल्याण विभागातर्फे महाराष्ट्र शासनाच्या अधिनीयमानुसार बराच काळ उलटल्यानंतर सन १९९०-91 »öö वसतीगृहाला मान्यता मिळाली पण, अजुनही या वसतीगृह‘“µöö स्वतंत्र इमारतीचा प्रश्न सुटलेला नाही. असे असले तरी अंकुशरावांनी येथील मुलांची शैक्षणिक ग¸ÃööµÖ होऊ नये. त्यांच्या आयुष्याची स्वप्न वारपून जाऊ नयेत, या परिसरातील शैक्षणिक मागासलेपण दूर व्हावे या उद्देशाने सुरु केलेले वस्तीगृह यशस्वी होतांना दिसते.

5.14 अंकुशराव ™ö¯ö µöö“öß ¸ö•µö ×¾ö¬öß´ö›ô कामकाजातील शैक्षणिक भुमिका :-

अंकुशराव ™ö¯ö यांनी शैक्षणिक ¯öÃöö¸ö“µöö ^¤öŸŸö हेतूने Ãö´öö•ö“ö ×ÆŸö ›öô¶öÃö´öö¸ Šऊन ´öŸÃµöö¤¸ß शिक्षण ÃöÃ£ö“öß स्थापना सन 1974 ´ö¬µö वा»öß. शिक्षणाप्रतीची Ÿµöö“öß †öÃ£öö ¾ö प्रयत्नाने शिक्षणसंस्थेचे ¯öœ वटवृक्षात ¹⁄¯ööŸö¸ –öö»µöö“ö ×¤ÃöŸö. µöö×¿ö¾ööµö त्यांनी आमदारकीच्या वा»ôöŸö विधानसभेत ´ö¸öŠ¾öö›¶öŸößö ¾ö †ö¯ö»µöö ×•ö»Êö×Ÿö»ö शिक्षणाच्या विकासाबाबत जागरुक राहुन ¾ôö¾ôß प्रश्न, उपप्रश्न ^¯ö×Ã£öŸö करुन शासनाचे लक्ष ¾ö¬ö»ö Æ ¯öœß»ö विवेचनावरुन लक्षात µöŸö.

औरंगाबाद µö£öß»ö ´ö»™ß¯ö¯ö•ö हायस्कू»ö“öß ‡´öö¸Ÿö -

औरंगाबाद ¿öÆ¸öŸößö ´ö»™ß¯ö¯ö•ö हायस्कू»ö“öß ‡´öö¸Ÿö ´ö¸öŠ¾öö›ö सांस्कृतीक ´ö›ôöÃö देण्याचे शासनाने Š¸×¾ö»ö µöö¾ö¸ †ö´ö¤ö¸ अंकुशराव ™ö¯ö यांनी ¸ö•µö ×¾ö¬öß´ö›ôöŸö (×¤.23-08-1972 ¸ö•öß) तारांकित प्रश्न ^¯ö×Ã£öŸö वा»öö ÆöŸöö वाß, औरंगाबाद ¿öÆ¸öŸößö ´ö»™ß¯ö¯ö•ö हायस्कू»ö“öß ‡´öö¸Ÿö ´ö¸öŠ¾öö›ö सांस्कृतीक ´ö›ôöÃö देण्याचे Š¸×¾ö»ö ÆöŸö ¾ö Ÿö¿öö प्रकारचा †ö¤¿ö देण्यात †ö»öö ÆöŸöö Æ खö¸ †öÆ वा¾ö¿ö? ŸößÃö“ö Ãö¤¸ हायस्कू»ö“ö ‡´öö¸ŸößŸö Ãö¬µöö तीन ×¿ö±™´ö¬µö ¿öôö“ö वर्ग ³ö¸×¾ö»ö •ööŸößŸö Æ खö¸ †öÆ वा¾ö¿ö? ¾ö †Ãö †Ãö»µööÃö ¿öôö“öß ‡´öö¸Ÿö

सांस्कृतीक ´ï›ôïÃï देण्याचे क्षïµï कारणे †ïÆŸï? µïïï प्रश्नाच्या Ãï¤³ïïŸï“ï अंकुशराव ™ï¯ï µïïïनी ^¯ïÃ£ïßŸï क्षï»ï»µïïï प्रश्नाला विधानसभा Ãï¤ÃµÏ Áïß. गो.वा.आदीक, श्री.रा.गो.मिराशी, Áïß.´ï¬ï ¯ïï™ß»ï आणि Áïß. ¸ï. †. ¯ïï™ß»ï यांनी ¯ïï×Š²ïï ¤‰ न प्रश्न ¾ï उपप्रश्न ^¯ïÃ£ïßŸï क्षï»ï ÆïŸï. µïï²ïï²ïŸï सरकारच्या वतीने ´ï¡ïß Áïß´ïŸïß ¯ï³ïï ¸ï¾ï यांनी स्पष्टीकरण ×¤»ï ÆïŸï.[103]

´ï¸ïŠ¾ï›¶ï´ï¬µï ÃïÂ¹ý होणाऱ्या <Ãï.<Ãï.Ãïß परिक्षेवर शासनाच्या शिक्षकांचा बहीष्कार Ãï²ï¬ïß लक्षवेधी सुचना -

श्री.कि.ना देशमुख µïï“µïïÃïÆ अंकुशराव ™ï¯ï आणि ‡Ÿï¸ विधानसभा Ãï¤ÃµÏ यांनी ×¤.20-02-1973 ¸ï•ïß नियम 104 अन्वयï ŸïïïŸï›ß“ïß ¾ï सार्वजनिक ´ïÆŸï¾ïï“ïß ²ïï²ï म्हणुन शिक्षणमंत्र्यांना लक्षवेधी सुचना करुन ´ïï×ÆŸïß मागीतली क्षïß, "×¤.22-2-1973 पासून ´ï¸ïïŠ¾ïï›¶ï´ï¬µï ÃïÂ¹ý होणाऱ्या <Ãï.<Ãï.Ãïß. परिक्षेवर शासनाच्या शिक्षकांनी ‘ïïŸï»ï»ïï बहिष्कï¸ ¾ï Ÿµïïï´ïô ×¾ïª¢ïµïï¾ï¸ ¾ï परिक्षेवर होणारा अनिष्ट परिणाम µïï²ïï²ïŸï शासनाची क्षïµï भुमिका †ïÆ."

µïïï बहिष्काराच्या लक्षवेधी सुचनेवर सरकारच्या वतीने शिक्षणमंत्री श्री.अ.ना. नामजोशी यांनी नि¾ïदन क्षï»ï ÆïŸï क्षïß, ´ï¸ïŠ¾ïï›¶ïŸïß»ï शिक्षकांनी •µïïï मागण्यांसाठी <Ãï.<Ãï.Ãïß. परिक्षांवर बहीष्कार टाकला ÆïŸïï. Ÿµïïï“ï संघटनेचे प्रतिनिधी मुख्यमंत्र्यांना ³ô™»ï Ÿµïïï“µïïï मांगण्यांच्या अनुषंगाने “ï“ïï Æïऊन चर्चेनंतर सरकारी शिक्षक प्रतिनिधीनी स्थानिक आकाशवाणी अधिकाऱ्यांना †Ãï क्षïôׇ¾ï»ï क्षïß, त्यांनी माध्यमिक ¿ïï»ïïŸï परिक्षेवरील बहिष्कार मागे ‘ïŸï»ïï †ïÆ. तद्नंतर ×¤ 17 ±ý²ô¾ïï¸ß 1973 “µïïï संध्याकाळच्या प्रादेशिक ²ïïŸï´µïïŸï आकाशवाणी वरुन Ÿµïïï“ïï Æï निर्णय •ïïÆß¸ करण्यात †ï»ïï. Æï निर्णय त्यांनी अध्यक्ष माध्यमिक ¿ïï»ïïŸï परिक्षा विभागीय ´ï›ô, औरंगाबाद, यानांही क्षïôׇ¾ï»µïï“ï Ãï´ï•ïŸï.[104] ¾ï¸ß»ï एकूणच “ï“ï“ïß विधानसभा क्षïµï¾ïïÆß“µïïï नोंदीत 3 पानांची नोंद †ïÆ.

5.15 अंकुशराव टोपे लोकसभेतील शिक्षण विषयक भुमिका :-

व्यावसायीक अभ्यासक्रम -

याबाबतीत संसद सदस्य अंकुशराव टोपे आणि मालीनी भट्टाचार्य यांनी दि.७ डिसेंबर १९९३ रोजी मानव संसाधन व विकास मंत्री यांना सभागृहात प्रश्न उपस्थित करुन खुलासा

मागीतला होता की, व्यावसायीक अभ्यासक्रम पदवीपूर्व वर्गास सुरु करण्यासाठी यु.जी.सी. ने नेमलेल्या त–ा समितीच्या शिफारशी सरकारला प्राप्त –ाल्या आहेत काय? त्या अभ्यासक्रमÖ“ÖŠ अंमलबजावणी केव्हापासून होणार आहे, किती महाविद्यालयांना परवानगी देण्यात येणार आहे. तसेच या अभ्यासक्रमाÃÖŠŠ निवड –ालेल्या महाविद्यालयांना अभ्यासक्रमासाठी लागणाऱ्या सवलती दिल्या जाणार आहेत काय? त्याचा तपशील काय आहे.?

यावर मानव संसाधन व विकास उपमंत्री (शिक्षण व सांस्कृतीक विभाग) कु.शैलजा यांनी सवीस्तर स्पष्टीकरण देऊन सांगितले की, ३० विद्यापीठे व ७० महाविद्यालयांची या अभ्यासक्रमासाठी निवड करण्यात येणार आहे. यामध्ये प्रात्यक्षिक कार्याचाही समावेश असेल. प्रत्येक सत्रानंतर प्रशिक्षण दिले जाईल. निकष पूर्ण करणाऱ्या संस्थांचीच निवड या अभ्यासक्रमासाठी करण्यात आली आहे.[105]

घटना दुरुस्ती विधेयक १९९३ -

खÖÃादार अंकुशराव टोपे यांनी शिक्षणक्षÖ˜Ö“Ö विकास व्हावा व १२ पर्यंतचे शिक्षण सर्व राज्याने सक्तीचे करावे यासाठी १९९३ मध्ये हे विधेयक मांडले होते. सदरील विधेयक सविस्तरपणे पुढीलप्रमाणे होते. या दुरुस्तीला घटनÖ ¤1/स्ती कायदा १९९३ संबोधावे, असेही स्पस्ट केले होते.

1. प्रत्येक शैक्षणिक संस्थेत प्रवेश मिळविण्यासाठी नागरीकांना हक्क †Ã¾Ö¾Ö.
2. प्रत्येक राज्याने इयत्ता १२ पर्यंतचे शिक्षण मोफत घ्यावे.
3. घटनेचा कलम ४५ मध्ये खालील बाबी समाविष्ट कराव्यात.

a) 12 वी पर्यंतचे शिक्षण प्रत्येक राज्याने सक्तीचे करावे.

b) देशातील निरक्षरता दूर करावी.

c) सहावी ते दहावी पर्यंतच्या शिक्षणात व्यावसायीक अभ्यासक्रम सक्तीचा करावा.

d) वयाच्या अठरा वर्षापर्यंत किंवा १२वी पर्यंतच्या मुलांना कामावर ठेवण्यास प्रतिबंध लावावा.

e) लहान मुलांना कामावर लावणाऱ्या मालकांवर कठोर कार्यवाही करण्यात यावी.

f) अशा मुलांच्या आई वडीलांना आर्थिक मदत अथवा प्रेरणायुक्त मदत देण्यात य¾Ö¾ÖŠ. जेणेकरुन ते आपल्या लहान मुलांना कामावर पाठविण्यापासून परावृत्त होतील.[106]

ÃÖ´ÖÖ¸ÖÖ -

अॅड. अंकुशराव टोपे यांनी जालना जिल्ह्यातील विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक गरज ओळखून ¿Öक्षणिक क्षेत्रात दखलपात्र कामगीरी केलेली दिसून येते.

अंकुशराव टोपे यांच्या बालपणी शिक्षणाच्या सुविधा उपलब्ध नव्हत्या. त्या काळात हा भूभाग हैद्राबाद स्टेट मध्ये होता व या राज्याचा राजा निजामाचे शैक्षणिक धोरण अत्यंत सकुंचिÖÖ होते. त्याच्या कार्यकाळात फक्त ५ टक्के जनताच शिक्षण घेऊ शकेल अशी व्यवस्था होती. शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण त्यास मान्य नव्हते. जनतेने शिकावं याबाबत तत्कालीन राजाच अनुकुल नसल्यामुळे शिक्षणाचा प्रसार होणे अशक्य होते. शाळा व इतर शैक्षणिक सुविधांचा अभाव होता. खाजगी शाळेतून जुजबी लिहीता वाचता व हिशोब करता यावा एवढ्या पुरती ¾Ö मर्यादीत लोकांसाठीच शिक्षणाची सोय असे. मराठवाडा स्वत¡Ö –ाला त्याकाळात १७ सप्टेंबर १९४८ हैद्राबाद संस्थांनातील साक्षरतेचे प्रमाण ५ टक्के एवढे होते. मराठवाडा विभागाची शैक्षणिक स्थिती याही पेक्षा वाईट होती. अशी शैक्षणिक पार्श्वभूमी असलेल्या शैक्षणिक¥Â™¶Ö मागासलेल्या मराठवाड्यातील भाग जालना जिल्हा सुध्दा शैक्षणिक दृष्टया मागासलेलाच होता. या जिल्ह्यातील शैक्षणिक मागासलेपणाची खंत अॅड. अंकुशराव टोपे यांना सतत जाणवत. औरंगाबाद येथे शालेय व महाविद्यालयीन शिक्षण घेतांना त्यांनी हे जाणले होते की, शिक्षणाशिवाय माणसं मोठी होऊ शकत नाही.

आजचा जालना जिल्हा व तत्कालीन अंबड, जालना तालुक्याचे शैक्षणिक मागासलेपण दुर केल्याशिवाय विकास होणार नाही याची जाणिव अंकुशराव टोपे यांना –ÖÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. औरंगाबाद येथे असतांना १९७३ मध्ये मराठा शिक्षण संस्थेचे सचिव म्हणून काम करण्याची संधी त्यांना प्राप्त –ाली. त्या अधिकाराचा वापर करुन मराठा शिक्षण संस्थेच्या अंबड ¾Ö वडीगोद्री येथे शाळा सुरु केल्या. अशा प्रकारे ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांसाठी शिक्षणाची दारे त्यांनी खुली केली. त्यानंतर त्यांच्या असे निदर्शनास आले की, आपणास हव्या तेथे हव्या तेवढ्या शाळा काढावयाच्या असतील तर आपली स्वतंत्र शिक्षण संस्था हवी. या विचारातून २५ जुन १९७४ रोजी मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेची स्थापना केली ŸÖÃÖ“Ö ¿ÖÖÔÖ ´ÖÆÖ×¾Öa»ÖµÖÖ“µÖÖ

शाखांचा सातत्याने विस्तार केला गेला. म्हणजेच ग्रामीण भागातील होतकरु विद्यार्थ्यांना शिक्षण ÃÖÆ•Ö ÃÖ»Ö³Ö ^¯Ö»Ö²¬Ö ¾ÆÖवेत या दृष्टीने प्रयत्न केले.

मराठी, इंग्Ö•Öß, ÃÖ´Öß इंग्रजी व ऊर्दु माध्यमातून विद्यार्थ्यांना शिक्षण घेता यावे यासाठी µÖÖ ´ÖÖ¬यमाच्या शाळा सुरु केल्या. अंकुशनगर, अंबड, घनसांवगी, तिर्थपुरी, कुंभारपिंपळगाव, शहागड याठिकाणी प्राथमिक शाळा सुरु केल्या. यापैकी घनसावंगी, शहागड व कुंभारपिंपळगाव µÖ£Ö ‰ú¤ ´ÖÖ¬µÖ´ÖÖ“Öß ÃÖ×वधा उपलब्ध करुन दिली.

तसेच अंकुशनगर, वाकुळणी, घनसावंगी व जामखेड येथे माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विद्यालय सुरु केले. तर अंबड, म. चिंचोली, गुंज, तिर्थपुरी, नालेवाडी, ताडहादगाव, हस्तपोखरी, मठपिंपळगाव, घुंगर्डे हातगाव, पिंपरखेड, लोणार भायगाव व साकळगाव याठिकाणी माध्यमिक विद्यालयं सुरु केली.

याशिवाय परिसरातील मुलींचे शिक्षणाचे प्रमाण वाढावे या करिता कु. पिंपळगाव येथे कन्या विद्यालय तर शाळाबाह्य मुलींना पुन्हा शैक्षणिक प्रवाहात आणणे आणि अभ्यासात मागे राहणाऱ्या मुलींनाही इतरांच्या बरोबरीने शिक्षण घेता यावे याकरीता समर्थ सहकारी साखर कारखाना अंकुशनगर परिसरात कस्तुरबा गांधी बालिका विद्यालय सुरु करण्यात आले.

इंग्रजी शिक्षणाची वाढती मागणी व गरज लक्षात घेता मराठी माध्यमांच्या शाळामधून सेमी इंग्रजी माध्यम सुरु केले आणि अंकुशनगर, अंबड व घनसावंगी या ठिकाणी इंग्रजी माध्यमांच्या शाळा सुरु करण्यात आल्या.

विद्यार्थ्यामध्ये व समाजामध्ये राष्ट्र प्रेमाची जाणिव वाढीस लागावी तसेच सुशिक्षित बेकार तरुणांना नौकरी“µÖÖ ÃÖ¬Öß ^¯Ö»Ö²¬Ö ¾ÆÖ¾µÖÖŸÖ आणि जालना जिल्ह्यातीलÖ ×¾Ö¤Ö£µÖÖÃÖÖŠß सैनिकी शिक्षणाची ÃÖÖµÖ ¾ÆÖ¾ÖÖß याचा विचार करुन खरपूडी ता. जि. जालना येथे पार्थ सैनिकी स्क्ाूल स्थापन केले.

क्ृि»ÖÖ, ×¾Ö–ान, वाणिज्य या –ानशाखेचे शिक्षण देण्यासाठी कनिष्ठ वरिष्ठ व पदव्यु¢Ö¸ शिक्षणाची सोय विविध ठिकाणी उपलब्ध करुन दिली. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ कमी शिक्षण व किमान कौशल्यांचा वापर करुन तरुणांना अल्प काळात स्वतःचा व्यवसाय अथवा नोकरी सहज

^¯Ö»Ö²¬Ö ¾Æ0¾ÖßŸÖ µÖÖÃÖÖŠß अंबड, अंकुशनगर, कुंभार पिंपळगाव, जालना, तिर्थपुरी, ú µÖÖ ठिकाणी किमान कौशल्यावर आधारित अभ्यासक्रमाची सुरु¾ÖÖŸÖ क्रांत»Öß.

विधी शिक्षणासाठी सर्वात जवळचे ठिकाण म्हणजे औरंगाबाद होते. ¯Ö¸ŸÖ गरीब होतकरु तरुण व तरुणी औरंगाबाद येथे जाऊन विधी शिक्षण घेऊ शकत नव्हते म्हणून विधी महाविद्यालयच जालन्यात सुरु करावे अशी मागणी विद्यार्थ्यी व पालकांनी केली व यातूनच विधी महाविद्यालय जालना येथे सुरु करण्यात आले. महाविद्यालयातून प्री लॉ, पदवीनंतर लॉ, <»Ö.<»Ö.<´Ö, >ßTMß<»Ö, >ß<»Ö<»Ö, †¿Öा स्वरुपाचे अभ्यासक्रम शिकविले जात आहेत.

जालना जिल्हयातील विद्यार्थ्यी - विद्यार्थ्यींनीच्या तंत्र शिक्षणाची सोय व्हावी यासाठी ŸÖ¡Ö×शक्षण विद्यालय तसेच तसेच अभियांञीकी व व्यवस्थापनशास्त्र महाविद्यालय सुरु करण्यात आले.

अशा प्रकारे ॲड. अंकुशराव टोपे यांनी शिक्षण संस्थेचा विस्तार जिल्ह्याबाहेर न करता स्थानिकांच्या शिक्षण विषयक गरजा काय आहेत याला प्राधान्य दिले.

औपचारिक शिक्षणाबरोबरच तांत्रिक, व्यावसायिक, सैनिकी व विधी शिक्षणाची संधी उपलब्ध करुन दिली. लोकसभा सदस्य असतांना संसदीय कामकाजाच्या वृतांतामधील उल्लेखावरुन त्यांचे शिक्षणाबाबतचे विचार स्पष्ट होतात, त्यातुन असे निदर्शनास येते की, इयत्ता १२ वी पर्यंतचे शिक्षण प्रत्येक राज्याने सक्तीचे आणि मोफत करावे. कोणत्याही शिक्षण संस्थेत प्रवेश घेण्याबाबत प्रतिबंध नसावा. इयत्ता ६ वी ते १० वी याकाळातील शिक्षणात व्यावसायिक शिक्षण हा विषय सक्तीचा असावा. वयाच्या अठरा वयापर्यंत म्हणजेच इयत्ता १२ पर्यंतच्या विद्यार्थ्यांना कामगार म्हणून कामावर ठेवण्यास प्रतिबंध करावा ¾Ö कामÖवर ठेवणाऱµÖÖ ¾µÖŒŸÖß¾Ö, कठोर कार्यवाही करावी. बालकामगारांच्या पालकांनी पाल्याला कामावर पाठविण्यापासून परावृत्त करण्यासाठी पालकांना आर्थिक मदत करण्यात यावी. या बाबींचा समावेश घटनेच्या कलम ४५ मध्ये समावेश करण्यात यावा,

ॲड. अंकुशराव टोपे यांना आरोग्य व कृषी क्षेत्रात आपण शिक्षणाची सोय केली नाही याची खंत होती व ते वेळोवेळी व्यक्त करßŸÖ †ÃÖŸÖ. जालना येथे वैद्यकीय महविद्या»ÖµÖ ¾Ö जिल्ह्यासाठी कृषीवि¬ान केंद्र उभारण्याची इच्छा होती पण ते करु शकले नाहीत.

ÃÖ¤³Ö -

1. श्री.ब.गोगटे, मराठवाड्यातील शिक्षण-एकविसाव्या शतकातील आव्हाने, प्रका-Ã¾ÖÖ´ÖÖß रामानंद तिर्थ संशोधन संस्था, औरंगा²ÖÖ¤, ¯ÖׯÖ»ÖÖß †Ö. 2008, ¯Ö.4.
2. कित्ता, पृ.६, ७, ८.
3. कित्ता, पृ.९.
4. कित्ता, पृ.१०.
5. कित्ता, पृ.२०.
6. कित्ता, पृ.११.
7. कित्ता, पृ.२४.
8. म.राज्य शै.संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, पूणे (संपा), महाराष्ट्रातील शिक्षणाचा विकास (1960 ŸÖ 1985), प्रथमावृत्ती, पूणे, १९८७, पृ.११.
9. ए.व्ही.हजारे (संपा), संकल्प (श्री.अंकुशराव टोपे यांचा ४१वा वाढदिवस विशेषांक), प्रका-संयोजक, वाढदिवस सत्कार समिती, १८ सप्टें १८८३. (प्रा.भागवत कटारे यांच्या लेखातुन ÃÖÖ³ÖÖ¸Ö).
10. शिवकुमार सोळंके, पार्थराज (षष्ठ्यब्दीपूर्ती गौरवांक) १८ सप्टेंबर २००२, पृ.३६.
11. ए.व्ही.हजारे (संपा), उपरोक्त, (श्री.अंकुशराव टोपे यांच्या प्रा.गुलाबराव हाडे यांनी घेतलेल्या मुलाखतीतुन साभार).
12. ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण संस्था (स्थापना नक्कल), सार्वजनिक न्याय नोंदणी कार्यालय, जालना विभाग, जालना, नकलेवरुन साभार.
13. मत्स्योदरी शिक्षण संस्था (स्थापना नक्कल), तजैव.
14. गोविंद गोंडे पाटील (संपा), "विकासपर्व", डॉ.निसार देशमुख, जालना, सन-2014, ¯Ö.49.
15. शिवकुमार सोळंके/रावसाहेब ढवळे (संपा.), संकल्पपूर्ती, दिग्विजय प्रकाशन, जालना, 2004, ¯Ö.88-89.

16. दादासाहेब गाभुड, मत्स्योदरी शिक्षण संस्था, रौप्य महोत्सव स्मरणिका विशेषांक (स्मरणिका), जालना-2002, ¯ï.62.
17. पंढरीनाथ सदाशिव कासोदे (मु.अ.), प्रश्नावली, मत्स्योदरी विद्यालय, अंबड, ¤x.24/4/2014.
18. दादासाहेब गाभुड, उपरोक्त, ¯ï.168.
19. दादासाहेब गाभुड, उपरोक्त, ¯ï.182.
20. दादासाहेब गाभुड, ŸÖ˜Ö¾Ö.
21. पं. शे आटकळ (मु.अ), प्रश्नावली, मत्स्योदरी विद्यालय, मच्छिद्रनाथ चिंचोली, ¤x.24/4/2014.
22. पांडुरंग किसनराव घोगरे (मु.अ.), प्रश्नावली, छ.शि.मा व उ.मा.वि.अंकुशनगर, ¤x.24/4/2014.
23. दादासाहेब गाभुड, उपरोक्त, ¯ï.218.
24. पांडुरंग किसनराव घोगरे (मु.अ.), उपरोक्त.
25. के.आर.ढवळे, (प्राचार्य.), प्रश्नावली-छ.स.मा व उ.मा.वि.वाकुळणी, दि.२० मार्च २०१४.
26. दादासाहेब गाभुड, ^¯Ö¸ÖŒŸÖ, ¯ï.212.
27. प्रकाश किसनराव गुंजकर (मु.अ.), प्रश्नावली, मत्स्योदरी विद्यालय, गुंज, दि.२० मार्च 2014.
28. दादासाहेब गाभुड, उपरोक्त, ¯ï.214.
29. पंढरीनाथ बाळाभाऊ चव्हाण (मु.अ.), प्रश्नावली, पार्थ प्रा.शाळा, अंकुशनगर, ता.अंबड, ¤x.22 ´ÖÖ“Ö 2014.
30. दादासाहेब गाभुड, उपरोक्त, ¯ï.222.
31. भगवान सखाराम ठाकरे (मु.अ), प्रश्नावली, म. वि. चिंचखेड, ता.अंबड, दि.३० मार्च 2014.
32. अरुण जनार्दन ठेंग (मु.अ.), प्रश्नावली, म.वि.तिर्थपुरी, दि.३० एप्रिल २०१४.
33. दादासाहेब गाभुड, उपरोक्त, ¯ï.224.

34. बबनराव उत्तमराव कनके (मु.अ.), प्रश्नावली, म.वि.नालेवाडी, ता.अंबड, दि.१० मे 2014.

35. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸ö Œ Ÿö, ¯ö.228.

36. xशवाजी मुरलीधरराव वैद्य (मु.अ.), प्रश्नावली, म.वि.ताड हादगाव, दि.२१/०३/२०१४.

37. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸ö Œ Ÿö, ¯ö.234.

38. देविदास भाऊराव जाधव (मु.अ.), प्रश्नावली ,म.वि.हस्तेपोखरी, दि.३०/०५/२०१४.

39. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸ö Œ Ÿö, ¯ö.230.

40. एम.एम.खेडेकर (मु.अ.), प्रश्नावली ,म.वि.मठ पिंपळगाव, दि.२३/०३/२०१४.

41. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸ö Œ Ÿö, ¯ö.248.

42. डी.ए.जाधव (मु.अ.), प्रश्नावली, मत्स्योदरी विद्यालय, घुंगर्डे हदगाव, दि.२०/०३/२०१४.

43. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸ö Œ Ÿö, ¯ö.236.

44. लक्ष्मण जिजाराव कोळकर (मु.अ.), प्रश्नावली ,मत्स्योदरी –ानमंदिर प्राथमिक, शाळा, †2ö> x¤.30/03/2014.

45. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸ö Œ Ÿö, ¯ö.250.

46. एस.एम.जाधव (मु.अ.), प्रश्नावली, मत्स्योदरी विद्यालय, पिंपरखेड बु., दि.२०/०३/२०१४.

47. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸ö Œ Ÿö, ¯ö.256.

48. आर.बी.पाटोळे (मु.अ.), प्रश्नावली, कै.द.दे.प्रा.शाळा,घनसावंगी, दि.२०/०३/२०१४.

49. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸ö Œ Ÿö, ¯ö.260.

50. अरविंद उत्तमराव देव (मु.अ.), प्रश्नावली, कै.द.दे.मा.व उ.मा. विद्यालय, घनसावंगी, x¤.20/03/2014

51. मुरलीधरराव अंभोरे सुनिल (मु.अ.), प्रश्नावली, मत्स्योदरी मा.व उ.मा. विद्यालय, जामखेड, दि.३०/०४/२०१४.

52. विष्णु बापूराव वाघमारे (मु.अ.), प्रश्नावली, मत्स्योदरी विद्यालय, लोणार भायगाव, x¤.28/04/2014.

53. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸ö Œ Ÿö, ¯ö.264.

54. जे.पी. भोंडे (मु.अ.), प्रश्नावली, मत्स्योदरी विद्यालय,जालना, दि.२९/०३/२०१४.

55. क्कि.<Ãö.उढाण (प्रभारी मु.अ.), प्रश्नावली, ´öŸÃµöö. विद्यालय, नाथनग¸. ¤.24/03/2014.

56. टी.जे. बोबडे (प्रभारी मु.अ.), प्रश्नावली, मत्स्योदरी विद्यालय, साकळगाव. ¤.20/03/2014.

57. पी.एस. साकळगावकर (मु.अ.), प्रश्नावली, मत्स्योदरी विद्यालय, साकळगाव. ¤.20/03/2014.

58. कैलास शिवाजीराव पैठणे (प्रभारी मु.अ.), प्रश्नावली,म.कन्या, विद्यालय,कु.पिंपळगाव. ¤.20/03/2014.

59. जाधव तुकाराम, महाराष्ट्र वार्षिकी २०११, द युनिक ॲकेडमी, पुणे पृ.८०२.

60. पंचफुला अप्पासाहेब नलावडे (मुख्याध्यापिका), प्रश्नावली, कस्तुरबा गांधी बालीका विद्यालय, अंकुशनगर, दि.२७/०३/२०१४.

61. मोहम्मद इमरान मोहम्मद हनीफ (मु.अ.), प्रश्नावली, कै.द.दे.उर्दू प्रा.शा.घनसावंगी. ¤.20/03/2014.

62. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸öŒŸö, ¯ö.266.

63. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸öŒŸö, ¯ö.274

64. †²¤ल रज्जाक अब्दुल सत्तार (प्रभारी मु.अ.), प्रश्नावली, म.उर्दू प्रा.शा.कु.पिंपळगाव. ¤.22/03/2014.

65. ³öगवान काळे, आपला जालना जिल्हा, संकेत प्रकाशन, जालना, ९ ऑक्टोबर २००८, ¯ö.73.

66. मोमीन अतिकुल हसन मो.इस्माईल (मु.अ.), प्रश्नावली, मत्स्योदरी उर्दू प्रा.शाळा,शहागड ¤.28/04/2014.

67. अनिरुद्ध भिकाजी खांडेबराड (मु.अ.), प्रश्नावली, समर्थ इंग्लिश स्कुल, अंकुशनगर, ¤.20/03/2014.

68. योगिता रंगनाथराव वरखडे (मुख्याध्यापिका), प्रश्नावली, म.इंग्लिश स्कुल, अंबड. ¤.20/03/2014.

69. मत्स्योदरी शिक्षण संस्था, शाखा स्थापना कागदपत्रे, शाखा नोंदी.
70. तुकाराम जाधव, महाराष्ट्र वार्षिक २०११, द युनिक ॲकेडमी-पुणे-¯ö.803.
71. गोविंद गोंडे पाटील (संपा.), विकासपर्व सन-२०१४, प्रका.डॉ.निसार देशमुख, जालना.पृ.५३.
72. नेहरे एम.एल. (प्राचार्य), प्रश्नावली, पार्थ सैनिक शाळा, जालना, ि द.७/५/२०१४.
73. श्रीनिवास वसंतराव चव्हाण, प्रश्नावली, म.महा.अंबड, दि.१२/०५/२०१४.
74. राम रौनेकर (स.प्राध्या.), प्रश्नावली, म.महा. अंबड. दि.३०/०४/२०१४.
75. कला वाणिज्य व वि-ान महाविद्यालय, अंबड, माहिती पूस्तीका (२०१५- 16),
76. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸öŒŸö, ¯ö.184.
77. मत्स्योदरी कला, वाणिज्य व वि-ान महाविद्यालय, जालना, माहिती पुस्तिका, 2014-15,
78. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸öŒŸö, ¯ö.216.
79. निळकंठ तूळशीराम वडजे (प्राचार्य), प्रश्नावली, म.अ.महा.जालना, दि.२५/०३/२०१४.
80. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸öŒŸö, ¯ö.226.
81. सुधाकर शामराव गिऱ्हे (प्राध्यापक), प्रश्नावली, म.मÆö.xŸö£ö¯ö¸ß, ¤.21/04/2014.
82. संजय शंकरराव खांडेकर, प्रभारी प्राचार्य, प्रश्नावली, म.शारिरीक शि.महा.जालना, ¤.10/02/2014.
83. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸öŒŸö, ¯ö.238.
84. कित्ता, पृ.२४४.
85. ए.एन.वाडेकर, एम.सी.व्ही.सी. विभाग, प्रश्ना¼ö»öß, †²ö›, ¤.30/04/2014.
86. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸öŒŸö, ¯ö.246.
87. बी.जी.बरसाले, छ.शि.उच्च मा.व्यवसाय अभ्यासक्रम, प्रश्नावली, अंकुशनगर, ¤.10/03/2014.
88. दादासाहेब गाभुड, ^¯ö¸öŒŸö, ¯ö.226.
89. भुजंग भाऊराव डावकर (प्राचार्य), प्रश्नावली, म.कला म.तिर्थपुरी, दि.१२/०५/२०१४.
90. कला, वाणिज्य व वि-ान महा. अंकुशनगर, माहिती पुस्तिका (२०१५-16),

91. अशोक गायकवाड (प्र.प्राचार्य), प्रश्नावली, (कला, वाणिज्य व वि-ान महा. अंकुशनगर) दि.२२ जून 2015.
92. दादासाहेब गाभुड, ^¯Ö,ÖŒŸÖ, ¯Ö.276.
93. मत्स्योदरी विधी महाविद्यालय, जालना, माहिती पुस्तिका- 2015-16.
94. दादासाहेब गाभुड, ^¯Ö,ÖŒŸÖ, ¯Ö.278.
95. कित्ता, पृ.२७२.
96. रविंद्र करवंदे (विभागप्रमुख यांत्रिकी), प्रश्नावली, मत्स्योदरी अभियांत्रिकी व तंत्र-ान, महा.जालना, दि.१९/५/२०१५.
97. अमोल आत्माराम अकोलकर (प्राचार्य), प्रश्नावली, मत्स्योदरी अध्यापक विद्यालय जालना, दि.२७/०३/२०१४.
98. राम दौलतराव काकडे (प्रभारी प्राचार्य), प्रश्नावली, म. महा. कुं. पिंपळगाव, ¤.01/05/2014.
99. एस.एस. शिंदे (प्रभारी प्राचार्य), प्रश्नावली, म.कला व वि.महा.रांजणी, अंकुशनगर, ¤.11/04/2014.
100. कैलास शिवाजीराव पैठणे (प्रभारी मुख्याध्यापक), प्रश्नावली, म.एम.सी.व्ही.सी.कनिष्ठ महा.कुं. पिंपळगाव, दि.११/०४/२०१४.
101. संदिप दत्तात्रय लिमकर (प्रभारी प्राचार्य), प्रश्नावली, यशवंतराव चव्हाण औ.प्रशिक्षण केंद्र, अंकुशनगर, दि.२०/०३/२०१४.
102. दादासाहेब गाभुड, ^¯Ö,ÖŒŸÖ, ¯Ö.252.
103. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही ख›-३५, क्र-1, ¤.23/08/1972,¡¯Ö.3685.
104. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही खंड-३७, क्र-1, ¤.20/02/1973,¡¯Ö.600 ŸÖ 602.
105. Loksabha Debates Vol-26, No-4, 7 December 1993, P.239.
106. विनयकुमार आबड, ध्यास विकासाचा (अॅड.अंकुशराव टोपे यां"µÖÖ 1991 ŸÖ 96 कारकिर्दीचा संक्षिप्त आढावा), प्रका.७ मार्च १९९६, पृ.१२.

प्रकरण सहावे

अंकुशराव टोपे यांचे सहकार क्षेत्रातील कार्य

6.1 सहकाराचा अर्थ

6.2 महाराष्ट्रातील सहकार चळवळीचा उदय व विकास

6.3 रावसाहेब पाटील टोपे यांचा सहकाराचा वारसा

6.4 ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›¶ÖŸÖß»Ö शेती, शेतकऱ्यांची स्थिती व स्थान

6.5 जालना जिल्ह्यातील सहकारी साखर कारखाने

6.6 समर्थ सहकारी साखर कारखाना, अंकुशनगर - वडीगोद्री

6.7 यशवंत सहकारी सुतगिरणी, अंबड ची स्थापना

6.8 यशवंत सहकारी जिनिंग व प्रेसिंग मर्या. अंबड ची स्थापना

6.9 समर्थ सहकारी बँक

6.10 सागर सहकारी साखर कारखाना लि., तिर्थपूरी, ची स्थापना

6.11 जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक लि., जालना व अंकुशराव ™Ö¯Ö

6.12 समर्थ दूध उत्पादक व पुरवठा सहकारी संघाची स्थापना

6.13 महाराष्ट्र राज्य सहकारी साखर कारखाना संघ व अंकुशराव ™Ö¯Ö

6.14 ´ÖÆÖ. स्टेट को-†Öपरेटीव्ह हाऊसिंग फायनान्स कॉर्पोरेशन व अंकुशराव ™Ö¯Ö

6.15 समर्थ सागर पाणी वाटप सहकारी संस्थेची स्थापना

६.१६ सहकार व कृषी क्षेत्रातील विविध संस्थेवरील कार्य

६.१७ अंकुशराव टोपे यांची राज्य विधीमंडळातील सहकार विषयक भुमिका

६.१८ अंकुशराव टोपे यांची लोकसभेतील सहकार विषयक भुमिका

ÃÖ¤³Ö

प्रकरण सहावे

अंकुशराव टोपे यांचे सहकार क्षेत्रातील कार्य

प्रास्ताविक -

महाराष्ट्राच्या राजकारणात एक प्रभावी राजकारणी म्हणून स्वतःची स्वतंत्र ओळख निर्माण करणारात अंकुशराव टोपे हे होत. ¸Ö•ाकारणात स्वतःचा प्रभाव निर्माण करण्यास त्यांचे सहकाराच्या क्षेत्रातील कार्य जबाबदार ठरले आहे.

शेती आणि शेतकरी हा त्यांच्या विकासाचा केंद्रबिंदु होता. त्यासाठी त्यांनी सहकारी संस्था निर्माण केल्या, वाœविल्या आणि टिकविल्या †ÖÆŸÖ. अंकुशराव टोपे यांच्यापासून सहकार आणि शिक्षण वेगळे करता येत नाही. आर्थिक¥Â™या विपन्नावस्थेतील शेतकऱ्यांची आर्थिक उन्नती करण्यासाठी त्यांना सहकाराचे तत्व महत्वाचे वाटले आणि विविध संस्था सहकारी तत्वावर निर्माण करुन त्या संस्था आदर्श व्यवस्थापन निर्माण करण्याचा प्रयत्न त्यांनी केलेला आहे. अनेकांना रोजगार उपलब्ध करुन दिलेला आहे. सहकार क्षेत्रात त्यांनी केलेल्या कार्यांचा आढावा प्रस्तुत प्रकरणात 'ÖŸÖ»ÖÖ †ÖÆ.

µÖÖ´Ö¬µÖ सहकारी चळवळीचा उदय, विकास, मराठवाड्यातील शेती व शेतकऱ्यांची अवस्था, जालना जिल्ह्यातील सहकारी साखर कारखाने व अंकुशराव टोपे यांनी सहकारी तत्वावर निर्माण केलेल्या विविध संस्था यात प्रामुख्याने समर्थ सहकारी साखर कारखाना, यशवंत सहकारी सुत गिरणी, यशवंत सह.जिनिंग व प्रेसिंग, समर्थ सहकारी बँक, सागर सहकारी साखर कारखाना, समर्थ दुग्ध उत्पादक व पुरवठा सह. संघ, समर्थ-सागर पाणी¾ÖÖ™¯Ö सहकारी संस्था इत्यादी संस्थांचा तसेच ज्या सहकारी संस्थावर आधिकाराची पदे भुषविली, ज्या ज्या सहकारी संस्थावर सदस्य म्हणून काम केले अशा संस्थापैकी जालना - ×•Ö»ÆÖ ´Ö¬µÖ¾ÖŸÖß सहकारी बँक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी साखर संघ, महाराष्ट्र राज्य स्टेट को-†Ö¯Ö¸Ö¡×™¾Æ हाऊसिंग फायनान्स इत्यादी ²ÖÖ²Öà"ÖÖ ÃÖ´ÖÖ¾Ö¿Ö †ÖÆ.

6.1 सहकाराचा †£Ö :-

सहकार (Co-Ooperation) µÖÖ ¿Ö²¤Ö“ÖßÖ ^Ÿ¯ÖŸŸÖß लॅटीन ³ÖÖÂÖŸÖß»Ö “co-operate” µÖÖ शब्दापासून –ÖÖ»Ö»ÖßÖ †Ãֻ֟µÖÖ“Ö आढळून µÖŸÖ. सहकार µÖÖ ¿Ö²¤Ö“ÖÖ †£Ö co म्हणजे ÃÖÆ आणि Operation म्हणजे क्रिया. म्हणजेच co-operate µÖÖ ¿Ö²¤Ö“ÖÖ †£Ö सामान्य ^×§Â™Ö“µÖÖ ¯ÖŸÖáÃÖÖšß 'एकत्र येऊन क#ÖµÖ करणे' †ÃÖÖ ÆÖŸÖÖ.[1] 'सहकार' या संकल्पनेचा शब्दश: अर्थ परस्पर सहाय्य करणे, एकमेंकास मदत करणे किंवा सर्वांच्या हितासाठी संघटित व एकत्रित काम करणे असा †ÖÆ. या दृष्टीने 'सहकार' ही संकल्पना मानवी इतिहासाइतकीच जूनी आहे. अगदी वन्यावस्थेतÖ देखील एकमेकांच्या मदतीने व परस्पर सहकार्याने मानव आपली प्रगती करीत होता. थोडक्यात एकत्रीत राहण्याची, एकमेकांच्या सुखदु:खात सहभागी होण्याची व एकजीत काम करण्याची ही मानवी प्रवृत्ती सहज, नैसर्गिक व महत्वाची आहे. अगदी मुंग्या, मधमाशा यासारख्या प्राण्यांचे जीवन म्हणजे स्वाभाविक व उत्स्फुर्त सहकाराचे उत्तम उदाहरण आहे. यादृष्टीने एच.जी.वेल्स µÖÖ“µÖÖ ¿Ö²¤ÖŸÖ "Nature is a great friend of co-operation"[2] प्राचीन क#ÖÔÖŸÖß»Ö ÃÖŸÖ-महात्म्यांनी सहकाराची ´ÖÆŸÖß कथन क#Ö»Ö»ÖßÖ †ÖÆ †ÃÖ †ÃÖ»Ö ŸÖ¸ß आधुनिक सहकार “ÖÔ¾ÖÔ Æß इंग्लंडमधील 18¾µÖÖ शतकातील औद्योगीक क#ÖŸÖß´ÖÔ ^¤µÖÖÃÖ †Ö»ÖßÖ †ÃÖ मानले •ÖÖŸÖ.[3] ³ÖÖ¸ŸÖÖŸÖ सहकाराचा ¯Ö×Æ»ÖÖ क#ÖµÖ¤Ö ‡.Ã֠. 1904 ´Ö¬µÖ ÃÖ´ÖŸÖ करण्यात †Ö»ÖÖ. ‡.Ã֠. 1912, 1919, 1925 µÖÖ ¾ÖÂÖÖŸÖ वेगवेगळे क#ÖµÖ¤ ÃÖ´ÖŸÖ करून ¯Ö×Æ»µÖÖ क#ÖµÖªŸÖß»Ö ¤ÖÂÖ काढून टाकण्यात †Ö»Ö. ग्रामीण पतसर्वेक्षण ÃÖ×´ÖŸÖß (1954), वैकुंठभाई ´ÖÆŸÖÖ ÃÖ×´ÖŸÖß (1960) µÖÖ“µÖÖ †Æ¾ÖÖ»ÖÖŸÖ ¾Ö पंचवार्षीक योजनांच्या ´ÖÃÖªÖŸÖ सहकाराचा ÃÖŸÖŸÖ पुरस्कार क#Ö»µÖÖ“Ö दिसून µÖŸÖ.

6.2 ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖß»Ö सहकार “ÖÔ¾ÖÔß“ÖÖ ^¤µÖ ¾Ö विकास :-

¤¿ÖÖŸÖß»Ö ¯Ö×Æ»ÖÖ सहकारी साखर कारखाना ¯Ö¾Öरानगर लोणी µÖ£Ö ÃÖªÖ –ÖÖ»ÖÖ.[4] ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ Æß ÃÖŸÖÖ“ÖßÖ ³Ö´ÖßÖ. संतांनी एकतेची, ÃÖ´ÖŸÖ“ÖßÖ आणि ¤ÃÖ·µÖÖÃÖÖšß त्याग करण्यÖ“ÖßÖ शिकवण मानवास ×¤»ÖßÖ. ÃÖ´Ö£Ö रामदासांनी '¤ÃÖ·µÖÖ“µÖÖ सुखात सुख मानावे, ¤ÃÖ·µÖ“Ö दु:ख जाणून वाटून ‘µÖÖ¾Ö आणि ÃÖ´Ö¤ÖµÖÖ“µÖÖ ²Ö¸ ¾ÖÖ‡™ पणात सहभागी ¾ÆÖ¾Ö' †ÃÖ सांगितले. ŸÖ¸ तूकोबाराय म्हणतात 'एकमेकां ÃÖÆÖµµÖ क#ªÖ¡ †¾Ö‘Ö ¬ªÖ ÃÖ¯Ö£Ö ||' †ÃÖÖ सहकारी युगाचा ÃÖ¤¿Ö ¤ŸÖÖŸÖ.

1 ´ö 1960 ¸ö•ßß ´öÆË¸ÖÂ™ ¸ö•µßßö“ßß निर्मीती –öö»ßß. ŸßŸ¯ö¾Öá आधुनिक क¾ßôßŸßß»ö सहकारी “ßô¾ÖôßŸ“ö ¾ßßœŸßö ´öÆŸ¾ö लक्षात ‘öऊन 1919 “µßßö सुधारणा कायद्यान्वये सहकार केंद्राकडून प्रांतीक सरकारकडे ÆÃŸßßöŸßö¸ßŸßö करण्यात †ö»ßßö. तेव्हापासून †ö•ö¯ö¸µößŸßö Ÿßßö राज्यसरकारच्या अखत्यारीतील ×¾ÖÂßµö †öÆ. ŸßŸ¯ö¾Öá ´ö²ö‡ इलाका ÆößŸßßö, स्थानिक ग¸•ßßö लक्षात ‘öऊन Ã¾ößŸßi¡ö क¾ßµßö¤ö †Ãßö¾ßßö म्हणून 1925“ßßö सहकारी क¾ßµßö¤ö ´ö•ö¸ करण्यात †ö»ßßö. ´öÆö¸ÖÂ™ ¸ö•µßßö“µßßö निर्मीतीपर्यंत ´öÆö¸ÖÂ™ßŸßö Ÿßßö“ö क¾ßµßö¤ö †×ÃŸßŸß¾ßßŸßö ÆößŸßßö. ´öÆö¸ÖÂ™ ¸ö•µßßö“µßßö निर्मीतीनंतर 'नवे ¸ö•µö नवा क¾ßµßö¤ö' †Ãßö¾ßßö †Ãö वाटल्याने •ßß.<´ö.»ßßö› µßßö“µßßö †ध्यक्षतेखालील समितीने ´öÆö¸ÖÂ™ ÃößÃ£ßßö“ßßö क¾ßµßö¤ö 1960 ´ö•ö¸ क¾»ßßö. 26 जानेवारी 1962 पासून Ÿµßßö“ßß अंमलबजावणी Ãßºþ –öö»ßßö. यानंतरच ´öÆö¸ÖÂ™ßŸßö सहकारी “ßô¾ßôßŸ“µßßö विकासाची ‘ßßö›¤ö› Ãßºþ –öö»ßßö.[5] ´öÆö¸ÖÂ™ö´ö¬µö सहकारी “ßô¾ßôßŸ»ßßö ×¤¿ßßö देणारे अनेक नेते µßßö क¾ßôßŸßö »ßß³ö»ö. ŸµßßöŸßö वैकुंठलाल ´öÆŸßßö, डॉ.धनंजयराव गाडगीळ, डॉ.डी.जी.कर्वे, ×¾ö÷»ö¸ß¾ö विखे ¯ßß™ß»ö, µö¿ß¾ßŸßö¸ß¾ö चव्हाण, ¾ßÃößŸßö¤ö¤ö ¯ßß™ß»ö, ŸßßöŸµßößÃößßÆ²ö क¾ßö¸, वामनराव गß¾ö, ¸ö•ßßö¸ß´ö ²ßß¯ö ¯ßß™ß»ö, शंकरराव ´ßß×ÆŸö ¯ßß™ß»ö, ¿ö¸¤ ¯ß¾ßßö¸ µßß“ßß उल्लेख क¾¸ß¾ßßö लागतो. µßßö नेतृत्वामुळे ´öÆö¸ÖÂ™ö´ö¬µö सहकारी “ßô¾ßô Ãß¾ö क¦ßi¡ßßŸßö µö¿ößÃ¾ßß š¸»ßßö. ´öÆö¸ÖÂ™ ¸ö•µßßö“ßß †ö•ö •ßß प्रगती –öö»ßß †öÆ Ÿµßßößßö सहकारी “ßô¾ßôßŸ“ö योगदान †Ÿµßßöö ´öÆŸ¾ßßö“ö †öÆ Æ नाकारŸßßö µßßöö नाही.[6] Ãßपुण ¤¿ßß»ßßö गß¾ö Æß‡»ö †Ãö स्थान ´öÆö¸ÖÂ™ö“ö सहकारी “ßô¾ßôßŸßö निर्माण क¾»ö †öÆ. Ãßपुण ³ßß¸Ÿßß´ö¬µö सहकार क¦ßi¡ßßŸßö अग्रेसर †Ãö»ö»ö एकमेव ¸ö•µö म्हणजे ´öÆö¸ÖÂ™ ¸ö•µö Æßµö. Æß “ßô¾ßô ´öÆö¸ÖÂ™ßŸßö •ö¾ßœß ºþ•ö»ßßö, ¾ßßœ»ßß ¾ö विकसित –öö»ßß Ÿß¾ßœß Ÿßß अन्य ¸ö•µßßöŸßö तूलनेने क¾´ßß †öÆ. ´öÆö¸ÖÂ™ßŸßö †ö•ö साठपेक्षा अधिक क¦ßi¡ßßŸßß»ö ¾µß¾ßÆö¸ सहकार ŸßŸ¾ßß¾ö¸ “ßß»ßŸßö †öÆŸßö. µßßö´ö¬µö क¾ÂßßÂ, उद्योग, ¯ßŸßö¯ö¸¾ßŠö, विपणन, प्रक्रिया, साठवण, Ãßतगिरण्या, साखर उद्योग, बँका, दुग्ध ¾µß¾ßÃßßµö, वराहपालन, मेंढीपालन, कुक्कुटपालन ‡Ÿµßß¤ß ²ö¸“ßÃö उद्योग सहकार ŸßŸ¾ßß¾ö¸ “ßß»ßŸßö †Ãß»µßß“ö †ö•ö दिसून µßŸßö.

6.3 ¸ö¾ßÃßßÆ²ö ¯ßß™ß»ö ™ö¯ö µßß“ßß सहकाराचा ¾ßß¸ßÃßß :-

अंकुशरावö ™ö¯ö µßß“µßß जन्मावेळी 1942 Ãßß»ßß †²ö› ŸßÃö“ö एकूण ´ö¸ößŠ¾ßß›ö“ö Æ¦ö²ßß¤ संस्थानच्या निजामी ¸ö•ö¾ß™ß“µßß अधिपत्याखाली µßŸßö ÆößŸßßö. ¤¿ö पारतंत्र्यातून ´ößŒŸßö करण्याचे

प्रयत्न ¤¿Ö¯ÖÖŸÖÔß¾Ö¸ ठिकठिकाणी ÃÖºþ ÆÖŸÖ. ÆÖ ¤ãÖÔ ´ÖÆÖŸ´ÖÖ गांधीनी ”>»Ö»µÖÖ "“Ö»Ö •ÖÖ¾Ö" आंदोलनाचा ¤ãÖÔ ÆÖŸÖÖ. Ã¾ÖÖŸÖ¡µÖ आंदोलनाने †ÖŸÖÖ ¯Ö™ ‘ÖŸÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. ÃÖ¿ÖÃ¡Ö क्रांतीकारकांच्या ¤ãÖµÖÖ“µÖÖ ²ÖÖŸÖ´µÖÖ“Öß लोक “Ö“ÖÖ ¤ã¸ŸÖ †ÃÖŸÖ. µÖÖ“Ö ¤ãÖÔÖŸÖ µÖÖ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖ निजामी ÃÖŸŸÖ“Öß ¤Æ¿ÖŸÖ लोकांवर ÆÖŸÖß. ¾ÖÖ¾ÖÖŸÖ ÃÖÖ¬ÖÖ ×¿Ö¯ÖÖ‡ †Ö»ÖÖ ŸÖ¸ß लोक ¤Ö¸ ²Ö¤ करून ²ÖÃÖŸÖ †ÃÖ †¿ÖÖ ¤ãÖÔÖŸÖ निजामी ¸Ö•Ö¾Ö™ßŸÖß»Ö अधिकाऱ्याकडून जनतेवर •Ö»Ö´Ö •Ö²Ö¸¤ÃŸÖß होणार नाही, µÖÖ“Öß ¤ãÖÔ•Öß घेणारे ¾µÖŒŸÖß´ÖŸ¾Ö म्हणजे अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“Ö ¾Ö›ß»Ö ¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö ¯ÖÖ™ß»Ö ™Ö¯Ö Æ ÆÖŸÖ. †ŸµÖŸÖ निर्भीड Ã¾Ö³ÖÖ¾Ö असणारे ¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö ™Ö¯Ö µÖÖ“Ö निजामी अधिकाऱ्यांवरही नैतिक वजन ÆÖŸÖ. ŸµÖÖ“µÖÖ सामाजिक ¤ãÖµÖÖ´ÖÔ ŸµÖÖ“µÖÖ ‘Ö¸ÖŸÖ जनतेचा, अधिकाऱ्यांचा, ×¾Ö×¾Ö¬Ö नेत्यांचा ¾ÖÖ¾Ö¸¡ ÆÖŸÖÖ. लोक †Ö¯Ö»Ö गाऱ्हाणे ‘Öऊन त्यांच्याकडे µÖŸÖ. †Ö¯Ö»µÖÖ अडचणी ´ÖÖ›ŸÖ, लोकांना ŸµÖÖ“ÖÖ †Ö¬ÖÖ¸ ¾ÖÖ™. µÖÖ“Ö ¯Ö×¸Ã£ÖŸÖß“ÖÖ ¤ãÖŸÖ नकळत अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“µÖÖ¾Ö¸ ¯Ö³ÖÖ¾Ö ¯Ö›ŸÖ ÆÖŸÖÖ.

Ã¾ÖÖŸÖ¡µÖÖŸÖ¸ ¤ãÖÔÖŸÖ ¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö ¯ÖÖ™ß»Ö ™Ö¯Ö सक्रीय राजकारणात †Ö»Ö, ŸÖ लोकल ²ÖÖ›Ö“Ö ÃÖ¤ÃµÖ ÆÖŸÖ. ÃÖ¯Ö¸¾ÖÖµÖ×–íग यूनियनचे चेअरमन ÆÖŸÖ. ख¸¤ß विक्री ÃÖ“Ö औरंगाबाद “Ö संचालक आणि औरंगाबाद ×•Ö»ÆÖ ´Ö¬µÖ¾ÖŸÖá बँकेचे Ãांचालक म्हणून ¤ãÖµÖ¸ŸÖ ÆÖŸÖ.[7] †¿ÖÖ पद्धतीने ¾Ö›ß»ÖÖ“ÖÖ राजकारणाचा, समाजकारणांचा ¾Ö सहकाराचा ¾ÖÖ¸ÃÖÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö यांना ×´ÖÔÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ. µÖ£Ö“Ö ŸµÖÖ“µÖÖ सहकार ¤ãÖµÖÖ“µÖÖ †Ö¾Ö›ß“Öß ´ÖÆŸÖ ´Öœ ¸Ö¾Ö»µÖÖ“Ö जाणवते.

6.4 ´Ö¸Ö¡Ö¾ÖÖ›¶ÖŸÖß»Ö शेती, शेतकऱ्यांची स्थिती व स्थान :-

´Ö¸Ö¡ÖŠ¾ÖÖ›¶ÖŸÖß»Ö शेती आणि शेतकऱ्यांचा देशातिल किंवा महाराष्ट्रातील इतर विभागाच्या तूलनेत विचार करता येथील शेती व शेतकरी निश्चीतच मागास आहे. ŸµÖÖ»ÖÖ अनेक कारणे कारणीभूत आहेत त्यापैकी सगळ्यात महत्वाचे कारण, मराठवाडा प्रदेश हा बरीच वर्षे म्हणजे १९४८ सालापर्यंत निजामी राजवटीच्या प्रभावाखाली होता. त्यामुळे येथील शेतकरी अप्रगत व सर्व दृष्टीने मागास होता. त्यांना स्वत:ची प्रगती करून घेण्यासाठी शिक्षणाची, आरोग्याची, शेती विकासासाठी आवश्यक अशी जी यंत्रणा असावी¸ÖµÖÖÃÖ Æ¾Öß ÆÖŸÖß, ŸÖß †×•Ö²ÖÖŸÖ उपलब्ध नव्हती.

निजामी राजवटीत व्यक्ती स्वातंत्र्य, विचार स्वातंत्र्य व इतर कोणतेही स्वातंत्र्य नव्हते. Ÿ0¾Æ0 शेतकऱ्यांच्या उदरनिर्वाहाचे मूख्य साधन शेती हेच होते. यावेळी लोकसंख्या कमी असल्याने प्रतिमानसी जमीन धारणेचे प्रमाण जास्त असले तरी शेतकऱ्याची मनोवृत्ती ´0ÆŸ¾00क्ष0क्षा नसलेली होती. पुढेही १९४८ ते १९५८ पर्यंत हा हैद्राबाद राज्याचा भाग होता.[8] जालना हा तत्कालीन औरंगाबाद जिल्ह्याचा x¾0भाग Æ0Ÿ00. येथील एकूण परिस्थितीही यापासून काही वेगळी नव्हती. पुढे जालना ‡.Ã0.1981 ´0¬µ0 Ã¾तंत्र जिल्हा म्हणून उदयाला आल्यान0Ÿ0¸ येथील शेतकऱ्याच्या •00वनाचे एकूणच चित्र बदतांना दिसते. ते येथील सहकारी चळवळीची ¯00ô´0ô ¸0¾0»µ00´0ô.

6.5 जालना जिल्ह्यातील सहकारी साखर कारखाने :-

सहकारी साखर कारखाने Æ´0Æ0राष्ट्राचे अभिमानास्पद कार्य †0Æ. 1960 Ã00»08 ¸0•µ00Ÿ0 १३ सहकारी साखर कारखाने होते. देशातील एकूण सहकारी साखर कारखान्यापैकी (२५२) राज्यात आज २०१ कारखाने आहेत. त्यापैकी १५३ कारखाने उत्पादन करीत आहेत. सहकारी क्षेत्रातील पहिला साखर कारखाना स्थापन करण्याचे श्रेय महाराष्ट्राने घेतले आहे. राज्यातील चालु साखर कारखान्यांपैकी १४४ सहकारी क्षेत्रात आहेत.[9]

जालना जिल्हयात एकुण सहा साखर कारखाने आहेत. यापैकी ५ साखर कारखाने हे सहकार तत्वावरील तर १ कारखाना खाजगी तत्वावर चालणारा आहे. सहकारी तत्वावर चालणाऱ्या ५ साखर कारखाण्यापैकी ४ सुरू असुन १ कारखान0क्ष 2¹0¤ ÛÃ£0Ÿ0ß0Ÿ0 †0Æ. x•0»Çयातील या साखर कारखाण्यापैकी सर्वात पहिला साखर कारखाना म्हणजे समर्थ सहकारी साखर कारखाना जो अंकुशराव टोपे यांनी सन-१९८२ मध्ये स्थापन केला आहे यामुळे जालना x•0»Ê0Ÿ0 साखर कारखाना क्षेत्रात सहकारी तत्वावरील मुहूर्तमेढ रोवली गेली.

6.6 समर्थ सहकारी साखर कारखाना, अंकुशनगर :-

†²0› Ÿ00»0Œµ00“µ॥ दक्षिण सिमेवरून वाहणाऱ्या गोदावरी नदी¾0¸ स्वातंत्र्योत्तर काळात सन १९७८ मध्ये पैŠण तालुक्यातील जायकवाडी धरणाचे व डाव्या कालव्याचे काम पुण –00»0 Æ0Ÿ0. Ÿ0Ãोच अनेक पा–ार तलावांच्या कामामुळे अंबड तालुक्यातील शेतीला शाश्वत पाण्याच्य0

¯Ö¸¾ÖŠचाचा स्त्रोत निर्माण –ÖÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. शेतीला पाणी मिळू लागले होते. त्यामुळे या भागातील शेतकऱ्यांनी मोठ्या प्रमाणावर ‰úÃÖÖ“Öी लागवड करण्यास सुरूवात केलेली होŸÖß. ¯Ö¸ŸÖ µÖÖ भागातील ऊस उत्पादक शेतकऱ्यांना ‰úÃÖीचा गुळ तयार करावा लागे अथवा अन्य कारखान्यावर गाळपासाठी अवलंबून राहावे लागत असे. त्यात वेळ अधिकचा लागत व ‰úÃÖÖ“µÖÖ ¾Ö•ÖnÖŸÖ ‘Ö™ Æ‡, पर्यायाने आर्थिक नुकसान सहन करावे लागत असे. Ÿµ֐´ÖÔ शेतकऱ्याचे नुकसान टाळण्यासाठी इतर कारखान्यावर विसंबून राहणे खरे नव्हते. अंबड विधानसभा मतदार संघाचा भाग आणि अंकुशराव टोपे यांचß ´ÖÖŸÖ³Ö´ÖÖß असणारा हा परिसर, त्यामुळे त्यांचा नित्याचाच निकटचा संबंध येथील जनतेशी येत असे, म्हणून याच परिसरात सहकारी साखर कारखाना स्थापन करण्याचा त्यांनी निर्णय घेतला.

नवनिर्मित जालना जिल्ह्यात एकही सहकारी साखर कारखाना नसल्याने ‰úÃÖ उत्पादक शेतकऱ्यांना आजपर्यंत ‰úÃÖीचा गुळ करणे किंवा शेजारच्या जिल्ह्यातील कारखान्यांना त्यांच्या इच्छेप्रमाणे ऊस पुरवठा करावा लागे. त्यामुळे येथील शेतकऱ्यांना ‰úÃÖÖ“ÖÖ µÖीम्यÖ ŸÖÖ ´ÖÖ²Ö¤»ÖÖ मिळणे, ही शेतकऱ्याची मुख्य अडचण लक्षात घेऊन आणि साखर कारखाना उभारणीच्या निर्णयास शेतकऱ्याचा चांगला प्रतिसाद अंकुशरावांचा उत्साह वाढविणारा होता.

अंकुशराव टोपे यांनी शेतकरी, कार्यकर्ते यांच्या साथीने सहकारी तत्वावर कारखाना क‰Öœ¦ÖµÖÖÃÖÖŠी आवश्यक असणाऱ्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता केली. त्याद्वारे साखर कारखान्याचा प्रोजेक्ट रिपोर्ट तयार करून भारत सरकारची मंजुरी घेण्यासाठी दि. ३१ ऑक्टोबर 1980 ¸Ö•Öß १२५० मेट्रिक टन दैनिक गाळप क्षमता असलेला साखर कारखान्याचा ¯ÖÃŸÖÖ¾Ö मंजुरीसाठी केंद्र सरकारकडे पाŠ×¾Ö»ÖÖ ÆÖŸÖÖ.

समर्थ रामदासांचे जन्मगाव •ÖÖ²Ö ÃÖ´Ö£Ö Æ तत्कालीन अंबड ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖ ÆÖŸÖ. µÖÖ £ÖÖ¸ ÃÖŸÖÖ“ÖÖß ¯Ö×¾Ö¡Ö Ã´ÖŸÖß ¸ÖÆÖ¾Ößß µÖÖ उदात्त हेतूने अंकुशरावांनी "समर्थ" हे नाव कारखान्याला दिले. µÖÖ¾ÖÔß ¾ÖÃÖŸÖ¤Ö¤Ö ¯ÖÖ™»Ö ए.आय.सी.सी चे सरचिटणीस होते. अंकुशरावांनी समर्थ सहकारी साखर कारखान्याच्या लायसन्ससाठी वसंतदादा ¯ÖÖ™ßल यांची भेट घेतली. दादांनी सर्वोतोपरी सहकार्य करण्याचे कबूल केले आणि केंद्रीय कृषीमंत्री राव विरेंद्रसिंग यांच्याकडे शिफारस केली. Ÿµ֐¾ÖÔß ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖ»Ö 7-कारखान्यांचे प्रस्ताव त्यांच्यासमोर होते. त्यातून फक्त तीनच

कारखान्याला परवानगी दिली गेली. सांगली जिल्ह्यातील संपतराव माने यांचा खानापूरचा µÖ¿Ö¾ÖŸÖ, धूळ्याचे शिवाजीराव गिरधरराव ¯ÖÖ™ß»Ö यांचा शिरपूरचा आणि अंकुशर Ö¾Ö ™Ö¯Ö µÖÖ“ÖÖ समर्थ सहकारी साखर कारखाना ÆÖµÖ. समर्थ सहकारी साखर कारखान्यास फक्त वसंतदादा ¯ÖÖ™ß»Ö यांच्यामुळेच लायसन्स मिळाले. त्यामुळे समर्थ सहकारी साखर कारखान्याच्या उभारणीत Ÿµ ÖÖ“ÖÖ ×ÃÖÆÖ“ÖÖ ¾ÖÖ™Ö †ÖÆ. या प्रयत्नांना यश मिळवून भारत सरकार, नवी दिल्ली यांनी दि. ३१ डिसेंबर १९८१ रोजी सहकारी साखर कारखाना काढण्यासाठीचे आवश्यक 'लेटर ऑफ इन्टेन्ट' ¤ऊन मंजुरी दिली. यांचा लेटर ऑफ इन्टेन्ट प्रदान समारंभ तत्कालीन केंद्रीय नियोजन मंत्री, शंकरराव चव्हाण यांच्या शुभहस्ते दि.२९ जानेवारी १९८२ रोजी संपन्न होऊन कारखाना उभारणीस गती मिळाली.[10]

कारखाना उभारणीचे लायसन्स मिळाले परंतू कारखान्याचे बोर्ड बनविण्याचा अधिकार मुख्यमंत्र्यांना होता. तेव्हा महाराष्ट्रात काँग्रेस (†ÖµÖ) पक्षाचे Ã Ö¸ ¡ Ö¸ Æ ÖŸÖ. या पक्षाचे मुख्यमंत्री बॅ.अ.र.अंतुले "तूम्हाला हवे तसे बोर्ड पाहीजे असेल तर काँग्रेस पक्षात प्रवेश करावा लागेल अन्यथा आमच्या सोईनुसार बोर्ड बनवू अशी अट घातली. कारखान्याची Ã Ö¾µ Öवस्थीत उभारणी ÆÖऊन व्यवस्थीतपणे चालवायचा असेल तर समविचारी बोर्ड आवश्यक होते. कारखाना अडचणीत सापडला होता, ŸÖ¾ÆÖ अंकुशरावांनी शरद पवारांशी चर्चा करून सल्ल Ö´ ÖÖगिŸÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. शरदरावांनी अडचण जाणली पण अंकुशरावांनी पक्षांतर करू नये असे त्यांना वाटत असतांना देखिल त्यांना पक्षांतर करावे लागले ÆÖŸÖ. "महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस (<ÃÖ.) “Ö †›. ™Ö¯Ö यांचा काँग्रेस (†ÖµÖ) मध्ये प्रवेश" या ठळक बातमीस दुसऱ्या दिवशीच्या सर्व वर्तमान पत्रातून प्रसिद्धी मिळाली. पक्षांतर केल्यानंतर अंकुशरावांना हवे तसे बोर्ड तयार करून दिले. समर्थ कारखान्याच्या उभारणीसाठी पक्षांतर करावे लाग»Ö Æß ±ý Ö¸ ´ ÖÖŠß राजकीय किंमत अंकुशरावांना मोजावी लागली ÆÖŸÖÖß.

साखर कारखाना उभारणीसाठी आर्थिक भांडवल उभे करण्यासाठी अंकुशरावांनी शेअर्स गोळा करण्यास प्रारंभ केला. कधी बसने, कधी जीपने म्हणजेच शक्य होईल त्यापद्धतीने ¯Ö¾ÖÖÃÖ करत अडचणीवर मात करून फक्त एकच ध्यास घेतला तो म्हणजे कारखान्याची उभारणी. Ÿयावेळी विरोधकांनी शेअर्स गोळा करण्याच्या कामात अडथळे निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला.

x¾Öx¾Ö¬Ö ¤²ÖÖ¾ÖŸंत्राचा वापर करून शेतकऱ्यांनी शेअर्स घेऊ नये यासाठी प्रयत्न केला गेला. पुढच्या काळात याच विरोधकामधील काही प्रत्यक्षात कारखाना सूरू –ाल्यानंतर कारखान्याच्या शेअर्स खरेदीचे प्रयत्न करतांना दिसतात, असे कळते. विरोधकांच्या खोट्या प्रचाराला बळी न पडता शेतकऱ्यांनी अंकुशरावांच्या नेतृत्वावर पुर्णपणे विश्वास ठेवून शेअर्स खरेदी केले. यावेळी हा कारखाना अंकुशराव टोपे यांच्या अÛÃ´Öतेचा प्रश्न बनला होता.[11]

कारखाना उभारणीच्या दृष्टीने पुढे अनुकूल वातावरण तयार –ाले. अंकुशराव टोपे व तत्कालीन सहकारी बाबासाहेब ¯ÖÖ™ß»Ö, –ानदेवराव बांगर, विठ्ठलराव खरात, उत्तमराव पवार, मुरलीधरराव अवढळ, श्रीरंगराव पैठणे, भास्करराव वाकडे, तमीजोद्दीन फत्ते महंमद, बापू कारके, बाबूरावजी खटके इ. सहकारी व कार्यकर्ते यांच्या साथीने व शेतकऱ्यांच्या सहकार्य, प्रेम व आत्मीयतेने अल्पावधीतच रु.४०.००लाख भाग भांडवल जमा केले गेले. दि.१० फेब्रूवारी १९८२ रोजी महाराष्ट्र सहकारी संस्था कायदा १९६० खाली कारखान्याची नोंदणी करण्यात µÖऊन, "समर्थ सहकारी साखर कारखाना" असे नाव ठेवण्यात आले. कारखान्याचे रजीस्ट्रेशन व मा.संचालक मंडळाची नियुक्ती –ाल्यानंतर साईट सिलेक्शन कमिटीस संचालक मंडळाने सुचविलेल्या तिर्थपूरी, शहापूर व महाकाळा या तीन ठिकाणापैकी कमिटीने सर्व बाबींचा विचार करून महाकाळा हद्दीतील साईट कारखान्यासाठी निश्चीत क»Öß. कारखान्यासाठी ४३ एकर जमीन घेण्याचे निश्चीत करण्यात आले.

समर्थ सहकारी साखर कारखान्याच्या पहिल्या अध्यक्षपदी अंकुशराव टोपे व उपाध्यक्ष ¯Ö¤ß ²ÖÖ²ÖÖÃÖÖÆ²Ö ¯ÖÖ™ß»Ö µÖÖ“Öß ×¤.10/5/82 निवड ÆÖऊन कारखान्याच्या मशिनरीची ऑर्डर ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ शासनाच्या सल्याने मे.रिचर्डसन अँड क्रूडास (१९७२ लि. मुंबई) यांना देण्याबद्दल दि. १३/७/८२ रोजी करार करण्यात आला.

समर्थ सहकारी साखर कारखाना उभारणीसाठीची प्रोजेक्ट कॉस्ट ९०० लाख ठरविली गेली होती. पुढे कारखान्याच्या प्रत्यक्ष उभारणीपर्यंत मुळ प्रकल्प खर्चात वाढ –ाल्याने आणि मशीनरी व इतर खर्च वाढत गेल्याने १ कोटी १० लाख रूपये वाढली. म्हणजेच एकूण कारखाना उभारणीसाठी प्रत्येकी शेअर्सचे दर्शनी मुल्य १००० ठरविले गेले होते. शेतकऱ्यांना शेअर्स खरेदी करता यावे याकरीता अंकुशराव टोपे यांनी प्रयत्न केल्याचे दिसते. अनूसुचीत जाती व नवबौद्ध

†»¯Ö-भुधारक शेतकऱ्यांना कारखान्याचे सभासद होण्यासाठी शासकीय अनूदान व बिनव्याजी कर्ज उपलब्ध करून देण्यासाठी ही पुढाकार घेतला.

महाराष्ट्र शासनाकडून मिळालेले सरकारी भागभांडवल, (रू.१९८.२३ लाख) तसेच †Öµ.<±ý.ÃÖß., †Öµ.>ß.²ß.†Öµ. ¾ †Öµ.ÃÖß.†Öµ.ÃÖß.†Öµ या बँकाकडून दी‘Ö ´Ö¤ŸÖß“µÖÖ कर्जाची मंजुरी मिळाली. µÖÖ†ाधारेच प्रत्यक्ष वरील कर्ज मिळेपर्यंत महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक, लि.मुंबई यांच्याकडून ४२५.०० लाख मध्यम मुदतीचे कर्ज पतपत्र उघडून तात्पुरते भांडवल उभे करून कारखान्याच्या उभारणीसाठीच्या कामास गती दिली. दि. ७ अÖŒ™Ö²Ö¸ 1983 ¸Ö•Öß कारखान्याच्या मुख्य इमारतीचा कोनशिला समारंभ महाराष्ट्र राज्याचे मुख्यमंत्री वसंतदादा पाटील µÖÖ“µÖÖ ÆÃŸÖ Ã¯Ö®Ö –ाला. या समारंभाच्या अध्यक्षस्थानी श्रीमती.शालीनीताई पाटील (माजी ´ÖÆÃÖ»Ö ´Ö¡Öß, ´ÖÆÖ.¸Ö•µÖ) µÖÖ ÆÖŸµÖÖ.

कारखान्याच्या कोनशिला समारंभानंतर कारखान्याच्या कामाला वेग येऊन २५ नोव्हेंबर १९८३ ला मशीनरी उभारणीस प्रारंभ –ाला. दि.०७/१०/१९८३ ला कारखान्याच्या प्रशासकीय इमारतीचा उद्घाटन समारंभ मा.सुधाकरराव नाईक (शिक्षण, तांत्रीक शिक्षण, दुग्धविकास व पशुसंवर्धन मंत्री, ´ÖÆÖ.¸Ö•µÖ) µÖÖ“µÖÖ ÆÃŸÖ Ã¯Ö®Ö –ाला. कारखान्यासाठी आवश्यक गोडाऊन, कारखान्यासाठीचे बांधकाम, कारखान्यातील कर्मचाऱ्याÃÖÖŠß विविध प्रकारची निवासस्थाने, मशीन शॉप, स्टोअर, टाईम ऑण्ड अलाईड ऑफीसेस, साखर कारखाना परीसरात उद्यान, वृक्षारोपण, परीसराचे सुशोभीकरण इ. कामे परिश्रमपूर्वक, चिकाटीने व अहोरात्र परिश्रम घेत करवून घेत»Öß. अंकुशराव टोपे यांनी मुख्यमंत्री वसंतदादा पाटील यांच्या हस्ते दि.२७ ऑक्टोबर १९८४ या दिवशी कारखान्याचा बॉयलर अग्नी प्रदिपण समारंभ संपन्न केला. चाचणी गळीत हंगामाचा शुभारंभ ह. ³Ö. प. नारायणदेव ²ÖÖ²ÖÖ वाकीकर µÖÖ“µÖÖ ¿Ö³ÖÆÃŸÖ ×¤. 1/1/1985 ¸Ö•Öß –ÖÖ»ÖÖ. इ.स. १९८० ते १९८५ या पाच वर्षाच्या कालावधीत मौजे महाकाळा शिवारात Ã¯´Ö£Ö सहकारी साखर कारखाना उभा राहीला. दि.१५/१०/१९८५ या दिवशी कारखान्याच्या पहिल्या गळीत हंगामाचे बॉयलर ¯Ö¤ßपन सदरील कारखान्याचे अध्यक्ष अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“µÖÖ ¿Ö³ÖÆÃŸÖ ÆÖऊन ह.भ.प.नारायणदेव बाबा वाकीकर यांच्या हस्ते दि.५/११/१९८५ समर्थ सहकारी साखर कारखान्याचा पहिला गळीत हंगाम सÖºþ –ÖÖ»ÖÖ ¾ 1980 ´Ö¬µÖ अंकुशराव टोपे यांनी

शेतकऱ्यांच्या हितासाठी पाहिलेले स्वप्न या जालना जिल्ह्यातील पहिल्या सहकारी साखर कारखान्याच्या स्थापनेच्या रूपाने प्रत्यक्षात आले.

6.6.1 समर्थ सहकारी साखर कारखान्याची उद्दिष्टे -

1. जालना जिल्हा व अंबड तालुक्याच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने कार्य करणे.
2. ‰úÃÖ उत्पादक अंबड, घनसावंगी व जालना ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö २९९ गावांच्या विकासाचे केंद्र म्हणून कार्य करणे.
3. कारखाना परिसरातील सुशिक्षित बेरोजगार तरूणांना रोजगार उपलब्ध करून देणे.
4. कारखाना परिसरातील शेतकऱ्यांच्या हितासाठी विविध नैसर्गिक साधन सुविधांची उपलब्धता करून देणे.
5. पश्चिम महाराष्ट्रातील साखर कारखान्याप्रमाणे हा क[illegible]खाना चालविणे.
6. अंबड व परिसरातील अविकसीत भागात सामाजिक, आर्थिक व शैक्षणिक बदल घडवून आणणे. [12] इत्यादी उद्दिष्ट पुर्तीसाठी अत्यंत प्रतिकुल परिस्थितीत सामोरे जात अत्याधुनिक यंत्रसामग्रीसह हा सहकारी क्षेत्रातील जालना जिल्ह्यातील पहिला सहकारी साखर कारखाना ^3ÖÖ¸»ÖÖ †ÖÆ.

6.6.2 समर्थ सहकारी साखर कारखान्याची वैशिष्ट्ये -

1. जालना जिल्ह्यातील पहिला सहकारी साखर कारखाना.
2. 2500 ´Ö. टन दैनिक गाळप क्षमता.
3. वसंतदादा शुगर इन्स्टिट्युट, पुणे यांच्या मार्गदर्शनाखाली कारखान्याचे संगणकीकरण.
4. कारखाना मालकीचा डि–Ö»Ö ¯Ö¯Ö.
5. पर्यावरण संतुलनासाठी कारखाना परिसरात विविध जातींच्या वृक्षांची लागवड व संगोपन.
6. अनुसूचित जाती व नवबौद्ध अल्प-भुधारक शेतकऱ्यांना कारखान्याचे सभासद होण्यासाŠß शासकीय अनूदान व विनव्याजी कर्ज योजनेचा अवलंब.
7. इंटरनेट मार्केटिंगद्वारा साखर विक्री करणारा ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›¶ÖŸÖß»Ö ¯हिला साखर कारखाना (´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖß»Ö ¤ÃÖ¸Ö).

8. कारखान्यात वापरल्या जाणाऱ्या वस्तु व ज्वलनशील घटकापासून हानी टाळण्यासाठी अग्नीशमन वाहन व यंत्रणेची उभारणी. यामुळे कार्यक्षेत्रात ही अग्नी आपत्तीच्या वेळी याचा उपयोग होतांना दिसत आहे.
9. साखर निर्यातीत आघाडीवर असणारा कारखाना.
10. आर्थिक व्यवस्थापन, तांत्रिक कार्यक्षमता, आर्थिक मापदंडातील उत्कृष्टतेबद्दल राज्यस्तर व राष्ट्रीय स्तरावरील उत्कृष्टता पुरस्कार प्राप्त कारखाना.
11. कारखाना परिसरात भव्य गणपती मंदीराची उभारणी.[13]

6.6.3 कारखान्याच्या संचालक मंडळाची व अध्यक्षांची बिनविरोध निवड -

समर्थ सहकारी साखर कारखान्याच्या जवळपास ३५ वर्षाच्या कार्यकाळाच्या इतिहासात सन १९८७ या वर्षीचा एक अपवाद वगळता आजपर्यंत सभासदांनी सलग पाचव्यांदा सन २०१५ मध्ये बिनविरोध संचालक मंडळाची व अध्यक्षांची निवड केली आहे. कारखान्याच्या संचालक मंडळावर सभासदांचा संपुर्ण विश्वास असून संचालक मंडळ सभासद, शेतक‡·µÖÖ“µÖÖ विकासासाठी विविध योजना राबवित आहे.[14] यावरुन अंकुशराव टोपे यांच्याप्रती जनतेचा सहकार क्षेत्रातील विश्वास लक्षात येतो.

6.6.4 समर्थ सहकारी साखर कारखान्याचे विद्यमान संचालक मंडळ -

कारखान्याच्या वाटचालीत ‰ÚÃÖ उत्पादक, कारखान्याचे अधिकारी, कर्मचारी, कामगार यांच्याबरोबरच कारखाना संचालक मंडळाची महत्वाची भुमिका असते. सहकार्य व विश्वास यावरच भविष्यातील वाटचालीचे यश अवलंबून असते. कारखान्याचे संचालक मंडळ व अंकुशराव टोपे यांचे संबंध कायम सहकार्याचे राहिल्याचे दिसते. यावरूनच हा कारखाना प्रगतीपथावर आहे हे कळते. कारखान्याचे विद्यमान संचालक ´ÖÖ›ÖÔ¡ ×ÖÖ»ÖÖ»ÖÖप्रमाणे आहेत -

1. श्री. अंकुशÖ¸ÖÖ¸ÖÖ ¸ÖÖ¾ÖÖÃÖÖÆÖ²Ö ™ÖÖ¯ÖÖ : संस्थापक व चेअरमन
2. ÁÖÖी. अमरसिंह विठ्ठलराव खरात : ¾ÆÖÖ‡ÃÖÖ चेअरमन
3. सौ. शारदाताई अंकुशराव ™ÖÖ¯ÖÖ : महिला संचालक
4. श्री. उत्तमराव काशीनाथराव पवार : संचालक

5. Á. Á.रंगराव दामोदरराव पैठणे : संचालक

6. Á. Ã. ¤. ×Ã Æ ¬ > ×Ã Æ ¯ ¾ , : संचालक

7. Á. Á. , ´ » ² • . • ¬ ¾ : संचालक

8. श्री. मनोजकुमार जगन्नाथ मरकड : संचालक

9. श्री. दिनकर रावसाहेब चेपटे : संचालक

10. श्री. बाजीराव भागुजी मांगडे : संचालक

11. Á. मुक्ताराम धोंडीराम तारख : संचालक

12. Á. विजय विश्वनाथ भुतेकर : संचालक

13. श्री. फत्तेयाब खाँ मासुम खाँ : संचालक

14. Á. अन्सीराम मुंजाबा कडुकर : संचालक

15. श्री. बाबुराव मारोतराव भगत : संचालक

16. Á. ¾ Ã Ÿ गण ¯ Ÿ × Æ ¾ Ô : संचालक

17. Á. तात्यासाहेब नरहरी उढाण : संचालक

18. Á. Ã. ¿ . ¾ ¤ ¿ . £ . ¾ † ™ : संचालक

19. श्री. अंबादास विष्णु पवार : संचालक

20. श्री. शेषराव नामदेव जगताप : संचालक

21. Á. विकास प्रकाशराव कव्हळे : संचालक

22. सौ. शिलाबाई सुर्यकांतराव आर्दड : महिला संचालक

23. Á. † . . . Ã . ¾ Ã : शासन प्रतिनिधी

24. Á. बाजीराव तुकाराम पावसे : कार्यकारी संचालक

6.6.5 Ã³ Ã ¤ Ã Ã Š ´ Æ Ÿ ¾ पुर्ण व हितकारी योजना -

1. कारखान्याच्या सभासदासाठी प्रतिवर्षी (सण, समारंभ) प्रसंगी बाजारभाव पेक्षा कमी दरान साखर वाटप केले जाते.

2. कारखान्याने सर्व सभासदांचा अपघाती विमा उत,विला असून अपघाती निधन –» » µ सभासदांच्या वारसांना प्रत्येकी रु. १.०० लाख दिले जातात. हंगाम २००९ पासुन २०१३ पर्यंत

एकूण १० सभासदांच्या वारसांना प्रत्येकी रु.१.०० लाख वाटप करून त्यांच्या कुटुंबियांना सहकार्य केले आहे.

3. ‰¿Ã Ö उत्पादक सभासदांना आपल्या ‰¿Ã Öचे वजन व बिलांबाबतची माहिती एस.एम.एस. द्वारे उपलब्ध करून दिली जाते.

6.6.6 कारखाना विभागातील अत्याधुनिक तंत्रप्रणाली -

सन १९८५ मध्ये पहिला गाळप हंगाम सुरू –ालेल्या या कारखान्याची क्षमता आजमितीस दुप्पटीने वाCलेली आहे. कारखान्यातील सर्व विभागाचे संगणकीकरण केले असुन सर्व विभाग लॅबच्या माध्यमातून एकमेकास जोडले आहेŸÖ. कारखान्याने वसंतदादा शुगर इन्स्टीट्युट, पुणे यांनी विकसीत केलेली ई.आर.पी. सॉफ्टवेअर संगणक प्रणाली कार्यान्वीत करून सर्व विभागात अत्याधुनिक तंत्राचा वापर केला आहे. कामकाजाच्या Ã Ö Ö µ Ö ß Ö ¤ ¸ ß Ÿ Ö Ö व्हीडीओ कॉन्फरन्सींग सिस्टीम कार्यान्वीत केलेली आहे. या आधारेच हा कारखाना आदर्शाचे मापदंड निर्माण करीत आहे.[15]

6.6.7 Ã Ö´Ö£Ö Ã ÖÆ. साखर कारखान्यातील कामगार व कर्मचारी वर्गासाठी Ã Ö Ö µ Ö ß Ã Ö × ½ Ö ¬ Ö Ö -

सध्या समर्थ सहकारी साखर कारखान्यामध्ये कायम, हंगामी व रोजंदारी असे एकूण १६५० कर्मचारी कार्यरत आहेत. कारखान्याचे व्यवस्थापन, अधिकारी आणि कर्मचारी यांच्यामध्ये पहिल्यापासूनच अत्यंत जिव्हाळ्याचे, स»ोख्याचे व खेळीमेळीचे संबंध असल्याचे दिसते. कामगार हा कारखान्याचा महत्वाचा घटक समजून कारखान्याने कामगार व त्यांचे कुटुंबीय यांच्या करीता सदरील सोयीसुविधा पुरविल्या आहेŸÖ.

1. समर्थ सहकारी साखर कारखानÖ ¯Ö×¸Ã Ö¸Öत कर्मचारी व अधिकारी निवासासाठी, Œ¾Ö Ö™Ã Ö“Ö ß सोय केलेली आहे.
2. कर्मचाऱ्यांना नियमित पगार
3. प्रासंगिक, प्रोत्साहन बोनस दिला जातो.
4. कामगारांच्या मुलांच्या शिक्षणाच्या सोयीसाठी कारखाना कार्यस्थळी "साखर शाळेची" सुरुवात केलेली आहे.

5. साखर शाळेतील विद्यार्थ्यांना दरवर्षी शालेय साहित्य व गणवेशाचे साखर कारखान्याच्या वतीने वाटप केले जाते.

6. कर्मचाऱ्यांना संरक्षण म्हणून कर्मचारी ग्रूप व पर्सनल विम्याची सोय.

7. क्कर्मचाऱ्यांच्या कुटुंबियांच्या आरोग्य सेवेकरीता दवाखाना व रूग्णवाहीका यांची सोय.

8. सहकारी कामगार पतपेढीची सोय.

9. कर्मचारी वसाहतीसाठी पिण्याचे पाणी, रस्ते, वीज, वाचनालय ¾ •ÖÖवनावश्यक ¾ÖÃŸÖ“µÖÖ ¯Ö¸¾ÖŠµÖÖ“µÖÖ सोयी केलेल्या आहेत.

10. क्कर्मचाऱ्यांच्या मुलांसाठी दरवर्षी सांस्कृतीक कार्यक्रमाचे आयोजन.

11. कर्मचाऱ्यांच्या मुलांसाठी गणेश उद्यान, बालोद्यानची सोय.

12. कामगारासाठी कर्मचारी ग्रुप ग्रॅच्युईटी स्कीम ची सोय.

13. कर्मचारी ग्रुप लिव्ह इनकॅशमेंट पॉलीसी ही कल्याणकारी योजना महाराष्ट्रात सर्वात प्रथम सन २००९ पासून या कारखान्यात राबविली जात आहे.

14. ‰úÃÖ तोडणी व वाहतूक मजुर विमा संरक्षण

15. कामगारासाठी तातडीची आरोग्य सेवा उपलब्ध व्हावी म्हणून कारखाना व्यवस्थापनाने रूग्णवाहीकेची व्यवस्था केली आहे.

6.6.8 ‰úÃÖ विकास योजना -

ÃÖ´ÖÆÖ ÃÖÆ. साखर कारखान्याच्या कार्यक्षेत्रात ‰úÃÖचा अधिकाधीक लागवड व्हावी, कारखान्यास गाळप क्षमतेप्रमाणे ‰úÃÖÖ“Öी उपलब्धता व्हावी, शेतकऱ्यांना ‰úÃÖ लागवडी करीता प्रोत्साहित करण्यासाठी सदरील विविध ‰úÃÖ विकास योजना राबविल्या जातात.

१.सुधारीत ऊस जात लागवडीस प्रोत्साहन. 2.‰úÃÖ बेणे मळा.

3.संजीवनी ‰úÃÖ लागवड प्रोत्साहन योजना. 4. ठिबकसिंचन संच योजना.

5.माती परिक्षण प्रयोगशाळा. ६.सुक्ष्म अन्न घटक पुरवठा

7.हिरवळीचे खत, बियाणे ¯Ö¸¾ÖŠÖ योजना. ८.ऊस पिक व मोटार पाईपलाईन कर्ज योजना.

9.गांडूळ खत ¯Ö¸¾ÖŠÖ. १०.ऊस उत्पादक प्रशिक्षण वर्गाचे आयोजन.

11.कंपोस्ट (बायोअर्थ) खतांचा ¯Ö¸¾ÖŠÖ १२.शुगरबिट लागवड.

१३.कमी अश्वशक्ती (छोटे) ट्रॅक्टर घेण्यास प्रोत्साहन ‡.[16]

6.6.9 ‰úÃÖचा खरेदी दर -

ÃÖ´ÖŒÖ ÃÖहकारी साखर कारखान्याने ‰úÃÖ उत्पादकांच्या ‰úÃÖास वेळोवेळी चांगला व ¾ÖÔवर भाव दिल्याने व इत¸ अन्य Ã֐¾Ö»ÖŸÖß´ÖÔ कारखाना कार्यक्षेत्रात ‰úÃÖ लागवडीच्या प्रमाणात सतत वाढ होत आहे. गळीत हंगाम २०१३-१४ करीता केंद्र शासनाने कारखान्याचा एफ.आर.पी. (वाजवी व किफायतशीर दर) निव्वळ ‰úÃÖ ¤र प्रती मे.टन रु.१६५७.३० इतका निश्चित केला ÆÖŸÖÖ, पण संचालक मंडळाने रु.२००० प्रती मे.टन अंतीम ‰úÃÖ दर निश्चित केला होता. म्हणजे एप.आर.पी. पेक्षा रु.३४२.७० प्रती मे. टन. जादा रक्कम ‰úÃÖ उत्पादकांना अदा केली यावरून तुलनेत शेतकऱ्यांचे हित जोपासण्याच्या प्रयत्नात व्यवस्थापन असल्याचे ×¤ÃÖŸÖ.[17]

6.6.10 शेतकरी, कामगार, कर्मचारी व संचालक मंडळ संबंध -

एखाद्या संस्थेचे कामकाज व्यवस्थीतपणे चालण्यासाठी कार्यरत असलेल्या कामगा¸, कर्मचारी, अधिकारी व व्यवस्थापन यांचे संबंध चांगले असणे महत्वाचे असते. µÖÖ कारखान्यातील कामगार, ×¾´Ö“ÖÖ¸ß, अधिकारी व कारखान्याचे व्यवस्थापन यांचे संबंध सहकार्य, सलोखा आणि जिव्हाळ्याचे असून खेळीमेळीच्या वातावरणात कर्मचाऱ्यांचे प्रश्न सोडविले •ÖÖŸÖÖŸÖ.[18]

6.6.11 कर्मचारी संख्या -

अंकुशराव टोपे यांची दूरदृष्टी, कार्यसंस्कृती आणि शिस्त त्याचप्रमाणे राजे¿Ö3ÖµµÖÖ ™Ö¯Ö यांची साथ म्हणूनच आज हा कारखाना ‰úÃÖ उत्पादक शेतकऱ्याचा एक आधार स्तंभ बनून आहे. आज रोजी या कारखान्यात एकूण १६५० कर्मचारी कार्यरत आहेत. सहकार क्षेत्रातील अनेक कारखाने बंद पडत असतांना हा कारखाना अविरतपणे सुरू आहे.[19]

6.6.12 कारखाना संचलित उद्योगधंद्याची संसाधने -

1. ÃÖÆ¾Ößज निर्मीती प्रकल्प -

आपल्या देशात अणूऊर्जा, कोळशापासून, जल ‰ú•ÖÖ, पवन ‰ú•ÖÖ, ÃÖÖ¸ ‰ú•ÖÖ ‡. स्त्रोतापासून वीज निर्मीती केली जाते. परंतु देशाची व राज्याची वाढती मागणी लक्षात घेता अलिकडच्या काळात ‰úÃÖच्या चिपाडापासून (गॅसवर आधारित) सह¾Ößज निर्मीती प्रकल्प उभारण्याचे धोरण केंद्र व राज्य शासनाने हाती घेतले आहे. त्यानुसार †²Ö› आणि घनसावंगी ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö ×¾Ö•Ö“Öß ÃÖ´ÖÃµÖÖ सुटावी, कारखान्यास आर्थिक लाभ व्हावा व यातून शेतकऱ्यांच्या ‰úÃÖसाठी जास्तीचा भाव देणे सोयीचे व्हावे, या हेतूने समर्थ सहकारी साखर कारखाना अंतर्गत अंकुशराव टोपे यांच्या मार्गदर्शनाखाली कारखान्यातून निघणाऱ्या गॅसवर आधारीत १८ मेगावॉट क्षमतेचµÖा सहविजनिर्मीती प्रकल्पांची निर्मीती केली आहे. दि. ७ जानेवारी २०११ पासून हा प्रकल्प कार्यान्वित –ÖÖ»ÖÖ †ÖÆ.[20]

2. अल्कोहोल निर्मीती प्रकल्प -

समर्थ सहकारी साखर कारखान्याने ३०,००० बल्क लिटर्स प्रतिदिन क्षमतेच्या अर्कशाळा (×›Ã™ß»Ö¸ß) प्रकल्पाची उभारणी सन १९९३ साली पुर्ण करून अल्कोहोल उत्पादनास सुरूवात केली. यातुन मिळणाऱ्या अतिरिक्त उत्पादनातून शेतकऱ्यांच्या ‰úÃÖÖ»ÖÖ •ÖÖÃŸÖß“ÖÖ ³ÖÖ¾Ö देण्यास ´Ö¤ŸÖ ÆÖŸÖ.

3. कंपोस्ट (समर्थ व्हर्मी कंपोस्ट) ¾Ö गांडुळ खत प्रकल्प -

समर्थ कारखान्याने २०,००० मे.टन. प्रतिवर्ष क्षमतेचा कंपोस्ट कंपोष्ट खत प्रकल्प १९९४ मध्ये उभारून उत्पादनास सुरूवात केली. तसेच ‰úÃÖ उत्पादनात वाढ व्हावी व जमिनीचा पोत टिकून ¸ÖÆÖ¾ÖÖ µÖÖÃÖÖŠß 2006-०७ मध्ये कारखाना स्थळावर प्रतिमाह १०० मे. टन. क्षमतेचा गांडूळ खत प्रकल्प कार्यान्वित केला आहे. [21]

6.6.13 कारखान्यास मिळालेले पारितोषिक व बक्षिसे -

समर्थ सहकारी साखर कारखान्याने सहकार क्षेत्रातील अर्थ, व्यवस्थापन, तांत्रीक क्ष¤ÖµÖक्षमता, आर्थिक मापदंड, ‰úÃÖ विकास व संवर्धन´Ö¬µÖ अंकुशराव टोपे यांच्या आदर्श

वर्षीय उच्च मापदंड निर्माण वर्ष † केले. ते कारखान्यास आजवर मिळालेल्या पुरस्काराकडे बघीतल्यास लक्षात येते.

1. सर्वोत्कृष्ट आर्थिक व्यवस्थापन पारितोषिक -

समर्थ सहकारी साखर कारखान्यास वसंतदादा शुगर इन्स्टीट्युट, पुणे यांनी उत्कृष्ट आर्थिक व्यवस्थापनाबद्दल आर्थिक वर्ष २०००-2001, 2001-2002, 2005-2006 ते 2009-२०१० मध्ये पारितोषिक देऊन गौरविले आहे. तसेच राष्ट्रीय सहकारी साखर कारखाना संघ लि. नवी दिल्ली या शासन अंगीकृत देशपातळीवर कार्य करणाऱ्या सहकारी शिखर संस्थेकडूनही देशपातळीवरील "आर्थिक व्यवस्थापन पुरस्कार" केंद्रीय अन्न व नागरी पुरवठा मंत्री प्रो.के.व्ही. थॉमस भारत सरकार, नवी दिल्ली, यांच्या हस्ते स्वीकारून गौरविले गेले.

2. सर्वोत्कृष्ट तांत्रिक कार्यक्षमता पारितोषिक -

समर्थ सहकारी साखर कारखान्यास महाराष्ट्र राज्य सहकारी साखर कारखाना संघ लि.मुंबई यांनी गळीत हंगाम २०००-२००१ करीता व वसंतदादा शुगर इन्स्टिट्यूट मांजरी, बु ११ पुणे यांनी २००३-2004 ते 2008-२००९ या आर्थिक वर्षात उत्कृष्ट तांत्रिक कार्यक्षमतेबद्दल पारितोषिक देऊन गौरविले आहे.

3. उत्कृष्ट सहवीज विकास व संवर्धन पारितोषिक -

समर्थ सहकारी साखर कारखान्यास वसंतदादा शुगर इन्स्टीट्युट, पुणे यांनी गळीत हंगाम 2005-06 ते 2009-१० करीता उत्कृष्ट सहवीज विकासाबद्दल पारितोषिक देऊन गौरविले आहे.

4.उत्कृष्ट आर्थिक मापदंड पारितोषिक -

समर्थ कारखान्यास महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक लि. मुंबई यांनी आर्थिक वर्ष २००७-2008 ते 2009-२०१० करीता सलग तीन आर्थिक वर्षात आर्थिक मापदंडाचे उत्कृष्ट पालन केल्याबद्दल व्याजात सुट दिली. त्याबद्दल पारितोषिक देऊन गौरविले आहे.

5.समर्थ सहकारी साखर कारखान्यास सन २०१२ मध्ये पुरस्काराची हॅटट्रिक -

†. सहकारनिष्ट पुरस्कार 2012 - महाराष्ट्र शासनाने सहकार पणन व वस्त्रोद्योग विभागाच्या वतीने राज्यस्तरीय प्रथम क्रमांकाचा "सहकारनिष्ठ पुरस्कार २०१२" हा पुरस्कार मा.मुख्यमंत्री व सहकारमंत्री यांच्या हस्ते स्वीकारून गौरविले आहे.

²Ö. राष्ट्रीय सहकारी उत्कृष्टता पुरस्कार २०१२ - राष्ट्रीय सहकारी विकास निगम, नवी दिल्ली या शासन अंगीकृत शिखर संस्थेकडून देशपातळीवरील हा पुरस्कार महामहीम राष्ट्रपती प्रणव मुखर्जी व केंद्रीय कृषी मंत्री शरद पवार यांच्या हस्ते समर्थ चे संचालक अंकुशराव टोपे यांना ¤ऊन गौरविण्यात आले.

ÀÀ. सर्वोत्कृष्ट कार्यकारी संचालक पुरस्कार - कारखान्याचे कार्यकारी संचालक बी.टी.पावसे यांना वसंतदादा शुगर इन्स्टिट्यूट, पुणे यांच्याकडून "सर्वोत्कृष्ट कार्यकारी संचालक-2012" पुरस्काराने मुख्यमंत्री व केंद्रीय कृषीमंत्री यांच्या हस्ते गौरविण्यात आले आहे.[22]

6.6.14 समर्थ सहकारी साखर कारखाना संचलीत इतर योजना -

1) स्वयंचलीत हवामान केंद्र -

हवामान विषयक मॉडेल तयार करण्याच्या दृष्टीने वसंतदादा शुगर इन्स्टीट्युट, पुणे, आय.सी.आर.आय., नवी दिल्ली व समर्थ सह. साखर कारखाना यांच्या संयुक्त विद्यमाने कारखाना बेणे मळ्यामध्ये संगणकीकृत स्वयंचलीत हवामान केंद्र सन २००५-06 µÖÖ ¾ÖÂÖÖŸÖ ^भारण्यात आले. हे संपुर्ण संगणकीकृत असून एकाच वेळी वेगवेगळ्या हवामान विषयक ८ गोष्टींचे रेकॉर्डÃÖ प्रत्येक मिनिटाला त्यामध्ये केले जाते. त्याआधारे शेतकऱ्यांना ‰úÃÖÖ¾Ö¸ß»Ö रोगांच्या अनूषंगाने पूर्वसुचना मिळते व होणारे आर्थिक नुकसान टाळता येते. सदरील हवामान केंद्र ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö´Ö¬µÖ ±ýŒŸÖ ŸÖ†न ठिकाणीच उभारण्यात आली †ÖÆŸÖ.[23]

2) समर्थ व्यायाम शाळा व कुस्ती प्रशिक्षण केंद्र (जीम) -

¸Ö•Ö¿Ö³ÖµÖÖ ™Ö¯Ö µÖÖ“µÖÖ संकल्पनेतून समर्थ सहकारी साखर कारखान्याने कोल्हापूर - पुणे परिसरातील व्यायाम शाळेच्या धर्तीवर रु.६०.०० लाख खर्च करुन अद्ययावत अशा µÖÖ केंद्राची उभारणी कारखाना परिसरात केली. प्रशिक्षणासाठी येणाऱ्या पहिलवानांची राहण्याचÖß व्यवस्था कारखान्याने केली †ÖÆ. याचा फायदा परिसरातील कुस्तीगीरांना होणार आहे. [24]

6.7 यशवंत सहकारी सुतगिरणी, अंबड ची स्थापना :-

"कृषी उत्पादित मालावर प्रक्रिया" ही कृषी क्षेत्राशी संबंधीत आवश्यक बाबÖ †ÖÆ. ŸµÖÖ“ÖßÃÖº वात सहकारी साखर कारखान्याच्या स्थापनेने –ÖÖ»Ö»ÖßxפÃÖŸÖ. ‰úÃÖÖ¾Ö¸ß»Ö

प्रक्रियेबरोबरच इतरही कृषी मालावर प्रक्रिया करणारे, त्यांचे विपणन करणारे, साठवण करणारे घटक सहकारी कारखान्यांच्या रूपाने †ÛÃŸÖŸ¾ÖÖŸÖ µÖ‰ लागले.

´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖ 1960 ŸÖ 80 ÆßŠ २ दशके सहकारी क्षेत्राच्या विकासाच्या दृष्टीने सूवर्णयुग म्हटले जाते. या कालावधीत महाराष्ट्रात सहकारी साखर कारखान्याबरोबरच कापूस उत्पादकांच्या सहकारी सूत गिरण्याÆß ´ÖÖŠµÖÖ प्रमाणात सुरु –ÖÖ»Ö»µÖÖ ×¤ÃÖŸÖÖŸÖ. ¤¿ÖÖŸÖß»Ö ¯Ö×Æ»Öß सहकारी सुतगिरणी "कोल्हापूर जिल्हा शेतकरी विणकर सहकारी संस्था" या नावाने कोल्हापूर येथे उभारण्यात आली. कोल्हापूर नंतर धुळे, चाळीसगाव, जळगाव, दक्षिण महाराष्ट्रात सोलापूर, बार्शी या ठिकाणीही सहकारी सुत गिरण्या सुरू –ÖÖ»Ö»µÖÖ ÆÖŸµÖÖ.[25]

अंबड व घनसावंगी ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö कापूस उत्पादक शेतकऱ्याच्या कापसाला उत्पादन खर्चाच्या तूलनेत योग्य भाव मिळावÖ, µÖÖ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö बेरोजगार तरूणांच्या हाताला काम ×´ÖÔÖ¾Ö, या हेतूने अंकुशराव टोपे यांनी आपल्या विचाराच्या कार्यकर्त्यांना सोबत घेऊन †²Ö› येथे सहकारी सुतगिरणी उभारण्याचा संकल्प केला. या प्रकल्प उभारणीची जबाब¤Ö¸ß राजेशभैय्या टोपे यांच्यावर सोपविली व स्वत: मुख्य प्रवर्तकाची भुमिका पार पाडली. †ÖŠ¾µÖÖ पंचवार्षिक योजनेअंतर्गत महाराष्ट्रामध्ये सहकारी सुतगिरण्या उभारणीचे धोरण आखल्यामुळे या काळात सुतगिरण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाने परवाने देण्याचे ठरविले, त्याप्रमाणे या सुतगिरणीस नियोजीत "यशवंत सहकारी सुतगिरणी, ´ÖµÖÖ. †²Ö›" यांचे नावे मुख्य प्रवर्तकाचे खाते उघडण्यास शासनाने ११ जानेवारी १९९१ मध्ये परवानगी मिÖÔÖ»Öß.

सुतगिरणी नोंदणीसाठी आवश्यक असणा¸ 11 लाख ºþ. सभासद भागभांडवल कापूस उत्पादक शेतकरी, कार्यकर्ते व हितचिंतक यांच्या सहकार्याने अल्पावधीत जमा करून मा. संचालक हातमाग, यंत्रमाग व वस्त्रोद्योग महाराष्ट्र राज्य, नागपूर यांच्याकडे जे.एल.एन/पी.आर.जी (ए) -३ दि.०६/०८/१९९१ रोजी संस्थेची महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम १९६० अन्वये नोंदणी करण्यात आली. आठव्या पंचवार्षीक योजनेत या गिरणीची निवड –ÖÖ»µÖÖnÃÖÖ¸ ÆÖ ×´ÖŒÃI पॅटर्न म्हणजे ३३६ रोटर्स व १०२७२ चात्या म्हणजेच २ ओपन एण्ड मशीन व २१ रिंगफ्रेम मशीन असा मूळात रू.१६.७४ लाख एवढा वाढला.[26]

सन १९९१ ते १९९४ या कालावधीमध्ये सुतगिरणीसाठी आवश्यक असणारी ४५ एकर जमीन ´ÖÖ•Ö >Ö¾ारगाव व अंबड शिवारात खरेदी, सिव्हील बांधकामे व मशीनरी उभारणी इ. कामे पुर्ण करून २२/०७/१९९४ ला प्रत्यक्ष सुत उत्पादनाला सुरूवात –ाली. या काळात अंकुशराव टोपे यांचे चिरंजीव राजेशभैय्या टोपे यांनी सुतगिरणीचे चेअरमन म्हणून महत्वाची भुमिका बजावली आणि अंबड ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö पहिली सहकारी तत्वावरील सुतगिरणी उभारली. सुतगिरणीची उभारणी किंवा कुठलीही संस्था उभी करणे म्हणजे त्यामागे अथक परिश्रम, ÃÖ“ÖÖ™ß, निष्ठा ¾Ö सामाजिक तळमळ यांची गरज असते. ही भुमिका मुख्य प्रवर्तक व संस्थापक संचालक अंकुशराव टोपे यांनी मार्गदर्शक म्हणून या गिरणीच्या उभारणीत निभावली. या कार्यात तत्कालीन चेअरमन राजेशभैय्या टोपे यांच्या सोबतच श्रीरंगराव पैठणे, उत्तमराव पवार, ´Ö¸»ÖR–Ö¸¸Ö¾Ö †¾ÖœÔ, ¤Ö»ÖŸÖ¸Ö¾Ö ŸÖÖ¸¸, †´Ö¸xÃÖह खरात, बळीराम खोजे, फतेयाबखाँ पठाण, दिनकरराव चेपटे, भास्करराव वरखडे, माणिकराव बर्डे, आसाराम आरसूळ, नारायण कंडारककर, मुरलीधरराव लोणे, निवृत्ती भद्रे इत्यादी कार्यकर्ते, संचालक व तत्कालीन कार्यकारी संचालक भिसे µÖÖ“ÖR ÃÖÖ£ÖÆß ´ÖÆŸ¾ÖÖ“ÖR ÆÖŸÖß.[27]

सन १९९१ मध्ये स्थापन –ालेली ही सुतगिरणी मुळात १०२७२ चात्याची होती. तीचा विस्तार करून आज २५००० चात्यांची –ÖÖ»ÖR †ÖÆ. या सुतगिरणीच्या माध्यमातून शेतक¯या“ÖR सोय व आर्थिक लाभ याबरोबरीनेच जवळपास २५० बेरोजगारांना रोजगार देण्याचे कार्य या माध्यमातून –ÖÖ»Ö †ÖÆ. येथे काम करणा¯या कामगारांना आवश्यक सुविधा पूरविण्याचे काम ही सुतगिरणीच्या व्यवस्थापनातून केले जाते हे विशेष.

यशवंत सहकारी सुतगिरणीचे मुख्य प्रवर्तक अंकुशराव टोपे, राजेशभैय्या टोपे आणि संचालक मंडळ यांनी आजपर्यंत गिरणीचा नफा-तोटा यांचा विचार न करता –Ö सहन करुन शेतकरी-कामगार हीत डोळ्यासमोर ठेवून या गिरणीचा ¾ÖÖ™“ÖÖ»Ö अविरतपणे चालु ठेव»ÖR.[28]

6.8 यशवंत सहकारी जिनिंग व प्रेसिंग ´ÖµÖÖ. अंबड ची स्थापना :-

¯Ö©श्री विठ्ठलराव विखे- पाटील यांनी अहमदनगर जिल्ह्यात कोरडवाहु शेतक¯यांसाठी उभी केलेली चळवळ आणि त्यातुन उभा राहिलेला प्रवरानगरचा आशिया खंडातील पहिला

सहकारी साखर कारखाना, यांचा प्रभाव यशवंतराव चव्हाण, वÕÃÖŸÖ¤Ö¤Ö ¯ÖÖ™ß»Ö µÖÖ“µÖÖ व्यक्तीमत्वावर पडलेला होता. वसंतदादा पाटलांनी महाराष्ट्रात सहकारी साखर कारखानदारीला बळ देण्याचे कार्य केले होते. या प्रभावÔßच्या सहकाराच्या विचारांचा व व्यक्तीमत्वाचा प्रभाव अंकुशराव टोपे यांच्यावरही होता. तेच त्यांचे राजकारणातील आदर्श होते.

ग्रामीण भागातील शेतकऱ्यांच्या जीवनात आर्थीक क्रांती निर्माण होण्यासाठी शेतीमालावर प्रक्रिया करणारे उद्योग सहकाराच्या माध्यमातून आखले तरच शेतकरी, कष्टकरी जनतेला न्याय मिळेल. अशी विकासाची कल्पना ठेवून, अंबड व घनसावंगी ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö कापूस उत्पादक शेतकऱ्यांच्या कापसाला उत्पादन खर्चाच्या तुलनेत योग्य भाव मिळावा, बेरोजगार तरुणांच्या हाताला काम मिळावे, या हेतूने सुतगिरणी स्थापनेनंतर अंबड येथे जिनींग व प्रेसिंग ची आवश्यकता असल्याचे जाणुन ऑक्टोबर १९९९ मध्ये संस्थापक संचालक µÖÖ भूमिकेतुन अंकुशराव टोपे यांनी यशवंत सहकारी जिनिंग व प्रेसिंगचे रजिस्ट्रेशन केले.[29]

सन-2000 ´Öֵµ तत्कालीन महिला व बालकल्याण मंत्री डॉ.विमलताई मुंदडा यांच्या हस्ते यशवंत सहकारी जिनिंग व प्रेसिंगचे उद्घाटन करण्यात आले होते. याप्रसंगी महाराष्ट्र राज्य सहकारी महासंघाचे अध्यक्ष डॉ.राजेंद्र शिंगणे, कापूस पणन महासंघाचे व्यवस्थापक एस.एन.जाधव हे प्रमुख पाहुणे म्हणून तर यशवंत सहकारी जिनिंग व प्रेसिंग चे अध्यक्ष व †²Ö›“Ö आमदार राजेश टोपे, संचालक मंडळ, अधिकारी, शेतकरी यांची उपस्थिती होती.

सन २००१-०२ मध्ये यशवंत सहकारी जिनिंग व प्रेसिंगचे भाग भांडवलÖच्या साहाय्याने जिनींग मशीनचे सिव्हील बांधकाम, कापूस व सरकी साठवणूकीसाठीचे ओट्याचे बांधकाम पुण Æ0‰ंन 12 ›ß. आर. जम्बो मशीनच्या साहाय्याने उत्पादनास प्रारंभ –ÖÖ»ÖÖ. ŸÖÖ ×¾ÖÃŸÖÖ¸ŸÖ •ÖÖऊन आज एकूण ३३ जम्बो डी.आर. जिनींग मशीनवर उत्पादन करीत आहे.

पुढे याच संस्थेच्या माध्यमातून शेतमालाचे वजन करण्यासाठी ३० टन वजन करण्याची क्षमता असलेल्या संगणकीकृत वजन काट्याची व्यवस्था केल्याचे दिसते. एकूणच µÖ¿Ö¾ÖŸÖ सहकारी जिनिंग व प्रेसिंग“µÖÖ प्रारंभीच्या काळातील उद्देशाकडे पाहता गेल्या १४ वर्षात संस्थापक

ÃÖचालक अंकुशराव टोपे यांच्या काटेकोर, शिस्तबद्ध कारभारामुळे शेतकरी हीत, रोजगाराची उपलब्धता इ.बाबी सफल होतांना दिसतात.[30]

6.9 समर्थ सहकारी बँक :-

6.9.1 बँक स्थापनेची पार्श्वभूमी -

आधुनिक सहकारी "ÖÔ¾ÖÔ‰"Ö‰ ÃÖºþ¾ÖÖŸÖ भारतात एकोणिसाव्या शतकाच्या अखेरीस –ाली. ग्रामीण भागातील शेतकरी कर्जबाजारीपणाने पछाडलेला आहे व शेतकऱ्यांना कर्जमुक्त करण्यासाठी सहकारी बॅकांची स्थापना करावी, अशी सुचना सर विल्यम वेडरबर्ग आणि न्यायमुर्ती महादेव गोविंद रानडे यांनी प्रथमत: केली होती. परंतु या सुचनेची बराच काळापर्यंत दखल घेतली गेली नाही.

²Öडोद्यातील मध्यम वर्गीµÖ ´ÖÆÖ¸ÖÂ™‰यनांनी ३ फेब्रूवारी १८८९ रोजी "सहकारी अन्योन्य मंडळाची" स्थापना केली.[31] तेथील एका स्थानिक महाविद्यालयातील अर्थशास्त्राचे अध्यापक वि.न.कवठेकर यांनी लिहीले होते, आपण निर्धन आहोत पैशाची नड नेह´Ö‰"Ö ³ÖÖÃÖŸÖ, ¯Ö¿Ö"Ö‰ गरज भासली की आपल्याला सावकाराकडे धाव घ्यावी लागते. जर काटकसरीची सवय लावून घेतली व नियमितपणे बचत क#»Ö‰ ŸÖ¸¡, या बचतीतून परस्परांना सहाय्य करता येईल. µÖÖ पद्धतीने ³Ö¸ŸÖात सहकारी चळवळीचे बीज रोवले गेले.

पुढे मुंबईत ११ ऑक्टोबर १९११ रोजी सहकारी बँक स्थापना –Ö»Ö‰ ŸÖ‰ »Ö»»Ö³Ö‡ सामलदास मेहता आणि विठ्ठलदास ठाकरसी यांच्या प्रयत्नांनी व गोपालकृष्ण गोखले यांच्या मदतीने. ²Ö´²Ö †²ºन को-ऑपरेटिव्ह बँक असं या बँकेचं नाव. ¾ÖÂÖ³Ö¸ÖŸÖ µÖÖ बँकेची शाखा बारामतीस निघाली. १९१७ मध्ये दि बॉम्बे सेंट्रल को-ऑपरेटिव्ह बँक असं तिचं नामांतर –Ö»Ö आणि लल्लुभाईचे चिरंजीव वैकुंठराव मेहता अध्यक्ष –ाले. पुढे १९२३ मध्ये बँकेचे नाव पुन्हा बदलून ते बॉम्बे प्राव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह बँक असं ठेवलं.[32]

शेतकऱ्यांच्या आर्थिक उन्नतीसाठी पतपूरवठ्याच्या सोयी निर्माण कराव्या, आपल्या भागातील शेतकऱ्यांना सावकारी पाशातून सोडविण्यासाठी स्वत:च्या हक्काची बँक असावी याच भावनेतून ॲड.अंकुशराव टोपे यांनी समर्थ सहकारी बँकेची स्थापना केली.

6.9.2 शेतकरी पत¯Ö¸ü¿ÖŠÖ व अंकुशराव ™üÖ¯Ö -

शेतक¬यांच्या आर्थिक उन्नतीच्या अनूषंगाने पतपूरवठ्याच्या सोयी आवश्यक आहे. याची त्यांना प्रारंभापासूनच जाण होती. त्यासाठी त्यांनी अंबड ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖÖ»Ö जामखेड येथे 'यूनियन बँक ऑफ इंडिया' ची शाखा उघडण्यासाठी प्रयत्न केले. तÖÃÖ“Ö ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¶ÖÖत (जालना जिल्हा निर्मीती पूर्वी) स्टेट बँक ऑफ इंडियाची एकच शाखा औरंगाबाद येथे होती. तिची दुसरी ¿Öखा वडीगोद्री ता. अंबड येथे सुरू करावयास पुœÖकार घेतला. पुढे इ.स. १९८१ मध्ये जालना जिल्हा निर्मीती नंतर जालना जिल्हा मध्यवर्ती बँक स्थापन –ाली. याबँकेच्या स्थापनेसाठी देखील त्यांनी प्रयत्न केले. यातून शेतीच्या कर्जपुरवठ्याचा प्रश्न काही प्रमाणात सोडवला गेला.[33]

6.9.3 समर्थ सहकारी बँकेची स्थापना व अंकुशराव टो¯Ö योगदान -

जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक अंकुशरावांच्या विरोधकांच्या ताब्यात गेल्यानंतर विरोधकांनी गटबाजीच्या राजकारणात सुरूवात केली. तसेच शेतीसाठी कर्ज¯Ö¸ü¿ÖŠÖ करण्याबाबतची इतर बॅकांची उ¤ासिनता यावर पर्याय हवा ÆÖŸÖÖ. गरजु व सामान्य शेतकरी, ‰ú¿ÃÖ उत्पादक, लघु उद्योजक, छोटे व्यापारी, स्वयंरोजगार व आर्थिक दुर्बल घटकातील लोकांना ¯ÖŸÖ¯Ö¸ü¿ÖŠÖ करता यावा, म्हणून आपल्या हक्काची बँक असली पाहीजे. यातूनच समर्थ सहकारी बॅकेच्या स्थापनेचा विचार अंकुशराव टोपे यांच्या समोर आला.

×¸–Öर्व बँक ऑफ इंडिया व महाराष्ट्र शासनाचे सहकार खाते यांच्या आवश्यक त्या सर्व सुचनांचे पालन करून जिल्हा उपनिबंधक सहकारी संस्था यांनी दि.२५ नोव्हेंबर १९९८ रोजी समर्थ सहकारी बँकेची नोंदणी केली. त्यानंतर रि–Öर्व बँकेच्या सर्व सुचनांचे पालन करून दि.४ ऑगस्ट १९९९ रोजी बँकींगचा परवाना मिळवून दि.३ मार्च २००० पासून जालना, मस्तगड येथील पार्वती अपार्टमेंट मध्ये बँकेचे कामकाज सुरू –ाले. यामुळे बँकेचे संस्थापक अंकुशराव टोपे यांचे फार दिवसाचे स्वप्न साकार –ÖÖ»Ö.[34] पुढे बँकेचे प्रशस्त जागेत स्थलांतर होऊन †Ö•Ö ¯ÖרÆ»ÖÖ ´Ö•Ö»ÖÖ, ±/ले मार्केट, कडबी मंडी रोड, जालना येथे यशस्वीपणे कार्यरत आहे.

6.9.4 समर्थ सहकारी बँकेचे पहिले संचालक मंडळ -

समर्थ सहकारी बँकेचे पहिले संचालक मंडळ सदरील प्रमाणे होते.

1. Á¤. †कुशराव रावसाहेब टोपे - संस्थापक व स्वीकृत संचालक
2. Á¤. ¸•श अंकुशराव टोपे - अध्यक्ष
3. Á¤. ¸´¿“¦ •Š´»Ÿ¾¸¾»¤ - उपाध्यक्ष (७-4-2000 µŸ)
4. Á¤. गणेश किसनराव राऊŸ - उपाध्यक्ष (८-9-२००० पासून)
5. श्री. बबनराव रावसाहेब लोणीकर - संचालक
6. Á¤. –ानेश्वर उत्तमराव तौर - संचालक
7. श्री. प्रकाश अण्णासाहेब बोरडे - संचालक
8. श्री. रमेश श्रीरंग पैठणे - संचालक
9. श्री. विष्णु शहादेव उडदंगे - संचालक
10. श्री. तात्यासाहेब नरहरी उढाण - संचालक
11. श्री. अशोक अंजीराम† †“¾ - संचालक
12. श्री. श्रीराम रंगराव तौर - संचालक
13. शे. मनोद्दिन शे. अब्दूल्ला - संचालक
14. Ã. सुलोचना सीताराम वाघ - संचालिका
15. सौ. मंगलाबाई उत्तमराव पवार - संचालिका
16. Á¤. ¾Æ.>.¯™» - स्वीकृत त–ा संचालक
17. श्री. अरूण भा. देशपांडे - मुख्य कार्यकारी अधिकारी (¯¤×Ã¨ Ã¤Ãµ)
18. श्री. अनंत निरंतर - व्यवस्थापक [35]

6.9.5 बँकेची नेत्रदिपक वाटचाल -

समर्थ सहकारी बँकेची स्थापना होऊन 15 ¾ÂÀ –»¤. सभासदसंख्या, Š¾¤, कर्जे, खेळते भांडवल, नफा या सर्व बाबींचे प्रमाण उत्तरोत्तर वाढत आहे. बँक स्थापन –»¤ त्यावर्षी म्हणजे सन २००० मध्ये सभासदसंख्या २२९६ होती. तर २०१४ पर्यंत ही संख्या १३४८० इतकी –ाली आहे. भागभांडवल २२.९६ लाख होते ते आज ६७१.४५ लाख –»¤.

ठेवी ७७.३० लाख होत्या. त्या आज ९२५४.०६ लाख –ाल्या आहेत. नफा १.७६ लाख होता तो आज ११८.६९ लाख –ाला आहे. याचा अर्थ या सर्वच चलनामध्ये सातत्याने व¨ß ÆËŸÖ †ÖÆ.

6.9.6 शाखा विस्तार -

बँकेची दुसरी शाखा अंकुशनगर येथे ४ ऑक्टोबर २००३ रोजी सुरू –ाली तर सन 2008-२००९ या आर्थिक वर्षात तीर्थपुरी व कुंभार पिंपळगाव ता. घनसावंगी येथे नव्याने दोन शाखांची Ã֪ÖþÖ¾ÖÖŸÖ –ाली असून उत्तरोत्तर यात वृद्धी होत जाऊन सन २०१४ अखेरीस समर्थ सहकारी बँकेच्या जालना जिल्ह्यात ग्रामीण ¾Ö शहरी भागात मिळून १२ शाखा संपुर्णपणे संगणकीकृत पध्दतीने ×¤ÖµÖ¸ŸÖ –ÖÖ»µÖÖ †ÖÆŸÖ. 3Ö×¾ÖÂµÖÖŸÖ जालना जिल्ह्याबाहेर बँकेच्या शाखा स्थापन करण्याचा मानस असल्याचे समजते.

6.9.7 ग्राहक सेवा व कर्मचारी वर्ग -

ग्राहकांना तत्पर सेवा देण्यासाठी कटीबद्ध असलेली समर्थ सहकारी बँक दरवर्षी बँकेच्या व¬ÖÖपन दिनाला ग्राहक मेळाव्याचे आयोजन करून ग्राहकांच्या अडचणी समजून घेते. सध्या बँकेत ११४ कर्मचारी कार्यरत आहेत.[36]

6.9.8 समर्थ सहकारी बँक व संस्थापक अध्यक्षांना मिळालेले पुरस्कार -

समर्थ सहकारी बँकेला २००२ मध्ये जालना जिल्ह्यातील सर्वोत्कृष्ठ नागरी सहकारी बँक पुरस्कार मिळाला. तसेच बँकेचे संस्थापक अध्यक्ष अंकुशराव टोपे यांना "कै.विष्णु अण्णा पाटील जीवनगौरव पुरस्कार देऊन गौरविण्यात आले ÆÖŸÖ.[37]

6.9.9 बँकेचे सामाजिक योगदान -

समर्थ सहकारी बँक दरवर्षी आपल्या सेवेतील कर्मचाऱ्यांना २० टक्के दिवाळी बोनस देते. शिवाय कर्मचाऱ्यांना ६ टक्के व्याज दराने ×¼•Ö उपलब्ध करून देते. सन २०१२ मध्ये ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›¶ÖÖत पडलेल्या दूष्काळामध्ये बँकेने जालना शहरातील ´ÖÖŸÖßबाग तलावातील गाळ उपसण्यासाठी अडीच लाख रूपये निधी दिला होता. एकूणच बँकेचा कल हा लघुउद्योजक, स्त्रीयांना पार्लर, शिलाई मशीन यासारख्या उद्योगांसाठी लघु कर्ज उपलब्ध करून देण्याचा

†ÃÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ. स्त्री सबलीकरणाच्या दृष्टीने सदरील बाब महत्वाची ठरते. बँकेने नेहमीच आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकांना कर्ज वाटप करण्याचे धोरण सुरूवातीपासून राबविलेले आहे हे अहवालामधील आकडेवारी वरून स्पष्ट होते.[38]

ÃÖÖ¸Ö¿Ö रुपाने असे म्हणता येते की, ×¸–ार्व्ह बँकेच्या धोरणानुसार एकंदर कर्जवाटपापैकी अग्रक्रम क्षेत्रास ६० टक्के व दुर्बल घटकांना २५ टक्के कर्जवाटप करणे आवश्यक असते. बँक स्थापनेपासून ते सन २०१४ पर्यंतच्या अहवालांचे निरिक्षण करता असे लक्षात आले की या निर्धारीत प्रमाणापेक्षा सरासरी अधिकचे कर्जवाटप केलेले होते ही बाब समाधानकारक ठरते. उदा. सन २००२-२००३ या सहकार वर्षात बँकेने अग्रक्रम क्षेत्रास ८२.४९ तर दुर्बल घटकांना ३९.४६ कर्जवाटप केले होते.

या बँकेच्या यशस्वी वाटचालीत संस्थापक अध्यक्ष या नात्याने †'कुशराव टोपे यांची मार्गदर्शक म्हणून लाभलेली भूमिका महत्वाची ठरली आहे. बँकेच्या स्थापनेपासून ते आतापर्यंत अंकेक्षणात "अ" वर्ग बँकेस मिळाला आहे. गुणवत्ता पुर्ण संस्थेचे हे द्योतक आहे, ŸÖÃÖ“Ö संचालकांनी संस्थापक अध्यक्षांवर पुर्णपणे विश्वास दाखवून त्यांना बिनविरोध निवडून दिले †ÖÆ. ही अंकुशराव टोपे यांची सहकार क्षेत्रातील जमेची व वैशिष्ट्यपुर्ण बाजू आहे.

6.10 ÃÖागर सह. साखर कारखाना लि., तिर्थपूरी, “Öß Ã£ÖÖपना :-

समर्थ सहकारी साखर कारखान्याची सन २००० पर्यंतची वाटचाल, शेतकऱ्यांच्या ‰úÃÖास मिळणारा रास्त भाव, इतर पिकांच्या तूलनेत आर्थिकदृष्ट्या किफायतशीर ठरणारे पिक म्हणून ‰úÃÖाच्या पिकाच्या लागवडीत वृद्धी होत गे»Öß. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ¯Öœ ¸Ö•Ö¿Ö³ÖµµÖÖ ™Ö¯Ö µÖÖ“µÖÖ दूरदृष्टीतून गोदावरी नदीवर जोगलादेवी, मंगरूळ, राजाटाकळी (गुंज) व लोणी सावंगी या ठिकाणी ²Ö¸•ÖÃÖ“Öß वñÖ´Ö पुर्णत्वास आल्याने जवळपास ११,१३६ हेक्टर जमीन ओलिताखालÖß आल्याने या परिसरात ‰úÃÖाचे लागवड क्षेत्र वाढले.

समर्थ सहकारी कारखान्याच्या गाळप क्षमतेपेक्षा अधिक ‰úÃÖाचे उत्पादन होऊ लागले. त्यातून शेतकऱ्यांना अनेक अडचणींचा सामना करावा लागणे याची दखल घेऊन अंकुश¸Ö¾Ö टोपे यांनी या परिसरात समर्थच्या धरतीवर दुसरा सहकारी साखर कारखाना उभारण्याचा विचार

करून दि.०७/०६/२००० मध्ये ‰úÃÖ उत्पादक शेतकऱ्यांचा मेळावा घेतला. शेतकऱ्यांच्या उत्साही प्रतिसादातून केंद्र सरकारकडे १९/०६/२००० रोजी कारखाना नोंदणीसाठी अर्ज केला.

¤.01-06-२००१ सहकार कायद्यान्वये साखर कारखान्याची नोंदणी –ाली. सागर सहकारी साखर कारखाना लि. तिर्थपूरी, ता.घनसावंगी या नावाने या कारखान्याची पहिली साधारण सभा दि. २3-06-2001 ,Ö•ÖŠ ÃÖ¯ÖßÖ –ाली. शासनाकडून कारखाना स्थळ निश्चिती, संचालक मंडळ नियुक्ती, महाराष्ट्र प्रदूषण नियमन मंडळाकडून कन्सेंट टू इस्टॅब्लिश चे पत्र, कारखाना म¿Öनरी ¯Ö¸¾ÖŠÖदार कंपनीशी करार इ. शासकीय, सहकारी, कायदेशिर व तांत्रिक करार पुर्ण केल्यानंतर दि १३-04-२००२ रोजी गœŠ ¯ÖÖ>¾µÖÖ“µÖÖ ¿Ö3Ö मुहूर्तावर कारखाना 3Ö´ÖŠपूजन समारंभ पार पडला. सदरील कारखान्याच्या उभारणीसाठी भायगव्हाण शिवारात 83.78 Æ™, ¿ÖŸÖŠ वैयक्तीक शेतकऱ्याकडून खरेदी केलेली असून महाराष्ट्र शासनाने २२.६९ हेक्टर गायरान जमीन कारखान्यास मंजूर केलेली आहे. दि.०६-01-२००३ रोजी कारख़Ön्याचा मुख्य इमारत कोनशिला समारंभ राष्ट्रीय नेते शरदचंद्र पवार यांच्या हस्ते पार पडला. त्यानिमीत्त विराट शेतकरी मेळावा होऊन उभारणीच्या कार्याÃÖ ¯ÖÖ¸3Ö –ÖÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ.

सागर सहकारी कारखान्याच्या नोंदणीनंतर अवघ्या नऊ महिन्यात आवश्यक भागभांडवलÖ“ÖŠ (Op.१ कोटी ८५लाख) ची उत्फुर्त उभारणी होऊन ¤.29/03/2007 ¯ÖµÖŸÖ वेगवेगळ्या साखर कारखाना उभारणी टप्प्यामध्ये शासनाकडून शासकीय भागभांडवल एकूण ९३३.०८ लाख मिळाले होते. कारखाना म¿Öनरी उभारणीसाठी प्रारंभी संचालक मंडळाने ´Ö¿Öनरी पुरवठादार मे.थायसन क. ‡>Ã™Š•Ö ‡¤>µÖÖ ¤»Ö. पुण µÖÖ“µÖÖ 2Ö¸Ö2Ö¸ ´Ö¿Öनरी खरेदी करार केला होता. परंतू कंपनीने नियमबाह्य किंमतवाढ करून सदरील कंपनीने करार पूर्ततेस नकार दिल्याने राजेशभैय्या टोपे यांच्या प्रयत्नाने व पाठपूराव्याने अवसायनातील संजय सहकारी साखर कारखाना, पुणे या कारखान्याची १२५० मे.टन दैनंदिन गाळप क्षमता असलेली जूनी मशीनरी शासनाकडून कारखान्यास रू-३५२ लाखात विकत घेतली व या मशीनरीचे २५०० मे.टन दैनंदिन गाळप क्षमतेच्या मशीनरीमध्ये विस्तारीकरण व आधुनिकीकरण करून ÖÃŸÖÖ¤¯ÖŸÖ करण्याचे ठरविले गेले. एन.सी.डी.सी. नवी दिल्ली यांच्या अधिकाऱ्यांकडून कारखाना स्थळाची

´Ö २००७ मध्ये पाहणी होऊन दि.२३/०६/२००७ ला साखर कारखान्याच्या म¤¿Öनरी उभारणीस ÃÖ¹ý¾ÖÖŸÖ –ÖÖ»Ö¸ü.

अनंत अडचणीवर मात करून अंकुशराव टोपे µÖÖ“µÖÖ नेतृत्वाखालील संचालक मंडळ तसेच राजेशभैय्या टोपे यांच्या प्रयत्न व सभाÃÖ¤ü शेतकऱ्यांच्या आधाराने सागर सहकारी साखर कारखाना ‰ú³ÖÖ ¸Ö×Æ»ÖÖ. अंकुशराव टोपे यांच्या नेतृत्वाने साकारलेल्या जालना जिल्ह्यातील त्यांच्या नेतृत्वाखालील दुसऱ्या व घनसावंगी ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖ¸ü»Ö पहिल्या सहकारी साखर कारखान्याचा प्रथम चाचणी गळीत हंगामाचा शुभारंभ दि. २ डिसें²Ö¸ü 2009 ¸Ö•Ö¸ü ¿Ö¸ü¸¤ ¯Ö¾ÖÖ¸ü (तत्कालीन कृषी मंत्री भारत सरकार) यांच्या शुभहस्ते व राजेशभैय्या टोपे (तत्कालीन, ^“““Ö ¾Ö तंत्र शिक्षण मंत्री, महाराष्ट्र राज्य) यांच्या उपस्थितीत संपन्न –ÖÖ»ÖÖ. प्रत्यक्ष ‰úÃÖ गाळपास दि.१४/०१/२०१० रोजी मक¸ संक्रांतीच्या शुभ मुहुर्तावर सुरूवात –ÖÖ»Ö¸ü.

उपरोक्त सागर सहकारी साखर कारखान्याच्या निर्मितीबाबत संस्थापक अध्यक्ष अंकुशराव टोपे यांच्या शब्दात सांगायचे –ाल्यास ते सन २००८-2009 च्या ८व्या वार्षिक सर्वसाधारण सभेत बोलतांना म्हणतात, "आपल्या संस्थेच्या सन २००८-२००९ या आर्थिक वर्षाचा संचालक मंडळाच्या कामकाजाचा अहवाल, दि.३१/०३/२००९ रोजीच्या ताळेबंद, दि.०१/०४/२००८ ते दि.३१/०३/२००९ या कालावधीचे नफ¾Ö - तोटा पत्रक आणि सन २००९-२०१० या वर्षासाठीचे अंदाज पत्रक इत्यादी विषय मंजुरीसाठी आपणापुढे सादर करतांना मला 'अत्यानंद' होत आहे. 'अत्यानंद' हा शब्दप्रयोग मी येथे मुद्दामहुन करीत आहे, कारण माणसाला कोणत्याही गोष्टीच्या उपभोगापेक्षा निर्मितीत आनंद असतो. सागरची निर्मीती करून तो आपण अनुभवत आहोत. आपण गेली १० वर्षे ज्या दिवसाची वाट पाहत होतो तो दिवस दि.१४/०१/२०१० रोजी आपण सर्वांनी पाहिला व त्याचा आनंद अनुभवला. आपण १० वर्षापूर्वी दि. ०७/०६/२००० रोजीच्या शेतकरी मेळाव्यात "सागर" निर्मीतीचे स्वप्न पाहिले होते. ŸµÖÖ स्वप्नपूर्तीसाठी तब्बल १० वर्षे अथक परिश्रम करून अनंत कायदेशीर, तांत्रिक, प्रशासकीय व आर्थीक अडचणीवर मात करत आज या मकर संक्रांतीच्या शुभ मुहुर्तावर सागर कारखान्यात साखर निर्मिती करून आपले स्वप्न पुर्ण केलेले आहे."[39]

सागर सहकारी साखर कारखाना उभारणीमध्ये, उभारणीपूर्व व उभारणीच्या काळात ÃÖ´Ö£Ö ÃÖहकारी साखर कारखान्याचे योगदान मोठे राहिले. वेळोवेळी आर्थीक सहाय्य करून सागरच्या पाठीशी उभे राहील्यानेच आज ही वास्तू दिमाखात उभी राहून प्रगतीकडे वाटचाल करीत आहे. यासाठी या दोन कारखान्यामध्ये समर्थ - सागर साखर उद्योग भागीदारी करार ¤.05/12/2009 ´Ö¬µÖ †ÃŸÖŸ¾ÖÖŸÖ †Ö»ÖÖ ÆÖŸÖÖ. समर्थ सहकारी साखर कारखान्याच्या उभारणीमध्ये महत्वाची भुमिका व नेतृत्व अंकुशराव टोपे यांचे आहे. त्यांच्या बरोबरीनेच कारखान्याचे उपाध्यक्ष उत्तमराव पवार, संचालक तात्यासाहेब उढाण, कल्याराव घोगरे, पांडुरंग सानप, श्रीराम तौर, खूशालराव भुतेकर, दत्तात्रय वाढेकर, शेषराव कडूळे, बबनराव काळे, ²Ö>•Öß उगले, गौतमराव गरड, वाह¤ "ÖÖ‰úÃÖ, सुभाषराव गाडेकर, मारूती काळे याशिवाय महिला संचालक सौ.महानंदाबाई पांढरे, सौ.मंगल साबळे या संचालक सदस्यांचे सहकार्यही ´ÖÆŸ¾ÖÖ"Ö ¸Ö×Æ»Ö †ÖÆ.

6.10.1 सागर सहकारी साखर कारखान्याची उद्दिष्ट :-

घनसावंगी ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö ‰úÃÖ उत्पादक शेतकऱ्याच्या ‰úÃÖचे उत्पादन अ×¬Öक वृद्धींगत –ाल्याने निर्माण होणाऱ्या ‰úÃÖ गाळपाच्या अडचणी, तसेच घनसावंगी परिसरातील सिंचन क्षमता लक्षात घेŸÖ»Öß. ŸÖÃÖ"Ö शेतकऱ्यांना हमी भाव देणाऱ्या ‰úÃÖ पीकाला योग्य भाव देण्याच्या उद्देशाने या परिसरातील जादा ‰úÃÖची विल्हेवाट लावणे, शेतकऱ्यांचा आर्थिक स्तर उंचावणे, पूरक उद्योग व्यवसायाला योग्य गती देणे, परिसरातील बेरोजगार युवकांच्या हाताला कार्यप्रवण करणे. एकुणच सहकारातून समृद्धीचे सहजीवन फुलविण्याच्या दुर्दम्य इराद्याने या प्रकल्पाची मूहुर्तमेढ रोवली गेली.

6.10.2 सागर सहकारी साखर कारखान्याची वैशिष्ट्ये -

1. घनसावंगी ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö ¯Ö×Æ»ÖÖ ÃÖÆ. साखर कारखाना २५०० मे.टन दैनंदिन गाळप क्षमता.
2. वसंतदादा शुगर इन्स्टीट्यूटच्या मार्गदर्शनाखाली कारखान्याची उभारणी
3. कारखाना मालकीचा डि–Ö»Ö ¯Ö¯Ö.
4. कारखाना परिसरात पर्यावरण संतुलनासाठी विविध प्रकारच्या वृक्षांची लागवड, संगोपन ¾Ö सुशोभिकरण.

5. आधुनिक तंत्र-ानाधारीत कारखाना उभारणी.

6. ^“““ö¸ö साखर उता-यासाठी कार्यक्षेत्रात नवीन ‰úÃö जातीच्या लागवडीवर भर.

7. कारखान्याच्या अधिकारी, कर्मचारी व कामगार यांच्यासाठी सुयोग्य निवासस्थानाची सोय.

6.10.3 Ãöागर सहकारी साखर कारखान्याची वाटचाल -

कारखान्याचा सन २०१०-11 ´ö-µö पहिला गळीत हंगाम ×¤. 01/11/2010 ¸ö•öß Ãö°p –öö»öö Ÿö¸¡ सागरच्या तिसऱ्या गळीत हंगामाचा प्रारंभ दि.०१/११/२०१२ रोजी होऊन ×¤.15/02/2013 ¸ö•öß ²ö¤ –ाला. या काळातील एकूण तिन हंगामात सदरील कारखान्याची वाटचाल समाधानकारक राहीली आहे.[40]

6.10.4 संचालक मंडळ सभा -

कारखान्याच्या कार्याचा आढावा व भविष्यकालीन योजना यासाठी मा.संचालक ´ö>ôö“µöö ¯ö×Ÿöवर्षी साधारणत: ६ ते १० सभा –ाल्याचे विविध वर्षीच्या वार्षिक अहवालावरून लक्षात येते.[41] µöö ×¿ö¾ööµö खरेदी ^¯öÃö×´öती, साखर विक्री ^¯öÃö×´öŸöß µöö“µöö ¾öôö¾öôß Ãö³öö –ाल्याची नोंद आहे.

6.10.5 कारखान्याचे सामाजिक योगदान -

सागर सहकारी साखर कारखान्याचे संस्थापक अध्यक्ष अंकुशराव टोपे यांच्या मार्गदर्शनाखाली प्रतिवर्षी बॉयलर अग्निप्रदिपन, हंगाम शुभारंभ, साखर पोते पूजन, हंगाम सांगता समारंभ, गणेशोत्सव, शेतक¸ß ´öô¾ö Ãö´öö¸³ö ‘öŸö»ö •ööŸööŸö. µöö×¿ö¾ööµö ¯ö×Ÿö¾öÂöá Ã¾ööŸö¡µö दिन, प्रजासत्ताक दिन, महाराष्ट्र दिन, मराठवाडा मूक्ती संग्रामदिन इ. सन व समारंभ ही मोठ्या उत्साहाने साजरे केले जातात.

´öÆö¸öÂ™ Æß ÃöŸöö“öß ³ö´öß †Ãून अनेक संताच्या पावन स्मृतीने ही भूमी पवित्र –öö»ö»öß आहे. सामाजिक विकृती दूर करून समाजमन घडविण्यात संतांचे मोठे योगदान राहिलेले आहे. †शा या थोर संताची समाजाला ओळख व्हावी, समाजात अध्यात्मिक जागृती निर्माण व्हावी, तसेच सांघीक व एकात्मतेची भावना निर्माण होऊन समाज परिवर्तन व्हावे हा प्रगल्भ उद्देश मनाशी बाळगुन अंकुशराव टोपे यांनी कारखाना परिसरात दि. ०९ मार्च ते १५ मार्च २०१०

दरम्यान अखंड हरिनाम सप्ताहाचे आयोजन करून नामांकित किर्तनकाराचे किर्तन व प्रवचनाचा कार्यक्रम आयोजित केला होता. सदर कार्यक्रमास जनतेने प्रचंड प्रतिसाद देऊन सदर कार्यक्रम दरवर्षी करण्याचा आग्रह केल्यामुळे ही परंपरा आजतागायतपणे प्रतिवर्षी सुरू आहे.[42]

6.10.6 सागर सहकारी साखर कारखान्याच्या पुर्णत्वास न गेलेल्या योजना -

सागर सहकारी साखर कारखान्याच्या इ.स. २००६ ते २०१३ पर्यंतच्या कालखंडातील वार्षीक अहवालाचे निरीक्षण केले असता असे दिसून येते की, अद्यापपर्यंत काही प्रकल्प व योजना पुर्णत्वास गेलेल्या नाहीत. साखर उद्योग टिकविण्यासाठी कारखान्यास पूरक उद्योगाकडे वळणे आवश्यक आहे. त्यामध्ये सहविजनिर्मीती, अल्कोहोल व इथेनॉल यासारखे पूरक उद्योग काढणे गरजेचे आहे. त्यादृष्टीने व्यवस्थापन प्रयत्न×¿Ö»Ö असल्याचे दिसते. त्याकरीता दूरदृष्टी नजरेसमोर कारखान्याने अगोदरच ६० मे.टन प्रति तास क्षमतेचा व ४५ के.जी (से.मी^{2}) ÆÖµÖ¯Ö¿Ö¸ ²ÖÖµÖ»Ö¸ ²ÖÃÖ¾Ö»Ö»ÖÖ †ÖÆ.[43] त्यादृष्टीने प्रयत्न सुरू असल्याचे लक्षात येते परंतू अद्यापपर्यंत यासारखे प्रकल्प अपुर्ण असल्याचे दिसते यासाठी प्रयत्न होणे गरजेचे आहे.

6.10.7 सागर कारखाना विलीनीकरण -

†²Ö› - घनसावंगी परिसरात उत्पादित होणारा ‰ú×Ö समर्थ सहकारी कारखान्यास †×ŸÖ×¸ŒŸÖ Æ‰ लागला. घनसावंगी परिसरातील शेतकऱ्याची गरजेतून उदयास आलेल्या साग¸ सहकारी साखर कारखान्याचे उभारणी काळापÖसूनच या परिसरात पडलेला दूष्काळ व तत्सम कारणांनी समाधानकारक गाळप Æ‰ शकले नाही. यामुळे कारखाना अडचणीत सापडल्याने, तसेच सागर व समर्थ या कारखान्यांच्या सभासदामध्ये दु•ÖÖ³ÖÖ¾Ö Æ‰ नये, दोन्ही कारखान्याच्या ×Ö³ÖÖ×Ö¤Ö“µÖÖ ‰ú×Öला सारखा भाव व इतर सारखे फायदे मिळावेत. यासाठी "सागर सहकारी साखर कारखाना लि, तिर्थपूरी" या कारखान्याचे त्याच्या सर्व मालमत्ता व दायित्वासह समर्थ सहकारी साखर कारखान्यामध्ये विलीनीकरण करण्यात आले. यास मा. साखर आयुक्Ÿ, ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ ¸Ö•µÖ, पुणे यांनी दि.३१/१२/२०१३ रोजी मान्यता दिली. त्यानुसार सागर कारखाना हा समर्थ सहकारी साखर कारखान्यामध्ये विलीन (समाविष्ट) –ाला. यामुळे तो "समर्थ सहकारी साखर कारखाना लि., यूनिट नं.२ (सागर) तिर्थपूरी, ता.घनसावंगी, जि.जालना या नावाने दि.१

जानेवारी २०१४ पासून अस्तीत्वात आहे. हे होणे सागर सहकारी साखर कारखान्याच्या 3Ö×¾ÖŸÖ¾याच्या हिताच्या दृष्टीने काळाची गरज होती.[44]

या कारखान्याच्या माध्यमातून घनसावंगी परिसरातील शेतकऱ्याच्या आर्थिक उन्नतीच्या दृष्टीने वाटचाल सुरू केली. अनेक कुशल-अकुशल हातांना रोजगार मिळाला. शिवाय ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö अनेक गावात अप्रत्यक्षरित्या स्वयंरोजगाराच्या निर्मितीत वृद्धी –ाली. एकूणच अंकुशराव टोपे यांनी प्रत्यक्षात आणलेल्या या प्रकल्पाने µÖÖ ¯Öx¸ÃÖ¸ÖŸÖß»Ö ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ“µÖÖ •Ößवनाचे अर्थकारण सुधारण्यास प्रारंभ –ाला आहे. कारखान्याची ज्या उद्देशाने स्थापना –ÖÖ»Öß ŸÖÖ ÃÖ±ý»Ö होण्यास प्रारंभ –ÖÖ»ÖÖ †ÖÆ.

६.११ जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक लि., जालना व अंकुशराव ™ÖÖ¯Ö :-

बॅ.अब्दुल रहेमान अंतुले महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री असतांना दि. २४ जानेवारी १९८१ च्या जालना येथील सभेत जाहीर केल्याप्रमाणे त्यानंतर अवघ्या तीन महिन्यात त्यांच्याच हस्ते १ मे १९८१ रोजी जालना जिल्हा स्थापने“ÖÖ ¸ßŸÖÃÖ¸ ÃÖÖÆÔÖ ¯ÖÖ¸ ¯Ö›»ÖÖ. ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö“µÖÖ ‡×ŸÖÆÖÃÖÖŸÖ 'जालना' हा जिल्हा म्हणुन पुन्हा अÛÃŸÖŸ¾ÖÖŸÎ आला. कारण निजामाने २१ जुन १९४८ ला जालना हा जिल्हा निर्माण केला होता.[45] µÖÖ ×•Ö»ÆÖच्या निर्मीतीसाठी जालना जिल्हावासीयांना बराच काळ संघर्ष करावा लागला.

नवीन जालना जिल्ह्याची निर्मीती –ाल्यानंतर जिल्ह्यातील सहकारी संस्थाची शिखर संस्था म्हणून दि.१/७/१९८३ रोजी जालनÖÖ ×•Ö»ÆÖ ´Ö¬µÖ¾ÖŸÖá सहकारी बँकेची स्थापना –ÖÖ»ÖßÖ.[46] ÃÖपुर्ण जालना जिल्हा कार्यक्षेत्रात दि.३१/३/२०१५ अखेर एकूण ६४ शाखांत असलेल्या या जिल्ह्यातील शिखर बँकेच्या आजपर्यंतच्या वाटचालीत अंकुशराव टोपे ३ वेळा अध्यक्ष राही»Ö †ÖÆ.[47] यामध्ये पहिल्यांदा दि.०६/०६/१९८९ ते दि.२१/०१/१९९० या कालावधीत प्रशासक, दुसऱ्यांदा दि.१६/०४/२००२ ते दि.०८/०२/२००४ या कालावधीत निवडणूकीने अध्यक्ष म्हणून आणि अखेरीस तिसऱ्यांदा दि.०६/०८/२०११ ते दि.०३/०४/२०१६ पर्यंत म्हणजेच मृत्युसमयी ते बँकेचे विद्यमान अध्यक्ष होते.

जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक स्वतंत्र्यरित्या अस्तित्वात आल्यावर पहिल्या शासन नियुक्त प्रशासकीय मंडळाचे अध्यक्षपद अंकुशरावांना मिळू शकले नव्हते. परंतु क्ष्ठ्ठ्ठ्ठ काळात त्यामध्ये बदल –ाला आणि अध्यक्षपद अंकुशरावांकडे आले. जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेच्या लोकनिर्वाचित संचालक मंडळाचे पहिले अध्यक्ष होण्याचे त्यांचे स्वप्न पुर्ण होऊ शकले नव्हते. परंतू जिद्द न सोडता नंतर तिन वेळा ŸÖ बँकेचे अध्यक्ष –ाले व अखेरपर्यंत राहीले.[48]

6.11.1 •ÖÖलना जिल्हा ´Ö¬µÖ¾ÖŸÖá ÃÖÆ. बँकेची वाटचाल-विकास व अंकुशराव -

दिवाळखोरीत निघत असलेली जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक अखेर सर्व ÃÖ²Ö×ातांनी मिळुन अंकुशरावाकडे सुपुर्द केली होती. सर्व संचालक मंडळाने ठरवून Ÿµ00ना अध्यक्षपदी निवडून दिले होते. तेच बँकेला वाचवू शकतील ही संचालक मंडळाला आशा होती हे आव्हान अंकुशरावांनी स्वीका¸»Ö ¾Ö ¯Ö»Ö»ÖÆ. त्यांनी जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेचे अध्यक्ष –ाल्यानंतर कर्मचाऱ्यांना शिस्त लावली. भ्रष्ट कर्मचाऱ्यांवर कार्यवाही सुरु केली आणि बुडित व थकीत कर्ज वसुलीची विशेष मोहीम हाती घेतली. कर्ज वसुली करण्याचे अप्रिय काम शक्यतो राजकीय नेते करीत नसतात. उलट या पुर्वीच्या बोर्डाने सवंग लोकप्रियतेसाठी आर्थीक कुवतीचा विचार न करता भरमसाठ कर्ज वाटप करुन बँक डबघाईस आणली होती.[49]

अंकुशराव टोपे यांनी आपल्या कारकिर्दीत बँक इमारतीची डागडुजी, रंगरंगोटी व ÖÖ™Ö¸ ¾µÖ¾ÖÃ£ÖÖ इ.भौतीक बाबीकडे लक्ष पुरवितांनाच संचालक मंडळाकरीता बँकेत सभागृह तयार करुन घेतले. बँकेचे प्रशासन गतीमान व्हावे कर्मचाऱ्यांना शिस्त लागावी म्हणून सुरुवातीस मुख्य कार्यालय, जालना शहरातील व तालुका स्तरावरील दहा शाखांमध्ये बायोमेट्रीक सिस्टीम बसवून घेतले. या माध्यमाने कर्मचाऱ्यांना शिस्त लावण्याचा प्रयत्न केला. या बँकेचे कामकाज जुन्या पद्धतीने चालु असल्यामुळे आजच्या आधुनिक स्पर्धेच्या युगात टिकुन राहण्याकरीता सुरुवातीस मुख्य कार्यालय व २५ शाखांचे संगणकीकरण केले.

कोणतीही बँक ठेवीदारांच्या ठेवी स्विकारणे, कर्जवाटप करणे व इतर माध्यमातून मिळणाऱ्या नफ्यावर चालत असते. जनहिताबरोबरच नफा मिळविणे हा बँकेचा एक उद्देश असतो. पण सन २०११ पुर्वी बँक बऱ्याच वर्षापासून शेतकऱ्यांनी फेडलेल्या पिक कर्जा एवढेच

कर्जवाटप करत होती. मात्र अंकुशरावांनी २०११ पासून ३० टक्के वाढीव पीक कर्ज देण्याचा निर्णय घेऊन त्याची अंमलबजावणी केली. एवढ्यावरच न थांबता त्यांनी संचालक मंडळास x¾Ö¿¾ÖÖÃÖÖŸÖ 'Öऊन जिल्ह्यातील शेतकऱ्यांना मध्यम मुदत ¾Ö ¤ß''Ì मुदत कर्ज वाटप करणे, विहीर पाईपलाईन, ट्रॅक्टर व इतर गरजा पुर्ण करण्यासाठी रि–ार्व्ह बँकेने घातलेली बंधने शिथील करुन कर्जवाटपास परवानगी मिळावी या हेतूने शासकीय स्तरावरुन प्रयत्न केले होते.[50]

सन २015 च्या मार्च अखेरच्या अहवालानुसार अधिकृत भाग भांडवल रु.६५००.०० लाख असलेल्या जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेने ™Ö¯Öच्या अध्यक्षतेखाली ग्रामीण विकासाची भुमिका घेतल्याचे दिसते. त्यादृष्टीने शेतीचा विकास घडवून आणणे, शेत¾Ö शेतीपूरक व्यवसायाच्या ^त्पादकतेत वाढ करणे, जलसंधारणाचा विकास करणे, आर्थिक सेवा पुरविणे, रोजगार निर्मितीस चालना देणे त्यांचे कौशल्यात वाढ करणे, स¤Ö³ÖÖÃÖ¤ ÃÖÃ£ÖÖ«Ö¸ कार्यक्षम नेतृत्व निर्माण करणे. त्यासाठी सहकारी चळवळीत महिला व युवकांचा सहभाग वाढविणे, शासनाच्या मदतीने दुर्बल घटकांचा विकास करणे यावर भर दिल्याचे दिसते. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ बँकेने खातेदारांना रुपे ›बीट कÖ›ï µÖÖ ÃÖ×¾Ö-नेचा लाभ देण्यासाठी प्रयत्न, जालना ×•Ö»ÊŸÖŸÖß»Ö 2014 च्या दुष्काळाच्या पार्श्वभ³Ö´ÖßÖ¾Ö¸ राष्ट्रीय कृषी पिक विमा योजनेचे शेतकऱ्यांना अनुदान वाटपाचे कार्य विनामोबदला बँकेवर सोपविले होते ते बँकेने विनामोबदलÖ यशस्वीपणे पार पाडुन, शेतकरी सभासदांना अडचणींच्या काळात मदत केली आहे.[51]

•Öालना जिल्ह्यातील लोकांचे •ßÖवनमान बहुतांश शेतीवरच आहे. तसेचÖ ²ÖÆŸÖÖ¿Ö ¿ÖŸÖß कोरडवाहु आहे. त्यामुळे जिल्ह्यातील लोकांना बहुतेक करुन शेतीवरच अवलंबून रहावे लागते. त्यातच निसर्गाची दरवर्षी अवकृपा होत असल्यामुळे व सततची वाढती महागाई यामुळे शेतकरी / शेतमजुर आर्थिक दृष्ट्या होरपळून निघतो. अशा परिस्थितीत कर्जाचा बोजा वाढुन सावकाराचा ±ाास शेतकऱ्यांच्या गळ्याभोवती आवळ»ÖÖ जात आहे. या सर्व विवंचनेतून बाहेर पडण्याचा मार्ग म्हणजे स्वयंसहायता बचत गट होय.

पुरुषांबरोबरच महिलांना ही आर्थिक प्रवाहात साx´Ö»Ö होता यावे कारण, ´ÖxÆ»ÖÖ ÊÖ आर्थिक बाबतीत परावलंबी असतात. शेती कामात, घर कामात पुरुषांच्या बरोबरीने नव्हे तर जास्त काम करुनही पैसा हा मार्ग पुरुषांच्याच हाती असतो. म्हणुन महिलांचीही स्वतःची

आर्थिक पत निर्माण व्हावी यासाठी बँकेने पुरुषांबरोबरच जास्तीत जास्त संख्येने महिला बचत गटाचीही स्थापना या काळात केली आहे. माहे मार्च २०१४ अखेर सर्व शाखांमधून 'स्वयंÃÖÆÖµÖŸÖÖ बचत गट (एस.एच.जी)' योजने अंतर्गत एकूण २१२४ स्वयंसहायता बचत गट स्थापन –ÖÖ»Ö»ÖÖ आहेत व बँकेकडून या गटांना कर्जपुरवठा केला जात आहे.

बँकेच्या सभासदाच्या व इतर गावकऱ्या"ÖÖ आर्थिक व सामाजिक विकास स्व:प्रयत्नाने साध्य करणे व त्यांना स्वत:च्या पाµÖÖ¾Ö¸ µÖ¿ÖÃ¾ÖपणेÖ उभे करणे या उद्देशाने जालना जिलÆÖ मध्यवर्ती सहकारी बँक ¾Ö ¸ÖÂ™ीय बँक (नाबार्ड) यानी सन २०१३-१४ पर्यंत जिल्ह्यात एकूण १३६ शेतकरी मंडळे कार्यान्वित केलेली आहेत. या मंडळाच्या माध्यमातून ग्रामीण भागात शेतकरी व सभासदांना बँक कर्जाचा विनीयोग, शेती व्यवसायÖŸÖ योग्य त्या शास्त्रीय व तांत्रीक पद्धतीचा वापर इ. सारखे तांत्रीक व नियोजनात्मक मार्गदर्शन करुन उत्पादन क्षमता व उत्पादन वाढविणे, वाढीव उत्पादनातून बचत करणे, ह¯ŸÖ फेडणे यांचे मार्गदर्शन केले जाते. यासाठी शेतकऱ्याच्या मार्गदर्शन सहलींचे आयोजन या मंडळामार्फत केले जाते. या शिवाय 2013-14 मध्ये शेतकरी ¾Ö ÃÖ³ÖÖÃÖ¤Öसाठी राज्यसरकारने अमलात आणलेल्या 'डॉ.पंजाबराव देशमुख व्याज सवलत योजना' याची अंमलबजावणी 2Öकेमार्फत यशस्वीपणे केली जात आहे.[52]

अंकुशरावांच्या अध्यक्षतेखाली जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक वाटचाल करीत असतांनाच ि¤.12/05/2012 ¸Ö•ÖÖ ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ÖŸÖÖ»Ö ÃÖÆÖ¤ê¸ÖÖ जिल्हा बँकाना मोठा आघात बसला. ¸–र्व बँकेने जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेस बँकींग रेग्युलेशन ॲक्टचे ३५ (अ) कलम लावून नवीन ठेवी स्विकारणे µÖÖ¾Ö¸ निर्बंध घातले. परिणामी बँक अचणÖŸÖ †Ö»ÖÖ. µÖÖ¾ÖôÖ अंकुशरावांनी आपली सर्व राजकीय ताकद व कौशल्य वापरुन बँकेस पुन्हा बँकिंग परवाना मिळवून देण्यात महत्वाची भुमिका पार पाडली.[53]

अंकुशरावांनी आपल्या कारकिर्दीत बँक प्रगतीपथावर नेण्याचा यथाशक्ती प्रयत्न केल्याचे दिसते. त्यांच्या दृष्टीने जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक हीच खरी शेतकऱ्यांची तारणहार बँक आहे. त्यामुळे ती व्यवस्थीत चालली पाहिजे. कर्ज वसुलीत काही लोकांचा रोष

जरी पत्करावा लागला तरी हरकत नाही. बँकेच्या हितात हजारो कर्मचाऱ्यांचे व लाखो शेतकऱ्यांचे हित दडलेले आहे. अ¿ÖŠ भुमिका घेत बँक सुधारण्यासाठी त्यांनी प्रयत्न केलÖ.

6.12 ÃÖ´Ö£Ö ¤ध उत्पादक व ¯Ö¸¾ÖŠÖ सहकारी संघाची स्थापना :-

शेतकऱ्यांनी शेतीबरोबरच शेतीपूरक जोड व्यवसाय करावेत ही भुमिका अंकुशरावांनी प्रारंभापासून ठेवली. ŸÖŠ ¾ÖÖÃŸÖ¾ÖÖŸÖ आणण्यासाठी प्रयत्नशील राहीले. निसर्गाच्या कुठल्याही कोपाला पश्चिम महाराष्ट्रातील शेतकरी समर्थपणे सामोरा जातो याचे मुख्य कारण ते करत †ÃÖ»Ö»µÖÖ शेती पूरक उद्योगÖŸÖ †ÖÆ. Ÿµ֐ŸÖ ¤¡Ö हा पश्चिम महाराष्ट्रातील मुख्य शेतीपूरक ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ –ाला आहे. या सर्व बाबींची जाणीव अंकुशरावांना होती त्यामुळे या ÃÖŸÖŸÖ“µÖÖ जाणीवेतून त्यांनी दूग्ध व्यवसाय सूरु व्हावा यासाठी प्रयत्न केले.

†²Ö›-घनसावंगी या परिसरातील शेतकऱ्यांना ‰ÚÃÖ शेती अथवा शेती या बरोबरीनेच शेतीला जोड व्यवसाय म्हणुन एखादा उपयूक्त व्यवसाय करता यावा, हा जोड व्यवसाय करु इच्छीणाऱ्या हातांना काम मिळावे, शेतकऱ्यांच्या हाती पैसा खेळता राहावा, शेतीला खत मिळावे या भुमिकेतून अंबड तालुक्यात दूध संघाच्या स्थापनेकडे लक्ष घालून १४ जून २००३ मध्ये ÃÖ´Ö£Ö दूध उत्पादक व ¯Ö¸¾ÖŠÖ सहकारी संघ मर्यादित अंबड ची स्थापना केली.

जालना जिल्हा दूध ÃÖ‘Ö †ÃŸÖßŸ¾ÖÖŸÖ असतांना स्वतंत्र दूध संघ स्थापन करण्यात कायदेशीर अडचणी येत होत्या. जिल्हा दूध संघ अडचणीत सापडला या पाश्व3Ö´ÖßÖ¾Ö¸ अंकुशरावांनी अंबड तालुक्यामध्ये ¤¡Ö संघ स्थापन करण्याचे ठरविले व अनंत अडचणीवर मात करुन समर्थ दूध उत्पादक व ¯Ö¸¾ÖŠÖ संघाची स्थापना ही सहकारी संघाच्या रुपाने केली.[54] µÖÖ ¤¡Ö ÃÖ‘ÖÖ“µÖÖ ×वकासात रा•Ö¿Ö3ÖµµÖÖ यांची महत्वाची भुमिका पुढील काळात राहील्याचे दिसते.

६.१२.१ समर्थ दूध उत्पादक व ¯Ö¸¾ÖŠÖ सहकारी संघाची उद्दिष्ट्ये -

अंकुशरावांची अंबड तालुक्यासह जालना जिल्ह्याच्या सहकार क्षेत्रातील विकासाकडे पाहण्याची दृष्टी व्यापक असल्याचे त्यांच्या कार्यावरुन लक्षात येते. समर्थ सहकारी ¤¡Ö ÃÖ‘ÖÖ“µÖÖ स्थापनेमागील त्यांची भुमिका या दूध संघाच्या उद्दिष्टावरुन लक्षात येते.

शेतकऱ्यांनी ‰ÚÃÖ शेती वा शेतीबरोबरीनेच दुग्ध व्यवसाय क¾¸Ö¾ÖÖ, ¤¡Ö उत्पादक शेतकऱ्याचा आर्थिक, सामाजिक व शैक्षणिक विकास व्हावा, या व्यवसायाच्या माध्यमातून

शेतीला शेणखत मिळावे, परिसरातील सुशिक्षीत तरुणांना रोजगाराची संधी उपलब्ध व्हावी. Æß ^x§Â™¶ Ã0´00¸ Š¾0न परिसराचा विकास साधण्यासाठी या संघाची स्थापना अंकुशरावांनी क#»0ß.[55]

6.1२.२ समर्थ दूध उत्पादक व पुरवठा सहकारी संघाची वाटचाल -

सन २००३ मध्ये अंकुशराव टोपे यांच्या मार्गदर्शनाखाली स्थापन –00»0»00 Æ0 ¤¬0 Ã0'0 सन २०१६ म्हणजे या एक तपाच्या काळात अंबड तालुक्याच्या मर्यादित कार्यक्षेत्रासाठीच स्थापन –00»0»00 ¤¬0 संघ अनेक अडचणींना तोंड देत शेतकरी, ¤¬0 उत्पादक यांचे हित डोळ्यासमोर ठेवत हा तालुका व परिसरातील †0¤¿0 ¤¬0 व्यवसाय ठरतो आहे. आज या संघाचे प्रतिदिनी •0¾0ô•0¾0ô 3500 Ÿ0 4000 x»0™¸ ¤¬0 संकलन आहे. या संकलित ¤¬0पासून पॅकींग ¤¬00²0¸0²0¸"0 ¤¬0ाचे इतर उपपदार्थ तयार केले जातात. µ00 ^¯0¯0¤0£00"00 ¯0¸¾0Š0 Ã0पुण x•0»Æ0³0¸ केला जातो म्हणजेच या संघाचे कार्यक्षेत्र विस्तारत गेले. पर्यायाने ¤¬0 उत्पादकांना इतरत्र ¤¬0 विक्रीच्या तुलनेत चांगला भाव मिळतो आहे. समर्थ सहकारी साखर कारखानाच्या परिसरातील ३ एकर जागेत स्वतंत्र, प्रशस्त आणि संपुर्ण आधुनिक यंत्रसामग्रीसह ¤¬0 Ã0'00"0ß ‡´00¸Ÿ0 µ00 परिसरातील सहकारातून धवल क्रांतीची साक्ष देत उभी असल्याचे दिसते.

Ã0´0£0 ¤¬0 उत्पादक व पुरवठा संघाच्या अध्यक्ष व संचालक मंडळाच्या नियमीत नियोजनामुळे ¤¬0 उत्पादनात वृद्धी होण्याच्या दृष्टीने शेतकरी मार्गदर्शन, प्रशिक्षण, पशुचिकीत्सा, पशुधनवृद्धी व ¤¬0 उत्पादकांच्या अडचणींचे निरसन व सहकार्यामुळे संघाचे कार्यक्षेत्र वृद्धींगत Æ0Ÿ0 †0Æ.[56]

अंकुशरावांनी स्थापन केलेल्या या ¤¬0 संघाच्या माध्यमातून या परिसरातील शेतकरी, ¤¬0 उत्पादक, बेरोजगार यांना प्रत्यक्षपणे फायदा तर मिळालाच परंतु अप्रत्यक्षपणे अनेक बाबतीत संघाचे योगदान महत्वाचे ठरत आहे. अ0•0 ¤¬0 Ã0'00Ÿ0 ¯0x¸Ã0¸0Ÿ0ß»0 •0¾0ô¯00Ã0 30 कुशल अकुशल कर्मचारी कार्यरत आहेत. संपुर्ण अंबड तालुका कार्यक्षेत्रातील १३८ गावांमध्ये संघाकडुन दुध संकलन व वितरण करण्याचे काम केले जात आहे.

संघाच्या अंतर्गत आजमितीस ९६ दुग्ध संस्थांची नोंदणी –00»0»0ß †0Æ. सहकार क्षेत्रातील संस्था बुडीत निघत असतांना अंकुशराव टोपे यांनी स्थापन केलेल्या संस्था माञ

यशस्वीरीत्या कार्यरत आहेत.[57] सहकार क्षेत्रातील µÖÖ ¤ÖµÖÖÃÖ¤³ÖÖŸÖ ŸµÖÖ“µÖÖ 2Ö¤¤»Ö“Ö‰ जनमानसातील प्रतिक्रिया फार बोलकी असल्याचे चर्चेतून कळाले ते असे की, सन २००३ मध्ये स्थापन –ालेल्या या संघाच्या भवीतव्याबाबत विचारले असता त्यावेळी १० व्यक्तींपैक‰ 5 ¾µाक्ती म्हणत या तालुक्यÖŸÖ ¤¬Ö ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖÖŸÖ ¾Ö¨ß ÆÖ‰ शकत नाही, पण ५ व्यक्ती म्हणजेच १० व्यक्तींपैकी ५० टक्के लोक म्हणत होते, टोपे साहेबांनी यात लक्ष घातले म्हणुन सांगता येत नाही, म्हणजेच मxŸÖतार्थ हा होता की, अंकुशरावांनी ज्या बाबßŸÖ µÖशस्वीतेसाठी लक्ष घातले ति“Ö यश निश्चीत ठरलेले असे, <¾Öढा विश्वास अंकुशरावांनी जनमानसात आपल्या कार्यकर्तुत्वाच्या †Ö¬ÖÖ¸ 1ý•Öx¾Ö»ÖÖ ÆÖŸÖÖ Æ x¤ÃÖन येते.[58]

६.१३ महाराष्ट्र राज्य सहकारी साखर कारखाना संघ व अंकुशराव ™Ö¯Ö :-

महाराष्ट्र राज्य सहकारी साखर कारखाना संघ लि. मुंबई, ही महाराष्ट्रातील सहकारी साखर कारखानदारीतील शिखर संस्था. अंकुशराव टोपे यांना या संस्थेच्या उपाध्यक्ष व अध्यक्षपदी काम करण्याची संधी मिळाली. सन १९८८ ते ९० या काळात ते या संघाचे उपाध्यक्ष म्हणून तर सन १९९० ते ९२ या काळात अध्यक्ष म्हणुन कार्यरत होते.[59] आपल्या कार्यकाळात अंकुशरावांनी साखर कारखानदारी संदर्भात अनेक धोरणात्मक निर्णय घेतले. त्यात प्रामुख्याने खुल्या साखरेचे धोरण, ‰ÚÃÖ कराची थकबाकी, आयकराचा प्रश्न इ. समस्या सोडविण्यासाठी प्रयत्न केला. याशिवाय नवीन साखर कारखाना परवाने, नवीन मंजुरी प्राप्त कारखान्यासाठी †£Ö¯Ö¸¾ÖŠÖ, ‰ÚÃÖची किमान किंमत, उच्च साखर उतारा, ‰ÚÃÖ तोडणी, वाहतूक खर्चाचा लेव्ही साखरेच्या दरात अंर्तभाव, साखर विकास निधीतून कर्जपुरवठा, साखर उद्योगासाठी इन्सेन्टीव्ह योजना १९८८, पेट्रोलमध्ये अल्कोहोल मिसळून इंधन निर्मितीबाबत संशोधन ‡Ÿµ֤ß ÃÖ¤³ÖŸÖ ठोस निर्णय घेतले. तसेच औरंगाबाद येथे ´Ö¸ÖŠ¾Ö>¶Öसाठी स्वतंत्र विभागीय कार्यालय सुरु केले. या कार्यालयामुळे ‰ÚÃÖ उत्पादनामध्ये नवीन तंत्र–ान आणि संशोधन यास वाव मिळवून देण्याचे कार्य केले. सन १९९२ पासून ते २०१६ पर्यंत अंकुशराव टोपे या महाराष्ट्र राज्य सहकारी साखर कारखाना संघ लि. मुंबई चे संचालक म्हणून कार्यरत होते.[60]

६.१४ महा. स्टेट को-†Ö¯Ö¸™ß¾Æ ÆÖ‰ú©सग फायनान्स कॉर्पोरेशन व अंकुशराव ™Ö¯Ö :-

´ÖÆराष्ट्र स्टेट को-†Ö¯Ö¸™ß¾Æ ÆÖ‰úसिंग फायनान्स कॉर्पोरेशन लि.मुंबई या शिखर संस्थेत प्रथम जालना जिल्ह्याचे संचालक, त्यानंतर उपाध्यक्ष व अध्यक्ष म्हणुन काम करतांना अनेक ´ÖÆŸ¾Öपुर्ण निर्णय अंकुशरावांनी घेतले. ŸÖ संचालक असतांनाच्या काळात जालना जिल्ह्यातील १२०० लोक स्वत:च्या घराचे स्वप्न साकार करु शकले. शिवाय त्यांनी जालना जिल्ह्यासाठी स्वतंत्र जिल्हा कार्यालय निर्माण केÖ»Ö. सन १९९३ ते ९५ या दरम्यान या हाऊसिंग फायनान्स कॉर्पोरेशन लि. चे अध्यक्ष म्हणुन कार्यरत असतांना १९९३-९४ या वर्षात ३२५२ लोकांना ४२.०२ कोटी रुपयांच्या व्यक्तीगत कर्जास मंजुरी दिली. मागासवर्गीय व स्वÖÖŸÖ¡Ö ÃÖनिकांच्या घर बांधणीसाठी २७.६० कोटी रुपयांची कर्जे वितरीत केली. नॅशनल हाऊ सिंग बँकेकडून कार्पोरेशनसाठी ३० कोटी रुपयांचे पूर्ववित्तसाह्य मिळविले. नागरी बँकाचे कन्सोर्टीयम मार्फत ८० कोटी रुपयांचे फंड उभारले. गृहतारण संस्थांचे सभासदांना कर्ज घेतांना भरावी लागणारी स्टँप ड्युटी, रजिस्ट्रेशन फीस शासनाकडुन माफ करुन घेतली. हाऊसिंग फायनान्स कार्पोरेशन मधील कर्ज वाटपातील दोष दूर करुन कर्ज वाटपाची प्रक्रिया व व्यवस्थापन यात सुसूत्रता आणली. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ जागतिक बँकेकडून कमी व्याज दराने ५३५०० घरांसाठी ५४८.२० कोटी कर्ज मिळावे म्हणून प्रकल्प अहवाल केंद्र सरकारमार्फत जागतिक बँकेकडे पाठविण्यासाठी तत्कालीन मुख्यमंत्री शरद पवार यांच्याकडे सादर करुन पाठपूरावा केला. अध्यक्ष पदाच्या कारकिर्दीत त्यांच्या सूलभ कर्ज वाटप धोरणामुळे २०७०४२ घरांसाठी कर्जवाटप करण्यात †Ö»Ö.[61]

६.१५ समर्थ सागर पाणी वाटप सहक¤ÖÖ¸ß ÃÖÃ£ीची स्थापना :-

ÃÖमर्थ सागर पाणी वाटप सहकारी संस्थेची स्थापना हे अंकुशरावांच्या दुरदृष्टीचे आणखी एक द्योतक म्हणावे लागेल. त्यांनी काळाची पावले ओळखून या संस्थेची सन २००२ मध्ये स्थापना केली. दिवसेंदिवस पाणी वाटपाचा प्रश्न गंभीर बनतो आहे. पाण्याचे दुर्भिक्ष वाढत आहे, †ÃÖ असतांना आपल्या परिसरातील पाणी वाटपावरुन होणारे संघर्ष टाळणे, पाणी वाटपाचे योग्य व्यवस्थापन करणे आणि मुख्यत: अंबड ¾Ö घनसावंगी ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö जायकवाडी प्रकल्पाचे माध्यमातून होणारे पाणी वाटप व बॅरेजस, केटीवेअर्स, मध्यम व लघुपाटबंधारे प्रकल्प

यातील पाणी शेतकऱ्यांना समान प्रमाणात मिळावे यासाठी सदर संस्थेची त्यांनी स्थापना केली. या माध्यमातून पाण्याचे योग्य नियोजन व वाटप होण्यावर नियंत्रण ठेवले जाते व वंचीत शेतकऱ्यांना न्याय दिला जातो.[62]

6.16 सहकार व कृषी क्षेत्रातील विविध संस्थेवरील कार्य :-

अंकुशराव टोपे यांनी सहकार क्षेत्रामध्ये संस्थात्मक उभारणीच्या कार्याबरोबरीनेच या काळात अनेक राष्ट्रीय, राज्य आणि जिल्हा पातळीवरील सहकारी व कृषी संस्थावर कार्य केले आहे. यांचा थोडक्यात आढावा सदरीलप्रमाणे दिला आहे. यावरुन अंकुशरावांची सहकारातील ´ÖÆŸ¾Öपुण भुमिका लक्षात येते.

१.ग्रामीण विकास प्रतिष्ठान अंबडची स्थापना (सन १९७४)- या प्रतिष्ठान अंतर्गत श्ÖŸÖß विषयक, जलसंवर्धन, पशुधन विकास व पाणलोट क्षेत्र विकास संबंधीचे प्रकल्प राबविले •ÖÖŸÖÖŸÖ.

२. संचालक, नॅशनÖ»Ö ±ý>. ऑफ को-ऑप शुगर फॅक्ट्रीज, नवी दिल्ली. (सन १९८६ ते २०१६)

३. संचालक, वसंतदादा शुगर इन्स्टीट्युट, पुणे (सन १९८६ ते २०१६ पर्यंत)

४. संचालक, नॅशनल हेवी इंजि. को-†Ö¯Ö लि. नवी दिल्ली (सन १९९७ ŸÖ 2016 ¯ÖµÖŸÖ)

५. सदस्य, भारतीय कृषी संशोधन समाज परिषद (सन २००४ - 2007)

६. संचालक, इंडियन फार्मर्स फर्टिलाय–ÖÃÖ क्कÖ-†Ö¯Ö लि.मुंबई (सन २००८ पासून २०१० पर्यंत)

७. अध्यक्ष, महाराष्ट्र स्टेट क्कÖ-†Ö¯Ö मार्केटींग फेडरेशन लि.मुंबई (सन 2008 पासून २०१0)

८. संचालक, महाराष्ट्र स्टेट क्कÖ-†Ö¯Ö मार्केटींग फेड. लि.मुंबई (सन २०११ पासून २०१६ पर्यंत)

9. उपाध्यक्ष, नॅशनल हाऊसिंग फेडरेशन, नवी दिल्ली

10. संचालक, सेंट्रल इन्स्टिट्यूट फॉर कॉटन रिसर्च

11. संचालक, दि.प्रिमीयर क्कÖ-†Ö¯Ö प्रिंटर्स लि.पुणे.

12. संचालक, महाराष्ट्र राज्य ¤¬Ö उत्पादक संघ (महानंद), मुंबई (सन २०११ ŸÖ 2016 ¯ÖµÖŸÖ)[63]

6.17 अंकुशराव टोपे यांची राज्य विधीमंडळातील सहकारविषयक भुमिका :-

सहकारक्षेत्रात अंकुशराव टोपे यांचे ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›¶Öत उल्लेखनिय योगदान आहे. सहकार क्षेत्राचा विकास होण्याच्या दृष्टीने त्यांनी विधीमंडळातही वेळोवेळी आवाज उठविला होता. यातून त्यांची सहकाराकडे पाहण्याची एक विकासात्मक दृष्टी नजरेस पडते.

अंबड तालुका सहकारी खरेदी-विक्री संघातील अफरातफर -

याबाबत अंकुशराव टोपे यांनी दि.१६-08-१९७२ रोजी विधानसभेत तारांकित प्रश्न उपस्थित करुन सहकार मंत्र्यांकडून खुलासा मागितला होता की, अंबड तालुका खरेदी-विक्री ÃÖ‘ÖÖ“Ö 1969-70 ¾Ö 1970-71 ÃÖÖ»ÖÖ“Ö †Ö›ß™ –ाले आहे काय व असल्यास त्यात किती रकमेची अफरातफर व गैरव्यवहार आढळून आले. शिवाय संघाने डे¯µÖ™ß ¸x•ÖÃ™¸“µÖÖ विनापरवाना एक जीप खरेदी करुन नंतर ती विकली. हे खरे आहे काय व असल्यास याबाबत शासनाने चौकशी केली का.? त्यात काय आढळून आले.? यावर सु.आ.सोळंके व यशवंतराव मोहीते यांनी स्पष्टीकरण दिले होते.[64] अंकुशराव टोपे यांनी विx¾Ö-Ö प्रश्न व उपप्रश्न उपस्थित करुन हा अफरातफरीचा मुद्दा सभागृहाच्या निदर्शनास आणुन दिला होता.

दि.१०/०८/१९७३ रोजी याबाबत विधानसभेत प्रश्न उपस्थित केला होता की, अंबड खÖ¸¤ß-विक्री संघावर प्रशासकाची नेमणूक –ाली आहे काय? व त्याची कारणे काय आहे? यावर यशवंतराव मोहीते यांनी संघावर प्रशासकाची नेमणूक –ाल्याचे सांगुन अंबड खरेदी-विक्री संघाने आर्थिक व्यवहारात अफरातफर केल्याचे व जिप खरेदी-विक्री च्या व्यवÆÖ¸ÖŸÖ ÃÖ‘ÖÖÃÖ रुपये ९७५० चे नुकसान –ाल्याचे स्पष्टीकरण दिले होते.[65] सदरील प्रश्न दि.१६/०८/१९७२ रोजी उपस्थित केलेल्या तारांकीत प्रश्नाच्या अनुषंगाने होता.

महाराष्ट्र विधानसभा १९२ खालील प्रस्ताव -

उपरोक्त नियमÖÖÃÖ अनुसरुन दि.१७/१०/१९७७ रोजी च्या प्रस्तावानुसार राज्यामध्ये एकूण सुमारे १८००० सहकारी सेवा सोसायट्या आहेत. यांचे आर्थिक व्यवहार व्यवस्थीत चालविण्याच्या दृष्टीने व कार्यक्षमता वाढविण्यासाठी एक समिती नेमण्याचा हÖ ¯ÖÃŸÖÖ¾Ö ÆÖŸÖÖ. µÖÖ समितीचा उद्देश या सोसायट्या मध्ये घडणारे गैरप्रकार, जसे पैशाचा अपहार, संस्थेकडील

नियंत्रित दराने पुरविण्यात येणाऱ्या मालाचे ग्राहकांना वाटप न होणे. इत्यादी गोष्टींना आळा ²ÖÃÖÖ¾ÖÖ. ÃÖÃ£Ö“ÖÖ हिशोब चोख राहुन संस्थेची कार्यक्षमता वाढविण्याच्या दृष्टीने शिफारशी क¾¸Öव्यात या उद्देशाने ही स´ÖÖती गठीत करण्यात आली होती. यात एक सदस्य म्हणुन अंकुशराव टोपे हेही होते.[66]

6.18 अंकुशराव टोपे यांची लोकसभेतील सहकारविषयक भुमिका :-

सहकार क्षेत्र विकास -

सहकार क्षेत्राच्या विकासाबाबत लोकसभेत दि. ३ ऑगस्ट १९९३ रोजी अंकुशराव टोपे यांनी कृषी मंत्र्यांना प्रश्न उपस्थित केला होता की, आठव्या पंचवार्षीक योजनेत सहकार क्षेत्राला कोणत्या प्रकारचा दर्जा देण्यात आला? शेती संदर्भात आठव्या पंवचार्षीक योजनेत भर देण्यात आला आहे का? यावर केंद्रीय कृषी मंत्री अरविंद नेताम यांनी सांगितले की, आठव्या पंचवार्षीक योजनेत सहकार क्षेत्राला अधिक प्राध्यान्य देण्यात आले आहे. लहान शेतकरी बळकट व्हावा हा प्रामुख्याने उद्देश असून ७९८ कोटी रु. सहकारासाठी निधी म्हणुन देण्यात आला आहे. आठव्या पंचवार्षीक योजनेत ही रक्कम १५५० कोटी रु. करण्यÖŸÖ †Ö»Ö®.[67]

सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका -

याबाबतीत खासदार अंकुशरावांनी दि.१८ डिसेंबर १९९४ रोजी अर्थमंत्र्यांना तारांकीत प्रश्न उपस्थित करुन विचारणा केली होती की, चालु आर्थिक वर्षात सहकारी बँकाना फायदे ÆÖण्याची आशा आहे काय? अÃÖल्यास कोणकोणत्या बँकाना फायदा होणार आहे? आणि शासनामार्फत चालविण्यात येणाऱ्या बँकाना फायदेशीर बनविण्यासाठी कोणती पावले उचलली गेली? यावर अर्थराज्यमंत्री एम.व्ही.चंद्रशेखर मुर्ती यांनी आर्थिक वर्ष १९९४-95ŸÖ®»Ö 23 सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांची नावे व सविस्तरपणे निवेदन केले होते.[68]

राज्य सहकारी बँकेवरील दरोडे -

याबाबतीत खासदार अंकुशराव टोपे व इतर सहकाऱ्यांनी दि. १८ मार्च १९९४ रÖ•Ö® अर्थमत्र्यांना लोकसभेत अतारांकीत प्रश्न उपस्थित केला होता की, गेल्या तीन वर्षात प्रत्येक राज्यातील राज्य सहकारी बँकेत किती दरोडे पडले व त्यातुन किती रकमेची लुट करण्यात

आली. यामध्ये किती बँक कर्मचारी मृत्यु / जखमी –ÖÖ»Ö? यावर काय उपाययोजना करण्यात आली व या कर्मचाऱ्यावर अवलंबून असणाऱ्यांना साह्य /अर्थसहाय्य दिले आहे काय? यावर अर्थराज्यमंत्री डॉ. अबरार अहमद यांनी खुलासा केला की, याची माहिती मिळवण ÃÖ¼ †ÖÆ. ŸÖß मिळाल्यावर सभागृहासमोर मांडली जाईल.[69]

सहकारी कृषी पतसंस्था व सहकारी बँक विस्तारीकरण -

याबाबतीत दि.१३ मे १९९४ रोजी अंकुशराव टोपे यांनी लोकसभेत केंद्रिय अर्थमंत्र्यांना प्रश्न उपस्थित करुन खुलासा मागितला होता की, कृषी कर्जाच्या परत फेडीचा गंभीर प्रश्न आहे काय? याचा सहकारी कृषी पतसंस्था व सहकारी बँक यांच्या विस्तारीकरणावर कोणते परिणाम –ाले? व या बाबतीत सरकारची काय भुमिका आहे? यावर केंद्रीय अर्थराज्यमंत्री एम.व्ही. चंद्रशेखर मुर्ती यांनी सविस्तर निवेदन केले होते. कृषी कर्ज, थकबाकी यामुळे या संस्थावर विपरीत परिणाम –ाले आहेत यासाठी कर्ज वसुली यंत्रणा कार्यक्षम करण्यात आली आहे.[70]

सहकाराची शेती क्षेत्रातील भुमिका -

यासंदर्भात अंकुशराव टोपे यांनी नियोजन व कार्यवाही मंत्री यांना अतारांकीत प्रश्न उपस्थित केला होता की, आठव्या पंचवार्षीक योजनेत सहकार क्षेत्राला विशेष महत्व दिले •Öणार आहे काय? असल्याचा त्यांचा तपशील काय आहे? आणि आठव्या µÖÖजनेत सहकाराचा विकास घडवून आणणे व शेतीक्षेत्रात त्याची महत्वपुर्ण भुमिका याकरिता प्राधान्य देण्यात आले आहे का.? असल्यास त्याचा तपशील काय अÖÆ.? µÖÖ¾Ö¸¡ नियोजन व कार्यवाही मंत्री सुखराम यांनी स्पष्टीकरण दिले होते की, ×¤. 30 ´Ö 1992 ¸Ö•ÖÖß –ालेल्या राष्ट्रीय कराराच्या कोणत्याही प्रकारच्या सुचना व ठराव नियोजन मंडळाला मिळाले नाहीत. आठव्या पंचवार्षीक योजनेत शेती क्षेत्राच्या विकासासाठी सहकाराला विशेष प्राधान्य देण्यात आलेले आहे.[71]

µÖÖ¾µÖŸÖß¸ßŒŸÖ 3ारताचे योजनामंत्री यांना खुलासा मागतात की, (†) 1 ŸÖ 8¾µÖÖ पंचवार्षीक योजनांमध्ये 'सहकार' बजेट वेगळे प्रकरण बनविण्याची योजना होती का.? (²Ö) असल्यास आठव्या पंचवार्षीक योजनेत तसा उल्लेख का करण्यात आला नाही.? (क) सहकार हे खाजगी व सरकार यांचा 'मध्य' आहे. याबाबत नवीन आर्थिक धोरणात सहकाराची भुमिका

क्षÖµÖ ¸ÖÆÖ»Ö.? (>) नवीन आर्थिक धोरणात या सहकार व सहकारी योजनाकरीता सरकार काय करु इच्छिते.? याशिवाय सहकार क्षेत्राच्या विकासाबाबत वेळोवेळी प्रश्न उपस्थित करुन या विषयीचे महत्व शासनाच्या लक्षात आणुन देण्याचे कार्य अंकुशराव टोपे यांनी केले.

ÃÖ´ÖÖ¸ÖÖ¯Ö:-

अंकुशराव टोपे यांच्या नावाची ओळख त्यांनी सहकार क्षेत्रात केलेल्या कामामुळे ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö»ÖÖ –ाली असे म्हणणे अतिशयोक्तीला धरुन होत नाही. त्यांचे सहकार क्षेत्रातील योगदान त्यांचे राजकीय विरोधकही मान्य करतात.

अंकुशराव टोपे µÖÖच्या सहकार क्षेत्रातील कामाचा परिणाम जालना जिल्ह्यातील राजकारणाची दिशा बदलणारा ठरला. मराठवाडा स्वतंत्र –ाल्यानंतरही लोकशाही प्रत्यक्षात जनतेने व नेत्यांनी स्विकारलेली दिसून येत नव्हती. प्रदिर्घ काळ नि–ामशाहीत येथील जनतेने व्यतीत केल्यामुळे आपण स्वतंत्र –ालो आहोत यांची जाणीव जनतेला करवुन द्यावी लागली व ते आव्हान अंकुशराव टोपे यांनी यशस्वीपणे पार पाडले. तत्पुर्वी संरजामशाही मनोवृत्तीचे नेतृत्व व त्यांच्या अधिपत्याखाली वावरणारी जनता अशी स्थिती होती. नेतृत्वाचे भय जनतेवर होते. अंकुशराव टोपे यांनी प्रस्थापीत नेतृत्वाविरुध्द आव्हान निर्माण करुन लोकांना भयमुक्त केले. ही लोकशाहीला पुरक घटना घडवली. लोकशाही मानणारा, सर्वसामान्याला आधार देणारा एक पर्याय निर्माण करण्यात त्यांना यश मिळाले.

आपल्या परिसराच्या मागासलेपणाची खंत, त्यांनी घेतलेले उच्च शिक्षण, सहकारी क्षेत्रात कार्य करणाऱ्या प्रभावी नेतृत्वांचा सहवास आणि लोकांनी त्यांच्यावर टाक्षÖ»ÖÖ ×¾ÖÀ¾ÖÖÃÖ यातून अंकुशराव टोपेंना सहकारी क्षेत्रात काम करण्याची प्रेरणा मिळाली आणि तत्कालीन ज्येष्ट राजकीय नेत्यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य उदा. यशवंतराव चव्हाण, वसंतदादा पाटील, विनायकराव पाटील, आबासाहेब निंबाळकर आणि माणिकराव दादा पालोदकर इत्यादी नेत्यांच्या सदिच्छाही त्याला कारणीभूत ठरल्या.

वैकुंठलाल मेहता, डॉ. धनंजय गाडगीळ, डॉ. जी.जी. कर्वे यांनी सहकाराची संकल्पना स्पष्ट करुन त्याची विकासाबाबतची अनिवार्यता निदर्शनास आणुन दिली तर, सहकार ´ÖÆÖÂÖá

विठ्ठलराव विखे पाटील, यशवंतराव चव्हाण, वसंतदादा पाटील, तात्यासाहेब कोरे, राजाराम बापु पाटील, शंकरराव मोहिते पाटील यांनी सहकाराच्या माध्यमातून नेत्रदीपक विकास घडवून आणला. या जेष्ठ नेत्यांनी उभारलेल्या संस्था व त्याचा परिणाम म्हणून परिÃ¸¸ –»»¸ विकास अंकुशराव टोपे यांना सहकार क्षेत्राकडे आकर्षित करत होता.

´¸ाठवाड्यातील शेती मागासलेली, शेतकरी गरीब, दरिद्री याला विकासाच्या प्रवाहात आणण्यासाठी आर्थिकदृष्ट्या सक्षम करणेआवश्यक आहे यासाठी सहकार तत्वावर साखर कारखान्याची उभारणी करणे हाच एक चांगला उपाय त्यांना वाटू लागला. यातुन सन १९८२ मध्ये समर्थ सहकारी साखर कारखान्याची स्थापना केली. पुढे केवळ साखरेच्या उत्पादनावरच समाधानी न राहता सहविज निर्मिती प्रकल्प, अल्कोहोल निर्मिती प्रकल्प, कंपोस्ट खत प्रकल्प, गांडुळ खत प्रकल्प उभे करण्यात आले.

समर्थ सहकारी साखर कारखान्याने सहकार क्षेत्रात आदर्श निर्माण करण्याचा प्रयत्न क»¸. कारखाना उभारणी पासून ते आजतागायात समर्थ सहकारी साखर कारखान्यास उत्कृष्ट कामगीरी बद्दल अनेक पारितोषिके मिळाली. µ¸¸ वेळा उत्कृष्ठ आर्थिक व्यवस्थापनाचे पारितोषिक, दोन वेळा उत्कृष्ट तांत्रीक कार्यक्षमेतेबद्दल पारितोषिक, दोन ¾¸Ô वसंतदादा शुग¸ इन्सिट्युट पुणे यांचेकडून उत्कृष्ट ऊस विकास व संवर्धन या कार्यासाठी पारितोषिक, याशिवाय ‡.Ã¸. 2012 ´¸µ¸ सहकारनिष्ठ पुरस्कार २०१२, राष्ट्रीय सहकारी उत्कृष्टता पुरस्कार, राष्ट्रीय सहकारी विकास निगम नवी दिल्ली या संस्थेने प्रदान केला.

बागायत शेती करणारा शेतकरी ऊस उत्पादक बनला, ज्यांना जायकवाडीचे पाणी मिळत असे त्यांनी ऊस पिक घेण्यास प्रारंभ केला होता पण जिरायत शेतीत कापुस या पिक¸¸ उत्पादन घेणाऱ्या शेतकऱ्यास कापसास हमी भाव मिळावा या हेतूने पश्चिम महाराष्ट्राप्रमाणे यशवंत सहकारी सुत गिरणी ची उभारणी करण्याची जबाबदारी चि.¸¸•¸¿¸3¸µ¸¸ µ¸¸¾¸¸ सोपविली. ११ जानेवारी १९९१ रोजी सुतगिरणीस शासनाची परवानगी मिळाली. या सोबतच यशवंत सहकारी जिनिंग प्रेसिंग युनिटची उभारणी केली.

सहकारी संस्था उभारण्या बरोबर शेती व्यवसाय, उद्योगधंद्याच्या विकासासाठी ¯¸¯¸¸¾¸ठ्याची गरज होती व खाजगी सावकारी ने शेतकऱ¸¸ लुट होत असे. माफक व्याज

दरात शेतकऱ्यांना पतपुरवठा व्हावा यासाठी बँकेची गरज अंकुशरावांना जाणवली आणि त्यांनी अंबड तालुक्यातील जामखेड येथे युनियन बँक ऑफ इंडियाची शाखा उघडण्यासाठी प्रयत्न केले. तसेच स्टेट बँक ऑफ इंडियांची शाखा वडीगोद्री ता.अंबड येथे सुरु करण्यासाठी प्रयत्न केले. जालना जिल्ह्याच्या निर्मितीनंतर १९८१ मध्ये जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेच्या स्थापनेसाठी प्रयत्न केले परंतु, जिल्हा बँकेतील राजकारण व इतर बँकांच्या पतप¸¾ŠµÖ संदर्भात मर्यादा लक्षात घेऊन आपल्या समर्थक शेतकऱ्यांच्या होणारी आर्थिक अडवणूक ¤¸ करणे गरजू शेतकऱ्यांची खाजगी सावकारापासून मुक्तता करण्यासाठी पुर्णतः आपल्या नियंत्रणाखाली एखादी बँक असायला हवी ×¾Ö“Ö¸ ¾Ö ŸÖÃÖ“Ö शेतकऱ्यांचा आग्रह यातुन इ.स.२००० मध्ये समर्थ सहकारी बँके“ß त्यांनी स्थापना केली. सध्य स्थितीत जालना जिल्ह्यात या बँकेच्या चौदा शाखा आहेत. इ.स. २०१४ पर्यंत बँकेच्या सभासदांची संख्या १३४८० होती. भाग भांडवल ६७१ .४५ लाख तर ठेवी ९२५४.०६ लाख होत्या. नफा ११८.६९ लाख –Ö»Ö †ÖÆ. समर्थ बँकेने शेतकरी, व्यापारी व उद्योजक यांना कर्जपुरवठा ¾Ö जिल्ह्यातील तरुणांना रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करुन दिल्या.

समर्थ सह.साखर कारखान्याची क्षमता वाढवूनही ऊस कार्यक्षेत्रात शिल्लक रÖÆ लागला. परिसरातील शेतकऱ्यांना अतिरिक्त ऊसाचा प्रश्न सातत्याने भेडसाऊ लागला या अडचणीवर मात करण्यासाठी २००२ मध्ये दुसरा सहकारी तत्वावरील कारखाना तिर्थपुरी येथे उभारण्याचे निश्चित केले व २०१० मध्ये शरद पवार यांच्या हस्ते सागर सहकारी साखर कारखाना तिर्थपूरीचा पहिला गळीत हंगाम पार पडला.

या शिवाय शेतकऱ्यांच्या आर्थिक प्रगतीसाठी व बेरोजगारांना रोजगार उपलब्ध व्हावµÖ µÖÖÃÖÖŠß समर्थ दुध उत्पादक सहकारी संघाची स्थापना, समर्थ सागर पाणी वाटप सहकारी संस्थेची स्थापना ŸÖÃÖ“Ö राज्य व राष्ट्रीय स्तरावरील विविध सहकारी संस्थांची पदे भुषविली.

अशा प्रकारे अंकुशराव टोपे यांच्या जीवनातील बहुतांश कार्यकाळ सहकारी संस्थाची स्थापना, संवर्धन व विकास यासाठी खर्ची –ाला आहे. त्यांच्या या कार्यामुळे शेतकऱ्यांच्या आर्थिक विकासाला चालना मिळाली, बेरोजगारांना रोजगार उपलब्Ö –Ö»ÖÖ.

ÃÖ¤³Ö -

1. गंगाधर कायंदे पाटील, सहकार, प्रथम आवृत्ती, चैतन्य पब्लिकेशन्स, नाशिक, २००६, ¯ö.3.3.
2. ए. आर. रायखेलकर / अशोक डांगे, सहकार : तत्वे आणि व्यवहार, सुधारित द्वि.आ., मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुण, 1989, ¯ö.1.
3. गंगाधर कायंदे पाटील, उपरोक्त, पृ.३.१.
4. संतोष दास्ताने, महाराष्ट्र २०००, दास्ताने रामचंद्र आणि कं., पुणे, पृ.८०.
5. माधव बिराजदार, महाराष्ट्राची अर्थव्यवस्था, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, २०१२, ¯ö.188.
6. कित्ता, पृ.१८८.
7. शिवकुमार सोळंके (संपा), पार्थराज (षष्ठ्यब्दीपूर्ती गौरवांक), प्रा.कल्याण एखंडे, अंबड-2002, ¯ö.10
8. ¸ö•ö³ö‰ नारायणराव करपे, मराठवाड्यातील शेतकरी चळवळ (१९४८-२०००), चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद, जून २०१३, पृ.४८.
9. संतोष दास्ताने, महाराष्ट्र २०११ (वार्षिकी), प्रका- दास्ताने रामचंद्र आणि कं., पुणे, पृ.९६.
10. समर्थ सह. साखर कारखाना. लि. अंबड, प्रथम वार्षिक अहवाल (१९८१-82).
11. शिवकुमार सोळंके (संपा), उपरोक्त, ¯ö.21.
12. समर्थ सह. साखर कारखाना, वार्षिक अहवाल (सन १९८१ ते २०१४).
13. समर्थ सह. साखर कारखाना, तत्रैव.
14. सुधाकरराव खरात (कामगार प्रतिनिधी), समर्थ सह. साखर कारखाना, लि.अंबड, मुलाखत, दि.५/८/२०१५.
15. समर्थ सह. साखर कारखाना, लि. अंबड, ३२ वा वार्षिक अहवाल (सन २०१३-14).
16. समर्थ सह. साखर कारखाना, वार्षिक अहवाल (सन १९८१ ते २०१४).
17. समर्थ सह. साखर कारखाना, वार्षिक अहवाल (सन १९९०-91 ¾ö 2013-14).
18. समर्थ सह. साखर कारखाना, लि. अंबड, ३२ वा वार्षिक अहवाल (सन २०१३-14).
19. गोविंद गोंडे पाटील (संपा.), विकासपर्व, डॉ.निसार देशमुख, जालना, सन-2014. ¯ö.78.
20. कित्ता, पृ.७९

21. समर्थ सह. साखर कारखाना, लि. अंबड, ३२वा वार्षिक अहवाल (सन २०१३-14), ¯ö.11.
22. समर्थ सह. साखर कारखाना, लि. अंबड, तञैव.
23. समर्थ सह. साखर कारखाना, वार्षिक अहवाल (सन २००५-06).
24. समर्थ सह. साखर कारखाना, लि. अंकुशनगर, वार्षिक अहवाल (सन २०१३-14).
25. जाधव तुकाराम, महाराष्ट्र वार्षिकी २००९-10. ¤ यूनिक अकादमी प्रकाशन, पुणे, प्र.३१.
26. यशवंत सह. सूतगिरणी मर्या.अंबड, जि.जालना, ५ वा वार्षिक अहवाल (सन १९९५-96).
27. यशवंत सह. सूतगिरणी मर्या. अंबड, जि. जालना, तञैव.
28. यशवंत सह. सूतगिरणी मर्या. अंबड, जि. जालना, सन १९९१ ते ९४ चे वार्षीक अहवाल.
29. यशवंत सह. जिनिंग व प्रेसिंग मर्या. अंबड, ३ रा वार्षिक अहवाल प्रस्तावणेतुन.
30. यशवंत सह. जिनिंग व प्रेसिंग मर्या. १६ वा वार्षिक अहवाल.
31. श्रीधर व्यंकटेश केतकर, ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ –ानकोष प्रस्तावना खंड विभाग, ३ दुग्ध जग, पृ.३.
32. अरुण साधु, सहकारधुरीण (विठ्ठलराव विखे पाटील यांच समग्र चरित्र), आ.-पहिली, रोहन प्रकाशन, पुणे, ११ जाने २०१४, पृ.८४.
३३. शिवकुमार सोळंके (संपा), ^¯Ö¸ÖŒŸÖ, ¯Ö.40
३४. समर्थ सह. बँक मर्या. जालना, १ ला वार्षिक अहवाल, (१९९९-2000) ¯Ö.5.
35. समर्थ सह. बँक मर्या. जालना, १ ला वार्षिक अहवाल, (१९९९-2000), ¯Ö.1.
३६. समर्थ सह. बँक मर्या. जालना, वार्षिक अहवाल, (1999-2000) ŸÖ (2011-2012).
37. गोविंद गोंडे पाटील (संपा), उपरोक्त, पृ.८५.
38. विजय बी. कनुजे (व्यवस्थापक समर्थ सह. बँक,जालना), मुलाखत, २९/४/२०१५.
३९. सागर सह. साखर कारखाना लिमीटेड, तिर्थपूरी, वार्षिक अहवाल (सन २००८-09).
40. सागर सह. साखर कारखाना लि., तिर्थपूरी, वार्षिक अहवाल,सन २०१०-11 ŸÖ 2012-13.
४१. सागर सह. साखर कारखाना लि., तिर्थपूरी, ११ वा वार्षिक अहवाल, सन २०११-12, ¯Ö.9.
42. सागर सह. साखर कारखाना लि., तिर्थपूरी, ८ वा वार्षिक अहवाल-सन २००८-09, ¯Ö.10.
४३.सागर सह. साखर कारखाना लि., तिर्थपूरी, ११ वा वार्षिक अहवाल-सन २०११-12, ¯Ö.9.
४४.समर्थ सह. साखर कारखाना लि., अंकुशनगर, ३२ वा वार्षिक अहवाल-सन २०१३-14, ¯Ö.8.

45. ³Öगवान काळे, आपला जालना जिल्हा, संकेत प्रकाशन, जालना, ९ ऑक्टोबर २००८, ¯Ö.10,14,17.

46. दि.जालना जिल्हा मध्यवर्ती सह. बँक. लि.जालना, प्रशासक - प्रशासकीय मंडळ व संचालक मंडळाचा कालावधी दस्तावेज, ¤. 15/01/2012.

४७. दि.जालना जिल्हा मध्यवर्ती सह. बँक लि.जालना, ३२वा वार्षिक अहवाल, सन २०१४-15, ¯Ö.11.

48. दै.लोकमत, 'अंकुशराव टोपे यांची कारकीर्द संघर्षमय', दि.०४/०४/२०१६, पृ.३.

४९. शिवकुमार सोळंके (संपा), ^¯Ö,ÖŒŸÖ, ¯Ö.40.

50. जालना जिल्हा मध्यवर्ती सह. बँक. लि.जालना, २९ वा वार्षिक अहवाल- 2011-12, ¯Ö.9.

५१. जालना जिल्हा मध्यवर्ती सह. बँक. लि.जालना, ३२ वा वार्षिक अहवाल २०१४-15, ¯Ö.8.

५२. जालना जिल्हा मध्यवर्ती सह. बँक. लि.जालना, ३१ वा वार्षिक अहवाल २०१३-14, ¯Ö.22-23.

५३. जालना जिल्हा मध्यवर्ती सह. बँक. लि.जालना, ३० वा वार्षिक अहवाल २०१२-13, ¯Ö.8.

५४. कल्याण एखंडे (अध्यक्ष), समर्थ दूध उत्पादक व पुरवठा सह. संघ मर्या. अंबड, मुलाखत, ¤.13/06/2016.

५५. समर्थ दूध उत्पादक व पुरवठा सह. संघ मर्या. अंबड, १० वा वार्षिक अहवाल (सन २०१२-13), ¯Ö.3 ¾Ö 4.

56. समर्थ दूध उत्पादक व पुरवठा सह. संघ मर्या. अंबड, ९ वा वार्षिक अहवाल (सन २०११-12), ¯Ö.3 ŸÖ 6.

57. समर्थ दूध उत्पादक व पुरवठा सह. संघ मर्या. अंबड, संघ माहिती नोट, दि.०६/०७/२०१६.

58. कल्याण एखंडे (अध्यक्ष), समर्थ दूध उत्पादक व पुरवठा सह. संघ मर्या. अंबड, मुलाखत, ¤.13/06/2016.

59. समर्थ सह. साखर कारखाना. लि.अंकुशनगर, संक्षिप्त टिपणी - सन २०१३.

60. शिवकुमार सोळंके (संपा), उपरोक्त, पृ.४५.

61. शिवकुमार सोळंके (संपा), उपरोक्त, पृ.४५.

62. समर्थ सह. साखर कारखाना लि,अंकुशनगर, संक्षिप्त टिपणी - सन २०१३.

63. सुधाकरराव चिमणे, जनसंपर्क अधिकारी समर्थ सह. साखर कारखाना लि.अंकुशनगर, मुलाखत, (अंकुशराव टोपे यांच्या कार्याचा संक्षिप्त गोषवारा.)
64. ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ विधानसभा कार्यवाही, खंड-३५, क्र-1, ¤.16/08/1972,ü¯Ö.3195/3196
65. ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ विधानसभा कार्यवाही, खंड-38, ¤.10/08/1973,ü¯Ö.1040.
66. ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ विधानसभा कार्यवाही, खंड-५२, क्र-1, ¤.17/10/1977,ü¯Ö.11.
67. Loksabha Debates, Vol-23 No-6, Date-3/8/1993, P-323.
68. Loksabha Debates, Vol-36 No-3, Date-18/12/1994, P-27.
69. Loksabha Debates, Vol-29 No-16, Date-18/3/1994, P-159.
70. Loksabha Debates, Vol-31 No-38, Date-13/5/1994, P-221.
71. विनयकुमार आबड, ध्यास विकासाचा (ॲड.अंकुशराव टोपे यांच्या १९९१ ते ९6 कारकिर्दीचा संक्षिप्त आढावा) प्रका.७ मार्च १९९६, पृ.२०.

प्रकरण सातवे

अंकुशराव टोपे यांचे सामाजिक व सांस्कृतीक योगदान

७.१ सामाजिक कार्य

७.२ सांस्कृतीक क्षेत्रातील योगदान

ÃÖ¤³Ö

प्रकरण सातवे

अंकुशराव टोपे यांचे सामाजिक व सांस्कृतीक योगदान

¯ÖÖÃŸÖÖविक -

ॲड. अंकुशराव टोपे यांचा राजकीय आदर्श यशवंतराव चव्हाण हे होते. त्यांच्या नेतृत्वाचा प्रभाव अंकुशरावांवर असल्यामुळे स्वाभाविकच राजकारण शिक्षण, सहकार या क्षेत्रात कार्य करत करत सामाजिक व सांस्कृतिक क्षेत्रातील त्यांनी केलेल्या कार्याचे योगदानही दखलपात्र होय. यात प्रामुख्याने खोलेश्वर बहुउद्देशीय ग्रामीण सेवा समिती द्वारे सामुदायिक विवाह सोहळा, पुरग्रस्तांना व दुष्काळ ग्रस्तांना मदत, साहित्य संमेलने, यशवंतराव चव्हाण साहित्यिक व सांस्कृतिक प्रतिष्ठाण जालना इत्यादी महत्वपूर्ण उपक्रम राबविले यांची†Öœ¾ÖÖ प्रस्तुत पकरणात घेण्यात आला आहे.

7.1 सामाजिक कार्य :-

महाराष्ट्राच्या व विशेषत: जालना जिल्ह्याच्या सामाजिक क्षेत्रामध्ये कार्य करणारे अंकुशराव टोपे यांच्या व्यक्तीमत्वावर महाराष्ट्राचा सामाजिक इतिहास व प्रबोधनात»Ö ¯Ö¸¯Ö„ÖÖ ¯Ö³¾Ö¾Ö ¯Ö›»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ. न्या.रानडे, गोखले, महात्मा फुले, शाहु महाराज तसेच यशवंतराव चव्हाण, वसंतदादा पाटिल आणि शरद पवार आदींच्या विचार आणि कार्याचा अभ्यास करुन त्यांनी समाजातील सर्व घटकात स्वाभीमानाची ज्योत पेटविण्याचे काम केले. यामध्ये गरीब व होतकरु विद्यार्थ्यांना शिक्षणाची सोय व्हावी यासाठी जालन्यात मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेची निर्मीती केली. उसतोड कामगारांच्या मुलांसाठी साखर शाळा, गोरगरीब व शाळाबाह्य मुलींच्या शिक्षणाची सोय व्हावी या उदात्त हेतूने कस्तुरबा गांधी बालीका विद्यालय आदीतून शिक्षणाची गंगा जनसामान्यांच्या दारापर्यंत पोहोचविली. समाजातील विविध घटकासाठी गावागाव×ŸÖ समाजमंदीराची उभारणी केली. पूर्वीच्या औरंगाबाद येथील मराठवाडा विद्यापीठाच्या नामविस्तारास पाठिंबा देऊन बहुजन समाजाच्या विचारांची पाठीराखन केली. समाजामध्ये सामाजिक सौहार्द व सामाजिक सहिष्णुता टिकून राहण्यासाठी त्यांनी वेळोवेळी प्रयत्न केले.

अंकुशरावांचा स्वभाव शेतकऱ्यांच्या सुख दुःखात समरस होण्याचा असल्यामुळे शेतकऱ्यांच्या दारिद्र्यास व कर्जबाजारीपणास Ÿµ00"µ00 ´0»00´00»0"µ00 x¾0वाहातील अनिष्ठ "00»0ß,ßŸ0ß, ¼œß,¯0,¯0,0 व हुंडाप्रथा हे महत्वाचे कारण निदर्शनास आल्याने अशा अनाठायी खर्चातून शेतकऱ्यांना व समाजातील सर्व '0टकांना या दुष्ट चक्रातून बाहेर काढण्यासाठी खोलेश्वर बहुद्देशीय ग्रामीण सेवा Ã0x´0Ÿ0ßच्या माध्यमातून दरवर्षी सामुहिक विवाह सोहळ्याचे आयोजन करुन सामाजिक परिवर्तनाची चळवळ सुरु केली.

7.1.1 ¤x»0त व मागासवर्गीय समाजाबाबत भुमिका व कार्य -

आपल्या सार्वजनिक जीवनात कार्य करतांना अंकुशरावांची भुमिका ही सर्वधर्मसमभावाची राहिल्याचे त्यांच्या कार्यावरुन लक्षात येते, ¤x»0त व बहुजन समाजाप्रती †Ã0»0»0ß †0Ÿ´0ßµ0Ÿ00 त्यांनी केलेल्या कार्यावरुन प्रतीत होते.

¤x»0त व मागासवर्गीय समाजातील पोलीस पाटील नेमणुका -

सन १९६९ मध्ये महाराष्ट्र शासनाच्या सुचनेनुसार व २० ऑक्टोबर १९७० मधील परिपत्रकानुसार पोलीस पाटलांच्या नेमणुका करतांना मागासवर्गीयातील उमेदवारांसाठी ठरावीक टक्के जागा ठेवण्याचे आदेश काढण्यात आले होते. परंतु, या समाजातील ठरवून दिलेल्या राखीव जागांबाबत किंवा त्या प्रमाणाबाबत माहिती मिळविण्यासाठी अंकुशरावांनी विधान सभेमध्ये आमदार असतांना दि.१८ जुलै १९७२ रोजी विधानसभेत तारांकित प्रश्न सन्माननीय मुख्यमत्र्यांना विचारला होता. त्यात अंकुशराव म्हणतात की, दि.१ मे १९७२ रोजी राज्यामध्ये दलीत व मागासवर्गीय समाजातील पोलीस पाटलांच्या नेमणुर्कीचे प्रमाण काय होते? या समाजातील किती व्यक्ती पोलीस पाटिल म्हणुन काम करीत होत्या? त्याची संख्या ठरवून दिलेल्या प्रमाणात होती काय? या समाजातील व्यक्तींसाठी ठरवून दिलेल्या प्रमाणात त्याची नेमणूक –ाली नसल्यास0 Ÿµ00च्यासाठी दिलेले प्रमाण गाठण्याकरीता महाराष्ट्र शासनाने कोणती कारवाई केली आहे? असा प्रश्न उपस्थित करुन दलीत व मागासवर्गीयांबाबत सभागृहाचे लक्ष ¾0-0»0. µ00¾0, ¤.1 ´00"0 1973 ,0•0ß उत्तर देतांना तत्कालीन गृह, प्रसिद्धी, पूर्नवसन, क्रीडा व ,0•ाशिष्टाचार राज्यमंत्री शरद पवार स्पष्ट करतात की, दि.१ मे १९७२ रोजी दलीत व मागासवर्गीय समाजातील ५१३८ व्यक्ती पोलीस पाटील म्हणुन काम करत होत्या सदर संख्या

त्यांच्यासाठी ठरवून दिलेल्या प्रमाणात नव्हती. या समाजातील व्यक्तींसाठी ठरवून दिलेल्या प्रमाणात त्यांच्या नेमणूका –ाल्या नाहीत, परंतु काही उपविभागात त्या विहित प्रमाणापेक्षा जास्त नेमणुका –ाल्या आहेत. प्रांत विभाग हा घटक धरुन मागासवर्गीय समाजातील उमेदव¤Ö¸ÖÃÖŠß विहित केलेली ३४ जागांचे प्रमाण गाठण्यासाठी नेमणुक अधिका¬यांनी जेथे शक्य असेल तेथे इतर गोष्टी समान असता मागासवर्गीय उमेदवारास प्राधान्य द्यावे अशी सुचना शासनाने सन १९६९ मध्येच केली आहे. या सुचनेनुसार मागासवर्गीय उमेदवारास प्राधान्य देण्यात येत आहे. परंतु सदर समाजातील उमेदवाराकडून पुरेसे अर्ज येत नसल्यामुळे त्या वर्गातील व्यक्तींच्या विहित प्रमाणात नेमणुका करणे शक्य होत नाही, या शरद पवारांच्या स्पष्टीकरणावर अंकुशरावांनी उपप्रश्न उपस्थित करुन खुलासा मागीतला होता की, प्रश्न ३-“µÖ¸ ^ŸŸÖ¸ÖÃÖ †ÃÖ म्हटले आहे की, सदर समाजातील उमेदवाराकडून पुरेसे अर्ज येत नसल्याने त्या वर्गातील व्यक्तींच्या विहित प्रमाणात नेमणुका करणे शक्य होत नाही, त्यांचे ३४ जागांचे प्रमाण असते हे त्यांना माहित होण्यासाठी शासनाने काय प्रयत्न केले आहेत? यावर उत्तरादाखल शरद पवार म्हणतात की, ते वेळोवेळी जाहीर केलेले असते. अशा पद्धतीने दलीत व मागासवर्गीय पोलीस ¯ÖÖ™ील यांच्या विहीत नेमणुकींचा प्रश्न मार्गी लावण्यासाठी त्यांनी प्रयत्न केल्याचे दिसते.[1]

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर पुतळा विटंबणा प्रकरण -

राणी उंचेगाव ता. अंबड, जि.औरंगाबाद येथे ×¤.28 ±ý²Ö¾Ö¸ß 1973 “µÖ¸ ´Ö¬µÖ¸Ö¡Ö¦Ö¸ß कोणीतरी अनामिकाने फोडलेला डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचा पुतळा, त्यामुळे त्या भागात निर्माण –ालेली गंभीर परिस्थिती या संदर्भात अंकुशरावांनी विधानसभेत राज्यांच्या गृहमत्र्या“Ö नियम १०४ अन्वये तातडीच्या व सार्वजनीक शांतता व सुव्यवस्थेच्या बाबीकडे लक्ष वेधले ÆÖŸÖ, µÖ¸Ö²Ö¸Ö²ÖŸÖ¸ अंकुशराव म्हणतात की, आंबेडकरांचा पुतळा फोडल्यामुळे त्या भागात निर्माण –ालेली गंभीर परिस्थिती याबाबत शासनाने कोणते उपाय आणि धोरण योजीले आह.?

यावर स्पष्टीकरण देतांना राज्याचे गृहराज्य मंत्री, शरद पवार यांनी ×¤.26 ´Ö¸“Ö 1973 ¸Ö•Öß सागितले ÆÖŸÖ¸ की, राणी उचेगाव ता. अंबड, जि.औरंगाबाद येथे दि.२८ ±ý²Ö¾Ö¸Ö¡Ö¦Ö¸ß 1973 ŸÖ¸ दि.१ मार्च १९७३ च्या मध्यरात्री डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचा पुतळा फोडण्यात आला नाही.

तथापी सदर पुतळा दि.३१ जानेवारी व दि.१ फेब्रुवारी १९७३ च्या मध्यरात्री फोडण्यात आला. त्या घटनेबाबतची पार्श्व3Ö´ÖßÖ व वस्तुस्थिती खाली नमुद केल्याप्रमाणे आहे.

राणी उंचेगाव, †2Ö› µÖ£ÖßÖ»Ö ¯ÖÖ»ÖßÃÖ ठाण्यापासून ३७ कि.मी दूर आहे. गावातील लोकसंख्या हिंदु १९४७, मुसलमान ४९७, ख्रिश्चन ३८८ व बौद्ध ४५२ अशी आहे. उंचेगावात ›Ö.2ÖÖ2Öसाहेब आंबेडकरांचा पुतळा सन १९६८ मध्ये उभारण्यात आला. गावातील सर्व जमातीतील लोकांचे परस्परातील संबंध सलोख्याचे असून सर्वांनी पुतळा उभारण्याच्या कामात सहभाग घेतला होता. तसेच डॉ.2ÖÖ2ÖÖÃÖÖÆ2Ö †Ö2Öडकर यांची जयंती व पुण्यति£ÖßÃÖÖ•Ö¸ß करण्यामध्ये सर्व जमातीचे लोक भाग घेतात. पुतळ्याजवळ एक विहीर आहे. तेथे काही स्त्रिया ¤.1 ±ý2Ö¾ÖÖ¸ß १९७३ च्या पहाटे पाणी भरण्यासाठी गेल्या असता त्यांना हा पुतळा फोडला †ÃÖल्याचे दिसून आले. नंतर राणी उंचेगावच्या उपसरपंचाच्याही दृष्टीक्षेपात ही घटना आली. अंबड पोलीस ठाण्याचा हवालदार चापडगावात मुक्कामास ÆÖŸÖÖ, त्याला ही घटना राणी उंचेगावच्या उपसरपंचाकडून दि.१ फेब्रूवारी 1973 ¸Öजी सकाळी ९ वाजता समजली, त्यानंतर या घटनेच्या संबंधात अंबड पोलीस ठाण्यावर त्याच दिवशी पावणे तीन वाजता भारतीय दंड संहिता कलम २९५ अन्वये गुन्हा नोंदविण्यात आला. पोलीसांनी एका व्यक्तीला संशयावरुन ¤.१९ फेब्रूवारी १९७३ रोजी पकडले असुन गुन्ह्याचा तपास अद्याप चालु आहे. गुन्ह्याचा तपास त्वरीत पूर्ण करण्याबाबत शासनाने आदेश दिले आहेत. जालना येथील मंडल पोलीस निरीक्षक व उपविभागीय पोलीस अधिका¬यांनी घटनास्थळाला भेट दिली असुन ते गुन्ह्याच्या तपासावर लक्ष ठेऊन †ÖÆŸÖ.

उपरोक्त शरद पवार यांच्या स्पष्टीकरणानंतर अंकुशरावांनी पवारांना पोलीसांनी पकडलेल्या व्यक्तीचे नाव काय आहे असा उपप्रश्न विचारला त्यावर शरद पवार यांनी स्पष्टीकरण देतांना म्हटले, पोलीसांनी पकडलेल्या व्यक्तीचे नाव सखाराम महिपती दावणे असे †ÖÆ.[2] या पद्धतीने समाजात सामाजिक शांतता व सौहार्दाचे वातावरण निर्माण करण्यासाठी शासनाचे लक्ष वेधण्याचा प्रयत्न अंकुशरावांनी आमदार असतांना केल्याचे दिसते.

विद्यापीठ नामविस्तारास समर्थन -

´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¸¶Öची राजधानी म्हणून ओळखलµÖÖ जाणाऱ्या ऐतिहासिक औरंगाबाद शहरात या विभागाची शैक्षणिक धुरा सांभाळणाऱ्या विद्यापीठाची स्थापना सन १९५८ मध्ये –ÖÖ»ÖÖ. µÖÖ भौगोलीक प्रदेशाची ओळख हेच नामाभिमान म्हणुन "मराठवाडा विद्यापीठ" हे नाव दिले गेले. पुढे डॉ.बाबासाहेब आंबेडकराच्या शैक्षणिक कार्याची कर्म³Ö´ÖÖ व शैक्षणिक क्षेत्रातील अम»µÖ योगदान असल्यामुळे मराठवाडा विद्यापीठाचे डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर विद्यापीठ असे नामकरण करण्याची मागणी होत होती. शिक्षण क्षेत्रातील डॉ.आंबेडकर यांचे विचार, क¤ÖµÖ ŸÖÃÖ“Ö ŸµÖÖ“ÖÖ विद्वत्ता, सामाजिक परिवर्तनाच ¾Ö ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ¨Ö¸Ö“Ö मानवतेचे महान कार्य, दलीत समाजाचा खरा उद्धारक, भारतीय राज्यघटनेचे शिल्पकार, सर्व जगाने गौरविलेला स्कॉलर या नात्याने त्यांचे नाव देशातील कोणत्याही विद्यापीठास देणे योग्यच होते. मराठवाडा या मागासलेल्या भागात बहुजणांसाठी विशेषत: दलीत वर्गासाठी त्यांनी केलेल्या शैक्षणिक क्षेत्रातील महान कार्य व त्यांच्या उद्धारासाठी घेतलेल्या कष्टाचे केवळ उतराई होण्यासाठी या विद्यापीठास त्यांचे नाव जोडण्यात यावे ही मागणी त्यांचे अनुयायी करत होते.[3] पुढे या मागणीची प्रखरता वाढत जाऊन मराठवाडा विद्यापीठाचा नामांतराचा प्रश्न राजकारणाचे हत्यार बनला होता. केवळ राजकीय स्वार्थासाठी सवर्ण आणि दलीत समाजास वेठीस धरल्या जाऊ लागले. शरद पवार महाराष्ट्राचे मुखµÖ´Ö¡ÖÖ –ाले त्यावेळी पहिला धोरणात्मक निर्णय मराठवाडा विद्यापीठाच्या नामविस्ताराचा घेतला परंतु काही जातीयवादी मंडळी बरोबरच काही समाजवाद्यांनाही हा निर्णय मान्य नव्हता तेव्हा इतरांचा प्रश्न तर निराळाच. ŸµÖÖ“Ö क¤ÖÔÖŸÖ ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¸¶Öत सर्वत्र दंगली पेटल्या दलीत ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ¾Ö¸ †ŸµÖÖ“ÖÖ¸ Æ‰ लागले नामांतराच्या विरोधात आणि नामांतराच्या बाजुने असे दोन मत प्रवाह आपआपल्या बाजुचे समर्थन करत होते. मराठवाडा विद्यापीठास डॉ.बाबासाहेब आंबेडकराचे नाव देण्यासंदर्भात शरद पवारांनी समाजवादी काँग्रेसच्या सर्व कार्यकर्त्यांची बैठक नागपूर येथे बोलावली होती, त्या बैठकीत अंकुशरावांनी आपले स्पष्ट मत मांडून वस्तुस्थिती निदर्शनास आणून देण्याचा प्रयत्न के»ÖÖ. शेवटी सर्वानुमते डॉ.बाबासाहेब आंबेडकराचे नाव मराठवाडा विद्यापीठाला जोडण्याचा निर्णय घेण्यात आला. अंकुशराव टोपे नागपुरहुन परत आल्याबरोबर त्यांनी प्रेस नोट प्रसिद्धीस दिली. त्यात त्यांनी डॉ.आंबेडकरांचे नाव विद्यापीठास

a¤¾Ö †ÃÖ ´Æ™»Ö, अशा पद्धतीने द¤»Öतांच्या जिव्हाळ्याचा प्रश्न मार्गी लावण्यात अंकुशराव कचरले नाहीत. त्याचा परिणाम असा –ाला की अनेक कार्यकर्ते नाराज –ाले. त्याच काळात ¯Öœ –ालेल्या विधानसभा निवडणूकीत ´ÖÖ˜Ö त्यांना पराजय पत्करावा लागला होता.[4]

7.1.2 दुष्काळ व पुरग्रस्तांना मदत -

अंकुशरावांची जन्मभूमी व कर्म³Ö´Ö‰ असलेला अंबड घनसावंगी हा परिसर गोदावरी ¾Ö दुधना या नद्यांच्या दुआबातील भाग आहे. पैठणचे जायकवाडी धरण होण्या¯¾Öá µÖÖ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖ‰»Ö गोदावरी नदीच्या काठावरील गावांना बऱ्याचदा गोदावरी नदीच्या पुराचा फटका बसत असे. तर दुष्काळ जणु काही जालना जिल्ह्याच्या व एकुणच ´Ö¸Ö‰Š¾ÖÖ>¸¶Ö“µÖÖ ¯ÖÖ“Ö×¾Ö»ÖÖ“Ö ¯Ö•Ö»µÖÖ“Ö ×“Ö¡Ö †ÃÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ.

सन १९६९ साली गोदावरी नदीला भयंकर पुर आला होता. तेव्हा गोंदी, हसनापुर, गंगाचिंचोली, शहागड, कुरण, पाथरवाला आदी गावांना त्यांचा प्रचंड तडाखा बसला, Ÿµ¾Ö‰ôß अंकुशरावांनी या भागात जातीने जाऊन ´Ö×ÆŸÖ‰ 'Öऊन पुरग्रस्तांच्या पुर्नवसनाचे कार्य क¤»Ö फिरुन लोकांच्या अडीअडचणी समजुन घेतल्या व त्यांना मदतीचा हातभार लावला.[5] Æß Ÿµ“µÖÖ सार्वजनिक क्षेत्रातील कार्याची सुरुवात होती. पण यातून त्यांच्या जनसामान्य“µÖÖ ¯ÖŸÖ‰ †ÃÖ»Ö»Ö‰ कणव व भावना लक्षात येतात. ¯Öœ ´Ö¸Ö‰Š¾ÖÖ>¸¶Öत १९७० ते १९७३ या काळात सतत भिषण दुष्काळ पडला होता. या परिस्थितीतून लोकांना सावरण्यासाठी अंकुशरावांनी शासन स्तरावर ×¾Ö×¾Ö¬Ö ¯ÖÖŸÖôß¶Ö¾Ö¸ दुष्काळ ग्रस्तांना मदत मिळवून देण्यासाठी, त्यांच्या हाताला काम मिळवून देण्यासाठी प्रयत्न तर केलेच त्याचा तपशील या संशोधनाच्या इतर ठिकाणी ओघाने आला आहे. पण त्यांनी या भागात प्रत्यक्ष फिरुन परिस्थिती जाणून¤Ö 'Öऊन माणसासह जनावरांना चारा व चारा तगाई मिळवून दिली, शिवाय प्रत्यक्षपणे शक्य होईल तेवढा व्यक्तीगत स्तरावर मदतीचा हातभार लावला. यातून त्यांची सामाजिक कार्य करण्याची खरी तळमळ व जिद्द प्रतित होतां¬ÖÖ ×¤ÃÖŸÖ.[6]

7.1.3 सामुदायिक विवाह सोहळा -

राजकारणाच्या निमित्ताने शेतकऱ्यांशी अंकुशरावांची जवळीक निर्माण –Ö»Ö‰. शेतकऱ्यांच्या सुखादु:खात समरस होण्याचा त्यांचा स्वभाव असल्यामुळे त्यांच्या असे लक्षात †Ö»Ö की शेतकऱ्यांच्या दारिद्र्यास व कर्जबाजारीपणास विवाहातील अनिष्ट चालीरिती, हुंडाप्रथा

हे महत्वाची कारणे आहेत. या खोट्या प्रतिष्ठेपायी केल्या जाणाऱ्या अनाढायी खर्चाच्या दुष्टचक्रातून शेतकऱ्यांना बाहेर काढण्यासाठी हुंडा, मानपान, अनिष्ठ रुढी व परंपरेला फाटा देत समाजातील पुर्वापार अनिष्ठ प्रथा बंद व्हाव्यात यासाठी त्यांनी खोलेश्वर बहुद्देशीय ग्रामीण सेवा समितीची स्थापना करुन सर्वधर्मीय सामुहिक विवाहाचा उपक्रम सुरु करण्याची कल्पना १९९९ ´Ö¬µÖ ´ÖÖ»ÖÖ.

"†ÃÖŸÖÖ»Ö •µÖÖ ¾Ö›¶Ö ×¸ŸÖÖ, त्या काढोनी टाकाव्या प्रवृत्ती,

जीवनाचे प्रेम चित्ती, तेच धन समजावे."

या संत तुकडोजी महाराजांच्या ग्रामगितेतील उक्तीप्रमाणे अनिष्ठ रुढी नष्ट करण्यासाठी ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ×´ÖŸÖÖ«Ö¸ 1९९९ पासून सर्व धर्मीय सामुदायीक विवाह सोहळ्याचा उपक्रम अंकुशरावांनी सुरु केला. या विवाह सोहळ्यात विवाहासाठी कसलीही रक्कम संबंधिताकडून न घेता वि¾ÖÖÆ प्रसंगी वधु वरांना कपडे, बुट-"Ö¯ाल, मणी-मंगळसुत्र, चैनजोड-•ÖÖ›¾Ö ¾Ö ÃÖÃÖÖ¸Öपयोगी भांडीकुंडी इ. भेटवस्तु भेट म्हणून दिल्या जातात व संसाराच्या गाठी बांधल्या जातात तसेच विवाहानंतर शासकीय नियमाप्रमाणे विवाह नोंदणी प्रमाणपत्र नोंदणी र×•ÖÃ™¸ ´ÖÖ±ú¸ŸÖ ×¤»µÖÖ •ÖÖŸÖ.[7] अशा स्वरुपाचा उपक्रम राबविण्याचे काम खोलेश्वर ग्रामीण बहुद्देशीय सेवा समिती विश्वस्तामार्फत अंकुशराव टोपे यांच्या पुढाकाराने व मार्गदर्शनाखाली केले गेले.

सन १९९९ पासून ते सन-2014 पर्यंत एकुण 1001 ÃÖ¾Ö¬Ö´ÖáµÖ •ÖÖ›¯µÖÖ"Ö ×¾Ö¾ÖÖÆ ज्यांच्या त्यांच्या धार्मिक रिती रिवाजाप्रमाणे पार पड»Ö †ÖÆ, ÆÖ ÃÖÖÆÔÖ प्रतिवर्षी अविरतपणे सुरु आहे. हा उपक्रम म्हणजे जालना जिल्ह्यात परिवर्तन चळवळ बनला आहे. यापरिवर्तन चळवळीचे श्रेय पुर्णत: अंकुशराव टोपे यांनाच जाते.[8]

7.1.4 धार्मिक स्थळांचा विकास -

अंकुशराव टोपे यांनी विधानसभा सदस्यत्वाच्या काळात धार्मिक स्थळांचा विकास व्हावा, तेथे येणाऱ्या भक्तांना सोयी सुविधा मिळाव्यात याकरीता मंदिर, मशिदी वा धार्मीक स्थळांना देणग्या देऊन त्यांचे निर्माण किंवा जिर्णोध्दार करण्यासाठी पुढाकार घेतला, <¾ÖŒ"Ö नव्हे तर शासन स्तरावरही त्यांनी प्रयत्न केल्याचे दाखले मिळतात, अंबड तालुक्यातील प¬ह›Ö दर्ग्याचे उत्पन्न याबाबतीत अंकुशरावांनी दि.२० ऑगस्ट १९७३ रोजी विधानसभेत वक्फ मत्र्यांना

प्रश्न उपस्थित केला होता की, पऱ्हाडा दर्ग्याचे गेल्या १० वर्षात वक्फ बोर्डाला एकूण किती उत्पन्न मिळाले व दर्ग्याच्या विकासासाठी बोर्डाने किती रक्कम खर्च केली. यावर वक्फ म˜ö रफिक –ाकेरिया यांनी स्पष्टीकरण दिले होते की, गेल्या १० वर्षात म्हणजे १९६१-६२ पासून दर्ग्याचे एकूण रुपये १,86,७५३.०६ पैसे उत्पन्न मिळाले व या स्थळाच्या विकासासाठी 1,46,४८४.०८ पैसे खर्च केले.[9]

7.1.5 स्थानिक विकास निधीतुन (खासदार फंडातुन) केलेले कार्य -

अकुशरावांनी आपल्या जि»Æ परिषद, विधानसभा सदस्यत्वाच्या काळात विविध सामाजिक कार्यांना हातभार लावला त्याची नोंद याच संशोधन कार्यात घेण्यात आलेली आहे. आपल्या पाच वर्षाच्या संसद सदस्यत्वाच्या काळात स्थानिक विकास निधीतून इतर समाजोपयोगी कामे तर केलीच पण याबरोबरीनेच सामाजिक जाणीवेतून अपंग विद्यार्थ्यांच्य शाळांना साहित्य खरेदीसाठी, विविध ठिकाणच्या सामाजिक सभागृहाच्या बांधकामासाठी, मंगल कार्यालयाच्या निर्मीतीसाठी ही भरीव मदत केली. त्याचा थोडक्यात आढावा सदरीलप्रमाणे ‘ÖŸÖ»ÖÖ †ÖÆ.

श्री.क्षेत्र राजुर येथे सामाजिक सभागृहाचे (सांस्कृतीक कार्यक्रम इमारत) तसेच सावर्वजनिक स्नानगृह व स्वच्छतागृह बांधकामास सन १९९४-९५ मध्ये ७.२९ लाख निधी ¤»ÖÖ. सामाजिक सभागृह बांधकाम नांदी, ता. अंबड करीता सन १९९५-९६ मध्ये १.१४ लाख निधीची उपलब्धता करुन दिली. सामाजिक सभागृह बांधकाम, तीर्थपुरी साठी सन १९९४-95 मध्ये ५.०० लाख निधी मंजुर करुन दिला. ŸÖÃÖ“Ö ×ÃÖ»»ÖÖ> ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸÖß»Ö ×ÃÖ»»ÖÖ> ¾Ö ¯ÖÖ»ÖÖ¤ µÖÖ दोन ठिकाणी सन १९९४-९५ या वर्षी अनुक्रमे ५.०० लाख व ६.८३ लाख रुपये निधी मंजुर करुन दिला होता. याशिवाय सन १९९५-९६ या वर्षात सी.टी.एम.के.गुजराती हायस्कुल, जालना या शाळेकरीता कॉम्प्युटर खरेदी करीता २.१६ लाख, तर श्री.गुरुगणेश दृष्टीहीन विद्यालय,जालना (अंध विद्यार्थ्यांकरीता शैक्षणिक साहित्य खरेदी) ÃÖÖŠß 0.25 »ÖÖ¼ ½. निधीची शिफारस खासदार टोपे यांनी सामाजिक जाणीवेतून केली होती. पुढे सन १९९५-९६ मध्येच सामाजिक सभागृह (शादीखाना), भोकरदन याकरीता २.०० लाख निधीची शिवाय सिल्लोड तालुक्यातील

शिवना येथील मंगल कार्यालय बांधकामाÃ‹ŠŠ ९.०० लाख रुपये निधीची शिफारस केली होती. यातुन त्यांच्या सामाजिक कार्याची जाणीव व आस्था प्रतीत होते.[10]

7.1.6 खासदार म्हणून लोकसभेतील सामाजिक भुमिका -

अंकुशराव टोप Ã‹Ã¤ Ã‹Ãµ असतांना सभागृहात सामाजिक प्रश्नांवर आपली भुमिका मांडुन सभागृहाचे लक्ष वेधुन घेत असत, त्यात त्यांनी मागासवर्गीय व भटक्या जमातीतील वस्तीगृहे, अल्पसंख्यांक विकास, बालकामगारांचे प्रश्न, सफाई कामगारांचे हितसंवर्धन, आरोग्य, कुटुंबकल्याण आणि हुंडाबळी इत्यादी महत्वाच्या सामाजिक प्रश्नाबाबत सभागृहाचे लक्ष वेधण्याचा प्रयत्न केल्याचे दिसते. त्यातील काही महत्वाच्या प्रश्नांचा थोडक्यात आढावा खालीलप्रमाणे घेतला आहे.

अनुसुचीत जातीजमातीच्या मुलांसाठी वस्तीगृहांचा प्रश्न संसदेत दि.८ डिसेंबर १९९४ मध्ये उपस्थित करत असतांना अंकुशराव म्हणतात की, महाराष्ट्रात मागासवर्गीय व भटक्या जमातीतील मुलांसाठी किती वस्तीगृहे उघडण्यात आली, सिंधुदूर्ग जिल्ह्यात अशा प्रकारचे वस्तीगृह उघडण्याचा प्रस्ताव आला आहे काय या संदर्भात सद्यस्थिती काय †ÖÆ व शासनाने या बाबत काही कृती केली आहे काय अशा स्वरुपाचा प्रश्न उपस्थित केá»ÖÖ ÆÖŸÖÖ.[11]

अल्पसंख्यांक विकासाच्या अनुषंगाने अंकुशरावांनी अतारांकित प्रश्न उपस्थित करुन सभागृहाचे लक्ष वेधले होते. त्यात ते म्हणतात की, राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक विकास व कर्जमंडळ कोणत्या पद्धतीने अल्पसंख्यांकाचे हित जोपासते आहे? या मंडळाच्या शाखा कुठे आहेत?, कर्जवितरणाच्या नियम व अटी निश्चित केल्या आहेत काय? ×¿Ö¾ÖÖµÖ किती रक्कम वितरीत केली आहे आणि किती कुटं²ÖÖ»ÖÖ µÖÖ“ÖÖ ±ÖµÖ¤Ö –ÖÖ»ÖÖ †ÖÆ ¾Ö µÖÖ ´ÖÆÖ´Ö›ÖÖ“µÖÖ ¯Ö³ÖÖ¾Ö¸ÖÖ अंमलबजावणीसाठी शासनाने कोणती कृती केली आहे? [12]

Ã‹±ाई कामगार हा Ã‹¤¬ÖÖ समाजातील एक महत्वाचा घटक असुन याबाबत अंकुशरावांनी संसदेत दि.३ मार्च १९९४ रोजी समाजकल्याण मंत्र्यांना अतारांकित प्रश्न ×¾Ö“ÖÖ¸»ÖÖ ÆÖŸÖÖ, त्यात ते म्हणतात की, सफाई कामगारांच्या कल्याणासाठी शासनाने राष्ट्रीय सफाई कामगार कर्मचारी कमीशन निर्माण केले आहे काय? केव्हा व नसल्यास ते केव्हा स्थापन करणार आहात.?[13] तसेच बालकामगार प्रतीबंधासाठी विविध घटक राज्य बालकामगार

प्रतिबंधक कायद्याविषयी महिना¾ÖÖर माहिती पुरवितात काय? अशी राज्ये की ज्यांनी या कायद्याची अजुन अंमलबजावणी केली नाही त्या राज्याबाबत केंद्रशासनाने कायद्याच्या अंमलबजावणी विषयी सक्तीची भुमिका घेण्याबाबत काही पावले उचलली आहेत काय?[14]

भारतीय समाजातील हुंड्यासारख्या अनिष्ट प्रथेमुळे समाजातील असंख्य महिलांना आपला जिव गमवावा लागतो, अशा या अनिष्ट प्रथेविषयी अंकुशरावांनी लोकसभेत दि.21 डिसेंबर १९९४ रोजी पंतप्रधानांना प्रश्न उपस्थित केला होता, त्यात ते म्हणतात की, राज्यनिहाय हुंडाबळीची किती प्रकरणे अनिर्णीत आहेत. तसेच ती प्रकरणे केव्हापासून न्यायप्रविष्ट आहेत आणि ती अनिर्णयीत असण्याची कोणती कारणे आहेत व याबाबत शासनाने सदरील प्रकरणे निकाली काढण्यासाठी कोणते प्रयत्न केले आहेत आणि या प्रकरणाचा निकाल किती दिवसात न्यायालय देईल[15] †¿ÖÖ Ã¾Ö1/पाची सामाजिक संदर्भातले, सामाजिक जिव्हाळ्याचे आणि ÃÖ´ÖÖ•Ö×हताच्या दृष्टीने महत्व असणारे ×¾Ö×¾Öध प्रश्न उपस्थित करुन संसदेचे लक्ष वेधण्याचा प्रयत्न अंकुशरावांनी खासदार असतांना केल्याचे दिसून येते.

7.1.7 कामगार वर्गाचे हितसंवर्धन -

शेतकरी, ¤Öनदलीत, अनुसुचीत जाती जमाती, अल्पसंख्यांक समाज, बालकामगार, सफाई कामगार व स्त्रियांच्या हिताच्या दृष्टीने हुंडाबळी सारख्या प्रश्नांच्या बाबतीत शासकीय स्तरावरुन न्याय्य भुमिका अंकुशराव टोपे यांनी घेŸÖल्याचे दिसून येते. समाजातील कामगार वर्गाच्या हिताची जपणुक करण्या"ÖÖही प्रयत्न त्यांनी केला. याची सुरुवात त्यांनी स्वत: संचलीत केलेल्या संस्थामधुन केली. उदा. समर्थ सहकारी साखर कारखाना, अंकुशनगर येथील कामगार व कर्मचारी वर्गास पुरविण्यात येत असलेल्या सोयी सुविधा या कर्मचाऱ्यांच्या वर्तमानाबरोबरच भविष्याचीही काळजी घेणाऱ्या आहेत.[16] लोकप्रतिनिधी म्हणुन काम करत असतांना या वर्गाच्या हितासाठी त्यांनी कामगार कायदे, कामगारांचे प्रश्न व चळवळीच्या अनूषंगाने केंद्रीय कायदा व न्याय मंत्रालयाच्या मंत्र्यांना संसदेत प्रश्न उपस्थित केला होता की, औद्योगीक विवाद कायदा १९४७ व कामगार चळवळ कायदा १९२६ यात बदल करण्यासंबंधी कामगार संघटनांशी "Ö"ÖÖ –ाली आहे काय? याबाबत कामगार संघटनांची काय मते आहेत? त्याचा तपशील द्यावा. यावर तत्कालीन श्रमउपमंत्री पवनसिंग घाटोवर यांनी याकरीता केंद्रीय कामगार संघटना व कर्मचारी

संघटना अशी एक द्विपक्षीय कमीटी श्री.जी.रामानुजन यांच्या अध्यक्षतेखाली स्थापन करण्यात आल्याचे आणि वादग्रस्त मुद्यांचा विचार करण्यासाठी पाच राज्यातील श्रममंत्र्यांचा एक गट तयार करण्यात आल्याचे सांगितले Æ[17].

तसेच कामगारांच्या दर्जाबाबत प्रश्न विचारतांना खासदार अंक¿[18] १९९४ रोजी कामगार मञ्यांना म्हणतात की, सरकारने कामगारांना आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनांच्या संकेतानुसार दर्जा देण्याचा प्रस्ताव आणला आहे काय? याबाबत शासनाची काय प्रतिक्रिय? †Æ? अशा रितीने कामगारांच्या कल्याणाची जाणीव व काळजी अंकुशरावांनी घेतल्याचे दिसून येते.[18]

7.2 सांस्कृतीक क्ष¡ßYß»ß योगदान :-

Ãß´ßß•ßß“µßß सांस्कृतीक प्रगतीचा सुक्ष्म परिणाम राजकारणासगटच Ãß¾ß“ß Ãßß´ßßजिक अंगोपांगावर ÆßYß †ÃßYßß. राजकीय नेतृत्वाची गुणवत्ता देखील Ãß´ßß•ßß“µßß सांस्कृतीक गुणवत्तेवरच †x¬ßÂŠßYß †ÃßYß. राजकारणाला ‡xYßÆßÃßß“µßß म्हणजेच x¾ßx¿ßÂ™ ऐतिहासिक ¯ßx¸xÃ£ßYßß“µßß Ãßª³ßßYß ´ßµßßª ß †ÃßYßßYß. Ãßßस्कृतिकरण ऐतिहासिकŸß“µßß ´ßµßßª राखूनही Ãß´ßß•ßß»ßß क¢ßÆß एक चिरंतन Ã¾ß±ý¯ßß“ß ´ß»µß ¤‰ शकते म्हणूनच त्यातून ³ßß¾ßß Ãß´ßß•ßß»ßß क¢ßÆß Ã±ýŸßá किंवा प्रेरणा x´ßôŸßßYß. µßß विचारातून प्रेरणा ‘ßऊन अंकुशराव ™ß¯ß किŸßßÆß राजकीय ¾µßÃŸßYßŸßYß †Ãß»ß Ÿß¸ß साहित्यीक ¾ß सांस्कृतीक विकासात †ß¯ß»ßß †´ß»µß ¾ßô ª¤»µßß“ß ª¤ÃßYß. Ÿµßß“ßß Ãßßª×ÆŸµß वाचनाची †ß¾ß> ¾ß Ãßß×ÆŸµß ¾ß साहित्यीक क¢»ßß¾ßŸß ‡. ¯ßŸßà“ßß †ßÃ£ßß ¾ßôß¾ßôß त्यांनी आयोजित केलेल्य कार्यक्रमामधून ¯ßYßßŸß –ßß»µßßª×¿ß¾ßßµß ¸ßÆŸß नाही. ¯ßª×Ãß·· Ãßß×ÆŸµßßक¢ß“µßß व्याख्यानßÃß Ÿß आवर्जून ^¯ßª×Ã£ßŸß ¸ßÆŸß †ÃßYß. त्यांनी x¾ßx¾ß¬ß साहित्यीक कार्यक्रमाचे स्वागताध्यक्ष ¾ß आयोजक ¯ß¤ भुषवून जालना x•ß»ÊßYßß»ß Ãßß×ÆŸयीक “ßôß¾ßôßÃß प्रोत्साहन ª¤»ß Ÿß साहित्यिकात रमणारे राजकारणी ÆßYß. जालना x•ß»ÊßYßß»ß साहित्यिक ¾ß सांस्कृतीक “ßôß¾ßô Ÿß¾ßYß ¸ßÆß¾ßß याकरीता त्यांनी µß¿ß¾ßŸß¸ß¾ß चव्हाण साहित्यीक ¾ß सांस्कृतीक प्रतिष्ठाण, जालनाची Ã£ापना क¢»ßß आणि µßß प्रतिष्ठानमार्फत साहित्यीक क्ष¡ßYß सन 2007 पासून ¯ßxŸß¾ßÂßßá x¾ßª×¾ß¬ß साहित्यीक उपक्रम राबवुन Ãßß×ÆŸµß रसिकांची भुक भागविण्याचे क¢ßµß क¢»ß †ßÆ. कारण गुणग्राहकता, ^ŸŸß´ßß“ßß †ß¤¸ आणि स्विकार †¿ßß क¢ßÆß¿ßß ´ß¸ßŠß

Ã¾Ö³ÖÖ¾ÖÖ“ÖßÖ ठेवणं †ÖÆ, म्हणुनच ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ टिकवूनही †Ö¯Ö»µÖÖ»ÖÖ –ानेश्वरांचÖÖ विश्वात्मक ¬Ö´Ö टिकवून †Ö“ÖÖ¸ŸÖÖ µÖŸÖÖ †¿ßÖ अंकुशरावांची धारणा ÆÖŸÖßÖ आणि ŸÖ ŸµÖÖ“µÖÖ नेतृत्वाने दाखवून ÆßÖ ×¤»Ö †ÖÆ. ¾ÖÖ’´ÖµÖ, ÃÖÖ×ÆŸµÖ आणि ‡ŸÖ¸ –ान ×¾Ö–ÖÖने µÖÖ ²Ö§»Ö“ßÖ एक †×³Ö¹ý“ßÖ त्यांनी ÃÖ¯ÖÖ¤ßŸÖ क्रां»ßÖ ÆÖŸßÖ. त्यांनी †Ö¯Ö»µÖÖ कार्यकाळात अनेक सांस्कृतीक उपक्रम ÃÖ¹ý क्रां»Ö ¾Ö ŸµÖÖ“Ö संवर्धनही क्रां»Ö. राजकीय नेतृत्व ¾Ö सांस्कृतीक नेतृ¾Ö †ÃÖÖ ³Ö¤ त्यांनी मानला †ÃÖ»ÖÖ ŸÖ¸ß त्यांनी †Ö¯Ö»µÖÖ नेतृत्वात µÖÖ दोन्ही“ßÆß एकात्मŸÖÖ ÃÖÖ¬Ö»ßÖ ÆÖŸÖßÖ.

जालना ¿ÖÆ¸Ö“ßÖ ¾ÖÖ’´ÖµÖÖन ¯Ö¸¯Ö¸Ö †ŸµÖŸÖ ^•¾Ö»Ö †ÖÆ. ´Ö¸ÖŠß ÃÖÖ×ÆŸµÖÖŸßÖ»Ö †Ö³ क्रा×¾ÖµÖß¡ßÖ म्हणून ×•Ö“ÖÖ ग्रÖÖ¸¾Ö क्रां»ÖÖ •ÖÖŸÖÖ ŸÖßÖ ´ÖÆ¤²ÖÖ ´ÖÆ¤Ö‡ÃÖÖ Æß †²Ö› ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸßÖ»Ö रामसगावची •µÖÖŸßÖÂÖ रत्नमाला ÆÖ महत्वपूर्ण ग्रÖ£Ö लिहणारे ÁÖß¯ÖŸßÖ ³Ö™ ÆÖ रोहिणखे›¶Ö“Ö ŸÖ¸ मिताक्षरा ÆÖ ग्रÖ£Ö लिहणारे ×¾Ö–ानेश्वर Æ आपेगावचे, ¤ÖÃÖ²ÖÖ¬ÖÖ“Ö क्रांŸÖ ÃÖ´Ö£Ö ¸Ö´Ö¤ÖÃÖ Æ घनसावंगी ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸßÖ»Ö •ÖÖ²Ö ÃÖ´Ö£Ö“Ö, ग्रÖÖ¤ß“Ö रामानंद ŸÖ¸ ´Ö¸ŠÖ¾ÖÖ›¶ÖŸßÖ»Ö ÃÖ¾ÖÖŸÖ ¯Ö×ŸÖ³ÖÖÃÖ¯Ö®Ö लेखक म्हणून •µÖÖ“ÖÖ ग्रÖÖ¸¾Ö क्रां»ÖÖ •ÖÖŸÖÖ ŸÖ ²ßÖ. रघुनाथ (भगवान रघुनाथ कुलकर्णी) Æ ¯Ö¸ŸÖ¸ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖŸßÖ»Ö ÃÖÖŸÖÖन्याचे, †¿ßÖ ¾ÖÖ’´ÖµÖÖन ¯ÖÖ¿¾Ö³Ö´ßÖ »ÖÖ³Ö»Ö»µÖÖ ×•Ö»Ê¤ŸßÖ»Ö ¯ÖœßÖ»Ö क्रा¤ôÖŸßÖ»Ö ¾ÖÖ’´ÖµÖÖन ¾Ö नाट्यसंगीत, क्रां»ÖÖ ¾Ö व्याख्यानमालेसारख्या “Ö¤ô¾ÖôßÃÖ अंकुशरावांनी Ã¤¾ÖŸÖÖ¯Ö¸ßÖ सहकार्य क्रां»µÖÖ“Ö ¯ÖœßÖ»Ö योगदानावरुन लक्षात µÖŸÖ.

7.2.1 ¯Ö¬Ö¸Ö¸Ö¾Ö ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›Ö ÃÖÖ×ÆŸµÖ संमेलन -

´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›Ö ÃÖÖ×ÆŸµÖ परिषदेने †²Ö› µÖ£ßÖ»Ö ÃÖमेलन ‘µÖÖ¾Ö म्हणून ¯ÖÃŸÖÖ¾Ö ´ÖÖ››ÖÖ आणि अंकुशरावजी ™Ö¯Ö यांनी ŸÖÖ उचलून ¬Ö¸»ÖÖ. †²Ö› µÖ£ßÖ»Ö ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£Ö“µÖÖ क्रां»ÖÖ ¾Ö वाणिज्य ´ÖÆÖ×¾Öª»Ö¸ÖµÖÖ“µÖÖ सहकार्याने ´ÖÆÖ×¾Öª»Ö¸ÖµÖÖ“µÖÖ ¯Ö×¸ÃÖ¸ÖŸÖ 15¾Ö ´Ö¸ŠÖ¾ÖÖ›Ö ÃÖÖ×ÆŸµÖ संमेलन ¯Ö×ÃÖ·· ‡×ŸÖÆÖÃÖ संशोधक, ÃÖŸÖ-Ã×ÆŸµÖ“Ö व्यासंगी प्राध्यापक ›Ö. ÁßÖ¬Ö¸ रंगनाथ कुलकर्णी µÖÖ“µÖÖ अध्यक्षतेखाली 26 ŸÖ 28 ±ý²Ö¾ÖÖ¸ß 1982 µÖÖ क्रांôÖŸÖ ÃÖ¯Ö®Ö –Ö»Ö. µÖÖ संमेलनाचे स्वागताध्यक्ष जालना नगरपरिषदचे अध्यक्ष माणिकचंद ²ÖÖ£Ö¸Ö ÆÖŸÖ.[19] µÖÖ संमेलनाच्या µÖ¿ÖÃ¾ÖßŸÖ´Ö¬µÖ अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“ßÖ ´ÖÆŸ¾ÖÖ“ßÖ भुमिका ÆÖŸßÖ.

7.2.2 ´ö¸ö Šö¿ö>ö युवक Ãöö×ÆŸµö संमेलन (1984) -

¯ö×Ãö·· ×¾ö“öö¸¾öŸö नरÆ¸ कुरुंदकर µöö“µöö मार्गदर्शनाने ´ö¸ö Šö¿ö>¶öŸö®»ö तरुण लेखकांना ¾µööÃö¯ö®Š ×´öÔö¾ö, त्यांनी लेखन क¤¸ö¾ö म्हणून ´ö¸ö Šö¿ö>¶öŸö ×¾ö×¾ö¬ö ठिकाणी ´ö¸ö Šö¿ö>ö युवक Ãöö×ÆŸµö संमेलने Ãö¯ö®ö –öö»ö®. ‡.Ãö.1984 ´ö¬µö मच्छिंद्रनाथ ×“ö“öö»ö®ö µö£ö®»ö Ãöö×ÆŸµö संमेलनाचे उद्घाटन ¯ö×Ãö·· साहित्यीक डॉ.गंगाधर पानतावणे µöö“µöö ÆÃŸö –öö»ö. µöö Ãiमेलनाच्या अध्यक्षस्थानी प्रा.बा.ह.कल्याणकर Æö¥ö.[20] साहित्यीक ¾ö सांस्कृतीक “öÔ¾öÔ®“ö® सहानुभूती †Ãö»ö»µöö अंकुशरावांनी †ö¯ö»µöö क¤¸ö3ö´ö®¥ö ¯öö¸ ¯ö>»ö»µöö µöö ग्रामीण भागातील Ãöö×ÆŸµö संमेलनाच्या आयोजन ¾ö µö¿öÃ¾ö®¥öÃöö Šö® µöö संमेलनाचे स्वागताध्यक्ष ¯ö¤ 3öÂö×¾ö»ö ¾ö संमेलन यशस्वीपणे ¯öö¸ ¯öö>»ö.

7.2.3 ग्रामीण Ãöö×ÆŸµö संमेलन वाकुळणी -

सन 1985 ´ö¬µö वाकुळणी ता.बदनापुर, जि.जालना µö£ö आयोजित केलेल्या ग्रामीण Ãöö×ÆŸµö संमेलनाचे उद्घाटन ¯ö×Ãö·· क¤¾ö®ö ना.धो. महानोर µöö“µöö ÆÃŸö –öö»ö Æö¥ö, ¯öö.±ý.´ö.¿öÆö×•ö¤ µöö“µöö अध्यक्षतेखाली ¯öö¸ ¯ö>»ö»µöö µöö ग्रामीण Ãöö×ÆŸµö संमेलनाचे यशस्वीपणे आयोजन अंकुशरावांनी क¤»ö Æö¥ö.[21]

7.2.4 क¤¾ö®ö संमेलन गोलापांगरी -

गोलापांगरी µöö जालना Ÿöö»öŒµöö¥ö®»ö ग्रामीण उपनदी †Ãö»ö»µöö दुधना µöö नदीकाठावर ¾öÃö»ö»µöö µöö ग्रामीण ´ö¸ö Šö¿ö>¶öŸö®»ö मान्यवर नव्या जुन्या क¤¾öà“µöö ^¯ö×Ã£ö¥ö®¥ö "´öö¥ö® आणि ´ööÆ¸" µöö अभिनव उपक्रमशील ´öÔö¾öµöö“öÆ® स्वागताध्यक्ष µöö नात्याने आयोजन करुन अंकुशरावांनी Æ क¤¾ö®ö संमेलन µö¿öÃ¾ö®ö क¤»ö. Ÿöö“ö "¿ö²¤×¿ö»¯ö" µöö ´ö¸ö Š® ¾öö'´ö µö नियतकालीकाच्या निमीत्ताने जालना µö£ö साहित्यीक ¾öö“ö क¤ मेळाव्याचेही यशस्वी आयोजन केले होते, Ÿµöö“ö²ö¸ö²ö¸ †²ö> Ÿöö»öŒµöö¥ö®»ö ²öö¸Ãö¾öö>ö µöö ग्रामीण ö®¾ö®Æ® "ग्रामीण Ãöö×ÆŸµö संमेलनाचे आयोजन" करुन Ãöö“हित्यीकां“ö® ´öö¤®µöö“Ôö® जमविण्याचा प्रयत्न क¤»öö.[22]

7.2.5 Ãö¢öö×¾öÃöö¾ö ´ö¸ö Šö¿öö>ö Ãöö×ÆŸµö संमेलन -

´ö¸ö Šö¿öö>ö Ãöö×ÆŸµö ¯ö×¸Âö¤ ¾ö अंकुशराव ™ö¯ö अध्यक्ष असलेल्या ´öŸÃµöö¤¸® शिक्षण ÃöÃ£öö, जालना µöö“µöö Ãöµö©ŒŸö विद्यमाने जालना µö£ö 7 ¾ö 8 जानेवारी 2006 µöö क¤ôöŸö

27¾µÖÖ ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>Ö ÃÖÖ×ÆŸµÖ संमेलनाचे आयोजन करण्यात †Ö»Ö ÆÖŸÖ. >Ö.²ÖÖ²ÖÖÃÖÖÆ²Ö आंबेडकर ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>Ö ×¾Öa¯ÖßŠÖ“Ö कुलगुरु, •µÖÂŠ समीक्षक डॉ.नागनाथ ¤Ö¢ÖÖ¯Ö»»Ö संमेलनाध्यक्ष Ÿ¸ µÖÖ संमेलनाचे उद्घाटन ¸Ö•µÖÖ“Ö ŸÖत्कालीन मुख्यमंत्री ×¾Ö»ÖÖÃ¸Ö¾Ö देशमुख µÖÖ“µÖÖ ÆÃŸÖ –ÖÖ»Ö ÆÖŸÖ. याप्रसंगी ¾µÖÖÃ¯ÖßŠÖ¾Ö¸ पूर्वाध्यक्ष Ã֟ÖÁÖß ना.धो.महानोर, >Ö.Ã֟-Öß¸ ¸ÃÖÖô, प्रा.गंगाधर पानतावणे, ¯ÖÖ. लक्ष्मीकांत ŸÖÖ²ÖÖôß, ¯ÖÖ“ÖÖµÖ ¯Ö. ‡. सोनकांबळे, >Ö. µÖ. ´Ö. पठाण, ¯ÖÖ. ¸Ö. ¸. ²ÖÖ¸Ö>, प्रा.तु.शे.कुलकर्णी, न्या. नरेंद्र चपळगावकर, प्रा.भगवंत देशमुख ‡ŸµÖÖ¤ß मान्यवर ^¯Ö×Ã£ÖŸÖ ÆÖŸÖ. Æ ÃÖÖ×ÆŸµÖ संमेलन †Ö¤ÖßÖ»Ö ³ÖÖ¸ŸÖßµÖ ÃÖÖ×ÆŸµÖ संमेलनाच्या ŸÖÖ>ß“Ö –ÖÖ»Ö ÆÖŸÖ. ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>Ö आणि ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¶Ö²गाहेरुन ±Ú¸ ´ÖÖš¶Ö संख्येने साहित्यीक ¾Ö ÁÖÖŸÖ µÖÖ Ã֟मेलनाला ^¯Ö×Ã£ÖŸÖ ÆÖŸÖ. संमेलनात एकूण 5 ¯Ö×¸Ã֟¾ÖÖ¤, 2 काव्यवाचन, कथाकथन, मुलाखत †Ö¤ß भरगच्च कार्यक्रम ÆÖŸÖ.

µÖÖ ÃÖÖ×ÆŸµÖ संमेलनाच्या यशस्वीतेमागे अंकुश¿Ö¸Ö¾Ö ™Ö¯Ö यांनी ¤ÖŠßŸÖ ¤Ö»Ö»ÖßÃÖ×´ÖŸÖßÃ¾Ö Ÿµ֓ÖÖ“Ö नियोजन, Ã¾ÖŸÖ: µÖÖ संमेलनाचे अध्यक्ष µÖÖ नात्याने ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö ÆÖŸÖ. µÖÖ संमेलनात संमेलनाच्या "लेणी" µÖÖ स्मरणीकेचे प्रकाशनही –ÖÖ»Ö ÆÖŸÖ.[23] µÖÖ निमीत्ताने अंकुशरावांनी ¤ÖŠßŸÖ ¤Ö»Ö»µÖÖ स्वागत Ã֟×´ÖŸÖßŸÖ Ã֟¾Ö लोकप्रतिनीधी, ×¾Ö×¾Ö-Ö पक्षांचे कार्यकर्ते, साहित्यीक µÖÖ“ÖÖ Ã֟´ÖÖ¾Ö¿Ö ÆÖŸÖÖ प्रमुख †ÖÁÖµÖ¤ÖŸÖ बद्रीनारायण ²ÖÖ¸¾ÖÖ»Ö, कार्याध्यक्ष ¾Ö जालना ×•Ö»Ê֓Ö“Ö ŸÖत्कालीन पालकमंत्री ¸Ö•Ö¿Ö ³ÖµµÖÖ ™Ö¯Ö, कोषाध्यक्ष Ã֟•Ö¸Ö ¤Öœ, सहकोषाध्यक्ष बी.आर.गायकवाड, सुकाणु Ã֟×´ÖŸÖßß प्रमुख ¯ÖÖ“ÖÖµÖ >Ö.¸Ö•Ö¦ गायकवाड, उपप्रमुख प्रा.नारायण ²ÖÖ¸Ö>, प्रमुख ¤Ö¤ÖµÖ¾ÖÖÆß ¯ÖÖ. ²ÖÃÖ¾Ö¸Ö•Ö ¤Ö¤Ö¸, सहकार्यवाहक ¯ÖÖ.¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö œ¾ÖÔ, प्रा.भगवान ¤ÖÖô, सौ.रेखा ²Ö•Ö»Ö, ¯ÖÖ.•Ö¸Ö´Ö खेडेकर, किशोर ‘ÖÖ¸¯Ö> µÖÖ“ÖÖ Ã֟´ÖÖ¾Ö¿Ö ÆÖŸÖÖ.

7.2.6 †²Ö>“µÖÖ ¤ŸŸÖ •ÖµÖŸÖßß संगीत ´ÖÆÖŸÃÖ¾ÖÖÃÖ ²Öô -

गायनाचार्य ¤ÖÖ×¾Ö¤¸Ö¾Ö जळगावकर µÖÖ“µÖÖ´ÖÖô व्यापक Ã¾Ö¹ý¯Ö Ö †Ö»Ö»µÖÖ †²Ö> µÖ£ÖßÖ»Ö ¤ŸŸÖ•ÖµÖŸÖßß संगीत ´ÖÆÖŸÃÖ¾ÖÖ»ÖÖ †Ö•Ö •Ö¾ÖôÖ•Ö¾Öô 75 ¾ÖÂÖ अवितरतपणे –ÖÖ»Öß. अनेक मान्यवर गायक-वादक µÖÖ ´ÖÆÖŸÃÖ¾ÖÖŸÖ सहभागी ÆÖŸÖÖŸÖ. चोखंदळ रसिकांना ¤Ö»ÖÖ¾ÖŸÖÖ“ÖÖ साक्षात्कार µÖÖ ´ÖÆÖŸÃÖ¾ÖÖŸÖ ÆÖŸÖÖ. ¯Ö×ŸÖ¾ÖÂÖá ¤ŸŸÖ•ÖµÖŸÖß“µÖÖ निमीत्ताने 3 ×¤¾ÖÃÖ ÆÖ ´ÖÆÖŸÃÖ¾Ö “ÖÖ»ÖŸÖÖ. ÆÖ संगीत ´ÖÆÖŸÃÖ¾Ö म्हणजे ¤Ö»ÖÖ¾ÖŸÖÖ“Öß ¯Öœ¸ß: †Ö•Ö¾Ö¸, तीन Æ•ÖÖ¸Ö¾Ö¸, दिग्गज कलावंतानी µÖ£Ö Æ•Ö¸ß

»ÖÖ¾Ö»ÖßÖ †ÖÆ.[24] †Ö•Ö गायनाचार्य गÖÖ×¾Ö¤Ö¾Ö जळगावकरांच्या ¯Ö¿"ÖÖŸÖ ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¶ÖŸÖßÖ»Ö µÖÖ नामांकीत ¤ŸŸÖ•ÖµÖŸÖß संगीत ´ÖÆÖŸÃÖ¾ÖÖ"Öß ¯Ö¸¯Ö¸Ö ¾Ö ÃÖÖÃकृतीक Š¾ÖÖ जतन ¾Æ¾ÖÖ ¾Ö Ã֙¸ý ¸Æ¾ÖÖ याकरीता अंकुशरावांनी µÖ£ÖÖ¿ÖŒŸÖß ²Öô ×¤»Ö.[25]

7.2.7 "´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×£Ö‹™ÃÖ" »ÖÖ ¯ÖÖŠ²Öô -

^¤्बोधन आणि प्रबोधन Æ ^×§Â™ >Öô¶ÖÃÖ´ÖÖ¸ Šऊन जालन्या"µÖÖ सांस्कृतीक "Öô¾ÖôßŸÖ 1984 ÃÖÖ»Öß ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß शिक्षण ÃÖÃ£Ö"µÖÖ ¯Ö×¸¾ÖÖ¸ÖŸÖßÖ»Ö क्ष्ÖÆß नाट्यप्रेमी ¾Ö ŸµÖÖ"µÖÖ ×´Ö¡ÖŸ¯Ö×¸¾ÖÖ¸ÖŸÖßÖ»Ö मंडळींनी "´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×£Ö‹™ÃÖ" "Öß ´ÖÆŸÖ´Öœ ¸Ö¾Ö»ÖßÖ. ×¾Ö×¾Ö¬Ö लोकनाट्य, लोकनृत्य, लोकगीतातून लोकजागरणार्थ क्ष्ÖµÖ µÖÖ चळवळीने नाट्य क्षÖ¡ÖÖŸÖ ÃÖÖ¤¸ क्ष»Ö. "¯Öœ¸ß ¯ÖÖÆß•Ö" Æ लोकनाट्य ×¾Ö¿ÖÃÖ गÖÖ•Ö»Ö. ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ×£Ö‹™ÃÖ Æß नाट्यसंस्था उभारण्यात प्राध्यापक ²ÖÃÖ¾Ö¸Ö•Ö क्ष्Ö¸, प्रा.दिगंबर ³Ö¸Ö™, प्रा.शुभांगी गÖÖ™, नामदेव चव्हाण, प्रा.अशोक नाईकवाडे, ¯ÖÖ.²ÖÖ²ÖÖÃÖÖÆ²Ö गायकवाड. ¯ÖÖ.¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö œ¾Ôô, ÃÖÖ.´Ö¤»ÖÖ क्ष्Ö™, प्रा.विजयकुमार ¾ÖÖ‹Ö´ÖÖ¸, कु.विशाखा फडके, ³ÖÖ¸ŸÖ -Ö¯ÖÖ™, ¯Ö¿ÖÖŸÖ ¤¿Ö¯ÖÖ> आणि ¯ÖÖ"ÖÖµÖ. ¤Ö¤ÖÃÖÖÆ²Ö गÖÖ³Ö> µÖÖ"ÖÖ ´ÖÖ»ÖÖ"ÖÖ ¾ÖÖ™Ö ÆÖŸÖÖ.[26] µÖÖ ÃÖÃ£Ö»ÖÖ अंकुशरावांनी µÖ£ÖÖ¿ÖŒŸÖß ¯ÖÖŠ²Öô ×¤»Ö.

µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ग्रामीण, ¤×»ÖŸÖ, ¯Ö¤¤»ÖßŸÖ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖŸÖß»Ö शिक्षणामुळे आत्मभान »ÖÖ³Ö»Ö»µÖÖ तरुण ×¯ÖœßŸÖß»Ö ÃÖ¯ŸÖ कलागुणांना ¾ÖÖ¾Ö मिळवून देण्याच्या आंतरीक इच्छेने †Ö´Æß जालना µÖ£Ö भारतरत्न >Ö.²ÖÖ²ÖÖÃÖÖÆ²Ö आंबेडकर •ÖµÖŸÖß ^ŸÃÖ¾Ö ÃÖ×´ÖŸÖß"µÖÖ वतीने ´ÖŒŸÖ ¾µÖÖÃÖ¯ÖßŠ ^¯Ö»Ö²¬Ö करुन ×¤»Ö. †ÖŸ´Ö×¾Ö¿¾ÖÖÃÖ जागविण्यासाठी ´ÖÖ–µÖÖ पुढाकाराने ¤¸¾ÖÂÖá >Ö.²ÖÖ²ÖÖÃÖÖÆ²Ö आंबेडकर जयंतीनिमीत्त ¯Ö¬Ö¸¾ÖÖ>Ö³Ö¸ ×¾Ö×¾Ö¬Ö कार्यक्रम उपक्रमांचे ŸÖÃÖ"Ö Ã¯Ö¬ÖÖ"Ö आयोजन क्ष्»Ö •ÖÖŸÖ, †ÃÖ विजयकुमार †Ö²Ö> यांना ×¤»Ö»µÖÖ मुलाखतीत अंकुशरावांनी सांगितले ÆÖŸÖ.[27]

७.२.८ पर्यटन क्षेत्र विकासासाठी प्रयत्न -

भारत देशाला मोठा प्राचीन सांस्कृतीक वारसा आहे. प्राचीन प्रगत असलेल्या विविध घराण्यांच्या काळातील विविध सांस्कृतीक कलाकृती एक सांस्कृतीक ठेवा म्हणुन व संबÖ¬ÖßŸÖ घरांण्यांच्या वा काळाच्या पाऊलखुणा म्हणून मात्र अस्तित्वात आहे. या सांस्कृतीक बाबी विविध प्रकारात जसे गड, किल्ले, लेण्या, मंदिरे, स्तूप, गृहा, गृहाचित्रे इ.रुपाने अस्तित्वÖŸÖ †ÖÆ. ³ÖÖ¸ŸÖ³Ö¸ ×¾Ö×¾Ö¬Ö ³Öभागातील कलाकृती कालोघात नष्ट –ÖÖ»µÖÖŸÖ ¯Ö¸ŸÖ •µÖÖ †Ö•Ö †×ÃŸÖŸ¾ÖÖŸÖ

आहेत त्यांची जपणुक होणे गरजेचे आहे. या जाणीवेतून अंकुशरावांनी मंदिराचा जिर्णोद्धार, नवनिर्माण इ. कार्याला हातभार लावतांनाच शासकीय स्तरावरुनही प्रयत्न केले होते.

भारताची जगात सांस्कृतीक ओळख निर्माण करुन देणाऱ्या अजिंठा व वेरुळ इ. लेण्याचा विकास होण्याच्या व रक्षणाच्या दृष्टीने संसद सदस्य असतांना सरकारचे या मुद्यांकडे लक्ष वेधले होते. यात त्यांचा उद्देश भारतीय पर्यटनाला चालना देणे हाही होता. असे लक्षात µÖŸÖ.[28] भारतातील पर्यटन स्थळांना भेटी देण्यासाठी येणाऱ्या विदेशी व भारतीय पर्यटकांना किफायतशीर दरात हॉटेल्सची उपलब्धŸÖÖ ¾Ö ¯Ö¾ÖÖÃÖÖ“µÖÖ ÃÖÖµÖÖ ‡. ²ÖÖ²Ö»“ÖÖ विकास होण्याच्या अनुरोधानेही अंकुशरावांनी लोकसभेत प्रश्न उपस्थित केल्याचे दिसते.[29]

७.२.९ यशवंतराव चव्हाण साहित्यीक व सांस्कृतीक प्रतिष्ठान, जालना ची स्थापना -

अंकुशरावांचे राजकारणा²Ö¸Ö²Ö¸Ö“Ö सहकार, शिक्षण, समाजकारणात ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›¶ŸÖŸÖ •ÖÃÖ नाव आहे त्याच पद्धतीने त्यांनी दिलेल्या सांस्कृतीक चळवळीच्या विकासाबद्दलही आहे. चांगले जीवन जगण्यासाठी जशी भौतीक साधन सुविधांची गरज आहे, तशीच सुशिक्षित-ÃÖÃÖस्कृत माणुस घडविण्यासाठी साहित्य संस्कृतीची संगत आहे. इंग्रजी ही –ानभाषा आहे. शिवाय ती आधुनिक काळाची गरजही –ाली आहे. परंतु याच वेळी अमृतातेही पैजा जिंकणाऱ्या मराठी भाषेला अवकळा येणार नाही याची काÔ•ÖÖ †Ö¯Ö»µÖÖला घ्यावी लागेल.[30] Æ Ÿµ֓Ö ´Ö¸ÖŠ 3ÖÖÂÖÖ व साहित्यीक, सांस्कृतीक चळवळींच्या बाबतचे उदात्त विचार. सन १९८० पासून त्यांनी साहित्य व सांस्कृतीक कार्यक्रमाचे वेळोवेळी आयोजन केले हे कार्य अविरतपणे सÖ¹ý ¸ÖÆÖ¾Ö. µÖÖ क्षेत्रातील लेखक, कलावंतांना व्यास¯ÖÖठ मिळावे या उदात्त भुमिकेतून अंकुशरावांनी यशवंतराव चव्हाण साहित्यीक व सांस्कृतीक प्रतिष्ठानच्या स्थापनेकडे पाहिले.

सन २००५ मध्ये २७वे मराठवाडा साहित्य संमेलन मत्स्योदरी शिक्षण संस्था आणि मराठवाडा साहित्य परिषद औरंगाबाद यांच्या संयुक्त विद्यमाने जालना येथे पार पडले. ह्या निमित्ताने संकलीत केलेल्या निधीतून उरलेल्या रकमेतून साहित्यीक व सांस्कृतिक उपक्रम ÃÖÖतत्याने चालावे हा विचार पुढे आला. या संमेलनाच्या यशस्वी आयोजनाबद्दल स्वागताध्यक्ष अंकुशराव टोपे यांचा सत्कार पद्मश्री बद्रीनारायण बारवाले यांच्या हस्ते जे.ई.एस. महाविद्यालयात मराठवाडा साहित्य परिषदेच्या जालना शाखेच्या वतीने ठेवण्यात आला ÆÖŸÖÖ,

त्यावेळी जालना शाखेतील लेखक व इतर रसिकांनी हे कार्य सतत चालावे अशी अपेक्षा व्यक्त केली होती. या पार्श्वभूमीवर हे प्रतिष्ठान उदयास आले.

राजकारण, समाजकारण व साहित्य सांस्कृतीक क्षेत्रात रुची व जाण ठेवणाऱ्या अंकुशरावांचे राजकारणात आणि साहित्य समाजकारणात आदर्श राहीलेले व्यक्तीमत्व म्हणजे यशवंतराव चव्हाण µÖÖ †Ö¤¿Ö ¾µÖŒŸÖß´ÖŸ¾ÖÖ“Ö नाव प्रतिष्ठानला दिले गेले व सन २००६ पासून प्रतिष्ठानच्या कार्याचा आरंभ –ÖÖ»ÖÖ. यशवंतराव चव्हाण साहित्यीक व सांस्कृतीक प्रतिष्ठानच्या स्थापनेमागे अंकुशराव टोपे यांच्या मार्गदर्शनाबरोबरच उद्योजक बद्रीनारायण बारवाले, आमदार ¸Ö•Ö¿Ö3ÖµµÖÖ ™Ö¯Ö, ÃÖ•Öयजी दाड, प्रा.डॉ.राजेंद्र गायकवाड, डॉ.बी.आर. गायकवाड, डॉ.नारायणराव बोराडे, प्रा.बसवराज कोरे, डॉ.रामलालजी अग्रवाल, सौ.रेखा बैजल, डॉ.केशव देशमुख, डॉ.रावसाहेब ढवळे, प्रा.भगवान काळे, सौ.शकुंतला कदम, किशोर घोरपडे, प्रा.जयराम खेडेकर यांच्यासह जालना जिल्ह्यातील साहित्य सांस्कृतीक क्षेत्राविषयी आस्था ठेवणाऱ्यांचे योगदान होते.

या प्रतिष्ठानच्या कार्यकारिणीमध्ये अध्यक्ष ॲड.अंकुशराव टोपे हे होते तर उपाध्यक्ष ¸Öजेशभैय्या टोपे आणि सचीव म्हणून डॉ.बी.आर.गायकवाड हे होते. प्रतिष्ठानच्या कार्यवाह पदी ¯ÖÖ. बसवराज कोरे Æ †ÖÆŸÖ. ‡ŸÖ¸ ×¾Ö¿¾ÖÃ£ÖÖ´Ö¬µÖ ¯ÖÖ. >Ö. राजेंद्र गायकवा>¦, >Ö. नारायणराव ²ÖÖ¸Ö>¦, डॉ.रामलालजी अग्रवाल, डॉ.केशव देशमुख, सौ.शकुंतला कदम, यांचा समावेश आहे.

यशवंतराव चव्हाण साहित्यीक व सांस्कृतीक प्रतिष्ठानने राबविलेले उपक्रम -

सन २००७ पासून प्रतिष्ठानने अनेक उपक्रम राबविले आहेत यामध्ये : राज्यस्तरीय उत्कृष्ट ¾ÖÖ’ï´Ö¸Ö पुरस्कार, कादंबरी - 'ब्र' कविता महाजन, कथा- अदृष्ट, भारत सासणे, क×¾ÖŸÖÖ- थांबताच येत नाही, हेमंत दिवटे, नाटक- प्रकाशाच्या प्रदेशात, त्र्यंबक महाजन, तसेच प्रभाकर ²ÖÖनले यांचे नाटक, आत्मकथन (चरित्र-†ÖŸ´Ö“Ö×¸¡Ö)-आई समजून घेतांना, उत्तम कांबळे इत्यादींना ¾ÖÖ’ï´ÖµÖन कार्याबद्दल पुरस्कार देऊन गौरविले आहे.

याशिवाय विश्वास पाटील, मधुकर भावे, ॲड. उज्वल निकम यांच्या व्याख्यांनाचे यशस्वी आयोजन अÖ•Ö¾Ö¸ ¯Öतिष्ठानने केले आहे. मनोरंजनात्मक कार्यक्रमामध्ये-'स्वरानंदनवन-आनंदवन (वरोरा), सुरेखा पुणेकरांची-नटरंगी नार, निरंजन भाकरे µÖÖ“Ö 3ÖÖ½ý>, “रायगडाला

जेव्हा जाग येते" हे नाटक याव्यतिरिक्त "शेतकऱ्यांकु या दाही दिशा" हा सामाजिक कार्यक्रम प्रतिष्ठानने राबविले. अशा अनेक कार्यक्रमातून हे प्रतिष्ठान जालनेकरांसाठी परिचीत आहे.[31] प्रतिष्ठानच्या वतीने दिले जाणारे समाज क्षेत्रातील पुरस्कार तसेच विविध साहित्यीक, सांस्कृतीक, वैचारीक व मनोरंजनात्मक कार्यक्रमाचे नियमीतपणे यशस्वीपणे आयोजन अविरतपणे सुरु आहे. यामध्ये संस्थापक स्व. प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष म्हणून अंकुशरावांची भुमिका महत्वाची राहिली आहे.

अनेक साहित्यीकांनी अंकुशरावांचे शेतकरी जीवन हा विषय घेवून ना.धो.महानोर हा ग्रामीण भाषणातून अंकुशरावांविषयी बोलतांना म्हणाले होते "अंकुशराव शेतकरी जीवन हा शेतकऱ्यांच्या प्रश्नाचा बिंदूमधून सुक्ष्मपणे अभ्यास करुन शेतकऱ्यांचे प्रश्न जाणून घेवू शकतात. अंकुशरावांचा स्वभाव शेतकरी असल्याने ठेवून रानातल्या माणसांमधील चैतन्य जागविणे हा शेतकरी संघटनेचा हा विकासविषयक दृष्टीकोन अंकुशरावांनी स्विकारलेला आहे. नवे नेतृत्व हा शेतकरी संघटनेचा हा मुलभूत सांस्कृतीक स्वरुपाचा साहित्यीक दृष्टीकोन रममाण होणारा राजकारणी होते.

शैक्षणिक -

लोकनेता म्हणून काम करतांना ॲड. अंकुशराव टोपे यांच्याकडून सामाजिक व सांस्कृतिक क्षेत्रात महत्वपूर्ण कार्य होणे अपेक्षित होते. त्याप्रमाणे सहकारी संस्था निर्मिती बरोबरच सामाजिक व सांस्कृतिक क्षेत्रातील कार्याच्या माध्यमातून समाजातील अनिष्ठ रुढी, प्रथा कमी करण्यासाठी व सांस्कृतिक परंपरांचे जतन करण्यासाठीचे प्रयत्न त्यांनी केले.

खोलेश्वर बहुउद्देशीय ग्रामीण सेवा समिती या सेवाभावी संस्थेच्या वतीने प्रतिवर्षी सर्वधार्मिक सामुदायिक विवाह सोहळ्याचे आयोजन केले व समाजातील गरीब जनतेच्या मुला-मुलींचे विवाह सामाजिक दातृत्वाच्या भावनेतून पार पाडले. हिंदु, बौध्द, मुस्लिम, ख्रिश्चन धर्मियांचे विवाह त्यांच्या धार्मिक प्रथा परंपरेप्रमाणे लावले. इ .स.१९९९ पासून सामुदायिक स्वरुपात विवाह सोहळा –याला. इ.स.२०१४ पर्यन्त एकूण १००१ जोडप्यांचे विवाह या चळवळीच्या माध्यमातून लावण्यात आले. या उपक्रमामुळे सर्व धर्मात सलोख्याचे वातावरण निर्माण होण्यास मदत –होते. हा शेतकरी स्वरुपात विवाहारंभात अयोग्य रुढी, प्रथा, परंपरा टाळता

आल्या. हुंडा प्रतिष्ठेसाठी होणारा अप्रस्तुत खर्च टाळला गेला. गरीब वधु-¾Ö¸¡ x¯ÖÏµÖÖ“ÖßÖ कर्जबाजारी होण्यापासून सुटका –ÖÖ»ÖßÖ.

ॲड. अंकुशराव टोपे यांना साहित्याची आवड असल्यामुळे साहित्य क्षेत्राशी निगडीत उपक्रम राबवित व अशा उपक्रमांना आवर्जुन उपस्थित राहत. मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्यावतीने कला, वि-ान व वाणिज्य महाविद्यालय अंबडच्या सहकार्याने महाविद्यालयाच्या परिसरात १९८२ साली पंधराव्या मराठवाडा साहित्य संमेलनाचे आयोजन केले होते.

सन १९८४ साली मच्छिद्रनाथ चिंचोली ता.अंबड सारख्या ग्रामीण भागात प्रसिध्द विचारवंत नरहर कुरुंदकर यांच्या मार्गदर्शनाखाली मराठवाडा स्तरीय मराठवाडा युवक साहित्य संमेलनाचे आयोजन केले याचे उद्घाटन प्रसिद्ध साहित्यिक गंगाधर पानतावणे यांच्या हस्ते ¾Ö प्रसिध्द विचारवंत बा.ह.कल्याणकर यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. या संमेलनाचे स्वागताध्यक्ष ॲड. अंकुशराव टोपे हे होते.

सन.१९८५ साली वाकुळणी ता. बदनापुर येथे ग्रामीण साहित्य संमेलनाचे आयोजन केले होते. याचे उद्घाटन प्रसिध्द कवी ना.धों. महानोर व अध्यक्ष फ.मु. शिंदे हे होते.

गोलापांगरी येथे कवी संमेलनाचे आयोजन, तसेच बारसवाडा येथेही ग्रामीण साहित्य संमेलनाचे आयोजन आणि विशेष उल्लेखनिय म्हणजे सन २००५ साली मराठवाडा साहित्य परिषद व मत्स्योदरी शिक्षण संस्था जालनाच्या वतीने सत्ताविसाव्या मराठवाडा साहित्य संमेलनाचे आयोजन करण्यात आले होते.

‡.Ã. 2006 ´Ö¬µÖ µÖशवंतराव चव्हाण सामाजिक व सांस्कृतिक प्रतिष्ठाण जालनाची स्थापना करण्यात आली. या प्रतिष्ठाणच्या वतीने मराठी साहित्यातील कथा, कादंबरी, कविता अशा विविध वाङ्मय प्रकारातील सर्वश्रेष्ठ साहित्य कृतीला पुरस्कार दिला जातो आणि मनोरंजनात्मक, प्रबोधनात्मक उपक्रमही साजरे केले जातात.

अंकुशराव टोपे यांच्या व्यक्तीमत्वाचे विविध पैलु आपणास मिळतात. ते लोकप्रतिनिधी होते. आमदार, खासदार ही पदे त्यांनी उपभोगली. शिक्षण, सहकाराच्या क्षेत्रात उल्लेखनीय कामगिरी त्यांनी पार पाडली. हे करीत असतांना मराठवाड्याच्या राजकारणात स्वतःचा प्रभाव निर्माण केला. तसेच राज्य व राष्ट्रीय स्तरावरील ×¾Ö×¾Ö¬Ö ¯Ö×ŸÖÂŠ“ÖßÖ ¯Ö¤

उपभोगतांना शिस्त व चारित्र्याची जपवणूक केली. एक निष्कंलक चारित्र्याचा नेता म्हणून लोक त्यांच्याकडे आदराने पाहत. सामाजिक व सांस्कृतिक क्षेत्रातही लोकोपयोगी कामे करण्यात Ÿयांना समाधान वाटे.

ÃÖ¤¾³Ö -

1. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-37, क्र-1, भाग १, दि.१मार्च १९७३, पृ.१२८५.
2. ´ÖÆÖ¸Öष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, ख›-37, क्र-1, भाग १, दि.२६मार्च १९७३, पृ.२९८३.
3. ¸Ö´Ö कांडगे, »Öकनेते शरदराव पवार, राजश्री प्रकाशन, पुणे-2010, ¯Ö.186.
4. शिवकुमार सोळंके, पार्थराज (षष्ठ्यब्दीपूर्ती गौरवांक), 18 Ã֯™2Ö¸ 2002, ¯Ö.23 ¾Ö 24.
5. <.¾ÆÖ.Æ•ÖÖ¸ (ÃÖ¯ÖÖ), संकल्प (श्री.अंकुशराव टोपे यांचा ४१वा वाढदिवस विशेषांक) , प्रका-संयोजक, वाढदिवस सत्कार समिती, 18 Ã֯™ 1883, ×ŸÖ£Ö¯Ö¸ß, ´Ö¸»ÖÖß-Ö¸¸Ö¾Ö †¾Öœô यांच्या लेखातून साभार.
6. <.¾ÆÖ.Æ•ÖÖ¸ (ÃÖ¯ÖÖ), ^¯Ö¸ÖŒŸÖ, (प्रा.भागवत कटारे यांच्या लेखातुन साभार).
7. शिवकुमार सोळंके, ^¯Ö¸ÖŒŸÖ, ¯Ö.42
8. ख֐Ö»Ö¿¾Ö¸ ²ÖÆSशीय ग्रामीण सेवा समिती, ‡.Ã֐.2014 “µÖÖ पत्रकातुन साभार.
9. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड- 38, ×¤.२० ऑगस्ट १९७३, ¯Ö.1855.
10. विनयकुमार आबड , ध्यास विकासाचा (ॲड.अंकुशराव टोपे यांच्या १९९१ ते ९६ कारकिर्दीचा संक्षिप्त आढावा), प्रका.७ मार्च १९९६, ¯Ö. 24, 25 ¾Ö 26.
11. Loksabha Debates, Vol 36, No-2, Date.8 Dec 1994, P-121.
12. Loksabha Debates, Vol 36, No-2, Date.8 Dec 1994, P-176.
13. Loksabha Debates, Vol 28, No-8, Date.3 Mar 1994, P-285.
14. विनयकुमार आबड , ^¯Ö¸ÖŒŸÖ, ¯Ö. 15.
15. Loksabha Debates, Vol-37, No-11, Date.21 Dec 1994, P-146.
16. समर्थ सहकारी साखर कारखाना, वार्षिक अहवाल सन २०१४.
17. विनयकुमार आबड, ^¯Ö¸ÖŒŸÖ, ¯Ö.18.

18.Loksabha Debates, Vol 37, No-13, Date.23 Dec 1994, P-173

19. भगवान क्षी©ô, आपला जालना जिल्हा, संकेत प्रकाशन, जालना, 9 †©Œ™©²©¸ 2008, ¯©.140.

20.भगवान काळे, कित्ता, ¯©.142.

21.भगवान काळे, ^¯©¸©ŒŸ©, ¯©. 142.

22.विनयकुमार आबड , ^¯©¸©ŒŸ©, पृ.क्र.३८.

23.भगवान काळे, ^¯©¸©ŒŸ©, ¯©.140.

24.भगवान काळे, ^¯©¸©ŒŸ©,¯©.212.

25.विनयकुमार †©²©›, ^¯©¸©ŒŸ©, ¯©.38.

26.भगवान क्षी©ô, ^¯©¸©ŒŸ©, ¯©.218.

27.विनयकुमार आबड, ^¯©¸©ŒŸ©, ¯©.38.

28.Loksabha Debates, Vol.20, No.24, Date:29 march 1993, P.552.

29.विनयकुमार आबड, ^¯©¸©ŒŸ©, ¯©.19.

30.जयराम खेडेकर (Ã©¯©©.), 'लेणी' (स्मरणिका), सत्ताविसा¾© ´©¸©Š¾©ाडा साहित्य संमेलन, जालना, स्वागताध्यक्ष अंकुशराव टोपे यांच्या भाषणातून, प्रका.म.शि.संस्था. जालना-2006.

31.बसवराज कोरे, क्षी©µ©¾©©Æ (µ©.“©.सा.सां.प्रतिष्ठान, जालना)-प्रश्नावली, दि.१० नोव्हे.२०१५.

32.शिवकुमार सोळंके, ^¯©¸©ŒŸ©, ¯©.25.

प्रकरण आठवे

प्रकरण आठवे

^¯ÖÃÖÆÖ¸¡

Ã0¯Ö×Ã0¬¤ इंग्रज ‡×ŸÖÆÖÃÖ‹Ö¸¡ ‹Ö»ÖÖ‡»Ö“µÖÖ ´ÖŸÖ £ÖÖ¸¡ ¾µÖŒŸÖ®“ÖŠ “Ö×¸¡Ö आणि त्यांनी ²Ö•ÖÖ¾Ö»Ö»ÖŠ ‹Öमगि¸ß म्हणजे ‡×ŸÖÆÖÃÖ ÆÖµÖ. µÖÖ व्याख्येच्या †Ö¬ÖÖ¸¡ ×¾Ö“ÖÖ¸¡ ‹Ö¸¡ŸÖÖ Ã0´ÖÖ•ÖÖŸÖ®»Ö अनेक‹Ö ´Öहान ¾µÖŒŸÖ®“µÖÖ इतिहासातून Ã0´ÖÖ•ÖÖ»ÖÖ दिशादर्शन ¾Ö प्रेरणा ×´ÖÔŸÖ. ‹ÖÖ»ÖÖ‡»Ö“µÖÖ ´ÖŸÖ ‡×ŸÖÆÖÃÖÖŸÖ ¯Ö×ŸÖ³»ÖÖ ±ÚÖ¸¡ ´ÖÆŸ¾Ö †ÖÆ, •Ö´ÖÖ¾Ö»ÖÖ नाही. ‹Ö‹ारण सामान्य ¾µÖŒŸÖ®“µÖÖ तुलनेत ‹ÖÆß महान ¾µÖŒŸÖŠ †Ö¯Ö»µÖÖ ¯Ö×ŸÖ³Ö“µÖÖ •ÖÖ¸¡Ö¾Ö¸¡ संपूर्ण Ã0´ÖÖ•ÖÖ“µÖÖ ¾ÖÖ™“ÖÖ»ÖÖ“ÖŠ ×¤¿ÖÖ“Ö ²Ö¤»ÖŸÖ †ÃÖŸÖÖÖŸÖ. ¸¡Ö•Ö‹ß¾µÖ जीवनात वावरतांना ‹ÖÆß ¾µÖŒŸÖŠ ¸¡Ö•Ö‹ारणा²Ö¸¡Ö²ारीनेच Ã0´ÖÖ×•Ö‹, सांस्कृतिक‹, ¿Ö¢Öणिक‹ ŸÖÃÖ“Ö Ã0Æ‹Ö¸¡ µÖÖ“µÖÖ माध्यमातून Ã0´ÖÖ•ÖÖ“ÖŠ जडणघडण ‹ß¸¡ŸÖ †ÃÖŸÖÖÖŸÖ. Ÿµ֓µÖÖ µÖÖ ‹ÖÖर्यातून ³ÖÖ¾ÖŠ Ã0´ÖÖ•ÖÖ»ÖÖ प्रेरणा ×´ÖÔŸÖ ¾Ö Ã0´ÖÖ•ÖÖŸÖ परिवर्तन घडून µÖŸÖ. ´Ö¸¡ÖŠ¾ÖÖ>¦¶ÖŸÖ®»Ö जालना ×•Ö»ÊÖŸÖ ¾Ö विशेषत्वाने †²Ö>¡-घनसांवगी µÖÖ ŸÖÖ»ÖŒµÖÖ´Ö¬µÖ Æ परिवर्तन अंकुशराव टोपे यांच्या कार्यातुन घडून †Ö»Ö †ÖÆ. ŸµÖÖ“Ö “Ö×¸¡Ö ¾Ö ‹Öमगिरीमुळे नवसमाज निर्माण –ÖÖ»ÖÖ †ÖÆ.

¯ÖÃŸÖŸÖ प्रकरणात “ॲड.श्री.अंकुशराव टोपे : जीवन व कार्य" या ¿ÖÖ¬Ö ¯Ö²Ö¬ÖÖ“µÖÖ एकूण †³µÖÖÃÖÖ“ÖÖ ^¯ÖÃÖÆÖ¸¡ रेखाटला †ÖÆ.

❖ ॲड. अंकुशराव टोपे यांच्या जडणघडणीत त्यांच्या व्यक्तीमत्वावर त्यांचे जन्मगाव, सभोवतालचा परिसर, संस्कार, अनुभव व इतिहासाचा प्रभाव दुरगामी पडलेला आहे. पाण्यात ¯ÖÖÆŸÖ असतांना ओढावलेला प्रसंग, गलीतगात्र अवस्था आणि सर्वशक्तीनिशी त्यातून सुटण्यासाठी केलेल्या प्रयत्नाने त्यांना जीवनमंत्र मिळाला, कोणत्याही अगदी जीवघेण्या संकटालाही न घाबरता सतत प्रयत्नशील राहीले तर यश मिळतेच. संकटाशी सामना करावयाचा घाबरायचे नाही आणि त्यांनी जीवनभर हेच केले.

त्यांच्या जडणघडणीत त्यांच्या वडीलांच्या स्वभावाचा, कार्याचा, समाजसेवेचा, राजकीय कारकीर्दीचा प्रभाव पडलेला दिसतो. वडीलांच्या विचारांचे, कार्याचे, वर्तनाचे अनुसरण त्यांनी केलेले दिसून येते. वडीलांकडून राजकीय वारशाचे बालकडू त्यांना मिळाले.

गावातील पार्थ मंदिर त्यांचे श्रध्दा व प्रेरणास्थान, पार्थ म्हणजे अर्जुन, श्रीकृष्णाच्या उपदेशाने अर्जुन पराक्रमास तयार –ाला. श्रीकृष्ण-अर्जुनाच्या कथेचा प्रभावही त्यांच्या व्यक्तीमत्वावर व जडणघडणीवर –ालेला आहे. तसेच गोदावरी नदी व सभोवतालचा निसर्गरम्य परिसर आणि गोदाकाठावरील असलेल्या खोलेश्वरावरील प्रगाढ श्रध्दा या बाबी त्यांच्या मनावर रुजलेल्या होत्या. त्यांच्या मनाची विस्तीर्णता यात आढळते.

औरंगाबाद येथे शिक्षण घेतांना आलेला अनुभव भेटल»ÖÖ x´Ö¡Ö ´Ö>ÔÖ, ŸÖ£ÖÖ»Ö पर्यावरण याचा एकत्रित परिणाम म्हणजे याच काळात राजकीय महत्वकांक्षचे अंकुर ॲड. अंकुशराव टोपे यांच्या मनात रुजलेले होते. मराठा हायस्कुल, मिलींद महाविद्यालय, शासकीµÖ –ानÖ x¾Ö–ान महाविद्यालय आणि माणिकचंद पहाडे विधी महाविद्यालय या औरंगाबादेतील नामवंत शिक्षणसंस्था तेथील शिक्षक, शिक्षण व मित्रांच्या सहवासातून जीवनध्येय निश्चित –ÖÖ»Ö.

महाविद्यालयातील शिक्षण घेतांना एन.सी.सी.तील सहभागाने त्यांच्या मनावर कोरलेले x¿ÖÃŸÖ“Ö धडे जीवनाच्या अंतापर्यंत टिकले. जीवनात त्यांनी शिस्तीस अत्यंत महत्व दिले. शिस्त, शैक्षणिक गुणवत्ता आणि नेतृत्व ही गुणञयी विद्यार्थी दशेतच त्यांनी आत्मसात केली होती. विधी पदवी सर्व द्वितीय क्रमांकाने प्राप्त केली होती तर विधी महाविद्यालयात वर्ग प्रतिनिधी तसेच विद्यार्थी संसदेचे अध्यक्षपद मिळवले होते. त्यांनंतरच्या आयुष्यात अनेक महत्वाच्या प्रतिष्ठानांचं अध्यक्षपद स्विकारले, मिळवले.

❖ ॲड. अकुंशराव टोपे यांनÖ ‡.ÃÖ. 1967 ¯Öसून सार्वजनिक जीवनात लोकप्रतिनिधी म्हणून काम करण्यास प्रारंभ केला. सर्वप्रथम १९६७ मध्ये शहागड जिल्हा परिषद मतदार संघातून औरंगाबाद जिल्हा परिषदेवर सदस्य म्हणून निवडून आले आणि सक्रिय राजकारणात प्रवेश केला.

महाराष्ट्राच्या राजकारणात त्यावेळी कॉग्रेस पक्षांगर्तंगत दोन गट होते. १. बाळासाहेब पवार, बाबुराव काळे यांचा तर २. दुसरा गट यशवंतराव चव्हाण यांचे नेतृत्व माननारा विनायकराव पाटील, आबासाहेब निंबाळकर, माणिकराव पालोदकर या पैकी ॲड. अंकुशराव

टोपे यांना यशवंतराव चव्हाणांचे नेतृत्व माननारा गट जवळचा वाटत म्हणून ते त्या गटाचे प्रतिनिधीत्व करत.

जि.प. सदस्य म्हणून प्रथमच लोकप्रतिनिधीच्या अधिकाराची जाणिव निर्माण –ÖÖ»ÖßÖ आणि जेष्ठनेत्या प्रमाणेच आपणही विकास कामे केली पाहिजेत या भुमिकेतून त्यांनी पाथरवाला (ब्रु) येथील गोदावरी नदीवर पहिले लिफ्ट इरिगेशन करुन शेतीच्या विकासासाठी पाण्याचे महत्त्व जाणले. या प्रमाणेच रस्ते, आरोग्य, शिक्षण इत्यादी क्षेत्रात काम केले.

‡.Ã. 1972-७८ या कार्यकाळात विधानसभा सदस्य –ाल्यानंतर मराठवाड्यातील अवर्षणप्रवण भागात चालु केलेल्या रोजगार हमी योजण्याचे कामात आमदार अंकुशराव टोपे यांच्या प्रयत्नाने मराठवाड्यातील सर्वाधिक २३४ रोजगार हमीची कामे सुरु –ÖÖ»ÖßÖ. µÖÖ“ÖÖ »ÖÖ3Ö १२०० मजुरांनी घेतला. रोजगार हमी योजना अधिक प्रभावी करण्यासाठी भरीव कार्य Ÿµ×ÖÖŸÖ प्रामुख्याने रस्त्यांच्या कामांचा समावेश करुन रस्त्यांच्या कामांना उत्पादक काम म्हणून गृहित धरण्यासाठी आग्रह धऱला. रोजगार हमी योजनेला घटनात्मक दर्जा प्राप्त करुन देण्यासाठी या योजनेचे समर्थन करुन त्याची आवश्यकता विशद केली.

विधानसभेत चारा तगाई, दुष्काळी रोजगार हमीच्या कामासाठी नवीन रेल्वे मार्गाबाबत, कोकण रेल्वेबाबत, †2Ö›ÌŸÖÖ»ÖŒµÖÖ“Ö ×¾ÖaŸÖßकरण, अंबड नगरपरिषदेसाठी पाणीपुरवठा योजना, बस डेपो इत्यादी संदर्भात सातत्याने विधानसभेत प्रश्न विचारले आणि मतदार संघातील विकास प्रश्न मार्गी लावले.

कृषी क्षेत्रातील प्रश्न सोडविण्यासाठी आमदार अंकुशराव टोपे यांनी याकडे विधानसभेचे लक्ष वेधले. त्यात प्रामुख्याने बुलडोजर चालकांच्या प्रवास भत्त्याचा प्रश्न, हायब्रीड बाजरीवरील अरगट रोग, मराठवाडा विकास महामंडळाद्वारे चालविला जाणारा ¤¬Ö विकास प्रकल्प, एच - फोर कपाशीची नकली बियाणे, शेतकऱ्यांना शासनाने पुरविलेले सालीचे निकृष्ठ बियाणे, गाजर गवत निर्मूलन इत्यादी संदर्भात विधानसभेत प्रश्न विचारले. जायकवाडी प्रकल्पग्रस्तांचे पुनर्वसन, पाठबंधारे विधेयक, प्रकल्पामुळे विस्थापीत –ÖÖ»Ö»µÖÖ ¾µÖŒŸÖßß“Ö पुनर्वसन विधेयक १९७५, पाटबंधारे विभागासाठी अनुदानाबाबत विधानसभेत प्रश्न विचारले.

या शिवाय विकासाच्या विविध प्रश्नावर राज्यपालांच्या अभिभाषणावर चर्चेत सक्रीय सहभाग ‘ÖŸÖ»ÖÖ ŸÖÃÖ“Ö ×¾Ö¸Ö¬ÖÖ पक्षाच्या प्रस्तावावर विधानसभेत चर्चा केली.

इ.स. १९९१ ते १९९६ या कार्यकाळात लोकसभेचे सदस्य म्हणून काम करतांना संसदीय कामकाजात महाराष्ट्राच्या प्रश्नाबरोबरच मराठवाड्याच्या प्रश्नांची चर्चा केली. तसेच जालना लोकसभा मतदार संघाचे प्रतिनिधीत्व करतांना पूर्वीच्या प्रतिनिधी प्रमाणे लोकसभेत अबोल न राहता (मौनी) त्यांनी आपल्या कर्तृत्वाने संसदेचे लक्ष वेधले.

×¾Ö¿ÖÂÖŸÖ„ ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>¤ÖŸÖÖ»Ö ¸»¾Ö“µÖÖ ÃÖ´Öस्यांना राष्ट्रीय पातळीवर वाचा फोडली. औरंगाबाद-परभणी ते परळी रेल्वे मार्गाचे मिटरगेजमधून ब्रॉडगेजमध्ये रुपांतर, औरंगाबाद-मुंबई सुपरफास्ट ट्रेनची आवश्यकता, जालना-खामगाव रेल्वेमार्गाची अनिवार्यता, रेल्वेचा मराठवाडा भाग दक्षिणमध्य रेल्वेकडून काढून मध्यरेल्वे विभागास जोडण्या बाबतची शासनाकडे केलेली मागणी, रेल्वेच्या पुरवणी अनुदान मागण्यावर संसदेत चर्चा घडवून आणली.

µÖÖ×शवाय ग्रामीण विकास, ग्रामीण रोजगार, पडीक जमिन विकास, जनावरांसाठी चारा, पिक विमा रक्कमेत वाढ, जमिन सुधारणा, ग्रामीण भागासाठी स्वच्छ पिण्याचे पाणी, ¤¸ÃÖ“ÖÖ¸ विभाग, पोस्ट ऑफीस, उपग्रह नियंत्रण केंद्र, ऊर्जा प्रकल्प, एलपीजी गॅस, औद्योगिक विकास, नवीन व्यापारी धोरण, रि-ार्व्ह बँकेचे सबलीकरण, राष्ट्रीय सुरक्षा ठेव योजना, औद्योगीकरण, अफगाणिस्तानातिल भारतिय नागरीकांची सुरक्षा, पर्यावरण संवर्धन, अनुसुचित जाती-जमातीच्या मुलांचे वसतीगृह, अल्पसंख्याक विकास आर्थिक विकास महामंडळ, राष्ट्रीय सफाई कर्मचारी, बालकामगार, हुंडाबळी, कुटुंबकल्याण, उद्योगांसाठी वित्तिय ÃÖ¾ÖÖ, ÆÖटेल मॅनेजमेंट, विमानतळ विकास योजना, साखर कारखाना प्रस्ताव, कामगार कायदे अशा अनेक महत्त्वपूर्ण प्रश्न लोकसभेत चर्चेसाठी मांडून समस्या सोडविण्यास मदत के»ÖÖ.

अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी †Ö¯Ö»µÖÖ एकुण राजकीµÖ कारकिर्दीत एक वेळेस ×•Ö»ÆÖ ¯Ö×¸ÂÖ¤ ÃÖ¤ÃµÖ, एक वेळेस विधानसभा ÃÖ¤ÃµÖ (†Ö´Ö¤Ö¸) आणि एक वेळेस ÃÖÃÖ¤ ÃÖ¤ÃµÖ (खासदार) µÖÖ नात्याने लोकप्रतिनिधी म्हणुन वá¸ÖµÖ वá¸»Ö.

❖ शेतकऱ्यांचा शेतमाल विक्रीचा प्रश्न सोडवण्यासाठी व शेतकऱ्यांची शेतमाल खरेदी करण्याऱ्या दलालाकडून होणारी पिळवणूक थांबवण्यासाठी अंबड येथे कृषी उत्पन्न बाजार समितीची स्थापना केली. त्याबरोबरच वडीग्रोदी, तिर्थपूरी व पिंपळगाव येथे मार्केटयार्ड स्थापन केले व शेतकऱ्यांसाठी शेतमाल विक्रीची व्यवस्था निर्माण करुन दिली. †²ö›¦ Æ¦ Ÿöö»öŒµöö“ö ठिकाण असतांना देखील या ठिकाणी बस डेपोची सोय नव्हती. ही गरज लक्षात घेऊन ॲड. अंकुशराव टोपे यांनी शासनाकडे सातत्याने पाठपुरावा करुन बस डेपो मंजुर करुन घेतला.

जायकवाडीमुळे शेतीला पाण्याची सोय –ाली, बागायती शेती क्षेत्र वाढले. बहुतांश शेतकऱ्यांनी ऊस पिक घेण्यास सुरुवात केली. ऊस पिकांचा प्रश्न सोडविण्यासाठी जालना जिल्ह्यात पहिला सहकारी तत्वावर समर्थ सहकारी साखर कारखाना स्थापन केला.

अंबड शहर, शहागड, चुर्मापुरी, तिर्थपुरी या गावात पिण्याच्या पाण्याची सोय उपलब्ध केली. इ.स. १९७२ पर्यन्त अंबड तालुक्यातिल फक्त ९ गावाचे विद्युतीकरण –öö»ö ÆöŸö ^¾ö¸ßŸö संपुर्ण तालुका विजेच्या सोयीशिवाय होता. १७ ऑगस्ट १९७२ रोजी विधानसभेत तातडीचा प्रश्न विचारुन विजेच्या प्रश्नाकडे सर्वांचे लक्ष वेधले. याचे फलित अंबड तालुक्यातील जवळपास ९७ गावांमधील विजेचा प्रश्न मार्गी लागला.

अंबड विधानसभा मतदार संघाच्या कार्यक्षेत्रातील सिंचन सुविधेत सातत्याने वाढ कशी होईल याचा प्रयत्न ॲड. अंकुशराव टोपे यांचा असे. यात प्रामुख्याने भद्रायणी नदीवरील मध्यम प्रकल्पाचे सर्व्हेक्षण, मसई सिंचन तलावाचे अपूर्ण काम पूर्ण करण्यासाठी आग्रह धरला. जालना जिल्ह्याचा अनुशेष भरुन काढण्यासाठी विविध क्षेत्रातील वस्तुस्थिती काय आहे व त्याकरीता किती निधीची आवश्यकता आहे. याचे निवेदन त्यांनी जालना जिल्हा विकासासाठी आयोजित कार्य शाळेत केले.

इ.स. १९९४ साली तत्कालीन राज्यपाल डॉ.पी.सी. अलेक–öö›¸¦ µöö“µöö ^¯ööÃÆöŸößŸö आपली जालना जिल्ह्याविषयक भुमीका मांडतांना त्यांनी राज्यापालांचे लक्ष आपल्या मागण्याकडे वेधले. ते त्यावेळी म्हणाले की, जालना जिल्ह्याचे मागसलेपण विविध क्षेत्रातील असून जालना जिल्ह्याला विकासाच्या प्रक्रियेत आणण्यासाठी आरोग्य, रस्ते, सिंचन, शिक्षण, विज या क्षेत्रात भरीव कार्य करावे लागेल.

´ÖÆराष्ट्रात सर्वत्र आरोग्य सोईच्या बाबतीत एक लाख लोकसंख्येमागे ९४ बेड्सची सोय आहे परंतु, जालना जिल्ह्यातील हे प्रमाण फक्त ४१ बेड्स असे आहे. यासाठी तात्काळ कराव्या लागणाऱ्या उपाययोजनेसाठी २०० कर्मचारी व ९१.६० कोटी रुपयांचा निधी आवश्यक आहे. राज्यात शिक्षणाचे प्रमाण ६४.०५ टक्के आहे. जालना जिल्ह्यात ४२.०६ टक्के आहे. स्त्री शिक्षण प्रमाण राज्याचे ५३.३० असतांना जालना जिल्ह्यातील २७.०३ टक्के एवढेच आहे. शिक्षणाचा अनुशेष भरून काढण्यासाठी १००० शिक्षकांची व पायाभूत शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध करण्यासाठी १३ कोटी रुपयांची आवश्यकता आहे. जालना जिल्ह्याचा सिंचन अनुशेष भरुन काढण्यासाठी ७४५.६० कोटी रुपयांची गरज आहे, तसेच ग्रामीण विद्युतीकरणासाठी १७५ कोटी, रस्ते बांधणीसाठी २६५ कोटी रुपयांची आवश्यकता असल्याचे विषद केले.

या शिवाय तंत्र शिक्षण, पिण्याचे पाणी, दुग्धविकास, मत्स्यपालन उद्योग इत्यादी ²ÖÖ²ÖŸÖ¦ŸÖ ´ÖÆनीय राजपालांचे लक्ष वेधले.

❖ ॲड. अंकुशराव टोपे यांनी जालना जिल्ह्यातील विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक गरज ओळखून ¿Öक्षणिक क्षेत्रात दखलपात्र कामगीरी केलेली दिसून येते. ॲड. अंकुशराव टोपे यांच्या बालपणी ¿ाक्षणाच्या सुविधा उपलब्ध नव्हत्या. त्या काळात हा भूभाग हैद्राबाद स्टेट मध्ये ÆÖŸÖÖ. µÖ£Ö¦»Ö निजामाचे शैक्षणिक धोरण अत्यंत सकुंचित होते. त्याच्या कार्यकाळात फक्त ५ टक्के जनताच शिक्षण घेऊ शकेल अशी व्यवस्था होती. शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण त्यास मान्य नव्हते. जनतेने शिकावे µÖÖ²ÖÖ²ात तत्कालीन राजाच अनुकूल नसल्यामुळे शिक्षणाचा प्रसार होणे अशक्य होते. शाळा व इतर शैक्षणिक सुविधांचा अभाव होता. खाजगी शाळेतून जुजबी लिहीता वाचता व हिशोब करता यावा एवढ्या पुरती व मर्यादीत लोकांसाठीच शिक्षणाची सोय असे. मराठवाडा Ã¾ÖŸÖ¡Ö –ÖÖ»ÖÖ त्याकाळात १७ सप्टेंबर १९४८ हैद्राबाद संस्थांनातील साक्षरतेचे प्रमाण ५ टक्के एवढे होते. मराठवाडा विभागाची शैक्षणिक स्थिती याही पेक्षा वाईट होती. अशी शैक्षणिक पार्श्वभूमी असलेल्या शैक्षणिक दृष्ट्या मागासलेल्या मराठवाड्यातील भाग जालना जिल्हा सुध्दा शैक्षणिक दृष्टया मागासलेलाच होता. या जिल्ह्यातील शैक्षणिक मागासलेपणाची खंत ॲड. अंकुशराव टोपे यांना सतत जाणवत †ÃÖ. औरंगाबाद येथे शालेय व महाविद्यालयीन शिक्षण घेतांना त्यांनी हे जाणले होते की, शिक्षणाशिवाय माणसे मोठी होऊ शकत नाहीŸÖ.

आजचा जालना जिल्हा व तत्कालीन अंबड, जालना तालुक्याचे शैक्षणिक मागासलेपण दुर केल्याशिवाय विकास होणार नाही याची जाणिव अंकुशराव टोपे यांना –ÖÖ»Ö¸ Æ›ÖŸÖ¸. औरंगाबाद येथे असतांना १९७३ मध्ये मराठा शिक्षण संस्थेचे सचिव म्हणून काम करण्याची संधी त्यांना प्राप्त –ाली. त्या अधिकाराचा वापर करुन मराठा शिक्षण ÃÖÃ£Ö“µÖÖ †²Ö› ¾Ö वडीगोद्री येथे शाळा सुरु केल्या. अशा प्रकारे ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांसाठी शिक्षणाची दारे त्यांनी खुली केली. त्यानंतर त्यांच्या असे निदर्शनास आले की, आपणास हव्या तेथे हव्या Ÿ¸Ö¾Ö¢¶Ö ¿ाळा काढावयाच्या असतील तर आपली स्वतंत्र शिक्षण संस्था हवी. या विचारातून २५ जुन १९७४ रोजी मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेची स्थापना केली तसेच शाळा महाविद्यालयांच्या शाखांचा सातत्याने विस्तार केला गेला. म्हणजेच ग्रामीण भागातील होतकरु विद्यार्थ्यांना शिक्षण ÃÖÆ•Ö ÃÖ»Ö³Ö ^¯Ö»Ö²¬Ö ¾Æ¸Ö¾Ö या दृष्टीने प्रयत्न केले.

मराठी, इंग्रजी, सेमी इंग्रजी व ऊर्दु माध्यमातून विद्यार्थ्यांना शिक्षण घेता यावे यासाठी µÖÖ ´ÖÖ¬µÖ´ÖÖ“µÖÖ ¿ÖÖÔ। सुरु केल्या. अंकुशनगर, अंबड, घनसांवगी, तिर्थपुरी, कुंभारपिंपळगाव, शहागड याठिकाणी प्राथमिक शाळा सुरु केल्या. या पैकी घनसावंगी, शहागड व कुंभारपिंपळगाव येथे ऊर्दु माध्यमाची सुविधा उपलब्ध करुन दिली.

तसेच अंकुशनगर, वाकुळणी, घनसावंगी व जामखेड येथे माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विद्यालय सुरु केले. तर अंबड, म. चिंचोली, गुंज, तिर्थपुरी, नालेवाडी, ताडहादगाव, हस्तपोखरी, मठपिंपळगाव, घुंगर्डे हातगाव, पिंपरखेड, लोणार भायगाव व साकळगाव याठिकाणी माध्यमिक विद्यालयं सुरु केली.

याशिवाय परिसरातील मुलींचे शिक्षणाचे प्रमाण वाढावे या करिता कुंभार पिंपळगाव येथे कन्या विद्यालय तर शाळाबाह्य मुलींना पुन्हा शैक्षणिक प्रवाहात आणणे आणि अभ्यासात मागे राहणाऱ्या मुलींनाही इतरांच्या बरोबरीने शिक्षण घेता यावे याकरीता समर्थ सहकारी साखर कारखाना अंकुशनगर ¯Öx¸ÃÖ¸ÖŸÖ ¢#ÃŸÖ¸²ÖÖ गांधी बालिका विद्यालय सुरु करण्यात आले.
इंग्रजी शिक्षणाची वाढती मागणी व गरज लक्षात घेता मराठी माध्यमांच्या शाळामधून सेमी इंग्रजी माध्यम सुरु केले आणि अंकुशनगर, अंबड व घनसावंगी या ठिकाणी इंग्रजी माध्यमांच्या शाळा सुरु करण्यात आल्या.

विद्यार्थ्यामध्ये व समाजामध्ये राष्ट्र प्रेमाची जाणिव वाढीस लागावी तसेच सुशिक्षित बेकार तरुणांना नौकरीच्या संधी उपलब्ध व्हाव्यात, जालना जिल्ह्यातील विद्यार्थ्यांसाठी सैनिकी शिक्षणाची सोय व गरज याचा विचार करुन खरपूडी ता. जि. जालना येथे पार्थ सैनिकी स्कुल स्थापन केले.

क्रांती, शान, वाणिज्य या -ानशाखांचे शिक्षण देण्यासाठी कनिष्ठ वरिष्ठ व पदव्युत्तर शिक्षणाची सोय विविध ठिकाणी उपलब्ध करुन दिली. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ कमी शिक्षण व किमान कौशल्यांचा वापर करुन तरुणांना अल्प काळात स्वतःचा व्यवसाय अथवा नोकरी सहज उपलब्ध व्हावीत यासाठी अंबड, अंकुशनगर, कुंभार पिंपळगाव, जालना, तिर्थपुरी, या ठिकाणी किमान कौशल्यावर आधारित अभ्यासक्रमाची सुरुवात केली.

विधी शिक्षणासाठी सर्वात जवळचे ठिकाण म्हणजे औरंगाबाद होते. परंतु गरीब होतकरु तरुण व तरुणी औरंगाबाद येथे जाऊन विधी शिक्षण घेऊ शकत नव्हते म्हणून विधी ´ÖÆÖ×¾ÖaÖ»ÖµÖ जालन्यात सुरु करावे अशी मागणी विद्यार्थ्यी व पालकांनी केली व यातूनच विधी महाविद्यालय जालना येथे सुरु करण्यात आले. महाविद्यालयातून प्री लॉ, ¯Ö¤¾Ö»ÖÖ, <»Ö.<»Ö.<´Ö, >ß.™ß.<»Ö, >ß.<»Ö.<»Ö, †¿ıı स्वरुपाचे अभ्यासक्रम शिकविले जात आहेत.

जालना जिल्हयातील विद्यार्थ्यी - विद्यार्थ्यींनीच्या तंत्र शिक्षणाची सोय व्हावी यासाठी तंत्रशिक्षण विद्यालय तसेच तसेच अभियांञीकी व व्यवस्थापनशास्त्र महÖ×¾ÖaÖ»ÖµÖ ÃÖ¹ý करण्यात आले.

अशा प्रकारे ॲड. अंकुशराव टोपे यांनी शिक्षण संस्थेचा विस्तार जिल्ह्याबाहेर न करता स्थानिकांच्या शिक्षण विषयक गरजा काय आहेत याला प्राधान्य दिले. औपचारिक शिक्षणाबरोबरच तांत्रिक, व्यावसायिक, सैनिकी व विधी शिक्षणाची संधी उपलब्ध करुन दिली. लोकसभा सदस्य असतांना संसदीय कामकाजाच्या वृतांतामधील उल्लेखावरुन त्यांचे शिक्षणाबाबतचे विचार स्पष्ट होतात, त्यातुन असे निदर्शनास येते की, इयत्ता १२ वी पर्यंतचे शिक्षण प्रत्येक राज्याने सक्तीचे आणि मोफत करावे. कोणत्याही शिक्षण संस्थेत प्रवेश घेण्याबाबत प्रतिबंध नसावा. इयत्ता ६ वी ते १० वी याकाळातील शिक्षणात व्यावसायिक शिक्षण हा विषय सक्तीचा असावा. वयाच्या अठरा वयापर्यंत म्हणजेच इयत्ता १२ पर्यंतच्या विद्यार्थ्यांना

कामगार म्हणून कामावर ठेवण्यास प्रतिबंध करावा व कामावर ठेवणाऱ्या व्यक्तीवर कठोर कार्यवाही करावी. बालकामगारांच्या पालकांनी पाल्याला कामावर पाठविण्यापासून परावृत्त करण्यासाठी पालकांना आर्थिक मदत करण्यात यावी. या बाबींचा समावेश घटनेच्या कलम 45 ´Ö¬µÖ समावेश करण्यात यावा.

ॲड. अंकुशराव टोपे यांना आरोग्य व कृषी क्षेत्रात आपण शिक्षणाची सोय केली नाही याची खंत होती व ते वेळोवेळी व्यक्त करत. जालना येथे वैद्यकीय महविद्यालय व जिल्ह्यासाठी कृषीवि¬ान केंद्र उभारण्याची इच्छा होती पण ते करु शकले नाहीत.

❖ ॲड. अंकुशराव टोपे यांच्या नावाची ओळख त्यांनी सहकार क्षेत्रात केलेल्या कामामुळे ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö»ÖÖ ¬ाली असे म्हणणे अतिशयोक्तीला धरुन होत नाही. त्यांचे सहकार क्षेत्रातील योगदान त्यांचे राजकीय विरोधकही मान्य करतात.

ॲड. अंकुशराव टोपेंच्या सहकार क्षेत्रातील कामाचा परिणाम जालना जिल्ह्यातील राजकारणाची दिशा बदलणारा ठरला. मराठवाडा स्वतंत्र ¬ाल्यानंतरही लोकशाही प्रत्यक्षात जनतेने व नेत्यांनी स्विकारलेली दिसून येत नव्हती. प्रदीर्घ काळ नि¬ामशाहीत येथील जनतेने व्यतीत केल्यामुळे आपण स्वतंत्र ¬ालो आहोत यांची जाणीव जनतेला करवुन द्यावी लागली व ते आव्हान अंकुशराव टोपे यांनी यशस्वीपणे पार पाडले. तत्पुर्वी संरजामशाही मनोवृत्तीचे नेतृत्व व त्यांच्या अधिपत्याखाली वावरणारी जनता अशी स्थिती होती. नेतृत्वाचे भय जनतेवर होते. अंकुशराव टोपे यांनी प्रस्थापीत नेतृत्वाविरुध्द आव्हान निर्माण करुन लोकांना भयमुक्त केले. ही लोकशाहीला पुरक घटना घडवली. लोकशाही मानणारा, सर्वसामान्याला आधार देणारा एक पर्याय निर्माण करण्यात त्यांना यश मिळाले.

आपल्या परिसराच्या मागासलेपणाची खंत, त्यांनी घेतलेले उच्च शिक्षण, सहकारी क्षेत्रात कार्य करणाऱ्या प्रभावी नेतृत्वांचा सहवास आणि लोकांनी त्यांच्यावर टाकलेला विश्वास यातून ॲड. अंकुशराव टोपेंना सहकारी क्षेत्रात काम करण्याची प्रेरणा मिळाली आणि तत्कालीन ज्येष्ट राजकीय नेत्यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य उदा. यशवंतराव चव्हाण, वसंतदादा पाटील, विनायकराव पाटील, आबासाहेब निंबाळकर आणि माणिकराव दादा पालोदकर इत्यÖÖ¤ß नेत्यांच्या सदिच्छाही त्याला कारणीभूत ठरल्या.

वैकुंठलाल मेहता, डॉ. धनंजय गाडगीळ,डॉ. जी.जी. कर्वे यांनी सहकारीची संकल्पना स्पष्ट करुन त्याची विकासाबाबतची अनिवार्यता निदर्शनास आणुन दिली ŸÖ¸¡ ´ÖÆÂÖá विठ्ठलराव विखे पाटील, यशवंतराव चव्हाण, वसंतदादा पाटील, तात्यासाहेब कोरे, राजाराम बापु पाटील, शंकरराव मोहिते पाटील यांनी सहकाराच्या माध्यमातून नेत्रदीपक विकास घडवून आणला. या जेष्ठ नेत्यांनी उभारलेल्या संस्था व त्याचा परिणाम म्हणून परिसराचा –ÖÖ»Ö»ÖÖ विकास ॲड. अंकुशराव टोपे यांना सहकार क्षेत्राकडे आकर्षित करत होता.

मराठवाड्यातील शेती मागासलेली, शेतकरी गरीब, दरिद्री याला विकासाच्या प्रवाहात आणण्यासाठी आर्थिकदृष्ट्या सक्षम करणेआवश्यक आहे यासाठी सहकार तत्वावर साखर कारखान्याची उभारणी करणे हाच एक चांगला उपाय त्यांना वाटू लागला. यातुन सन १९८२ ´ाध्ये समर्थ सहकारी साखर कारखान्याची स्थापना केली. पुढे केवळ साखरेच्या उत्पादनावरच समाधानी न राहता सहविज निर्मिती प्रकल्प, अल्कोहोल निर्मिती प्रकल्प, कंपोस्ट खत प्रकल्प, गांडुळ खत प्रकल्प उभे करण्यात आले.

समर्थ सहकारी साखर कारखान्याने सहकार क्षेत्रात आदर्श निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला. कारखाना उभारणी पासून ते आजतागायात समर्थ सहकारी साखर कारखान्यास उत्कृष्ट कामगीरी बद्दल अनेक पारितोषिके मिळाली. यात ४ वेळा उत्कृष्ठ आर्थिक व्यवस्थापनाचे पारितोषिक, दोन वेळा उत्कृष्ट तांत्रीक कार्यक्षमेतेबद्दल पारितोषिक, दोन वेळा वसंतदादा शुगर इन्सिट्युट पुणे यांचेकडून उत्कृष्ट ऊस विकास व संवर्धन या कार्यासाठी पारितोषिक, याशिवाय इ.स. २०१२ सहकारनिष्ठ पुरस्कार २०१२, राष्ट्रीय सहकारी उत्कृष्टता पुरस्कार, राष्ट्रीय सहकारी विकास निगम नवी दिल्ली या संस्थेने प्रदान केला.

बागायत शेती करणारा शेतकरी ऊस उत्पादक बनला, ज्यांना जायकवाडीचे पाणी मिळत असे त्यांनी ऊस पिक घेण्यास प्रारंभ केला होता पण जिरायत शेतीत कापुस या पिकांचे उत्पादन घेणाऱ्या शेतकऱ्यास कापसास हमी भाव मिळावा या हेतूने पश्चिम महाराष्ट्राप्रमाणे यशवंत सहकारी सुत गिरणी ची उभारणी करण्याची जबाबदारी चि.राजेश यांच्यावर सोपविली. ११ जानेवारी १९९१ रोजी सुतगिरणीस शासनाची परवानगी मिळाली. या सोबतच यशवंत Ãहकारी जिनिंग प्रेसिंग युनिटची उभारणी केली.

सहकारी संस्था उभारण्या बरोबर शेती व्यवसाय, उद्योगधंद्याच्या विकासासाठी पतपुरवठ्याची गरज होती व खाजगी सावकारी ने शेतकऱ्यांची लुट होत असे. माफक व्¸ÖÖ•Ö दरात शेतकऱ्यांना पतपुरवठा व्हावा यासाठी बँकेची गरज ॲड. अंकुशराव टोपे यांना जाणवली आणि त्यांनी अंबड तालुक्यातील जामखेड येथे युनियन बँक ऑफ इंडियाची शाखा उघडण्यासाठी प्रयत्न केले. तसेच स्टेट बँक ऑफ इंडियांची शाखा वडीगोद्री ता.अंबड येथे सुरु करण्यासाठी प्रयत्न केले. जालना जिल्ह्याच्या निर्मितीनंतर १९८१ मध्ये जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेच्या स्थापनेसाठी प्रयत्न केले परंतु, जिल्हा बँकेतील राजकारण व इतर बँकांच्या पतपुरवठ्या संदर्भात मर्यादा लक्षात घेऊन आपल्या समर्थक शेतकऱ्यांच्या होणारी आर्थिक अडवणूक दूर करणे गरजू शेतकऱ्यांची खाजगी सावकारापासून मुक्तता करण्यासाठी पुर्णतः आपल्या नियंत्रणाखाली एखादी बँक असायला हवी विचार व तसेच शेतकऱ्यांचा आग्रह यातुन इ.स.२००० मध्ये समर्थ सहकारी बँकेची त्यांनी स्थापना केली. सध्य स्थितीत जालना जिल्ह्यात या बँकाच्या चौदा शाखा आहेत. इ.स. २०१४ पर्यंत बँकेच्या सभासदांची संख्या १३४८० होती. भाग भांडवल ६७१ .४५ लाख तर ठेवी ९२५४.०६ लाख होत्या. नफा ११८.६९ लाख –ÖÖ»ÖÖ आहे. समर्थ बँकेने शेतकरी, व्यापारी व उद्योजक यांना कर्जपुरवठा व जिल्ह्यातील तरुणांना रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करुन दिल्या.

समर्थ सह.साखर कारखान्याची क्षमता वाढवूनही ऊस कार्यक्षेत्रात शिल्लक राहू लागला. परिसरातील शेतकऱ्यांना अतिरिक्त ऊसाचा प्रश्न सातत्याने भेडसाऊ लागला या अडचणीवर मात करण्यासाठी २००२ मध्ये दुसरा सहकारी तत्वावरील कारखाना तिर्थपुरी येथे उभारण्याचे निश्चित केले व २०१० मध्ये शरद पवार यांच्या हस्ते सागर सहकारी साखर कारखाना तिर्थपूरीचा पहिला गळीत हंगाम पार पडला.

या शिवाय शेतकऱ्यांच्या आर्थिक प्रगतीसाठी व बेरोजगारांना रोजगार उपलब्ध व्हाव्या µÖÖÃÖÖŠß ÃÖ´Ö£Ö ¤¬Ö उत्पादक सहकारी संघाची स्थापना, समर्थ सागर पाणी वाटप सहकारी संस्थेची स्थापना तसेच राज्य व राष्ट्रीय स्तरावरील विविध सहकारी संस्थांची ¯Ö¤ 3ÖÂÖ×¾Ö»ÖÖ.

अशा प्रकारे ॲड. अंकुशराव टोपे यांच्या जीवनातील बहुतांश कार्यकाळ सहकारी संस्थाची स्थापना, संवर्धन व विकास यासाठी खर्ची –ाला आहे. त्यांच्या या कार्यामुळे शेतक-यांच्या आर्थिक विकासाला चालना मिळाली, बेरोजगारांना रोजगार उपलब्ध –ÖÖ»ÖÖ.

❖ लोकनेता म्हणून काम करतांना ॲड. अंकुशराव टोपे यांच्याकडून सामाजिक व सांस्कृतिक क्षेत्रात महत्वपूर्ण कार्य होणे अपेक्षित होते. त्याप्रमाणे सहकारी संस्था निर्मिती बरोबरच सामाजिक व सांस्कृतिक क्षेत्रातील कार्याच्या माध्यमातून समाजातील अनिष्ठ रुढी, प्रथा कमी करण्यासाठी व सांस्कृतिक परंपरांचे जतन करण्यासाठीचे प्रयत्न त्यांनी केले.

खोलेश्वर बहुउद्देशीय ग्रामीण सेवा समिती या सेवाभावी संस्थेच्या वतीने प्रतिवर्षी सर्वधार्मिक सामुदायिक विवाह सोहळ्याचे आयोजन केले व समाजातील गरीब जनतेच्या मुला-मुलींचे विवाह सामाजिक दातृत्वाच्या भावनेतून पार पाडले. हिंदु, बौध्द, मुस्लिम, ख्रिश्चन धर्मियांचे विवाह त्यांच्या धार्मिक प्रथा परंपरेप्रमाणे लावले. इ .स.१९९९ पासून सामुदायिक ×¾Ö¾ÖÆ ÃÖÖÆóµÖÖÃÖ ¯ÖÖ¸¡3Ö –ाला. इ.स.२०१४ पर्यन्त एकूण १००१ जोडप्यांचे विवाह या चळवळीच्या माध्यमातून लावण्यात आले. या उपक्रमामुळे सर्व धर्मात सलोख्याचे वातावरण ×नर्माण होण्यास मदत –ाली. तसेच विवाह संमारंभात अयोग्य रुढी, प्रथा, परंपरा टाÔÏŸÖÖ †Ö»µÖÖ. Æ›Ö ¯ÖÆÖसाठी होणारा अप्रस्तुत खर्च टाळला गेला. गरीब वधु - ¾Ö¸¡ ×¯ÖŸµÖÖ“ÖÖ कर्जबाजारी होण्यापासून सुटका ÖÖ –ÖÖ»ÖÖ.

ॲड. अंकुशराव टोपे यांना साहित्याची आवड असल्यामुळे साहित्य क्षेत्राशी निगडीत उपक्रम राबवित व अशा उपक्रमांना आवर्जुन उपस्थित राहत. मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्यावतीने कला, वि-ान व वाणिज्य महाविद्यालय अंबडच्या सहकार्याने महाविद्यालयाच्या परिसरात १९८२ साली पंधराव्या मराठवाडा साहित्य संमेलनाचे आयोजन केले होते. सन १९८४ साली मच्छिद्रनाथ चिंचोली ता.अंबड सारख्या ग्रामीण भागात प्रसिध्द विचारवंत नरहर कुरुंदकर यांच्या मार्गदर्शनाखाली मराठवाडा स्तरीय मराठवाडा युवक साहित्य संमेलनाचे आयोजन केले याचे उद्घाटन प्रसिद्ध साहित्यिक गंगाधर पानतावणे यांच्या हस्ते व प्रसिध्द विचा¸¾ÖŸÖ बा.ह.कल्याणकर यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. या संमेलनाचे स्वागताध्यक्ष ॲड. अंकुशराव टोपे हे होते.

सन.१९८५ साली वाकुळणी ता. बदनापुर येथे ग्रामीण साहित्य संमेलनाचे आयोजन केले होते. याचे उद्घाटन प्रसिध्द कवी ना.धों. महानोर व अध्यक्ष फ.मु. शिंदे हे होते. गोलापांगरी येथे कवी संमेलनाचे आयोजन, तसेच बारसवाडा येथेही ग्रामीण साहित्य संमेलनाचे आयोजन आणि विशेष उल्लेखनिय म्हणजे सन २००५ साली मराठवाडा साहित्य परिषद व मत्स्योदरी शिक्षण संस्था जालनाच्या वतीने सत्ताविसाव्या मराठवाडा साहित्य संमेलनाचे आयोजन करण्यात आले होते.

इ.स. २००६ मध्ये यशवंतराव चव्हाण सामाजिक व सांस्कृतिक प्रतिष्ठाण जालनाची स्थापना करण्यात आली. या प्रतिष्ठाणच्या वतीने मराठी साहित्यातील कथा, कादंबरी, कविता अशा विविध वाङ्मय प्रकारातील सर्वश्रेष्ठ साहित्य कृतीला पुरस्कार दिला जातो आणि मनोरंजनात्मक, प्रबोधनात्मक उपक्रमही साजरे केले जातात.

अंकुशराव टोपे यांच्या व्यक्तीमत्वाचे विविध पैलु आपणास ¯ÖÖÆÖ¾Ö¸üÖÖÃÖ ×´ÖÔ¡ÏŸÖÖŸÖ. ŸÖ लोकप्रतिनिधी होते. आमदार, खासदार ही प¤ त्यांनी भुषवि»ÖÃ. शिक्षण, सहकाराच्या क्षे¡ÖŸÖ उल्लेखनीय कामगिरी त्यांनी पार पाडली. हे करीत असतांना मराठवाड्याच्या राजकारणात स्वतःचा प्रभाव निर्माण केला. तसेच राज्य ¾Ö ¸ÖÂ™ßµÖ ÃŸÖ¸Ö¾Ö¸ß»Ö ×¾Ö×¾Ö–Ö ¯Ö×ŸÖÂš“ÖÃ ¯Ö¤ उपभोगतांना शिस्त व चारित्र्याची जपवणूक केली. एक निष्कंलक चारित्र्याचा नेता म्हणून लोक त्यांच्याकडे आदराने पाहत. सामाजिक व सांस्कृतिक क्षेत्रातही लोकोपयोगी कामे करण्यात त्यांना समाधान वाटे.

ग्रंथकांची सिध्दता :-

प्रस्तुत शोध प्रबंधात अंकुशराव टोपे यांच्या कार्य, कर्तृŸ¾ÖÖ“ÖÖ †³µÖÖÃÖ केल्यानंतर गृहितकांची सिध्दता पुढिलप्रमाणे निष्पन्न –ÖÖ»ÖÃ.

1) अंकुशराव टोपे हे एक शिस्तप्रिय स्वयंभु वृत्तीचे, आपल्या ध्येयसिद्धीसाठी अहोरात्र कष्ट उपसणारे व्यक्तीमत्व †ÃÖल्याचे दिसुन आले.

2) अंकुशराव टोपे यांचे आमदार व खासदार असताना केलेले कार्य उल्लेखनीय †ÃÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖन आले.

3) अंकुशरावांनी स्थापन केलेल्या मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या बरोबरीची एकही ÃÖÃ£ÖÖ (सर्वांगिन बाबतीत) जालना जिल्हाभरात एकही शैक्षणिक संस्था नाही. त्यांचे जालना जिल्ह्याच्या शैक्षणिक विकासामध्ये ख¯Ö´ÖÖŠ योगदान असल्याचे स्पष्ट –ÖÖ»Ö †ÖÆ.

4) अंबड व घनसावंगी मतदार संघाचा विकास अंकुशराव टोपे यांनी घडवून आणल्याचे ×¤ÃÖ»Ö.

5) जालना जिल्ह्याच्या राजकारणात अंकुशराव टोपे यांची भुमिका महत्वाची ¸Ö×Æ»µÖÖ“Ö ŸµÖÖ“µÖÖ एकुण कारकीर्दीवरुन लक्षात आले †ÖÆ.

6) अंकुशराव टोपे यांनी सहकार क्षेत्रामध्ये अनेक सहकारी संस्थाची स्थापना, आदर्श प्रशासन व यशस्वी वाटचाल यांबाबतीत आदर्श निर्माण केला आहे. या कार्याकडे पाहता ŸµÖÖ“Ö सहकार क्षेञामध्ये ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö योगदान †ÃÖल्याचे निष्पन्न –ÖÖ»Ö †ÖÆ.

सदर संशोधनासाठी मार्गदर्शक ठरलेली सर्व गृहितके ही सकारात्मक सिध्द –ÖÖ»Ö¸ †ÖÆ.

निष्कर्ष :-

ॲड.श्री.अंकुशराव टोपे : जीवन व कार्य या विषयाच्या अभ्यासाअंती पुढील निष्कर्ष Ã¯ÖÂ™ –ÖÖ»Ö.

१. अंकुशराव टोपे यांच्या जीवन पटलावर ¾Ö राजकीय ¾ÖÖ™“ÖÖ»Ö¸ŸÖ ¾Ö×›»Ö ¸Ö¾ÖÃÖÖÆ²Ö ™Ö¯Ö, महाराष्ट्रातील धुरंधर नेत्यांपैकी यशवंतराव चव्हाण व वसंŸÖ¤Ö¤Ö ¯ÖÖ™Ö»Ö µÖÖ“µÖÖ ×¾Ö“ÖÖ¸ ¾Ö कार्याचा प्रभाव असल्याचे ×¤ÃÖन आले आहे.

२. जालना जिल्ह्यातील पाथरवाला बु. हे अंकुशराव टोपे यांचे मुळ गाव. ग्रामीण भागात त्यांचा बालपणीचा काळ गेल्यामुळे ग्रामीण जीवनातील सुख-दु:खे व अडीअडचणी त्यांनी जवळुन ¯ÖÖ×Æ»µÖÖ, यामुळे ग्रामीण भागाचा विकास –ाला पाहीजे अशी त्यांची धारणा तयार –ÖÖ»µÖÖ“Ö दिसून µÖŸÖ.

3. अंकुशराव टोपे यांनी औरंगाबाद जिल्हा परिषद सदस्य म्हणुन अंबड तालुक्यात असलेल्या शहागड गटातुन प्रतीनिधीत्व केले. या कार्यकाळात अधीकारीक पद त्यांच्याकडे नसल्याने

फारसे कार्य ते करु शकले नÃÖ»Ö ŸÖ¸ßÆß रस्ते, आरोग्य, शिक्षण, पाणीपुरवठा, सिंचन व कृषी यासारखे प्रश्न जिल्हा परिषदेमध्ये मांडुन ते सोडविण्याच्या दृष्टीने प्रयत्न केल्याचे दिसते.

4. अंकुशराव टोपे यांनी अंबड तालुक्याचे विधानसभा प्रतिनिधीत्व करत असतांना ¸ÃŸÖ-¸¡»¾Ö-अन्नधान्यÖ या मुलभुत सुविधांच्या बरोबरीनेच रोजगार हमी योजना, कृषी विकास क्षेत्र, सिंचन-¯ÖÖ™²Ö¬ÖÖ¸¡-प्रकल्पग्रस्थांचे प्रश्न, महाराष्ट्र राज्य एकाधिकार क¤ÖÖ¯ÖÃÖ खरेदी योजना यासारखे प्रश्न उपस्थित करुन बरेचसे प्रश्न सोडविले. याशिवाय वेळोवळी अधिवेशनात सहभागी होऊन विविध विकास व अनुदान मागण्या केल्याचे तसेच मराठवाड्याच्या व राज्याच्या विकासाबाबत वैचारिक भुमिका मांडल्याचे दिसते.

5. जालना लोकसभा मतदार संघाचे प्रतिनिधी म्हणुन अंकुशराव टोपे यांनी दि.९ जुलै १९९१ रोजी शपथ घेतली. इ.स.१९९१ ते १९९६ ही ५ वर्ष संसद सदस्य पदी कार्य करतांना त्यांनी सातत्याने संसदीय कामकाजात सहभाग घेऊन नवीन राष्ट्रीय महामार्ग सुरु करणे, सोलापुर-वडोदरा आणि औरंगाबाद-हैद्राबाद हे मार्ग राष्ट्रीय महामार्ग म्हणुन जाहीर करण्याची गरज, ग्रामीण विकास, जवाहर रोजगार योजना राबविणे, शेतक¬यासाठी पीक विमा रक्कमेत वाढ, ग्रामीण भागांना स्वच्छ पिण्याच्या पाण्याÃÖÖŠß फंड, सिंचन प्रकल्पासाठी निधीची उपलब्धता, विद्युतीकरण, देशाचा औद्योगीक विकास, अल्पसंख्यांक विकास व आर्थीक विकास ´ÖÆÖ´Ö›ÖÔ¡, ¸ÖÂट्रीय सफाई कर्मचारी कमि¿Ön इ. राष्ट्रीय प्रश्नावर महत्वाची भुमिका घेतल्याने सदर प्रश्न सोडवणुकीस मदत –ÖÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ.

राष्ट्रीय प्रश्नांच्या बरोबरीनेच महाराष्ट्र, मराठवाडा आणि विशेष म्हणजे आपल्या जालना या मतदार संघाच्या विविध प्रश्नांना संसदेत वाचा फोडली आहे. कापुस खरेदी एका¬Öकार योजनेची आवश्यकता, महाराष्ट्र वैधानिक विकास महामंडळ स्थापना, जालना µÖ£ÖßÖ»Ö ³Ö-†नुश्रवण केंद्राची निमीŸÖß यासारख्या अनेक विकासात्मक प्रश्नांवर अंकुशराव टोपे यांनी संसदेत प्रश्न व उपप्रश्न उपस्थित करुन मंत्र्यांचे लक्ष वेधले होते, Ÿµ֐´ÖÔ¡ यापैकी अनेक प्रश्न मार्गी लागले आहे. वेळोवळीच्या नियमित व †£ÖÃÖ»¯ÖßµÖ †¬Öवेशनामध्ये सहभागी होऊन आपली वैचारिक भुमिकÖ ´Ö›Ö¡»ÖßÖ. या शिवाय स्थानिक विकास निधीतुन कामे व

पंतप्रधान आर्थिक सहाय्य निधीतुन अनेक गरजुंना अर्थसहाय्य मिळवुन दिले. यातुन जालना ×•Ö»ÆµÖÖ“ÖÖ, ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ>µÖÖ“ÖÖ †Öणि पर्यायाने महाराष्ट्राचा विकास होण्यास मदत –ÖÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ.

6. अंबड व घनसावंगी या मतदार संघाच्या विकासासाठी अंकुशराव टोपे यांनी विविध क्षेञात मोलाची कामगिरी केलेली आहे. •µÖÖŸÖ या तालुक्यात कृषी उत्पन्न बाजार समितीची स्थापना, वाहतुक व दळणवळण ÃÖÖµÖß, ग्रामीण भागातील पाणीपुरवठा योजना, विद्युतीकरण, सिंचन व पाटबंधारे विकासाबाबतीत कार्य, शैक्षणिक सोयी व सहकारी संस्थांची निर्मीती इ. घटकांचा ÃÖ´ÖÖ¾Ö¿Ö ÆÖŸÖÖ. µÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ प्रकल्पग्रस्तÖ“µÖÖ ÃÖ´ÖÃµÖÖ, रोजगार हमीची कामे यासारखे प्रश्न ×¾Ö¬ÖßÖ´Ö>ÔÖŸÖ उपस्थित करुण ते सोडविण्यासाठी पाठपुरावा केला. यावरुन मतदार संघाच्या विकासात त्यां“ÖÖ ´ÖÆŸ¾ÖÖ“ÖÖ ÆÖŸÖ³ÖÖ¸ लागा»µÖÖ“Ö दिसून †Ö»Ö †ÖÆ.

7. शिक्षण हे समाजपरिवर्तन व मानवी विकासाचे साधन आहे. त्यासाठी अंकुशराव टोपे यांनी मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातुन प्राथमिक, माध्यमिक शिक्षणाबरोबर उच्च शिक्षणाच्या सोईसुध्दा निर्माण केल्या यात कला, वाणिज्य व वि-ान या पारंपारिक पदवी व पदव्युत्तर शिक्षणाशिवाय अभियांञीकी, तंञ-ान व व्यवस्थापन शास्ञ, विधी शिक्षण, शारिरीक शिक्षण, व्यावसायीक शिक्षण, इंग्रजी माध्यमांच्या शाळा आणि पार्थ सैनिकी शाळा यासारख्या शैक्षणिक सुविधा निर्माण केल्याचे अभ्यासाअंती निदर्शनास आले आहे.

8. मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेने याशिवाय कु³ÖÖ¸ पिंपळगाव येथे कन्या विद्यालय आणि अंकुशनगर येथे कस्तुरबा गांधी बालीका विद्यालयाची स्थापना केली. अंकुशराव टोपे यांनी घनसावंगी, कुंभार पिंपळगाव व शहागड येथे मुस्लीम बा¬Ö¾ÖÖ“µÖÖ ¯ÖÖ»µÖÖÃÖÖŠß ‰ú¤ ´ÖÖ¬µÖ´ÖÖ“µÖÖ शाळा सुरु केल्या. यातुन अंकुशराव टोपे यांचा स्ञी शिक्षणाप्रतीची आस्था व सर्वधर्मसमभाव ¥Â™ßÃÖ ¯Ö>ŸÖÖ.

9. अंकुशराव टोपे यांनी समाजाच्या शिक्षणाप्रती पाहिलेल्या स्वप्नांना व निश्चित केलेल्या उद्दिष्टांना कृतीत उतरविण्याच्या हेतूने दि.२५ जून १९७४ या दिवशी स्थापन केलेल्या मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेत आज ३० हजार विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत व १५०० शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचारी संस्थेत कार्यरत आहेत. संस्थेचा जवळपास ७० च्या शाखांच्या आसपास शाखाविस्तार

–ÖÖ»ÖÖ †ÖÆ. µÖÖ ÃÖÃ£Ö“µÖÖ शैक्षणिक कार्याची दखल घेऊन महाराष्ट्र शासनाने संस्थेस सन 2002-०३ या वर्षी "आदर्श शिक्षण संस्था" हा पुरस्कार प्रदान केला. असे असुनही अंकुशरावांनी आपल्या कारकिर्दीत या शैक्षणिक संस्थेचे बाजारीकरण होऊ दिले नाही हे ¾Ö¿ÖÂÖ असल्याचे दिसले. यावरुन अंकुशराव ™Ö¯Ö यांनी केलेल्या शैक्षणिक क्षेत्रातील क¢Öµ֐´ÖÔ¡ जालना ×•Ö»ÊÖ“Ö‰ शैक्षणिक प्रगती Æ֐‰ं न नवसमाज निर्माण –ÖÖ»ÖÖ, ŸÖÃÖ“Ö जालना ×•Ö»ÊÖŸÖ‰»Ö शैक्षणिक अनुशेष भरुन निघण्यास व रोजगार निर्मीती होण्यास ´Ö¤ŸÖ –ÖÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ.

10. “एकमेका साह्य करु. अवघे धरु सुपंथ,” सहकाराची महती वर्णन करणाऱ्या या ब्रिद वाक्याचे मर्म लक्षात घेऊन अंकुशराव टोपे यांनी सहकारी साखर कारखाने, सुतगिरणी, जिनींग व प्रेसिंग, दूध उत्पादक व पुरवठा संघ ¾Ö सहकारी बँक इ. सहकारी संस्थांची निर्मीती केली, •µÖÖ´ÖÔ¡ ×•Ö»µÖÖŸÖ‰ल शेतकरी, शेतमजुरांची आर्थीक ^®ÖŸÖ‰ ¾Ö जिल्ह्यात बेरोजगारांना रोजगाराच्या संधी उपलब्ध –ÖÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖ.

11. सामाजिक उत्तरदायीत्वाच्या भावनेतुन अंकुशराव टोपे यांनी सामुहिक विवाह सोहळा, विविध धर्मीयांच्या धार्मीक स्थळांच्या विकासासाठी हातभार, समाजातील ¤×»ÖŸÖ ¾Ö मागासवगीयांच्या प्रश्नांची सोडवणुक यासारख्या विविध सामाजिक कार्यात योगदान दिल्यÖ“Ö लक्षात येते.

12. व्यक्तीला चांगले जीवन जगण्यासाठी जशी भौतिक सोयीसुविधांची गरज असते, तशीच सुसंस्कृत माणुस घडविण्यासाठी साहित्य व संस्कृतीची संगत आवश्यक ठरते. या जाणीवेतुन अंकुशराव टोपे यांनी विविध साहित्य संमेलने, कवी संमेलन, दत्त जयंती संगीत महोत्सव, मत्स्योदरी थियटर, जालना. यासारख्या विविध सामाजिक, धार्मिक व सांस्कृतिक कार्यक्रमाचे आयोजन अथवा त्यांना पाठबळ दिलÖ तसेच या परिसरातील रसिकांची सांस्कृतीक भुक भागावी या उद्देशाने यशवंतराव चव्हाण साहित्यिक व सांस्कृतिक प्रतिष्ठान, जालना ची स्थापना केली यावरुन साहित्यिक व सांस्कृतीक चळवळ रुजावी यासाŠ‰ त्यांनी केलेले प्रयत्न व बांधीलकी लक्षात येते.

अॅड.अंकुशराव ™Ö¯Ö µÖÖ“µÖÖ जीवनकार्याची ¾ÖÖ™“ÖÖ»Ö एका शेतकरी क¾™²ÖÖŸÖ सुरु होऊन एक वकिल ŸÖ राज्यकर्ता †¿Öß –ÖÖ»Ö»ÖßxתÃÖŸÖ. Ÿµ֐ÖÖ“µÖÖ जीवनक¾ÖµÖÖ“ÖÖ †Ö»ोख ÃÖŸÖŸÖ ^“ÖÖ¾ÖŸÖ ग»µÖÖ“Ö xתÃÖŸÖ. एक शिस्तप्रिय, कणखर, स्वयंभु आणि प्रसंगी निश्चिŸÖ x¾Ö“ÖÖ¸ÖÃÖÖŠß टोकाचा संघर्ष –ेलणारे त्यांचे व्यक्तीमत्व राहिले आहे. त्यांनी राजकारणाबरोबरीनेच सहकार, शैक्षणिक, आर्थीक, सामाजिक व सांस्कृतिक क्ष֐˜ÖŸÖÆß आपल्या कार्यकर्तृत्वाचा ठसा उमटविला आहे. यावरुन अंकुशराव टोपे यांचे व्यक्तीमत्व व जीवनकार्य समाजासमोर आदर्श असल्याचे या अभ्यासाअंती दिसून आले आहे.

•ÖÖ»Öना x•Ö»ÊÖŸÖß»Ö राजकीय जाणकार खाजगीत बोलतांना म्हणतात की, “अंकुशराव ™Ö¯Ö Æ मुख्यमंत्री ¯Ö¤Ö“Öß क्ष´ÖŸÖÖ असणारे ¾µÖŒŸÖß´ÖŸ¾Ö ÆÖŸÖ.” †Ã֐ –ÖÖ»Ö †ÃÖŸÖ ŸÖ¸¡ इतिहास कदाचित वेगळा †ÃÖŸÖÖ. एकूणच अंकुशरावांनी †Ö¯Ö»µÖÖ ÆµÖÖŸÖ³Ö¸¡ केलेल्या वैविध्यपूर्ण कार्याचा Ã֐´ÖÖ•ÖÖ»ÖÖ उपयोग ÆÖŸÖ †ÖÆ आणि ÆÖŸÖ राहणार †ÖÆ. µÖÖÃŸÖ¾Ö अंकुशरावांचे जीवन व कार्य निश्चितच भावी x¯ÖœßÃÖÖŠß ¯Öरणादायी ¾Ö एक †Ö¤¿Ö ठरणारे †Ã֐ †ÖÆ.

ग्रंथसूची

†) प्राथमिक साधने

†-1. महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही खंड

1.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-35, क्र-1.

2.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-36, क्र-1.

3.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-37, क्र-1.

4.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-38.

5.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-39, क्र-1.

6.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-40, क्र-1 ते 3.

7.´ÖÆÖ¸ÖÂ™ विधानसभा कार्यवाही, खंड-41, क्र-2.

8.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-43, क्र-1.

9.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-45, क्र-1.

10.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-46, क्र-1.

11.´ÖÆÖ¸ÖÂ™ विधानसभा कार्यवाही, खंड-47, क्र-1.

12.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-48, क्र-1.

13.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-49, क्र-1.

14.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-50 व क्र-1.

15.´ÖÆÖ¸ÖÂ™ विधानसभा कार्यवाही, खंड-51 व क्र-1.

16.महाराष्ट्र विधानसभा कार्यवाही, खंड-52 क्र-1

†-२. मुलाखती :-

1.गायकवाड बी.आर. (प्रशासकिय अधिकारी म.शि.संस्था, जालना), दि. 10/3/2016.

2.एखंडे कल्याण (अध्यक्ष), ÃÖ´Ö£Ö दूध उत्पादक व पूरवठा सह. संघ मर्यादित अंबड, दि.13/06/2016.

3.कनुजे विजय बी. (व्यवस्थापक समर्थ सह.बँक, जालना), दि.29/4/2015.

4.खरात सुधाकरराव (कामगार प्रतिनिधी) समर्थ सह. सा. कारखाना, ¤»Ö.†²Ö›,
¤¤.5/8/2015.

5.चिमणे सुधाकरराव, जनसंपर्क अधिकारी समर्थ ÃÖÆ.साखर कारखाना लि.अंकुशनगर,
अंकुशराव टोपे यांच्या कार्याचा संक्षिप्त गोषवारा.

†-३. प्रश्नावली :-

1.अकोलकर अमोल आत्माराम (प्राचार्य), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß †-µÖपक विद्यालय जालना.
¤¤.27/03/2014.

2.अब्दुल रज्जाक अब्दुल सत्तार (प्रभारी मु.अ.), म.उर्दु प्रा.शा.कु.पिंपळगाव.
¤¤.22/03/2014.

3.आटकळ पं.शे. (मु.अ), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ¤¾Ö³»ÖµÖ, मच्छिद्रनाथ चिंचोली, ¤¤.24/4/2014.

४.उढाण किसन ¿ÖÖÆ¸ÖŒÖ (¯Ö³ÖÖ¸ß ´Ö.†.), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ¤¾Ö³»ÖµÖ, नाथनगर. दि.२४/०३/२०१४.

5.अंभोरे सुनिल मुरलीधरराव (मु.अ.), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ´ÖÖ.¾Ö ^.´ÖÖ. ¤¾Ö³»ÖµÖ, जामखेड,
¤¤.30/04/2014.

6.कनके बबनराव उत्तमराव (मु.अ.), म.वि.नालेवाडी, ŸÖÖ.†²Ö›, ¤¤.10 ´Ö 2014.

7.करवंदे रविंद्र (विभागप्रमुख यांत्रिकी), मत्स्योदरी अभियांञिकी व तंञ-ान, महा.जालना,
¤¤.19/5/2015.

8.काकडे राम दौलतराव (प्रभारी प्राचार्य), म.महा.कुं.पिंपळगाव.दि.०१/०५/२०१४.

9.क¤ÖÃÖÖ¤ पंढरीनाथ सदाशिव (´Ö.†.), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ¤¾Ö³»ÖµÖ, †²Ö›, ¤¤.24/4/2014.

10.कोरे बसवराज, कार्यवाह (य.च.सा.सां.प्रतिष्ठान, जालना)-प्रश्नावली, दि.१०नोव्हे.२०१५.

11.कोळकर लक्ष्मण जिजाराव (मु.अ.), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß -ानमंदिर प्रा. ¿ÖÖÔÖ, †²Ö›
¤¤.30/03/2014.

12.खांडेकर संजय शंकरराव, ¯Ö³ÖÖ¸ß ¯ÖÖ“ÖÖµÖ, म.शारिरीक शि.महा.जालना, ¤¤.10/02/2014.

13.खांडेभराड अनिरुद्ध भिकाजी (मु.अ.), समर्थ इंग्लिश स्कुल, अंकुशनगर.

x¤.20/03/2014.

14.खेडेकर एम.एम. (´ö.†.), म.वि.मठ पिंपळगाव ता.अंबड.दि.२३/०३/२०१४.

15.गायकवाड अशोक (प्र.प्राचार्य), (कला, वाणिज्य व वि-ान महा.अंकुशनगर)

x¤.22/06/2015.

16.गिऱ्हे सुधाकर शामराव (प्राध्यापक), ´ö.´öÆö.xŸÖ£Ö¯Ö¸ß, x¤.21/04/2014.

17.गुंजकर प्रकाश किसनराव (मु.अ.), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß x¾Öªö»ÖµÖ, ग•ö, x¤.20 ´ÖÖ“ö 2014.

18.घोगरे पांडुरंग किसनराव (´ö.†.), छ.शि.मा व उ.मा.वि.अंकुशनगर, x¤.24/4/2014.

19.चव्हाण पंढरीनाथ बाळाभाऊ (मु.अ.), ¯ÖÖ£Ö ¯ÖÖ.¿ÖÖôö, अंकुशनगर, ŸÖÖ.†²ö›.

x¤.22/3/2014.

20.चव्हाण श्रीनिवास वसंतराव, ´ö.´öÆö.†²ö›, x¤.12/05/2014.

21.•ÖÖ-ö¾Ö ›ß.<. (´ö.†.), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß x¾Öªö»ÖµÖ, घुंगर्डे हदगाव दि.२०/०३/२०१४.

22.•ÖÖ-ö¾Ö ¤x¾Ö¤ÖÃÖ ³ÖÖ‰ ¸ö¾Ö (´ö.†.), म.वि.हस्तेपोखरी ŸÖÖ.†²ö›.x¤.30/05/2014.

23.•ÖÖ-ö¾Ö <Ãö.<´ö. (´ö.†.), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß x¾Öªö»ÖµÖ, पिंपरखेड बु. दि.२०/०३/२०१४.

24.ठाकरे भगवान सखाराम (मु.अ), म.वि.चिंचखेड, ŸÖÖ.†²ö›, x¤.30 ´ÖÖ“ö 2014.

25.ठेंग अरुण जनार्दन (मु.अ.), ´ö.x¾Ö.xŸÖ£Ö¯Ö¸ß, x¤.30 <x¯ö»Ö 2014.

26.डावकर भुजंग भाऊराव (प्राचार्य), म.कला म.तिर्थपुरी, x¤.12/05/2014.

27.œ¾Öô वकि.†ö¸., (¯ÖÖ“ÖÖµÖ), छ.स.मा व उ.मा.वि.वाकुळणी, x¤.20 ´ÖÖ“ö 2014.

28.¤¾Ö †¸x¾Ö¤ ^ŸÝÖ´ö¸ö¾Ö (´ö.†.), वकि.¤.¤.´ÖÖ.¾Ö ^.´ÖÖ. x¾Öªö»ÖµÖ, घनसावंगी.

x¤.20/03/2014.

29.नलावडे पंचफुला अप्पासाहेबे (मुख्याध्यापिका), कस्तुरबा गांधी बालीका विद्यालय,

अंकुशनगर, ŸÖÖ.†²ö›.x¤.27/03/2014.

30.नेहरे एम.एल. (प्राचार्य), पार्थ सैनिक शाळा, जालना.ि द.७/५/२014.

31.¯ÖÖ™Öô †ö¸.²Ö‰. (´ö.†.), वकि.¤.¤.¯ÖÖ.¿ÖÖôö, घनसावंगी, x¤.20/03/2014.

32.पैठणे कैलास शिवाजीराव (प्रभारी मुख्याध्यापक), म.कन्या विद्यालय व म.एम.सी.व्ही.सी.कनिष्ठ महा.कुं.पिंपळगाव दि.११/०४/२०१४.

33.²Ö¸ÃÖÖ»Ö ²ÖßÖ.•ÖßÖ., छ.शि.उच्च मा.व्यवसाय अभ्यासक्रम-प्रश्नावली, अंकुशनगर, ¤.10/03/2014.

34.²ÖÖ²Ö› ™ßÖ.•Ö. (¯Ö³ÖÖ¸ß ´Ö.†.), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ¤¾Ö³Ö»ÖµÖ, साकळगाव. दि.२०/०३/२०१४.

35.³ÖÖ› •Ö.¯ÖßÖ. (´Ö.†.)-प्रश्नावली, ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ¤¾Ö³Ö»ÖµÖ, जालना.दि.२९/०३/२०१४.

३६.मोमीन अतिकुल हसन मो.इस्माईल (मु.अ.), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ^¤ ¯ÖÖ.¿ÖÖÔÖ, शहागड Ÿ ÖÖ.†²Ö›.¤.28/04/2014.

37.मोहम्मद इमरान मोहम्मद हनीफ (मु.अ.), कै.द.दे.उर्दू प्रा.शा.घनसावंगी.दि.२०/०३/२०१४.

38.रौनेकर ¸Ö´Ö (ÃÖ.¯ÖÖ¬µÖÖ.), ´Ö.´ÖÆÖ. †²Ö›. ¤.30/04/2014.

39.लिमकर संदिप दत्तात्रय (प्र.प्राचार्य), यशवंतराव चव्हाण औ.प्रशिक्षण केंद्र, अंकुशनगर ¤.20/03/2014.

40.वडजे निळकंठ तूळशीराम (प्राचार्य), म.अ.महा.जालना, ¤.25/03/2014.

41.¾ारखडे योगिता रंगनाथराव (मुख्याध्यापिका), म.इंग्लिश स्कुल, †²Ö›. ¤.20/03/2014.

42.वाघमारे विष्णु बापूराव (मु.अ.), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ¤¾Ö³Ö»ÖµÖ, लोणार भायगाव, ¤.28/04/2014.

43.वाडेकर ए.एन., एम.सी.व्ही.सी. विभाग, †²Ö›, ¤.30/04/2014.

44.¾Ö³Ö ¤¿Ö¾ÖÖ•ÖßÖ ´Ö¸»ÖßÖ¬Ö¸¸Ö¾Ö (´Ö.†.), ´Ö.¤¾Ö.ŸÖÖ›. हादगाव ता.अंबड.दि.२१/०३/२०१४.

45.¤¿Ö¤ <ÃÖ.<ÃÖ. (¯Ö³ÖÖ¸ß ¯ÖÖ“ÖÖµÖ), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß वर्ग»ÖÖ ¾Ö ¤¾Ö–ान ´ÖÆÖ¤¾Ö³Ö»ÖµÖ, रांजणÖßÖ, ¤.11/04/2014.

46.साकळगावकर पी.एस. (मु.अ.), ´ÖŸÃµÖÖ¤¸ß ¤¾Ö³Ö»ÖµÖ, साकळगाव.दि.२०/०३/२०१४.

†-4. शासकिय / निमशासकिय संस्थांचे अहवाल, परिरपत्रके ‡.

शासकिय समिती अहवाल

1. १९७३ च्या सुखथणकर समितीचा अहवाल.

2. मत्स्योदरी शिक्षण संस्था (स्थापना नक्कल), सार्वजनिक न्याय नोंदणी कार्यालय, जालना विभाग, जालना, नकलेवरुन साभार.

3. म.शि.संस्था कागदपत्रे, शाखा नोंदी.(सन २०१४).

निमशासकिय ÃÖÃ£ÖÖ“Ö †Æ¾ÖÖ»Ö

१.जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी, प्रशासक, प्रशासकीय मंडळ व संचालक मंडळाचा कालावधी दस्तावेज. दि. १५/०१/२०१२.

२.जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी, बँक लि.जालना, ३२वा वार्षिक अहवाल सन २०१४-15.

३.जालना जिल्हा मध्यवर्ती सह.बँक, लि.जालना, ३० वा वार्षिक अहवाल २०१२-13.

४.जालना जिल्हा मध्यवर्ती सह.बँक, लि.जालना, ३१ वा वार्षिक अहवाल २०१३-14.

५.जालना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी, २९वा वार्षिक अहवाल-2011-12.

६.यशवंत सह.सूतगिरणी मर्या.अंबड, जि.जालना-५वा वार्षिक अहवाल (सन १९९५-96).

७.यशवंत सह.सूतगिरणी मर्या.अंबड, जि.जालना-सन १९९१ ते ९४ पर्यंतचे वार्षीक अहवाल.

८.यशवंत सह.जिनिंग व प्रेसिंग मर्या.१६वा वार्षिक अहवाल.

९.यशवंत सह.जिनिंग व प्रेसिंग मर्यादित, †²Ö›, ३ रा वार्षिक अहवाल प्रस्तावणा.

१०.समर्थ दूध उत्पादक व पूरवठा सह.संघ, ´Öµ֐Ö. †²Ö›, १०वा वार्षिक अहवाल (सन २०१२-13).

११.समर्थ दूध उत्पादक व पूरवठा सह.संघ मर्या.अंबड, ९ वा वार्षिक अहवाल (सन २०११-12).

१२.समर्थ दूध उत्पादक व पूरवठा ÃÖÆ.ÃÖ‘Ö ´Öµ֐Ö.†²Ö›, संघ माहिती नोट दि.०६/०७/२०१६.

13.Ã֐´Ö£Ö ÃÖÆ.साखर कारखाना, ›»Ö.†²Ö›, प्रथम वार्षिक अहवाल (१९८१-82).

14.Ã֐´Ö£Ö ÃÖÆ.साखर कारखाना, वार्षिक अहवाल (सन १९८१ ते २०१४).

15.Ã֐´Ö£Ö ÃÖÆ.साखर कारखाना, ›»Ö. †²Ö›-३२ वा वार्षिक अहवाल (सन २०१३-14).

16.Ã֐´Ö£Ö ÃÖÆ.साखर कारखाना, वार्षिक अहवाल (सन १९९०-91 ¾Ö 2013-14).

17.Ã֐´Ö£Ö ÃÖÆ.साखर कारखाना, वार्षिक अहवाल (सन २००५-06).

१८.समर्थ सह.साखर कारखाना लि.अंकुशनगर, संक्षिप्त टिपणी -सन २०१३.

19.Ã֐´Ö£Ö ÃÖÆ.बँक ›»Ö.जालना, १ ला वार्षिक अहवाल, (1999-2000).

20.Ã0´0£0 Ã0Æ.बँक मर्यादित, जालना, १५ वा वार्षिक अहवाल, (2013-2014).

21.Ã0´0£0 Ã0Æ.बँक »0.जालना, वार्षिक अहवाल, (1999-2000) Ÿ0 (2011-2012).

22.सागर Ã0Æ.साखर कारखाना »0. »Ÿ0£0¯0¸ß, वार्षिक अहवाल (सन २००८-09).

23.सागर Ã0Æ.साखर कारखाना लि.»Ÿ0£0¯0¸ß, वार्षिक अहवाल (सन २०१०-11 Ÿ0 2012-13).

24.सागर Ã0Æ.साखर कारखाना »0.»Ÿ0£0¯0¸ß, 11 ¾00 वार्षिक अहवाल (सन २०११-12).

25.सागर Ã0Æ.साखर कारखाना »0.»Ÿ0£0¯0¸ß, ११ वा वार्षिक अहवाल (सन २०११-12).

26.सागर Ã0Æ.साखर कारखाना »0.»Ÿ0£0¯0¸ß, ८ वा वार्षिक अहवाल (सन २००८-09).

इतर कागदपत्रे

1. ख0»0¿¾0¸ बहुद्देशीय ग्रामीण सेवा समिती-पत्रक सन-2012.

2. क्ष्0¯0³0™-मत्स्योदरी कला व वि–ान महाविद्यालय, कुं.पिंपळगाव, 2014.

†-5. इंग्रजी साधने-Loksabha Debate

1. Loksabha Debates, Vol.2, No.19.

2. Loksabha Debates, Vol.5, No-43.

3. Loksabha Debates, Vol.6, No.10.

4. Loksabha Debates, Vol.7, No.21.

5. Loksabha Debates, Vol.8, No.4.

6. Loksabha Debates, Vol.11, No-31, 37.

7. Loksabha Debates, Vol.13, No.1.

8. Loksabha Debates, Vol.14, No-13.

9. Loksabha Debates, Vol.15, No.22, 23.

10.Loksabha Debates, Vol.19, No-13, 17.

11.Loksabha Debates, Vol.20, No.24, 25, 30.

12.Loksabha Debates, Vol.23, No-6.

13.Loksabha Debates, Vol.24, No.16, 17, 20.

14.Loksabha Debates, Vol.25, No.21.

15.Loksabha Debates, Vol.26, No-3, 4, 6, 10.

16.Loksabha Debates, Vol.27, No.13.

17.Loksabha Debates, Vol.28, No-2, 3, 4, 7, 8.

18.Loksabha Debates, Vol.29, No.11, 16, 20.

19.Loksabha Debates, Vol.30, No.22, 23, 26.

20.Loksabha Debates, Vol.31, No.33, 37, 38.

21.Loksabha Debates, Vol.34, No-12, 13, 18.

22.LokSabha Debates, Vol.36, No-2, 3, 5, 6.

23.Loksabha Debates, Vol.37, No.11, 12, 13.

24.Loksabha Debates, Vol.38, No-2.

25. www.google.co.in/constituency Election Results-1991 (Jalna Parliament Election, Result For-1991

²Ö) दुय्यम साधने

²Ö-१. प्रकाशित ग्रंथ

1.करपे राजाभाऊ नारायणराव, ´Ö¸ÖŠ¾ÖÖ›¶ÖŸÖß»Ö शेतकरी चळवळ (१९४८-2000), चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद, जून २०१३ .

2.कांडगे राम, लोकनेते शरदराव पवार, राजश्री प्रकाशन, चाकण, †Ö -×«ŸÖßµÖ, ´ÖÖ“Ö.2012.

3.कायंदे पाटील गंगाधर, सहकार, चैतन्य पब्लिकेशन्स, नाशिक. प्रथम आवृत्ती; २००६.

4.काळे भगवान, आपला जालना जिल्हा, संकेत प्रकाशन, 9†ÖŒ™Ö²Ö¸¡ 2008.

5.क‰र धनंजय, ´ÖÆÖŸ´ÖÖ •ÖÖŸÖß¸Ö¾Ö ±ý»Ö-आमच्या समाज क्रांतीचे जनक, पॉप्युलर प्रकाशन, ´Ö²Ö‡, †Ö¾ÖŸŸÖß “ÖÖ£Öß-2008.

6.केतकर श्रीधर व्यंकटेश, ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ –ानकोष, प्रस्तावना खंड विभाग-३ दुग्ध जग.

7.के.सागर, लेटेस्ट जनरल नॉलेज व चालु घडामोडी, के.सागर प्रकाशन, पुणे, †Ö.13, 2005.

8.कोठेकर शांता, ‡×ŸÖÆÖÃÖ ŸÖञ आणि तत्व–ान, ¤ÃÖ¸ß †Ö¾Ö¢ÖÖß, श्री.साईनाथ प्रकाशन, नागपूर-2007.

9.गोगटे श्री.ब., मराठवाड्यातील शिक्षण-एकविसाव्या शतकातील आव्हाने, प्रका-Ã¾ÖÖ´ÖÖß रामानंद तिर्थ संशोधन संस्था, औरंगाबाद, ¯ÖׇÆ»ÖÖß †Ö. 2008.

10.घोरमोडे के.यु. / डॉ.कला घोरमोडे, शैक्षणिक विचारवंत भारतीय व पाश्चात्य, ¾ªï प्रकाशन-नागपुर, ¯Ï£Ï´Ï¾ÏŸŸÏß २६जानेवारी 2006.

11.जरारे विजय लक्ष्मण, संशोधन प्रणाली, प्रथम संस्करण, अद्वैत प्रकाशन, अको»ÏÏ-2004.

12.जाधव तुकाराम, महाराष्ट्र वार्षिक २००९-10, दि यूनिक अकादमी प्रकाशन, पुणे.

13.जाधव तुकाराम, महाराष्ट्र वार्षिकी २०११, द युनिक ॲकेडमी, पुणे.

14.दास्ताने संतोष, ´ÏÆÏ¸ÏÂ™ 2000, दास्ताने रामचंद्र आणि कं., ¯ुणे.

15.दास्ताने संतोष, महाराष्ट्र २०११ (वार्षिकी), दास्ताने रामचंद्र आणि कं., पुणे.

16.¤¾Ï प्रभाकर, इतिहास एक शास्त्र, कल्पना प्रकाशन, नांदेड-1997.

17.¯Ï™»Ï •ßß.<“Ï, मराठी वृत्तपत्रे आणि सामाजिक आंदोलन, Ã¾Ïाभिमान प्रका, †Ï.²ÏÏ¤¦-2004.

18.पवार बा.ग., ग्रामीण शिक्षण चळवळीचे जनक, वसंतदादा पाटील, ³ÏÏ‰ú¸Ï¾Ï ¯ÏÏ×™»Ï, ´ÏÏŸÏ³Ï´Ïß प्रकाशन-पुणे, †Ï¾Ï¢Ïß ¯Ï£Ï´Ï, 1987.

19.पाठक अरुणचंद, ´Ïराठवाडा एक शोध, सुमेरु प्रकाशन, »Ï×²Ï¾Ï»Ïß (¯Ï¾Ï). †Ï.1, 2009.

20.×²Ï¸Ï•Ï¤Ï¸ ´ÏÏ–Ï¾Ï, ´ÏÆÏ¸ÏÂ™Ï“Ïß †£Ï¾µÏ¾ÏÃ£ÏÏ, ¾ªÏ aÏ ²ÏŒÃÏ ¯Ï×²»Ï¿ÏÃÏ, औरंगाबाद, 2012.

21.म.राज्य शै.संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, पुणे, (ÃÏ¯ÏÏ), महाराष्ट्रातील शिक्षणाचा विकास (1960 ŸÏ 1985), ¯Ï£Ï´Ï¾ÏŸŸÏß-1987.

22.माने ¸Ï•ÏÏ, ´ÏÆÏ¸ÏÂ™ाचे शिल्पकार वसंतदादा, प्रका-महाराष्ट्र राज्य सा.आणि संस्कृती मंडळ, ´Ï²Ï‡, †Ï. ××ŸÏßµÏ -2011.

23.रायखेलकर ए.आर. / अशोक डांगे, सहकार : तत्वे आणि व्यवहार, ´ÏÆŸÏÏ पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, ÃÏ-ÏÏ×¸ŸÏ ××.†Ï. 1989.

24.ÃÏÏ-Ï अरुण, “सहकारधुरीण” विठ्ठलराव विखे पाटिल यांचं समग्र चरित्र, †Ï.-¯Ï×Æ»Ïß, रोहन प्रकाशन, पुणे. 2014.

25.Ã¾ÏÏ¾ÏŸÏ ÃÏ¸¿Ï, महाराष्ट्राचे शिल्पकार शंकरराव चव्हाण, प्रका-महाराष्ट्र राज्य सा.आणि संस्कृती ´Ï>ôÏ, ´Ï²Ï‡, †Ï¾Ï¢Ïß ××ŸÏßµÏ -2010

²ö-2. अप्रकाशित शोध प्रबंध

1. उदमले संजय बन्सी, श्री. बबनराव ढाकणे जीवन व कार्य एक चिकीत्सक अभ्यास (१९३७ Ÿö 2007), (¿ö¨ö¯ö²ö¬ö), टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे -2012.

2.काळे सुरेश पंढरीनाथ, शंकरराव काळे यांचे कार्य व कर्तृत्व : एक चिकीत्सक अभ्यास, (»ö‘ö¿ö¨ö¯ö²ö¬ö), यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक-2008.

3. खेडेकर डी.ए., यशवंतराव चव्हाण यांचे महाराष्ट्राच्या राजकारणातील योगदान, (¿ö¨ö¯ö²ö¬ö), डॉ. बाबासाहेबआंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद (२०१२).

4.गव्हाणे संजय जगन्नाथ, छगन भुजबळ यांच्या सामाजिक, शैक्षणिक आणि राजकिय क्षेत्रातील नेतृत्वाचा चिकित्सक †³µö¨öÃö, (¿ö¨ö¯ö²ö¬ö), ›ö. ²ö¨ö. †ö. ´ö. x¾ö¤ö¯ö®Šö, औरंगाबाद (२००५).

5.नेरकर रावसाहेब भिमराव, ¯ö. Áö®¬ö¸¿ö¨öÃ˜ö® पाठक व्यक्ती आणि कार्य : एक चिकीत्सक †³µö¨öÃö, (¿ö¨ö¯ö²ö¬ö), टिळक ´öÆö¸öÂ™ x¾ö¤ö¯ö®Šö, पुणे -2012.

6.¿ö¯ö बाबासाहेब केशवराव, श्री. गोपीनाथराव मुंढे जीवन आणि कार्य (१९४९ ते २००६), (¿ö¨ö¯ö²ö¬ö), ›ö. ²ö¨ö²ö¨öÃö¨öÆ²ö आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद (२०१०).

²ö-3. स्मरणिका / विशेषांक/गौरवांक

1. आबड विनयकुमार, ध्यास विकासाचा (ॲड.अंकुशराव टोपे यांच्या १९९१ ते ९६ कारकिर्दीचा संक्षिप्त आढावा) प्रका.७ मार्च १९९६.

२. खेडेकर जयराम (संपा.), 'लेणी' (स्मरणिका), सत्ताविसावे मराठवाडा साहित्य संमेलन, जालना, स्वागताध्यक्ष अंकुशराव टोपे यांच्या भाषणातून, प्रका.म.शि.संस्था. जालना-2006.

३.गाभुड दादासाहेब (प्रका.), ´ö.x¿ö.ÃöÃ£öö, रौप्य महोत्सव स्मरणिका विशेषांक (स्मरणिका), जालना-2002.

४. गोंडे पाटील गोविंद (संपा.), “विकासपर्व” सन-2014, प्रका.डॉ.निसार देशमुख, जालना.

5. सोळंके शिवकुमार, पार्थराज (षष्ठ्यब्दीपूर्ती गौरवांक), प्रका-कल्याण एखंडे, 18/09/2002.

6. सोळंके शिवकुमार / ढवळे रावसाहेब (संपा.), संकल्पपूर्ती, दिग्विजय प्रकाशन, जालना.२००४.

7. ¤¿ö¤ Ãö¤ö´ö †ö²ööÃööÆ²ö (Ãö¯öö.), गोदाकाठचा कर्मयोगी, (18 Ãö¯™²ö¸).

8. Æ•öö¸¡ <.¾Æß. (Ãö¯öö), संकल्प (श्री.अंकुशराव टोपे यांचा ४१ वा वाढदिवस विशेषांक), प्रका-संयोजक, वाढदिवस सत्कार समिती-18 Ãö¯™ 1883.

²ö-4. ½ö¢ö¯ö¡ö

१.दैनिक मराठवाडा, “अवर्षणाच्या तीन वर्षाच्या तडाख्यात मराठवाड्यातील पीकांची ४५० कोटिंची हानी” ¤¡. 5/8/1972.

2.दैनिक मराठवाडा, “†²ö›¡ Ÿöö»öŒµööŸößö ख¸ß¯ö पिके संपुर्णतः गेली” ¤¡. 12/8/1972.

३.दै.लोकमत, 'अंकुशराव ™ö¯ö µöö“öß Ãö‘öÂö´öµö कारकीर्द ' ¤.04/04/2016.

²ö-5. माहिती पुस्तिका

1.´öŸÃµöö¤¸ß ¤¾ö¬öß ´öÆö¤¾öªö»öµö, जालना, माहिती पुस्तिका-2015-16.

2.´öö×ÆŸößö पुस्तिका (2014-15), मत्स्योदरी कला, वाणिज्य व वि–ान महाविद्यालय, जालना.

3.´öö×ÆŸößö पूस्तीका (२०१५-16), वा»öö, वाणिज्य व वि–ान महाविद्यालय, †²ö›.

4.´öö×ÆŸößö पुस्तिका (२०१५-16), वा»öö, वाणिज्य व वि–ान महा. अंकुशनगर.

5.Prospectus, MSS College of Engineering and Technology, Jalna 2015-16.

²ö-6. टिप्पणी / अहवाल

1. Ãö´ö£ö Ãö Æ.साखर कारखाना, ¤»ö. †²ö›, यांची अंकुशराव टोपे यांच्या कार्यावरील संक्षिप्त टिपण्णी २०१३.

¯Ö×¸¡×¿ÖÂ™¦

१. मुलाखत अनुसूची

2. ”¦ÖµÖÖ×“Ö¯Ö

3. जालना जिल्यातिल अंबड व घनसावंगी तालुक्याचा नकाशा

१. मुलाखत अनुसूची

टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ,पुणे

तात्विक व सामाजिक शास्त्रे विद्याशाखांतर्गत इतिहास
विषयातील विद्यावाचस्पती (पीएच.डी) पदवीकरीता
घ्यावयाच्या मुलाखतीचे प्रपत्र

ॲड.श्री.अंकुशराव टोपे : जीवन आणि कार्य

संशोधक विद्यार्थी :- श्री.ज्ञानदेव शिवनाथ नागवे
एम.ए.,बी.एड.

मार्गदर्शक :- डॉ.विकास लक्ष्मणराव कदम
सहयोगी प्राध्यापक,(इतिहास विभाग)
कर्मवीर भाऊराव पाटील महाविद्यालय,
पंढरपुर,जि.सोलापूर

मुलाखत

मुलाखत दात्याचे (देणारांचे) नाव :- .....
मुलाखत दात्याचा पत्ता :- .....
मुलाखत दात्याचे वय :- .....
शिक्षण :- .....
व्यवसाय/पद :- .....
मुलाखत कर्त्याचे (घेणारांचे) नाव :- .....
मुलाखत स्थळ :- .....
मुलाखत दिनांक व वार :- .....
मुलाखत वेळ :- .....

मुलाखत दात्याची (देणारांची) सही

मुलाखत कर्त्याची (घेणाराची) सही

मुलाखत अनुसूची

* ´ÖÖ.ÃÖÖÆ²ÖÖ“ÖÖ आणि †Ö¯Ö»ÖÖ ¯Ö¸ß“Öµ¨Ö केव्हापासूनचा ?
* साहेबांनी ²Ö-µÖÖ“Ö निष्ठावान कार्यकर्त्या“Öß ±úÔÖß निर्माण क¸»Öß †ÖÆ, माणसं जोडण्याचा Ÿµ¨ÖÖ“ÖÖ एक वेगळा हातखंडा †ÖÆ यांसबंधाने †Ö¯Ö»Ö क¸ÖµÖ ´ÖŸÖ †ÖÆ ?
* ÃÖÖÆ²ÖÖ“Ö उल्लेखनीय गुण कोणते सांगता µÖŸÖß»Ö ?
* ÃÖÖÆ²Ö राजकारणात येण्यापुर्वी †²Ö›Ì तालूका ¾Ö ¯Ö×¸ÃÖ¸Ö²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ £ÖÖ›ÆµÖÖŸÖ क¸ÖµÖ सांगता µÖ‡»Ö ?
* ÃÖÖÆ²Ö ¯Ö×Æ»µÖÖ¤Ö ×•Ö.¯Ö.»ÖÖ निवडून †Ö»Ö µÖÖ¾ÖÔÌ“µÖÖ निवडणूक ¯Ö“ÖÖ¸ÖŸÖß»Ö क¸ÖÆß चांगल्या आठवणी ?
* जि.प.निवडणूक ¯Ö“ÖÖ¸ÖŸÖß»Ö क¸ÖÆß क¸™Ì आठवणी सांगता µÖŸÖß»Ö ?
* जि.प.निवडणुकीमध्ये ÃÖÖÆ²ÖÖ“µÖÖ ÃÖमर्थनार्थ ×Æ¸ßरिने कोणी कोणी भाग ‘ÖŸÖ»ÖÖ ÆÖŸÖÖ ?
* जि.प.निकालाच्या क¸ÖµÖ आठवणी सांगता µÖŸÖß»Ö ?
* ×•Ö.¯Ö.ÃÖ¤ÃµÖ म्हणुन साहेबांनी क¸»Ö»ÖµÖ क¸Ö´ÖÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ आपण क¸ÖµÖ ´ÖÖ×ÆŸÖß a¨Ö»Ö ?
* †Ö¯Ö»µÖÖ ¬ÖÖ¾ÖÖ“µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ ÃÖÖÆबांनी क¸»Ö»ÖµÖ क¸Ö´ÖÖ“µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ क¸ÖµÖ ´ÖÖ×ÆŸÖß a¨Ö»Ö ?
* साहेबांनी ÃÖºþ¾ÖÖŸÖß»ÖÖ“Ö †²Ö›Ì ¾Ö ¯Ö×¸ÃÖ¸Ö“µÖÖ ×ÆŸÖÖ“Ö ÃÖ¾ÖÖŸÖ ´ÖÆŸ¾ÖÖ“Ö क¸Ö´Ö कोणते क¸»Ö ?
* ÃÖÖÆ²ÖÖ“µÖÖ वकिली ¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ क¸ÖµÖ ´ÖÖ×ÆŸÖß सांग⁄Ö»Ö ?
* ÃÖÖÆ²ÖÖ“µÖÖ 1972 “µÖÖ विधानसभा निवडणुकीच्या क¸ÖÔÌŸÖß»Ö क¸ÖµÖ आठवणी सांगाल ?
* 1972 “µÖÖ निवडणुकीतील ÃÖÖÆ²ÖÖ“µÖÖ ×¾Ö¸Ö-Öß ^´Ö¤¾ÖÖ¸Ö“µÖÖ ²ÖÖ²ÖŸÖßŸÖ क¸ÖµÖ ´ÖÖ×ÆŸÖß a¨Ö»Ö ?
* µÖÖ निवडणुकीतील क¸ÖµÖ चांगले अनूभव सांगाल ?
* µÖÖ निवडणुकीतील क¸ÖÆß क¸™Ì आठवणी ?
* µÖÖ ¾ÖÔÌ“µÖÖ निवडणुकीतील ×¾Ö¸Ö-Öß पक्षाची बलस्थाने ¾Ö क¸Ö´ÖŸÖ¸ÖŸÖÖ क¸ÖµÖ ÆÖŸµÖÖ ?
* ÃÖÖÆ²Ö µÖÖ निवडणुकीत ×¾Ö•ÖµÖß –ÖÖ»Ö µÖÖ ×¾Ö•ÖµÖÖÃÖÖŠß ´ÖÆŸ¾ÖÖ“ÖÖ घटक कोणता Š¸»ÖÖ †ÃÖ आपणास ¾ÖÖ™ÌŸÖ ?
* ÃÖÖÆ²ÖÖ“µÖÖ ×¾Ö•ÖµÖÖ“µÖÖ आणखी क¸ÖµÖ आठवणी सांगता µÖŸÖß»Ö ?

* †ö´ö¤ö¸¡ असतांना साहेबांनी क¤»ö»µöö क¤ö´ öö²ö²ö²öŸö§Ÿö क¤ö µö सांगाल ?
* तत्कालीन †²ö›¡ Ÿöö»ö Œµööŷö ¾ö§•ö ¯ö£ö´ö Ãöö Æ²öö“µöö प्रयत्नामुळे †ö»ö§ µöö ²ö²ö²öŸö§Ÿö क¤ö µö ´öö×Æ Ÿö§ aö»ö ?
* Ãöö Æ²öö“µöö प्रयत्नामूळे †ö¯ö»ö †¿öŒµö वाटणारे क¤ö´ö यशस्वीपणे ¯öö¸¡ ¯öö›¡Ÿöö †ö»ö †¿ö§ एखादी अविस्मरणीय घटना,आठवण ¾ööö प्रसंग कोणता सांगाल ?
* †ö¯ö»µöö कार्यक्षेत्राच्या ²ö²ö²öŸö§Ÿö साहेबांनी क¤»ö»ö§ उल्लेखनीय क¤ö µö कोणती ?
* साहेबांना 1978 ¾ö 1980 “µöö निवडणुकीत •ö †¯öµö¿ö †ö»ö Æö Ÿö µöö²ö²ö²öŸö क¤ö µö आठवणी †öÆŸö ?
* लोकसभा निवडणुकीच्या अनुषगाने क¤ö µö आठवणी सांगाल ?
* Ãöö Æ²öö“µöö ×¾ö¸ö¬ö§ ^´ö¤¾öö¸ö²ö²ö²öŸö क¤ö µö सांगाल ?
* µöö निवडणुकीतील ¯ö“öö¸¡ क¤öÔö¡ö Ÿö§»ö क¤ö µö आठवणी सांगाल ?
* लोकसभा निवडणुकीतील क¤öÆß§ चांगले अनुभव ?
* µöö“ö निवडणुकीतील क¤öÆß§ क¤™¡ आठवणी ?
* साहेबांनी खöö Ãö¤ö¸¡ म्हणुन क¤»ö»µöö क¤ö´ öö“µöö ²öö²ö Ÿö§Ÿö क¤ö µö सांगाल ?
* शेतकऱ्यांच्या विकासासाठी साहेबांनी कोणकोणती ´öÆŸ¾öö“ö§ क¤ö´ ö क¤»ö§ ?
* Ãö´ öŒö सहकारी साखर कारखान्याच्या उभारणीचा ¯ö×Æ»öö ×¾ö“öö¸¡ ¾ö Š¸ö¾ö क¤¬ö§ Ãö´ öö¸¡ †ö»ööö ?
* साखर कारखाना उभारणीच्या ¯ö×Æ»µöö Ãö³ö²ö²ö²öŸö क¤ö µö आठवणी सांगाल ?
* ^Ãö Ÿöö›¡ कामगारांच्या विकासासाठी Ãöö Æ²öö“ö योगदान क¤ö ö µö सांगाल ?
* Ãö´ öö•ö“µöö सर्वांगीन विकासाती»ö Ãöö Æ²öö“ö योगदान µöö ²öö²ö Ÿö क¤ö µö सांगाल ?
* जालना ×•ö»Æµö“µöö सर्वांगीन विकासामध्ये Ãöö Æ²öö“ö ´öÆŸ¾öö“ö योगदान †öÆ, क¤ö µö सांगाल µöö²öö²ö²öŸö§Ÿö ?
* राज्यकर्ता क¤Ãöö †Ãöö¾öö µö“ö Ãöö Æ²ö Æ एक Ãö´ öö•öÃö´ öö¸¡ †ö¤¿ö ¾öö™Ÿöö Ÿö, µöö²öö²ö Ÿö क¤ö µö ¾öö™Ÿö ?
* साहेबांनी ‘ö Ÿö»ö»ööö एखादा निर्णय योग्य नव्हता †Ãö आपणास ¾öö™Ÿö क¤ö ? क¤ö ?
* राजकारण करतांना साहेबांनी †ö¯ö¯ö¸¡³öö¾ö क¤»ööö क¤ö ?

* साहेबांच्या विरोधात पोलिस स्टेशनमध्ये दाखल –ालेला एखादा गुन्हा, त्याचे कारण, परिणाम व त्यातिल वास्तविकता याबद्दल काय माहिती द्याल ?
* जालना x•Ô»Æµ‹‹µ‹‹ सहकारक्षेत्रात Ã‹‹Æ²‹‹“Ô योगदान ´‹‹Š आणि Ô ´ÔÆŸ¾‹‹“Ô †ÔÆ, µ‹‹“‹‹ शेतकरी वर्गाला निश्चीतच ±ú‹Ô‹µÔ¤‹Ô –‹‹»‹‹ Ÿ‹‹ क¿‹‹ Ã¾Ô¹¼¯‹‹Ÿ‹Ô –‹‹»‹‹, क‹Ô‹µÔ सांगाल ?
* Ã‹‹Æ²‹‹“Ô शैक्षणिक क‹Ô¡‹‹Ÿ‹Ø»Ô विकासात महत्वपुर्ण ¾Ô †Ô¤¿Ô †¿‹‹ ¯Ô¬¤Ÿ‹Ø“Ô योगदान †ÔÆ µ‹‹²‹‹²‹Ÿ‹Ô आणखी क‹Ô‹µÔ सांगाल ?
* Ã‹‹Æ²‹‹“µ‹‹ धार्मीक क‹Ô‹µ‹‹Ÿ‹Ø»Ô योगदान µ‹‹²‹‹²‹Ÿ‹Ô क‹Ô‹µÔ ´‹‹×ÆŸ‹Ø सांगु शकाल ?
* गोरगरीबांसाठी साहेबांनी क‹»Ô»µ‹‹ क‹Ô´‹‹²‹‹²‹Ÿ‹Ô क‹Ô‹µÔ ´‹‹×ÆŸ‹Ø aÔ»Ô ?
* Ã‹‹Æ²‹‹“µ‹‹ क‹Ôô‹Ÿ‹Ô †²›¡, घनसावंगी µ‹‹ दोन Ÿ‹‹»ÔŒµ‹‹“µ‹‹ विकासाबाबतची क‹Ô‹µÔ ´‹‹×ÆŸ‹Ø aÔ»Ô ?
* †¿‹Ø एखादी घटना क‹Ø •µ‹‹Ÿ‹Ô साहेबांनी Ã‹Ô›¡Ÿ‹‹›¡ भुमिका बजावून सामान्य मानसाला न्याय मिळवून x¤»‹‹ ?
* Ã‹‹Æ²‹‹“µ‹‹ हातून कोणते क‹Ô´Ô क‹¸¡Ÿ‹‹ क‹¸¡Ÿ‹‹ राहून ‹Ô»Ô †Ã‹ आपणास ¾‹‹™Ÿ‹Ô ?
* Ã‹‹Æ²‹‹“µ‹‹ एकुणच राजकारणाबाबत क‹Ô‹µÔ सांगाल आपण?
* आपण आणि Ã‹‹Æ²Ô क‹Ô‹µÔ सांगाल ?
* ¾Ô¸Ø»Ô एकूणच “Ô“Ô×¿Ø¾‹‹µÔ Ã‹‹Æ²‹‹“µ‹‹ ²‹‹²‹Ÿ‹Ô आणखी क‹Ô‹µÔ सांगु ‡Û“”¡Ÿ‹‹ ?

2. ”ÏôµÕÕ×“ô˜Õ

Aßß. अंकुशराव ¸Ï½ÖÃÖÖÆ²Ö ™Ô¯Õ

(जन्म: दि.१८ सप्टेबर १९४२) (´ÕŸµÕ: ¤¤.4 ‹ ¯ÕßÕ»Ô-2016)

अंकुश¿0¸ï0¾0 ™0¯0 µ00“0 †0‡¾0>ß»0

आई...स्व. सागरबाई

वडील...स्व. रावसाहेब

दि.२५/६/१९७७ रोजी गोंदी ता.अंबड येथे काढलेले ॲड.अंकुशराव टोपे यांचे एक छायाचित्र. सोबत गोंदी येथील नरसिंगअण्णा सोळुंके, माणिकराव सोळुंके, विठ्ठलराव खरात (मंगरूळ खरात)

श्री. अंकुशराव टोपे यांचे दुर्मिळ छायाचित्र

श्री. अंकुशराव टोपे, सौ. शारदाताई चि. राजेशभैय्या ¾Ô स्नुषा सौ. मनिषाताई, कन्या सौ. वषौताई व श्री. संग्राम ¤ÄA00‡ ¾Ô नातवंडे यांच्यासह

माजी मुख्यमंत्री वसंतराव नाईक यांच्या समवेत

ÁÖß. अंकुशराव टोपे यांच्या साठाव्या वाढदिवसाप्रसंगी प्रसिद्ध कवी रामदास फुटाणे व फ.मु. शिंदे

समर्थ सहकारी साखर कारखान्या च्या एका कार्यक्रम प्रसंगी स्व. वसंतदादा पाटील µÖÖ“µÖÖ ÄÖ´Ö¾ÖÖŸÖ ÁÖß. अंकुशराव ™Ö¯Ö

´ÖÖ. ¸ÖA™पती प्रणव मुखर्जी व केंद्रीय कृÂÖß ´Ö¯Ößß ¿Ö¸ü¤“Ö¤ü ¯Ö¾ÖÖ¸ü µÖÖ“µÖÖ ÆÄŸÖ ¸ÖÂ™ाय सहकारी उत्कृÂ™ता पुरस्कार-2012, स्विकारतांना श्री. अंकुशराव ™Ö¯Ö

3. जालना जिल्हयातील अंबड व घनसावंगी तालुक्याचा नकाशा

